

Biblioteka Jagiellońska
stdr0005549

V
B
J
C

ZBIOR
POTRZEBNIEYSZYCH
WIADOMOŚCI,
PORZĄDKIEM ALFABETU UŁOŻONYCH.

TOM II.

Za Przywileiem.

w Warszawie i Lwowie 1781.
Nakładem i Drukiem Michała Grölla,
Księgarza Nadwornego J. K. Mci, w Marywilu pod Nro 24

ZBIOR
POTRZEBNIEYSZYCH
WIADOMOSCI,
PORZĄDKIEM ALFABETU UŁOZONYCH.

L.

L, dwunaſta litera alfabetu, po Grecku lambda, po Hebrayſku lamed, nazywa ſię. Priſcus libr. 1 *de accidentibus literarum* tak o tey literze, i iey wymawianiu lub wdzięku mowi: „ L. triplicem, ut „ Plinio videtur, ſonum habet, „ *exilem*, quando geminatur, ſe- „ cundo loco poſita; ut *ille*, *Metel-* „ *lus*; *plenum*, quando finit no- „ mina vel ſyllabas, & quando ha- „ bet ante ſe in eadem ſyllaba ali- „ quam conſonantem, ut *ſol*, *ſyl-* „ *va*, *flavus*, *clarus*, *medium* in „ aliis, ut *Lectus*, *Lecta*, *Lectum*. „

L. większe w liczbie Rzymſkiey, albo kościelney znaczy pięćdzieſiąt.

Quinquies L. denos numeros deſignat habendos.

Znaczy ieſzcze litera L. w dawnych napiſach kamiennych Rzymſkich: Lucius. — Lælius. — Libertus. — Locus. — Lex. — Lector &c.

Dwie litery: L. A. lex alia. — LAN. quinquaginta annos. — LD. laudandum. — L. DD. D. locus diis dicatus. — L. DIV. locus divinus. — L. M. D. CQ. libens merito dicat conſecratque.

LABACH albo Laubach, miaſto ſtołeczne Karnioli w Niemczech, nad rzeką tegoż nazwiſka; w Łacińſkim ięzyku zowią to miaſto *Labicum*.

LABADIE (Jan), Francuz, urodził ſię roku 1610. Początek iego życia był przykładny, ale wyſzedłſzy od Jezuitow, chcąc nowe coraz ſpoſoby nabożeńſtwa wymyślać, wpadł na koniec w błędy, od zwierzchności duchowney potępione. Na koniec wyrzekł ſię wiary roku 1650, Kalwińſkiey Conf. ſię chwycił. Prześladowany w Francyi dla złego życia, do Hollandyi ſię udał, gdzie nowey ſekty Labadiſtow ſtał ſię autorem; umarł

 w Altona

w Altona pod Hamburgiem roku 1664, wieku 64.

Labadistowie, kacerze tak nazwani, ponieważ ich wodzem był Labadie, o ktorym wyżey; ich błędy pryncypalne te były: 1 iż Bog ludzi zwieść może, i zwodzi. 2 Pismo święte nie iest regułą życia i wiary, ale osobliwe natchnienie ducha świętego. 3 Chrzest potrzebnym lubo uznawali, przecięż w podeszłym go tylko wieku radzili używać. 4 Wolność człowieka nie potrzebuie prawa ani żadnych obrządkow. 5 Każdy dzień w tygodniu święcić można, ponieważ Bog żadnego nie obrał. 6 Krolestwo boże tysiącletnie, na wzor Millenaryuszow przypuszczali; i dwa kościoły boże, ieden zepsuty i zkażony, drugi doskonały, złożony z odrodzonych w duchu ludzi. 7 Sakrament Eucharystyi obrządkiem tylko powierzchownym mienili. 8 Zycie bogomyślne stanem łaski, i ścisłego z Bogiem złączenia, przez się być mienili. Dotąd ieszcze w xięstwie Kliwii znaydować się maią ci kacerze.

Laban, syn Bathuela, wnuk Nachora brata Abrahamowego, brat Rebeki, małżonki Izaaka. Do niego Jakub, syn Izaaka, od matki wyprawiony, służył mu lat siedm, aby mogł otrzymać Rachelę młodszą corkę iego; gdy zaś po wyszłym czasie, zamiast młodszey, dana mu była starsza Lia, drugie siedm lat służył dla Racheli; na koniec sześć ieszcze lat Labanowi nadto wysłużywszy, z domu się iego z zarobionym dostatkiem wybrał do oyczyzny. Dogoniony od Labana, dla tey przyczyny, iż mu była Rachel bożyszcza iego zabrała, kunsztem teyże Racheli ocalony został, i zdrow, resztę drogi do oyczyzny swoiey dokończył.

Labarum, proporzec, ktory na woynach, przed cesarzami Rzymskiemi noszono. Na wierzchołku drzewca zawieszona była sztuka purpury, na ktorey haftowany był orzeł; a to do czasu Konstantyna cesarza, ktory natychmiast krzyż czyli cyfrę albo monogramma imię Chrystusa wyrażaiące na mieyscu orła położyć rozkazał. Pięćdziesiąt ludzi wyznaczonych było od tegoż cesarza na straż i noszenie proporca tego.

Labbe, Filip Jezuita, autor zebrania koncyliow, ktore dzieło w siedmnastu tomach in folio z druku wyszło. Pisał innych xiąg wiele; umarł roku 1667, wieku 60.

Łabczynski (Antoni), Solium Poloniæ, id est, exasticha in reges Poloniæ wydał w Toruniu 1710.

Labentes, narod niegdyś w Illiryi, za czasow Pliniusza iuż go nie było. Mieszkali około Skodry, zowiącey się teraz Scutari.

Labeo (Q. Ancitius), w prawie wielce biegły. Był uczniem sławnego Trebacyusza; bardzo wiele xiąg pisał, z ktorych żadna do wiadomości teraźnieyszego wieku nie doszła. Zył za czasow Augusta cesarza. Twierdzą, iż między innemi pisał kommentaryusze na prawa dwunastu tablic.

Labicum albo Lavicum, miasto starego Latium, gdzie teraz *la Colonna* droga Rzymska: via Lavicana, od bramy Exkwiliow idąca, do tego się miasta udawała.

Labienus (Titus), mowca i krytyk. Zył za czasow Augusta cesarza. Seneka w przedmowie piątey xięgi kontrowersyi, o pismach i osobie Labiena czyni wzmiankę.

Labirynth, gmach w częściach swoich tak kunsztownie pomieszany, iż wyiście z niego nader trudne.

Labirynth Egiptu, na iezriorze Merys według Pomponiusza Meli, zawierał w sobie dwanaście gmachow; w nich zaś miało być trzy tysiące appartamentow. — Herodot twierdzi, iż tych appartamentow połowa pod ziemią była. Gmachy Labirynthu były razem świątnicami w ktorych posągi bożyszcz Egiptu, i poświęcone krokodyle konserwowano. Ostatki Labirynthu ruin, nader są teraz nikczemne, i z nich żadney idei o dawney wspaniałości gmachu tego, powziąść nie można.

Labirynth Krety, stanął za czasow Minosa krola. Dedalus był onego architektem. Mieysce zaś iego miało być niedaleko miasta Gnossy. — Historye Ikara, Aryadny, i Thezeusza, sławnym ten Kreteński Labirynth uczyniły. Ktorego u Wirgiliusza następuiące iest opisanie:

Parietibus textum cæcis iter ancipitemque
Mille viis habuisse dolum, quo signa sequendi
Falleret indeprensus & irremeabilis error.

Æneid. lib. V. Ver. 589.

Labirynth Włoski, był grobem sławnego Porsenny krola Ertruryi. Stał nie daleko miasta *Clusium*. Warron ten gmach opisał, i że cały był z kamienia ciosowego, przyświadczył. Za czasow iednak Pliniusza, żadnego iuż znaku ruin gmachu tego nie było. Nazywaią się także labiryntami, części ogrodow, drzewnemi ulicami tak osadzone, iż łatwo chodzących w błąd wprowadzaią.

Labirynth Wyspy Lemnos, był według świadectwa Pliniusza podobny Kreteńskiemu, dziełem zaś Zmilusa Rodyiczyka, i Teodora z Lemnos architektow.

Labiza rodzay burſztynu w Karolinie, z gumy, albo tłuſtości drzew pochodzący.

Laboratorium. Mieyſce gdzie chimiczne preparacye czynione bywaią, naywłaściwiey tak ſię nazywa.

Laboureur (Jan) będąc przytomnym weſelu Ludowiki Gonzagi małżonki Władyſława IV. krola Polſkiego, powrociwſzy do Francyi, wydał relacyą podroży ſwoiey do Polſki; umarł roku 1675, wieku 53.

Labrador Eſtotylandya, kray wielki Ameryki pułnocney niedaleko cieśniny morſkiey nazwaney Hudſon. Powietrze iego ieſt zimne, grunt nieurodzayny, mieſzkańcy dzicy, zwani Eſkwimowie.

Lacedemona albo **Sparta**, ſławna Grecyi Rzeczpoſpolita, wyborem praw, doſkonałością obywatelow, trwałością ſpoſobu życia i rządu. Likurgus ſyn krola Eunonuſa, był prawodawcą Lacedemończykow. Ze zaś uſtawy iego do tak wielkiego ſtopnia to pańſtwo przywiodły, przeto rząd cały tey Rzeczypoſpolitey, w krotkości ſłow przełożyć, nie będzie od rzeczy.

Naypierwſze ſtaranie Likurga na tym ſię zaſadzało, aby ſenat uſtanowić, złożony z naydoſkonalſzych mężow; tych liczba była dwudzieſtu ośmiu, ktorym krolowie prezydowali. Ci ſenatorowie nazwani byli Gerontes, ſądzili ſprawy kryminalne, i trzymali miarę między powagą tronu, i mocą poſpolſtwa. Senatorowie obierani byli od ludu, nie młodſi, iak w ſześćdzieſiątym roku. Schadzki publiczne odprawiały ſię w mieyſcach obnażonych ze wſzyſtkich ozdob, ażeby zabieżyć dyſtrakcyom, i myśl obywatela ku iednemu celu natężoną zoſtawić. Wſzyſcy obywatele pańſtwa głos wolny, i mieyſce mieli na ſchadzkach powſzechnych; ſami zaś obywatele Sparty ſkładali ſchadzki partykularne. Na publicznych ſchadzkach traktowano o woynie, pokoiu, przymierzach, obraniu urzędnikow, i innych walnych intereſach panſtwa.

Lud ſię dzielił na pokolenia, między ktoremi pierwſze było Heraklidow i Egidow. Krolowie Lacedemońſcy nazywali ſię Archagetes; to ieſt: pierwſi urzędnicy. W czaſie woyny byli wodzami woyſka, w pokoiu prezydowali ſchadzkom, i uroczyſtościom publicznym; do nich należało ſchadzki kończyć; zdania pożyteczne pańſtwu mogli proponować, nic zaś poſtanowić, bez pozwolenia obywatelow. Niegodziło ſię im na koniec poiąć za małżonkę cudzoziemki. Zebranie i chronologia krolow Lacedemony przy końcu artykułu tego położona będzie.

W uſtanowieniu tych trzech władz umiarkowanych: krola, ſenatu, i ludu, wziął ſobie za cel Likurgus ſpoienie całości powſzechney z takich części złożone, iżby przez zobopolne względy miara ſię między niemi ſprawiedliwa nieuſtannie utrzymała. Zeby zaś tym bardziey zagrodził drogę do rozerwania tak zbawiennych klub, potargał więzy pokrewieńſtwa, ſzczegulności ſprzyiaiące; mieniąc wſzyſtkich obywatelow dziećmi iedney matki oyczyzny. Do tego końca zmierzał rowny podział gruntow, na trzydzieści dziewięć tyſięcy części między obywatelow; takdalece, iż iako bracia, iednakowym wſzyſcy obdarzeni byli od oyczyzny maiątkiem. Oboia płeć do ſpolnych ofiar, i uroczyſtości była przypuſzczona, aby wzraſtała tym bardziey między niemi, na fundamencie przyiaźni zaſadzona miłość, i uprzeymość małżeńſka. Obrządki pogrzebowe w Lacedemonii, odprawiały ſię bez naymnieyſzey zabobonności; niegodziło ſię nawet ſtawiać nadgrobkow, tylko tym, ktorzy na woynie za oyczyznę krew przelali. Chowano umarłych około świątnic, i w ſamych świątnicach, aby ſię młodzież przyzwyczaiała do tych okropnych widowiſk. Załoby do dni tylko iedynaſtu trwały.

Zbytki w ofiarach zakazane były, ofiaruiemy bogom rzeczy nie drogie, (mowił Lacedemończyk) dla tego, abyśmy ſię codzień na ofiary zdobyć mogli.

Prawa Lacedemońſkie zmierzały do rządu pańſtwa i obyczaiow; maiąc za cel wdrożenie obywatelow w umyſł woienny, i poſłuſzeńſtwo urzędnikom. Złoto, ſrebro, i inne kruſzcze i kunſzty koſztowne wywołane były z tey Rzeczypoſpolitey. Moneta kraiowa była z miedzi i żelaza. Skarb nawet publiczny u ſąſiadow Arkadyiczykow był w depozycie. Ze zatym zbytki, i roſpuſty nie miały w tym pańſtwie mieyſca, łatwo ſię domyślić można. Sprawy wraz z pieniędzmi i zbytkami zniknęły, i żadney formuły, w kontraktach zaſadzonych na zobopolney ſzczerości, nie było przepiſaney.

Zeby zaś nie wkradały ſię wyſtępki od ſąſiadow, dwoiakim prawem zagrodził temu Likurgus. *Nayprzod* nikomu ſię niegodziło wyiezdzać z kraiu, bez wiedzy urzędu; pozwolenie zaś takim dawano, o ktorych ſtateczności w dobrym, była pewność. *Powtore* nieprzyimowano do Sparty cudzoziem-

ziemcow, oprocz czaſow wielkich uroczyſtości. Jeżeli zaś dozwalano bawić ſię dłużey niektorym cudzoziemcom, excepcya tu czyniona była, przez wzgląd doſkonałości oſoby; tym ſpoſobem Xenophon i Plutarchus gościli w Lacedemonie, i z wſzelką uczciwością podeymowani byli. Ażeby zabieżyć chorobom, z niepowściągliwości pokarmu i napoiu pochodzącym, poſtanowił Likurgus w Lacedemonie uczty publiczne, ktore takowym ſpoſobem odprawiały ſię. Zbudowane były wielkie gmachy, do ktorych na obiad wſzyſcy ſię ſchodzić byli powinni, i na wieczerzą. Niegodziło ſię albowiem nikomu w domu pokarmu zażywać, oprocz czaſu ſłabości. Potrawy, ktore na ſtoły dawano, i miara pokarmu, prawem przepiſana była. Składał ſię zaś każdy obywatel na właſne wyżywienie do powſzechney ſpiżarni, daiąc co mieſiąc, korzec mąki, ośm garcy wina, pięć funtow ſera, połtrzecia funta fig, i nieco pieniędzy na kupienie mięſa. Kto poźno z polowania powracał, mogł ieść w ſzczegulności, iako i ten, ktory ofiar obrządkami czas przedłużył. Każdy ſtoł na oſob piętnaście był zaſtawiony. Sale zaś ozdobione obrazami i poſągami reprezentuiącemi wielkich bohaterow, i ich dzieła; ſtarzy tłomaczyli u ſtołu młodſzym, co znaczyły takowe poſągi; i ztąd wielkie dzieła dawnych bohatyrow, wzbudzały ich przykładami do cnoty i wielkich zamyſłow. Przed każdym ſtołownikiem rowne porcye kładziono. Krolowie w dwuynaſob ie mieli, dla tego, aby mogli uczcić obywatelow godnych, poſyłaiąc im ſwoie przydatki. Po wieczerzy do domu bez światła powracali, aby ſię przyzwyczaiać do oſtrożney czułości w ciemnościach. Niewiaſty Lacedemońſkie ſławne, po wſzyſtkie czaſy, wſpaniałością umyſłu, były, do czego im pomagało wychowanie, rowno z mężczyznami znamienite. Nie chciał Likurgus upośledzać tę część rodzaiu ludzkiego; iakoż nie tylko ćwiczone były w obyczayności i kunſztach, ale wſzyſtkie exercycya, ktore tylko ciało ukrzepczać, i ſiły nadawać zwykły, były im ſpolne z męſzczyznami. Niewiaſty zamężne, noſiły zaſłonę na twarzach; panny zaś z odkrytą twarzą pokazywały ſię; gdy o przyczynę ich pytano tego zwyczaiu; odpowiadali: ta ktora męża znalazła, niech ſię dla niego chowa; ta, ktora ſzuka, niech będzie od wſzyſtkich widziana. Skoro ſię ſyn narodził, kładziono go na puklerzu, i na nim go podnoſząc krewni śpiewali: *J, tan, J, e, pitan*, albo z tym, albo na tym, to ieſt: ſtrzeż tego puklerza, albo gdy zginieſz, niech cię chwalebnie zginionego, na tym puklerzu przynoſzą.

Jakoż matki Spartańſkie gdy wyprawiały dzieci na woynę, kładąc im tarcz w ręce, toż ſamo powtarzały, według świadectwa Auſoniuſza:

Mater Lacæna clypeo obarmans filium
Cum hoc, inquit, aut in hoc redi.

Małżeńſtwa tak dalece były ſzczęśliwe, i pomyślne u Lacedemończykow, iż wyſtępek cudzołoſtwa nigdy tam mieyſca nie miał. Małżonki wielce były od mężow czczone; ztąd, gdy krolowy Gorgo powiedziano, iż Lacedemonki rozkazuią małżonkom ſwoim, odpowiedziała: prawda, ale też my ſame tylko mężow na świat wydaiemy. Wychowanie dzieci Lacedemońſkich z przepiſu prawa było takowe: ſkoro tylko na świat wyſzły, umywano ie w winie, aby przez to zaczęły ſię ukrzepczać ich członki. Naznaczono zaraz nowonarodzonemu część iego roli, z ktorey ſię miał żywić. Same tylko dzieci mocne, i dobrze uformowane konſerwowano. W dalſzym lat przeciągu, każde dziecko obierać ſobie było powinno z rowiennikow przyiaciela, z ktorymby w cnocie złączone, chwalebną emulacyą certowało. Jeden drugiemu iak naylepſze przykłady z ſiebie dawać był powinien, i tak dalece, to złączenie przyiaźni ściſłe mieć chcieli, iż za wyſtępek przyiaciela, ten, ktory z nim przyiaźnią złączonym zoſtał, karany był. Zgoła ieden drugiemu byli rękoymią we wſzyſtkich ſprawach.

Każdy ſtarzec i oyciec miał prawo ſkarać, nie tylko ſwoie, ale i cudze dzieci, gdy co w nich wyſtępnego upatrzył. W niektore uroczyſtości umyślnie niewolnikow do piiańſtwa przyprowadzano, dla tego, aby zapatruiące ſię na takie widowiſko dzieci, mierzili ſię piiańſtwem.

Ażeby wprawiać w cierpliwość: w uroczyſtość Dyany na iey ołtarzu do krwi ſmagano dzieci, tym zaś ięknąć, ani naymnieyſzego wzruſzenia czynić niegodziło ſię.

Męſtwo i dzielność Lacedemonow, w czaſie woyny iakie być muſiały, z ſłow Seneki miarkować można: *Turpe eſt cuilibet fugiſſe, Laconi verò deliberâſſe.* Jakoż przez długi przeciąg wiekow niezwyciężeni, ſtolicę Spartę ſwoię mu-

rem nie opaſaną, pierſiami zaſtawiali. Państwo Lacedemonii początki ſwoie, na wzor innych, na niepewnych zaſtanowiło fundamentach do czaſow krolow Eurotaſa i Prokleſa. Tych naſtępcy panowali bez przerwania w Lacedemonie do roku 230 przed narodzeniem Chryſtuſowym. Woyny i rewolucye państwa Lacedemońſkiego wielorakie były, doſzły oſtatniego ſtopnia ſławy, będąc na czele Grekow, tak w ten czas, kiedy z Perſami woiowali, iako też w czaſie pokoiu. Epaminondas wodz Thebańczykow, zniośſzy woyſka Lacedemońſkie, nadwerężył ich ſławy, i odtąd coraz zmnieyſzać ſię, i brać znaczny uſzczerbek poczęli. Naſtępcy Alexandra przyłożyli ſię rozmaitemi czaſy do upadku tey ſławney Rzeczypoſpolitey. Na koniec potęga Rzymſka, o świat walcząca, pochłonęła oſtatki ſzacowne dawney Sparty. Odtąd kray ten rożnemi ſkołotany i nadwerężony przeciwnościami, wraz z upadaiącemi państwami, Rzymſkim i Greckim zoſtawał. Teraz cięzar iarzma Tureckiego noſi, i w obywatelach ſwoich, ktorych Magnatami zowią, ledwie cień dawney odwagi zachowuie. Sparta teraz nazwana Miſithra, miaſto Morei, dość ludne, niektore ſtarożytności ieſzcze ma w ſobie.

KROLOWIE LACEDEMONSCY W CZASIECH BAIECZNYCH.

Lelex, ten nadał nazwiſko Lelegow mieſzkańcom kraiu. *Miles* ſyn Lelexa. *Eurotas*, od niego rzeka Eurotas wzięła ſwoie nazwiſko. *Lacedemon*, poiął Spartę corkę Eurotaſa, od tego małżeńſtwa nadane imiona Lacedemony państwu, Sparty miaſtu. *Amyklas* ſyn Lacedemona. *Argalus* ſyn Amyklaſa. *Cynortas* ſyn Argaluſa. *Oebalus* ſyn Cynorty. *Tyndarus* ſyn Oebala wypędzony od brata Hypokoona, przywrocony przez Herkuleſa. *Kaſtor i Pollux* ſynowie Tyndara bezdzietni. *Menelaus* ſyn Atnego, małżonek Heleny corki Tyndara, panował pod czas oblężenia Troi. *Oreſtes* ſyn Agamemnona, ſynowiec Menelauſza i małżonek corki iego Hermiony. *Tyzamenes* wyzuty z tronu od Heraklidow roku 1129. przed narodzeniem Chryſtuſa.

Na-

NASTĘPUIE CHRONOLOGIA KROLOW LACEDEMONSKICH

Podług politycznego tey Rzeczypoſpolitey ułożenia, dwoch wraz panuiących, i Familii tychże naſtępcow w rządzie.

Przed Chriſt.	Krolowie z familii Agidow albo Euryſtenidow.	lat. pan.	Przed Chriſt.	Krolowie z familii Eurypontydow, albo Proklidow.	lat. pan.
1104	Euryſtenes panował -	24	1104	Prokles ſyn Ariſtodema	
1080	Agis ſyn Euryſtena, daie imię linii panuiącey	50		Sous ſyn adoptowany od Prokleſa.	
1030	Echeſtratus ſyn Agiſa	35		Eurypon ſyn Souſa, daie imie tey linii panuiącey.	
995	Labotas ſyn Echeſtrata	37			
958	Doryſſus ſyn Laboty -	29			
929	Ageſilaus I. ſyn Doryſſa.	44		Prytanes ſyn Eurypona.	
885	Archelaus ſyn Ageſil.	60		Eunomus ſyn Prytana.	
	Pod tego panowaniem żył Likurgus prawodawca, brat kolegi Archelaa Polidekta z familii Proklidow.			Polydectes ſyn Eunoma zabity w rokoſzu. *Likurg* brat zabitego krolował przez ośm mieſięcy.	
825	Telecius albo Telectus ſyn Archelaa - -	44	870	Charilaus ſyn Polydekta Nikander ſyn Charilaa	
781	Alcamenes ſyn Telecyuſza - - -	38		Theopomplis ſyn Nikandra.	
743	Polidorus ſyn Alcamena	17	719	Zeuxidamus wnuk Teopompa.	
726	Euricrates ſyn Polidora				
702	Anaxander ſyn Eurykr.		689	Anaxidamus ſyn Zeuxydama.	
684	Euricrates ſyn Anaxan.				
668	Leon ſyn Eurikrata.			Archidamus ſyn Anaxidama.	
664	Anaxandrides ſyn Leona				
557	Cleomenes ſyn Anaxandra.			Agaſicles ſyn Archidama.	
				Ariſton ſyn Agaſikleſa.	

Przed Chrift.	Krolowie z familii Agidow, albo Euryftenidow.	lat. pan.
481	Leonidas brat Kleomena	
480	Pliftarchus fyn Leonidefa	1
479	Pliftonax prawnuk Anaxandrida - -	38
434	Paufanias fyn Pliftonaxa	39
395	Agefipolis fyn Paufaniafza	15
380	Kleombrotes fyn Agefipolifa - - -	9
371	Agefipolis fyn Kleombr.	1
370	Kleomenes fyn Kleombrota - - -	34
336	Areus fynowiec Kleomena - - -	44
292	Acrotatus fyn Areufa.	
269	Areus fyn Akrotata.	
265	Leonidas fyn Kleomena.	
	Kleombrotus zięć Leonidefa.	
238	Leonidas przywrocony.	
234	Kleomenes fyn Leonidefa.	

Przed Chrift.	Krolowie z familii Eurypontydow, albo Proklidow.	lat. pan.
	Demaratus fyn Aryftona z z kroleftwa wyzuty.	
	Leotychides fyn Menaryfa z familii Eurypontydow.	
470	Archidamus wnuk Leotycha - - -	42
428	Agis fyn Archidama	37
391	Agefilaus brat Agifa	35
356	Archidamus fyn Agefilafa	23
333	Agis fyn Archidama	9
324	Eudamidas brat Agifa.	
	Archidamus fyn Eudamidafa.	
	Eudamidas fyn Archidama.	
	Agis fyn Eudamidafa, z dekretu Eforow śmiercią ukarany.	
	Eurydamidas fyn Agifa.	
	Epiclidas brat Kleomena z familii Agidow.	

Lacedemończykowie za radą Kleomena krola, gdy weśli w przymierze z Etolianami, zwyciężeni od Acheyfkiey ligi zoftali. Tam krol Epiklidas zginął. Sparta wzięta od Acheyczykow i kroleftwo Lacedemonii koniec fwoy z tey przygody wzięło. Działo fię to roku drugiego, 134 olimpiady, przed narodzeniem Chryftufowym 223. Refztę o Lacedemonii patrz pod artykułem: Ephorus, Sparta, Likurgus.

Lacerna, rodzay ftroiu u Rzymian, nakfztałt płafzcza albo opończy. Owidyufz o tey odzieży w wierfzach fwoich czyni wzmiankę.

Mittenda eft domino, nunc nunc properate puellæ,
Quam primum noftra facta lacerna manu.

Lace-

Lacetani, narod według świadectwa Pliniufza, niegdyś w Hifzpanii ofiadły niedaleko Lerydy, i prowincyi Katalonii nowey.

Lach nazwifko, ktore Ruś daie Polakom, od pierwfzego podobno monarchy Polfkiego Lecha zaciągnione.

Lachesis, w mithologii nazwifko iedney z trzech Parkow, albo prządek życia ludzkiego. Ona, według Hezioda, trzyma wrzeciono w ręku fwoich, Kloto przędzie, Atropos zaś nić życia przecina.

Lachowski (Sebaftyan), Jezuita fławny krola Staniflawa Augufta kaznodzieia. Wyfzły z druku roku 1770 kazania iego niedzielne w dwoch tomikach in-8vo.

Lachrymatorium płacznica, naczynie u dawnych, w ktorym łzy zawarte pozoftałych krewnych lub przyiacioł, w grob zmarłego kładziono.

Lacki (Alexander Theodor), marfzałek nadworny Litewfki przetłomaczył xięgę Hugona Hermana wierfzem Polfkim, pod tytułem: Pobożne pragnienia, w Krakowie 1673.

Laconia (Lakonia), kray Lacedemonii w Peloponezie. Graniczył na puł noc z kroleftwem Argos, i Meffenią, na zachod z Arkadyą, od wfchodu archipelagiem, od południa golfem fwego nazwifka oblany był.

Dziś ten kray pod władzą Turecką nazywa fię Zakonin, albo Brazzo di Maina, obywatele zaś Magnoty.

Laconicon, mieyfce w łaźniach Greckich, przyfpobione do pocenia fię, u Rzymian zwało fię *tepidarium*, wynalezcami tego fpofobu kąpieli byli Lacedemończykowie; i przeto gmach na to fporządzony zwał fię od ich nazwifka. Martialis potwierdza zdanie takowe w naftępuiących wierfzach:

Ritus fi placeant tibi Laconum,
Contentus potes arido vapore,
Cruda virgine Martiaque mergi.

Laconismus, ftyl zwięzły, wiele rzeczy w krotkich flowach zawieraiący. Ze takim fpofobem mowili, i pifali Lacedemończykowie, przeto ten rodzay ftylu, Lakońfkim nazwany ieft.

Lactantius Fiamianus, fławny pifarz IV. wieku, uczeń Arnobiufza; od Konftantyna wielkiego nauczycielem fyna Kryfpa uczyniony, tak dalece w krafomowftwie był dofkonałym, iż mu naftępuiące wielki tytuł chwalebny Cicerona Chrześciańfkiego nadały. Pifał fiedm xiąg Inftitutionum. — De Ira Dei. — De opere Dei, feu de providentia. Swięty Jeronim o innych iefzcze xięgach od niego

 na-

napiſanych czyni wzmiankę. Dzieła Lactancyuſza zebrane razem wielokrotnie z druku wyſzły, naypierwſza zaś onych edycya w Rzymie in-folio roku 1468 przez Konrada Lewencheima.

Lactea Via, droga mleczna w aſtronomii, nazywa ſię tym ſpoſobem paſmo gwiazd niezliczonych śrzodkiem firmamentu idące. Inne nazwiſko tegoż paſma *Galaxia*, patrz pod literą G.

Lacturcia Lacticinia albo Lactucina, bogini u Rzymian zboża, pierwiaſtki mleczne w ziarna formuiąca.

Lacydon, nazwiſko dawne portu Marſylii.

Łącznowski (Jakob), wierſzem napiſał: Nowe zwierciadło dla dam.

Łączynski (Jan), wydał: Compendium judiciorum regni Poloniæ roku 1594.

Ładoga, iezioro wielkie na pograniczu Moſkwy i Szwecyi, niedaleko Petersburga.

Ładowski (Maciey Marcyan), zebrał inwentarz praw, ſtatutow, i konſtytucyi koronnych od roku 1550, do roku 1683 in-folio.

Ładzinski, peregrynacya do ziemi świętey z łacińſkiego na Polſki ięzyk przez niego przełożona.

Lagides, przydomek krolow Egyptu Ptolomeuſzow, pochodzący od ich przodka, pierwſzego Ptolomeuſza, ſyna Lagidowego.

Lahor, niegdyś kroleſtwo, teraz prowincya pańſtw wielkiego Mogola, miaſto iey ſtołeczne toż ſamo, co i prowincya ma nazwiſko.

Laland, wyſpa morza Baltyckiego należąca do Danii, rozciąga ſię na mil trzynaście.

Lallus, bożyſzcze u dawnych pogan, używano go na uśmierzenie płaczu dziecinnego, ztąd wierſze Auzoniuſza:

Hic eſt qui natus tibi
Hos floſculorum Romuli
Nutricis inter lemmata
Lallique ſomniferos modos,
Sveſcat peritis fabulis
Simul iocari & diſcere.

Lama, tak ſię nazywaią duchowni Tartaryi Azyatyckiey. Zyią bezżenni w zgromadzeniu, iak zakonnicy; ubior ich oſobliwy: maią przełożonych w każdym zgromadzeniu. Naywyżſzy zaś nad wſzyſtkiemi nazywa ſię *Dalay Lama*. Ten naypierwſzey godności ſtopień w Tongucie oſiada, i w takim ieſt poważeniu, iż xiążęta nayznakomitſze przed nim klękaią; i ſam ceſarz Chińſki poſłow iego ze czcią przyimuie, i poſyła mu upominki. Miany ieſt prawie za boga, i ofiary ſobie przynieſione na ołtarzu ſiedząc odbiera. Kiedy zaś umiera, rozumienie ieſt powſzechne, iż ſię w inſzym ciele odradza. Uczniow zwyczaynie miewa przy ſobie dwieście, z ktoremi tylko przeſtawać zwykł.

Lambert (Anna Tereſſa), margrabina, dama we Francyi rownie przymiotami, iako doſkonałością ſławna; umarła roku 1701, iey piſma wyborne razem złączone, z druku nie raz wyſzły.

Lambertini, znaczna familia Bonońſka; w niey był urodzony Benedykt XIV. papież, *patrz* Benedykt XIV.

Lamech, ſyn Mathuſalema, oyciec Noego, urodził ſię roku od ſtworzenia świata 874. Oycowie święci mienią go być prorokiem. On albowiem o ſynu ſwoim Noe nowonarodzonym obiawił, iako piſmo święte wyraża: *Iſte conſolabitur nos ab operibus & laboribus manuum noſtrarum*; umarł Lamech pięć lat przed potopem, maiąc lat wieku ſwoiego 771, roku od ſtworzenia świata 1651.

Lamech, wnuk Kaima, dziada ſwoiego przypadkiem na polowaniu zabił, on pierwſzy dwie żony poiął; *Adę* z ktorey ſpłodził Jabela i Jubala, i *Sellę*, ktora była matką Tubalkaima.

Lamentacye albo Treny Jeremiaſza w piśmie świętym znayduią ſię, złożone ſą z przyczyny zburzenia Jerozolimy przez Nabuchodonozora. Zwyczay Hebrayczykow był, piſać lamentacye albo pienia żałobne, po zeyściu znacznych ludzi; i mieli ich zbior oſobliwy iako ſię wydaie z ſłow Paralipomenon, w rozdziale 35 wierſzu 25: *Ecce ſcriptum fertur in lamentationibus.* Są ieſzcze oprocz Jeremiaſzowych, treny Dawida, nad śmiercią Abnera, i Jonaty.

Lami (Bertrand), kapłan kongregacyi Oratoryanow świętego Filippa Neryuſza; umarł roku 1715, wieku 75. Xięgi iego w rożnych rodzaiach piſane, potomności nayodlegleyſzey podadzą ſławę iego. Są zaś naſtępuiące w ięzyku Francuſkim: Retoryka albo ſpoſob mowienia. — Uwagi o rymotworſtwie. — Początki geometryi. — Dyalogi o naukach i ſpoſobie onych nabycia. — Demonſtracya albo dowody oczywiſte prawd, świątobliwości, i obyczayności Chrześciańſkiey. — De tabernaculo fœderis. — De ſancta civitate Jeruſalem & de templo ejus. — De vinculis Joannis Baptiſtæ.

Lamia, Lamiæ, ſtraſzydła, poczwary w dawney pogan zabobonności. Lucilius wyſzydza takowe gminu proſtego ſtrachy.

Lampa, naczynie ſporządzone na palenie oliwy, przez włożenie w nie knota. W troiſtych okolicznościach

ściach lampy zażywane bywały: *nayprzod* zapalano ie pod czas uroczyſtości na cześć boſtwa. *Powtore* na oświecenie domow w nocy, świece albowiem nie były w powſzechnym iak teraz używaniu. *Potrzecie* w grobach kładzione bywały, iakoż i dotąd ſię znayduią. Ztąd poſzła powieść lamp wiecznych, to ieſt nieuſtannie ſię palących; ktora iednak żadnym dowodem gruntownym nie wſparta.

Lampadatio, rodzay tortury zadawaney męczennikom, przyſadzaniem do członkow lamp zapalonych albo pochodni.

Lampadomancia, ſpoſob wieſzczby u pogan, z koloru ognia w lampie. Propercyuſz o tym guślarſtwie czyni wzmiankę:

Sed neque ſuppletis conſtabat flamma lucernis,

Na innym zaś mieyſcu:

Sed voluit tangi parca lucerna merô.

Lampadophoriæ, uroczyſtość u Grekow, w ktorey, na cześć Minerwy, Wulkana, i Prometheuſza, iako dawcow oliwy lampy zapalali.

Lampetienses, kacerze czwartego wieku, w błędach Aryanom podobni. Lampetius ich herſzt, ganił śluby zakonne, oſobliwie poſłuſzeńſtwa, mieniąc go być przeciwnym wolności ſynow boſkich.

Lampridius (Ælius), dzieiopis Rzymſki, żył za czaſow Dyoklecyana, i Konſtantyna wielkiego ceſarzow. Pozoſtałe ſą przez niego piſane życia ceſarzow: Kommoda, Antonina, Dyadumena Heliogabala i Alexandra Sewera.

Lamprophores, tak ſię przez ſiedm pierwſzych dni po chrzcie nazywali Neophitowie.

Lampsacus, Lampſak miaſto ſtarożytne Azyi mnieyſzey, w Myzyi nad brzegiem Propontydu.

Łan, między łanami rożnych nazwiſk i rożney miary, naypoſpolitſzy ieſt w dobrach krolewſkich, ktory Chełmińſkim nazywaią, i ktorego miara tu ſię kładzie z Solſkiego geometry Polſkiego fol. 149.

Łan

Łan 1 ma -	Morgow,	Sznurow,	Prętow,	Łokci.
Wzdłuż - -	30	90	900	6750
Wſzerz - -	1	3	30	225
W Kwadrat -	30	270	27000	1518750
Morg - - -		3	30	225
Sznur - - -			10	75
Pręt - - -				7½

Lancellot (Jan Paweł), iuryſta ſławny we Włoſzech, napiſane ſą od niego xięgi: De ſubſtitutionibus. — Breviarium prætorium & curiale. — De decurionibus; umarł w Peruzyi oyczyznie ſwoiey, roku 1591, wieku 80.

Lancellot (Paweł), brat wyżey położonego, doktor prawa, iego xięgi: De appellationibus. — De attentatis & innovatis. — De reſtitutione in integrum.

Landgraff, tytuł w Niemczech zażywany, złożony z dwoch ſłow ięzyka Niemieckiego: *Land-Graff* hrabia ziemi. Dawniey ten tytuł ſędziom nadany bywał. W Łacińſkim ięzyku Langrafow zwano: *Comites patriæ, Comites provinciales.* Rożnica miedzy Langraffami a Margraffami ta była: iż ci byli ſędziami pogranicznemi, tamci zaś w kraiu ſądzili. Z czaſem Langraffſtwo ſtało ſię tylko tytułem dziedzicznym w familiach. Tych pryncypalnych w Rzeſzy Niemieckiey ieſt cztery: Thuryngii, Haſſyi, Alzacyi i Leuchtembergu.

Landua, miaſto i forteca w niżſzey Alſacyi, uſtąpione Francyi przez traktat Münſterſki.

Langre (Andomadunum Ligonum), miaſto w prowincyi Szampanii kroleſtwa Francuſkiego. Biſkup tego miaſta ieſt Par Franciæ i xiążęcego tytułu używa.

Lankashire, **Lancastria**, prowincya nad morſka kroleſtwa Angielſkiego. Stołeczne miaſto tegoż ſamego nazwiſka. Niektorzy z krwi krolewſkiey zaſzczycali ſię tytułem xiążąt Lankaſtryi. Rzeki w niey znakomitſze Merzey, Rible, Long.

Łanowy Regiment, dawniey na łanach wybranieckich (tak zwanych) po ſtaroſtwach fundowany, wypadł z komputu woyſka koron-

nego

nego uchwałą konſtytucyi roku 1775, fol. 50.

Languedocya (Languedoc), prowincya kroleſtwa Francuſkiego, nad morzem śrzodziemnym. Graniczy z Hiſzpanią; nazywała ſię przedtym Septomanią, miaſto iey ſtołeczne Toloſa *Toulouſe*.

Lalo albo Laos, kroleſtwo wielkie w Azyi za rzeką Ganges, ſtołeczne iego miaſto Langchang, monarcha abſolutnie panuie, religia bałwochwalſka zabobonności pełna.

Laodycea, ſiedm miaſt w Azyi zaſzczycało ſię tym nazwiſkiem. Nayznacznieyſze położone było nad rzeką *Licus*, ztąd nazwane, dla rożnicy: *Laodicea ad Licum;* w Liście ad Coloſſenſes, Paweł święty czyni o nim wzmiankę, i w obiawieniach świętego Jana wſpomnione ieſt, między ſiedmią kościołami.

Laokium, ſekta w Chinach, tak nazwana od imienia herſzta ſwoiego. Zył on lat ſześć ſet przed narodzeniem Chryſtuſa Pana. Maxymy ſwoie zawarł w xiążce zwaney *Taatſe*. Twierdził śmiertelność duſzy, i ſzczęście na uczuciu wewnętrzney roſkoſzy uśmierzaiącey wſzyſtkie umyſłu wzruſzenia zaſadzał. Kacerze ci dotąd w Chinach trwaią, i do błędow miſtrza, bałwochwalſtwo, i wiele zabobonow przyłączyli.

Laon (Laodunum), miaſto w Pikardyi prowincyi kroleſtwa Francuſkiego. Biſkup miaſta tego ieſt Parem Francyi.

Laokon, ſyn Pryama krola, kapłan Apollina i Neptuna, z dwoma ſynami od wężow pożarty, według powieści Wirgiliuſza:

Serpens amplexus uterque
Implicat & miſeros morſu depaſcitur artus,
Poſt, ipſum auxiliô ſubeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, ſpirîsque ligant ingentibûs, & jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite & cervicibus altis.

Poſąg tę hiſtoryą reprezentuiący w pałacu Watykańſkim między cudami kunſztu rachuie ſię, i ieſt dziełem naywybornieyſzym ſtarożytności. Trzech ſławnych Rhodyiſkich ſkulptorow pracowało około tego poſągu: Polidor, Athenodoras, i Ageſander.

Łapczynski (Antoni Chryzant.), wydał wierſzami: Tyrannia zwyciężona, albo życie świętey Tekli. — Majeſtat Polſki. — Trophæum na oyczyſty kleynot, Rybieńſkiego Jana generała artyleryi.

Lapithowie (Lapithæ), narod dawny w Macedonii niedaleko gory Olym-

Olympu, maiący ſwoie ſiedliſko, według Diodora. Wirgiliuſz w xiędze III. Georgicorum o nich tak mowi:

Fræna Pelethroni Lapithæ, gyrosque dedêre
Impoſiti dorſo, atque equitem docuêre ſub armis,
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.

Laponia, kray wielki na połnoc Europy. Dzieli ſię na troie, ponieważ do trzech monarchii należy. Jeſt zatym Laponia Ruſka, Norwegſka albo Duńſka i Szwedzka. Zimno zbyteczne powietrza, kray ten nader mizernym czyni. Obywatele gnuśni ſamym ſię tylko polowaniem, lub ryb łowieniem bawią. Renifery zwierzę mchem żyiące, do ſanek zaprzężone, z niezmierną ſzybkością z mieyſca na mieyſce Lapończykow przewożą, ſamice zaś mlekiem żywią. Intrata z tych krain na ſamych tylko futrach zawiſła, ktore przełożonym, lud za podatek przynosi.

Lapsi, tak ſię nazywali w pierwiaſtkach Chrześciańſtwa ci, ktorzy porzuciwſzy wiarę, ſtawali ſię bałwochwalcami. Pięć rodzaiow takowych ludzi było: Libellatici, Mittentes, Thuriſſicati, Sacrificati, Blasphemati.

Lar, miaſto ſtołeczne w Perſyi, prowincyi Lariſtan; ta była niegdyś kroleſtwem, ale ie Szach Abbas podbił i do Perſyi przyłączył.

Lararium, kaplica domowa u Rzymian dawnych, w ktorey złożone były bożyſzcza domowe zwane *Lares*.

Lares albo Pænates bogowie ſtroże domow u dawnych Rzymian. Uroczyſtość na ich cześć poſtanowiona, odprawowała ſię w mieſiącu Styczniu. Nazywano ich także *Præſtites: quod præſtant oculis omnia tuta ſuis*, mowi Owidyuſz.

Larissa, miaſto ſtołeczne Theſſalii oyczyzna Achilleſa, dziś pod władzą Turecką zoſtaie, i nazywa ſię *Larże*.

Larwa, poczwara, ſtraſzydło, według zdania dawnych pogan. Były to zaś duſze złych ludzi potępionych, tułaiące ſię na ſtraſzenie żywych. Nazwiſko Larw dawano maſzkarom, ktore poſpolicie aktorowie teatralni brali na twarze. *patrz* Lemures.

Łaschodowski, panegyris Sigismundo III. regi Poloniæ, Antverpiæ 1620.

Lascius (Marcin), Jezuita; ſą w druku, iego xięgi: Summarium Catholicæ veritatis. — Sąd o piśmie Daniela Mikołaiewſkiego. — Miſſio Lutheri & Zwinglii. — Meſſias ſeu confuſio Arianorum. — Ectypus Polonico & Latino idiomate. — Judicium de Ectypo ſub no-

nomine Isidori Præpositi Ośmianensis.

Łasicki (Jan), xięgi od niego do druku podane są następuiące: De diis Samogitarum Lugd. Bat. 1627. — Historia de ingressu Polonorum in Valachiam cum Bogdano Woiewoda in 8vo Francforti, Basileæ fol. 1582. — Clades Dantiscanorum 1577, Posnaniæ. — Epistola ad Volanum, in qua: de judice controversiarum fidei, an sit scriptura? disseritur. — Commentatio de Theologia Moshovitica, seu apologia pro sua secta in libro de Russorum Moschorum Religione, Spiræ 1582. — Historia de Ecclesiastica disciplina, moribus & institutione fratrum Bohemorum, Amstelodami 1660. O tym Janie Łasickim Braum de scriptoribus Poloniæ tak pisze: Vir Helveticæ Confessionis, a Rege Stephano legationibus obeundis admotus. Scripserat de origine progressu & rebus prosperis, vel adversis fratrum; libros octo.

Laskaris, dom w Greckim panstwie sławny. Kilku albowiem z niego było cesarzow, ktorzy stolicę panstwa swego w Nicei założyli. Theodor Laskaris cesarz Grecki w Nicei umarł roku 1222. Theodor młodszy także cesarz, życia dokończył, roku 1259.

Łaski (Jan), arcybiskup Gnieźnieński, mąż uczony i mądrym sprzyiaiący. On pierwszy arcybiskupom Gnieźnieńskim tytuł Legati-Nati od stolicy Apostolskiey wyiednał. Na koncylium Lateraneńskim z wielką sławą swoią zasiadał. Krzyżakom także do Prus pretensye roszczącym, imieniem Zygmunta krola, i całego narodu mężnie się oparł. Funduszow wiele w dyecezyi swoiey uczyniwszy, umarł roku 1531, wieku 77. Xięgi od niego wydane są następuiące; a nayprzod, gdy ieszcze był kanclerzem koronnym, pierwszy prawa i statuta koronne zebrał, i podał do druku w roku 1506 z roskazu, iako sam powiada, Alexandra krola, pod tytułem: Commune Poloniæ regni privilegium constitutionum & indultorum. Przydał do tego: Libros duos juris civilis Magdeburgensis & provincialis Saxonici, cum tertio libro juris feudalis, położona iest także: Summa Legum Raymundi Parthenopei juris utriusque Doctoris. — Sanctiones Ecclesiasticæ tam ex Pontificum decretis, quam ex constitutionibus synodorum Provinciæ, inprimis autem statuta in diversis provincialibus synodis, a se sancita, Cracoviæ typis Math. Scharffenbergen 1525. — Manuale sacerdotum. — Oratio ad Leonem X. & patres in concilio Lateranensi congregatos 1513. — Relatio

latio de erroribus Moschorum facta in concilio Lateranensi. Sławny Erazm Roterodamus przypisuiąc Łaskiemu Opera sancti Ambrosii à se emendata, nazywa go Pietatis antistitem, eruditionis eximium patronum, omnis pudicitiæ exemplar incomparabile, episcopum pacis & tranquillitatis publicæ studiosissimum.

Łaski (Jan), wprzod proboszcz Gnieźnieński; atoli chwyciwszy się błędow kacerskich z beneficyow kościelnych od Gamrata arcybiskupa Gnieźnieńskiego wyzuty, w Anglii, pod tytułem, superintendentis ecclesiæ peregrinorum, błędy Kalwińskie rozsiewał, ztamtąd rugowany, na koniec do Polski się wrocił; umarł roku 1550. Pisał przeciw kardynałowi Hozyuszowi: De oppresso verbo Dei. Rescius wspomina iego pismo pod tytułem: Responsio ad virulentam Joachimi Westphali epistolam. Pisał także: Tractatum de ecclesiæ sacramentis.

Lateran, kościoł patryarchalny i katedra pryncypalna papieża. Fundowany od Konstantyna wielkiego cesarza, odnowiony przez Klemensa XII. papieża, ktory także w nader wspaniałym grobie złożony iest. Powszechne Zbory albo Koncylia w tey bazylice odprawione.

Roku 1122 za Kalixta II. papieża.
Roku 1139 za Innocentego II.
Roku 1179 za Alexandra III.
Roku 1215 za Innocentego III.
Roku 1512 za Juliusza II. zakończone zaś 1517, pod Leonem X.

Latialis, nazwisko Jowiszowi dane, na pamiątkę, iż był osobliwie czczony in Latio.

Laticlave, Latus Clavus albo tunica laticlava, odzież u Rzymian poważnym osobom, i urzędnikom właściwa. Brzegi iey były purpurowe.

Latitudo albo szerokość geograficzna, nazywa się w powszechności, przeciąg okrągu ziemi, ktory się zamyka między dwiema polami, albo miedzy biegunami (iak zowią) teyże ziemi; zawieraiący w ogolności gradusow 180, od bieguna do bieguna; gradus zaś każdy zamyka mil polskich 15, czym się rozni od gradusow długości, albo longitudinis, ktore im bliższe są bieguna, tym mnieysze. Przeciąg ten szerokości iest podzielony na dwie części rowne, to iest: na szerokość pułnocną i szerokość południową, ktorych podział robi linia æquatoris. Każda z tych części iest podzielona na stopnie albo gradus 90. Ktorych rachunek poczyna się od ekwatora na obie strony biegunow; to iest: tak polus arcticus kończy się na gradusie dziewiędziesiątym,

 iako

iako i polus antarcticus. Latitudo, albo ſzerokość mieyſca iakowego, wymierza ſię przez wyſokość poli. Pod ekwatorem ſtoiąc, mam dwa pole w linii horyzontalney; przybliżaiąc ſię do iednego z tych biegunow, polus wznoſi ſię, ekwator przeciwnie poniża ſię, i daią mi miarę moiey odległości od ekwatora.

Latitudo, w aſtronomii, ieſt przeciąg od gwiazdy, lub planety do linii ekliptyczney.

Latium albo państwo Łacińſkie, kray dawnych Włoch, nad brzegami Tybru, niedaleko morza leżący.

Latobriges, narod graniczący z Helwetami. Juliuſz ceſarz w komentaryuſzach ſwoich wſpomina o nich: Perſvadent (Helveti) Rauracis, Tulingis, & Latobrigis finitimis ſuis, ut eodem uſi conſiliô, oppidîs ſuîs vicîsque exuſtis unà cum iis proficiſcantur.

Latona, według mitologii corka Tytana, matka Apollina i Diany.

Latoś (Jan), akademik Krakowſki, piſał xięgi: De mutationibus regnorum. — Correctionem calendarii ſub Gregorio XIII.

Latria, cześć Bogu tylko ſamemu winna; wewnętrznie w duchu i prawdzie, powierzchownie zaś przez znaki iak naywiękſzego upokorzenia oddawać ſię maiąca.

Latrunculi, gra Rzymian dawnych, nakſztałt warcabow.

Latyczew, miaſto ſtołeczne powiatu ſwego w woiewodztwie Podolſkim, ma grod, a generał Podolſki ieſt ſtaroſtą Kamienieckim i Latyczewſkim.

Laubach Laubacum, miaſto ſtołeczne Karnioli.

Laudes, pacierze kapłańſkie naſtępuiące po iutrzni, z pięciu pſalmow, hymnu i kantyku złożone, modlitwą ſię kończące.

Laudum, tym ſię ſpoſobem w prawie nazywaią uſtawy, i przepiſy woiewodztw i ziem na ziazdach publicznych, za zgodą powſzechną uſtanowione.

Laur drzewo, z ktorego wieńce zwyciężcow uwite były, i dotąd liść tego drzewa zwyciężcy znakiem ieſt; w dawney polſzczyznie Wawrzeń zwany.

Laura albo Lauretta, urodzona w Prowincyi, ſławna wierſzami Franciſzka Petrarchy; umarła roku 1314, wieku 30.

Laura, nazwiſko dawniey nadane konwentom mnichow. Z Greckiego znaczy, mieyſce wieyſkie.

Laurentalia, uroczyſtość u Rzymian na cześć niewiaſty nazwaney Acca Laurentia, ktorą twierdzono być matką czyli piaſtunką Romuluſa i Rema.

Laux-

Lauxmin (Zygmunt), Jezuita; iego xięgi: Demonſtratio Catholica Vilnæ 1648. — Præcepta artis Rhetoricæ Brunsbergæ 1618. — Epitome inſtitutionum Græcæ linguæ 1655. — Ars & praxis Muſicæ. — Oratio de Sancto Caſimiro. — Oratio in funere Staniſlai Dziewałtowſki.

Laverna, u Rzymian bogini złodzieiow i oſzuſtow.

Lavenburg, miaſto w Saxonii ſtołeczne xięſtwa tegoż imienia.

Lavendy, tak nazywaią Turcy flotty i woyſka ſwoie morſkie, do ktorych rownie Chrześcian, iako i Grekow zaciągaią, czego w werbunku woyſk lądowych nie czynią.

Lauinium, miaſto dawnego Latium, z ktorego Rzymianie początki ſwoie powzięli.

Lazaret, nazwiſko ſzpitalow, dla zapowietrzonych; albo też domy, gdzie dla beſpieczeńſtwa od zarazy, ludzie przeieżdzaiący z kraiow, gdzie powietrze wſzczęte, przez dni czterdzieści odłączeni od ſpołeczeńſtwa zoſtawać muſzą. Lazaretem nazywaią mieyſca, gdzie ſą złożeni żołnierze chorzy, lub ranni.

Łazarz, o ktorym w przypowieściach Zbawiciel świadczy, brat bogacza, na łonie Abrahama po śmierci oſadzonym zoſtał.

Łazarz, święty, brat Magdaleny i Marthy w dni cztery po śmierci wſkrzeſzony od Jezuſa Chryſtuſa. Twierdzi podanie, iż wraz z ſioſtrami cudownie zapłynąwſzy do Marſylii, tamże biſkupem umarł. Ale świadectwo Epiphaniuſza świętego temu ſię ſprzeciwia mniemaniu. Grecy twierdzą, iż był biſkupem Cypru, i tamże życie zakończył, relikwie zaś iego za panowania Leona ceſarza do Konſtantynopola przynieſione.

Łazarza świętego order i zakon rycerſki, fundowany był w czaſiech, kiedy ziemia święta w rękach Chrześciańſkich zoſtawała. Po wygnaniu z tamtego kraiu we Francyi oſiedli, przyięci i opatrzeni od Ludwika VII. krola Francuſkiego. Trwa dotąd ten order zakonny we Francuſkim kroleſtwie, i między innemi te maią przywileie Kawalerowie, iż lubo żonaci mogą mieć penſye na beneficyach duchownych. Wielkiego miſtrza nominuie krol. Złączony teraz ten order razem z drugim gory karmelu, i piſzą ſię kawalerami świętego Łazarza i gory Karmelu. Noſzą krzyż kawalerſki na wſtędze amarantowey. Liczba kawalerow do ſtu określona. Probę ſzlachectwa czynić powinni, i żaden przed lat dwudzieſtą pięcią do tey prerogatywy przypuſzczony być nie może.

Lazy-

Lazygowie, narod Azyatycki, nie daleko Kolchow, od Prokopa historyka opisany lib. II. de bello Persico cap. XXIX.

Leander (święty) biskup Sewilii brat Izydora i Fulgencyusza świętych. Nauką i pobożnością kościoł boży zaszczycił. Grzegorz święty papież pisywał do niego i palliusz mu przesłał; umarł roku 601. Xięgi od niego pisane razem zebrane z druku wyszły. Święto iego na dzień 13 Marca przypada.

Leaotnug, prowincya państwa Chińskiego, z iedney strony golfem Kang, z drugiey murem wielkim opasana.

Lebid (Abou Akil), wierszopis sławny Arabski, żył za czasow Mahometa, i sekty iego stał się wielbicielem. Jakoż Mahomet zażywał wierszow iego, na odpowiedź satyrom, przeciw Alkoranowi napisanym.

Lech, Słowianin pierwszy monarcha Polski. Lubo kronikarze narodowi o iego przyiściu, urodzeniu, dziełach, i czasie życia, wielorako i pracowicie pisali, dotąd iednak, tak o nim, iako pierwszych następcach iego żadney pewności nie masz. W tym historya Polska do innych się przyrownywa, ktore pospolicie pierwiastki swoie w baieczności, albo czasiech bohatyrskich ukryte maią.

Lecticarii, tak się nazywali w kościele Greckim nosiciele umarłych do grobu.

Lecticarii, u Rzymian byli: nosiciele krzeseł albo lektyk.

Lectisternium, obrządek pogański, w czasiech nieszczęścia; pod czas ktorego posągi bogow za stoły sadzano, sprawuiąc im niby ucztę przez dni ośm. Mieszkańcy zaś miasta do stołow otwartych, wszystkich zapraszali, osobliwie cudzoziemcow. Od uczty bogow, potrawy, kapłanom onych, dostawały się.

Lector albo Czytelnik, iedno z mnieyszych duchownych święceń; ich powinność czytać lekcye w kościołach.

Łęczycki (Mikołay), Jezuita, pospolicie nazwany Lancicius. Kapłan pobożny i uczony; umarł roku 1652, w Kownie, maiąc lat 78. Xięgi iego duchowne razem zebrane w dwoch tomach in folio, wyszły z druku w Ingolsztadzie pod tytułem: Opuscula spiritualia. — Florilegium piarum meditationum. — Medytacye nowym i doskonałym sposobem na każdy dzień roku rozłozone, w Wilnie 1723.

Łęczyckie woiewodztwo w prowincyi wielkopolskiey, miało własnych niegdyś xiążąt z domu Piastow, od Władysława Łokietka do korony Polskiey przyłączone. Graniczy z woiewodztwem Sieradzkim, Brzeskim Kuiawskim, i Rawskim. Ma herb puł lwa czerwonego w polu białym, i puł orła białego, grzbietami z sobą z tykaiących się, a na obudwoch korona. Senatorowie tego woiewodztwa: woiewoda i kasztelan Łęczycki, Brzeziński, Inowłodzki i Konarski kasztelanowie. Zamyka w sobie powiatow cztery: Łęczycki, Brzeziński, Orłowski i Inowłodzki. Na seym posłow Łęczyckich bywa czterech. Deputat na trybunał koronny ieden. Seymiki woiewodztwa Łęczyckiego odprawuią się w Łęczycy mieście stołecznym.

Leda, corka Thestiusza małżonka Tyndara, ukochana od Jowisza, ktory według mitologii, w łabędzia dla niey się przemienił, została matką Kastora i Polluxa, Heleny sławney, i Klitemnestry żony Agamemnona.

Legalisatio, nadanie ważności prawney, aktom lub dziełom prywatnym.

Legat osoba duchowna namiestnictwo oyca świętego sprawuiąca, na tych mieyscach, gdzie sam osobą swoią być nie może. Naypierwsza w historyi kościelney wzmianka legatow w wieku IV, gdy na koncilium powszechnym w Nicei zasiadali, i prezydowali imieniem Sylwestra papieża, Vitus i Vincentius legati. Ze zaś nie tylko kapłanow, ale i biskupow papieże w legacyach posyłali, w nie iednym mieyscu historya kościelna przyświadcza. Dwoiaki iest rodzay legatow stolicy Apostolskiey, iedni raz na zawsze w kraiu wyznaczeni są, i prerogatywa legacyi do urzędow, ktore noszą przyłączona, i ci się nazywaią *Legati Nati*, iako w Polszcze arcybiskup Gnieźnieński, w Niemczech Moguncki i Salburski, w Anglii niegdyś Kantuaryiski. Zesłani do czasu od stolicy Apostolskiey nazywaią się: *Legati à latere* i ta prerogatywa w teraźnieyszych czasach samym tylko kardynałom w wielkich okolicznościach użyczona bywa. Posłowie zaś papiezey, ktorzy się Nuncyuszami nazywaią, aby tym większą w kraiu, gdzie posłani są mieli iuryzdykcyą, przywileie legatow sobie nadane maią. Ztąd w tytułach swoich kłaść zwykli: *Cum facultatibus Legati à latere Nuncius*. Jakie zaś są Legatow przywileie, obszernie prawo duchowne opisuie. Nazywaią się także Legatami rządcy prowincyi papieskich: Bononii, Ferraryi, Rawenny, i same prowincye Legacyami. Samym tylko kardynałom takowe legacye dawane bywaią na lat

lat trzy, lub więcey według woli papieſkiey. Urbin zaś i Avignon maią vice-legatow, i ci ſą tylko prałatami.

Legatarius, w prawie nazywa ſię ten, ktoremu przez teſtament, lub kodycyl, rzecz iakowa ieſt odkazana.

Legatus, u Rzymian nazywał ſię urzędnik, z ramienia wyżſzego rządcy, prowincyą zawiaduiący. Kiedy ktory z znacznieyſzych obywatelow Rzymu, prowincye państwa w właſnych lub publicznych intereſſach obieżdżał, żeby znamienicie wſzędzie czczonym był, ſenat nadawał mu tytuł *Legati*, i takowa dyſtynkcya nazywała ſię *Libera Legatio*.

Legenda, nazwiſko poſpolite hiſtoryi życia świętych; ztąd wzięte, iż powinne były być czytane, tak w iutrzni iako i w refektarzach; *Legendæ erant*.

Legenda, w numiſmatach nazywa ſię inſkrypcya, ktora ie otacza, poſpolicie dwoiakie bywaią: pierwſza około głowy lub oſoby, druga około wyrażonego dzieła lub ſymbolum.

Legio, nazwiſko pułku Rzymſkich woyſk. Legia ſkładała ſię z żołnierzy pieſzych i konnych, i w tym ſię rożniła od regimentow teraźnieyſzych. Za czaſow Romuluſa liczba żołnierzy w legii każdey była 300 pieſzych, i 300 konnych. 4000 pieſzych, 400 konnych za konſulow. Za Auguſta 6000 pieſzych, 726 konnych. Po śmierci zaś tego ceſarza, do liczby 5000 pieſzych, 600 konnych legie przyſzły. Legie ſkładały ſię z dzieſięciu rot, ktore zwano *cohortes*, za czaſow zaś Romuluſa *manipuli*. Liczba żołnierzy w rotach według mnogości żołnierzy całey legii wyznaczona była. Pierwſza iednak w dwoynaſob żołnierzy zawierała w ſobie więcey niżeli inne. Oprocz kawalerow ſkładały ſię legie z czworakiego rodzaiu żołnierzy, nazwanych: *velites*, *haſtati*, *principes*, *triarii*. O tych *patrz* pod oſobnemi artykułami.

Wodzowie legii w Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey bywali konſulowie, albo ich namieſtnicy. Pod ceſarzami, oſobliwy urząd wodzow tych, był poſtanowiony, i officyer takowy nazywał ſię: *Præfectus exercituum*. Dwie cohortes albo roty wiodł officyer nazwany *tribunus*. Roty ſtu żołnierzy w legiach, przełożonym był officyer *centurio*.

Sztandar albo proporzec rot, był orzeł ſrebrny lub złoty, na wyſokim drzewcu. Według Pliniuſza pierwſzy Maryuſz ten rodzay proporcow wprowadził w woyſko Rzymſkie. Oprocz tego pryncypalnego całey legii proporca, każda rota miała ſwoie właściwe, z materyi rożnych kolorow.

Nazwiſka legii, albo brane były z ich dawności, ztąd zwały ſię od liczb: pierwſza, druga, trzecia, albo od imienia, tego, ktory ie kreował: *Auguſta*, *Flavia*, *Claudia*, albo od dzieła oſobliwego, ktore ie zaſzczycało: *fulminans*, *victrix;* albo nakoniec od prowincyi, gdzie miały zwyczayne ſtanowiſka: *Illirica*, *Parthica* &c. Oprocz świadectw piſarzow, wyświadcza te nazwiſka kamień ſtarożytny w Rzymie naleziony, na ktorego części naſtępuiące legiow imiona wyryte były:

II	Auguſta.	XI	Claudia.
VIII	Auguſta.	XV	Appollinea.
XXX	Ulpia.	IV	Scythica.
XIV	Gemina.	X	Fretenſis.
IV	Flavia.	II	Trojana.
V	Macedonica.	III	Parthica.
XII	Fulminatrix.	XX	Victrix.
II	Parthica.	I	Minervia.
XI	Ferratenſis.	X	Gemina.
II	Italica.	I	Italica.
XII	Gemina.	II	Adjutrix.
VI	Victrix.	XIII	Gemina.
XXII	Primigenia.	VII	Gallicana.
I	Adjutrix.	XVI	Flavia.
I	Parthica.	III	Cyrenenſis.
VII	Claudia.	III	Auguſta.

Legislator, *patrz* Prawodawca.

Legitima, część maiętności dziedzicznym prawem po przodkach należąca. Według Rzymſkiego prawa rodzice, temi tylko maiętności częściami przez teſtament dyſponować mogli, ktore ſię zoſtały od należytey dzieciom porcyi:

Quattuor aut infra dant natis
jura trientem,
Semiſſem verò dant natis quin-
que vel ultra,
Arbitrium ſequitur ſubſtantia
cætera patris.

Legitimatio, obrządek prawny, przez ktory płod nieprawego łoża, za wolą rodzicow i zrządzeniem iu-

iuryzdykcyi, obelgę urodzenia traci, i do przywileiow prawego pochodzenia, przywrocony ieſt.

Leibnitz (Godfryd Gwilhelm), filozof wielki, albo raczey, żeby tak rzekę, mędrzec uniwerſalny. Urodził ſię w Lipſku roku 1643. Do wſzyſtkich nauk od pierwiaſtkow życia rowne miał przywiązanie i we wſzelkich rodzaiach wiadomości, przez niezmierną applikacyą i poiętność nadzwyczayną korzyſtał. Poema iego z okoliczności śmierci Jana Fryderyka xiążęcia Brunświckiego, znakomite mu mieyſce między rytmotworcami daie. W prawie politycznym, iego piſmo: De jure ſuprematus, ac legationis principum Germaniæ, ieſt dowodem, iż był nader biegłym, a bardziey ieſzcze: *Codex juris gentium.* Inne iego we wſzelkich rodzaiach xięgi tu ſię kładą: Scriptorum Brunſvicenſia illuſtrantium. Cathalogus. — Specimen Encyclopediæ in jure. — Specimen certitudinis ſeu demonſtrationum in jure exhibitum, in doctrina conditionum. — De veris principiis & vera ratione philoſophandi contra pſeudophiloſophos. — De Ariſtotele recentioribus reconciliabili. — Theoria motus abſtracti. — Theoria motus concreti. — Commercium mathematicum. — Sacroſancta Trinitas per nova inventa logica defenſa. — Theodicæa. — Miſcellanea Berolinenſia. — Diſſertatio de arte combinatoria. — Notitia Opticæ promotæ: reſzta iego piſm wyſzła w xiędze, ktory tytuł: Miſcellanea Leibnitziana; umarł ten mędrzec pełen zaſług, ſyt ſławy, w roku 1716, dopełniwſzy wieku lat 70, oyczyſtym ięzykiem piſał niektore xięgi, ktore potym na inne ſą przełożone.

Leicesterschire, prowincya kroleſtwa Angielſkiego, iey miaſto ſtołeczne Leiceſter (Liceſtria.)

Leiden (Lugdunum Batavorum), ſławne miaſto Hollandyi, akademią zaſzczycone, wielu znacznych ludzi, a między innemi Hermana Boerhave lekarza oyczyzna.

Leinster (Lagenia), nayobſzernieyſza, i nayznakomitſza prowincya kroleſtwa Irlandyi.

Lekarski kunſzt (Medycyna), ma za cel przywrocenie zdrowia chorym, przez dawanie pomocnych lekarſtw. Kunſzt ten pierwiaſtkami ſwoiemi nayodlegleyſzych czaſow doſięga. Aſſyryiczykowie, Chaldeyczykowie, i Magowie u Perſow, byli lekarzami. W poźnieyſzych czaſiech Egypt miał medykow. W Grecyi naybardziey lekarſka nauka, w Rodzie, w Epidaurze, w Gnidos, i Krotonie kwitnęła. Hipokrates, naypierwſzy obſerwacye dawnych lekarzow zebrał; te zaś ktore ſam czynił, do nich przyłożył; przez co zaſłużył ſobie na wiekopomną, u wſzyſtkich narodow ſławę, i wdzięczność. W familii Aſklepiadow przepiſy Hipokrateſa długo trwały, i były używane. Areteuſz z Kappadocyi rodem, ułożył ie. Szkoła Alexandryiſka używaniem onych wſławiła ſię, aż do czaſow Klaudyuſza Galena, ktory nowe do dawnych wynalazkow przydał obſerwacye. Od IX. do XIII. wieku, w Azyi, Afryce, i Hiſzpanii, Arabowie naylepſzemi, albo raczey iedynemi byli medykami; i w akademiach Europeyſkich ich piſma naybardziey ſzacowano, oſobliwie Awicenny, i Averroeſa. Ta, (że tak rzekę) anarchia, w lekarſkim kunſzcie, trwała dotąd, poki około roku 1460 przychodni z Grecyi do Włoch mędrcowie Greccy, ięzyka ſwoiego uczyć nie poczeli; a zatym dawnych tego narodu autorow, mianowicie Hipokrateſa, lekarze czytać nie zaczeli. W tym prawie czaſie, wynaleziony drukarſki kunſzt, ułatwił ſpoſoby korzyſtania z piſm dawnych autorow. Arnoldus de Villanova, Raymundus Lullus, chymią do kunſztu tego przyſtoſowali. Anatomii wiadomość, więcey ieſzcze oświecenia przynioſła, i za pilnym ſkutkow i natury chorob, dzielności ziol, powtarzanych experymentow uważeniem, kunſzt ten przyſzedł do ſtopnia doſkonałości, w ktorym teraz go widziemy.

Leleges, narod niegdyś w Azyi mnieyſzey maiący ſwoie ſiedliſka; Lokryiczykowie w Beocyi, i dawni mieſzkańcy Lacedemony toż ſamo mieli nazwiſko.

Lellis (Camillus de) święty, fundator zakonu klerykow regularnych uſługuiących chorym; umarł w Rzymie roku 1614, wieku 64.

Lelow, miaſto w woiewodztwie Krakowſkim, ſtołeczne powiatu ſwoiego, ma ſtaroſtę.

Lemnos, wyſpa archypelagu, należy teraz do pańſtw Tureckich, i w ich ięzyku zowie ſię *Stalimenes.* Baieczność pogańſka wſławiła tę wyſpę kuźniami Wulkana, z tey podobno przyczyny, iż na tey wyſpie naypierwey, oręże z kruſzcow robić zaczęto.

Lemos (Tomaſz), ſławny theolog zakonu świętego Dominika, nayznamienicіey dyſtyngwował ſię w dyſputach theologicznych o łaſce pana Boga, ſprzeciwiaiąc ſię dzielnie, zdaniom w tey mierze Moliny. Zawołane w Rzymie dyſputy de auxiliis, za papieżow Klemenſa VIII. i Pawła V. utwierdziły ſławę wielkiey nauki iego. Piſał dyaryuſz

ryusz tych dyspút, iako też wiele xiąg zmierzaiących do przedsięwziętego od siebie celu, bronienia nauki świętego Tomasza, umarł w Rzymie roku 1629, wieku 84.

Lemovices, narod niegdyś Akwitanii. Cesar w kommentaryuszach swoich, de bello Gallico, czyni o nich wzmiankę *libr. VII. cap. LXXV.*

Lemovii, narod Niemiecki, Tacyt o społeczeństwie ich z Rugianami *de moribus German. cap. XXVIII.*

Lemures, u pogan geniusze szkodzące i straszące, albo dusze zmarłych prześladuiące żywych. Uroczystości zwane *Lemuriæ* postanowione były na przebłaganie onych.

Lengnich (Godfrid), urodzony w Gdańsku, w tymże mieście rożne urzędy chwalebnie sprawował. Wsławił się niemniey pismami swemi w Łacińskim iako i Niemieckim ięzyku; celnieysze z tych: Historya Polska, i Jus publicum regni Poloniæ, także Jus publicum Prussiæ Polonæ, & Historia Prussiæ &c.

Lenność, wzięte nazwisko od słowa Niemieckiego Lehen, pożyczyć, albo użyczyć, bez straty prawa do teyże rzeczy, w nadaiącym. Znaczy iedno co Feudum; iest prawo posiadania dobra, albo gruntu za przywileiem naywyższey zwierzchności, udzielone do czasu, pod założonemi kondycyami: (czym Lenność rożni się od dobr dziedzictwem nadanych) nie podpada działom sukcessyi ani przedaży. Czytamy ostrzeżenie tego w konstytucyi roku 1579, Vol. 2, fol. 900 *Feudorum interpretationem z prawa obcego, krol nie ma pociągać na dobra szlacheckie, na pokazanie tego, że krolewskie są, tylko gdzieby wyrażono, że są jure feudali nadane.* Dobra lub grunta takowe nazywaią się: *Lenno;* ktorych wiele obrociło się potym w dziedzictwa, o czym nas uczą dawnieysze konstytucye; iako naprzykład roku 1588, Vol. 2, fol. 1230: *Feuda alias Lenna w Rusi i Podolu statutem Alexandrowym dane, za wieczne maią być rozumiane. Patrzay* więcey o tym w konstytucyach.

Lens albo Lenticula, miara u dawnych Rzymian ważąca 208 część drachmy.

Leon, prowincya zaszczycona tytułem krolestwa w państwie Hiszpańskim, niegdyś własnych swoich miała monarchow, do Wermunda, ktory zwyciężony i zabity od Ferdynanda I. krola Kastylii roku 1037, i od tego czasu krolestwo Leonu, razem z Kastyliyskim złączone zostało. Miasto stołeczne tegoż, co i prowincya nazwiska; znamienite kościołem katedralnym naypięknieyszym w całey Hiszpanii.

Leo I. papież (święty), nazwany wielkim. Wstąpił na stolicę Apostolską po śmierci Syxta III. roku 440. Kościoł boży wielorakiemi kacerstwy roztargniony zastawszy, dzielnością swoią i wybornemi pismami mężnie one gromił, i tłumił. Na zborze generalnym Chalcedońskim, ktory za staraniem iego pożądany skutek odniosł, przez legatow swoich wiele rzeczy zbawiennych postanowił. Attylę zburzeniem Rzymowi grożącego, dzielnością wymowy swoiey ułagodził. Genseryka także, od zruynowania Rzymu odwiodł. Bazylikę świętych Apostołow Piotra i Pawła odnowił, i przyozdobił. Homilie tego wielkiego papieża i listy zebrane są w iedney xiędze; umarł roku 461, iedynastego Kwietnia, rządził kościołem lat 21, bez dni dwudziestu dziewięciu.

Leo II. wstąpił na papiestwo po Agatonie roku 682. Rodem był z Sycylii. Zaraz po obraniu koncylium generalne VI. potwierdził. Jest iego listow sześć; umarł roku 683, dziesięć miesięcy siedział na Rzymskiey katedrze.

Leo III. Rzymianin po Adryanie I. obrany 26 Grudnia, w dzień sam śmierci swoiego predecessora. Wielkie prześladowanie cierpiał od synowcow Adryana I, Paschala i Campulusa. Udał się zatym do Karola wielkiego, od niego wsparcia szukaiąc, iakoż roku 800, Karol wielki do Rzymu ziechał, występnych surowie skarał, od śmierci iednak pobożny papież ich odprosił, i w tymże czasie Karola wielkiego cesarza z osobliwszą uroczystością koronował; umarł Leo roku 816, rządził kościołem lat 21.

Leo IV. część miasta, ktorą dotąd Leoninam zowią wyreparował, i umocnił twierdzami. Saracenow na morzu pogromił; umarł 17 Lipca roku 855, rządził kościołem lat 8, miesięcy 3, dni 5.

Leo V. nastąpił po Benedykcie czwartym, ale tylko przez dni 40, na urzędzie będąc do więzienia wtrącony.

Leo VI. sześć miesięcy używał papieskiey iuryzdykcyi. Roku 928, do więzienia wtrącony tamże życia dokończył.

Leo VII. Rzymianin. Zakony w Rzymie z pomocą Ottona opata Kluniaceńskiego reformował, i w karność należytą wprawić starał się. Trzy lata i sześć miesięcy siedząc; umarł roku 965.

Leo VIII. według niektorych antipapa od Ottona cesarza utrzymywany,

ny, ktory Jana XII. złożyć rozkazał. Lud i duchowieństwo obrało natychmiast Benedykta V, ale i tego cesarz Otton do więzienia wtrącił, i z sobą do Niemiec zaprowadził; umarł Leo roku 965.

Leo IX. pierwey zwany Bruno biskup Tulleński z familii Aszpurg Niemieckiey, brat cioteczny cesarza Konrada. Urodził się roku 1002, obrany papieżem 1049. Błędy Berengaryusza potępił, prawa przeciw Symoniakom obostrzył, legatow swoich do Konstantynopola wysłał, błędy Grekow chcąc wykorzenić. Woiuiąc z Normannami od nich w niewolą wzięty, przez czas nieiaki pod strażą w Benewencie trzymany był. Wypuszczony z więzienia, w krotce życia dokończył roku 1054, rządził kościołem lat 5, miesięcy 2, dni 7.

Leo X. z sławney familii Medyceuszow. Urodził się roku 1475, obrany papieżem 1513, maiąc dopiero lat 38. Nauka iego wyborna, przyiacielem i obrońcą wszystkich mędrcow wieku tamtego go uczyniła. Jakoż wiek Medyceuszow iest epochą tak, iak niegdyś Augusta, rozkrzewienia i wydoskonalenia kunsztow i scyencyi. Z Franciszkiem I. krolem Francuzkim w Bononii roku 1515, zawarł Concordatum, wolności i prerogatywy duchowieństwa Francuzkiego zawieraiące. Koncylium powszechne Lateraneńskie roku 1517 złożył, na ktorym krucyata przeciw Selimowi cesarzowi Tureckiemu uchwalona. Za czasow tego papieża Luter błędy swoie rozsiewać począł, ktory potępiony roku 1520; umarł Leo roku 1521, panował lat 8, miesięcy 8, dni 20.

Leo XI. z domu Medyceuszow. Obrany 1 Kwietnia, roku 1605, dnia 27 tegoż miesiąca życie i krotkie panowanie zakończył, maiąc lat 70.

CESARZE WSCHODNI.

Leo I. rodem był z Francyi, i po zeyściu Marcyana, wsparty pomocą Aspara patrycyusza, tron cesarski osiadł roku 457. Na prożbę Leona świętego papieża, przepisy koncylium Chalcedońskiego, ażeby w państwach iego były obserwowane, postanowił. Denryka syna Attyli zwyciężył i na tey woynie Denryk zginął. Prawa niektore postanowił pożyteczne kraiowi. Na koniec od Gothow porażony, uczyniwszy z niemi mniey pożyteczne dla siebie przymierze, umarł roku 474, panował lat 17.

Leo II. zwany młody syn Zenona Isaura cesarza, wstąpił na tron po śmierci dziada swoiego Leona I, ale w kilka miesięcy, maiąc tylko lat szesnaście świat pożegnał. Oyciec iego Zeno, ktory miał nad nim opiekę, obiął po nim rządy.

Leo III. prostego rodu z Isauryi, po abdykacyi Teodozyusza III, roku 717 wstąpił na tron cesarzow wschodnich, i wiazd do Konstantynopola 25 Marca odprawił. Za iego panowania Saraceni przez lat dwa w oblężeniu Konstantynopol trzymali, odeyść iednak sromotnie byli przymuszeni roku 726. Błędy obrazoborcow przyiąwszy przez edykt uroczysty, wszystkie w całym państwie obrazy i posągi święte, burzyć, mazać, i kruszyć rozkazał. Przeciwnych kacerstwu swoiemu nielitościwie prześladował. Swiętego Germana Konstantynopolitańskiego patryarchę, sprzeciwiaiącego się zamysłom niegodziwym iego na wygnanie skazał. Wyklęty z sektarzami swoiemi od Grzegorza II. papieża, życie zakończył roku 741, panowawszy lat 24, miesięcy 2, dni 25.

Leo IV. nazwany, Chazares, syn Konstantyna Kopronima; po oycu obiął rządy cesarstwa wschodniego. Na wzor oyca i dziada obrazoborcow kacerstwo żwawie utrzymywał; umarł roku 780, panował lat 5.

Leo V. zwany Armenus, syn Bardasa patrycyusza, po stopniach szedł do naywyższey godności. Od Nicefora patryarchy koronowany roku 813. Początki iego panowania były chwalebne, ale ie skaził okrucieństwem na bliskich swoich, i powinowatych wywartym, i iawną sekty obrazoborcow protekcyą. Panował lat 7, miesięcy 5, dni 14. W kaplicy zamkowey pod czas iutrzni świąt bożego narodzenia zabity od przyiacioł Michała cesarza; ktorego w więzieniu trzymał.

Leo VI. zwany filozof, był synem Bazylego Macedończyka cesarza, ktory go za życia swego koronować kazał R. 870. Wstąpiwszy na tron Focyusza patryarchę Konstantynopolitańskiego posłał na wygnanie. W naukach ćwiczony, pism wiele po sobie zostawił, między ktoremi bardzo wiele kazań i homilii, niektore z nich do wiadomości wiekow teraźnieyszych doszły, iako też i xięga: De instituendis aciebus, ktorą niektorzy iemu przypisuią; umarł roku 911, panowawszy lat 25, miesięcy 3, dni 10.

Leoncyusz, filozof Ateński żył około piątego wieku, oyciec Atenai, ktora przez doskonałość nauki złączoną ze wszystkiemi przymiotami, tak się przypodobała Pulcheryi siostrze cesarza Teodozyusza młodszego, iż ią cesarzowi

rzowi za żonę wybrała roku 421, dawszy iey imie na Chrzcie Eudoxya, w pogaństwie albowiem przedtym będąc, zwała się Atenais.

Leoncyusz, cesarz wschodni. Będąc wodzem woysk Justyniana Rynotmeta cesarza, gdy popadł w niełaskę iego, przez lat trzy więziony był. Wypuszczony na koniec roku 695, Justyniana z tronu wyzuł; we trzy lata potym od Tyberyusza Absymara po urznięciu uszu i nosa do klasztoru wtrącony. Justynian zaś dawniey od niego z państwa wyzuty, tron znowu osiadł.

Leonidas, krol Lacedemoński z familii Agidow. Bronił cieśniny Thermopylow, przeciw niezmiernemu woysku Xerxesa krola Persow, maiąc tylko 300 Spartańczykow pod sobą. Tamże wielką klęskę w Persach uczyniwszy, poległ, staiąc się heroiczną oyczyzny swoiey ofiarą, roku pierwszego LXXV. olympiady, przed narodzeniem Chrystusowym 480.

Leonidas, filozof i męczennik, oyciec sławnego Orygenesa, ktoremu wyborną dał edukacyą. Otrzymał męczeńską koronę, za prześladowania Sewera cesarza, roku 203, dnia 22 Kwietnia.

Leonini Versus, wiersze Leonińskie. Rodzay rytmow Łacińskich na wzor innych ięzykow, kadencye, albo iednakie brzmienie słow, na końcu lub wśrzodku maiących; takie są naprzykład szkoły Salernitańskiey:

Mensibus erratis ad solem ne sedeatis.
Ut vites pœnam, de potibus incipe cœnam.

Nazwisko Leonińskich wierszow pokazuie, że od autora ich Leona pochodzą i zgadzaią się na to authorowie; ten iednak Leo kto był, i kiedy żył, pewności żadney nie masz.

Leopold (Święty), piąty margrabia Austryi, męstwem i dobrym rządem sławny, naybardziey iednak świątobliwością żywota, ktora go w poczet świętych pomieściła, żyć przestał roku 1139.

Leopold, cesarz z domu Austryackiego, syn Ferdynanda III. cesarza. Urodził się roku 1640, cesarzem obrany 1658, przeciąg panowania iego ustawicznemi prawie woynami, lub domowemi państw zamieszaniami był przeplatany. Z Ludwikiem XIII. i XIV. Francuzkiemi krolmi woyny, z rożnym sukcessem, szczęśliwe na koniec, za sprawą sławnego Eugeniusza xiążęcia prowadził. Oblężenie Wiednia od Turkow groziło upadkiem Niemcom, w tym punkcie Jana III. krola Polskiego wsparcie i pomoc, wybawiło Rzeszę Niemiecką od pewney zguby, i dziedziczne państwa domu Austryackiego, od ostatniego upadku. Sukcessya tronu Hiszpańskiego, po zeszłey linii Karola V. cesarza, była okazyą woyny uporczywey z Francyą, w ktorey przeciągu szczęśliwym dla woysk Leopolda, cesarz tenże życie zakończył w Wiedniu roku 1705, wieku 65, panowania 48. Zostawił dwoch synow Jozefa i Karola, ieden po drugim obydwa cesarską godność piastowali, a nie zostawiwszy potomkow płci męskiey, na nich dom Austryacki zakończył się.

Leopolita (Gabryel), napisał wykład pacierza.

Leopolita (Jan), archypresbiter Krakowski, przełożył pismo święte na ięzyk Polski: pisał także xięgi kontrowersyi, przeciw Aryanom i innym kacerzom.

Lepant (Naupactus), miasto Greckie w Achaii, nad golfem tegoż nazwiska, wsławione wygraną batalią morską nad flotą Turecką, przez sprzymierzonych Chrześcian, pod admirałem Janem Austryackim roku 1571.

Leptis, osada Rzymska w Afryce; iż zaś ich dwie było, z kronik dawnych się dochodzi. *Leptis magna* w tym mieyscu leżała, gdzie teraz Trypolis, *Leptis parva* w prowincyi Afrykańskiey Byzacene, znaydowała się.

Leptum drobna moneta Rzymska, maiąca walor drachmy.

Lerna, iezioro sławne w mitologii siedmiogłowną hydrą, ktorą Herkules zwyciężył.

Læsæ-Majestatis, kryminał w prawie ten iest, gdy winowayca na życie panuiącego, lub zgubę państwa czuwał. W teraźnieyszych iednak wiekow akceptacyi, rodzay ten kryminału, do więcey ieszcze okoliczności rozciągniony. Ubliżenie albowiem czci maiestatowey, słowem, pismem, lub uczynkiem, fałszowanie monety, tymże nazwiskiem mianuią się. Urzędnikow reprezentuiących władzą naywyższą obelga, pod ten kryminał podpada. W Rzeczypospolitey Rzymskiey było prawo de maieste przeciw zdraycom oyczyzny. O Traianie gardzącym potwarzami, ktore na niego poddani kładli, mowi Pliniusz:

Quasi contentus esset magnitudine sua; qua nulli magis caruerunt, quam qui sibi majestatem vindicârunt.

Kryminał læsæ majestatis Divinæ, iest ten, ktory się przeciw Bogu popełnia, iako to: apostazya, symonia, bluźnierstwo, czary, kacerstwo.

Læsio: lezya nazywa ſię obrażenie na ſławie obywatela przez iakie piſmo. Gdy lezya takowa ieſt wyprobowana w ſądzie, ſprawca ma być ukarany podług prawa contra calumniatores napiſanego, i częſtokroć z trybunału nakazuią eliminationem ex actis ſcripti calumnioſi, ieżeli ieſt w aktach publicznych uczyniony. Læſio majeſtatis, ieſt przeſtępſtwo publiczne, a ztąd kryminalne, podpada ſądowi ſeymowemu.

Lesbos, wyſpa morza Egeyſkiego, oſadzona nayprzod przez Oreſta ſyna Agamemnona; przedtym nazywała ſię Pelasgia, i iey obywatele Pelasgi. Teraz nazywa ſię Metelin, i razem z innemi wyſpami archypelagu, w dzierżeniu Tureckim zoſtaie. Wina i marmury tey wyſpy po wſzyſtkie wieki były ſławne.

Leschernuwis, trybunał w Perſyi, ktorego ſędziowie odbieraią, i roztrząſaią ſuppliki i memoryały, monarſze podane.

Lesiowski (Jan), Jezuita, przełożył na Polſki ięzyk Alfonſa Rodericyuſza xięgę, pod tytułem: Zwierciadło przykładow, znacznie przyczynione i poprawione w Krakowie 1633. Kobierzycki w hiſtoryi o nim mowi: Vir priſcæ virtutis & ſanctimoniæ, eruditusque quod præter cæteras lucubrationes, annales Sarmatici, lucem aliquando viſuri, teſtantur. Manuſkrypt ten iednak do druku nie poſzedł, i iak świadczy Nieſiecki w Herbarzu ſwoim, to zacne dzieło znalezione dotąd być nie mogło.

Leski (Samuel), Jezuita. Jeſt w druku: Prawda Katolickiey wiary, na piśmie i ſłowie bożym ugruntowana, na Polſki ięzyk od niego przetłumaczona 1679.

Lestrygoni, Leſtrigones narod dawny, o ktorym wielorakie były zdania. Homerus naznaczał mu ſiedliſka w Włoſkiey ziemi, niedaleko miaſta Lamus. Inni autowie w powiecie Leoncyum w Sycylii około Etny. Pliniuſz ſzedł w tey mierze za dawną tradycyą, gdy o Leſtrygonach w xiędze ſiodmey, rozdziale drugim, tak mowi: *Eſſe Scytarum genera, quæ corporibus humanis veſcerentur indicavimus; id ipſum incredibile fortaſſe, ne cogitemus in medio orbe terrarum, Sicilia & Italia, fuiſſe gentes hujus monſtri Cyclopes & Læſtrigones.*

Leszczynska (Marya), krolowa Francuzka, *patrz* Marya.

Leszczynski (Jędrzey), arcybiſkup Gnieźninſki prymas. W urzędzie ſwoim dobrego paſterza i ſenatora wypełnił obowiązki. Po ſtopniach na godność prymaſowſką wynieſiony za Jana Kazimierza, w tych nieſzczęśliwych dla Polſki okolicznościach, wiarę monarſze ſwemu nieſkazitelną zachował; i wolał być nieſzczęścia iego uczęſtnikiem, niżeli podlegać zakale buntowniczego przeciw panu wykroczenia. Do Sląſka zatym przenioſłſzy ſię, gdy Polſkę od Szwedow opanowaną widział, tamże w Niſſie czas nieiaki przebywał. Na koniec wrociwſzy ſię do oyczyzny, w Łowiczu życia dokonał roku 1658.

Leszczynski (Staniſław), krol Polſki *patrz* Staniſław.

Leszczynski (Wacław), z biſkupa Warmińſkiego arcybiſkup Gnieźninſki, prymas.

Leszek I. xiążę Polſki z proſtey kondycyi, za to, iż fortelem poraził nieprzyiaciela, na tron wynieſiony, panował ſpokoynie, iak długo, pewności nie maſz.

Leszek II. za odkrycie zdrady Leſzka, ktory gwoździami drogę do mety uſławſzy, innym przeſzkodził dobiedz do kolumny, krolem z proſtey kondycyi obrany, rządził ſprawiedliwie narodem, zawzdy odzież dawną maiąc na oczach, aby ſię w ambicyą nie podnoſił. Twierdzą niektorzy, iż na woynie z Karolem wielkim ceſarzem zabity.

Leszek III. ſyn wyżey wſpomnionego. Z nałożnic ſpłodzonym ſynom dwudzieſtu, prowincye nadmorſkie podzielił, z obowiązkiem hołdowania Popielowi, z prawego łoża ſpłodzonemu.

Leszek IV. xiążę Polſki, ſyn Zemowita, ſpokoynie i długo panował. O dziełach iego wzmianki żadney w kronikach nie maſz.

Leszek albo Leszko V. nazwany biały, ſyn Kazimierza II, po nim na tron wſtąpił. Dwa razy Mieczyſławowi ſtaremu rządow państwa uſtępował. Na koniec ſpokoynie tron oſiadłſzy, przeciw Litwie i Ruſi, ſzczęśliwie woiował. Od Swatopełka xiążęcia Pomorſkiego w Gąſawie, gdzie był ſeym złożył, zdradziecko naiechany tamże poległ, roku 1227, panował lat 33.

Leszek VI. czarny. Xiążę Sieradzki. Po bezpotomnym Bolesławie Pudyku, tron Polſki oſiadł. Z xiążęciem Ruſkim Leonem, woynę nader ſzczęśliwą prowadził. Litwę, a oſobliwie Jadźwingow, na Podlaſiu mieſzkaiących, do ſzczętu zznioſł, a na pamiątkę zwycięſtwa, kollegiatę pod tytułem świętego Michała w Lublinie fundował, i nadał; umarł roku 1289, panował lat 10.

Letech, miara u Hebrayczykow, zawieraiąca w ſobie połowę Chomera. W Ozeaſzu ieſt wzmianka o niey, w rozdziale III, wierſzu II. *Letech hordeorum.* Werſya ſiedm-

siedmdziesiąt tłumaczow kładzie: *Nebel*, vulgata, *dimidium cori*.

Leth albo Lath, nazwisko części ziemi, w dawnych podziałach krolestwa Angielskiego. Nayprzod, podzielone było państwo na hrabstwa na hundreds albo titkings, hundreds była część kraiu, w ktorey stu urzędnikow dla utrzymania rządu wyznaczonych było, zwano ich: *Fidejussores pacis*. W iednym zaś *Leth* kilka hundreds zawierało się. Leth sądy swoie odprawiali wraz z assessorami około świętego Michała, wszystkie swie iuryzdykcyi swoiey obieżdżaiąc.

Lethe Letheus fluvius; rzeka otaczaiąca piekło, według zdania pogan. Jey własność ta była: iż ktokolwiek iey wody skosztował, zapomniał o wszystkim, cokolwiek dawniey wiedział.

Leti (Grzegorz), autor sławny we Włoszech. Urodził się z rodzicow szlachetnych roku 1630; umarł w Amszterdamie roku 1701. Xięgi iego znacznieysze, wszystkie Włoskim ięzykiem pisane, przetłumaczone na wiele innych, są następuiące: Zycie Syxtusa V. papieża. — Zycie Karola V. cesarza. — Zycie Filippa II krola Hiszpańskiego. — Zycie Elżbiety krolowy Angielskiey. — Zycie Kromwela. Historya miasta Genui. — Zycie Olympii Madalchini. — Zycie xiążęcia Ossony, vicereia Neapolitańskiego. — Dyalogi historyczne, albo krotkie zebranie historyi Włoskiey. — Rozmowy polityczne, w ktorych się sposob rządu Włoskich państw wyraża.

Leucippus, filozof Abderytański. Według świadectwa Dyogenesa Laercyusza twierdził; iż wszystkie rzeczy są nieskończone, i tylko w odmianach, nowe na siebie postaci biorą. Atomy początkiem rzeczy wszystkich uznawał.

Leukadia, wyspa na morzu Jońskim. Pisze Pliniusz: iż skutkiem trzęsienia ziemi, był iey oddział od ziemi; iakoż niedaleko iest brzegow Akarnanii i Cephalonii wyspy. Twierdzą niektorzy, iż Rzymianie roku 557 od Romulusa, oddzielili ią od ziemi, przekopawszy kanał. Jakoż Owidyusz zdaie się potwierdzać, iż niegdyś nie była wyspą:

Leucada continuam veteres habuere coloni, nunc freta circumeunt.

Nazywa się i teraz ta wyspa panny Maryi, miasto iey stołeczne, niegdyś Leukas, blisko ktorego sławny był cypel, albo promontorium, z ktorego nieszczęśliwi Amanei w morze skakali; według powieści dawnych poetow, między ktoremi, sławna poetissa Sapho, iest policzona, i Artemizya krolowa Karyi.

Leuktry, miasto Lakonii. Sławne zwycięstwem Epaminondesa Thebańczyka nad Lacedemonami, roku 102 Olimpiady, przed narodzeniem Chrystusowym 371.

Lewana, bogini dziatek; ktorey nowo narodzone niemowlęta, podnosząc ie z ziemi, gdzie były złożone, ofiarowano.

Lewi, syn Jakuba patryarchy, z Lii urodził się roku 2287, od stworzenia świata. Następcy iego nie mieli własnego między dwunastą narodu bożego pokoleniami, ale im kapłaństwo w podział oddane. Lewi był pradziadem Moyżesza i Aarona; umarł roku od stworzenia świata 2423, wieku swego 137.

Lewiathan, nazwisko w piśmie świętym ryb wielkich morskich, ktore wielorybami być mienią. W xiędze Joba w rozdziale XLI, wzmianka iest o Lewiathanie; i na tym fundamencie Rabinowie w talmutach godne śmiechu popisali bayki. Samuel Bochar twierdzi, iż Lewiathan iest nazwisko Hebrayskie krokodyla.

Lewitowie, następcy, z pokolenia patryarchy Lewi, kapłani ludu bożego. Nie mieli własney cząstki kraiu, ale żyli z ofiar od ludu dawanych. Mieli niektore miasta, ktore przywileiem asilli zaszczycone były; przeto nazwane miastami ucieczki. Za czasow Salomona, rachowano Lewitow trzydzieści ośm tysięcy w wieku męskim, z tych 24000 obracano na usługę kościoła, 6000 na urząd sędziow wybrano, 4000 byli strażnikami skarbow i kantorami. Naywyższy kapłan zawiadował Lewitami.

Lewityk, Leviticus, piąta z xiąg Moyżeszowych; zawiera w sobie przepisy obrządkow, i sposoby, iakiemi ofiary przez kapłanow i Lewitow czynione być miały.

Lexiarcha, nazywał się w Athenach urzędnik, ktorego obowiązek był, wpisywać w reiestr osobny, każdego obywatela; wyrażaiąc stan, wiek, i przymioty iego. Ci, ktorzy byli od Lexiarchow za występnych osądzeni, tracili przywiley wotowania na schadzkach publicznych.

Li, miara albo wymiar gruntu w Chinach, długość drog publicznych obwieszczaiący. Maffei twierdzi, iż długość tey miary tak się rozciąga, iak tylko głos ludzki doyść może. *Martini* długość dwudziestu *piąciu* Li, rowna sześciu milom Włoskim, co dwanaście tysięcy krokow wynosi.

Lia, corka Labana, po siedmioletniey służbie dla Racheli młodszey siostry, fortelem w małżeństwo Jakubowi patryarsze oddana. Przyiął ią iednak Jakub, a dla Racheli drugie siedm lat teściowi służył. Lia urodziła Jakubowi sześciu synow,

now, ktorych nazwiſka: Ruben, Symeon, Lewi, Juda, Iſſachar, Zabulon i corkę, tey imię było: Dyna.

Liard, moneta miedziana Francuzka.

Liban, przeciąg gor w Syryi, zaczą wſzy od Trypolu, aż do Arabii: anti-Liban ieſt drugi gor przeciąg, na przeciwko pierwſzego. Długość przeciągu tych gor, przenoſi mil pięćdzieſiąt; ſzerokość trzydzieści pięć. Prowincye w gorach Libanu były trzy: Syrya, Cæle-Syrya, Phænicya, i część Paleſtyny. Cedry Libanu, ſławne ſą; i onych użyczał Hiram krol Tyru Salomonowi, na budowanie kościoła Jerozolimſkiego. Okolice Libanu z przyległościami, teraz pod iarzmem Tureckim.

Libanius, ſławny filozof i kraſomowca, za czaſow Juliana apoſtaty ceſarza. W wielkim u niego był położeniu. Miſtrzem był w kraſomowſtwie świętego Bazylego, i Jana Chryzoſtoma. Zawzdy iednak błędow pogańſkich ſię trzymał. Piſma tego kraſomowcy nie ktore, do tych czas dochowane zoſtały.

Libanomancya, ſpoſob wieſzczby z uważania kadzidła. Te gdy ſię wrzucone zaraz zapalały, dobrym było znakiem; przeciwnie zaś, nie zapalaiąc ſię, lub pomału pałące ſię, źle wrożyły. Zakazane te wieſzczby były u pogan, w okolicznościach śmierci lub małżeńſtwa.

Libatio, obrządek uroczyſty, przez ktory wylewano na ofiarę wino, mleko, lub inne likwory.

Libelli, u Rzymian były memoryały, od ſtron ſędziom podane, z oſkarżeniem winowaycow, i wyrażeniem przyczyn oſkarżenia. Sędziowie zaś przykazywali, dla tym większego dowodu, ażeby były podpiſane, ręką tego: ktory ie podawał.

Liber, nazwiſko albo przydomek, ktory Bachuſowi dawała pogańſka zabobonność. Przyczyny tey nomenklatury, albo pochodzą ztąd, iż wino od fraſunku wolnym czyni, albo też na pamiątkę dzieła Bachuſowego, ktory wſzyſtkie miaſta Beocyi, wolnością obdarzył.

Liberalitas, boſtwo albo geniuſz hoyności od Rzymian czczony.

Liberiusz papież, po śmierci Juliuſza pierwſzego, na ſtolicę świętego Piotra wynieſiony. Od ceſarza Konſtancyuſza, za to, iż ſię Aryanom ſprzeciwiał, i potępić Athanazyuſza świętego nie chciał, prześladowany, na koniec wygnaniem ukarany roku 355, do Berei miaſta we Francyi; umarł w Rzymie według Baroniuſza roku 367, rządził kościołem lat 15.

Libertas, geniuſz wolności albo ſymbolum, cześć boſtwu winną, w Rzymie odbierał. Grecy czcili wolność iak boſtwo, nazywaiąc ie Eleutheryą. Na ſtarych monetach tym ſpoſobem widzieć ſię daie wyobrażony geniuſz wolności. Oſoba w iedney ręce trzymaiąca pałkę, w drugiey laſkę, na ktorey zawieſzona czapka, albo też ſamę czapkę.

Libertini, kacerze u żydow, o ktorych wzmianka w aktach apoſtolſkich, iż dyſputowali z Szczepanem świętym, pierwſzym męczennikiem:

Surrexerunt autem quidam de ſynagoga, quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenenſium, & Alexandrinorum, & eorum, qui erant à Cilicia, & Aſia, diſputantes cum Stephano.

Libertini, kacerze około roku 1525, ich herſzt zwał ſię Quintinus, rodem z Pikardyi, nie przyimowali piſma świętego, na wſzyſtkie wyſtępki ſądzili pokutę wyznanie niewinności, złe akcye uſprawiedliwiali tym, iż od Boga pochodzą.

Libertini, teraz poſpolicie nazywani bywaią pſeudo-filozofowie, odrzucaiący obiawienie, i na ſamym mdłego rozumu fundamencie zaſadzaiący mniemaną ſwoię religią.

Libertini, w prawie i obyczayności Rzymſkiey, wyzwoleńcy; niewolnicy od panow ſwoich wolnością obdarzeni. Dawniey u Rzymian wyzwoleńcow nazywano: *Liberti quaſi liberati* ich zaś potomſtwo: *Libertini*, w prawie iednak i iedno i drugie nazwiſko wyzwoleńcom ſłuży.

Liberum Veto, wyraz publicznego prawa Polſkiego, znaczący wolne ſprzeciwienie ſię *Obywatela* zdaniom licznieyſzym na ſeymiku, lub *Poſła* na ſeymie, w materyach unanimitati, albo iednomyślności głoſow podpadaiących. O czym czytay konſtytucye roku 1768, o *Prawach Kardynalnych* fol. 84. Tudzież: o *Materyach Status* fol. 97. Tamże ieſzcze pod tytułem: *Porządek Seymowania* fol. 122. Ktoby ſzukał dawności wyrazu tego *Liberum veto* w prawach Rzeczypoſpolitey, znalazłby go podobno pierwſzy raz położony w Konſtytucyi za Jana III, roku 1683, Vol V. fol. 659. „ w naſtępuiącym wypiſie ſtanęła konſtytucya „ na Seymie Grodzińſkim o deputatach do remiſs, w ktorey, „ że dołożona errore typographi „ clauſula, *juri vetandi* ſzkodliwa, w ſłowach, *nulla obſtante contradictione*, zatym tę clauſulam wiecznie abroguiemy &c.„ Wątpliwości to nie podpada, że narod Polſki od dawnych czaſow, nie tylko przez oſoby doſtoyniey-

ſze, ale i viritim na ziazdach na to złożonych, wchodził w rady około interesow zwierzchnich Rzeczypoſpolitey, wybierania albo wzywania na tron, lub opatrzenia całości kroleſtwa. Dowodzą tego dzieiopiſowie celnieyſi, z dawnego podania przed prawem piſanym. Czyliby zaś wchodził narod w ſpołeczność z krolami, do ſtanowienia praw ſądowych, i wyznaczania porządku w rządzie udzielnym; czyli rada z ktorą ſtanowili krolowie uchwały ſwoie, była im przydana, albo ſami ią ſobie wybierali, ze znacznieyſzych w narodzie? tego nam doſtatecznie kroniki nie wywodzą. Dopiero czytamy vol. 1, fol. 2, pod rokiem 1346. Jako Kazimierz wielki prawa te, ktore narodowi podał, wyznaie; że ie z tymże narodem wraz ſtanowi: *Nos itaque Caſimirus II, Dei gratiâ Rex Poloniæ &c.* Una cum *prælatis, baronibus, cæterisque nobilibus, & ſubditis noſtris decrevimus volentes & ſtatuentes &c.* Znowu Ludwik w roku 1374, tamże fol. 58: *De conſenſu* baronum, militum, & nobilium, kaſſuie dawne ordynacye względem ſukceſſyi tronu. Daley Kazimierz Jagiellończyk pod rokiem 1454, w Nieſzawie, między prawami przez ſiebie uchwalonemi, ſtanowi: *Item pollicemur, quod nullas novas conſtitutiones faciemus, neque terrigenis ad bellum moveri mandabimus, absque conventione communi, in ſingulis terris inſtituenda.* Co czytay vol. 1, fol. 254 przy approbacyi ſtatutu Kazmirzowſkiego przez Jana Albrychta pod rokiem 1496. Tenże Jan Albrycht poniżey potym, fol. 270, mieyſca tymże ziazdom wyznacza. Tu należy podobno zakładać pierwſzy początek ſeymikow ziemiańſkich. Alexander roku 1505 (*patrz tamże*) fol. 299, pod tytułem: *De non faciendis conſtitutionibus, ſine conſenſu conſiliariorum & nunciorum terreſtrium:* iaśniey ieſzcze to ſpolne prawodaſtwo narodowi oſtrzega: *Nihil novi conſtitui debeat per nos, & ſucceſſores noſtros, ſine communi conſiliariorum, & nunciorum terreſtrium conſenſu.* Tu ſię nayprzod odkrywa początek wyznaczania poſłow na wielkie ziazdy, na ktore przedtym ziedzał kto chciał z obywatelow, a ziemiańſkie ſeymiki poſyłały gotowe ſwoie zdania, w materyach podanych od tronu do powſzechnego uchwalenia. Tu powtore okazuie ſię pierwſzy grunt, na ktorym *libertas vetandi* w naywyżſzey radzie zoſtała załadzoną. Za Zygmunta III, roku 1609, vol. 2, fol. 1660, ieſzcze wyraźniey warowano: „ doſ-

„ mowienie ſię wolności, i całości praw ſwych każdemu ſzlachcicowi na ſeymiku powiatowym, a poſłowi na ſeymie, według dawnego zwyczaiu, prawem opiſanego. „ Przykład Sycińſkiego poſła w zerwaniu ſeymu za Jana Kazimierza roku 1652, dawniey nieznany, i w tymże razie od powſzechności bacznieyſzey ochydzony; przywiodły potym na pamięć czaſy niezgod domowych, i oſłabionego rządu. Ow chwalebny przywiley wolności *ſentiendi libertas,* wziął tłomaczenie przeciwne iſtocie, i ſameyże wolności narodu. Wolność ſtanowienia praw pożytecznych, lub zabronienia ſzkodliwych, pociągnęła ſię do znoſzenia ſameyże publiczney rady, albo *zatamowania activitatis ſeymowania.* Seymy odſyłały do narodu potrzebę opatrzenia ſpoſobow do konkludowania pożytecznie rad ſeymowych; iako o tym czytamy pod rokiem 1659, vol. 4, fol. 605, tit. *De modo concludendi ſeymow:* ale poprawa tego nie naſtąpiła, zwyczay pozoſtał z uroczyſtością zachowany, chociaż ieſzcze nieumocowany prawem, dopiero nayprzod w roku 1766, a potym mocniey ieſzcze w roku 1768, poparty konſtytucyą zoſtał: iako wyżey napoczątku.

Libethra, miaſto Grecyi na gorze Olympie. Zrzodło tak nazwane w Teſſalii ſławne było.

Libityna, u Rzymian bogini śmierci, i obchodow pogrzebowych. Grabarze chowaiący umarłych, i kupcy, u ktorych ſprzętow ſłużących do pogrzebu nabywano, zwali ſię Libitynani. Etymologią nazwiſka Libityny ztąd wnoſzą niektorzy, iż ſię śmierć nikomu podobać nie może, *quia nemini libet*, albo też według upodobania ſwego życia pozbawia: *pro libitu*, zwano tę boginią: *Venus infera.* U Grekow *Epithymbia.*

Libra, znak niebieſki, wagi.

Librarii, u ſtarożytnych, nazywali ſię piſarze, charakterem czytelnym i dobrą ortografią przepiſuiący xięgi, nim kunſzt drukarſki wynaleziony zoſtał. Teraz nazwiſko *Librariorum* drukarzom nadane.

Libratio, w aſtronomii nieregularność powierzchowna xiężyca, na oſi ſwoiey niby ważącego ſię, czaſem od wſchodu do zachodu, czaſem przeciwnym ſpoſobem.

Liburna, u dawnych według Swetoniuſza i Lukana, rodzay okrętow nakſztałt teraźnieyſzey fregaty lub gallioty.

Liburnia, prowincya Illiryi, nad morzem Adryatyckim, na tym mieyſcu gdzie teraz część Dalmacyi, i Kroacyi.

Liburnus, tak ſię nazywał woźny, przywołuiący ſprawy w ſądach Rzymſkich.

Primus clamante Liburno
Currite, jam ſedit.
Juven. Sat. IV.

Libya, czaſem u dawnych Afryka, tym nazwiſkiem mianowana była. W ſzczegulności iednak była to część Afryki nadmorſka, z Egyptem granicząca, ſtepow, i piaſzczyſtych pol pełna. Wielorako zaś Libyą dzielili dawni geografowie: Libya *Maræotida*, między Alexandryą i kraiem Cyryneyſkim położona była. Libyą także mianowali kray wgłąb Afryki idący, z Ethiopią, Maurytanią, i Cyrenaiką maiący ſwoie granice.

Libyssa, według Pliniuſza, miaſto nadmorſkie w Bithynii, grobem ſławnego wodza Kartagińczykow Annibala zaſzczycone.

Lice, termin używany w proceſſach prawnych uczynkowych. Pozew licowy wychodzi przeciw obwinionemu, albo iego ſpołecznikom. Lice w tym wyrazie znaczą iedno co ślad pewny, okazuiący przeſtępcę i iego uczynek: *Factum notorium*. Licowe roki albo pozwy, krotſzy czas do odpowiadania zawieraią iak zwyczayne; czaſem ex termino tacto, bez piſma daią ſię, od inſtygatora ſądu. Czytay vol. 1, fol. 330, tit. *De termino facietenus.*

Licentiatus, nazywa ſię w ſzkołach ktory zoſtawſzy wprzod bakałarzem, przez wyżſzy gradus do doktorſtwa ſię ſpoſobi.

Liceum albo Lyceum, mieyſce w Atenach ſławne ſzkołą filozofii, w ktorey Plato, i Aryſtoteles, dawali lekcye.

Licitatio, akt prawny, przez ktory dobra *nieruchome*, niecierpiące podziału, iednemu ſię przyſądzaią. Licytacya rożni ſię od aukcyi (o ktorey w ſwoim mieyſcu), że ta ściąga ſię tylko do ſprzedania rzeczy ruchomych; powtorna rożnica, że licytacya wypada tylko mocą ſądową; aukcya zaś być może, przez dobrowolne od właściciela podanie rzeczy *pluris offerentiæ* kupuiących.

Licium, odzież i przepaſanie oſobliwe publicznych u Rzymian poſługaczow, rozkazy urzędnikow pełniących. Licium urzędnikow rożnemi kolory upſtrzone bywało.

Lichas, ſługa Herkuleſa, gdy mu zaprawną iadem od Deionory małżonki iego ſuknią przynioſł, w morze od Herkuleſa wrzuczony, tamże za zdarzeniem bogow w ſkałę przemieniony zoſtał.

Ovidius Metamorph. 1. 9.

Nunc quoque, in Euboico ſcopulus brevis emicat alto
Gurgite, & humanæ ſervat veſtigia formæ,
Quem quaſi ſenſurum, nautæ calcare verentur
Appellantque Lichan.

Licinius (Cajus Valerius), urodzony w Dacyi, przez ſtopnie woyſkowe, do naywyżſzey godności przyſzedł. Od Galeryuſza Maximina ceſarza towarzyſzem naywyżſzey godności uczyniony, poiął za żonę Konſtancyą ſioſtrę Konſtantyna wielkiego. Uczyniwſzy podział pańſtw Rzymſkich z Konſtantynem, Azyatyckie prowincye pod rządem ſwoim trzymał, w Europie Thracyą, Mezyą i Scythią mnieyſzą do ſwego podziału przyłączywſzy roku 319. Na koniec w nowe zaſzedłſzy z Konſtantynem zatargi, zwyciężony od niego, i na śmierć ſkazany w Theſſalonice roku 325, wieku 60, panowania 17.

Liguria, kraina Włoſka. Była niegdyś dwoiaka: nadmorſka, i gorzyſta. Nadmorſka zawierała w ſobie kray między rzekami Var, i Magra, gdzie teraz pańſtwo Genueńſkie, i część Prowincyi. Gorzyſta rozciągała ſię tam, gdzie teraz Piemont, Montferrat i xięſtwo Medyolańſkie.

Lilith, według Talmudiſtow ieſt ſtraſzydło dzieciom ſzkodzące w nocy; dla tego, ſkoro ſię dziecko urodzi, w kątach izby, w ktorey złożone, piſzą na karteczkach: Adamie z Ewą przybądź, a Lilith niech uſtąpi. Twierdzą rabinowie, iż Lilith była pierwſzą przed Ewą Adama małżonką, ktora niechcąc ſię poddać prawu bożemu, przez kunſzt czarnoxięzki na powietrze ſię przenioſła, i tam przebywa.

Lima, miaſto Ameryki, ſtołeczne kroleſtwa Peruańſkiego, i oſad Hiſzpańſkich w tey części świata założone od Franciſzka Pizarra roku 1535.

Limburg, iedna z ſiedmnaſtu prowincyi Niderlandu; miał ten kray właſnych niegdyś xiążąt, potym krolom Hiſzpańſkim podlegał, na koniec przez traktat Utrechtſki domowi Auſtryackiemu uſtąpiony ieſt. Stołeczne miaſto tegoż nazwiſka nad rzeką Wezer, o mil trzy od Akwisgranu.

Limentinus, bożek u Rzymian, ſtroż drzwi domu każdego.

Liminarchæ albo ſtationarii, żołnierze u Rzymian ſtrzegący drog publicznych, poſtanowieni od Auguſta ceſarza po zakończonych woynach domowych. Wodz tych żołnierzy nazywał ſię Irenarcha, to ieſt xiążę pokoiu, iako ſtrażnik publicznego beſpieczeńſtwa.

Limosa, wyſpa dawniey zwana Æthuſa, na morzu śrzodziemnym, leży niedaleko Malty, do ktorey należy.

Limousin, Lemovicia, prowincya kroleſtwa Francuſkiego, miaſto iey ſtołeczne Limoges. Obywatele dawni kraiu tego nazywali ſię *Lemovices*.

Limus, ſzata, ktorey ofiarnicy używali w obrządkach na cześć bogow. Kroy tey ſzaty był oſobliwy, ſzła albowiem od paſa do nog, reſzty ciała nie zaſłaniaiąc.

Linde (Vander), Jan, Erneſt. Jeſt w druku od niego napiſana: Diſſertatio de origine, libris, & authoritate juris civilis Romani & ſtatuarii Gedanenſis. Gedani anno 1680.

Lingones, narod dawny we Francyi według świadectwa Tacyta, maiący ſiedliſka ſwoie na tym mieyſcu, gdzie teraz miaſto *Langres* leży.

Linkolnshire, prowincya nadmorſka kroleſtwa Angielſkiego, iey miaſto ſtołeczne Linkoln.

Linterna, Linternum albo Liternum, miaſto dawne Włoſkie w Kampanii, nad ieziorem tegoż nazwiſka. Sławne mieſzkaniem i śmiercią Scypiona Afrykańſkiego, ktory przed niewdzięcznością oyczyzny ſwoiey dobrowolnie z Rzymu uſtąpił, i w Liternum oſtatek życia przepędził. Na grobie tego wielkiego bohatyra znalezione wyryte ſłowa: *Ingrata patria, nequidem habebis oſſa mea.*

Lintz, miaſto ſtołeczne wyżſzey Auſtryi nad Dunaiem.

Linus (święty), papież. Pierwſzy na ſtolicy Rzymſkiey naſtępca Piotra świętego; poſtanowił, aby niewiaſty z zakrytą twarzą do kościołow chodziły. W ktorym czaſie męczeńſką koronę odebrał, pewności nie maſz.

Lion Lugdunum, miaſto w kroleſtwie Francuzkim, handlem i manufakturami ſławne. Stołeczne ieſt prowincyi Lugduńſkiey, arcybiſkup miaſta tego ieſt prymaſem Francyi, kanonicy tytułem hrabiow zaſzczyceni.

Lipari, wyſpy morza śrzodziemnego, na pułnoc Sycylii, ktorey ſą przyległe. Zwały ſię przedtym: Eoliæ & Vulcaniæ. Znaydowały ſię przedtym na nich gory, ogień wyrzucaiące, kuźnicami Wulkana, tak, iako i Etna mianowane. Razem zawżdy te wyſpy w dzierżeniu z Sycylią chodziły, i teraz do krola Neapolitańſkiego należą.

Lipicki (Jan), przetłomaczył na ięzyk oyczyſty wierſze niektore Horacyuſza. Są i inne iego piſma, wyſzłe z druku w Krakowie roku 1647.

Lipiewicz (Antoni), zakonu świętego Franciſzka, kazania iego z druku wyſzły w Krakowie roku 1747.

Lipou, naywyżſzy trybunał pańſtwa Chińſkiego, ma zwierzchność nad wſzyſtkiemi mandarynami, i onym urząd odebrać może. Do niego należy wſzyſtko, cokolwiek ſię religii, nauk, kunſztow, intereſſow zewnętrznych, i obyczaiow tycze.

Lippe, hrabſtwo udzielne w Rzeſzy Niemieckiey, w Weſtphalii, pod rządem hrabi zoſtaie, ſtołeczne iego miaſto Lipſtadt.

Lippomanus (Ludwik), biſkup Weroneńſki, mąż i w naukach i w traktowaniu publicznych intereſſow biegły. Od Pawła IV. papieża roku 1556, do Polſki nuncyuſzem poſłany; umarł powrociwſzy do Włoch roku 1559. Jeſt w druku xięga życia świętych, od niego wydana, iako też: Catena in Geneſim, Exodum, Pſalmos &c.

Lipsius (Juſtus), urodził ſię niedaleko miaſta Bruxelli roku 1547. W rożnych miaſtach był profeſſorem kraſomoſtwa, hiſtoryi, i prawa. W tych ſcyencyach iak poſtąpił, ſława iego dotąd trwaiąca naylepſzym ieſt dowodem. Porzuciwſzy błędy kacerſkie w czterdzieſtym piątym roku wieku ſwego, reſztę życia przykładnie i świątobliwie przepędził; umarł w Lowanium roku 1606, wieku 58. Piſma iego w ſześciu tomach in folio zebrane, naſtępuiącym ſpoſobem podzielone ſą od edytorow: Juſti Lipii opera hiſtorica ſacra; hiſtorica Romana & externa; politica & ethica; apologetica, epiſtolæ &c. Przed śmiercią ten ſobie ſam napiſał nadgrobek:

Quisquis hìc ſepultus, quæris? ipſe ediſſeram:
Nuper locutus & ſtylô, & linguâ fui.
Nunc alterô licebit; ego ſum Lipſius
Cui literæ dant nomen & tuus favor.
Sed nomen; ipſe abivit, abivit hoc quoque
Et nihil hic orbis, quod perennet; poſſidet.
Vis altiore voce me tecum loqui?
Humana cuncta: fumus, umbra, vanitas,
Et ſcenæ imago, & verbô ut abſolvam, nihil.
- - - - Extremùm hoc te, alloquor;
Æternùm ut gaudeam, tu apprecare.
Juſtus Lipſius vixit annos LVIII, menſes 5, obiit annô Chriſt. MDCVI, 10 Cal. Aprilis.

Lipski (Andrzey), biſkup Krakowſki. Młody wiek na wielkiey applikacyi do nauk ſtrawił. Pryncypalnieyſze cudzych kraiow zwiedziwſzy akademie, fundamenta, w nich wiadomości ſwoich w ſcyency-

encyach założył. Powrociwſzy do oyczyzny, poſłem do Ratisbony na ſeym Rzeſzy Niemieckiey uczyniony. Zaſzczycony potym biſkupſtwa Łuckiego prerogatywą z przyłączeniem pieczęci koronney. Nie długo podkanclerza urząd piaſtuiąc wielkim kanclerzem nominowany roku 1623. Biſkupſtwo Kuiawſkie obiął roku 1631, Krakowſkim kreowany, w kilka mieſięcy po nominacyi żyć przeſtał. Mąż wybornych talentow, i dzielności w traktowaniu intereſſow nieporownaney. Kollegiatę w Choczu wſpaniale wyfundował i nadał, ktorey, proboſzczem ażeby zawzdy był Lipſki, herbu grabie, poſtanowił. Xięgi od niego napiſane: Decas quæſtionum publicarum regni Poloniæ in 4to. — Obſervationum publicarum centuriæ, Pragæ in 4to 1626. — Hiſtoria de rebus geſtis Sigismundi III. regis Poloniæ.

Lipski (Jan), biſkup Krakowſki kardynał, był wprzod podkanclerzem koronnym, wielkiey mąż ludzkości, pędził lata ſwego wieku w powſzechney u wſzyſtkich miłości; nawet pod czas rozerwanych rożnemi intrygami zdań i umyſłow od ſtron ſobie przeciwnych, ſtatecznie ſzacowany. Auguſtowi III. krolowi Polſkiemu we wſzelkich okolicznościach dał dowody przywiązania niewzruſzonego, od niego wzaiemnie ukochany; umarł roku 1745, wieku 52, z żalem powſzechnym w Kielcach, zwyczayney biſkupow Krakowſkich rezydencyi.

Lipski (Jan), arcybiſkup Gnieźnińſki prymas, innego od wzwyż wſpomnionych herbu, nie grabiami ſię pieczętuiący, ale herbem *Łada*. Był nayprzod biſkupem Chełmińſkim, na katedrze Gnieźnińſkiey przez dwa lata tylko ſiedział; umarł roku 1641, nie bez ſuſpicyi trucizny, gdy ſię żwawo pretenſyom kacerſkim na ſeymie ſprzeciwił. Są w druku od niego wydane iego mowy: Oratio funebris Sigismundi III, & Conſtantiæ reginæ. — Orationes ſuæ coram Ferdinando imperatore, & Cæcilia Renata habitæ. Cracoviæ 1637.

Liria (Piotr), kanonik Poznańſki xięgi iego: Tractatus de ſanctiſſima Trinitate contra Arianos. — Salomon ad Sigismundum III. regem Poloniæ. — Commentar. in ſententias Gregorii Nazianzeni. — Orationes.

Lisbona, ſtołeczne miaſto, i zwyczayna rezydencya krolow Portugalſkich, nad rzeką Tagus. W ięzyku Łacińſkim według dawney nomenklatury, nazywa ſię Uliſſipona, Uliſſipone, albo Uliſſipo. Roku 1755, dnia pierwſzego Liſtopada, w dzień wſzyſtkich świętych, to miaſto gwałtownym ziemi trzęſieniem zruynowane zoſtało. Oſtatek budynkow, ktore ziemia nie pożarła, ogień pochłonął. Teraz nie rownie wſpanialſzym to miaſto ſię ſtaie.

Lisiecki (Jędrzey), Inſtygator koronny. Xięga iego wyſzła z druku pod tytułem: Splendor trybunału koronnego. — Apologia praw Rzeczypoſpolitey, przez ktore monarchom dobr dziedzicznych nabywać ſię nie godzi, napiſana z okazyi ſprawy Zywieckiey, roku 1625.

Lissowski (Alexander), ſzlachcic Xięſtwa Litewſkiego. Służył nayprzod za towarzyſz pod znakiem Jana Bobowſkiego; wiele dał dowodow męſtwa, w czaſie woien Wołoſkich z Michałem; potym przy dobywaniu Smoleńſka w roku 1612 hetman Litewſki Chodkiewicz, wziąwſzy rozkaz od krola i ſtanow, aby krolewica Władyſława obranego carem Moſkiewſkim prowadził do ſtolicy, zlecił Liſſowſkiemu w Warſzawie, ażeby zebrał tyſiąc ludzi, i dał mu nad niemi kommendę. Nie miało to lekkie żołnierſtwo brać żadney ze ſkarbu zapłaty, przeſtaiąc na tym co ſobie rabunkami, i łupieżą w kraiu nieprzyiacielſkim ſkorzyſta. Liſſowſki za pozwoleniem krolewſkim zebrawſzy dwa tyſiące lekkiey iazdy wyciągnął za Chodkiewiczem do Moſkwy, gdzie był wielką pomocą hetmanowi temu mianowicie dla uſtawiczney, po rożnych Moſkiewſkich prowincyach bieganiny, w ktorey ſtrach i pożogi ſzeroko roznoſił. Od tego czaſu uformowała ſię w Polſzcze lekka iazda, od imienia ſwego przywodzcy Liſſowczykami nazwana. Nazywano ią czaſem Kozakami Liſſowſkiemi; umarł Liſſowſki z appoplexyi w Moſkwie roku 1614. Naſtąpił na iego mieyſce Jan Rogawſki.

Po zakończoney woynie Moſkiewſkiey w roku 1618, ſłużyli mężnie Liſſowczycy, na woynach Zołkiewſkiego hetmana z Turkami, i Tatarami; potym ich krol Zygmunt III, Ferdynandowi II. ceſarzowi w poſiłku poſłał. Bethlem Gabor woiewoda Siedmiogrodzki, uczyniwſzy ligę z rożnowiercami Czeſkiemi, wſzedł do Węgier we 30 tyſięcy; opanował wſzyſtkie zamki Węgierſkie procz Jaurynu i Komory; a zoſtawiwſzy mocny garnizon w Preżburgu, rozłożył woyſko ſwoie około Wiednia. Znioſł z ceſarſkiemi generała Buquoi, i aż na przedmieście go Wiedeńſkie Neyſztad zagnał. Nakazał ſeym w Preżburgu na końcu Września roku 1619, gdzie go-

go obrać krolem i koronować miano. Zygmunt III. przyiaciel Auſtryakow, ſłyſząc uſtawiczne na ſeymach przeciwności, aby Niemcom poſiłkow nie dawał, dla boiaźni Turkow i Gabora ich ſprzymierzeńca: umyślił życzenia ſwoie obcym zaciągiem pokryć. Kazał Liſſowczykom iść do Węgier, pod pretextem, że ich Humanay pan Węgierſki ſtronnik ceſarſki ſwoim koſztem zaciągnął. Rogawſki, z przydanym ſobie Adamem Lipſkim delegatem krolewſkim, maiąc pod kommendą ośm tyſięcy Liſſowczykow, wſzedł przez Tatry do Węgier w mieſiącu Wrześniu, ku Koſzycom. Zeſzły ſię oba woyſka pod zamkiem Humaniem, gdzie Stefan Ragocci hetman Gabora czekał na Rogawſkiego. Otrzymali zwycięſtwo Liſſowczycy położywſzy trupem ſiedmtyſięcy czteryſta Węgrow, i wſzyſtkie okolice ſpuſtoſzyli. Rozproſzył ſię natychmiaſt ſeym ow elekcyiny Preżburſki. Bethlem Gabor, boiąc ſię aby Liſſowczycy proſto do Preżburga nie poſzli, odciągnął od Wiednia wſzyſtkie ſwoie woyſka. To było pierwſze uwolnienie ſtolicy Niemcow, przez oręż Polſki; ktora bez iego pomocy daleyby trwać dla głodu nie mogła, Ferdynand panowanie ſwoie ubeſpieczył, i korona Węgierſka przy nim zoſtała. W roku naſtępuiącym 1620, wyſłani od krola ciż ſami Liſſowczycy do Czech, i Sląſka, przeciwko Fryderykowi elektorowi woiewodzie Ryńſkiemu, ktorego ſobie rożnowiercy Czechowie krolem obrali. Jeronim Kliczkowſki ich przywodzca zniosł tyſiąc piechoty nieprzyiacielſkiey niedaleko Herna; lecz i ſam wkrotce zginął od kuli armatney. Liſſowczycy obrali ſobie na mieyſce iego Staniſława Ruſinowſkiego. Służyli oni i daley w woyſku ceſarſkim pod generałami Buquoi i Domipirem, będąc uczeſtnikami wſzyſtkich zwycięſtw ceſarſkich. Sciągniono ich potym w roku 1621, na woynę Chocimſką, a po uczynionym z Turkami pokoiu, znowu poſłano do Czech, pod przywodem Staniſława Stroynowſkiego. · Po Stroynowſkim, naſtąpił Idzi Kalinowſki; a po nim Mikołay Moczarſki. Tych Liſſowczykow zabiegi aż do Renu, i rożne z Niemcami, Czechami, i Szwedami bitwy, opiſuie krotko Szymon Starowolſki in Bell. Sarm. Piaſecki, Kobierzycki i inni.

L'Isle (Klaudyuſz), ſławny geograf Francuſki. Mappy iego bardzo ſą doſkonałe. Piſał xięgę o krolewſtwie Siam, i krotkie zebranie hiſtoryi uniwerſalney; umarł roku 1720, wieku 76.

L'Isle (Gwilhelm), ſyn przeſzłego przewyżſzył ieſzcze oyca w wybornym mapp geograficznych ułożeniu; iakoż poſpolicie między naydoſkonalſzemi ſą poczytane; umarł roku 1726, wieku 51.

List, według poſpolitego używania ieſt rozmowa nie przytomnych przez piſmo. Formularze liſtow rozmaite bywały, według zwyczaiow czaſu, w ktorych ie piſywano. Te, ktore nam nayodlegleyſza ſtarożytność podaie, zawżdy ſię zaczynały, od życzenia zdrowia, lub pomyślności; w teraźnieyſzym wieku oświadczenie uſług, na końcu liſtu ſię kładzie. Rodzaie liſtow wielorakie ſą, i rożnica ich pochodzi z okoliczności, w ktorych ſą piſane. Przykłady wybornego w liſtach ſtylu, z Cicerona i Pliniuſza brać każdy może. Wiekowi teraźnieyſzemu na nich bynaymniey niezbywa.

List podawczy, żelazny. Liſt podawczy iednego ieſt tylko gatunku, ſłużący do oddania krolewſzczyzny uprzywileiowanemu, wychodzi od kommiſſyi ſkarbowey, za odebraniem liſtu pieczętarza do teyże Kommiſſyi, z donieſieniem o wyſzłym przywileiu krolewſkim na krolewſzczyznę. Liſt podawczy wychodzi zatym do dworzanina krolewſkiego, z zaleceniem oddania krolewſzczyzny oſobie przywiley maiącey, tudzież ſpiſania inwentarza w dwoiſtey kopii: z ktorych iedna zoſtaie ſię na gruncie, druga oddaie ſię kommiſſyi. Przez liſty *żelazne* rozumie prawo naſze, literas *moratorias*, o czym pod rokiem 1588, vol. 2, fol. 1209, tit. o niedawaniu gleytow. *Także też literæ moratoriæ, alias żelazne liſty, mieſzczaninom i Zydom przeciwko ſzlachcie, z ſtrony niepłacenia długow, nie maią być dawane, a między mieſzczany, i inſzemi oſobami, nie maią być bez ſłuſzney i w prawach opiſaney przyczyny, przez kancellaryą dawane.*

Lista civilis, tak ſię w parlamencie Angielſkim nazywa ſumma pieniężna, ktorą narod daie krolowi, na utrzymywanie dworu, i inne wydatki tronu. Do czaſow Gwilhelma krola na 600,000 liwrow ſterling wynoſiła. Roku 1698, do 700,000 podwyżſzona, teraz milliona dochodzi.

Litania, termin w liturgii, znaczący modlitwy ludu zebranego w proceſſyach, lub w kościele. Początek litanii, i ſupplikacyi, autorowie kościelni wyznaczaią roku 500, kiedy Grzegorz święty na odwrocenie powietrza, w Rzymie, ſolenną proceſſyą naznaczył. Ta na ſiedm części była podzielona, i każda z oſobnego kościoła wychodziła, łącząc ſię razem w ba-

zylice *ſanctæ Mariæ majoris*. Część złożona była z duchowieńſtwa świeckiego, w drugiey ſzli mniſi z opatami, w trzeciey xięgnie z zakonnicami, w czwartey dzieci, w piątey męſzczyzni, w ſzoſtey wdowy, w ſiodmey niewiaſty zamężne. W ſzczegulności litania, ieſt formularz oſobliwey modlitwy, na cześć świętych, lub rozmyślanie taiemnic złożony; za każdym wyrażeniem imienia świętych, lub ich przymiotow, iednakową lud odpowiada formułą. Litanie do wſzyſtkich świętych, z przepiſu kościoła bożego, przy ordynacyi, biſkup z duchowieńſtwem odprawia, lud zaś śpiewa ie we dni krzyżowe i na święty Marek w proceſſyach.

LITERA, znak, albo charakter, ſkładaiący ſłowa, gdy wraz z drugiemi położony ieſt. Alfabet ięzykow wieloraki ieſt, i rożnica od mnieyſzey lub większey liczby tych znakow, ktore literami zowią, zawiſła. Figury lecącego kupami ptaſtwa, że były modeluſzem pierwſzych liter, twierdzą niektorzy autorowie. Tacyt Egipcyanow pierwſzemi liter wynalazcami czyni; według Lukana Phenicyanie pierwſi dali ſłowom poſtać:

Phœnices primi, famæ ſi creditur, auſi
Manſuram rudibûs vocem ſignare figurîs.

Swięty Auguſtyn twierdzi, iż wiadomość liter od patryarchow ludowi Izraelſkiemu była zoſtawiona. Język Polſki do Łacińſkiego alfabetu przydał niektore liter modyfikacye, te ſą:

ą, ć, ę, ł, ń, w, ż, ź.

Dla wyrozumienia dawnych inſkrypcyi, w ktorych początkowemi tylko literami nazwiſka Rzymſkie kładzione były, co i w xięgach ich częſtokroć ſię trafia, tych początkowych liter, i abbrewiacyi niektorych, tu ſię kładzie tłomaczenie:

A. znaczy Aulus albo Auguſtus.
AA. Auguſti
C. Cajus albo Cæſar. w tytule zaś C. Conſul.
CC. Conſules.
D. Decimus albo Decius.
L. Lucius.
M. Marcus M'. Manius.
N. Nepos.
P. Publius.
Q. Quintus. w tytule: Quæſtor.
T. Titus.

Też ſame litery wſpak kładzione nazwiſka niewiaſt znaczyły. Ɔ. Caja, W. Marca.

Kładli Rzymianie w napiſach częſtokroć dwie litery początkowe, tych także być ma tłomaczenie:

AP. Appius.
CN. Cneius.
M. F. Marci Filius.

M. N.

M. N. Marci Nepos.
P. C. Patres Conſcripti.
P. R. Populus Romanus.
RP. Respublica.
S-C. Senatus-conſultum.
SP. Spurius.
TI. Tiberius.
COS. Conſul COSS. Conſules.
S. P. Q. R. Senatus Populusque Romanus.

Czaſem litera dwa razy położona iedna przy drugiey, znaczyła natężenie rzeczy wyrażoney. B. B. bene, bene. F. F. fortiſſime albo feliciſſime. LS. Lubentiſſime.

Dawni przed wynalazkiem pargaminu, z iedney tylko ſtrony kart piſywali, liście albowiem drzewa *papyrus*, na ktorych piſano, przebiiały na drugą ſtronę. Długo iednak i na pargaminie z iedney ſtrony tylko piſano. Jak dawna pargaminu inwencya, pewności nie maſz; i zbyt przeciwne w tey mierze autorow zdania. Dyonizy z Halikarnaſſu twierdzi, iż przymierze między Rzymianami i Gabiow narodem, na puklerzu ſkorzanym zapiſane było.

Kora z drzew, tablice woſkiem obłożone, po ktorych piorem żelaznym, zwanym *ſtylus* piſano, ſkory zwierząt, kość ſłoniowa, zkąd *libri elephantici*, wſzyſtkie te rzeczy do wyrażenia piſma w ſtarożytności zażyte były.

Longobardowie, na cienkich drewnianych tabliczkach piſywali. Apuleius wſpomina o xięgach płociennych, ktore w Rzymie, w świątnicy Junony chowano.

LITERALNY SENS, nazywa ſię ten, ktory w ściſłem ſłow tłomaczeniu zoſtaie; i przełożenia, te literalnemi ſię zowią, ktore ſłowo do ſłowa tłomaczą.

LITERATURA, wiadomość rzeczy do nauk należących, erudycya z czytania wielu autorow pochodząca. Ludzie wiele umieiący rzeczy z czytania pożytecznie, zowią ſię *literatami*.

LITHOGRAPHIA, opiſanie rozmaitych rodzaiow kamieni.

LITHOLOGIA, nauka, część fizyki zawieraiąca, zaſadzona na roztrząśnieniu natury i przymiotow kamieni.

LITHOMANIA, ſpoſob wieſzczby u pogan przez kamienie; iakim ſię zaś ſpoſobem odprawował, wiedzieć nie można.

LITHOSTROTOS albo Lithoſtrota (in plurali), znaczy poſadzkę kamienną. Varro w xiędze: De re ruſtica, piſząc do iednego z przyiacioł, wyraża:

Quam villam haberes opere tectorio ac pavimentis nobilibûs lithoſtratîs ſpectandam, parum putâſſes eſſe, ni quoque parietes eſſent illis ornati.

 Ta-

Taka była posadzka izby sądowey Piłata w Jerozolimie, o ktorey wzmianka w Ewangelii Jana świętego, w rozdziale XIX, wierszu 13.

Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum, & sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, Hæbraicè autem Gabbata.

Litigans, partes litigantes, rozprawuiący się u sądu, tak w prawie nazwane są, przeciwne strony; a iednakowy interes popieraiące: *collitigantes.*

Litis pendentia, znaczy czas ten, ktory się zawiera, między wprowadzeniem sprawy do sądu, i iey rozsądzeniem ostatecznym. W czasie tego zawieszenia, nie godzi się stronie żadnego czynić *attentatum*, to iest, żadnego uszkodzenia stronie przeciwney, albo odmiany rzeczy, o ktorą iest sprawa. Ztąd prawny wyrok: *pendente lite nihil est innovandum.*

Littus, plagia, portus, statio, positio, coto, refugium, gradus, termina żeglarskiey geografii u Rzymian dawnych. Ze ich tłomaczenie do zrozumienia autorow starych iest potrzebne; przeto każdego z nich explikacya pod tym artykułem się kładzie.

Littus brzeg ziemny, morza albo rzeki, w powszechności brany, zawiera w sobie wszystkie wyżey wspomnione artykuły, w słowach żeglarskich dawnych Rzymian wyrażane.

Plagia w zepsutey łacinie znaczy brzeg, ściśley iednak biorąc, rozumieć się ma, brzeg twierdzą umocniony, nazywano twierdze takowe *Aggeres* okopy albo wały.

Portus port, albo kunsztem sporządzony, albo zdatny sam z siebie do zachowania okrętow.

Cotones nazywały się porty kunsztem sporządzone, iak mowi Festus: *Cotones appellantur portus in mari tutiores, arte & manu facti.*

Stationes mieysca czyli od natury, czyli kunsztem sporządzone, mniey sposobne do przyięcia okrętow, niżeli porty, bespiecznieysze iednak niżli brzeg odkryty.

Positiones toż samo znaczyły, co i stacye.

Refugium nazwać się może każdy brzeg ubespieczony: *Ego arbitror* (twierdzi Surita) *voce refugii, stationes designari, quo fida navibus mansio designatur.*

Gradus znaczył pomosty na brzegach morskich, lub rzek, czynione dla tego, aby po nich, coraz wyżey nakształt wschodow wznoszących się, łatwieysze było do okrętu przeyście.

Liturgia z Greckiego słowa, nomenklatura obrządku uroczystego, na cześć Boską. Abel i Kaim ofiary Bogu uczynili, Enos iednak syn Setha, naypierwszy imienia Bożego wzywać począł. *Seth natus est filius, quem vocavit Enos, iste cæpit invocare nomen Domini.* Gen. c. 4, v. 26. Ten pierwiastkowey od Enosa Liturgii sposob, trwał przez podanie w familii tego patryarchy, aż do Abrahama. Za niego, przez obrzeżanie, przymierze między Bogiem i ludźmi zawarte, iemu ofiary od Boga przepisane, i przez wielorakie obiawienia, sposob czczenia Boga dokładniey podany. Po wyprowadzeniu ludu Izraelskiego z niewoli, naymnieysze obrządkow okoliczności, ofiar ustawy, ofiaruiących obowiązki, obszernie i dokładnie określone, kościoł Salomona, niezmiernemi nakłady zbudowany, Liturgią starego zakonu, w obrządkach powierzchownych ieszcze okazalszą uczynił.

Chrystus Jezus, syn Boży, autor prawa łaski, ciała i krwie swoiey ofiarę postanowiwszy, nowey Liturgii dał mieysce. Obrządki mszy świętey, modlitwy, oprocz essencyalnych części, przez apostołow, i ich sukcessorow określone, i przepisane zostały. W ktorym zaś czasie i iakowe, historya kościelna opiewa.

Do tych czas wielorakie, co do obrządkow i modlitw, są Liturgie. Grecki kościoł ięzykiem własnym Greckim msze odprawia. Grecki Słowiański, Słowiańskim; czworakie zaś są Greckie Liturgie, świętego Jakuba, świętego Marka, świętego Jana Chryzostoma, i świętego Bazylego. Swiętego Jakuba w Jeruzalem i w Antyochii tylko używana bywa. Swiętego Marka w w okolicach Alexandryi; zaś świętego *Bazylego* i *Jana Chryzostoma* po innych świata częściach. U nas Grecy świętego Jana Chryzostoma Liturgii zażywaią. Ormianie, Kophtowie i Maronici właściwe swoie, każdy w swoim ięzyku, maią Liturgie.

Nestoryanie w Indyach zażywaią osobliwey Liturgii, ktorą być mienią, świętego Tomasza Apostoła.

W kościele Łacińskim duchowieństwo katedry Medyolańskiey, zażywa Liturgii Ambrożego świętego.

Lituus, laska na końcu zakrzywiona, ktorey w obrządkach swoich używali kapłani pogańscy, od Romulusa postanowieni: *Augures.* Ci kiedy z lotu ptastwa wieszczby swoie wydawać mieli, trzymali w ręku tę laskę, iako znak kapłaństwa swego.

Lituus, w woyskach Rzymskich nazywał się instrument muzyczny, na-

nakſztałt trąby, u końca zakrzywiony. W rotach iazdy, tych trąb do haſła używano.

Litwa, wielkie Xięſtwo Litewſkie, prowincya korony Polſkiey, niegdyś pańſtwo oſobne, właſnych ſwoich udzielnych xiążąt maiące.

Pierwiaſtki narodu Litewſkiego wſzyſtkich pańſtw początkom podobne ſą, żadney pewności, w długim lat przeciągu niemaiące. Dawni piſarze i geografowie, rożnych narodow ſiedliſka kładli w tym kraiu, za powodem bardziey podobno domyſłu, niżeli iakowey przynaymniey baieczney wiadomości. Ze oſada Rzymian wygnanych, morzem, czyli lądem, w tamte kraie przybyła, ieſt tradycya, od kronikarzow Litewſkich potwierdzona. Nazwiſko Litwy, Litwanii albo Litajonii, od kogo nadane, i kiedy? czyli na pamiątkę Italii? pierwiaſtkowego wygnańcow Rzymſkich gniazda, czyli Litalana, albo Litwana ſyna Weneduta krola Pruſkiego; niech to będzie zabawą ſubtelnych w domyślaniu ſię kronikarzow. To pewna, iż długim przeciągiem narod Litewſki, od xiążąt właſnych rządzony był; woyny częſte z ſąſiadami prowadził; i granice ſwoie obſzernie rozciągał. Jeżeli iednak ktorym innym ſąſiadom, Polakom był nayprzykrzeyſzy, o czym hiſtorye narodowe częſtokroć wſpominaią. Na koniec Władyſław Jagiełło, poiąwſzy Jadwigę krolową Polſką, dwa narody ſobie nieprzyiazne ſprzymierzył; i lubo Litwa, tak za życia, iako i po śmierci iego miała ſwoich xiążąt, ſkładała iednak z Polſką, polityczną (że tak rzekę) całość, i ściſłemi związkami złączona była. Aż na koniec za Zygmunta ſtarego oſtatniego xiążęcia ſwego, gdy ten na tron Polſki wſtąpił, zupełnie ſię z narodem Polſkim ziednoczyła. To zaś ziednoczenie za Zygmunta Auguſta ściśley ieſzcze obwarowane i ugruntowane zoſtało.

Xięſtwo Litewſkie graniczy z Pruſami, Kurlandyą, Inflantami, Moſkwą, i Polſką. Na wzdłuż i wſzerz obſzernie ſię rozciąga, i około ſta mil długości, cożkolwiek mniey ſzerokości rachuie. W obfitości Polſzcze ſię rowna, maiąc mieyſca we wſzyſtko obfite, i grunta dobre. Rzekami zaś Niemnem, Wilią, Dzwiną, łatwe towarow za granicę wywożenie. Gor ma nie wiele, ale w laſy nader obfituie, ktoremi wielki handel prowadzi.

Narod Litewſki przedtym w bałwochwalſtwie był zatopiony, pierwſzy Władyſław Jagiełło chrzeſt święty przyiął, i do przyięcia wiary świętey braci, i narodowi całemu,

mu, był powodem, tak żarliwie; iż ſprawiedliwie Apoſtołem Litewſkim nazwać ſię może. Żeby zaś tym mocniey w tamych ſtronach wiarę nowo przyiętą utwierdził; kapłanow z Polſki ſprowadził, biſkupſtwa fundował, i nadał: Wileńſkie, Zmudzkie albo Miednickie, i iako twierdzą niektorzy, Kiiowſkie.

Rząd wielkiego xięſtwa Litewſkiego, we wſzyſtkim Polſkiemu podobien ieſt, oprocz ſtatutu, ktory ſwoy partykularny maią, i ktorym woiewodztwa Wołyńſkie, Kiiowſkie, Bracławſkie, niegdyś do Litwy należące, dotąd ſię rządzą. Xięſtwo Litewſkie na wzor Polſki, ma ſwoich ſenatorow, miniſtrow, i urzędnikow, trybunał, ſądy ziemſkie, i grodzkie, ſeymiki elekcyine i dobrego porządku. Kadencya ſeymow w Grodnie mieście xięſtwa Litewſkiego wyznaczona ieſt, i z teyże prowincyi koleyno, z wielką i małą Polſką marſzałek ſeymowy wybrany być powinien.

Przywileie Litewſkie, przez kanclerza tegoż narodu, do podpiſu krolewſkiego podane być powinny, i pieczęcią xięſtwa Litewſkiego ſtwierdzone; zgoła we wſzyſtkich prerogatywach Litwa z koroną porownana.

Herb wielkiego xięſtwa Litewſkiego: Pogonia, rycerz zbroyny, na koniu rozpędzonym ſiedzący, z ſzablą dobytą; i ten herb ma być nadany od Narymunda. Przedtym albowiem herb Litewſki był Centaurus, według świadectwa niektorych kronikarzow.

Prowincya Litewſka dzieli ſię na dziewięć woiewodztw, i xięſtwo Zmudzkie. Woiewodztwa ſą: Wileńſkie, Trockie, Smoleńſkie, Nowogrodzkie, Witebſkie, Brześciańſkie albo Brzeſkie - Litewſkie, Mściſławſkie, Minſkie, Inflantſkie. Te iednak rowno do Litwy iako i do korony należą, o czym obſzerniey pod oſobnym artykułem tak, iako i o każdym w ſzczegulności woiewodztwie.

Smoleńſkiego woiewodztwa, tytuł teraz tylko prawie zoſtaie. Derpſkie zaś, Wendeńſkie i Parnawſkie po zawoiowaniu i ſtallum w ſenacie ſtraciły.

XIĄZĘTA WIELCY LITEWSCY.

Palemon, iako twierdzą niektorzy kronikarze, z Włoſkich kraiow przychodzień. *Kunos* wnuk Palemona. *Kiernus* Kiernow miaſto od imienia ſwego nazwane zbudował, i tam ſtolicę Litewſkiego xięſtwa założył. *Zywibund* ſyn Kiernuſa. *Erdziwił* ſyn Witkinda xiążęcia Zmudzkiego. *Mingayło* ſyn Erdziwiła. *Skirmunt* ſyn Mingayły. *Kukowoytis* ſyn Skirmun-

munta. *Gedrus* xiążę Litewſki i Zmudzki. *Ryngolt* ſyn Gedruſa. *Mendog* ſyn Ryngolta, zabity od wnuka z ſynami Ruklą i Rzepikaſſą roku 1263. *Stroynat* wnuk i zaboyca Mendoga, zabity od Woyſaka ſyna Mendogowego 1264. *Woyſak* ſyn Mendoga z mnicha pogańſkiego, xiążęciem wielkim uczyniony, zabity od Leona albo Lwa xiążęcia Ruſkiego 1267. *Utenus*, xiążę Litewſki i Zmudzki. *Swintorog* ſyn Utena. *Germont* ſyn Swintoroga. *Trachus* albo Trach ſyn Germonta. *Narymund* ſyn nayſtarſzy Tracha ſtolicę xięſtwa Litewſkiego z Nowogrodka, przenioſł do Kiernowa. Według świadectwa kronikarzow, herb Pogonią, naypierwſzy Litwie nadał. *Troyden* brat Narymunda życie bogomyślne w klaſztorze pogańſkim obrał, wyznaczywſzy naſtępcę: *Witeneſa* z famili xiążąt Zmudzkich, ten częſtokroć Polſkę i inne narody ſąſiedzkie woiował, od Gedymina zabity 1299. *Gedymin* ſzczęśliwie z ſąſiadami woiował, granice xięſtwa rozſzerzył, miaſto Wilno nad rzeką Wilią założył, i tam ſtolicę xięſtwa Litewſkiego przenioſł. Annę corkę Władyſława Łokietka krola Polſkiego, ſynowi Kazimierzowi zaślubił. Na woynie z Krzyżakami zabity roku 1325. *Jawnut* ſyn Gedymina od Olgerda i Kieyſtuta braci z xięſtwa wyzuty. *Olgerd* ſyn Gedymina, z kniaziami Moſkiewſkiemi pomyślnie woiował. ſtolicę onych wziął, i do pokoiu ſromotnego przymuſił; umarł roku 1381. *Jagiełło* po chrzcie świętym nazwany Władyſław, poiąwſzy Jadwigę krolową Polſką, Gdy kroleſtwa Polſkiego rządy obiął, wielkiego xięſtwa Litewſkiego uſtąpił Skirgełłowi bratu rodzonemu roku 1387. *Skirgiełło* ten w roku 1392, xięſtwa Witołdowi ſynowi Kieyſtuta uſtąpić muſiał. *Witołd* brat ſtryieczny Jagiełły woiownik znakomity. Wſzelkiemi ſpoſoby koronę krolewſką mieć chciał, ale zawżdy w tey mierze przeciwnego ſobie Władyſława Jagiełłę widział; umarł roku 1430. *Swidrygełło* brat rodzony Władyſława Jagiełły, od niego na xięſtwo Litewſkie wynieſiony, w krotkim czaſie z xięſtwa wyzuty, a na iego mieyſce poſtanowiony brat Witołda. *Zygmunt* okrucieńſtwy poddanym nieznośny, roku 1440, od xiążęcia Czartoryſkiego zabity. *Kazimierz* ſyn Władyſława Jagiełły, brat Władyſława krola Polſkiego i Węgierſkiego, po zabiciu *brata* u Warny roku 1444. razem kroleſtwo Polſkie z xięſtwem Litewſkim dzierżył. *Alexander*, ſyn młodſzy Kazimierza, po śmierci brata Jana Albrychta, krolem Polſkim

ſkim uczyniony. Umarł roku 1503. *Zygmunt* I. krol Polſki, razem xięſtwo Litewſkie z koroną trzymał. Ta zaś iedność, pod Zygmuntem Auguſtem gruntowniey zmocniona, i odtąd wſzyſcy monarchowie Polſcy, tytuł wielkich xiążąt Litewſkich na ſobie noſzą.

O trybunałach, ſądach, kommiſſyach, prawach, woiewodztwach, ziemiach, powiatach, i urzędach wielkiego xięſtwa Litewſkiego, patrz pod oſobnemi, według liter początkowych artykułami. Litewſki ięzyk, zdaie ſię nie mieć z żadnym innym korrelacyi, niektore iednak ſłowa, podobieńſtwem ſwoim do Łacińſkich wſparły koniekturę, iż tam w pierwiaſtkach Rzymianie oſiedli. Dzielą go na Litewſki, i Łotewſki, albo Zmudzki.

Livia Auguſta, małżonka Auguſta ceſarza, matka Tyberyuſza, ktorego miała z pierwſzego małżeńſtwa z Tyberyuſza Nerona. Umiała tak dogadzać Auguſtowi, iż nieznacznie nim i pańſtwem Rzymſkim według upodobania ſwoiego rządziła.

Jakoż rożnemi fortelami, i nie iednym podeyściem, odſtrychnąwſzy od tronu krew właſną Auguſta, po śmierci iego, właſnego ſyna Tyberyuſza ceſarzem Rzymſkim widziała. Umarła w zgrzybiałey ſtarości, za panowania ſyna ſwoiego Tyberyuſza, roku od narodzenia Chryſtuſowego 29. Wnuk iey Kaligula miał mowę na iey pogrzebie.

Livonia, patrz Jnflanty.

Liwurna, miaſto i port walny na morzu śrzodziemnym, należy do xięſtwa Florenckiego.

Loanga, kroleſtwo Afryki, w niżſzey Ethiopii, niedaleko kraiu Congo, miaſto ſtołeczne tegoż ſamego co i kroleſtwo, nazwiſka.

Locatarius w prawie ieſt ten, ktory dom naymuie, albo maiętność w dzierzawie trzyma, *Locatio* kontrakt, przez ktory dom, albo maiętność, w dzierżenie ſię oddaie komu, za umowioną kwotę. Patrz w prawie pod tytułem: *De locatione & conductione.*

Lochowski (Staniſław), piſarz grodzki Opoczyńſki; podał do druku xiążkę, ktorey tytuł: Regulæ iuris & loci communes forenſes.

Locke (Ian) Angielczyk filozof ſławny, urodził ſię w Wrington 29. Sierpnia roku 1631. Czytanie xiąg Kartezyuſza; wznieciło w nim chęć do coraz większego filozofii uczenia ſię; iakoż, w tey nauce tak poſtąpił, iż między naycelnieyſzemi, znamienite mieyſce trzyma, i trzymać będzie.

Oprocz filozofii, w chimii i anatomii, był biegłym. Korzyſtaiąc z przyiaźni wielu panow Angiel-

gielſkich, zwiedził z niemi rożne kraie Europy, bogacąc ſwoy umyſł, ſzacownieyſzym nad wſzyſtko ſkarbem, wiadomości rozlicznych. Prześladowany w oyczyznie ſwoiey udał ſię do Hollandyi, gdzie przez czas długi krył ſię. Nakoniec niewinność iego otworzyła mu wrota do oyczyzny, gdzie zatopiony w naukach, dalekie od zgiełku życie prowadząc, umarł roku 1704. wieku 73.

Xięga iego o umyśle luzdkim, wielu tłumaczeniom podpadała, i iako mu była okazyą ſławy, tak wzaiemnie przyczyną wielu krytyk. Inne iego xięgi ſą: Traktat o edukacyi. — Liſt o tolerancyi. — Zgoda rozumu z obiawieniem. — De imperio civili.

Loculamentum, zwały ſię ſkrzyneczki, w ktore Rzymianie xięgi ſwoie kładli, te zaś nie były oprawne iak teraz, ale zwiiane w trąbki; od czego nazwiſko volumen nadane xiążkom pozoſtało.

Lodi miaſto we Włoſzech, xięſtwa Medyolańſkiego; w ſtarożytności nazywało ſię: *Laus Pompeia.*

Log, miara likworow u Jzraelitow zawieraiąca w ſobie ſiedm części kapha. W Lewityku rozd. XIV. wierſ. 12. wyrażono ieſt, iż trędowaci po uzdrowieniu: Log oliwy powinni byli dać do kościoła na ofiarę.

Logarithmus, liczba progreſſyi arythmetyczney, ſtoſuiąca ſię do inney liczby w progreſſyi geometryczney, dla waloru wzaiemnego między ſobą, albo dla więkſzey w rachunkach łatwości. I tak:

Prog.geo. 1,2,4,8,16,32,64,128 &c.
prog. Ar. 0,1,2,3,4, 5, 6, 7 &c.

Każdy numer z niżſzego rzędu, ieſt logarythmem numeru wyżſzey progreſſyi. Przez logarythm łatwo zamienia ſię multyplikacya w addycyą, dywizya w ſubtrakcyą.

Logika, kunſzt ſpoſobiący do dobrego myślenia, albo do używania porządnie myśli naſzych, przez rozſądek, definicye, i dywizye. Iako zaś do dobrego myślenia należy, ażeby umieć dobrze poznawać, rozſądzić, opiſać, i iednę rzecz z drugiey wnoſić: tak idzie zatym, iż poięcie, rozſądek, określenie, i ſpoſob używania, ſą fundamentami kunſztu tego. Z uwag naſzych nad temi czterema umyſłu operacyami, wzraſta i formuie ſię Logika.

Logomachia, z Greckiego: *dyſkurs* w ſłowa wydęty, czczy w rzecz.

Logogryph, rodzay zagadki z iednego ſłowa, ktore tylko z liter iego, ułożyć można, inne ſłowa formuiąc.

Lokman, mędrzec w Azyi urodzony, ktoremi czaſy żył, pewności nie maſz. W alkoranie ieſt o nim wzmianka; fabuły iego dotąd zachowane, napełnione ſą wybornemi maxymami na wzor ſabuł Ezopa.

Lokryanie narod Grecki, mieſzkaiący w kraiu zwanym Lokrya, ten zaś w Achaii znaydował ſię.

Lombard, ieſt mieyſce w Amſzterdamie, gdzie złożony bank, albo ſkład pieniężny, końcem pożyczania z nich pieniędzy potrzebuiącym, na zaſtaw ſprzętow wſzelakich naydrożſzych, lub naypodleyſzych, byle iakikolwiek ieſzcze w ſobie ſzacunek miały. Zkąd dla rożnicy od innych kupieckich bankow, ten nazywa ſię: Lambard, przez zabytnią pamięć na Włoſkich trafikantow, tam dawniey oſiadłych, i poſpolicie Lambardami zwanych, od ktorych przeięto ſpoſoby handlu pieniężnego na prowizyą. Pożyczaiący z Lombardu pieniędzy, powinien podać drogie, lub ubogie fanty ſwoie, ktore iść maią na zaſtaw, pod taxę mieyſcowych tamże ſzacownikow. Na wyprowadzoną taxę tychże rzeczy, bierze pieniędzy dwie części ich wartości. Daią oraz pożyczaiącemu bilet albo kartę w ktorey ieſt wyrażona ſumma, i od niey prowizya przypadaiąca; oraz dzień, na ktory, za wroceniem ſummy z intereſſem, ma zaſtaw ſwoy odebrać. A gdyby tego na terminie nie uczynił, albo nowym biletem nie przedłużył ſobie zaſtawu, na ten czas rzeczy zaſtawne, idą na ſprzedanie per plus offerentiam, i z ſummy, ktora wypadnie z przedaży, odciągnąwſzy pożyczoną ſummę z prowizyą, reſztę oddaią właścicielowi. Ale gdyby tenże, w roki ſześć niedziel, ani ſummy z prowizyą nie oddał, ani nie ſtawił ſię przy aukcyi ſwoich ſprzętow, na ten czas pieniądze z przedaży, doſtaią ſię Lombardowi. Co do prowizyi, ta ſię zmnieyſza za więkſzością pożyczonego kapitału. I tak: pożyczaiący mniey, iak 100. złot. Hol. płacąc z ułożenia Lombardu co tydzień pewną małą monetę Holenderſką, płaci na rok prowizyi, in ratione $16\frac{1}{4}$ od 100. Od 100 aż do 500. Zł. płaci prowizyi roczney: 6. od 100., od ſummy 500. fl. aż do 3000. po 5. od 100. roczn. od 3000. aż do 10000. i wyżey, prowizya roczna ſpada na 4. od 100. Pożytki z Lombardu, ktorego w innych kraiach nie maſz, idą na ſzpitale tegoż miaſta Amſzterdamu. *Mons pietatis* w miaſtach Włoſkich założony, ma tenże co Lombard porządek, tak co do zaſtawow, iako co do ich ſprawiedliwego ſzacowania, wypłacania w pieniądzach dwoch części wyprowadzonego ich waloru, przedaży rzeczy w uchybionym czaſie od pożyczaiącego; &c. W tym tylko rożni ſię, że mons pie-

pietatis bradziey dogadza nędzy ubogiego ludu; pożycza albowiem aż do summy szkudow 150. albo czerwonych zł: 75. bez żadney prowizyi, na miesięcy ośmnaście terminu. Kto zaś pożycza wyższą summę, płaci na rok 2. od 100. Ten ktory mnieyszą pożyczył, i nie ma sposobu wypłacenia iey w miesięcy 18. ochraniaiąc rzeczy swoie w zastawie od przedaży, doprasza się nowego biletu przedłużenia zastawy, i ten otrzymuie do nieiakich razy. Mamy i w Polszcze podobne fundacye, co do intencyi, pod imieniem: *Bractwa Miłosierdzia*, po rożnych mieyscach, iako to, w Warszawie, w Krakowie, i innych; nawet między wieyskiemi gromadami.

Lombardya, kray Włoski, nazwany od Longobardow, ktorzy w nim osiadłszy, krolestwa Lombardzkiego założyli pierwiastki roku 568. Longobardowie wkroczyli w Włoską krainę, przyzwani od Narsesa pod krolem Alboinem, za panowania cesarza Justyniana. Alboin, po trzechletnim szturmie, wziął miasto Pawią, i tam od woyska swego krolem Włoskim ogłoszony. Panowanie Longobardow we Włoszech, trwało do czasu Karola wielkiego cesarza, ktory w roku 744., pokonawszy Dezyderyusza, ostatniego ich krola, państwo Longobardzkie we Włoszech pod moc swoią podbił. Zawierało zaś w sobie kraie te, w ktorych teraz zawiera się xięstwo Piemontu, Medyolańskie, Monferat, Mantua, Modena, Parma, część państw Weneckich i okolic Bononii.

Londyn, stołeczne miasto Krolestwa Angielskiego, nad rzeką Tamizą, rezydencya krolow, i mieysce parlamentu Angielskiego, iedno z naywiększych i nayludnieyszych miast świata. Nazwisko iego w języku Łacińskim Londinum Londonia albo Lundinum. Starożytność iego ztąd się pokazuie, iż Pliniusz i Ammianus Marcellinus często o nim wspominaią. Kościoł świętego Pawła, po Rzymskim świętego Piotra, pierwsze w wielkości i wspaniałości trzyma mieysce.

Bazylika w Westminster zaszczycona grobami krolow, i wielu znamienitych mężow, ktorzy tam złożeni w wspaniałych grobach.

Ludność miasta tego, miliona dochodzi. Londyńska akademia, pod tytułem zgromadzenia krolewskiego wyborem ludzi wielkich sławna, założona roku 1660. za panowania Karola II.

Longimetria, kunszt mierzenia długości, czyli przystępney, iak iest ziemia, czyli niedostępney, iak iest morze.

Longimetrya iest częścią trygonometryi i należytością geometryi. W geometryi longimetryą nazywaią: geometrya elementaris, traktuie o własnościach linii prostych, albo cyrkularnych.

Longin (święty), męczennik. Według zdania niektorych ten sam, ktory przebił bok Chrystusa pana. Grecy uroczystość iego obchodzą 16. Października.

Longin, (Dionysius Cassius) sławny pisarz trzeciego wieku. Był konsyliarzem sławney Zenobii krolowy Palmireńskiey, po ktorey zwycięzeniu przez cesarza Aureliana, iż autorem miał bydź zbyt śmiałego teyże krolowy do cesarza listu, od niego na śmierć skazany, roku 273. Pisał xięgi: De sublimi, — De ratione contra Phidiam, — Dubitationes Homericæ utrum fuerit philosophus Homerus? — Quænam contra historicam fidem, tanquam historicam enarrent philosophi?

Longitudo, albo długość geograficzna, iest przeciąg okręgu ziemi od wschodu; do zachodu; i znowu od zachodu do wschodu, to iest: dwa hemispheria okrążaiący. Cały ten cyrkuł dzieli się na stopni albo gradusow 360, dla ktorych determinowania, i ich rachunku, uformowano, cyrkuły na globie, przez polos albo bieguny ziemi przechodzące, i przecinaiące w rowney odległości ekwatora, ktore cyrkuły merydyanami nazywaią. Dla determinowania, zkądby zaczynać rachunek gradusow długości, rożne rożni mieysca naznaczyli. Dawnieyszych wiekow geografowie zakładali pierwszy merydyan per insulas fortunatas, albo wyspy Kanaryiskie. Francuzi przychylili się nieco do nich, i wyprowadzili swoy pierwszy merydyan przez wyspę nazwaną L'Isle de Fer; zachodnią iednę z Kanaryiskich. Hiszpani przez Toled. Portugalczycy przez L'Isle Tercere. Angielczykowie przez Cap Lezard. Hollendrowie przez Pic de Teneriffe &c. Ponieważ linie albo cyrkuły merydyonalne, wymierzaiące gradusy długości, zbiegaią się ku sobie na obydwoch biegunach, więc im są bliższe tychże biegunow, tym się więcey do siebie zbliżaią, aż do powszechnego swego punktu. A przeto na paralellowych cyrkułach ekwatora, długość staie się nie rowna gradusow, tak dalece, że co pod ekwatorem na gradus rachuią mil 20 Polskich, to w Warszawie na stopień długości mało więcey nad 12½ mil liczą, i tak coraz mniey idąc ku polum. Spo-

Sposob pewny wynalezienia tey długości, osobliwie na morzu, nie iest ieszcze odkryty, przeto znaczną nagrodę ofiarowano temu ktoby tego dociekł. Stopnie długości od pierwszego merydyanu rachuią się na kartach geograficznych przez nasz hemispher, od zachodu ku wschodowi, gradusow 180. Przez drugi zaś hemispher, albo część pod-ziemną, od tegoż pierwszego merydyana rachuią się, od wschodu do zachoku, także w rowney liczbie gradusow 180.

Longus, sophista albo filozof Grecki autor romansu pod tytułem: Daphnis & Chlòé. Ta xięga na rożne ięzyki przełożona iest.

Łoniewski (Krzysztof), kanonik regularny pisał: Zywot błogosławionego Stanisława Kazimierczyka, w Krakowie 1617. — Zywot błogosławionego Meynarda biskupa Inflantskiego. — Zycie błogosławioney Justy wdowy w Prusiech.

Lopos, narod dziki Ameryki południowey, w Brazylii.

Lorarius, nazywał się ten, ktory w igrzyskach Rzymskich zachęcał, do bitwy szermierzow, a źle się sprawuiących karał.

Lord, tytuł znamienity w Anglii nadany osobom wysokiego urodzenia, lub dostoyności. Biskupi Angielscy maią tytuł Lordow, i przywiley zasiadania w wyższey izbie parlamentu, ktory się rozciąga i do Lordow z familii tę prerogatywę noszących. Lord Maire, burmistrz miasta Londynu, tąż się prerogatywą zaszczyca, nie ma iednak stallum w izbie wyższey parlamentu, urząd ten w trwaniu roczny tylko iest, wielkie zaś ma przywileie, oprocz albowiem iuryzdykcyi nad miastem, krol sam bez iego pozwolenia do Londynu wiechać nie może.

Loredano (Jan Franciszek), senator Wenecki, autor sławny swego wieku. Xiąg wiele pisał Włoskim ięzykiem, między ktoremi: Zycie Adama. — Zbiory akademiczne. — Zarty rozumu. — Zycie poety Maryniego. — Smierć Wallensteyna. — Historyą krolow z domu Luzianow. Zył około roku 1650.

Loret, miasteczko w Marchii Ankonitańskiey wsławione domkiem nayświętszey panny Maryi i skarbem, ciekawościami drogiemi napełnionym.

Łoski (Franciszek), podkomorzy Warszawski, iest w druku, iego: Dzwięk na wdzięk wiersze. — Mowy seymowe i seymikowe, w Warszawie 1727.

Łot albo Łut, miara zawieraiąca w sobie puł uncyi, albo trzydziestą drugą część funta.

Loth, syn Arana, wnuk Tharego, synowiec Abrahama, z nim razem z początku mieszkał, na koniec osiadł w Sodomie. Za sprawą Aniołow wyprowadzony, nie był uczestnikiem kary Sodomczykow. Małżonkę iednak w tey okoliczności stracił. Z corek własnych płod, uczynił go przodkiem narodu Moabitow i Ammonitow.

Lotharyngia, niegdyś państwo osobne, własnych swoich xiążąt maiące; dziś prowincya krolestwa Francuskiego, przez traktat Wiedeński roku 1738, tey koronie ustąpiona. Kray ten po zrzuconym iarzmie Rzymskim, składał część znaczną krolestwa Austrazyi. Dopiero za Lotharyusza młodego, prerogatywą krolestwa zaszczycony był, na pamiątkę tegoż Lotharyusza, Lotharyngią nazwany. Stołeczne miasto Lotharyngii *Nanci* ma swoy parlament. Rezydencya xiążąt, i ostatniego Stanisława krola była w Lunewillu. Xiążęta Lotharyńscy, dziś nowy szczep domu Austryackiego, pochodzą od Gerarda z Alsacyi, hrabi de Castinach, stryia cesarza Konrada. Henryk czarny cesarz, nadał mu wyższą Lotharyngią, z tytułem i prerogatywą xiążęcą. Jak pod rządem Stanisława krola była Lotharyngia uszczęśliwiona, *patrz* pod artykułem Stanisław.

Lotharyusz I, cesarz i krol Włoski, syn Ludwika I, krola Francuskiego i cesarza, wnuk Karola wielkiego, od oyca, do uczestnictwa godności cesarskiey przypuszczony roku 817, niewdzięcznym mu się w dalszym życiu pokazał. Roku albowiem 833 przynaglił go do ustąpienia naywyższey władzy, i w klasztorze świętego Medarda w Loissons osadził. Wyszedł iednak z tego więzienia oyciec, i na nowo władzy cesarskiey używał. Po śmierci zaś iego Lotharyusz braci z podziałow chciał wyzuć, ale w potyczkach wielorakich od nich zwyciężony, musiał się kontentować państwem Włoskim, Lotharyngią, Burgundyą, i Prowincyą. Podzieliwszy te państwa między syny, świat porzucił, i suknią zakonną przyiął w opactwie Prumeńskim, gdzie życia dokończył 29 Septembra, roku 855, wieku 60. Panował na cesarstwie lat 15.

Lotharyusz II, cesarz, xiążę Saski, obrany roku 1126, po trzechletnim bezkrolewiu, od śmierci Henryka V. W Rzymie od papieża Innocentego II. koronowany. Z Rogeryuszem krolem Sycyliyskim woiował, i Benewent prawem woyny pod moc swoią podbił; umarł roku 1138.

Lotophages, narod dawny Ethiopii, ztąd nazwiſko zaciągaiący, iż ſię żywił owocem Lotos.

Lovanium, miaſto we Flandryi akademią ſławną zaſzczycone, pod władzą i rządem domu Auſtryackiego zoſtaie.

Lowendhall albo Lewenhal, hrabia (Weldemar), feldmarſzałek woyſk Francuſkich, wiek ſwoy na żołdzie woyſkowym ſtrawił. U rożnych potencyi w dyſtyngwowanych ſzarżach znakomity, na koniec feldmarſzałkiem we Francyi kreowany, wſławił ſię naybardziey dobyciem mocney fortecy Hollenderſkiey Berg-op-zom, roku 1747; umarł roku 1755, wieku 55.

Łowicz, miaſto ſtołeczne xięſtwa tegoż nazwiſka, należące wraz z xięſtwem do kanonii Płockiey, przyłączoney do arcybiſkupſtwa Gnieźnieńſkiego, kollegiatą, bazyliką wſpaniałą, i funduſzami doſtatecznemi kanonikow znakomite. Zamek obronny, rzadko iednak w nim mieſzkaią prymaſi, dla niezdrowego między błotami w około go otaczaiącemi powietrza.

Loys, narod mieſzkaiący w Indyach południowych, i kroleſtwie Champa albo Siampa.

Lua, boſtwo dawnych Rzymian wzywane w czaſie woyny, według świadectwa Tytuſa Liwiuſza lib. VIII.

Lubeka, Lubecum, miaſto w niżſzey Saxonii cyrkule; wolne, Anzeatyczne, na wzor Rzeczypoſpolitey rządzące ſię. Ma ſwego biſkupa, ktory teraz świecki ieſt po odmienioney religii. Miaſto to ma ſtallum i głos miedzy innemi wolnemi na ſeymie Rzeſzy Nieмieckiey.

Prawo Lubeckie od nichże poſtanowione, przyięte było w rożnych miaſtach, i dotąd w nich trwa, w Stralſundzie, Roſtoku i Wiſmarze. Jan Librandus obſzernie o nim piſze, in commentario ad jus Lubecenſe. Miaſta niektore Pruſkiey prowincyi, tymże ſię prawem zaſzczycaią: Elbląg, Fraumburg i Bronsberg.

Lubelskie, woiewodztwo w prowincyi mało Polſkiey, należało przedtym do Sędomierſkiego, ale za Kazimierza czwartego oddzielone na woiewodztwo roku 1471. Senatorow ma, woiewodę i kaſztelanow dwoch, zamyka w ſobie ziem dwie, Lubelſką, Łukowſką, i powiat Urzędowſki. Seymikuie w Lublinie ſtołecznym mieście ſwoim, i obiera na ſeym poſłow trzech, na trybunał deputata iednego. Herb tego woiewodztwa: ieleń biały rogaty, na ſzyi korona, w polu czerwonym.

Lu-

Lubieniecki (Staniſław), ſławny miniſter Socyniańſki; urodził ſię w Krakowie roku 1623. Dowcip iego wielki i biegłość w naukach, daią poznać wydane od niego xięgi, o ktorych będzie wzmianka. W młodſzym wieku zaraz ſię udał do nauk, do czego mu dopomogło, widzenie i rozmowa z uczonemi ludźmi, w cudzych kraiach. Wypędzony z ſektarzami ſwoiemi, tułał ſię po rożnych kraiach. Na koniec wypędzony z Hamburga, gdy dla choroby, ktorą iuż był złożony, wyiść z miaſta nie mogł, tamże życia dokonał, nie bez podeyrzenia trucizny, iako twierdzą niektorzy, roku 1675, wieku 52. Xięgi iego: Theatrum cometicum in tres partes diviſum, quarum prima continet: Communicationes de cometis anno 1664 & 1665, cum viris per Europam clariſſimis habitas, eorumque obſervationes tabulis æneis expreſſas. Secunda eſt hiſtoria cometarum à diluvio ad annum Chriſti 1665, hiſtoriæ univerſalis ſynopſim quandam continens. Tertia agit de ſignificationibus cometarum, ſcitis quorundam amicorum objectionibus, reſponſionibus auctoris, & judiciis virorum clariſſimorum, Amſtel. 1665. — Hiſtoria reformationis Polonæ 1685, po śmierci autora z druku wyſzła w Hollandyi.

Łubienski (Maciey), arcybiſkup Gnieźnińſki prymas, w młodości bawił ſię przy Pſtrokońſkim kanclerzu koronnym wuiu ſwoim. Po ſtopniach ſzedł do naywyżſzey godności duchowney. Wiele dobrego w dyecezyach, ktoremi rządził poczynił. Kollegiatę Łowicką wyſtawił. Katedrę Gnieźnińſką przyozdobił. Pod czas interregnum po śmierci Władyſława IV, tak ſię ſprawił, iak przyſtało kochaiącemu oyczyznę prymaſowi. Jana Kazimierza krolem ogłoſił i koronował. Pełen zaſług, w ſędziwym wieku życia dokonał, roku 1651, maiąc lat 81.

Łubienski (Staniſław), brat Macieia, biſkup Płocki, po bracie na Kujawſką katedrę przenieſiony. Pieczęć mnieyſzą koronną, wraz przedtym z biſkupſtwem Łuckim piaſtował; umarł roku 1640, wieku 67. Mąż wielkiey nauki, co wyświadczaią xięgi naſtępuiące od niego napiſane: *Brevis narratio profectionis in Sveciam Sigismundi III. regis Poloniæ.* — *De motu civili in Polonia lib. IV.* — *Cauſæ, cur Sigismundus rex bellum Moſchis intulerit.* — *De rebus Sileſianis diſcurſus.* — *Reſponſio ad 70 rationes, quibus perſvadere quidam nitebatur Polonis, ne ſe motibus Ungaricis immiſceant.* — *Diſſertatio de jure Poloniæ*

ad

ad Rufficas & Mofchoviticas ditiones. — Epiftola Zołkievii de bello Turcico. — Amica paraenefis ad Zamofcium procancellarium. — Epiftola de bello Chotimenfi ad pontificem & imperatorem. — De militari confaederatione anno 1622. — Refponfum ad proteftationem. — Errata Julii Belli, Laureae Auftriacae fcriptoris. — Monita de recte regendo epifcopatu. — Vitae epifcoporum Plocenfium. — Vita Pftrokonii. — Epiftolarum decades tres. — Orationes gratulatoriae & funebres. Te wfzyftkie xięgi zebrane razem wyfzły z druku w Antwerpii in folio, roku 1643.

Łubieńfki (Władyfław), arcybifkup Gnieźnińfki prymas, był wprzod arcybifkupem Lwowfkim. Mąż cnoty ftaropolfkiey. Pod czas bezkrolewia po Auguście III. w krytycznych okolicznościach, dał dowody niefkażoney cnoty, i wypełnił chwalebnie obowiązki urzędu fwoiego. Staniftawa Augufta krolem ogłofił i koronował. Kościoł katedralny Gnieźnińfki fpalony wyreparował. Umarł w Warfzawie roku 1767. Będąc iefzcze fcholaftykiem Krakowfkim, wydał geografią Polfką pod tytułem: Świat w czterech częściach. Ta xięga in folio drukowana. Są także w druku mowy iego niektore na feymach miane, iako też kazania, ktore miewał będąc prymafem w kollegiacie Łowickiey.

Lublin, miafto ftołeczne woiewodztwa Lubelfkiego. Miało niegdyś zamek od Kazimierza wielkiego obronnie zmurowany, ale ten zruynowany temi czafy. Kollegiata miafta tego fundowana od Lefzka czarnego na podziękowanie panu Bogu, za zwycięftwo nad Jadzwingami otrzymane. Inne kościoły dość fą wfpaniałe, ofobliwie Jezuicki wraz z kollegium od Macieiowfkiego kardynała fundowany. Naybardziey zaś to miafto zafzczycone tam odprawuiącą fię kadencyą fądow trybunału głownego koronnego.

Lubomierski (Jerzy Sebaftyan), marfzałek wielki, hetman polny koronny, w wielu potyczkach Turkow, Tatarow, Mofkwy, Kozakow zwycięzca ftawny; ftatecznie wiary Janowi Kazimierzowi dotrzymuiąc. Gdy zaś tegoż monarchy żądaniom, względem fukceffora na tron, dzielnie fię oparł; taki gniew iego na fiebie obostrzył, iż za rożnemi intrygami, i mniey chwalebnym podeyściem, od honorow odfądzony. Jak zaś twierdzi Potocki: *Invidiae fuccubuit, quafi majora cive agitaret.* Widząc zatym, że łagodne fpofoby ugłafkać roziątrzonego monarchy, a ofobliwie famey krolowy Ludowiki ferca nie mogły, oparł fię mocą niefłufznemu prześladowaniu, i tak fzczęśliwie, iż pod Mątwami woyfko krolewfkie poraził. Za pośrzednictwem zatym Gembickiego, z krolem poiednany, gdy fię do Sląfka udał, wkrotce tam życia dokonał roku 1666. Mąż nieśmiertelney ftawy i wieczney pamiątki godzien. Pod czas kłotni z Janem Kazimierzem, czyli zinftynktu, czyli z włafney tego Jerzego pracy, pifm wiele wyfzło. Między innemi: Manifeft iawney niewinności. — Nowy Oftracyzm, gdzie wiele okoliczności ciekawych do tey fprawy należących zawiera fię. — Po śmierci tego marfzałka wyfzło z druku pifmo: Vindiciae intaminatae famae; gdzie ftawa iego dzielnie wfparta. Dekret za Jana Kazimierza na Jerzego marfzałka i hetmana ferowany, feym elekcyi Michała krola roku 1669 zkaffował.

Lubomierski (Stanifław), marfzałek wielki koronny, minifter wfpaniałością umyfłu, ftaropolfką obyczaynością i wielką nauką znamiety. Urząd fwoy przykładnie fprawował, fprawiedliwości w iurzydykcyi fwoiey iedynie dogadzaiąc; umarł roku 1702. Xięgi od niego do druku podane: De vanitate confiliorum, Vars. 1702. — Repertorum opufcula Latina, facra, & moralia, Vars. 1706. — Rozmowy Artaxerfa z Ewandrem polityczne. — Tobiafz wyzwolony, wierfzem, w Warfzawie 1706. — Eccleſiaftes, po Hebrayfku: *Coheleth*, wierfzem, w Warfzawie 1706. — Jezus Nazareńfki, to ieft, epigrammata o męce pańfkiey. — Melodya duchowna, wierfzem 1703. — Prożność i prawda z Łacińfkiego na Polfki język przełożona, w Toruniu 1705. — Momenta oftatnie życia, z Łacińfkiego, w Warfzawie 1707. — Rady. — Theomuza, albo wierfze o naukach i prawdach wiary Chrześciańfkiey. — Clafficum nieśmiertelney ftawy na pochwałę Jana Sobiefkiego zwycięzcy pod Chocimem. — Muza Polfka applauduiąca nowo obranemu monarfze Janowi III.

Lubomczyk Lubomlius (Seweryn), zakonu świętego Dominika ftawny theolog, wydał do druku xięgę ale iey tylko pierwfzy tom wyfzedł: Monoteffaron Evangelicum, Crac. 1606. O innych xięgach iego w zbiorze Jabłonowfkiego, iako też i o kontynuacyi, iaka miała być pierwfzego tomu xięgi Monoteffaron, naftępuiące ieft świadectwo: *Sex fequentes tomos praeter fupradictum, jam concinnatos, quamvis non limatos compofuit, & primum*

mum se vivente adhuc prælo excusum, quatuor fere millibus distinctionum constantem, quem introductorium generale, ad subsequentem tractationem appellare voluit; cum totum opus superius expressum Monotessaron Evangelicum appellatum 36000 distinctionum constare debuit, totiusque sacræ scripturæ quæsita, theologorumque summorum circa ea dogmata, XII tomis, per distinctiones methodo resolutissima, conscribere voluit, sed morte præventus, haud perfecit.

Inne iego xięgi także wyrażone: Theatrum seu officina concionatorum in folio Ventiis. — Genealogia Xti ab Adam. — Turris Babel seu Hæresiarcharum cathalogus.

Lucenses, narod dawny we Włoszech w krainie Marsow, iako świadczy Pliniusz w xiędze III.

Luceres, nazwisko w pierwiastkach Rzymu, trzeciego pokolenia.

Lucerna albo iak Szwaycarowie zowią Lutzen, miasto stołeczne Kantonu Szwaycarskiego tegoż nazwiska. Kanton ten cały iest religii Katolickiey.

Lucianistæ, kacerze drugiego wieku, tak nazwani, od swego pierwszego herszta Lucyana. Sprzeciwiali się nieśmiertelności dusz ludzkich, i potępiali małżeństwo.

Lucianus, sławny filozof Grecki, rodem był z miasta Samosaty. Urodził się pod panowaniem Traiana; aplikowany do rzemiesła snycerskiego, wkrotce ie porzucił, udawszy się zupełnie do nauk. W tych postępki iego iak były wielkie, dotąd mowiące pisma są dowodem. Między innemi dyalogi, w ktorych bez względu na przyięte wieku swego opinie, wyśmiewa wiele baieczney mithologii błędy. Twierdzili niektorzy, iż Lucyanus był Chrześcianinem; umarł za panowania Marka Antonina Aureliusza cesarza, będąc rządcą Egiptu.

Lucianus (święty), męczennik, za prześladowania Maximiana Galeryusza. Przed śmiercią na czas krotki skomponował apologią za Chrześcianami. Pisał inne xięgi i listy niektore.

Lucifer, nazwisko herszta duchow złych strąconych z nieba.

Lucifer, nazwisko planety Venusa, w ięzyku Polskim Jutrzenka.

Luciferianie, sekta od Lucifera biskupa Kagliareńskiego rozpoczęta. Grzechy niektore sądzili być nieodpuszczonemi, i dusze od rodzicow w dzieci wchodzące.

Lucnia, bogini matron ciężarnych i położnic. Częstokroć Dyanie tę własność przypisywano, częściey iednak Junonie. Jest w Owidyuszu formuła modlitw do tey bogini:

Ferte deæ flores, gaudet florentibus herbis,
Hæc dea; de tenero cingite flore caput.
Dicite: Tu lumen nobis Lucina dedisti
Dicite: Tu voto parturientis ades.

Lucilius (Cajus), rytmotworca Rzymski, pierwszy stylem dobrym w tey Rzeczypospolitey pisać początł. Naywięcey się zaś bawił pisaniem satyr. Tych teraz niektore tylko części zostały.

Lucius I, papież nastąpił po Korneliuszu roku 252. Wkrotce po wyniesieniu swoim, na wygnanie skazany, powrociwszy do Rzymu, życie zakończył roku 255. Powszechne iest zdanie, iż męczeńską koronę otrzymał, za prześladowania Galla i Woluzyana cesarzow.

Lucius II, z bibliothekarza i kanclerza kościoła, na papiestwo podwyższony. Był rodem z Bononii. Miesięcy tylko iedynaście i dni czternaście rządy sprawował; umarł w Rzymie roku 1145.

Lucius III, obrany roku 1181. Widząc buntowniczych przeciw sobie Rzymian, do Werony się schronił. Za wsparciem iednak Włoskich xiążąt poskromiwszy lud buntowny do Rzymu powrocił. Z Fryderykiem cesarzem miał znaczne zatargi; umarł roku 1185. Rządził kościołem lat 4, miesięcy 2, dni 18.

Luciusz, Manicheyczyk, skomponował xięgę pod tytułem dzieiow Apostolskich, i świętemu Mateuszowi ią przypisywał. Obłuda iednak iego od Innocentego III. papieża potępiona była, i wierni przestrzeżeni, aby tey fałszywey xiędze wiary nie dawali. Twierdzą niektorzy, iż xięga o narodzeniu Maryi panny, pełna także błędow, iemu przypisana być ma.

Łuck, miasto w woiewodztwie Wołyńskim nad rzeką Styrem, zaszczycone kościołem katedralnym biskupstwa Łuckiego, ktorego dyecezya bardzo daleko się rozciąga. Łuck niegdyś do wielkich xiążąt Litewskich należał, i tam za czasow Witołda, sławne było cesarza Zygmunta, Władysława Jagiełły krola Polskiego, i innych udzielnych panow ziechanie. Tych wszystkich według świadectwa kronikarzow, osobliwie Stryikowskiego Witołd hoynie i po krolewsku podeymował.

Lucretia, *patrz* Lukrecya.

Lucretius, *patrz* Lukrecyusz.

Lucullus (Lucius, Lucinius), ieden z znakomitych wodzow Rzymskich, sławny nabyciem nauk, wymową, zwycięstwy, i bogactwy. Był

Był wielką pomocą Sylli, do pokonania Ptolomeusza krola Egiptu. Był rządcą Afryki w godności pretora. Obrany konsulem, miał sobie zdaną od Rzeczypospolitey woynę przeciw Mitrydatesowi, ktorego zwyciężył, roku przed Chrystusem 71. Wkrotce potym podbiwszy Pont, poszedł z woyskiem do Armenii, gdzie otrzymał sławne zwycięstwo nad Tygranem, stołeczne iego miasto Tygranocertę wziął, i zburzył. Powrociwszy do Rzymu odprawił wiazd zwycięzki, z niezwyczayną okazałością. Plutarch, i Pliniusz opisuią obszernie z iakim zbytkiem Lucullus, oddaliwszy się od interessow Rzeczypospolitey, żył wśrzod swoiey familii; i iako tenże iego zbytek, wzięty był potym za przysłowie, czyli wyrzut u Rzymian, w wyrażeniu marnotrawstwa; co za wydatki na rożne mieszkania swoie, na ogrody, i na wprowadzenie do nich wody morskiey, iako też na kosztowne obiady, i z dalekich stron wina, łożył. Biblioteka była sławna w domu iego, ktorą uczynił publiczną dla przychodzących. Jemu Europa winna pierwszą roślinę wisien, ktorą z kraiow wschodnich od Pontu sprowadził. Był śmiały w sprzeciwianiu się Pompeiuszowi, ale przed Juliuszem tracił dawne męstwo, aż do podłości. Wkrotce przed śmiercią osłabiał na rozumie, tak dalece, że mu przydano kuratora własnego brata iego M. Lucullusa.

Ludowika (Gonzaga), krolowa Polska Władysława IV, a po iego śmierci Jana Kazimierza małżonka, z domu Gonzagow xiążąt Niwerneńskich pochodząca. Pani doskonała i pobożna, zbyt iednak do narodu swego przywiązana; gdy tron Polski sukcessyonalnym, familii Bourbońskiey xiążąt de Condé czynić zamyśla, niezgod domowych w Polszcze stała się przyczyną.

Ludwik I, cesarz i krol Francuski, syn Karola wielkiego, odziedziczył państwa, lecz nie umysł swego oyca. Podział ktory za życia miedzy trzema synami uczynił, i powtorne małżeństwo z Judytą, z ktorey czwartego syna Karola chciał rownie z innemi trzema obdarzyć państwy, wszelkich nieszczęśliwości cesarza tego były przyczynami. Wyzuty z władzy, osadzony w klasztorze świętego Medarda, odłączony od małżonki: za pomocą iednak synow Pipina i Ludwika z więzienia uwolnionym i do sprawowania państwa przywroconym został. Nigdy atoli spokoyney chwili w życiu swoim doznać nie mogł. Dowiedziawszy się na koniec, iż syn iego Ludwik nowe spiski przeciw niemu czyni, wyprawił się na niego z woyskiem, ale w drodze żyć przestał roku 840, wieku 62, panowania 27.

Ludwik II, cesarz syn Ludwika xiążęcia Bawarskiego, w rozłączeniu elektorow, cesarzem obrany. Część albowiem onych Fryderyka xiążęcia Austryi nominowała. Zwyciężył i wziął w niewolą antagonistę swego. Z papieżem Janem XXII, gdy do Włoch zbroyno przyszedł, wielkie miał kłotnie, tak dalece, iż na koniec od niego wyklętym został. Rozgniewany zatym, antypapę pod imieniem Mikołaia V. kreował. Złożony na koniec z cesarstwa, umarł roku 1346, w rok po swoim złożeniu, maiąc lat 62, panowawszy lat 33.

Ludwik IX. (święty), krol Francuski w młodym wieku osierocony, pod opieką Blanki matki swoiey zostawał; ktora i rządy państwa doskonale sprawowała, i synowi nader wyborną edukacyą dała. Obiąwszy rządy, w chorobie votum uczynił, iść na krucyatę, chcąc Palestynę z rąk niewiernych odebrać. Nie poszczęściły mu się te zamysły, woysko albowiem głodem, i chorobami wycieńczone maiąc, od Saracenow zewsząd otoczony, w niewolą im się dostał, z ktorey wykupiony, gdy powrocił do państwa, wszystkie obowiązki dobrego krola, i prawego Chrześcianina z zbudowaniem poddanych wypełniał. Puściwszy się na drugą przeciw niewiernym expedycyą, gdy Tunis miasto obleżeniem chce zdobyć, powietrzem zarażony, zycie zakończył roku 1270, wieku 55, panowania 43, miesiąca 9, dnia 16. Od Bonifacyusza VIII w poczet świętych policzony 1297.

Ludwik XII, krol Francuski, nazwany *oyciec ludu*. Zasłużył sobie na ten chwalebny przydomek, przez sprawiedliwe panowanie i łaskawe z poddanemi obchodzenie się. Pamięć iego dotąd trwa w narodzie wielbiącym dobroć iego. Podatki od przodkow, z krzywdą pospolstwa ustanowione, albo zniosł, albo zmnieyszył. Nieprzyiaciołom, ktorych miał w prywatnym będąc xiążęciem Aurelianu stanie, łaskawie urazy darował, mowiąc: iż krol Francuski nie powinien się mścić za xiążęcia Aureliańskiego. Ludwika Sforzę Medyolańskiego xiążęcia zwyciężył i wziął w niewolą: kray zaś ten, ile na siebie dziedzicznym prawem po matce spadły, do krolestwa przyłączywszy; umarł z niezmiernym poddanych swoich żalem roku 1515, wieku 53, panowania 16.

Ludwik XIV, nazwany wielki, krol Francuſki. Panowanie iego ſiedmdzieſiątletnie napełnione ieſt dziełami znakomitemi; ktore i ſam przez ſiebie czynił, i przez wielkich miniſtrow i wodzow, ktorych obierać umiał. Wiek iego z Auguſtowym i Medyceuſzow wchodzi w porownanie, przez wielość uczonych ludzi, i wſzelkiego rodzaiu wybornych rzemieślnikow, ktorych nadgrodami wzbudzał, i przyprowadzał do doſkonałości. Państwo dobremi prawami, wynalazkami pożytecznemi, porządkiem wybornym, za iego panowania do takiego ſtopnia przyſzło, iż nie bez przyczyny tak ſąſiadom zaczął być ſtraſzny, że ſię wſzyſcy na niego ſpikneli; umiał im iednak dać odpor; ale ku końcu życia, fortuny loſu mniey przyiaznego doznał.

Wſzyſtkie iednak przeciwności wſpaniałym umyſłem wytrzymuiąc, imię ſwoie wiekopomności podał, umarł roku 1715, wieku 77, panowania 73, zoſtawuiąc naſtępcą na tron, prawnuka ſwego.

Ludwik, krol Polſki i Węgierſki, po śmierci Kazimierza wielkiego rządy monarchii Polſkiey obiął. Ze zaś ſam w Polſzcze mieſzkać nie chciał, kroleſtwo wiele przez nierząd, i domowe niezgody cierpiało. Zamyślał był niektore powiaty do korony Węgierſkiey przyłączyć, ale te zamyſły ſkutku nie wzięły. Na tym fundamencie urosła baieczna tradycya hiſtoryi ziazdu Gliniańſkiego; umarł Ludwik w Tyrnawie roku 1383, ſiedząc na tronie Polſkim lat 12, panował zaś w Węgrzech lat 43.

Lugo (Jan de), kardynał, urodził ſię w Madrycie roku 1582, w dwudzieſtym roku wſtąpiwſzy do Jezuitow, wielką applikacyą ſwoią, taki poſtępek w naukach uczynił, iż zaſłużył ſobie na reputacyą zawołanego teologa. Od Urbana VIII papieża kardynałem kreowany, pożytecznemi radami kościołowi bożemu ſtatecznie do śmierci ſłużył. Ta przypadła roku 1660. Xięgi iego teologiczne w 7 tomach in folio z druku wyſzły w Rzymie.

Luka, mała Rzeczpoſpolita we Włoſzech. Po rożnych odmianach kray ten na wolność ſię zdobył, i dotąd ſię nią zaſzczyca. Rzeczpoſpolita Luceńſka ſzczupły nader kray, graniczy z Florencyą, Modeną, i Maſſa Kararo. Rządca naywyżſzy na dwa tylko mieſiące obrany bywa. Nazywa ſię *Gonfaloniere*. Senat ſię ſkłada z dziewiąciu oſob. Wielka rada z ſta dwudzieſtu. Luka trwa w ſtanie wolnym od roku 1439.

Lukania, dawnych Włoch prowincya, tam gdzie teraz kroleſtwo Neapolitańſkie. Część ta Włoch nazywała ſię Grecyą wielką, ponieważ tam Greckie były oſady. Rzymianie nim ten kray zdobyli, częſte i długie wiedli woyny z obywatelami Lukanii i ſąſiedzkiemi narody, między ktoremi nayżwawiey opierali ſię Samnitowie.

Lucanus (Lukan), Marcus Annæus, ſynowiec Seneki filozofa, w Hiſzpanii ſię w znacznym i doſtatnim domu urodził. Łaſka Nerona ceſarza, wkrotce go do wyſokich doſtoyności przywiodła; nie mogąc iednak znieść okrucieńſtwa i bezbożnego życia tyranna tego, wſzedł w uczeſtnictwo koniuracyi Piſona. Tę gdy odkryto, Lukan na śmierć ſkazany, krew ſobie z żył puścić kazał, i oney wyiściem, życia dokonał; za panowania Nerona. Jedyna tylko Pharſalia, do tych czas pozoſtała, z wielu xiąg ktore piſał wierſzem.

Łukasz (święty), Ewangeliſta rodem z Antyochii, z profeſſyi lekarz. Ewangelią napiſał około roku Chryſtuſowego 56. Piſał także xięgę: Dzieiow Apoſtolſkich; umarł iak twierdzi Jeronim święty w Achaii, maiąc lat 84. Relikwie iego potym, do Konſtantynopola przewiezione.

Łukomski (Jędrzey), archidyakon Krakowſki, umarł 1637, w druku iego xięgi: Obrona używania pod iedną oſobą ſakramentu Ciała i Krwi Chryſtuſa w Krakowie 1619. — Nauka dobrego i ſzczęśliwego umierania z Bellarmina na Polſki ięzyk przełożona w Krakowie 1621.

Lukrecya, matrona Rzymſka, znieść nie mogąc, gwałtu od Sexta ſyna Tarkwiniuſza ſobie uczynionego, w obecności małżonka, i krewnych, życie ſobie odiела. Co było, przez wypędzenie Tarkwiniuſzow, przyczyną wolności Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey.

Lukrecyusz (Titus Lucretius Cornelius), poeta Łaciński, w xięgach ſześciu, ktore zoſtawił: De rerum natura, całe ſyſtema filozofii Epikura zamknął. O czaſie śmierci Lukrecyuſza pewności żadney nie maſz.

Lullus (Raymundus), ſławny chimik w Katalonii urodzony. *Żył* na końcu XIII wieku. Filozofią Arabow na ow czas kwitnącą doſkonale umiał. Ci, ktorzy kamienia filozowſkiego ſzukaią, w wielkim Raymunda tego dotąd maią poważeniu. Xięgi iego ſą: Generales artium libri. — Logicales philoſophici, Methaphiſici. — Variarum artium. — Libri ſpirituales practicabiles. — Medicinæ. — Juris utriusque. — Quodlibetici & Diſputationum.

Lunacya, ieſt miara czaſu, albo rewolucyi xiężyca około ziemi. Czworakie iego pożycye względem ziemi i ſłońca nazywaią: *Phaſes;* iako to: *now* gdy ieſt między ziemią i ſłońcem, *pierwſza kwadra,* gdy ieſt w pierwſzey części ſwego biegu od ſłońca oddalony, *pełnia* gdy ieſt na przeciw ſłońca, *oſtatnia kwadra* gdy na trzeciey ieſt części okręgu ſwego.

Lunatyk, nazywa ſię człowiek, ktorego wzrok, według kurſu xiężyca i każdey iego kwadry umacnia ſię albo ſłabieie.

Luneburg, miaſto w Niemczech Anzeatyczne, należące do xięſtwa Brunświckiego.

Luneville, miaſto w Lotaryngii, rezydencya xiążąt Lotaryńſkich, i oſtatniego Staniſława krola Polſkiego, ktory ie przyozdobił ſzkołą kadetow, i innemi fundacyami znamienitym uczynił.

Luperkal, nazwiſko iaſkini, w ktorey Romulus i Remus, według baieczney tradycyi mieli być od wilczycy wykarmieni, na pamiątkę tey okoliczności, poſtanowione były w Rzymie uroczyſtości nazwane: *Lupercalia*, ktore ſię w zimie odprawowały.

Lupus (Chryſtyan), Auguſtyanin w Brabancyi urodzony, w akademii Lowanieńſkiey profeſſor filozofii, we wſzyſtkich rodzaiach nauk był biegły; umarł roku 1681, wieku 70. Piſał Kommentaryuſz na xięgi Tertulliana. — Na kanony niektorych koncyliow. — Zbior liſtow i dokumentow względem koncyliow: Ephezyiſkiego i Chalcedońſkiego. — Zycie i liſty świętego Tomaſza arcybiſkupa Kantuaryiſkiego. Przed śmiercią ſam ſobie taki nadgrobek napiſał:

Hæres peccati, naturâ filius iræ
Hîc jaceo, dignus nomine reque Lupus.
Indignus, non re, ſed ſolo nomine Doctor,
Verbîs, non factîs me docuiſſe ſleo.
Perdocuiſſe alios, & non docuiſſe ſeipſum
Quid juvat? o mundi fumus, inane, nihil!
Agne Deus, Patris Doctrina, Redemptio mundi,
Nunc tibi proſtratum commiſerêre reum,
Et latro & meretrix gratis tua regna ſubintrant,
Gratia peccatis fiat & iſta meis.

Lustralis aqua, woda, ktorą w przyſionkach bałwochwalnic ſtawiano, dla kropienia ofiar lub ofiaruiących. Woda święcona w obrządkach kościoła świętego używana w ięzyku Łacińſkim tym ſpoſobem nazwana bywa.

Lustratio, obrządek u dawnych Rzymian, przez ktory oczyściano ludzi, lub rzeczy. Troiakim ſpoſobem czyniona bywała Luſtracya, ogniem, zapalaiąc kadzidło, lub ſiarkę; wodą, kropiąc nią rzeczy; powietrzem wzruſzaiąc ie. Luſtracya partykularna była, ktora dom ſzczegulny, lub oſobę oczyściała. Luſtracye powſzechne oczyściały lud, miaſta albo kraie. Takie bywały u Rzymian co pięć lat, gdzie zgromadzony lud, z uroczyſtemi obrządkami czyściony był, i ofiary Marſowi na ten koniec czynione. Za tąż ſamą okazyą popis ludu Rzymſkiego odprawiał ſię. A na pamiątkę tego obrządku przeciąg lat piąciu nazywał ſię: *Luſtrum.*

Luther (Marcin), urodził ſię roku 1483. Zakonną profeſſyą u Auguſtyanow uczyniwſzy, pod pretextem dyſputy o odpuſtach, żeby dogodził umyſłowi karności zakonney ścierpieć nie mogącemu, błędy rozſiewać począł, a porzuciwſzy ſtan przeſzły, żonę poiął. Jakie ſkutki te iego kroki otrzymały, hiſtorya uczy. Polityka udzielnych, łupem kościołow zbogacenia ſię ſzukaiących, więcey nad piſma i dyſputy pomogła Lutrowi, ktory roku 1546, umarł w Eisleben oyczyznie ſwoiey.

Luterskie wyznanie, trzydzieſtu dziewięciu innych ſekt było źrzodłem, i na tyleż ſię części podzieliło. Ci zaś ſektarze tak ſię nazywali: Confeſſioniſtæ, Antinomini, Samotaſenſes, Inferani, Anticliaphoriſtæ, Antiſwenkſeldienſes, Antoſandrini, Anticalviniſtæ; Manuum Impoſitores, Biſſacramentarii, Triſacramentarii, Miricani, Muſpiloſophici, Maieniſtæ, Adiaphoriſtæ, Quartoſacramentarii, Luthero-Calviniſtæ, Anmetiſtæ, Medioſandrini, Confeſſioniſtæ ſtricti, Recalcitrantes, Suffeldienſes, Oſiandrini, Stanoanrienſes, Antiſancerienſes, Zwingliani reformati, Carloſtadienſes, Tropiſtæ, Arrabonarii, Luccefeldienſes, Servetiani, Davieli, Georgiani, Mennoniſtæ &c.

Lutzen, miaſteczko w Saxonii, niedaleko Lipſka, ſławne batalią roku 1632 między ceſarſkim i Szwedzkim woyſkiem, na ktorey Guſtaw Adolf krol Szwedzki zwycięzca nie wiadomo iakim ſpoſobem zginął.

Luxemburg, xięſtwo w Niderlandzie, po większey części do domu Auſtryackiego należy, z miaſtem ſtołecznym tegoż nazwiſka, i iedną z naymocnieyſzych fortec Europy. Stołeczne miaſto Luxemburgu Francuſkiego Thionville.

Luzacya, prowincya niegdy do królestwa Czeskiego należąca, przyłączona teraz do Saxonii, miasta w niey pryncypalne Gorlitz, Bautzen.

Lwow (Leopolis), miasto stołeczne niegdyś woiewodztwa Ruskiego, założone od Lwa xiążęcia Ruskiego, ktory mu nazwisko od swego imienia nadał, należy teraz z całą czerwoną Rusią do cesarza.

Lykaonia, prowincya Azyi mnieyszey, była niegdyś cząstką Kappadocyi. Miasto iey stołeczne Iconium, dziś nazwane Kognia, zostaie pod władzą Turecką.

Lyceum, mieysce przy Atenach tak nazwane, na ktorym Aristoteles filozofii uczył.

Lycya, prowincya Azyi, niegdyś między Karyą, i Pamphilią leżąca; dziś się dzieli na dwie części nazywaiące się Aldynelli i Manteselli, albo Briquia, należy do państw Tureckich.

Lydia, kray znaczny w Azyi mnieyszey, dziś nazwany Karazia, zaszczycał się niegdyś tytułem krolestwa, i ieden z monarchow Lidyiskich Krezus, bogactwy niezmiernemi sławnym był. Stołeczne miasto dawnego krolestwa Lydyi zwało się Sardis. Teraz ten kray zostaie pod władzą Turecką.

Lykomedes, krol wyspy *Scyros*. U niego przechowany Achilles w sukniach niewieścich, fortelem Ulissessa poznany, i na woynę Troiańską zaprowadzony.

Lykurgus, prawodawca Lacedemońskiego, syn Eunonusa krola, z familii Proklidow. Z młodych lat, dał dowody mądrości, i cnoty swoiey. Stawszy się opiekunem synowca swego Charyllusa, państwo prawami przedziwnemi reformował, i naywybornieyszym zgromadzeniem politycznym uczynił. Gdy zaś reforma rządu w Lacedemonie stanęła, i ugruntowana zupełnie była, wyiechał do Delfow obowiązuiąc pod przysięgą wszystkich obywatelow, ażeby do powrotu iego przepisy ustanowione wypełniali; to gdy oni czynili, on w podroż się puściwszy więcey do kraiu nie powrocił, zostawuiąc oyczyznę w poprzysiężonym strzeżenia praw obowiązku. Twierdzą niektorzy, iż na wyspie Kandyi dobrowolnie się głodem zamorzył. Zwłoki zaś swoie w morze wrzucić kazał, obawiaiąc się, aby przywiezione do Lacedemonii, nie były pretextem dyspensowania się Lacedemończykom od poprzysiężonego obowiązku. Żył na lat 870 przed narodzeniem Chrystusowym. Plutarchus życie iego obszernie napisał. O prawach Lykurga *patrz* Lacedemona.

Lyra albo Testudo, instrument muzyczny u dawnych, stronami nawiązany; w takiey był przedtym konsyderacyi, iż pospolicie Apollina posągi z lyrą w ręku stawiano.

Lysander albo Lizander, wodz sławny Lacedemoński. Oyczyznę swoię strasżną Grecyi całey uczynił. Flotę Atheńską niedaleko Ægos potamos zniosł; w następuiącym zaś roku, samo miasto Atheny wziął. Powrociwszy do oyczyzny pragnął krolewskiey korony, z krzywdą z dawna panuiących familii, ale zamysły iego skutku nie wzięły. Na koniec sprzymierzonym przeciw Lacedemonie Grekom, mężny daiąc odpor, w potyczce zginął roku pierwszego XCVI Olympiady.

Lysimachus, ieden z pozostałych wodzow Alexandra wielkiego. Po śmierci tego monarchy Tracyą i przyległe prowincye otrzymał. Macedonią potym wydarł Antypatrowi własnemu zięciowi, z życia go wyzuwszy. Na koniec woiuiąc przeciw Seleukowi krolowi Syryi, w potyczce zginął, maiąc lat 74.

Lysippus, sławny w starożytności snycerz. Posągi iego uwielbione od wszystkich dawnych pisarzow; żył za czasow Alexandra wielkiego.

M.

M, Jedenasta litera Łacińskiego alfabetu, Polskiego dwunasta. Grecy ią zowią *Mu.* w Hebrayskim ięzyku *Men.* Troiaką pronuncyacyą tey literze daie *Priscian libr. I. de acciden. literarum:* M. *obscurum* in extremitate, ut *templum; apertum* in principio ut *magnus; mediocre* in mediis ut *umbra.* W liczbie Rzymskiey M. znaczy 1000, linia nad tą literą horyzontalnie położona $\overline{M}$ wynosi milion.

Mabillon (Jan), Benedyktyn kongregacyi świętego Maura, urodził się w dyecezyi Remeńskiey roku 1632, wstąpił do zakonu 1654, życie całe przepędził na pisaniu xiąg kościołowi bożemu pożytecznych, czyniąc osobliwie nowe, a nader doskonałe pism oycow świętych edycye; umarł w Paryżu roku 1707, wieku 75. Nie mniey nauką iak modestyą sławny. Wydane xięgi od niego są: Xięgi świętego Bernarda zebrane razem i ułożone. — Akta świętych zakonu Benedyktyńskiego 8 tomow in folio. — De re Diplomatica. — De cursu Gallicano. — Analecta. — Musæum Italicum. — De liturgia Gallicana. — De ratione studiorum monachorum. — Votum de qui-

quibusdam Iſaaci Voſſi opuſculis. — Annales ordinis ſancti Benedicti. — Opera poſthuma.

MACEDO (Franciſzek), Portugalczyk, ſławny teolog zakonu świętego Franciſzka. Xiąg wiele podał do druku, z ktorych ſię tu niektore kładą: Disquiſitio theologica de ritu azymi & fermentati. — Theſes rhetoricæ. — Hiſtoria recentior martyrum Japonenſium. — Oracula ſancti Auguſtini. — Myrothecium. Maiąc z Noryſem (kardynałem potym) zatargi teologiczne, względem niektorych kweſtyi, tyczących ſię nauki świętego Auguſtyna, poſłał mu karteluſz do ſpotkania ſię teologicznego, ten dla oſobliwości ſwoiey tu ſię kładzie.

Libellus provocationis ad certamen literarium, in cauſa Gratiæ, Auguſtini, miſſus à patre fratre Franciſco ſancti Auguſtini Macedo, obſervante, ad patrem fratrem Henricum Noris eremitam Auguſtinianum.

Cauſa duelli:

Studium defendendæ doctrinæ Gratiæ Chriſtianæ & Auguſtinianæ ab erroribus & calumniis, quod eſt antiquiſſimum, Macedo.

Occaſio:

Dictum Noris de Macedo in vindiciis Auguſtianis cap. XXX. pater Macedo mihi autor fuit, ut tum hiſtoriam Pelagianam, tum haſce vindicias vulgarem. Non potuit Macedo ſvaſor eſſe operis, in quo cum plurima ſint à veritate aliena, tum adverſa Gratiæ & Auguſtino.

Jus:

Quando non licet per ſuperiores quidquam mandare typîs, reliquum eſt, ut certamine decernatur.

Materia:

Tredecim propoſitiones Norîs, pugnantes cum doctrina Gratiæ & Auguſtini. Errores inde pullulantes decem, injuriæ totidem illatæ Auguſtino.

Modus:

Propoſitiones ſuîs, uti ſunt in libro Norîs conceptæ, verbîs, perſpicue afferentur. Errores fideliter adducentur, Auguſtini injuriæ manifeſte exponentur. Obſignatis libellîs, productis teſtimoniîs, ut negari nequeant.

Finis:

Veritas & honor Auguſtini.

Eventus:

Noris prævaricator, & deſertor gratiæ Auguſtini, Macedus utriusque defenſor & vindex apparebit.

Lex:

Noris quibuscunque armîs & ſociîs velit uti, licitum eſto: Macedo vel cum minimo provocat, in uno Auguſtino omnia ſunto.

Ero Bononiæ.

Ten iednak uczony poiedynek ſkutku niewziął, ale wyzywaiący zartobliwą ſatyrą ukarany, ktorey tytuł: *Miles Macedonicus Plautino ſale perfrictus.*

MACEDONIA, ſławne niegdyś krolеſtwo nie tak obſzernością i obfitością kraiu, iako wielkiemi dwoma monarchami Filipem i Alexandrem. Kray ten w pierwiaſtkach ſwoich rożne miewał nazwiſka, i rożnego rodzaiu mieſzkańcow. Na koniec przyſzedł do tego ſtopnia wielkości, iż Grecyi pod Filipem, światu pod Alexandrem rozkazował. Po śmierci tego monarchy doſtał ſię w podział bratu iego Arydeuſzowi; ale ten z państwa i życia wyzuty od Kaſſandra. Na koniec pod Perſeuſzem krolem, Macedonia od Rzymian zawoiowana, ſtała ſię prowincyą Rzeczypoſpolitey. Gdy Konſtantyn Rzymſkie ceſarſtwo między ſynow podzielił, Macedonia ſtała ſię dzielnicą wſchodniego ceſarſtwa, a z upadkiem iego pod moc Turecką doſtała ſię, i dotąd w dzierżeniu onych zoſtaie. Miaſto ſtołeczne dawney Macedonii nazywało ſię: *Pella.* Rzeki pryncypalne: Strymin i Peneuſz. Dziś Macedonia na cztery części podzielona, ktore ſię nazywaią: Jamboli, Macedonia, Commenolitari, Jamna. Obywatele po większey części ſą religii Greckiey; kray ſławnemi w ſtarożytności gorami napełniony, ktorych nazwiſka: Olymp, Pelion, Oſſa, Pindus, Athos. Miaſta znakomitſze teraz w Macedonii: Jenizza, Durazzo, Eriſſo, Vodena, Salonichi, Larizza, Alaſſis.

KROLOWIE MACEDONSCY.

	panowanie, lat.
Curanus - - -	28
Cunus - - -	12
Thurimas - -	38
Przez lat 53 nazwiſka panuiących monarchow w Macedonii niewiadome.	
Perdiccas I - -	51
Argeus ſyn iego - -	38
Filip I ſyn Argeuſza -	38
Ærops albo Æropas -	26
Alcetas - - -	29
Amyntas brat Alceta -	50
Alexander I ſyn Amynta	43
Perdiccas II ſyn Alexandra	42
Archelaus - -	20
Oreſtes ſyn Archelauſa	2
Æropas - - -	6
Pauſanias - -	1
Amyntas wygnany -	24
Alexander II - -	1
Ptolomeuſz - -	3
Perdiccas III - -	6
Filip II - - -	22
Alexander III wielki -	12

panowanie, *lat.*
Arydeuſz brat Alexandra 7
Caſſander - - 14
Filip III ſyn Caſſandra 1
Alexander i Antipater 3
Demetrius Polyocertes 6
Pyrrchus mieſięcy 7
Lyſymachus - - 6
Arſynoe żona Lyzymacha mieſięcy 7
Ptolomeuſz Ceraunus - 2
Meleager mieſięcy 2
Soſthenes - - - 2
Antygonus Gonathas - 34
Demetryuſz ſyn Antygona 10
Antygonus Doſon - 12
Filip IV ſyn Demetryuſza 42
Perſeuſz - - - 13

Perſeuſz zwyciężony od wodza Rzymian. Pawła Emiliuſza, i w niewolą wzięty roku 168 przed narodzeniem Chryſtuſa pana, a zaś 586, od założenia Rzymu.

Macedoniusz, biſkup Konſtantynopolitańſki, przez moc fakcyi Aryańſkiey na tey ſtolicy oſadzony roku 341. Wypadłſzy z łaſki Konſtancyuſza ceſarza, dla złych obyczaiow i okrutnego z owieczkami i duchowieńſtwem obchodzenia ſię, złożonym z urzędu ſwoiego zoſtał. Rozgniewany takowym procederem, bluźnierſtwa rozſiewać zaczął, i ſtał ſię herſztem kacerſtwa iego imię noſzącego. Tych błąd naypryncypalnieyſzy był, w uwłoczeniu boſtwa Duchowi świętemu; umarł Macedoniuſz roku 360.

Macellum, tak nazwane w dawnym Rzymie mieyſce kupna, gdzie rzeczy do żywności przedawano. W Terencyuſzu, w komedyi Eunucha, ieſt iey opiſanie:

Interea loci, ad macellum ubi advenimus,
Concurrunt læti mi obviam cupedinarii omnes,
Cetarii, lanii, coqui, ſartores, piſcatores, aucupes.

Macenitowie, według Ptolomeuſza narod Mauritanii Tingitańſkiey, nad brzegiem morſkim. Sławna gora Atlas była w kraiu Macenitow.

Macerata, miaſto Marchii Ankonitańſkiey, w państwach kościelnych. Niegdyś nazywało ſię Ælia albo Heloia Ricina.

Machabeyskie, dwie xięgi w piśmie świętym zawarte. O ich autorze pewney wiadomości nie maſz. Proteſtanci dla tego, iż ich zdaniom w wierzeniu nie ſprzyiaią, i owſzem potępiaią ie gruntownie, nie kładą ich w poczet xiąg piſma świętego. Trzecia xięga Machabeyſka nie wchodzi w liczbę xiąg kanonicznych. Dwie te, o ktorych wyżey, zawieraią hiſtoryą ludu bożego przez lat czterdzieści pięć, od końca panowania Seleuka Philopatora aż do końca rządow Antyocha Sotera krolow Syryi.

Machabeyczykowie, tak nazwani, xiążęta Armoneeńſcy, panuiący nad narodem Zydowſkim przez lat ſto trzydzieści. Naypierwſzy był Mathathias, ktory na lat 167, przed narodzeniem Chryſtuſowym zrzucił iarzmo Syryiſkiego monarchy Antyocha Epifaneſa. Po nim trzech ſynow iego rząd naywyżſzy piaſtowali: Judaſz, Jonathas i Szymon. O ich dziełach heroicznych, xięgi Machabeyſkie obſzernie piſzą. Inni z tey familii, ktorzy razem z kapłańſtwem naywyżſzym rządy państwa ſprawowali, byli: Jan Hirkan, Aryſtobul I, Alexander Hirkan, Aryſtabul II, Antygonus i Aryſtobul III, ktorego Herod z życia i tronu wyzuł.

Machabeyczykowie, ſiedm braci, o ktorych xięgi tego nazwiſka wſpominaią, wraz z matką Salmoneą, za prawo boże życie heroicznie ſtracili roku przed narodzeniem Chryſtuſa pana 168. Nazwiſka ich były: Jan Gaddis, Szymon, Thazy, Eleazar, Abaron, Jonathas, Arphas.

Machæra broń, oręż dawnych żołnierzy, oſobliwie u Rzymian w używaniu piechoty. Była to ſzabla Hiſzpańſka, krotka wygięta, i oboſieczna. Gatunek głowni był tak dalece wyborny, iż żadne żelazo i kruſzce wytrzymać iey nie mogły.

Machaon, według świadectwa Homera z bratem, ktorego zwano Podalires, lekarze ſławni między Grekami pod czas oblężenia Troi.

Machazor, nazwiſko xięgi u Żydow, ktorey do nabożeńſtwa w niektorych uroczyſtościach, zażywaią.

Machiavel (Mikołay), ſławny przez ſwoie polityczne, ale wykrętne, i rzetelności przeciwne piſma, urodził ſię we Florencyi roku 1469.

Machina w powſzechności biorąc, ieſt inſtrument przyczyniaiący, i reguluiący moc wzruſzoną. Albo też inſtrument ſporządzony na takowe wzruſzenie, ktoreby oſzczędziło czas lub ſilenie ſię w działaniu. Machiny ſą proſte i ſkładane. Biorą zaś nazwiſka od ſkutkow, ktore czynić zwykły. Machiny Archimedeſa, ktoremi bronił Syrakuzy przeciw Rzymianom, ſławne ſą w ſtarożytności. Machiny woienne u dawnych były wielorakie, iedne do ſzturmow, drugie do potyczek ſłużące, iako to: Baran mury tłukący. — Catapultæ. — Baliſtæ. Wieże z drzewa mury przenoſzące &c. Inwencya prochu oſzczędziła wydatku na tak koſztowne, a mniey teraz pożyteczne wynalazki.

Machiny do budowli ſłużące, naybardziey do tego zmierzać powinny, ażeby iak naywiękſze ciężary, bez dołożenia ſię wielu ludzi, ciągnąć mogły. Wyborny był w takowych wynalazkach, proſty w Rzymie cieśla zwany: Zabaglia.

Machiny Hydrauliczne zowią ſię, ktore wodę prowadzą, lub do gory wznoſzą. W tey mierze ſławny Kopernik dał dowod umieiętności ſwoiey, prowadząc do katedry Warmińſkiey w Fraumburgu wodę wzwyż na ſtop 50. Machina ta trwa dotąd i doſtatecznie wody, tak dla potrzeby kanonikow mieſzkaiących na gorze, iako też dla beſpieczeńſtwa od ognia użycza.

Machina infernalis zwał ſię okręt, prochem, bombami i żelazem naładowany, ktory za podpaleniem, wielkie ſzkody czynił. Wymyślił takową machinę Fryderyk Jambelli Włoch, i była użyta ſkutecznie pod czas attaku Antwerpii przez Alexandra Farnezyuſza woyſka krola Hiſzpańſkiego dowodzącego, moſt albowiem na rzece ſporządzony odeymuiący oblezeńcom kommunikacyą, od niego przez nią rozrzucony był.

Machinatio, czuwanie na zgubę innego. Prawa ten wyſtępek, choć ſamą rzeczą do ſkutku nie przyidzie, ſurowo karzą.

Machropogones, narod Sarmacyi Azyatyckiey, nad czarnym morzem niegdyś maiący oſady ſwoie.

Maciejowski (Samuel), biſkup Krakowſki, kanclerz wielki koronny. Mąż wielki, doſkonałością, nauką, i rzeczy publicznych ſprawowaniem. Siedząc lat pięć na ſtolicy biſkupſtwa Krakowſkiego, żyć przeſtał roku 1550, wieku 52. O nim Gornicki w xiędze ktorey tytuł: „ Dworzanin Polſki, tak piſze. Miał urodę prawie pańſką, „ twarz wdzięczną, z ktorey niceś „ innego ſądzić nie mogł, iedno „ ſzczery umyſł, a dobre ſerce; „ rozum oſtry, nauki wiele, biegłości w rzeczach, dzielności w „ ſprawach doſyć; czym wſzyſtkim dobrze ſzafować umiał; bo „ w ſzczęściu nadętości, a w nieſzczęściu upadłey myśli znać nie „ było. A co naybardziey w człowieku chwalą, tak dzierżał na „ wodzy ſwe żądze, iż ani łakomſtwa w nabywaniu, ani proſtoty „ w doſtatku, ani okrucieńſtwa „ we władzy, ani bezbożności na „ urzędzie, ani żadney ſzkaradney wady, w nim znać, ani „ ſłychać nie było.

„ Ten tedy zacny biſkup, Sokrates drugi, miał zawżdy około „ ſiebie, zacne, uczone i dzielne ludzie. Ktorzy wſzyſcy na „ pana ſwego patrząc, i dziwuiąc „ ſię, w nim tak wielkim darom „ bożym, uczciwości, miary, do„ broci, wſtydu, świątobliwości „ wzor z iego iednego uſtawicznie „ brali, i ktokolwiek iakiey iego „ cnoty, choć zdaleka naśladować mogł, ten każdy albo wielkim człowiekiem uroſł, albo w „ dziwney miłości ludzkiey umarł:

Jeſt w druku, tego Samuela. Sermo in funere Sigismundi primi reg. Pol. in 8vo Crac.

Maciejowski (Bernard), kardynał arcybiſkup Gnieźnińſki, oraz biſkup Krakowſki. Synowiec wyżey wſpomnionego Samuela biſkupa Krakowſkiego. Wſtępuiąc w ślady ſtryiowſkie, przez dzielne kościołowi i oyczyznie przyſługi, na nieśmiertelną ſobie ſławę zarobił. Będąc biſkupem Łuckim, od Zygmunta III do ſtolicy Apoſtolſkiey ſprawował poſelſtwo; ſynod prowincyalny w Piotrkowie złożył, ktory do druku podany, w Krakowie roku 1609, iako i liſt iego paſterſki, ktory Stryikowſki, *nunquam ſatis laudatam epiſtolam* nazywa; umarł ten znamienity mąż roku 1608, wieku 69. Kościoł i kollegium wſpaniałe Jezuitom w Lublinie fundował, i nadał hoynie.

Mączynski (Jan), naypierwſzy podał do druku dykcyonarz Polſki i Łacińſki in folio w Krakowie roku 1564. Starowolſki w centuryi ſwoiey o tym Mączyńſkim twierdzi, iż był z woiewodztwa Sieradzkiego rodem, w ięzykach: Greckim, Hebrayſkim, Łacińſkim biegły. Z Jozefem Skaligerem, Turneliuſzem, i Urſynem ściſłą przyiaźnią złączony, naybardziey zaś z Janem Kochanowſkim poetą, ktory na iego dykcyonarz wierſze Łacińſkie piſał. Ze i Mączyńſki w rytmotworſkiey ſztuce był biegłym, daley przyświadcza; dodaiąc, iż Włoſkie, Hiſzpańſkie, Francuſkie, Angielſkie i Niemieckie pańſtwa z wielką korzyścią umyſłu zwiedził. Do oyczyzny zaś powrociwſzy, był na uſługach Stefana krola. Dykcyonarz iego ieſt dwoiaki, Polſki i Łacińſki, i przeciwnie Łacińſki i Polſki.

Madalinski (Woyciech), woyſki Wieluńſki zebrał i do druku podał: Inwentarz konſtytucyi koronnych od roku 1550, aż do roku 1630, w Warſzawie 1632.

Madagaskar, wyſpa na morzu Etyopii nie daleko brzegow Afryki. Twierdzą niektorzy, iż ta wyſpa wiadoma była dawnym, i nazwana według Ptolomeuſza *Manathia*, a zaś od Pliniuſza wzmiankowana pod nazwiſkiem *Cerne Atlantica*. Dzieli ſię na wiele części, z ktorych te, ktore ſą wewnątrz kraiu, po większey części ſą nieznaiome,

Francuzi maią tam oſady ſwoie, i miaſteczko z twierdzą, zwane fortecą Delfina. Kray ten ma kruſzec złoty, obfituie w oliwę, pieprz, cukier, znayduią ſię w gorach tamecznych, topazy, granaty, amethyſty, ſzmaragdy, ſzafiry, i inne drogie kamienie. Lud tey wyſpy dotąd w błędach bałwochwalſtwa zatopiony ieſt, lubo albowiem Boga ſtworcą nieba i ziemi uznaią, diabłu iednak ofiarę czynią, chcąc go ſobie przeiednać.

Madera, wyſpa Oceanu Atlantyckiego, wynaleziona od Portugalczykow roku 1420. Obſzerność iey w ſzerz i wzdłuż nie więcey nad mil kilkanaście. Grunt we wſzyſtko obfituiący. Wino Madery, guſtem i ſzacunkiem znamienite.

Madeyski (Idzi) Piar. Jego xięgi w druku: Privilegia ſeu conſtitutiones Apoſtolicæ, Religionem Clericorum Regularium Scholarum Piarum concernentes, Varſ. 1730. Kazania niedzielne w Warſzawie 1739. Zycie błogosławionego Jozefa Kalaſantego, w Warſzawie roku 1744.

Madianitowie, narod nad morzem czerwonym, i niedaleko morza martwego mieſzkaiący. Miaſto Madian było ſtołecznym tego narodu. W piśmie świętym, częſte o Madianitach wzmianki.

Madras albo Madraspatan, miaſto w Indyach, na brzegu Koromandel oſad Angielſkich.

Madrepory, produkcya morſka, maiąca twardość kamienia, formę drzewka lub krzaczka.

Madrid, miaſto ſtołeczne kroleſtwa Hiſzpańſkiego i rezydencya krolow, leży w Kaſtylii. Rozumienie ieſt wielu, iż ſię to miaſto wprzod u dawnych Rzymian zwało Mantua Carpetanorum.

Madur, kroleſtwo w Indyach wſchodnich ma ſwego krola, ktory na wzor innych Azyatyckich abſolutnie rządzi.

Madura, wyſpa na morzu Indyiſkim miedzy Jawą i Borneo.

Mæmacterion, nazwiſko czwartego mieſiąca roku Athenczykow, miał dni 29. Ze zaś zaczynał zimę, można go do Liſtopada przyſtoſować.

Maffei (Jan Piotr), Jezuita, ſławny piſarz w Łacińſkim ięzyku. O nim ieſt tradycya, iż uproſił ſobie pozwolenie od papieża pacierze kapłańſkie Greckim ięzykiem odmawiać, nie dość wyborną ſądząc Łacinę brewiarza Rzymſkiego; umarł roku 1605, wieku 69. Jego xięgi: Libri tres de Vita & moribus ſancti Ignatii Lojolæ. — Hiſtoriarum Indicarum lib. XVI. — Selectarum ex India Epiſt. libri 4.

Maf-

Maffei (Scypio margrabia), urodził ſię w Weronie z familii od dawności tam znamienitey roku 1675. W młodości ſwoiey żołnierſkiego ſię trybu chwycił; gdzie dawſzy dowody odwagi ſwoiey, udał ſię potym zupełnie do nauk, w ktorych iaki wziął poſtępek, piſma iego świadczą; umarł roku 1755, wieku 80. Xięgi iego ſą w Łacińſkim ięzyku: Diſſertatio de fabula equeſtris ordinis Conſtantiniani; ad Gisbertum Cuperum. — Caſſiodori complexiones in epiſtolas & acta Apoſtolorum & Apocalypſim, ex vetuſtiſſimis membranis erectæ. Suplementum Accacianum monumenta nunquam edita continens. — Galliæ antiquitates quædam ſelectæ, atque in plures epiſtolas diſtributæ. Oyczyſtym zaś ięzykiem piſma iego: Zbior wierſzow w rożnych materyach.—Nauka kawalerſka. — Merope traiedya. — Ceremonia komedya. — O ſtarożytności miaſta Werony. — O tłomaczach Włoſkich, ktorzy xięgi Greckie i Łacińſkie na ięzyk oyczyſty przełożyli. — Theatrum Włoſkie. — Hiſtorya dyplomatyczna względem, naybardziey dawnych Włoch mieſzkańcow. — O amfiteatrach, a nayoſobliwiey Weroneńſkim traktat.— Pierwſza xięga Iliady Homera Włoſkim wierſzem. — Obrządki dawnych pogan przy śmierci. — Obſerwacye niektore, ſłużące do piſm peryodycznych Włoſkich. — Hiſtorya nauki i rozmaitych opinii w pierwſzych pięciu wiekach kościoła, w materyach łaſki Bożey, przeznaczenia, i liberi arbitrii.

Magdalena, *patrz* Marya Magdalena.

Magdalena de Pazzis (święta), z ſławney familii Florenckiey urodzona, wſtąpiwſzy do zakonu Karmelitanek cnot heroicznych wielorakie dała dowody, iako obſzernie w iey życiu ieſt wyrażono; umarła roku 1607, wieku 41.

Magdeburg (Parthenopolis), miaſto w Saſkim cyrkule, niegdyś arcybiſkupa, dziś domu Brandeburgſkiego. Fortyfikacye Magdeburgu czynią ie prawie niedobytem, i ieżeliby ſię w teraźnieyſzym wieku forteca, ktora tą prerogatywą chełpić mogła, zapewne Magdeburg byłby w liczbie chełpiących ſię. Arcybiſkupſtwo było ſekularyzowane i dane w dzierżenie domowi Brandeburſkiemu przez traktat Oſnabrudzki.

Magdeburskie prawo, *patrz* Chełmińſkie prawo.

Magellan albo Magalhaens (Ferdynand), ſławny na początku XVI wieku wynalezieniem ciaśniny morſkiey, ktora do tych czas imię

iego

iego noſi, wyiechał na tę expedycyą z piąciu okrętami, ciaśninę Magellańſką odkrył naypierwſzy roku 1520, i zapędził ſię aż do wyſp *De los Ladrones;* tamże otruty życie zakończył. Drudzy twierdzą, iż opanowawſzy wyſpy Filipiny, w wyſpie Matar zabity w potyczce.

MAGELLANICA TERRA, nayodlegleyſza część na południe Ameryki. Oſad teraz Europeyſkich nie ma, ponieważ te, ktore ſię były rozpoczęły od Hiſzpanow, wſzyſtkie rozproſzyły ſię, i wyginęły dla wielorakiego niedoſtatku, i zbytniey od innych Europeyſkich oſad odległości.

MAGOWIE (Magi), tak ſię nazywali kapłani i filozofowie dawnego kroleſtwa Perſyi. Ci oprocz obrządkow religii ſwoiey, gwiazdarſtwem ſię bawili. Jakoż pierwſzym tey nauki wynalezcą wielu mianuią: Zoroaſta. Jeden z tych Magow po śmierci Kambyzeſa zmyślił ſię być Smerdyſem, bratem tego krola, i na fundamencie obłudy ſwoiey chciał tron Perſki oſiągnąć, ale zdrada odkryta, i Smerdys fałſzywy z świata zgładzony.

Ewangelia święta wſpomina Magow, przychodzących od wſchodu, na oddanie czci i pokłonu nowo-narodzonemu zbawicielowi. Niektorzy twierdzą, iż byli z Mezopotamii, drudzy ich przyiście z ſzczęśliwey Arabii kładą; dla tego, iż ieſt na wſchod od Paleſtyny. Ze zaś byli krolami, iako ich poſpolicie zowią, pewności gruntowney nie maſz iako też o ich nazwiſkach.

MAGIA, kunſzt czarodzieyſki, czyniący rzeczy nad ſiły ludzkie, i możność przyrodzoną.

MAGISTER, tytuł częſtokroć w ſtarych autorach używany, znaczący ſtopień godności w oſobie, ktorey nadany bywał; oſobliwie zaś to względem uczonych ludzi praktykowało ſię, iako dyſtyngwowanych wyżſzą od innych prerogatywą: *In ſcientia aliqua præſertim literaria* mowi prawo. Zgoła doſtoyność ta w naukach, ktorą zowiemy doktorſtwem, przedtym poſpolicie nazywała ſię *Magiſterium.*

MAGISTER *equitum*, kreowany bywał u Rzymian w ten czas, kiedy i dyktator. Prerogatywa iego rozciągała ſię, do rządu nad iazdą woyſka Rzymſkiego, i był namieſtnikiem tak w woynie, iako i w pokoiu dyktatora, z ktorym też władzy miał przeciąg iednakowy, co do czaſu.

MAGISTER *Scrinii diſpoſitionum*, nazywał ſię pod ceſarzami urzędnik, ktory monarſze czynił relacyą, o ſądowych wyrokach, i poſtępkach ſędziow. Zeby zaś tym lepiey był informowanym o adminiſtracyi ſprawiedliwości, miał ſwoich kuryerow, przez ktorych rozkazy ceſarſkie po prowincyach obwieſzczał, i zabierał wiadomości o krokach ſędziow.

MAGISTER *Scrinii epiſtolarum*, ſekretarz ceſarſki. Auguſt ſam liſty ſwoie piſywał, dawał iednak do poprawy Mecenaſowi, i Agryppie, iak twierdzi Dion. Inſi ceſarze cudzą ręką liſty wydawali piſane, ſwoią (zamiaſt podpiſu) kładąc na końcu ſłowo *vale.* Sekretarz naywyżſzy o ktorym tu mowa, miał pod ſobą trzydzieſtu czterech innych, ktorych zwano: *Epiſtolares.*

MAGISTER *Scrinii libellorum*, urzędnik podawaiący ceſarzom memoryały od obywatelow podane, i odpowiedź na nie odbieraiący, ktore zaraz, wpiſywali pod nim będący ſekretarze; tych było także trzydzieſtu czterech i zwali ſię: *Libellenſes.* Tych memoryałow mamy formularz zachowany, do Antonina ceſarza od Ariuſza Alphiuſa:

Cum ante hos dies conjugem & filium amiſerim, & preſſus neceſſitate, corpora eorum fictili ſarcophagô commendaverim, donec quietis locus quem emeram ædificaretur, via Flaminia inter milliare ſecundum & tertium euntibus ab urbe, cuſtodia monumenti. Flam. Thymel. Amelo. M. Signii. Orgilii. rogo Domine permittas mihi in eodem loco in marmoreo ſarcophago, quem mihi modo comparavi eadem corpora colligare, ut quando & ego eſſe deſiero, pariter cum iis ponar. Odpowiedź na tę ſuplikę zapiſana była tym ſpoſobem: *Decretum fieri placet. Jubentius Celſus Promagiſter ſubſcripſi.*

MAGISTER *Scrinii memoriæ*, ſekretarz i urzędnik ceſarſki. Układał odpowiedzi ceſarſkie na memoryały, ktore ſię ściągały do łaſk ſzafunku i potym z nich patenta i przywileie formowano, według okoliczności. Na znak godności pas złocony dawany mu bywał od ceſarza. Sekretarze pod nim zoſtaiący zwali ſię *Scriniarii memoriæ* albo *memoriales.*

MAGISTER *Scripturæ*, odbieracz części iakowey podatku. Scriptura nazywało ſię, cło od paſtwiſk i ſianożęć.

MAGISTER *ſupremus*, *patrz* miſtrz wielki.

MAGISTER *cenſûs*, ku końcu pańſtwa Rzymſkiego ten urząd poſtanowiony był. Obowiązek iego: ſtaranie o żywności, zkąd zwano go także: *Præpoſitus frumentariorum.*

MAGISTER *militiæ*, urzędnik kreowany, iak twierdzą niektorzy, od

ceſa-

cesarza Dyoklecyana, miał dozor nad woyskami ziemnemi. Liczba na koniec tych urzędnikow, według prowincyi, nad ktoremi rząd woyskowy mieli, ustanowiona. Tytuł potym nadany: *Comitum clarissimorum.*

Magister *armorum* był namiestnikiem *Magistri militiæ.*

Magister *officiorum*, miał rangę i iuryzdykcyą nad wszystkiemi dworu cesarskiego urzędnikami. Zwany przeto *Magister officii palatini.* U dworu cesarzow Greckich urzędnik takowy, albo marszałek wielki, nazywał się *Kuropalates.*

Magister *Æcumenicus*, w Konstantynopolu nazywał się rządca szkoł, od Konstantyna wielkiego tam fundowanych. Miał pod sobą dwunastu magistrow albo professorow, ktorzy młodzież uczyli.

Magister *sacri palatii*, urzędnik dworu papiezkiego, zakonu Dominikańskiego. Juryzdykcya iego bardzo wielka i stopień znamienity. Do niego approbacya xiąg w Rzymie drukuiących się należy. Examinuie kazania, ktore miane być maią przed papieżem. Nad drukarniami wszystkiemi ma iuryzdykcyą, i na examinach zasiada. W kaplicy papiezkiey ma mieysce między audytorami Rotæ, zaraz po ich dziekanie. Zawżdy w pałacu papiezkim mieszka, i iego kosztem we wszystkim supplementowany.

Magister *ceremoniarum*, urzędnik wyznaczony, na regulowanie ceremoniałow, po wszystkich prawie dworach monarchow.

Magistratura, urząd znakomity w społeczeństwie, iednego, lub wielu nad innych wynoszący, z obowiązkiem rządzenia, i oddawania sprawiedliwości obywatelom. Szczegulniey się teraz nomenklatura magistratu daie urzędom mieyskim, z burmistrzow, radnych &c. złożonym.

Magnencyusz (Magnus Magnentius), usurpator cesarskiey godności za czasow Konstancyusza cesarza. Według świadectwa Juliana cesarza, był rodem z Niemiec. Podniosłszy bunt przeciw Konstantemu cesarzowi, wkrotce z świata go zgładził, na mieyscu iego cesarzem obwołany roku 350. Cesarz Konstancyusz mszcząc się śmierci brata, woysko przeciw niemu wysłał, a wydawszy bitwę w okolicach Marsyi, woysko Magnencyusza zniosł, i rozproszył roku 351. Zwyciężony powtore do Lugdunu uszedł, gdzie pokrewnych swoich, i między innemi brata Dezyderyusza kazawszy zabić, sam na koniec życie sobie odiął roku 353, życia 50, panowania 3, miesięca 7.

Magnesia, prowincya granicząca z Macedonią, zawierała w sobie niegdyś miasta Hormenium, Methone &c.

Magnesia, miasto Azyi w prowincyi Karyi, ztąd nazwane, iż było osadą Magnezyanow od Tessalii i Macedonii tam przybyłych. Intraty z niego wyznaczone były od krolow Perskich, na wyżywienie Themistoklesa, tam schronionego. Dwoch ieszcze innych miast, oprocz Magnezyi intrat używał.

Maharbal, wodz iazdy Karthagińskiey, ktorą dowodził w batalii sławney pod Kannami. Radził po tym Annibalowi, aby Rzym obległ, obiecuiąc ieść z nim za sześć dni obiad w Kapitolium, ale gdy Annibal iść za radą iego nie chciał, powiedział mu na ten czas: Umiesz zwyciężać, ale korzystać z zwycięstwa nie umiesz: *Vincere quidem scis, sed victoriâ uti nescis.* Tit. Liv. lib. 22.

Mahomet albo Machomet, prawodawca Muzułmanow, i herszt wiary od siebie wymyśloney. Urodził się w Arabii roku 571. Oyciec iego był bałwochwalcą, i nazywał się *Abdallach*, matka Zydowka, *Emina.* Osierociały z młodu, poszedł w opiekę stryia swego Abutaleba. Przystał potym za czeladnika do bogatego kupca Araba, po ktorego śmierci, tak się pozostałey wdowie, zwaney Kadyga, upodobać umiał, iż na koniec stał się iey małżonkiem. Będąc w maiętność opatrzony, stowarzyszył się z mnichem Sergiuszem, kacerstwa Nestoryańskiego maxymami napełnionym, Batyrem, i kilku Zydami, z ktoremi xięgę swoię Alkoran ułożył i napisał: Pozor obiawienia, i ton proroczi przymnożył mu uczniow; tym on oznaymiwszy, iż mieczem religią swoię rozszerzać pragnie, stał się wodzem kupy swawolney. Tak mu zaś szczęście i fanatyzm, ktorym uczniow natchnął posłużyło, iż mimo rozliczne prześladowania, Mekkę i przyległe iey kraie opanował. Ze zaś był z Medyny wypędzony roku 622, 16 Lipca, ten rok Turcy za epochę swoię kładą, i od niego początek hegir swoich rachuią; umarł roku 633, iak twierdzą niektorzy, trucizną zgładzony, iedenastego roku hegiry, wieku 62. Pochowany w Medynie, do ktorey, iako i do Mekki pielgrzymowanie, iest głownym wiary Machometańskiey artykułem. Religia Machometańska tym naybardziey wzrost wzięła, iż podchlebuiąc passyom, rozwiozłości sprzyia; a do tego, że fanatyzmem i mocą wsparta, pierwszych następcow Machometa, wodzow bardziey dobrych, niżli oświeconych

miała. Punkta pryncypalne albo artykuły Machometyzmu ſą: w Boga iednego wierzyć, ſtworcę wſzech rzeczy, i że Machomet ieſt prorok iego. Wina i trunku poiącego nie używać, pięć razy na dzień modlitwy odprawiać, przed modlitwą zaś, ablucyą, albo umywanie, według przepiſanego obrządku czynić. Pielgrzymowanie do Mekki, raz w życiu przynaymniey odbyć. *Patrz* Alkoran albo Koran.

Mahomet I. ſułtan Turecki, ſyn Bajazeta, ktorego Tamerlan wziął w niewolą. Wſtąpił na tron po bracie Muſa albo Moyżeſzu, ktorego, roku od hegiry: 818, to ieſt 1415, od narodzenia Chryſtuſowego, zamordować kazał. Kappadocyą i Pont odzyſkał, Serwią, część Sklawonii i Macedonią zawoiował. Stolicę pańſtwa pierwſzy do Adryanopola przenioſł; umarł roku 1421, hegiry 825.

Mahomet II. ſułtan nazwany Boiuk albo wielki, ieden z nayſzczęśliwſzych monarchow, ktorzy pańſtwo Tureckie oſiadali. Urodził ſię w Adryanopolu roku 1451, wſtąpił na tron, po śmierci oyca ſwego Amurata II. zaraz potęgę ſwoię wywarł na zwoiowanie Grekow, ktorych kraiu oſtatki poſiadłſzy, na koniec Konſtantynopol obległ, i ſzturmem wziął roku 1453, 26 Maia; i tak ceſarſtwo wſchodnie Greckie koniec ſwoy wzięło, przez ſzczęście, i dzielność tego bohatyra, a razem uſtawiczne Grekow nieſnaſki. Nie naſycony ieſzcze tak wielką zdobyczą, ceſarſtwo Trebizondu pod moc ſwoię podbił. Więcey iak 200 miaſt znacznych poſiadł, i dwanaście kroleſtw pod iarżmo ſwoie przywiodł. W roku 1456, obległ był Belgrad, ale od Hunniada ſławnego zwyciężony, poſtrzał odnioſłſzy, ze wſtydem odſtąpić muſiał. Skanderberg, albo Jerzy Caſtryot, xiążę Albanii, mężnie mu ſię także oparł, i nieraz woyſko iego poraził. Już był i o Włochy ſię pokuſił, gdy Otrant miaſto kroleſtwa Neapolitańſkiego, pod moc ſwoię podbił, ale śmierć zagrodziła drogę dalſzym dumnego mocarza zamyſłom; umarł niedaleko Nikomedyi w drodze, chcąc Egypt zawoiować roku 1481, hegiry 886, wieku 51, panowania 31.

Mahomet III, ſułtan ſyn Amurata III. Pierwiaſtki panowania ſwego, nieſłychanym okrucieńſtwem ſkaził, kazawſzy zamordować dwudzieſtu i iednego braci. Monarcha niewoienny, raz tylko na czele woyſk ſwoich pokazał ſię. Strygonii poſtradał i Budy, ktorą woyſka ceſarſkie odebrały. Wołoſki i Siedmiogrodzki xiążęta, woyſka iego znieśli. O pokoy na koniec proſił, ale go otrzymać nie mogł. Nieſzczęśliwą woyną wiele, oſobliwie w Węgrzech miaſt i powiatow utraciwſzy, umarł z powietrza w Konſtantynopolu, roku 1603, wieku 39, panowania 8.

Mahomet IV, ſułtan ſyn Ibrahima, po ktorym panować zaczął roku 1648. Początki panowania iego mniey były pomyślne, flotta albowiem Turecka od Wenecyanow znieſiona; bunt Jańczarow oſtatnim upadkiem ſtolicy groził, baſza Alepu, poſłuſzeńſtwo porcie wypowiedział, śmiercią potym ukarany. W Węgrzech z rożnym ſukceſſem woynę prowadził. Roku 1667 wyprawił woyſka do Kandyi, ktorą w lat 3 podbił. Podnioſłſzy woynę przeciw Polſzcze, od Jana Sobieſkiego na ten czas hetmana wielkiego koronnego pod Chocimem zupełnie zwyciężony, ze wſtydem wrocić ſię muſiał roku 1673. Wyprawił na koniec niezliczone woyſka przeciw pańſtwom dziedzicznym domu Auſtryackiego, i tak było ſzczęśliwe w początkach ich powodzenie, iż roku 1683 Wiedeń ſtolicę Auſtryi obległ, i oſtatnią pańſtwom Chrześciańſkim groził ruiną, gdyby nie Polſka ſzabla pod ſławnym Sobieſkim, krolem na ten czas, wyrwała zdobycz z ręku, i ocaliła z ceſarſtwem całe Chrześciańſtwo. Coraz potym więkſzych doznawał nieſzczęśliwości od woyſk ceſarſkich pod kommendą ſławnego Karola xiążęcia Lotaryngii; kilkakrotnie zwyciężony, wiele zdobytych kraiow i miaſt poſtradał, złożony na koniec z tronu roku 1687, umarł w więzieniu roku 1691, panowawſzy lat 39.

Maiestas, tytuł, ktory ſię daie monarchom, niegdyś ſami tylko ceſarze używali go. Ludwik XI. krol Francuſki, pierwſzy z krolow, używać go począł, teraz wſzyſtkim krolom ieſt właściwy; w Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey tytuł maieſtatis, ludowi zgromadzonemu nadano; ztąd, wykroczyć przeciw względom winnym zgromadzeniu ludu, nazywało ſię: *majeſtatem minuere*. Słowo to na koniec w ięzyku Łacińſkim rożnie brane było. Silius Italicus użył go w opiſaniu buntu przez młodzież Kapui wſzczętego; gdzie w uſtach iednego młodzieńca te ſłowa kładzie:

Fallit te mens interea quod credis inermem.
Tot bellis quæſita Viro, tot cædibus armat
Majeſtas æterna ducem: ſi admoveris ora

Cannas & Trebiam ante oculos Thrasimenaque busta,
Et Pauli stare ingentem miraberis umbram.

Maimbourg (Ludwik), sławny dziejopis; urodził się w Lotaryngii roku 1610. W szesnastym roku wieku swego do zakonu Jezuitow wstąpił, gdzie nauką i wybornym słowa Bożego opowiadaniem wsławił się wielce. Ze zaś w iedney xiędze przeciwko maxymom dworu Rzymskiego powstał, przeto za roskazem Innocentego XI z zakonu wypuszczony, pensyą krolewską supplementowany w dalszym życiu; umarł roku 1686, wieku 77. Xięgi po sobie zostawił: Kazań rozmaitych tom. 2. — Sposob nawrocenia protestantow. — Traktat o prawdziwym kościele i słowie bożym. — Historya Aryanizmu. — Obrazoborcow. — Odszczepieństwa Grekow. — Odszczepieństwa zachodniego. — Ligi świętey. — Luteranizmu. — Kalwinizmu. — Traktat o kościele Rzymskim. — Dzieie świętego Leona papieża. — Historya o krucyatach. Ta i obrazoborcow na Polski ięzyk przełożona przez Ustrzyckiego proboszcza Przemyskiego.

Maina, kray Morei, gdzie niegdyś było sławne państwo Lacedemonii. Obywatele dawnych Lacedemonow następcy, nazywaią się Magnotowie albo Maynatowie.

Maine (Pagus Cenomanensis), prowincya krolestwa Francuskiego między Normandyą, Brytannią i Andegaweńskim xięstwem położona.

Maintenon (Franciszka, d'Aubigné margrabina), urodziła się roku 1635, w domu szlachetnym ale ubogim; po wielu obrotach i awanturach, ktore w iey życiu obszernie wyrażone są, wydana za mąż, za Skarona poetę. Zostawszy wdową, samę tylko reputacyą męża sobie po nim zostawioną miała w korzyści. Wzięta za ochmistrzynią dzieci legitymowanych Ludwika XIV, tak się za czasem temuż monarsze upodobać umiała, iż według dowodnych powieści, na koniec ten monarcha prywatnie ią sobie poślubił. Umiała zażyć na dobre tak wielkiey prerogatywy. Stała się albowiem fundatorką sławnego zgromadzenia świętego Cyra, gdzie dwieście piećdziesiąt panienek szlacheckich, przystoyną aby odbierały edukacyą, wieczystemi obwarowała dochody. Po śmierci Ludwika XIV, w tymże domu świętego Cyra obrała pomieszkanie, gdzie życia dokonała roku 1719, wieku 84. Dama przez doskonałość sentymentow, rostropność w postępowaniu, i życia pobożność, godna sławy, ktorą ma do tych czas. Są w druku, iey listy do rożnych osob pisane, z wybornego stylu, i sentymentow pobożnych szacowne.

Majolus (Szymon), biskup Voltorari w krolestwie Neapolitańskim, sławny wieku swoiego pisarz; między innemi, ktore wydał xięgami naysławnieysze: *Dies caniculares, hoc est, colloquia tria & viginti physica; quibus pleraque naturæ admiranda, quæ aut in æthere fiunt, aut in Europa, Asia atque Africa, quin etiam in ipso orbe novo, & apud omnes antipodes sunt. Item mirabilia arte hominum confecta, recensentur ordine.*

Major, urząd woyskowy autoramentu cudzoziemskiego. Powinność majora, szykować żołnierzy regimentu swoiego, przestrzegać porządku, od wyższey kommendy, odbierać ordynanse, i one do exekucyi iak nayprędzey przyprowadzać. Majora mieysce iest po obersztleytenancie, idzie zaś przed kapitanami. Generałmajor tę ma w woysku dostoyność, ktorą major w regimencie.

Majordomus, majordom albo marszałek, urząd naywyższy u dworu niektorych monarchow. Majordom papieski iest z liczby prałatow, i ma stopień upewniony kardynalstwa. Majordomowie we Francyi za ostatnich krolow przed Pipinem, do tey przyszli powagi, iż własnemu panu cień tylko dostoyności krolewskiey zostawiwszy, sami pod ich imieniem panowali, iako o Karolu Martellu świadczy historya: Carolus sub honore majordomatûs, tenuit regnum Francorum annos viginti septem. Na koniec Pipinus syn tego Karola Martella, a oyciec Karola wielkiego, ostatniego z krwi dawnych monarchow osadziwszy w klasztorze, za zgodą całego narodu, rządy krolestwa obiął, i zaczął linią nową krolow Francuskich.

Majorat, natura dobr działowi niepodległych, a według przepisu, naystarszemu z braci dostać się maiących. Takie są w Polszcze: Zamoyska ordynacya, margrabstwo Pinczowskie &c.

Majorianus (Julius), woysk Rzymskich wodz znamienity, za czasow Theodozyusza cesarza po śmierci iego, za naleganiem Rycimera, Awita z cesarstwa zachodniego rugował, i za zezwoleniem Leona wschodniego cesarza, sam cesarzem zachodnym został ogłoszonym. Z Burgundczykami, i Wizygotami woiował szczęśliwie, i wiele im kraiu odebrał. Wandalow poskromił; ale zdradzony od Rycimera, cesarską purpurę złożyć musiał w siedm dni za roskazem

zem tegoż zdraycy, zabity roku 461. Panował lat 4, mieſięcy 4, dni 2.

Majoritas, wiek prawem oznaczony, w ktorym oſoba młoda z pod opieki wychodzi, i do rządzenia maiętnością, lub niżſzemi od ſiebie, w iuryzdykcyi godną uznana ieſt. Liczba lat ad majoritatem wyznaczonych zawiſła od woli prawodawcy, i dla tego według zwyczaiow pańſtw, ſą w tey mierze rożnice. Do obięcia w Polſzcze ſtaroſtwa grodowego dawniey rok ſześnaſty zakończony być miał, co do czynienia rezygnacyi ziemſkich lat 24.

Majorka, wyſpa morza śrzodziemnego, przed tym wraz z Minorką i Iwiką zwały ſię Baleares, albo Gynneſiæ Należy teraz do kroleſtwa Hiſzpańſkiego, miaſto ma ſtołeczne Palma.

Maire albo burmiſtrz miaſta Londynu co rocznie obierany bywa. Tytułuie ſię Lordem. Naypierwſzym ieſt ſędzią miaſta Londynu. Milicya miaſta pod iego ieſt kommendą, i rząd cywilny ſtolicy kroleſtwa Angielſkiego, iemu ieſt polecony.

Makao, miaſto portowe w Chinach przy uściu rzeki Kanton, Portugalczykowie za pozwoleniem ceſarzow, od lat 200 maią tam ſwoią oſadę, i przywileie znaczne do handlu ſłużące. Miaſto to ieſt na wyſpie. Krol Portugalſki mianuie rządcow, i tam ich poſyła.

Makaronizm, zażycie w mowie lub piſaniu ſłow innego ięzyka, nad ton, ktorym ſię mowi, lub piſze.

Makaronicum, carmen, wierſz w ktorym ſłowa inſzych ięzykow w mieſzane ſą. Takie ſą u Kochanowſkiego:

Eſt prope wyſokum celeberrima
ſylva Cracovum
Quercubûs inſignis, multô mi-
randa żołędzio.

Makassar, wyſpa na morzu Indyiſkim miedzy Borneo i Mindanao. Nazywa ſię także Celebes, i ieſt w liczbie Malukow. Podzielona ieſt ta wyſpa na małe kroleſtwa. Obywatele ſą religii Mahometańſkiey. Hollendrzy naywiękſzy w tey wyſpie handel prowadzą, odebrawſzy go mocą Portugalczykom.

Makoko, kroleſtwo wyżſzey Etyopii, oſadzone ieſt obywatelami, ktorych zowią Monſoles albo Metykas, iż ci ludzi pożeraią, powieści niektore świadczą.

Makowski (Adam), Jezuita, ſą w druku iego xięgi: Weſele święte i wieczne. — Itinenarium albo wyiazd na drogę Moſkiewſką Władywa IV: kazanie. — Podziękowanie za powodzenie temuż krolowi: kazanie 1635. — Kwiat świątobliwego życia Barbary Langi, to ieſt życie iey fol. w Krakowie 1650.

Makowski (Jan), ſławny miniſter Proteſtantſki, urodził ſię roku 1588. Naywięcey za granicą przebywał, częſte z Katolikami i Socynianami dyſputy iego, okazyą były piſm wielu, ktore do druku podał; umarł w mieście Francker, gdzie Akademii doktorem będąc lekcye teologiczne publiczne dawał. Smierć iego przypadła roku 1644, wieku 56. Xięgi iego Mikołay Arnhold Polak, teyże akademii profeſſor do druku podał, ſą zaś naſtępuiące: Colloquia theologica. — Loci communes. — Diſtinctiones & regulæ theologicæ & philoſophicæ. — Opuſcula philoſophica. — Oſtenſio primi falſi Arminianorum. — Prælectiones pro Perkiuſo, contra Arminium. — Diſſertationes de trino vero Deo.

Makowski (Szymon Staniſław), kanonik świętego Floryana w Krakowie. Są w druku, iego xięgi: Pars hyemalis concionum, à Dominica adventûs ad Pentecoſten fol. Cracoviæ 1658. — Pars æſtiva à Pentecoſte ad adventum Cracoviæ 1675. — Panegiryk na pogrzebie Zygmunta krolewica ſyna Władyſława IV fol. w Krakowie 1647. Explanatio Decalogi Crac. 1662.

Makrobiusz (Aurelius), żył przy końcu IV wieku. Na dworze ceſarza Teodozyuſza znaczny miał urząd. Jego Saturnales, w ktorych o rożnych materyach traktuie, iako też kommentaryuſz na ſen Scypiona, przez Cicerona napiſany, pamiątkę imienia, i ſławę iego, do wieku teraźnieyſzego zaciągnęły.

Makryn (Marcus Apilius Severus Macrinus), ceſarz Rzymſki, obrany po śmierci Karakalli, ktorego z życia wyzuł. Rodem był Murzyn, niedaleko Algeru urodzony około roku 163, znayproſtſzey kondycyi, loſem oſobliwym do naywyżſzey godności przyſzedł. Twierdzą albowiem niektorzy o nim, iż w młodości ſwoiey miał być ſzermierzem. Wkrotce po elekcyi ſwoiey ſyna Dyadumena, towarzyſzem ceſarſtwa uczynił, i naſtępcą po ſobie wyznaczył. Ze zaś woyſko w rygorze i karności trzymać począł, przeto bunt przeciw niemu podnioſſzy, Heliogabala ceſarzem okrzyknęli. Powſtał natychmiaſt przeciw niemu Makryn, ale zwyciężony niedaleko Antyochii, wraz z ſynem wkrotce od żołnierzy Heliogabala dogoniony i zabity w Archelaidzie, mieście Kappadocyi roku 218, wieku 54. Panował rok ieden mieſięcy 2, dni 3.

Malabar, kray wielki w Indyach wſchodnich, koło rzeki Gangeſu, ciągnący ſię od kroleſtwa Beylany, aż do promontorium Komoryńſkiego. Religia Malabarow zabobonnościami wielkiemi napełniona ieſt; do czego wiele pomagaią ich duchowni zwani Braminami, xięga w ktorey taiemnice wiary ich zamknięte ſą, nazywa ſię *Weda* albo *Wedam*: bałwany, ktorym nayoſobliwſzą cześć wyrządzaią: *Witſna* i *Bram*. Xięgi Malabarow traktuiące o obyczaiach, napełnione ſą wielą bardzo doſkonałemi maxymami, z nich niektore tu ſię kładą:

Człowiek nieprawy, gdy ſię ſtarzeie, nieprawość iego odmładnia ſię.

Wſzyſtko niknie, my żyiemy tak, iakby wſzyſtko było wieczyſte.

Ządza ieſt iak nić, zerwii nić, a w Bogu ufay.

Skarb duſzy doſkonałość, im ſię bardziey użycza, tym ſię obficiey przymnaża.

Dla poczciwego nie maſz niebeſpieczeńſtwa.

Nie potrzeba temu zbroi, kto ludzi znoſić umie.

Malachiasz, prorok oſtatni z liczby tych, ktorych mnieyſzemi zowią. Był z pokolenia Zabulon, żył za czaſow Nehemiaſza, pod panowaniem Artaxerxeſa krola Perſow, na lat 450 przed narodzeniem Chryſtuſa.

Malachiasz (święty), arcybiſkup Armaceńſki w Irlandyi, pobożnością i pracami paſterſkiemi wielce wſławiony. Sciſłą przyiaźnią złączony z świętym Bernardem, gdy go w Clara-vallis odwiedzał, tamże życia dokonał roku 1148. Proroctwa pod imieniem Malachiaſza świętego na papieżow wydane, nader były ſławne w wiekach mniey oświeconych. Naypierwſzy o nich wzmiankę uczynił Arnold de Wyon. Zgadza ſię na to wielu piſarzow poważnych, iż te proroctwa umyślnie ſkomponowane były od partyzantow kardynała Simoncelli, pod czas konklawe roku 1590. Jakoż na tuż naſtępuiące papieſtwo ten kardynał mianowany od nich był, pod temi ſłowy: *De antiquitate urbis*, iż był rodem z Orwietu, ktore miaſto w Łacińſkim ięzyku nazywa ſię *Urbs Vetus*. Proroctwa te zaczynaią ſię od Celeſtyna II papieża obranego roku 1143, i w czym nic dziwnego, o iuż przeſzłych papieżach piſane, dość dobre maią z okolicznościami ich ſię tyczącemi konnexye, daley zaś, albo okoliczności zbyt naciągać potrzeba, albo też wcale proroctwo oſobom nie przyſtało; iako naprzykład Benedyktowi XIII

nader ſpokoynemu: *Miles in bello*, albo nader uczonemu Benedyktowi XIV. *Animal rurale.* Dla ciekawości iednak czytelnika te proroctwa, z wyrażeniem papieżow, do ktorych ſtoſowane, i applikacyą do okoliczności, ich ſię tyczących, kładą ſię tu:

PROROCTWA MALACHIASZA.

1143	Ex caſtro Tyberis:	*Celeſtyn II*, urodzony w zamku nad Tybrem.
1144	Inimicus expulſus:	*Lucyuſz II*, z domu Caccianemici.
1145	Ex magnitudine montis:	*Eugeniuſz III*, urodzony w Grandmont.
1153	Abbas Suburranus:	*Anaſtazyuſz IV*, Konrad Luburri.
1154	De rure albo:	*Adryan IV*, biſkup Albaneńſki.
1159	Ex tetro carcere:	*Wiktor IV*, antypapa kardynał tytułu świętego Mikołaia *in carcere* Tulliano.
1164	Via Transtyberina:	*Paſchalis III*, antypapa kardynał S. Mariæ trans Tyberim.
1170	De Pannonia Tuſciæ:	*Kalixt III*, antypapa Węgrzyn rodem, biſkup w Tuſculum.
1179	Ex Anſere cuſtode:	*Alexander III*, z domu Paparoni, herbu wieże. Paparo w Włoſkim ięzyku gęś.
1181	Lux in otio:	*Lucyuſz III*, biſkup Oſtyeńſki.
1185	Sus in cribro:	*Urban III*, z familii Crivelli, ktorey herb proſię w rzeſzocie.
1185	Enſis Laurentii:	*Grzegorz VIII*, kardynał tit. S. Wawrzeńca, pieczętuiący ſię dwoma mieczami.
1187	Ex ſchola exiit:	*Klemens III*, z domu Scholarii.
1191	De rure Bovenſi:	*Celeſtyn III*, familii Bovis.
1198	Comes ſignatus:	*Innocenty III*, z hrabiow de Signi.
1216	Canonicus ex latere:	*Honoryuſz III*, kanonik Lateráńſki.
1227	Avis Oſtienſis:	*Grzegorz IX*, biſkup Oſtyeńſki orłem pieczętuiący ſię.
1241	Leo Sabinus:	*Celeſtyn IV*, biſkup Saliny herbu Lew.
1243	Comes Laurentius:	*Innocenty IV*, kardynał świętego Wawrzyńca.
1254	Signum Oſtienſe:	*Alenxander IV*, biſkup Oſtyeńſki.

1261 Jeruſalem Campaniæ: *Urban V*, urodzony w Szampanii patryarcha Jerozolimitańſki.

1265 Draco depreſſus: *Klemens IV*, herbu żmiia.

1271 Angvineus Vir: *Grzegorz X*, Viſconti maiący w herbie węgorza czyli węża.

1276 Concionator Gallus: *Innocenty V*, Francuz Dominikan.

1276 Bonus comes: *Adryan V*, Ottobonus hrabia Fiesque.

1276 Piſcator Thuſcus: *Jan XXI*, Piotr biſkup Tuſkulańſki.

1277 Roſa compoſita: *Mikołay V*, zwany compoſitus, herbu roża.

1281 Ex telonio liliacei Martini: *Marcin IV*, herbu lilie.

1285 Ex Roſa Leonina: *Honoryuſz IV*, herbu lew rożę trzymaiący.

1288 Picus inter eſcas: *Mikołay VI*, Picenus z miaſta Eſculanum.

1294 Ex eremo celſus: *Celeſtyn V*, puſtelnik.

1294 Ex undarum benedictione: *Bonifacyuſz VIII*, imieniem Benedykt.

1303 Concionator Patareus: *Benedykt XI*, zakonu kaznodzieyſkiego.

1305 De foſſis Aquitanicis: *Klemens V*, z Akwitanii.

1316 De ſutore oſſeo: *Jan XXII*, ſyn ſzewca.

1329 Corſus ſchiſmaticus: *Mikołay V*, antypapa.

1334 Frigidus Abbas: *Benedykt XII*, opat de Froidmont.

1342 Ex roſa Atrebatenſi: *Klemens VI*, biſkup Artezyi.

1352 De montibus Pammachii: *Innocenty VI*, tytułu świętego Pammachiuſza herbu ſześć gor.

1362 Gallus Vicecomes: *Urban V*, Francuz Nuncyuſz u xiążąt Viſconti w Medyolanie.

1370 Novus de virgine forti: *Grzegorz XI*, kardynał tytułu S. Mariæ novæ nazwiſkiem Beaufort.

1378 De cruce Apoſtolica: *Klemens VII*, herbu krzyż kardynał tit. Apoſtołow.

1394 Luna Coſmedina: *Benedykt XIII*, antypapa zwany: de luna, tytułu S. Mariæ in Coſmedin.

Schiſma Barcinorum: *Klemens VIII*, antypapa kanonik Barcellońſki.

De inferno Pregnani: *Urban VI*, z domu Pregnani urodzony koło Neapolu we wſi zwaney piekło.

Cubus de mixtione: *Bonifacy IX*, herbu cubus.

1404 De meliore ſidere: *Innocenty VII*, herbu gwiazda, hrabia Meliorati.

1406 Nauta de ponte nigro: *Grzegorz XII*, Wenet.

1409 Flagellum ſolis: *Alexander V*, herbu ſłońce.

1410 Cantus Sirenæ: *Jan XXIII*, Neapolitańczyk, herb tego miaſta Syrena.

1417 Columna veli aurei: *Marcin V*, kolumna, kardynał S. Grzegorza in Velabro albo, in velo aureo.

1431 Lupa Cæleſtina: *Eugeniuſz IV*, Celeſtyn.

1439 Amator crucis: *Felix V*, antypapa Amadeuſz xiążę Sabaudyi, herbu krzyż.

1447 De modicitate lunæ: *Mikołay V*, urodzony w Lunie.

1455 Bos paſcens: *Kalixt III*, herbu ciołek.

1458 De capra & Alberga: *Pius II*, ſekretarz niegdyś kardynałow Capranico i Albergati.

1464 De corvo & Leone: *Paweł II*, biſkup Cerwii, herbu lew.

1471 Piſcator Minorita: *Sixtus IV*, Franciſzkan ſyn rybaka.

1484 Præcurſor Siciliæ: *Innocenty VIII*, Jan Cibo.

1492 Bos Albanus in porta: *Alexander VI*, biſkup Portueńſki, herbu ciołek.

1503 De parvo homine: *Pius III*, Piccolomini.

1503 Fructus Jovis juvabit: *Juliuſz II*, herbu dąb.

1513 De craticula Politiana: *Leon X*, imieniem Wawrzyniec, uczeń Policyana.

1522 Leo Florentius: *Adryan VI*, herbu lew.

1523 Flos, pilæ, aut pillulæ: *Klemens VIII*, maiący w herbie pigułki.

1534 Hiacynthus Medico: *Paweł III*, herbu hiacynth.

1550 De corona montana: *Juliuſz III*, herbu gory.

1555 Frumentum floccidum: *Marcellus II*, herbu kłoſy.

1555 De fide Petri: *Paweł IV*, Piotr Caraffa.

1559 Æſculapi pharmacum: *Pius IV*, Medicis we wſi.

1566 Angelus nemoroſus: *Pius V*, urodzony we wſi Boſchi, co ſię tłomaczy las.

1572 Medium corpus pillularum: *Grzegorz XIII*, herbu puł żmii.

1585 Axis in medietate ſigni: *Sixtus V*, herbu lew przedzielony.

1590	De rore cœli:	*Urban VII*, biſkup z Kalabryi ſławney manną roſiſtą.
1590	De antiquitate urbis:	*Grzegorz XIV*, rodem z Orwietu, ktore miaſto nazywa ſię w Łacińſkim ięzyku *Urbs Vetus.*
1591	Pia civitas in bello:	*Innocenty IX*, z Bononii.
1592	Crux Romulea:	*Klemens VIII*, herbu krzyż.
1605	Undoſus vir:	*Leon XI.*
1605	Gens perverſa:	*Paweł V.*
1621	In tribulatione pacis:	*Grzegorz XV*, obrany papieżem po uſpokoieniu woyny Włoſkiey.
1623	Lilium in roſa:	*Urban VIII*, herbu pſzczoły.
1644	Jucunditas crucis:	*Innocenty X*, w dzień podwyżſzenia świętego krzyża obrany.
1655	Montium cuſtos:	*Alexander VII*, herbu gory.
1667	Sidus olorum:	*Klemens IX.*
1670	De flumine magno:	*Klemens X.*
1676	Bellua inſatiabilis:	*Innocenty XI*, herbu lew.
1689	Pœnitentia glorioſa:	*Alexander VIII.*
1691	Roſtrum in porta:	*Innocenty XII.*
1700	Flores circumdati:	*Klemens XI.*
1721	De bona religione:	*Innocenty XIII.*
1724	Miles in bello:	*Benedykt XIII.*
1730	Columna excelſa:	*Klemens XII.*
1740	Animal rurale:	*Benedykt XIV.*
1757	Roſa Umbriæ:	*Klemens XIII.*
1769	Viſus velox, Urſus Velox:	*Klemens XIV.*

Peregrinus Apoſtolicus:
Aquila rapax:
Canis & colubres:
Vir religioſus:
De balneis Hetruriæ:
Crux de cruce:
Lumen in cælo:
Ignis ardens:
Religio depopulata:
Fides intrepida:
Paſtor Angelicus:
Paſtor & nauta:

Flos

Flos Florum:
De medietate lunæ:
De labore ſolis:
De fructu olivæ:

In perſecutione extrema ſanctæ Romanæ eccleſiæ ſedebit Petrus Romanus qui paſcet oves in multis tribulationibus, quibûs tranſactis civitas ſepticollis diruetur, & judex tremendus judicabit populum.

Małachowski (Jan), kanclerz wielki koronny wprzod podkanclerzy. Miniſter w traktowaniu biegły, w materyach politycznych wiadomość niepoſpolitą maiący, w dobrach ſwoich dziedzicznych *Końſkie* manufaktur wiele wprowadził, i ſpoſobnych z cudzych kraiow rzemieślnikow oſadził.

Malaga albo Malga, miaſto Hiſzpańſkie nad rzeką Gvadalquivir, w kroleſtwie Grenady. Powſzechna ieſt tradycya, iż Fenicyanie pierwſzemi onego byli fundatorami. Wina w okolicach tego miaſta rodzące ſię, ſą nader ſławne, i wielki handel Hiſzpani niemi prowadzą.

Malakka, kroleſtwo w Indyach wſchodnich, miaſto ſtołeczne, tegoż nazwiſka: ma port bardzo dobry, w ktorym Hollendrzy i Chińczykowie handle ſwoie prowadzą.

Malatesta (Szymon), pan miaſta Rimini dziedziczny; ſławny przymiotami wielkiemi, ale życia mniey przykładnego. W wielu okolicznościach dał dowody męſtwa i ſprawności ſwoiey. W Morei ſzczęśliwą wiodł woynę z Turkami, i Spartę miaſto odebrał; umarł roku 1467, wieku 51. Malateſtow dom, przez długi czas panował w Rimini, i Peſaro; na koniec Pandolf Malateſta od Klemenſa VII papieża ze wſzyſtkiego wyzuty, życie w Ferarze zakończył.

Malborg, miaſto Pruſkie dawniey w Pomezanii, a potym aż do traktatu 1775, w woiewodztwie tegoż imienia miaſto ſtołeczne, nad odnogą Wiſły *Nogat* nazwaną leżące, od Krzyżakow fundowane roku 1302. Zamek zaś iego dawniey pod rokiem 1280 założony. Miało ſwego ſtaroſtę, wſzelako iednak należało z przyległemi Zuławami, do dobr ſtołu krolewſkiego. Niegdyś Malborſka kommenderya, należała do miſtrzow wielkich Krzyżackich, ktorzy nim ſię przenieśli do Krolewca, tam mieli ſwoię rezydencyą. Jakoż zamek Malborſki, iuż teraz po większey części zruynowany, był obronny i wielce wſpaniały, co ieſzcze wnośić można z pozoſtałych rozwalin. Generał Pruſki alternatą z Grudziądzem w tym ſię mieście odpra-

prawiał. Biſkup zaś Warmińſki przyſięgę ſwoię w Malborku czynił. Miaſta tego nazwiſko, przy iego założeniu, było Niemieckie: *Marienburg*, albo miaſto Maryi, od tytułu zakonu Krzyżackiego. Pruſacy używaiący Słowiańſkiego ięzyka, a za niemi i Polacy odmienili to nazwiſko ſkracaiąc wyraz, z Maryenburg na *Malborg*.

Malborskie woiewodztwo, podług zdania dzieiopiſow, wzięło początek za Kazimierza IV, roku 1454. Ale mieyſce w ſenacie dopiero otrzymał woiewoda, przy unii Litwy z koroną na ſeymie Lubelſkim roku 1569. Albowiem dawniey woiewodowie i kaſztelanowie Pruſcy, należeli tylko do ſenatu Pruſkiego. Herb woiewodztwa tego, tenże co i Chełmińſkiego; to ieſt orzeł biały w polu czerwonym, maiący na ſzyi koronę; z nad prawego ſkrzydła ręka ludzka zbroyna, miecz trzyma wynieſiony. Granice woiewodztwa tego były: z xięſtwem Pruſkim, i woiewodztwami Chełmińſkim i Pomorſkim, na pułnoc zaś Haffem albo wylewem Baltyckiego morza przyparte. Z ſenatorow miało: woiewodę Elbląſkiego i kaſztelana, z urzędnikow: podkomorzego, chorążego i ſądowych. Woiewoda Malborſki był razem ſtaroſtą grodowym w Kiſzborku, ktore ſtaroſtwo do krzeſła iego było przyłączone. Seymiki tegoż woiewodztwa odprawiały ſię w Sztumie, gdzie obierano deputatow na trybunał dwoch, a poſłow na ſeym po dwoch z każdego powiatu, ktorych zawierało ſię w tym woiewodztwie cztery: Sztumſki, Kiſzborſki, Malborſki, i Elblądzki. *Patrz* woiewodztwo Chełmińſkie i Pomorſkie.

Malchus, ſługa Kaifaſza naywyżſzego kapłana, znaydował ſię przy poimaniu Chryſtuſowym. Piotr święty broniąc miſtrza ſwego, uciął mu ucho, ale natychmiaſt od zbawiciela zupełnie uzdrowionym zoſtał.

Maldywy, wyſpy wielkiego morza Indyiſkiego, roku 1506 pierwſzy raz przez Portugalczykow odkryte. Mieſzkańcy onych po większey części ſą Mahometanie.

Malebranche (Mikołay), zakonu Oratoryanow urodził ſię roku 1638, w młodych leciech regułę zakonną przyiął, wſzyſtek przeciąg życia ſwoiego bogomyślności i nauce poświęcił. Zawołany metafizyk, xięgi wyborne w tey materyi piſał oyczyſtem ięzykiem; umarł roku 1715, wieku 77. Xięgi iego ſą: Szukanie prawdy. — O naturze i łaſce bożey. — Liſty w materyach teologicznych do Antoniego Arnalda. — Rozmowy o metafizyce. O śmierci. — Rozmowa między filozofem Chińſkim i Chrześcianinem. — Traktat o miłości bożey. — Reflexye de præmotione phyſica. — Medytacye o pokorze i pokucie. — Traktat o duſzy. — Uwagi o świetle, kolorach, i ogniu.

Malherbe (Franciſzek), ſławny poeta Francuſki, naypierwſzy z tego narodu wierſz gładko piſać zaczął, iakoż tamteyſi rytmotworcy maią go za wſkrzeſiciela poezyi, niegdyś w tamtym kraiu całe zaniedbaney; umarł roku 1628, wieku 73.

Malicki (Bartłomiey Kazimierz), wydał: Klucz do ięzyka Francuſkiego w Krakowie 1700. — Oratio de San. Thoma Aquinate, Crac. 1692. Miał także wydać dykcyonarz Francuſko-Łacińſko-Polſki.

Malta, wyſpa na morzu śrzodziemnym, (Melita) ſławna rozbiciem okrętu na ktorym Paweł święty do Rzymu płynął. Twierdzą niektorzy, iż dawnieyſzemi czaſy zwała ſię Ogygia, według mitologii, bogini Kalipſo zwyczayne mieſzkanie. Rzymianie zdobyli ten wyſep od Kartagińczykow; Arabowie odebrali go potym, Robert hrabia Sycylii z niego Arabow wypędził, roku 1190, od ktorego czaſu zawżdy razem z Sycylią pod iedną władzą zoſtawał, na koniec Karol piąty ceſarz darował go kawalerom, z Rodu wyſpy od Turkow rugowanym, ktorzy odtąd Maltańſkiemi nazwani. Donacya ta naſtąpiła roku 1525. Grunt wyſpy Malty tak dalece ieſt ſkaliſty, iż ziemię z Sycylii przywozić muſzą dla pol i ogrodow, ſtołeczne tey wyſpy miaſto Valetta.

Maltanscy kawalerowie, zakon rycerſki, rozmaitemi ſpoſobami był mianowany, iako to: Hoſpitalarii, świętego Jana w Jerozolimie, kawalerowie świętego Jana Jerozolimſkiego, kawalerowie Rhodyiſcy. Teraz od wyſpy, ktorą maią w dzierżeniu, poſpolicie Maltańſkiemi ſię nazywaią. Początek zakonu tego takowy: roku 1048 kupcy niektorzy z miaſta Amalfi, wybudowali w Jerozolimie kościoł ſanctæ Mariæ Latinæ, przy nim ſzpital dla przyimowania pielgrzymow, i kaplicę świętego Jana, ktorego to ſzpitala i kaplicy pierwſzym był rządcą Gerardus Tung z Prowancyi. Gdy w roku 1099, Godfryd z Bulionu Jerozolimę opanował, Gerard wraz z towarzyſzami uczynili nieiaką kongregacyą pod protekcyą świętego Jana w Jerozolimie. Paſchalis II przez bullę roku 1113, potwierdził funduſz tego ſzpitala, przydaiąc aby po śmierci Gerarda, rząd-

rządca nowy od pozostałey braci z ichże towarzystwa obrany był. Raymund du Puy następca Gerarda pierwszy braci regułę przepisał, approbowaną od Kalixta II papieża roku 1120, i odtąd tenże Raymund naypierwszy mistrzem się zwać począł. Widząc Raymund powiększone dochody, i liczbę braci, przedsięwziął, nie tylko pielgrzymow przyimować, żywić, ale i bronić, i ztąd pierwszy w tym zakonie nastąpił podział. Szlachta obronę pielgrzymow od napaści po drogach przedsięwzieła; kapłani na odprawowanie obrządkow kościelnych wyznaczeni; bracia zaś nie szlachetni na usługę szpitalną; ten rozdział, i inne postanowienia Innocenty II papież potwierdził roku 1130.

Po utracie Jerozolimy, kawalerowie nayprzod osiedli w Margacie, potym w Akrze, gdzie się mężnie bronili roku 1290. Przenieśli się potym do wyspy Cypru, gdzie dano im miasto Limisson, tam ośmnaście lat mieszkali. W roku 1308 zdobyli na Saracenach wyspę Rhodus, i odtąd zwać się zaczeli kawalerami Rodyiskiemi, *Equites Rhodii*, trzymali tę wyspę przez lat 213, na koniec nie tak męstwem, iak niezmiernością potęgi Tureckiey przytłumieni, tułali się po rożnych mieyscach w Kandyi, w Witerbie, poki od Karola V donacyi wyspy Malty nie otrzymali, roku, iako się wyżey wspomniało 1525. Tam gdy osiedli i wzmocnili się, kawalerami Maltańskiemi nazwani są, i dotąd w possessyi tey wyspy z nieśmiertelną imienia swego sławą przebywaią. Zakon kawalerow Maltańskich, oprocz wyspy tegoż imienia, dwie inne pomnieysze ma w swoim dzierżeniu, zowią się Goza i Kommio. Resztę zaś intrat swoich odbiera z kommenderyow, ktore ma w państwach Katolickich.

Rząd kawalerow Maltańskich nazwać się może po części monarchiczny i arystokratyczny. Monarchicznym iest względem obywatelow wysp, i samychże kawalerow, w tym, co się obserwy reguł tycze; arystokratyczny w interessach wielkiey wagi, w ktorych mistrz wielki nic stanowić nie może bez dołożenia się rady wielkiey. Dwoiakie są rady, albo kapituły; *ordynaryina*, na ktorey wielki mistrz z kawalerami wielkiego krzyża zasiada; *zupełna*, na ktorey oprocz mistrza i kawalerow wielkiego krzyża, z ięzyka każdego dwoch kawalerow przytomnych być musi, ci zaś powinni być naystarsi swoich ięzykow albo prowincyi. Językami albowiem nazywaią się nacye albo prowincye, na ktore zakon podzielony. Tych ięzykow iest ośm: Prowancki, Auvergne, Francuski, Włoski, Arragoński, Niemiecki, Kastyliski, i Angielski. Naystarszy z Prowancyi (tych zaś filarami zowią) iest wielkim kommendatorem; naystarszy albo filar prowincyi Auvergne, iest marszałkiem wielkim; naystarszy z prowincyi Francuskiey, iest wielkim hospitalaryuszem; naystarszy z ięzyka Włoskiego, iest wielkim admirałem; naystarszy z ięzyka Arragońskiego, iest konserwatorem wielkim; filar ięzyka Niemieckiego iest wielkim sędzią; ięzyka zaś Kastyllańskiego kanclerzem wielkim. Po odszczepieństwie Angielskim ięzyk ten ustał, ktorego filar bywał niegdyś naywyższym iazdy kommendantem.

Języki dzielą się na prioraty i kommenderye. Kommenderye są magistralne, gratiæ, & justitiæ. Magistralne do wielkiego mistrza należą, ktory ma z prawa iednę w każdym prioracie. *Justitiæ* te się zowią, ktore zasłużonym przez dawność wokacyi dawane bywaią. *Gratiæ* te są, z ktorych iednę w lat pięć wielki mistrz, lub przeor, według upodobania swego dać może. W samym Francuskim krolestwie rachuią komenderyi Maltańskich dwieście czterdzieści.

Kawalerowie szlachta nazywaią się: Equites justitiæ, i oni tylko mogą mieć naywyższe w zakonie godności. Equites gratiæ są, ktorzy dla zasług mimo nieszlachectwo, do zakonu są przypuszczeni. Bracia usługuiący są: woyskowi, ktorych obowiązek ten sam co i kawalerow wyższych. Kościelni bracia są kapellani zakonu. Wywod szlachectwa każdy kawaler justitiæ czynić musi, nie iednakowa iednak liczba herbow do wywodu we wszystkich kraiach iest ustanowiona. W prioracie Niemieckim z szestastu herbow kawalerowie wywodzić się muszą. W inszych państwach pospolicie ze czterech.

Każdy kawaler obowiązany iest nosić na sukni z lewey strony krzyż przyszyty ośmiorożny z płotna białego. Wiek sposobny do wzięcia krzyża i nowicyatu lat siedmnaście, do professyi ośmnaście.

Dawność w zakonie wokacyi rachuie się od dnia przyięcia, żeby zaś kommenderyi justitiæ, dosłużyć się mogł kawalerow, trzeba, ażeby lat pięć w Malcie mieszkał, i cztery kampanie na morzu przeciw niewiernym odprawił, kampanie te zowią karawanami. Pod czas kampanii kawalerowie na sukniach noszą nakształt koletu czerwonego, z krzyżami białemi dwoma, ieden z przodu, drugi z tyłu.

Miſtrz wielki, dwor wſpaniały chowa, intraty iego z komenderyi wyznaczonych, znaczne ſą. Prezyduie na radach zakonu, rozdaie niektore komenderye i urzędy, urząd iego ieſt dożywotni; ſtroy długi iak ſutanna, nie zapinaiący ſię na przodzie, u paſa zawżdy zawieſzony ieſt worek; na tey ſutannie noſi płaſzcz także czarny nakſztałt czamary, krzyż na pierſiach wielki ośmiograniaſty.

MISTRZOWIE WIELCY MALTANSCY.

rządził lat.

Gerard Thom albo Thung pierwſzy zakonu fundator roku 1118. - - - - 38
Rogeryuſz Broyand - 13
Raymund du Puy - 24
Auger de Balben - 3
Armandus de Comps - 4
Gilbertus d'Aſſailli - 2
Gaſto albo Gaſtas.
Jubertus.
Rogeryuſz de Moris - 9
Garneriuſz z Neapolu mieſięcy 3.
Ermengardus Daps - 5
Godfryd de Donjon - 2
Alfons xiążę Portugalſki 1
Godfryd le Rat - - 12
Guerinus de Montaigu 24
Bertrand Texi albo Taxis 10
Guerin albo Gerin - 4

rządził lat.

Bertrand de Comps - 4
Piotr de Villebride - 3
Gwilhelm de Chateauneuf 9
Hugo de Rewel - - 18
Mikołay de Lorgue - 10
Jan de Villers - - 6
Odon de Pins - - 2
Gwilhelm de Villaret - 12
Fulko de Villaret - 15
Maurycyuſz de Pagnai w ſchizmie - - - 4
Gerard de Pins namieſtnik pod czas kłotni dwoch wzwyż położonych o miſtrzoſtwo.
Leon de Villanowa - 23
Deodat de Gozon - 7
Piotr Kornelian - 2
Rogerius de Pins - 10
Raymund Berengerius 8
Robert Juliacus - 3
Jan Ferdynand de Heredia 20
Richard Caracciola w ſchizmie 12
Filibertus de Naillai - 25
Antoni Fluwian - 16
Jan de Laſtic - - 17
Jakub Milli - - 7
Piotr Raymund Zakoſta 6
Jan Urſinus - - 9
Piotr Aabaſſon kardynał 27
Emeryk d'Amboiſe - 9
Gwido Blanchefort - 1
Fabrycyuſz de Caretto - 7
Filip de Villiers l'Isle Adam pierwſzy zakon w Malcie oſadził - - - - 14

Perri-

rządził lat.

Perrinus du Pont - 1
Dezyderyuſz de ſainte Jaille 1
Jan de Homecles - 17
Klaudyuſz de la Sangle 4
Jan de la Valette - 11
Piotr de Monti - - 4
Jan de la Caſſiere - 10
Hugo de Lubens de Verdale kardynał - - - 13
Marcin Garcias - 6
Aloph de Vignacourt - 22
Ludwik Mendez Vaſconcellos.
Antoni de Paulo - 13
Jan Paweł Laſcaris - 21
Paweł de Redin - - 3
Annet de Geſſans mieſięcy 3.
Rafał Cottones - - 4
Mikołay Cottones brat Rafała 17
Grzegorz Caraffa - 10
Adryan de Vignacourt 6
Raymund de Perellos 22
Marek Zondodari - 2
Antoni de Vilhena - 14
Raymund Deſpuig-Montanegre - - - - - 4
1741 Emmanuel Pinto de Fonſeca.
1772 Franciſzek Ximenes de Texada.
1773 Emmanuel de Rohan.

Małżeństwo, według prawa duchownego i świeckiego, ieſt złączenie mężczyzny z niewiaſtą trwać dożywotnie maiące. Ta definicya małżeńſtwa w powſzechności, w ſzczegulności zaś biorąc: ieſt złączenie mężczyzny z niewiaſtą, przez kontrakt prawny dla nabycia płodu uczynione; uſtanowione od Boga ſprawcy natury; a przez zbawiciela świata godnością ſakramentu w prawie nowym zaſzczycone. Teologowie wiele rozdzielenia i okoliczności względem ważności małżeńſtw kładą. Okoliczności w ktorych zawarte małżeńſtwa nieważne ſą, w naſtępuiących wierſzach wyrażone ſą:

Ætas, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus diſparitas, vis, ordo, ligamen, honeſtas,
Si mulier ſit nupta, loco nec reddita tuto,
Hæc facienda vetant connubia, facta retractant.

Okoliczności małżeńſtwa oprocz tych, nieważnym czyniących; ſą także przeſzkadzaiące, ktore lubo nie rozrywaią węzow, ſkutkom iednak przeſzkadzaią. O tych w teologii i prawie obſzernie.

Przepiſy praw świeckich względem małżeńſtw, i oſob w małżeńſtwie zoſtaiących, rozmaite ſą według zwyczaiu każdego pańſtwa.

Wielości zon naypierwſzy przykład dał Lamech potomek Kaima, i dotąd w pańſtwach Azyatyckich polygamia ieſt w używaniu. *Patrz* polygamia, wielożeńſtwo.

 Do

Do obrządku małżeńſtwa za rzecz koniecznie potrzebną concilium Trydentſkie oſądziło przytomność właſnego plebana, w niektorych kraiach zezwolenie rodzicow konieczną także ieſt małżeńſtwa kondycyą.

Kontrakty przedślubne, *patrz:* intercyza, zaręczyny, poſag, dożywocie, zapis, przeżycie.

U dawnych Rzymian wielorakie rodzaie małżeńſtw bywały: *per coëmptionem* nazywały ſię, kiedy mąż uroczyście żonę kupował i z poſagiem. Zona takowym ſpoſobem wydana, nazywała ſię: *Uxor juſta, tota uxor, mater familias. Per confarreationem* przy ofierze, na ten czas chleb rzucano na małżeńſtwo, co znaczyło ſpolne wyżywienie. *Per uſucapionem*, albo *per uſum*, małżeńſtwo to, przez mieſzkanie i obcowanie roczne, ſkutek ſwoy brało, na fundamencie uſtawy prawa XII tablic. Małżonka tym ſpoſobem przybrana, nie nazywała ſię mater familias, ale tylko uxor.

Obrządki ślubow małżeńſkich u Rzymian naſtępuiącym odprawiały ſię ſpoſobem: panna w białe lub żołte ſzaty przybrana, z rąk rodzicow gwałtem niby wydzierana była wieczorem, przy pięciu pochodniach nieſionych przez dzieci koſztownie przybrane, ktore zwano *pueri lauti.* Dwoie dziatek prowadziło ią, trzecie zaś nioſło pochodnie Hymeneuſza, krewni zaś i przyiaciele śpiewali pieśń o Hymeneuſzu, wzywaiąc go: *Hymen o Hymenee!* niewiaſta zatym ſzła niosąc w ręku kądziel, wrzeciono, i ſkrzynkę. Nim przyſzła oblubienica w dom męża, kropiono ią wodą luſtralną. Na progu mężowego domu zaſtawała w naczyniach położony ogień i wodę. Pytano ſię iey zatym o nazwiſko; powinna była odpowiedzieć, iż zwała ſię Caja, ta matrona albowiem matka Tarkwiniuſza ſtarego, była wzorem cnot wſzyſtkich mężatek. Oddawano iey zatym klucze domu, na znak, iż miała mieć pilność, i baczenie na wewnętrzne domu mężowego goſpodarſtwo; proſzono ią zatym aby uſiadła na ſtołku ſkurą baranią przykrytym, przez co znaczyła ſię oſzczędność, i praca około wełny. Naſtępowała zatym uczta weſelna, po ktorey matrony zwane pronubæ albo ſwachy, prowadziły ią na mieyſce, gdzie było łożko małżeńſkie, ktore ſię zwało *Lectus genialis.* Nazaiutrz państwo młodzi ſpolne bogom ofiary czynili, i odbierali upominki od krewnych i przyiacioł.

Mamczynski (Staniſław), kanonik Krakowſki doktor Akademii, podał do druku te xięgi: Praxis commiſſorialis fori ſpiritualis, Poſn. 1748. — De privilegiis juris conſultorum fol. Crac. 1738. Są w druku także niektore iego kazania i panegiryki.

Mameluki, nazwiſko znaczące niewolnika. Milicya w kroleſtwie Egipſkim; za Saracenow, do takiego ſtopnia mocy i zuchwałości przyſzła; iż zrzuciwſzy z tronu monarchę, iednego z ſiebie wybrała na panowanie. Pierwſi Mamelukowie byli niewolnicy z Mogola kupieni; i zaprowadzeni do Egiptu, byli zaś mieſzkańcami miaſta Kaptak. Sułtan Egiptu z familii Saladyna Nodgemedyn-Agoub, kupił ich, i kazawſzy im dać należyte w trybie żołnierſkim ćwiczenie, do gwardyi ich ſwoiey zaciągnął. Pomału do tey przyſzli potęgi, iż iednego z pomiędzy ſiebie wybrali ſułtanem Egiptu, ten nazywał ſię Ibegk, wſtąpił zaś na tron roku 1257, hegiry 655. Tron Egiptu trwał w familii iego przez lat ſto dwadzieścia ſześć, po ktorych wyſzłych Mamelukowie Czerkaſcy tron Egiptu opanowali.

Mamertius, narod dawny Kampanii w kroleſtwie Neapolitańſkim. Za czaſow Agatokleſa krola Syrakuzy przenieśli ſię do Sycylii, i oſiedli w Meſſynie.

Mammea (Julia), matka ceſarza, Alexandra Sewera, doſkonałością przymiotow, i obyczaiow wytwornością ſławna. Przyczyniła ſię wielce do ſławy rządow ſyna ſwego, dobre mu w okolicznościach każdych rady daiąc. Twierdzą niektorzy, iż za ſprawą Orygeneſa z ktorym w Antyochii przeſtawała, wiarę Chrześciańſką przyięła; iakoż przez czas panowania iey ſyna, Chrześcianie nie byli prześladowani. Na koniec od zbuntowanego żołnierſtwa w Niemczech niedaleko Moguncyi wraz z Alexandrem Sewerem z świata zgładzona roku 235.

Mammona, ſłowo języka Syryackiego znaczące bogactwa. Chryſtus Jezus użył go mowiąc u Mat. świętego w rozdziale VI: Nie możecie ſłużyć Bogu i mammonie.

Mammudy, moneta Perſka ſrebrna maiąca walor dochodzący złotego naſzey monety.

Man, wyſpa Hybernii do kroleſtwa Angielſkiego należąca. Nazywała ſię przedtym według Pliniuſza *Menavia* albo *Menapia.*

Mana, u Rzymian boſtwo wzywane przy porodzeniu dzieci, zwali ie przeto: Genita-Mana.

Manasses, krol Judy, wſtąpił na tron po bracie ſwoim Ezechiaſzu. Pierwiaſtki panowania ſwego bałwochwalſtwem i tyrannią ſkaził. Izaiaſza proroka drewnianą piłą w poł

w poł przerznąć roſkazał. Bog nieprawościami ludu i monarchy rozgniewany, zeſłał krola Nabuchodonozora, ktory w roku 21 panowania Manaſſeſa, Jerozolimę zburzył, lud i krola w niewolą zabrał. Poſtrzegł ſię w nieſzczęściu Manaſſes, w duchu pokory i ſkruchy nieprawości ſwoie wyznał; przywrocony zatym do pierwſzego ſtanu, ſpokoynie żywota dokonał, roku od ſtworzenia 3392, przed przyiściem Chryſtuſa 643, wieku 67, panowania 55.

Mandaryn, w Chińſkim państwie nazwiſko powſzechne ſzlachty wyſoko urodzoney i urzędnikow. Mandarynowie ſą woyſkowi i cywilni. Stopni zaś Mandarynow ieſt dziewięć, z ktorych każdy ſtroiem oſobliwym od innych ſię rożni. Mandarynoſtwo urzędowne zaſługom tylko obywatelow użyczone bywa, i przeto wielka ieſt ſława Mandarynow Chińſkich obchodzenia ſię w tym wſzyſtkim, co ſię ich urzędu tycze.

Mandat, termin prawny, znaczący kontrakt, przez ktory obliguie ſię dobrowolnie oſoba, drugiey oſoby wypełnić zlecenia. Ten kontrakt u Rzymian zwany *mandatum*, wchodził w poczet kontraktow *bonæ fidei*.

Mandata, ſtolicy Apoſtolſkiey w duchownym prawie, ſą liſty papieſkie, przez ktore wolą ſwoię w duchownych i beneficyalnych materyach ogłaſzaią. Mandatow takowych wielorakie ſą rodzaie: *Mandat in forma dignum* ieſt toż ſamo co prowizya ale pod kondycyą, ieśli mandataryuſz ieſt zgodnym do obięcia beneficium. Pozew do ſądow aſſeſſorſkich wydany, nazywa ſię *Mandat*.

Mandyl, nazwiſko turbanow, ktore poſpolicie w Perſyi ſą używane, rożnią ſię od Tureckich.

Manes, bożyſzcza domowe u Rzymian, niektorzy twierdzili, iż w nich czczono duſze zmarłych przodkow, zdanie też wielu ieſt, iż to były bożyſzcza piekielne, albo geniuſze opiekuiące ſię duſzami zmarłych. Apuleiuſz w xiędze: De Deo Sacratis, takie o tych bożyſzczach przywodzi zdanie: Duch prawi człowieczy gdy wyidzie z ciała ſtaie ſię nieiakim geniuſzem, te dawni zwali *Lemures*; ci, ktorzy dobrze na świecie żyli, po śmierci mieli w opiece naſtępcow ſwoich, i zwano ich: *Lares familiares:* nieprawi za życia, po śmierci napaſtowali żyiących, nazwiſko ich *Larvæ*: gdy zaś przez żadne obwieſzczaiące ſkutki nie wiedziano iak ſię duſza zmarłego obrociła, mianowane były manes. Na nadgrobkach dawnych poſpolicie wyryte znayduią ſię te litery: D.M.S. co ſię tłomaczyć powinno: Diis Manibus ſacrum.

Maneton, kapłan miaſta Heliopolu za czaſow Ptolomeuſza Filadelfa, piſał hiſtoryą Egipſką.

Manheim, nad rzekami Renem i Neker, miaſto obronne, regularne, i dość ludne, zaſzczycone rezydencyą elektora Palatina Rheni.

Mania, bogini u Rzymian według ich mitologii matka bogow zwanych *Lares*, ktorzy, że krzyżowych ulic ſtrzegli nazwani: *Lares compitalitii*.

Manicheuszowie albo Manicheyczykowie, kacerze w trzecim wieku, od herſzta ſwego Maneſa tak nazwani. Twierdzili, iż ſą dwa *principia bonum & malum*, dobry wſzego dobrego dawcą był, od złego wſzyſtko złe pochodziło. Ciał zmartwychwſtania nie przypuſzczali. Twierdzili, iż duſze z ciał iednych do drugich przechodzą, dobre na koniec z Bogiem ſię iednaią; złe karę odbieraią: i innych wiele podobnych błędow. Jeſzcze około iedenaſtego wieku znaydowali ſię ci ſektarze w kroleſtwie Francuſkim.

Maniecki (Franciſzek), Jezuita, wierſze iego niektore z druku wyſzły pod tytułem: Appollo albo poezye, w Sendomirzu roku 1724.

Manifest, dwoiaką ma ſignifikacyą: publiczną i prywatną. Gdy ieſt wyrazem dyplomatycznym, znaczy albo *oſtrzeżenie* prawa kraiowi należącego, czyli to w porządku ſukceſſyi tronu, czyli ſpadku prowincyi, czyli innego iakiego prawa ſzczegulnego, lub w powſzechności z prawa narodow temuż kraiowi ſłużącego: albo *deklaracyą*, ktorą narod czyni przeciw narodowi, iako nie znalazłſzy u niego ſprawiedliwości na ſwoie uſkarżania, i remonſtracye zanieſione, uznaie ſię przymuſzonym użyć ſił właſnych, do uczynienia iey ſobie odporem. Manifeſt zaś *prywatny* albo w poſpolitego prawa używaniu, znaczy także deklaracyą, ale prywatną, w publicznych aktach zanieſioną, przez ktorą czyniący, oſtrzega prawa ſwoie przeciw uzurpatorowi, lub w uczynkowych ſprawach, uroczyſte i publiczne oświadczenie ſię, ſzukania ſprawiedliwości dla ſiebie w ſądzie przyzwoitym przeciw gwałt czyniącemu: co nic innego nie ieſt tylko dalſzy proceder prawny rozpoczęty, daiący ważność prawną manifeſtowi. W Litewſkim i Ruſkim prawie, manifeſt nazywaią żałobą albo obżałowaniem.

Manilia, wyſpa morza Indyi wſchodnich, zdobyta od Hiſzpanow roku 1572, dotąd w ich poſſeſſyi zoſtaie. Miaſto ſtołeczne tegoż nazwiſka, ma ſwego arcybiſkupa, rządca ma tytuł vicereia.

Manipularz, ſtroy kościelny, zawieſzaiący ſię na lewey ręce. Twierdzą niektorzy, iż zaſtępuie mieyſce chuſtek, ktore dawniey duchowieńſtwo w tym mieyſcu wieſzało, i przeto biorący mowi: *Merear Domine portare manipulum fletus & doloris.* Pod czas obrządkow Grecy i Maronitowie manipularze u obydwoch rąk noſzą. Biſkupi aż po odprawioney konfeſſyi manipularz biorą.

Manipulus, hufiec piechoty u Rzymian, każda legia z dzieſiąciu manipulow złożona była; za czaſow Maryuſza trzydzieści manipulow w legią wchodziło. Nazwiſko to ztąd wzięło początek, iż u dawnych Rzymian każdy hufiec zamiaſt chorągwi, miał ſnopek zawieſzony na żyrdzi dotąd, poki Rzymianie orłow na proporcach używać nie zaczęli.

Manlius, nazwany Capitolinus ztąd, iż od Gotow Kapitolium obronił, był konſulem Rzymſkim, w wielu potyczkach odwagą ſwoią był powodem do zwycięſtwa; na koniec przekonany o bunt pod czas ktorego zamyślał ſię krolem uczynić, ze ſkały Tarpeyſkiey zrzuceniem życia dokonał, roku od założenia Rzymu 370.

Manlius, zwany Torquatus przeto, iż zwyciężywſzy na woynie w poiedynku dzielnego Gola, łańcuch z niego złoty zdiął, i na ſobie powieſił. Zacny ten bohatyr kilka razy był konſulem, na woynach ſzczęśliwy, w zachowaniu karności żołnierſkiey tak dalece groźny, iż własnego ſyna śmiercią ukarał za to, iż bez pozwolenia iego, potyczkę ſtoczył, i nieprzyiaciela zwyciężył. Żył około roku Rzymu 450.

Manna, pokarm niebieſki Zydom na puſzczy użyczony, o ktorym obſzernie xięgi Moyżeſzowe.

Manometrum, inſtrument ſłużący do mierzenia odmian, ktore przez rzadkość lub grubość powietrza ſtaią ſię.

Mansart (Franciſzek), ſławny architekt w kroleſtwie Francuſkim. Pod iego dozorem, i za podanemi od niego plantami ſtanęły fabryki wſpaniałe, ktoremi Ludwik XIV kroleſtwo i ſtolicę ſwoią przyozdobił. Dachy łamane, ktore zowią Manſardes na pamiątkę wynalazcy, dowodem ſą iego w architekturze biegłości; umarł roku 1666, wieku 69.

Mansus, termin łaciny proſtey, w prawie iednak oſobliwie naſzym używany, znaczący część gruntu, ktorą łanem albo włoką poſpolicie nazywaią.

Mansyonarz, w dawnych kościołach znaydowali ſię duchowni urzędnicy tego nazwiſka, ale o ich obowiązkach pewności nie maſz. Jedni ich rządcami dobr kościelnych, drudzy ſtrażnikami świątnic kładą. Teraz poſpolicie tak nazywaią ſię kapłani, ktorych obowiązek officium nayświętſzey Maryi panny codziennie w chorze śpiewać w katedrach, w kollegiatach, lub prepozyturalnych kościołach.

Mantua, miaſto ſtołeczne xięſtwa tegoż nazwiſka we Włoſzech. Xiążęta Mantuańſcy z domu Gonzagow przez długi czas Mantui byli panami; gdy ten dom zſzedł, xięſtwo Mantuańſkie po rożnych obrotach, na koniec doſtało ſię domowi Auſtryackiemu, pod ktorego panowaniem teraz zoſtaie. Mantuańſkie xięſtwo graniczy z ſtanami kościelnemi, Rzecząpoſpolitą Wenecką, xięſtwem Modeny i Medyolańſkim. Miaſto to zaſzczycone ieſt urodzeniem Wirgiliuſza i Taſſa.

Manucyusz (Aldus), urodzony w Baſſano, ſławny w Wenecyi drukarz i autor. Przełożył z Greckiego na Łacińſki ięzyk xięgi niektore świętych Grzegorza z Nazyanzu i Damaſcena; ſą noty iego, kommentaryuſze na Homera i Horacyuſza, i przedmowy xiąg niektorych u ſiebie drukowanych; umarł w Wenecyi roku 1516.

Manucyusz (Paweł), ſyn Alda, torem oyca ſwego ſzedł, przełożonym był nad drukarnią ſtolicy Apoſtolſkiey, i przez czas nieiaki biblioteką Watykańſką zawiadywał. Piſał xięgi: De legibus Romanis. — De dierum apud Romanos veteres ratione. — De ſenatu Romano. — De civitate Romana.—De comitiis Romanorum; umarł roku 1574, wieku 62.

Manucyusz (Aldus), ſyn Pawła i naſtępca w ſprawowaniu ſławney domu ſwoiego drukarni; umarł w Rzymie roku 1597. Piſał Włoſkim i Łacińſkim ięzykiem xięgi, z tych: Traktat o ortografii.—Kommentaryuſz na Cicerona i trzy xięgi pytań pod tytułem: Quæſita per epiſtolam, ktore mu wielką ſławę uczyniły.

Manumissio, akt prawny, przez ktory pan uwalnia poddanego z poddańſtwa, lub niewoli. Troiaki był rodzay i ſpoſob manumiſſyi u dawnych Rzymian. Pierwſzy i nayuroczyſtſzy nazywał ſię: *per vindictam*, w ten czas pan trzymaiąc ſługę lub niewolnika za rękę przed ſędzią, dawał mu lekki policzek, konſul zaś lub ſędzia dotknąwſzy ſię go laſką, mowił: *Aio te eſſe liberum more Quiritum.* Po znieſieniu bałwochwalſtwa manumiſſye odprawiały ſię w kościołach, ztąd to w prawie wyrażenie naſtało: manumiſſio in ſacro-ſanctis eccleſiis. Drugi ſpoſob manumiſſyi *per epiſtolam & inter amicos*; pan w obecności poufałych przyiacioł, rozka-

rozkazywał niewolnikowi ſiąść do ſtołu z ſobą, przez co ſtawał ſię wyzwoleńcem. Trzecia manumiſſya ſtawała ſię *przez teſtament*, kiedy pan wyraził w oſtatniey dyſpozycyi: NN. *ſervus meus liber eſto.* Sukceſſor na ten czas iuż tracił prawo właſności do wyrażonego ſługi niewolnika.

Prawo zwane: Lex Fuſia Caninia uſtanowiło liczbę niewolnikow, wielu godziło ſię uwalniać. Maiący dwoch mogł ich wolnością udarować. Trzech, dwoch tylko mogł uwolnić. Od trzech do dzieſięciu połowę; od dzieſięciu do trzydzieſtu, trzecią część; od trzydzieſtu do ſta, czwartą; od ſta do piąciuſet, piątą; to prawo przez Juſtiniana ceſarza znieſione zoſtało.

Mao men albo mein, waga w Indyach wſchodnich, wychodzi na pięćdzieſiąt funtow. Rzeczy ſłużące do pożywienia tą wagą ſię mierzą.

Mapalia, nazwiſko namiotow, pod ktoremi Numidowie życie trawili, Lukan ie opiſuie:

Surgere congeſto non culta mapalia culmo.

W Wirgiliuſzu dokładnieyſze takowych namiotow i ſprzętow w nich znayduiących ſię opiſanie:

Omnia ſecum
Armentarius Afer agit tectumque, Laremque,
Armaque, amiclæumque canem, criſtamque, pharetram?
Non ſecus ac patriis ſacer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam dum carpit.

Mappa, wyobrażenie kroleſtw, prowincyi, &c. z wymiarem ich obſzerności na kartach ſztychowane.

Maragvan, prowincya Ameryki południowey w kroleſtwie Brazylii, należy do Portugalczykow.

Marasma, oſtatni ſtopień wyſchłości człowieczey albo ſuchot; Owidyuſz w xięgach przemian, przedziwnie ſtan takowego człowieka wyraził:

Hirtus erat crinis, cava lumina, pallor in ore,
Labra incana ſitu, ſcabri rubigine dentes,
Dura cutis, per quam ſpectari viſcera poſſent;
Oſſa ſub incurvis extabant arida lumbis;
Ventris erat pro ventre, locus; pendere putares
Pectus, & à ſpinæ tantummodo crate teneri.
Auxerat articulas macies, genuumque tumebat
Orbis, & immodico prodibant tubere tali.

Maratienses albo Maratiani, według Pliniuſza narod oſiadły nad brzegami Kaſpiyſkiego morza.

Maratti albo Maratta (Karol), ſławny malarz, uczeń Jędrzeia Sacchi umarł w Rzymie roku 1713, wieku 88. Obrazy iego wielki maią ſzacunek przez wdzięk wyrażenia i żywość ſarb.

Marawedy, pieniążek miedziany w kroleſtwie Hiſzpańſkim, mało co więcey wynoſzący, nad naſz groſz. Zwyczay ieſt w Hiſzpanii marawedami ſummy pieniężne rachować, ztąd w apparencyi nieźmierne kapitały, choć w ſkutku mała kwota.

Marca (Piotr), arcybiſkup Paryſki, prałat pobożny i uczony, umarł roku 1662, wieku 69. Jego xięga: De concordia ſacerdotii & imperii, dotąd wielce ieſt ſzacowana. Piſał oprocz niey naſtępuiące: Libellus quo editionis librorum de concordia ſacerdotii & imperii conſilium exponit, & opus Apoſtolicæ ſedis cenſuræ ſubmittit. — Diſſertatio de primatu Lugdunenſi. — Epiſtola ad Henricum Valeſium de tempore quo primum in Galliis ſuſcepta eſt Chriſti fides.

Marca, *patrz* grzywna.

Marcellinus, papież wſtąpił na katedrę świętego Piotra roku 296. Tradycya, iakoby pod czas prześladowania miał bogom ofiary czynić przeſtraſzony męczarniami, fałſzywa ieſt, i dzielnemi dowody zbita tak, iako i koncylium 300 biſkupow w Synueſſie, na ktorym gdy Marcellin przeſtępſtwo wyznał, zgromadzeni biſkupi mieli mu odpowiedzić: *Prima ſedes à nemine judicatur, tu reus, tu judex; ex ore tuo juſtificaberis, & ex ore tuo condemnaberis &c.* Nie ieſt rzecz pewna czyli Marcellin papież za prześladowania Dyokleцyana ceſarza męczeńſką koronę otrzymał; umarł oſtatniego dnia Czerwca roku 304, rządził kościołem lat ośm, mieſiąc ieden, dni 27.

Marcellus I (święty), papież, po zeyściu świętego Marcellina na tę godność nawyżſzą w kościele bożym wynieſiony. Za prześladowania Maxencyuſza wiele ucierpiał, na wygnanie poſłany na koniec, czyli ſię z niego do Rzymu powrocił, nie maſz pewności; umarł roku 310. Rządził kościołem rok 1, mieſięcy 8, dni 6.

Marcellus II papież, zwany przedtym Marcelli Cervinus, urodzony w Fano mieście ſtanu kościelnego. Kardynałem ieſzcze będąc prezydował na koncylium Trydentſkim. Obrany papieżem po śmierci Juliuſza III, we dwadzieścia cztery dni po ſwoiey elekcyi żyć przeſtał roku 1555, 3 Maia, z wielkim duchowieńſtwa i poddanych żalem, wiele dobrego z rządow tak wybornego męża obiecuiących ſobie.

Marcellus, ſyn Oktawii ſioſtry Auguſta ceſarza, w ośmnaſtym roku

Edylem kreowany, poiął Julią corkę iedyną tegoż cesarza, i za następcę na cesarstwo po śmierci wuia od wszystkich dla wybornych przymiotow był żądany, ale śmierć prędka nadzieie tak powabne omyliła. Wirgiliusz czyni o nim wzmiankę, i opłakuie spełzłe Rzymian nadzieie.

Marcellus (Marcus Claudius), sławny wodz i bohatyr Rzymski, pięć razy godność konsula piastował. Golow zwyciężył i krola ich Wirydomara w potyczce własną ręką zabił. Syrakuzę mimo kunszt Archimedesa zdobył. Tym się iednak naybardziey wsławił, iż wielkiego Annibala godnym się stał antagonistą, dwa razy albowiem z rownym awantażem zwiodł z nim potyczkę; w trzeciey fortelem Annibala w zasadzkę wprowadzony, zginął. Plutarchus życie tego rycerza napisał.

Marchezwan, osmy miesiąc Zydowski w tey przypadał porze, w ktorey u nas połowa Października i Listopada.

Marchia Ankonitanska, prowincya państw kościelnych we Włoszech, miasto w niey Ankona, Loret, Kameryno, i Macerata.

Marchia (la Marche), prowincya krolestwa Francuskiego zaszczycona tytułem hrabstwa, przyłączona do krolestwa w wieku czternastym, przedtym albowiem własnych swoich udzielnych miała panow.

Marchia Brandeburgska, *patrz* Brandeburgia.

Marchia Trevisana, prowincya Włoska w państwach Rzeczypospolitey Weneckiey, miasto iey stołeczne *Trevizo.*

Marcin (święty), urodzony w Węgrzech biskup Turoneński sławny kościoła bożego prałat. Będąc ieszcze świeckim gdy ubogiemu połowę płaszcza swego dał, w tęż połowicę odzianego we śnie Chrystusa zobaczył, i usłyszał: Marcin ieszcze katachumen tą mnie suknią przyodział. Porzuciwszy świat, gdy się do Francyi udał, tamże poniewolnie biskupem uczyniony, owczarnią swoią nauką i przykładem polepszał i oświecał. Poszedł na koniec po nadgrodę prac Apostolskich roku 397, wieku 81.

Marcin I, (święty), papież wstąpił na katedrę Rzymską po Teodorze. Błędy Monotelitow potępił. Od Konstancyusza cesarza za to, iż błędom iego nie sprzyiał, skazany na wygnanie do Chersonezu, tamże życia dokonał, po obraniu w lat 6, miesiąc 1, dni 26.

Marcin II, papież Francuz, bunty ludu Rzymskiego łagodnemi sposoby uśmierzył. Piotra krola Arragonu od społeczności kościoła za nieszpory Sycylyiskie odłączył; umarł w Peružu R. 1285, rządziwszy kościołem lat 4, miesiąc 1, dni 7.

Marcin III, papież z domu Kolumnow, pospolicie zaś zwany Marcinem V, od tych, ktorzy dwoch papieżow, Marynusow, Marcinami być mienią. *Patrz* Marinus I. Po długo trwaiącey schizmie w kościele bożym, papież ten na koncylium Konstancyeńskim zgodnie obrany. Wszystkie starania na to łożył, ażeby tak w kościele iako i w kraiach Włoskich iedność i pokoy utwierdził, iakoż po części zabiegi iego nie były bezskuteczne; umarł w Rzymie roku 1431, wieku 63, rządził lat 13, miesięcy 3, dni 12.

Marcus Aurelius (Antoninus), zwany, filozof cesarz Rzymski, poiąwszy corkę cesarza Antonina, od niego następcą uczyniony, panować począł roku 161 wraz z Lucyuszem. Markomanow, Qwadow, Parthow zwyciężył, i lubo w woiennych sprawach dzielny i szczęśliwy, w pokoiu iednak przez rząd dobry, umiarkowanie, wzgląd na poddanych, i ścisłe sprawiedliwości przestrzeganie, stał się przykładem dobrych monarchow. Wielbią kronikarze obszernie dzieła tego wielkiego cesarza, ktory żyć i poddanych uszczęśliwiać przestał roku 180, wieku 59, panowania 19. Uwagi Marka Aureliusza podzielone na xiąg dwanaście, wielokrotnie z druku wyszły, i rożnemi ięzykami przetłomaczone są.

Marcyan, cesarz wschodni w Illiryi urodzony, szedł przez stopnie woyskowe do znamienitych urzędow. Po śmierci Teodozyusza młodszego od Pulcheryi cesarzowey przybrany za małżonka, i uczestnikiem godności naywyższey uczyniony roku 450. Do złożenia zboru powszechnego w Chalcedonii skutecznie się przyłożył, i sam na nim był przytomny. Kacerzow surowemi edyktami powściągnął i ukarał. Trybutu Attyli od antecessora swoiego dawanego, płacić nie chciał, i Walentynianowi zachodniemu cesarzowi, przeciw temuż nieprzyiacielowi znaczne dał posiłki; zgoła tak dzielnie, rozsądnie i sprawiedliwie państwem rządził, iż w poczet naydoskonalszych monarchow policzony iest; umarł roku 457, wieku 64, panowania 7.

Marcyon, herszt kacerstwa Marcyonitow, na wzor Manicheyczykow dwa principia złe i dobre przypuszczał. Wcieleniu Chrystusowemu i zmartwychwstaniu ciał sprzeciwiał się. Starego testamentu nie przypuszczał. Na koniec Pithagoresa zdania względem przechodzenia dusz z ciał iednych w inne chwycił się. Kacerstwo to przy-

mocno się było rozszerzyło, tak dalece, iż Konstantyn wielki surowe przeciw niemu wydał edykta. Marcyon żył około roku 145, urodził się w Synopie mieście Paflagonii nad morzem czarnym.

Mardocheusz, wuy Esthery krolowey, wysłuchawszy dwoch spiski na życie krolewskie czyniących i o nich doniozszy po długim czasu przeciągu nadgrodę znamienitą odebrał, że zaś Aman sprzysiągł się był z iego okazyi na cały Zydowski narod, aby go zgubił, i dla samego Mardocheusza szubienicę wysoką wśrzod rynku wystawić kazał, udał się w tey mierze Mardocheusz do Esthery krolowey, za tey prozbą lud Izraelski ocalony, Aman zaś powieszony na teyże szubienicy, ktorą Mordocheuszowi zgotował.

Mardocheusz, syn Elizera rabin Konstantynopolitański pisał kommentaryusz na pięć xiąg Moyżeszowych; wsparty cytacyami i zdaniem Aben-Ezry i innych Zydowskich autorow.

Marek (święty), Ewangelista, był uczniem Piotra świętego. Podanie prawie powszechne twierdzi, iż był pierwszym rządcą kościoła Alexandryiskiego. O czasie w ktorym Ewangelią pisał pewności nie masz. Swięty Jeronim twierdzi, iż ieszcze na życia świętego Piotra to dzieło przedsięwziął. Swiętego Ireneusza zaś zdanie, iż po śmierci Apostołow Piotra i Pawła napisana była. Kronika oryentalna czas śmierci iego naznacza roku 67. Ciało iego w Wenecyi, ktorego państwa iest pryncypalnym patronem.

Marek (święty), papież Rzymianin, nastąpił po świętym Sylwestrze, roku 336 rządził kościołem miesiecy 8, dni 22.

Mareotis palus, iezioro w bliskości Alexandryi, kanały od Nilu prowadzone niezmiernie to iezioro powiększyły, i taką z całym Egiptem uczyniły kommunikacyą, iż to iezioro stało się nader zyskownym portem dla Alexandryiczykow. Wina rosnące nad brzegami ieziora tego sławne były, ztąd Wirgiliusz:

Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ.

Margrabia, tytuł honoru, niektorym kraiom pod imieniem Margrastwa lub maiętnościom udzielaiący się. Osobom także częstokroć dawany bywa, i wiele domow w Europie tym tytułem zaszczyconych iest, w Rzeszy Niemieckiey czterech udzielnych xiążąt tego tytułu używaiący są: Margrabia Brandeburgski, Miśniński, Badeński, i Morawski, i te są pryncypalne

palne pomnieyszych lubo udzielnych Margrabstw w tym państwie wiele liczą. Czterech pryncypalni, o ktorych wyżey była wzmianka, z racyi Margrabstw swoich maią mieysce i głos na walnym seymie Rzeszy Niemieckiey. W Polszcze z przywileiu cesarza, Pińczowska włość na Margrabstwo erygowana, roku zaś 1601 za pozwoleniem Rzeczypospolitey dzielić się nie może, i starszy w domu Myszkowskich na zawsze ią posiadać miał; że zaś ten dom zszedł, z Wielopolskich familii naystarszy wziął imie Myszkowskich z tytułem Margrabi Pińczowskiego.

Maria, nayświętsza Marya panna matka Jezusa Chrystusa Boga i człowieka była z pokolenia Judy, domu Dawida, corka Joachima i Anny. Pismo święte okoliczności wszystkich życia Bogarodzicy nie wylicza. Co iednak tradycya i świadectwa niektorych poważnych autorow twierdzą, tu się kładzie. Ewodyusz biskup Antiochii i Nicefor piszą, iż w roku pietnastym życia swego porodziła Jezusa Chrystusa, narodzenie iey zatym przypada na rok od stworzenia świata 4019. W trzecim roku ofiarowana była w kościele, przez lat iedynaście tam przebywała, w czternastym roku poślubiona Jozefowi świętemu, ktory był strażnikiem iey dziewictwa, i opiekunem w okolicznościach życia, co się stało z instynktu Ducha świętego za spolnym i dobrowolnym Maryi i Jozefa umowieniem i zezwoleniem. Zwiastowanie przez anioła Gabryela Ewangelia święta nam obwieszcza z okolicznościami wszystkiemi, iako też nawiedzenie pokrewney swey Elżbiety, gdzie nayświętsza Marya, wyrzekła pienie dotąd od kościoła zachowane: *Wielbiy duszo moia pana &c.* Czyniąc zadość roskazowi cesarza Augusta, ktory spisywać wszystkich państw swoich mieszkańcow roskazał, gdy dla tey okoliczności Marya do Betleem wraz z małżonkiem przyszła, tamże dnia 25 Grudnia, roku od stworzenia 4034, wydała na świat Jezusa Chrystusa zbawiciela świata. Widziała w krotce syna swego od Magow ze wschodu przychodzących adorowanego; i we dni czterdzieści po porodzeniu stosuiąc się do przepisow zakonu, stawiła się w kościele do oczyścienia, gdzie proroctwa Symeona i Anny usłyszała. Schronienie przed zawziętością Heroda do Egiptu; ztamtąd powrot; znalezienie zgubionego syna między doktorami; przytomność przy śmierci zbawiciela; te życia Maryi panny okoliczności dokładnie ewangelia o-

powieda. Po śmierci zbawiciela na fundamencie wyroku iego mieſzkała nayświętſza Marya u Jana ktoremu za matkę polecona była. W ktorym wieku przenioſła ſię do nieba, rozmaite ſą zdania, iedni śmierć nayświętſzey Maryi w roku życia 49, drudzy w 57, inni w 60, niektorzy w 63, wielu zaś w 72 kładą. Epifaniuſz kapłan Konſtantynopolitańſki wyraźnie mowi: *Ætas virginis ad ſeptuaginta duos annos proceſſit*, do ktorego zdania ſtoſuie ſię Cedrenus; święty Anzelm, i kardynał Baroniuſz.

Maria Kleofas, matka Jakuba świętego Apoſtoła, przytomna była śmierci i pogrzebowi zbawiciela. Jey uroczyſtość bywa obchodzona dnia oſmego Kwietnia.

Maria (święta Magdalena), ſioſtra Marty i Łazarza, uproſiła u zbawiciela wſkrzeſzenie brata ſwego. Siedząc u nog Jezuſowych odebrała wyrok, iż naylepſzą cząſtkę wybrała. To o niey ewangelia święta wſpomina, iako też o iey przytomności przy męce i śmierci zbawiciela, ktorego w poſtaci ogrodnika w ogrodzie po zmartwychwſtaniu naypierwſza widzieć ſtała ſię godną. Rożne ſą o czaſie i mieyſcu śmierci tey świętey Maryi Magdaleny tradycye: że zaś taż ſama była niegdyś iawnogrzeſznicą, o ktorey wſpomina ewangelia, iż maścią wonną namazała nogi Chryſtuſowe, ieſt w tym zdanie świętego Grzegorza wielkiego, papieża.

Maria (Leſzczyńſka), corka Staniſława Leſzczyńſkiego krola Polſkiego, urodziła ſię w Baſzkowie maiętności dziedziczney oyca ſwego, na ten czas ieſzcze woiewody Poznańſkiego, roku 1703, dnia 23 Czerwca. W niemowlęcym wieku uczęſtniczką będąc nieſzczęść oyca ſwego, z nim razem mieſzkała w Biponcie. Tam za Boſkim przeznaczeniem iedynie wybrana za małżonkę Ludwikowi XV. krolowi Francuſkiemu ślub z nim wzięła nayprzod przez prokuratora w Strażburgu, potym w Fontainebleau roku 1725, dnia 5 Września. Pobłogoſławił pan Bog małżeńſtwu temu licznym płodem. Krolowa zaś Marya do śmierci ſamey, ktora przypadła dnia 24 Czerwca roku 1768, dawała przykłady nieuſtanne cnot wybornych, ſtaiąc ſię matką ſierot i ubogich, narodu zaś Polſkiego iako była ozdobą, tak zawżdy oyczyznie ſwoiey ſprzyiaiąc, wſzyſtkim przybywaiącym do Francyi Polakom nie tylko łatwy przyſtęp, ale wſparcia w każdych okazyach i protekcyi dowody dawać nigdy nie opuściła. Pamięć tey pobożney i zacney krolowy we Francyi trwać zawżdy będzie.

Maria Kazimira, krolowa Polſka małżonka Jana III krola; we Francyi urodzona z domu margrabiow d'Arquien, przybywſzy do Polſki z Ludwiką Gonzagą małżonką Jana Kazimierza, nayprzod wydana za Jana Zamoyſkiego woiewodę Sendomirſkiego, ponowiła śluby po śmierci iego, z Janem Sobieſkim na ten czas hetmanem i marſzałkiem wielkim koronnym, po śmierci iego przenioſła ſię do cudzych kraiow, i nayprzod w Rzymie mieſzkała, na koniec do Francyi zaiechawſzy tamże w Blois życia dokonała.

Maria Jozefa, krolowa Polſka małżonka Auguſta III krola, corka Jozefa I ceſarza, pani świątobliwością żywota znakomita, żyć przeſtała w Dreźnie roku 1757.

Maricius (Szymon), akademik Krakowſki miał podać do druku: Commentarium in orationes Ciceronis pro P. Quintio. Wydał zaś: De ſcholis & academiis.

Mariland, wyſpa Amerykańſka niedaleko Wirginii należy do kroleſtwa Angielſkiego. Karol I krol darował ią, hrabi Baltimor, do ktorego potomkow dotąd należy. Naywiękſzy tey wyſpy handel z tabaki.

Marini (Jan), ſławny poeta Włoſki, wiele xiąg ięzykiem oyczyſtym piſał; umarł roku 1625, wieku 56.

Marinus I, papież, zaraz po wynieſieniu ſwoim, piſma i ſprawy Phocyuſza potępił. Bazyli ceſarz Grecki przeciwnym był elekcyi Marina, ktory umarł roku 884, dwa lata ſiedząc na ſtolicy Piotra świętego.

Marinus II, papież obranym zoſtał po śmierci Stefana VIII. Obyczaie ſkażone duchowieńſtwa uſtawy zbawiennemi i przykładem naprawiać ſtarał ſię: W tych zabiegach śmierć go zaſtała roku 946. Rządził kościołem lat 3, mieſięcy 6, dni 13. Twierdzą niektorzy piſarze, iż nazwiſko tych obydwoch papieżow było Martinus.

Marius (Cajus), ieden z nayiękſzych bohatyrow Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey, urodził ſię w powiecie Arpino. Obrany będąc konſulem roku Rzymu 647, wyprawił ſię na woynę do Afryki przeciw Jugurcie krolowi Numidyi, i Bocchuſowi krolowi Maurytańſkiemu, obydwoch tych zwyciężył, i pod czas powtornego konſulatu tryumf w Rzymie odprawił. W trzecim konſulacie Theutonow i Ambronow poraził, nayſławnieyſze iego dzieło znieſienie Cymbrow pod czas piątego konſulatu. Piaſtował urząd konſula razy ſiedm. Zwaśniwſzy ſię przy końcu życia z Syl-

z Syllą niegdyś swoim namiestnikiem, był przyczyną woyny domowey i nieskończonych klęsk dla oyczyzny swoiey, sam też w takowych okolicznościach doznał przeciwnego losu, wygnany albowiem z Rzymu, z wielkim, a ustawicznym życia swoiego niebespieczeństwem po rożnych kraiach tułać się musiał. Na koniec gdy partya iego gorę wzięła, za wsparciem Cynny i Sertoryusza, Mariusz do Rzymu powrocił, gdzie konsulem uczyniony wkrotce życia dokonał; roku Rzymu 668. Plutarchus życie Mariusza opisał.

Markalf, mnich żył około wieku siodmego, zebrane od niego formularze praw dawnych Francuskich, i przepisy krolow wielce się stały użytecznemi do wiadomości zwyczaiow i historyi tamtego wieku.

Markiewicz (Jan), kanonik Poznański doktor oboyga prawa, pisał traktat ktorego tytuł: Decima cleri saecularis in regno Poloniae defensa &c.

Markomani, narod dawney Germanii, miał swoie siedliska między Renem i Dunaiem. Częste miewali z Rzymianami woyny, od Marka Aureliusza na koniec zwyciężeni 174. Nie długo iednak w przyiaźni i posłuszeństwie względem zwycięzcow trwali. Cesarz albowiem Dyoklecyan walczył z niemi pomyślnie.

Marmares, narod Azyatycki na granicach Cylicyi od Assyryi. Męstwo Marmarow musiało być znamienite, kiedy śmieli się targnąć na Alexandra wielkiego, ktory chcąc ich pokonać, siedlisk ich gorzystych dobywać począł, ale oni z nich się przenieśli, i w nocy przebiwszy się przez oboz Alexandra, w dalsze mieysca udali się.

Marmarika, kraina Afryki niedaleko Egiptu. Strabon obywatelow kraiu tego nazywa Marmaridow.

Marmora, wyspa Propontydu, trzy małe wyspy od niey w bliskości leżące toż same maią nazwisko, i morze, ktore ie oblewa zowie się teraz pospolicie *mare di Marmora*. Miasto stołeczne, tegoż co i wyspa pryncypalna nazwiska. Inne przyległe wyspy oprocz powszechney nomenklatury, w szczegulności zowią się: Avezia, Kouzalli, Gadaro.

Marokanskie panstwo, w Afryce, zawiera w sobie krolestwa Maroko, Feza, Tafilet i Sus. Kray ten obszerny ogarnia w sobie część dawney Maurytanii. Krol albo cesarz Marokański nazywa się wielkim szeryfem, to iest pierwszym krwi Mahometa następcą, iakoż odniego swoię prowadzi genealogią. Rządy tego monarchy na wzor innych Mahometańskich, są despotyczne. Rządcy prowincyi iemu poddanych nazywaią się Alkadowie. Stołeczne miasto tegoż co i państwo nazwiska. Hiszpani w tym kraiu zdobyli, i dotąd trzymaią miasta Ceutę, Melile i Oran. Portugalczycy Magazan nad oceanem. Państwa cesarza Marokańskiego maią na pułnoc morze śrzodziemne, na wschod krolestwo Tremeceńskie, na zachod ocean Atlantyczny, na południe rzekę Dara. Obywatele są religii Mahometańskiey, Zydow także wielka się tam liczba znayduie.

Maronitowie, zgromadzenie w Azyi Chrześcian, maiących własny swoy obrządek Syryacki, mieszkaiących na gorze Libanu, i w iey okolicach; mowią ięzykiem Arabskim i maią własnego patryarchę, ktory mieszka w klasztorze zwanym Kannabin niedaleko miasta Tripoli. Ma pod iuryzdykcyą swoią kilku biskupow, w miastach, gdzie są Maronitowie, osiadłych. Jakie były zgromadzenia tego początki dowodney pewności nie masz; twierdzą niektorzy, iż byli zarażeni niegdyś kacerstwem Monothelitow, teraz iednak prawowierni, maią w Rzymie swoy kościoł, i seminarium dla młodzieży od Klemensa VIII papieża fundowane.

Mars, według mitologii syn Jowisza i Junony, bożek woyny i żołnierstwa. Rzymianie osobliwszym go sposobem czcili, twierdzą iż był oycem Romulusa i Remusa. Uroczystości iego w Rzymie na początku Czerwca obchodzono. Kapłani tego boga zwali się Salienses. Bałwochwalnice Marsa pospolicie stawiano w polu za murami miasta, aby był twierdzą zasłaniaiącą ie od nieprzyiacioł. Imię tego bożyszcza nadali starzy iedney z pięciu planet, znaczy się u astrologow ♂.

Marschevan, miesiąc u Zydow drugi, przypadaiący w Październiku, ma dni dwadzieścia dziewięć. Szostego dnia tego miesiąca u nich post, ponieważ weń Nabuchodonozor krola Sedecyasza oślepić kazał, i dzieci iego zamordować, w przytomności oycowskiey. Dziewiętnastego post trzydniowy, na zgładzenie tego w czym się pod czas świąt przybytkowych albo kuczek przestąpić mogło. Dwudziestego trzeciego uroczystość na pamiątkę, iż w ten dzień ukryto kamienie pogańskiego ołtarza, czekaiąc w tey mierze na obiawienie prorockie. Dwudziestego piątego uroczystość, ponieważ w ten dzień mieysca niektore od Chaldeyczykow opanowane w Palestynie, Zydzi nazad odebrali.

Marsi, narod dawny we Włofzech wokolicach ieziora Tacynu, ktore fię teraz nazywa Celano.

Marsi, Marsaci, Masaci, albo Marsacii, narod Niemiecki niegdyś nad rzeką Renem. Cezar w kommentaryufzach fwoich o nim wfpomina.

Marsias, w Frygii urodzony, według powieści wierfzopifow dawnych do tey przyfzedł był śmiałości, iż w graniu i śpiewaniu chciał fię rownać Apollinowi. Gdy przyfzło do proby zwyciężony od tego bożka, i za karę śmiałości fwoiey, żywo ze fkury odarty zoftał. Owidyufz dodaie, iż go Apollo w rzekę przemienił, ktora płynąc w Frygii zwała fię Marfias. W rynku Rzymfkim była ftatua Marfiafza, i te tylko miafta miały przywiley ftawiania podobnego Marfiafza pofągu, ktore będąc pod władzą Rzymfką, wolne były od podatkow; albo też fprzymierzeniem narodu Rzymfkiego zafzczycały fię.

Marsigli (Ludwik Ferdynand), urodzony w domu zacnym w Bononii, dowcip byftry, ktory miał z natury, wypolerował applikacyą znaczną, do czego mu wielce pomogły częfte podroże, w ktorych uczeftnictwa z znakomitemi ludźmi w każdym rodzaiu naybardziey fzukał. Udawfzy fię do ftanu rycerfkiego w woyfku cefarfkim przeciw Turkom wielce fię dyftyngwował, że zaś był biegłym w architekturze woienney, wiele fortec pod iego dyrekcyą zmocnionych zoftało. Powrociwfzy do oyczyzny fwoiey, uftanowił w niey ftawną teraz akademią nazwaną: Inftitutum; umarł roku 1730, wieku 72. Wiele xiąg ofobliwie fizycznych pifał ten zacny znakomity autor, między innemi: Opifanie Dunaiu i brzegow iego w fześciu tomach in folio. — Hiftorya fizyczna morza. — Traktat o grzybach. — O ftanie woyfk, wzmocnieniu fię, i ofłabieniu potęgi Tureckiey.

Marsigni, narod także niegdyś Niemiecki według świadectwa Tacita, ktory ich ofady w gorach na wfchod kładzie.

Marsilia (Maffilia), miafto i port ftawny na morzu śrzodziemnym kroleftwa Francufkiego. Miafto to na lat 500, przed przyiściem Chryftufowym założone, było ofadą Grecką. Handel Maffiliyczykow zawżdy był ftawny, i obywatele tey ftawney Rzeczypofpolitey bogactwy znakomici. Co naybardziey zafzczycało Maffiliyczykow, był rząd dofkonały, i prawa wyborne. Potęga Rzymfka pod Juliufzem Cefarem była im fatalna, za to albowiem iż trzymali ftronę Pompeiufza oblężeni i zdobyci, wolność i przywileie dawne utracili: odtąd pod władzą Wizygotow, i Oftrogotow zoftawali, krolowie Burgundyi, potym po nich hrabiowie Arelateńfcy byli ich panami, na koniec z infzemi prowincyami i miaftami pod moc złączoney korony Francufkiey doftali fię, i dotąd zoftaią. Od czafow Karola xiążęcia Andegaweńfkiego brata świętego Ludwika naywięcey utracili fwobod, ten albowiem xiążę mocą ich podbił, roku 1262, i przyłączył Marfilią z iey powiatem do hrabftwa Prowancyi. Ludwik XIV, roku 1660, oftatki fwobod im odiął, i dla większego od buntow wftrętu, cytadellę nad miaftem zbudować kazał. Petroniufz poeta Rzymfki rodem był z Marfilii.

Marsus (Domitius), poeta Łacińfki za czafow Augufta cefarza pifał wierfzem hiftoryą amazonek. Owidyufz w xiędze de Ponto wfpomina. Bo Pifma tego wierfzopifa wyginęły, zoftały tylko cztery wierfze w ktorych nadgrobek Tibullowi napifał:

Te quoque Virgilio comitem nonæqua, Tibulle,
Mors, juvenem campos mifit in Elyfios:
Ne foret, aut elegis molles qui fleret amores,
Aut caneret forti regia bella manu.

Marszałek, mamy urzędy w Polfzcze pod tym imieniem, ktore z ofobna wyliczać tutay należy. A nayprzod marfzałkowie wielcy oboyga narodow, fą pierwfzemi w rzędzie miniftrami. Opifuiąc wyfoki ich urząd, dofyćby mi było przywieść tu to, co o nich Stanifław Karnkowfki prymas napifał: *In adminiftratione marefchalcorum, omnis vitæ principis fecuritas, omnis ordo, pax, tranquillitas, tam in aula, tempore comitiorum, quàm extra, omnis denique fplendor, & majeftas regis, & fenatus pofita effe videtur.* Początek urzędu marfzałkow koronnych zakładaią za Kazimierza wielkiego, około roku 1366. Podług praw celnieyfzych, ktore o tym urzędzie mamy: marfzałek naypierwfzym fprawcą i rządcą ceremoniału przy dworze krolewfkim. Stanowi cenę rzeczom do żywności przy krolu rezyduiącym. Przeftrzega befpieczeńftwa mieyfca, do czego ma inftygatorow i milicyą ofobną, fobie przydaną. Marfzałek examinuie credentiales pofłow i miniftrow dworow zagranicznych, przed ich przyięciem, i pierwfzą audyencyą u krola. Chodzi przed krolem z lafką podniefioną na publicznych mieyfcach. Na feymie i fądach wielkich, gdzie krol na tronie zafiada,

ſiada marſzałek koronny ſenatorom i miniſtrom koronnym, Litewſki Litewſkim głoſy rozdaią. Przed zaczęciem ſeymu, proceſſa & nexus juris na ſenatorach i miniſtrach, ci co zarzucaią oddaią do marſzałka, końcem tamowania activitatis ſproceſſowanemu, w tey radzie. Marſzałek ma ſwoy ſąd oſobny *primæ inſtantiæ*, i oſobny na ktorym ſam zaſiada in devolutivo, ktory ieſt *ultimæ inſtantiæ*. Na ſprawach kryminalnych zaſiada, i konkluduie z aſſeſſorami. W niebytności marſzałkow wielkich, marſzałkowie nadworni też ſamę iuryzdykcyą i urząd ſprawuią; na ſądach zaś ultimæ inſtantiæ zaſiadać mogą, ile razy chcą, i wraz ſądzić z marſzałkami wielkiemi podług konſtytucyi roku 1776. Rada nieuſtaiąca przy boku krolewſkim, ma także marſzałka ſwego; ktory na ſeymie po obraniu teyże rady, ieſt rownie wybranym. Ten konſyliarzom ſtanu rycerſkiego głos daie. Izba poſelſka obiera marſzałka z pomiędzy ſiebie, podług alternaty między trzema prowincyami przypadaiącey. Ten nie tylko z oſobna w izbie poſelſkiey, ale też po złączeniu ſię z ſenatem, głoſy do mowienia poſſom rozdaie. Na wſzelkich *ſeymikach* obieraią nayprzod marſzałkow, do prowadzenia porządku tegoż ziazdu, deklarowania, obranych na urzędy, i funkcye oſob, i do piſania zachodzących inſtrukcyi. W Trybunałach głownych oboyga narodow, ieſt także marſzałek obrany, ktorego prerogatywy co do porządku czynienia, co do znaczenia, ſentencyi deputatow w ſprawach, i co do beſpieczeńſtwa mieyſca ſą wyſokie i udzielne. Tak zaś ſeymowy marſzałek iako i trybunalſki używaią laſki iako znaku ich urzędu i powagi. Mamy z zwyczaiow ſtarodawnych i zachowanych w Polſzcze, iako krolowe Polſkie i krolewicowie mieli ſobie wyznaczonych marſzałkow, dla okazałości ich dworu oſobnego. Prymas z godności ſwego w Rzeczypoſpolitey doſtoieńſtwa, ma także marſzałka z ſenatorſkiego ſtanu wybranego, ktory przy publicznych aktach laſkę przed nim piaſtuie. W xięſtwie Litewſkim ſą urzędy powiatowe pod imieniem marſzałkow; w powiatach mowię tych, ktore nie maią ſwoich oſobliwych ſenatorow. Urzędy te, idą przez elekcyą od obywatelow, krol obranemu daie przywiley. Otrzymuiący przywiley powinien wykonać zwyczayną przyſięgę ſędziom. On zagaia ſeymiki powiatu ſwego, gdzie iuż inſzego marſzałka nie obieraią. On ſądzi ſprawy graniczne ex remiſſione z trybunału.

Marta (święta), ſioſtra Łazarza i Magdaleny, przyięła w dom ſwoy zbawiciela, i od niego uſłyſzała te ſłowa: „ Marto! Marto! troſzczeſz „ ſię o wiele rzeczy, a iedno tyl- „ ko potrzebne ieſt. „ Ona o śmierci Łazarzowey uwiadomiła Chryſtuſa pana, i odebrała łaſkawe przyrzeczenie, iż brat iey zmartwychwſtanie. Tradycya twierdzi iż wygnana z Judei dni życia ſwego w zgromadzeniu panien, ktorych była przełożoną, dokonała w Marſilii.

Martawan albo Martaban, kroleſtwo w Azyi za Gangeſem rzeką, nad Golfem Bengali, to kroleſtwo należy do krola Syamu. Naczynia gliniane tam robione przeto zwane Martawanami w całey Azyi ſławne ſą.

Martenne (Edmund), Benedyktyn kongregacyi świętego Maura, urodził ſię roku 1654, wſtąpiwſzy do zakonu pracą uſtawiczną do wielkiego ſtopnia nauki i doſkonałości przyſzedł; iakoż w xięgach wydanych znać niezmierność, iak wiadomości rzeczy, tak też i pracy tego znakomitego męża; umarł roku 1739, wieku 85. Xięgi od niego podane do druku ſą: Commentarius in regulam ſancti Benedicti literalis, moralis, hiſtoricus. — De antiquis monachorum ritibus 2 vol. 4to. — De antiquis eccleſiæ ritibus circa ſacramenta 3 vol. 4to. — De antiqua Eccleſiæ diſciplina in celebrandis Divinis officiis. — Theſaurus novus analectorum 5 vol. fol. — Collectio nova ſcriptorum & monumentorum moralium, hiſtoricorum & dogmaticorum, ad res monaſticas, Eccleſiaſticas, & politicas illuſtrandas. — Veterum ſcriptorum & monumentorum hiſtoricorum & dogmaticorum ampliſſima collectio 9 vol. fol.

Martialis (Marcus Valerius), poeta Rzymſki Hiſzpan, w młodym wieku przyſzedłſzy do Rzymu tam ſwoy wiek ſtrawił, pod panowaniem ceſarzow, Galli, Ottona, Witelliuſza, Weſpazyana, Tita, Domicyana Nerwy i Traiana. Powrociwſzy na koniec do oyczyzny w niey życia dokonał. Piſał epigrammatow xiąg czternaście, i iednę o widowiſkach. O ſwoich piſmach ſam naylepſze dał zdanie:

Sunt bona, ſunt quædam mediocria,
ſunt mala plura.

Martialis albo Martis curia, iuryzdykcya w Anglii poſtanowiona, ta ſądzi ſprawy generałow woyſk tak lądowych, iako i morſkich.

Martiales ludi, igrzyſka uroczyſte w Rzymie odprawuiące ſię niegdyś na cześć Marſa, 13 mieſiąca Maia.

Martiniere (Antoni Auguſtyn), ieſt w druku od niego wydany: Dykcyonarz geograficzny, umarł roku 1749, wieku 84.

Martinus Polonus, tak poſpolicie zwany, że był rodem z Sląſka, a Sląſk na ow czas do Polſki należał, i był iey prowincyą, twierdzą niektorzy, iż był z familii Strzemieńczykow. Wſtąpiwſzy do zakonu Dominikańſkiego był kapellanem i penitencyarzem papieża Klemenſa V, ktory to urząd pod kilku naſtępuiącemi papieżami ſprawował, od Mikołaia III na arcybiſkupſtwo Gnieźnińſkie nominowany, gdy ſię do obięcia onego ku oyczyznie puścił, w Bononii życia dokonał roku 1278. Piſał kronikę papieżow, ktorey ſupplement przydany do roku 1320, gdzie zaś ią piſać ſkończył, i w ktorym czaſie, ſam w xiędze ſwoiey wyraża: *Ego frater Martinus domini papæ pænitentiarius & capellanus, ex diverſis chronicis & geſtis ſummorum pontificum & imperatorum, præſens opuſculum usque ad Joannem XXI papam deduxi incluſivè.* W tey kronice, że bayka o papiſſie Joannie, przez iakiegoś kacerza, lub przynaymniey fałſzerza i oſzczercę przydana ieſt, wyświadczaią dawne tey kroniki manuſkrypta, między innemi ieden bardzo dawny w bibliotece publiczney Załuſkich znayduiący ſię, gdzie tey bayki czy potwarzy i śladu nie maſz, a przeciwnie w poźnieyſzych cała ta zmyślona hiſtorya położona ieſt. Twierdzą niektorzy, iż piſał: ſummam juris canonici, ktora od niego nazwiſko wzięła: Martiniana. Ze także kazania iego z druku wyſzły w Strażburgu roku 1486, i 1488, piſze Moreri w ſwoim Dykcyonarzu hiſtorycznym.

Martinus Gallus, pierwſzy kronikarz Polſki, Francuz rodem, dla tegoż wyraził ſam w nazwiſku kray urodzenia ſwego. Ten Marcin miał być nauczycielem Bolesława III Krzywouſtego. Manuſkrypt kroniki iego od Piaſta do roku 1109, znaydował ſię w bibliotece Heilzbergſkiey, ſtaraniem zaś Adama Grabowſkiego biſkupa Warmińſkiego, roku 1749 do druku podany we Gdańſku. Znayduie ſię teraz w bibliotece publiczney Załuſkich od niego fundatorowi oneyże darowany.

Martynika, z liczby wyſp Antyllow, naypryncypalnieyſza, należąca do korony Francuſkiey, miaſto iey ſtołeczne nazywa ſię: Fort-Royal.

Martyrologium, xięga kościelna, zawieraiąca w ſobie na każdy dzień roku, opiſanie nazwiſk świętych męczennikow, ktorzy dnia tego z świata zgładzeni, wyrażaiąc czas i mieyſce męczeńſtwa. Baroniuſz autorem ſpiſania aktow męczeńſkich kładzie świętego Klemenſa papieża. Martyrologium Rzymſkie, ktore powſzechnie ieſt w używaniu, zebrał, iak twierdzą niektorzy, Jeronim święty. Poprzydawano zaś z czaſem pamiątki poźniey żyiących świętych. W chorze po prymie Martyrologium śpiewane lub czytane być zwykło. Martyrologium Rzymſkie za powodem, pracą i ſtaraniem kardynała Baroniuſza, z roſkazu zaś Syxtuſa V papieża na świat wydane z druku wyſzło.

Mas albo Mase, waga w Chinach ktorą rozmaite kruſzce ważyć zwykli.

Masandoran, prowincya kroleſtwa Perſkiego, zaſtępuie mieyſce dawney Hirkanii.

Masbotheuszowie, ſektarze, wiele błędow Zydowſkich z niektoremi maxymami Chrześciańſtwa mieſzaiący, tak nazwani od herſzta ſwego Masbotha.

Masinissa, krol Numidyi, z początku przeciwnym był Rzymianom, i przeciw nim ſtronę Kartagińczykow utrzymował, przeiednany potym od Scypiona, przez całe życie ſwoie wiernym ich był przyiacielem. Syphaxa krola woynę przeciw Rzymianom podnoſzącego, zwyciężył, i poimał. Za to wielce od Rzymian ſzacowany, ktorzy znaczne prowincye do państw iego dziedzicznych, rożnemi czaſy przyłączyli. Poiąwſzy Sophonizbę wdowę Syphaxa, że ſię to małżeńſtwo Scypionowi nie podobało, wprędce iey truciznę dać kazał; umarł maiąc lat 90, czterdzieści cztery dziatek z rożnych żon po ſobie zoſtawiwſzy.

Maskaron (Juliuſz), biſkup Agenſki we Francyi, zakonu Oratorianow. Kazania iego wyborne wyſzły z druku; umarł roku 1703, wieku 69. Zaſtawſzy dwadzieścia ośm tyſięcy heretykow w diecezyi ſwoiey, umieraiąc dwa tyſiące tylko ich zoſtawił.

Maso, zwany Finiguerra rodem z Florencyi przypadkiem naypierwſzy kunſzt ſztychowania na miedzi wymyślił roku 1460 po nim wkrotce naſtąpił i wydoſkonalił kunſzt Baccio Baldini.

Massa, xięſtwo małe we Włoſzech dziedziczne familii Cybo, ktorzy razem xięſtwo Karrary dziedzicznym prawem dzierżyli. Oſtatnie dwie ſioſtry z tey familii: Marya wnioſła w dom xiążąt Modeńſkich dziedzictwo domu ſwoiego, młod-

ſza iey ſioſtra wydana za Horacyuſza xiążęcia Albaniego w Rzymie.

Massagetæ, narod Scythyi mieſzkaiący około gor Imaus. Ptolomeuſz kładzie ich ſiedliſka u brzegow morza czarnegò.

Massarelli (Angelus), doktor prawa był ſekretarzem koncylium Trydentſkiego, i akta onego wypiſał, ktore potym w xiędze Martenne, ktorey tytuł: Ampliſſima collectio &c. pomieſzczone zoſtały, i tym ſpoſobem do wiadomości publiczney doſzły.

Massillon (Jan), biſkup de Clairmont, zakonu Oratoryanow, ieden z naywybornieyſzych kaznodzieiow wieku Ludwika XIV krola Francuſkiego częſtokroć przed tymże monarchą kazania miewał, z wielką ſławą ſwoią, a nie mnieyſzym ſłuchaczow pożytkiem; umarł roku 1742, wieku 79. Kazania iego i inne piſma kilkakrotnie z druku wyſzły.

Mastricht, nad rzeką Moſą, miaſto i forteca w Niderlandzie, należy do Hollendrow, ktorym przez traktat w Nimedze, roku 1678 uſtąpione ieſt.

Maszka (Perſona), twarz przyprawna zaſtaniaiąca poſtać człowieka dla tym więkſzego nie poznania. W reprezentacyach teatralnych u dawnych tak Grekow iako i Rzymian aktorowie zażywali maſzek na twarzach. Horacyuſz Eſchiluſa za wynalazcę maſzek kładzie:

Poſt hunc perſonæ, pallæque repertor honeſtæ Æſchilus.

Maszkary albo Maskary, ſą odmiany zwyczaynego ſtroiu, dla tym większey oſobliwości umyślnie czynione. Pierwſzy maſzkarady autor w Rzymie roku 1543 Granacci, ktory po Rzymſku ubrawſzy wiele oſob, tryumf, Pawła Emiliuſza konſula reprezentował. Maſzkary nazwane ſą z Włoſkiego: maſcara, Włoſi zaś powzięli to nazwiſko z Arabſkiego ſłowa *maſkara*, ktore znaczy żart, krotofilę &c.

Matematyka, ſcientia maiąca za cel właſności rzeczy, ile rozciągłych, i ſpoſobnych do mierzenia i rachunku.

Matematyki dwoiaki ieſt podział. Matematyka *iſtotna* ieſt ta, ktora ſię zaſtanawia nad właſnościami wielkości rzeczy nadzmyślonych, pod oczy nie podpadaiących. W ten czas wielkość i rozciągłość, albo ſię mierzy, albo liczy: ieśli ſię liczy, zażywane ſą do tego liczby, ieśli mierzy, na ten czas rozciągłość przez ſię ieſt celem. W takowych okolicznościach gdyż używaią liczby, rodzay ten matematyki zowie ſię arytmetyką: gdy ſama obſzerność i rozciągłość ieſt celem *geometryą*.

Drugi podział matematyki oprocz iſtotney, ieſt: *matheſis mixta* albo złożona z części; iey celem ſą przymioty wielkości ogułem we wſzyſtkich ſwoich wymiarach wziętey, ile rachowney i rozmierney. W tey liczbie ieſt mechanika, optyka, aſtronomia, geografia, chronologia, architektura woienna, hydroſtatyka, hydraulika, hydrografia. O tych *patrz* pod oſobnemi artykułami.

Naywybornieyſzy kurs matematyki ieſt Wolfiuſza. Hiſtorya zaś tey umieiętności przez Montukla.

Materialistæ, kacerze uwiedzieni błędliwą filozofią: utrzymuiący materyą wieczną, z ktorey dopiero Bog porządek świata ułożył. Tertullian w xiędze ſwoiey przeciw Hermogeneſowi materyaliście, błędy ich dowodnie zbiia. Nazywaią i teraz materyaliſtami tych, ktorzy twierdzą i utrzymuią, iż duſza ludzka nie ieſt duchowna, iż materya ieſt wieczna, i ieſt Bogiem; albo iż Bog ieſt duſzą powſzechną ożywiaiącą materyą, tak co do wydawania iſtności, iako też co do porządku świata.

Mathatiasz, kapłan z familii Aſmoneow albo Machabeyczykow, widząc oyczyznę pod tyrannią Antyocha krola Syryi, naypierwſzy powſtał przeciw prześladowcom ludu ſwego. Pobłogoſławił Bog wſpaniałey rezolucyi, oſwobodził albowiem, i z iarzma uwolnił lud Zydowſki, ktory naywyżſzą władzę w rękach iego złożył. Twierdzą niektorzy iż dopiero ſyn Mathatiaſza Judaſz był pierwſzym rządcą ludu bożego. Po śmierci Mathatiaſza nie przerwanie przez lat wiele w domu Machabeyczykow władza naywyżſza przebywała aż do czaſow Heroda. Mathatiaſz zoſtawił ſynow piąciu: Jana Gaddi, Szymona Thaſſi, Judaſza Machabeuſza, Eleazara, Abarona, i Jonathę Appuſa. *Patrz* Machabeyczykowie.

Matheusz (święty), Apoſtoł i Ewangeliſta, zwany przedtym Lewi, ſyn Alfeuſza. Za wezwaniem zbawiciela porzucił cło, na ktorym ſiedział. Przyiął potym w dom ſwoy zbawiciela. Pierwſzy Ewangelią ięzykiem Hebrayſkim napiſał. Po śmierci i zmartwychwſtaniu zbawiciela, opowiadał wiarę świętą w Syryi i Ethiopii, gdzie męczeńſką koronę otrzymał. Ciało iego w Salernie mieście kroleſtwa Neapolitańſkiego złożone ieſt. Swięto iego 21 Września.

Mathiasz (święty), po Polſku Maciey Apoſtoł, na mieyſce Judaſza loſem wybrany; w Judei i Ethiopii po zmartwychwſtaniu zbawiciela wiarę świętą rozkrzewiał.

Otrzymał koronę męczeńſką. Uroczyſtość iego kościoł Łacińſki obchodzi dnia 24 Lutego.

Mathiasz (Maciey), ceſarz z domu Auſtryackiego wſtąpił na godność ceſarſką po bracie ſwoim Rudolfie II, roku 1612. Woynę z Turkami zakończył pokoiem na lat dwadzieścia zawartym; umarł roku 1619, wieku 62, panowania 7.

Mathiasz (Maciey), Korwin krol Węgierſki ſyn ſławnego bohatyra Huniada, po śmierci Władyſława krola roku 1458, od Węgrow monarchą zawołany. Szczęśliwie z Turkami woiował, i wiele im kraiow odiął. Jerzego Podiebrada herſzta Huſſytow zwyciężywſzy krolem ſię Czeſkim w Pradze koronować kazał; wkrotce potym xięſtwo Sląſkie prawem miecza poſiadł. Podnioſſzy woynę na Fryderyka ceſarza, Neuſtad i Wiedeń odebrał, gdzie życia dokonał roku 1490, panował lat 32. Monarcha, dla wielkich przymiotow, i dzieł znakomitych, od Węgrow wielkim nazwany.

Mathiasz (Maciey), de Cracovia, gdzie ſię urodził. Wyſzedłſzy z kraiu, w Paryżu nayprzod do nauk ſię udał; w akademii potym Praſkiey ucząc obrany ieſt rektorem. Przywiązawſzy ſię zatym do uſług Roberta Palatina Rheni, ktory potym ceſarzem zoſtał, od niego kanclerzem kreowany; na koniec Wormacyeńſkim biſkupem zoſtał roku 1405. Będąc od ceſarza poſłem do Grzegorza XII, kardynalſkiey godności przyiąć nie chciał; umarł roku 1410. Xięgi od niego wydane: Expoſitio in Canticum Canticorum. — In Eccleſiaſten. — In D. Mathæi Evangelium. — In Epiſtolam ad Romanos.

Mathilda, hrabina Toſkanii, dziedziczka oprocz tego wielu kraiow we Włoſzech, była corką Bonifacyuſza hrabi Toſkańſkiego. Wydana za Godfryda xiążęcia Lotaryngii, powtorzyła potym śluby małżeńſkie z Gwelfem xiążęciem Bawarſkim. Sławne tey matrony przywiązanie do papieżow, ktorych oſobliwie Grzegorza VII, dzielnie broniła i wſpomagała na przeciw Henrykowi IV ceſarzowi. Uczyniwſzy pańſtw ſwoich dziedzicznych zapis ſtolicy Apoſtolſkiey, umarła roku 1115, wieku 76.

Mathusalem, patryarcha ſyn Henocha żył naydłużey z tych wſzyſtkich, o ktorych wieku, piſmo święte czyni wzmiankę, umarł albowiem maiąc lat 969.

Matrales, uroczyſtość u Rzymian odprawuiąca ſię drugiego Czerwca, na cześć bogini zwaney Matuta. Matrony ſame Rzymſkie mogły tylko wchodzić do kościoła tey bogini.

Matronales, uroczyſtość, ktorą matrony Rzymſkie obchodziły pierwſzego dnia Marca na cześć Marſa. Czyniły ſię te uroczyſtości na pamiątkę przebłaganych Sabinow przez niewiaſty tegoż narodu gwałtem od Rzymian wzięte.

Matutinum, iutrznia, część naypierwſza pacierzy kapłańſkich, ſkłada ſię z nokturnow trzech, w każdym z nich ſą trzy pſalmy i trzy lekcye na końcu; oprocz iutrzni ktore ſię w dni feryalne mowią, te bowiem więcey w ſobie pſalmow maią i z iednego tylko nokturnu złożone ſą. Matutinum w chorze śpiewa ſię o połnocy, mowić ie iednak przed wieczorem na dzień naſtępuiący można.

Maupertuis, urodzony w mieście Saint-Malo, w roku 1698, z ſzlachetnych rodzicow. Z edukacyi ktorą brał w młodości ſwoiey, okazywał paſſyą ſwoię podzieloną między naukami, i chęcią wſławienia ſię w ſłużbie woyſkowey. Zabrany iednak guſt pierwſzy oſobliwie w matematyce i filozofii, przemogł drugi. Jakoż przedawſzy rangę, ktorą miał w woyſku, otrzymał mieyſce w akademii Paryſkiey, roku 1723. Wziął przed ſię zwiedzić kraie, i uczonych obcych; nayprzod do Londynu, a potym do Szwaycaryi poiechał, dla poznania i rozmowy ze ſławnym tamże w owym czaſie filozofem Bernulli. Był potym roku 1736 wyznaczony od krola Francuſkiego za dyrektora kommiſſyi wybraney z ludzi uczonych, do zwiedzenia od Norwegii kraiow nayważſzych pułnocnych, i determinowania formy z tamtych ſtron okręgu ziemi. Powracaiąc z tey expedycyi był w Berlinie; gdzie, od krola panuiącego łaſkawie przyięty, zatrzymał ſię. W woynie pierwſzey Sląſkiey był z tym monarchą Maupertuis, i w akcyi iedney zabrany w niewolą od Auſtryakow; ale wkrotce udarowany wolnością od ceſarzowy, powrocił do Berlina. Krol Pruſki filozofowi temu nie tylko z hoynością łaſki ſwoie ſzafował; ale też uczynił go prezydentem i dyrektorem akademii Berlińſkiey; ztąd o pewny ſkrypt ſwoy inſerowany w akta tey akademii: *De legibus corporum motûs & quietis* był attakowany od profeſſora filozofii Koenig; ale tę ſprzeczkę literacką zakończył Maupertuis z wielkim zwycięſtwem, bo na wyrzuceniu tegoż profeſſora z akademii. Filozofowi temu przypiſuią niezwyczayny charakter nieſpokoyności ſerca. Był żywy, z oſobliwością w okazywaniu ſię między ludźmi; ſzczegulnieyſzy w wymyſłach

ſtach ſtroiu, w przeſtawaniu z oſobami i przyiaźni nieſtateczny; dopiero łagodny w rozmowie, wnet wzgardą i ſurowością natężył ſwoy upor, raz dyſkretny i przyſtaiący na cudze zdanie, wkrotce znoſił właſną ſwoię pomoc z obrażeniem oſoby, ktorey bronił. Skoro nie uprzedził zdaniem ſwoim o rzeczach, cudze, chociaż zgodne z iego myślą, było mu przykre, i wzruſzało go do ſprzeczki. Do tego żadna ſzczęśliwość, chociaż upewniona, utrzymać go długo w ſpokoyności nie mogła, zawſze ſię z niey zrywał, ſzukaiąc nowey dla ſiebie; ſą tego dowodem iego częſte odmiany mieyſca. Co wſzyſtko pochodziło z zbytniey opinii o ſobie, dla ktorey wſzędzie pierwſzeńſtwa ſzukał, lubo przechodząc częſto przez pociſki. Małe zdawały ſię dla niego doſtatki w Berlinie, i powierzony ſobie tamże urząd nauk, chciał więkſzych ofiar ſwoiey pretendowaney ſławie. Nie maiąc iuż z kim walczyć w Berlinie, oddalił ſię z tamtąd roku 1756 i powrocił do Paryża tam ſzukać głoſow chwały za ſobą, ale gdy tych podług ſwego żądania nie znalazł, we dwa lata przenioſł ſię do Szwaycaryi, gdzie przy ſwoim przyiacielu Bernullim w ciężkich ſłabościach zdrowia, życia dokonał roku 1759, wieku ſwego 62. Piſma tego filazofa wyſzły z druku w Lionie roku 1756, in 8vo, w czterech tomach.

Maurycyusz, ceſarz wſchodni od Tyberyuſza, ktory mu dał corkę ſwoią Konſtantynę w ſtan małżeńſki, naſtępcą ceſarſtwa uczyniony, po śmierci teścia ſwego panować zaczął roku 582, z Perſami ſzczęśliwie woiował, i dwakroć ich wſtępnym boiem zwyciężył. Roku 602 Phokas bunt przeciw niemu podnioſł, od woyſka ceſarzem ogłoſzony, Maurycyuſza uciekaiącego z żoną i dziećmi niedaleko Chalcedonii poimał, i kazawſzy wprzod w oczach iego czterech ſynow zamordować, nakoniec ſamego Maurycyuſza ściąć kazał. Panował Maurycyuſz lat 20.

Maurycyusz, hrabia de Saxe ſyn legitimowany Auguſta II, krola Polſkiego z hrabianki de Königsmarck Szwedki urodzony, roku 1696. Z naymłodſzych lat niezmierną do dzieł rycerſkich pokazał ochotę, iakoż w dwunaſtym roku wieku ſwego pierwſzą kampanią pod ſławnym generałem Schulemburg odprawił. W Węgrzech pod xiążęciem Eugeniuſzem przeciw Turkom żołd woyſkowy prowadził roku 1717. Po śmierci Ferdynanda Kettlera xiążęcia Kurladzkiego w roku 1726, xiążęciem Kurladzkim od ſzlachty tamteyſzey zgodnie obrany, ta iednak elekcya od Rzeczypoſpolitey za nieważną uznana, i natychmiaſt do tamtego kraiu wyznaczona kommiſſya, odięła wſzyſtkie nadzieie Maurycyuſzowi utrzymania ſię przy tym ſtopniu. Powrocił zatym do Francyi w roku 1729, gdzie w rożnych woiennych okazyach znacznie ſię dyſtyngwuiąc marſzałkiem Francuſkim uczyniony roku 1744. W naſtępuiącym roku wygrał ſławną batalią de Fontenoy, w roku 1747 naywyżſzym wodzem woyſk Francuſkich uczyniony, wiele ſławnych fortec odebrał, batalią de Rocoux wygrał. Pełen chwały naywyżſzą, w trybie woiennym zaſzczycony ſławą bohatyr ten znamienity, żyć przeſtał w Chambord, roku 1750, wieku 54. Piſał xięgę o kunſztcie woiennym, ktorey tytuł: *Les Rêveries.*

Maurycyusza świętego order i zakon rycerſki w Sabaudyi od Amedeuſza VIII poſtanowiony roku 1434. Kawalerowie przyſięgaią na uboſtwo, poſłuſzeńſtwo, i czyſtość małżeńſką. Raz tylko iednak w małżeńſki ſtan wkraczać im ſię godzi. Maią niektore kommenderye, i mogą otrzymywać penſye na beneficyach. Noſzą krzyż biały z zielonemi brzegami na czterech rogach.

Maurytania, Murzyńſka ziemia kray wielki w Afryce. W dawnych czaſiech iednemu tylko monarſze podległa była. Za czaſow woyny Rzymianow z Jugurthą, Bochus był krolem Maurytanii, Juba potym był panem tego kraiu, nakoniec Klaudyuſz ceſarz zawoiowawſzy to pańſtwo, na dwie prowincye rozdzielił, zowiąc ie: *Mauritania Tingitana*, i *Mauritania Cæſarienſis*, do tych trzecia przydana, nazwawſzy ią *Mauritania Citifenſis.*

Mausoleum, nadgrobek, tak nazwany od ſławnego, ktory Arthemizya krolowa Karyi wyſtawiła małżonkowi ſwoiemu Mauſolowi. Odtąd nagrobki oſobliwie wſpanialſze tym ſię nazwiſkiem zaſzczycaią. Nadgrobek Mauſola między ſiedm cudow świata był policzony. Pliniuſz obſzernie ſtrukturę tego wybornego gmachu opiſał.

Maxencyusz (Marcus, Aurelius, Valerius), ceſarz ſyn Waleryuſza Maxymina, obrany ceſarzem roku 306, Afrykę i Egipt, po śmierci Galeryuſza Maxymiana opanował. Gdy mu zaś Konſtantyn wielki na ten czas we Francyi mieſzkaiący woynę wypowiedział, na tę ſię z wielką potęgą gotować począł, ale po kilkakroć zwyciężony, na koniec przy moście Milvio pod Rzymem, zginął roku 312, panowania 6.

Maxymian (Marcus Aurelius), od cesarza Dyoklecyana za towarzysza naywyższey godności przybrany, roku 286. We Francyi i Niemczech wiele dzikich narodow uskromił, i pod iarzmo państwa Rzymskiego przywiodł. Gdy Dyoklecyan następcą po sobie wyznaczył Galeryusza, on też sobie przybrał Konstancyusza, ktoremu corkę swoię Teodorę zaślubił. Za panowania Dyoklecyana i Maxymiana wielkie przeciw Chrześcianom w całym państwie Rzymskim było prześladowanie. Gdy Dyoklecyan godność naywyższą złożył, Maxymian idąc torem towarzysza i przyiaciela swego, toż samo uczynił roku 305. Załował potym tego kroku, i nie raz, ale bezskutecznie, chciał do opuszczoney godności powrocić; umarł roku 310, iak twierdzą niektorzy skonwinkowany, iż na życie Konstantyna wielkiego zasadzki czynił, od niegoż na śmierć skazany.

Maxymian Galeryusz od Dyoklecyana cesarza następcą tronu uczyniony, poiąwszy corkę iego Waleryą roku 292. Z wielu narodami szczęśliwie w Azyi woiował, i lubo mu się raz przeciwko Persom nie poszczęściło, nadgrodził to iednak powtorną, dla Persow nader nieszczęśliwą kampanią. Po dobrowolney Dyoklecyana abdykacyi sam będąc cesarzem wschodnim, roku 305 bardziey ieszcze niżeli przedtym Chrześcian prześladował; umarł roku 311, panowawszy lat 6.

Maxymilian I, cesarz, syn Fryderyka arcyxiążęcia Austryi, w roku 1477 ożenił się z Maryą dziedziczką państw Karola zuchwałego, xiążęcia Burgundyi; ktora domowi Austryackiemu przyniosła w posagu cały Niderland, i wiele innych obszernych i pięknych prowincyi. Krolem Rzymskim za życia oyca swego obrany, roku 1486, roku 1493 po śmierci oyca swego cesarską godność piastować począł, umarł roku 1519, panował lat 26. Jego maryaż domowi Austryackiemu pomyślny, potym zaś syna iego Filippa z dziedziczką państw Hiszpańskich, był przyczyną następuiących wierszy:

Bella gerant fortes, tu felix
Austria nube;
Nam quæ Mars aliis, dat tibi
regna Venus.

Maxymilian II, cesarz, syn Ferdynanda I po śmierci oyca wstąpił na tron cesarski, roku 1564. Woyny przeciw Turkom prowadził, z dość pomyślnym dla siebie skutkiem. Po wyieździe z Polski Henryka krola, był pretendentem do korony Polskiey; umarł roku 1576 panowawszy lat 12, miesięcy 2, dni 17.

Maxymilian, arcyxiążę Austryacki syn Maxymiliana drugiego cesarza, po śmierci Stefana krola od partyzantow swoich na tron Polski wyniesiony, gdy się z woyskiem do krolestwa wniść gotował, od Jana Zamoyskiego hetmana i kanclerza wielkiego w Sląsku, pod Byczyną zwyciężony, i w niewolą wzięty, przez czas nieiaki w zamku Krasnostawskim pod strażą trzymany był. Wyprawił się był R. 1596 przeciw Machometowi III do Węgier, ale zwyciężony 16 Października, wiele woyska swego utracił, umarł roku 1618.

Maxyminus, nazwany Aiax, po śmierci Alexandra Sewera, ktorey był poniekąd przyczyną, cesarzem od woyska przywitany; monstrum z olbrzymowatey postaci, bardziey ieszcze z okrucieństwa i bezbożnych postępkow swoich. Gdy się z Niemiec do Rzymu przyiść gotował, i mocą po zgładzonych Gordyanach stolicę państwa posieść chciał; zatrzymany u Akwileii, gdzie miasta, ktore przed nim bramy zamknęło, gdy szturmem dobywał usilnie, od własnych żołnierzy wraz z synem Juliuszem, ktorego był za towarzysza przyiął, zabity roku 288, panował lat dwie, miesięcy sześć, żył lat 65, syn zaś iego Julius Verus 21.

Maxyminus (Galerius Valerius), zwany Daża, obrany od woyska cesarzem w ten czas, kiedy Galeryusz Licyniusza następcą swoim wyznaczył, z tymże Licyniuszem woynę prowadził, dla siebie mniey przy końcu pomyślną. Zwyciężony albowiem od Licyniusza roku 313, uciekać musiał; umarł wkrotce potym w mieście Tarsus po pięcioletnim panowaniu. Licyniusz zaś żonę, i potomstwo iego ze świata zgładził.

Maxymus, usurpator cesarskiey godności za panowania Gracyana cesarza, ktorego przez zdradę w Lugdunie z życia wyzuł, ale od Teodozyusza cesarza wschodniego w Węgrzech zwyciężony, gdy się w Akwileii zamknął, tamże od własnych żołnierzy Teodozyuszowi wydany, śmiercią występkow i zdrady swoiey przypłacił, roku 388.

May (Majus), od Stycznia rachuiąc piąty miesiąc roku. Nazwany był od Romulusa Majus, na pamiątkę senatorow i szlachty Rzymskiey, ktorzy się zwali *Majores.* Twierdzą inni, iż nazwisko tego miesiąca wzięte na cześć Maii bogini matki Merkuryusza. Miesiąc May osobliwym sposobem był poświęcony Apollinowi, i w przeciągu onego

onego Rzymianie odprawowali uroczyste obrządki *bonæ deæ*. Druga uroczystość w Maiu: *maria* albo zaklinanie złych geniuszow. Trzecia *regifugium* obchod co roczny wypędzenia z Rzymu Tarkwiniuszow. Zabobonność pogańska, ten mieśiąc przeciwny małżeństwom być uznawała. Ztąd wiersze Owidyusza w xiędze V Fast:

Nec viduæ tædis eadem nec virginis apta
Tempora, quæ nupsit, non diuturna fuit.
Hac quoque de causa, si te proverbia tangunt
Mense malum Majo, nubere vulgus ait.

O innych tego mieśiąca uroczystościach i obrządkach, *patrz* kalendarz.

Mazarini (Juliusz), kardynał i pierwszy minister krolestwa Francuskiego, za regencyi Anny Austryaczki matki Ludwika XIV, a potym za tegoż monarchy. Urodził śię we wśi Piscina prowincyi Abrażu krolestwa Neapolitańskiego roku 1602, 14 Lipca. Początki fortuny iego, ile w ubogim domu urodziwszy śię, nie nazbyt były prętkie i pomyślne. Nayprzod zostaiąc przy kardynale Sachetti, wszelkiemi sposobami starał śię łaskę iego otrzymać, i gdy ten kardynał do Lombardyi wysłanym został, aby xiążęta Włoskie zgodził, Mazaryni starał śię ile możności wchodzić w interessa, i przysposabiał śię do traktowania interessow publicznych. Kardynał Barberini gdy posłanym do Lombardyi na mieysce Sachettego został, zatrzymał przy sobie Mazariniego, ile iuż świadomego wszystkich tamteyszych okoliczności. Nie zawiodł śię w dalszym trakcie na sprawności Mazariniego, ktoremu z zalecenia Barberiniego, Urban VIII, do skutku traktaty Kazalskie przyprowadzić kazał. Tak skrzętnie i dzielnie koło tego interessu chodził Mazarini, iż gdy iuż batalia między Francuzy i Hiszpanami nastąpić miała, i woyska w szyku stanęły, pokoy pożądany między monarchiami za sprawą Mazariniego doszedł, podpisany w Quierasku szostego Kwietnia roku 1631. Od tego czasu kardynał de Richelieu wielce Mazariniego szacować począł. W roku 1634 Nuncyuszem do Francyi wyznaczony tym bardziey szacunek u dworu i przyiaźń kardynała ministra sobie pozyskał, tak dalece, iż za nominacyą Ludwika XIII kardynałem kreowany roku 1641. Po śmierci kardynała de Richelieu do rady stanu przyzwanym został, wkrotce potym Ludwik XIII umieraiąc

raiąc między exekutorami testamentu iego położył. Pod czas regencyi Anny Austryaczki matki Ludwika XIV, tak dalece iey łaskę sobie ziednał, iż na iego tylko radzie przestawała, przez co uraziwszy xiążąt krwi krolewskiey i znacznieyszych panow, muśiała im na czas sakryfikować Mazariniego; ktory roku 1652 z Francyi ustąpić muśiał. Powrocił iednak wkrotce mimo zabiegi nieprzyiacioł swoich, i od tego czasu aż do śmierci absolutnie prawie krolestwem rządził; umarł roku 1661, wieku 59, minister zbyt na politicizmie zasadzony. Listy iego zebrane wyszły z druku, z ktorych poznać można, subtelność iego umysłu i sposob traktowania interessow publicznych.

Mazepa (Jan), hetman Kozacki, twierdzą niektorzy, iż w Polszcze był urodzony, i miał być przy dworze Michała krola. Udawszy śię na Wołoszczyznę, po śmierci Samuylewicza, hetmanem ogłoszony, wiernie w wielu okazyach Piotrowi monarsze Rossyiskiemu służył. Widząc iednak szczęście Karolowi XII krolowi Szwedzkiemu służące, a podobno bardziey powabną obietnicą krolestwa uwiedziony, do niego śię przywiązał. Po przegraney pod Pułtawą był ucieczki krola Szwedzkiego towarzyszem, z ktorym do Benderu udawszy śię, tamże życia dokonał roku 1709.

Mazowieckie xięstwo albo prowincya, składa śię z woiewodztw: Płockiego, Mazowieckiego i Rawskiego; wydzielona od Leszka białego Konradowi bratu młodszemu prawem dziedzicznym, ktore potym na mnieysze xięstwa przez podział sukcessyi było dzielone. Ziemowit xiążę *Czerski*, Trayden *Warszawski*, Wańko *Płocki*, xiążęta Mazowieccy, poddali śię dobrowolnie w państwo Kazimierzowi wielkiemu z tym na śiebie prawem, że xięstwa każdego z nich, miały spadać na krola, gdyby ktory bez sukcessora krwi męskiey zmierał. Gdy zaś wkrotce Płocka i Warszawska linie zgasły, krol obawiaiąc śię, ażeby pozostały Ziemowit dla obięcia sukcessyi nie ściągnął sobie na pomoc Czechow, albo Krzyżakow, uczynił z nim zgodę w Kaliszu roku 1355, przez ktorą, krol xięstwa te spadłe na śiebie, dał in feudum Ziemowitowi, ktory z nich przyśięgę wierności krolowi uczynił. Po śmierci Ziemowita i Władysława braci xiążąt Mazowieckich roku 1462, Płock, Bełz, Rawa i Gostynin do korony powrociły; reszta zaś Mazowsza, po śmierci ostatniego xiążęcia Mazowieckiego

go Janufza, roku 1526 zefzłego, do teyże korony przypadła. *Woiewodztwo Płockie* nofi za herb orła czarnego w polu czerwonym z literą P. na pierfiach. Zamyka powiaty naftępuiące: Płocki, Bielfki, Raciązki, Sierpfki, Płońfki, Srzeńfki, Niedzborfki i Mławfki. Te trzy oftatnie fkładaią ziemię Zawfkrzyńfką. To woiewodztwo obiera na feym czterech pofłow, a na trybunał iednego deputata w Raciążu. Miafto Płock wfławione ieft katedrą tey dyecezyi, a w niey grobami Władyfława Hermana, i Bolefława krzywouftego. *Woiewodztwo Mazowieckie* ma za herb orła białego bez korony w polu czerwonym, fkłada fię z naftępucych ziem: Czerfka, Warfzawfka, Wifka, Wyfzogrodzka, Zakroczymfka, Ciechanowfka, Łomżyńfka, Rożańfka, Liwfka i Nurfka. Ziemia Czerfka zamyka cztery powiaty: Czerfki, Groiecki, Warecki, Garwolińfki. To woiewodztwo maiące dziefięć ziem, obiera na feym dwudzieftu pofłow, po dwoch z każdey ziemi, na feymikach ofobnych w mieyfcach fwoich. Na trybunał zaś, obiera w Warfzawie dwoch deputatow, zachowuiąc alternatę dwoch ziem razem do lat pięciu; ta zaś alternata zaczyna fię od ziem Czerfkiey i Warfzawfkiey. Lubo woiewodztwo Mazowieckie przy fwoiey inkorporacyi do korony, przyięło prawa Polfkie w powfzechności, iednakże niektore dawne zwyczaie fobie excypuiąc, doprafzali fię obywatele, ażeby te były im zoftawione, ktore pofpolicie nazywamy *Excepta Mazowieckie*. Było im to pozwolono z ich wypifaniem i ingroffowaniem między konftytucyami na feymie coronationis Stefana krola, roku 1576, pod tytułem: *Zwyczaie woiewodztwa Mazowieckiego*. Vol. 2 fol. 931. Razem kiedy i viceregencya Mazowiecka abrogowana. Tamże fol. 928. Miafto Warfzawa teraz nie tylko woiewodztwa, ale i całego krolefłwa ieft miaftem ftołecznym, miefzkalnym krolow, mieyfcem pryncypalnym rad kraiowych, i znaczniеyfzych magiftratur tego krolefłwa. Założenie miafta tego kładą, przed rokiem 1300. Zamek zaś od Zygmunta III fundowany. *Woiewodztwo Rawfkie* ma za herb orła czarnego w polu czerwonym z literą R. na pierfiach. Dzieli fię na trzy ziemie: Rawfką, Sochaczewfką i Goftynfką. Obiera na feym fześciu pofłow, po dwoch z każdey ziemi, na właſnych tych ziem mieyfcach. Na trybunał zaś obiera w Bolimowie iednego deputata.

Meako, miafto wielkie i flawne w krolefłwie Japońfkim, ktorego niegdyś było ftolicą. Teraz ieft miefzkaniem Dayry naywyżfzego kapłana ze krwi dawnych cefarzow pochodzącego.

Meander, rzeka w Jonii Azyatyckiey, flawna u dawnych krętym fwoim biegiem Owidyufz w xięgach przemian tak tę rzekę opifuie:

Non fecus ac liquidus Phrygiis Meandris in arvis
Ludit, & ambiguo lapfu refluitque fluitque.
Decurrens, quæ fibi venturas afpicit undas
Et nunc ad fontes, nunc in mare verfus apertum
Incertas exercet aquas.

Meao, wyfpa na morzu Indyifkim między Molukami, niedaleko Ternaty gwoździki dobre wydaie.

Meates, narod dawny krolefłwa Angielfkiego; na tym mieyfcu miał fwoie fiedlifka, według zdania niektorych, gdzie teraz Nortkumberland.

Mecenas (Caius Cilnius), rodem z Hetrurii, a według Horacyufza podchlebnego może przyświadczenia, z dawnych krolow Hetrurii pochodzący:

Mecænas atavis edite regibus.

Z iego pochwał u tamtego wieku pifarzow, a naybardziey u Horacyufza znać, iż łafk Augufta cefarza na rofpoftarcie nauk, i świadczenie mądrym używał. Jemu przypifuią niektorzy wynalezienie abbrewiacyi w pifaniu. Pifał niektore xięgi, z ktorych iedney dał tytuł: Prometheus. O ftylu iego w pifaniu Seneka mowi: *Ingeniofus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nifi illum enervâffet felicitas.* Vellejus Paterculus takowe o nim daie świadectwo: Był Mecenas rodu fzlachetnego, mąż ten czuł, i fpania fobie zabraniał na ten czas, gdy o dobro kraiu krzątać fię było trzeba; oftrożny i przewidzący wiedział dofkonale, iak w publicznych intereffach poftępować. Gdy zaś miał czas po temu zanurzał fię w rofkofzach. Rownie był miłym Auguftowi iako i Agryppa, żadnych iednak urzędow od niego przyiąć nie chciał, na ftanie rycerfkim przeftaiąc. W xięgach Diona Kaffyufza znayduie fię mowa Mecenafa, gdy radził Auguftowi, aby nayważfzey władzy nie fkładał, fprzeciwiaiąc fię w tey mierze Agryppie; umarł roku od założenia Rzymu 746. Wirgiliufz xięgę Georgikow iemu przypifał. Horacyufz także fwoie rytmy; obydwa, pochwałami, ktoremi pifma fwoie na cześć Mecenafa zagęści-

gęścili, imię iego uczynili nieśmiertelnym.

Mechanika, część matematyki zastanawiaiąca się nad mocami poruszaiącemi, ich naturą, skutkami, i przepisami. Część mechaniki, ktora ma za cel wzruszenie ciał z ich ciężaru pochodzące, zowie się Statyka. Ta zaś ktora się zastanawia nad mocami wzruszaiącemi i ich stosowaniem, mechanika istotna.

Męczennik, tak pospolicie nazywaią się, ktorzy za wiarę Chrystusową śmierć chwalebną w prześladowaniach od pogan i kacerzow otrzymali. Augustyn święty pisząc o kacerzach Donatystach, ktorzy się także swoiemi chełpili męczennikami, tak w tey mierze zdanie swoie wyraża: *Jactant fallaciter innocentiam suam, & quam non possunt à Domino accipere, ab hominibus quærunt martyrum gloriam. Veri autem martyres illi sunt, de quibus Dominus ait: Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam; non ergo propter iniquitem & propter Christianæ unitatis impiam divisionem, sed qui propter justitiam persecutionem patiuntur, hi martyres veri sunt.* Swięty zaś Cypryan o kacerzach cierpiących dla błędow swoich mowi: *Talis occidi potest, coronari non potest*, a to dla przyczyny, iż męczennika nie męczarnia, ale przyczyna męki prawym czyni: *Martyrem non facit pœna sed causa.*

Meczet, boźnicy Tureckiey nazwisko, do ktorey się schodzą na nabożeństwa swoie, żadney wewnętrzney z obrazow lub rzeźb nie maią ozdoby, ponieważ przez alkoran zakazane są. Przy meczetach stawiać zwykli wysokie wieże, z ktorych motnowie lud na nabożeństwo zwołuią. Przed wniściem do meczetow bywaią fontanny lub studnie, dla wygodnieyszego ablucyi prawney czynienia, nim do meczetu lud wchodzić ma.

Media, sławne niegdyś państwo w Azyi według świadectwa pisma świętego Arphaxad krol Medow od Nabuchodonozora monarchy Assyryiskiego zwyciężonym został, i miasto iego stołeczne Ekbatana zdobyte. Astyages wuy Cyrusa posiadł państwa Assyryiskie, ktore gdy po iego śmierci Cyrusowi dostały się, on naypierwszy zaczął panowanie Persow nad Azyą.

Medicis albo Medyceuszowie, dom sławny w Rzeczypospolitey Floreńtskiey, na koniec panowanie oyczyzny swoiey otrzymał, i poki trwała ta familia rządy państwa w ich ręku statecznie trwały, aż do Jana Gastona wielkiego xiążęcia, ktory ostatni z tego domu płci męskiey potomek zszedł z świata roku 1737. O wielkich xiążętach, *patrz* artykuł: Florencya.

Medicis (Wawrzyniec), nazwany oycem muz, nauk i kunsztow w Europie pierwszy po Rzymianach wskrzesiciel, wodz i pierwszy urzędnik Rzeczypospolitey Florentskiey oyczyzny swoiey. Po zabiciu brata swego Juliana przez fakcyą Pazzich, wodzem Rzeczypospolitey kreowany, dobrocią i wspaniałością umysłu swoiego wszystkich miłość pozyskał, i razem przez wybor nauki i doskonałość rządow był w powszechnym uszanowaniu. Zawżdy liczbą znaczną uczonych i doskonałych ludzi był otoczony, ktorych wspierał w każdych okolicznościach, zachęcaiąc wszystkich aby staraniem swoim i wydanemi xięgami oświecili wiek tamteyszy, przez przytłumienie kunsztow i nauk dzikością tchnący. Od niego zatym zaczyna się sławna epocha wieku Medyceuszow, w ktorym Europa obiaśniać się, i z grubey dzikości wychodzić poczęła; umarł ten wielki mąż 9 Kwietnia, roku 1492, wieku 44. Zostawił dwoch synow, z tych Piotr urząd oycowski piastował; Jan zaś rządził kościołem bożym pod imieniem Leonem X. *Patrz* Leon X.

Medina, w ięzyku Tureckim nazwana Medinat-al-nabi, albo miasto prorockie, leży w Arabii niedaleko czerwonego morza, sławne grobem Mahometa, i pielgrzymowaniem Mahometanow ze wszystkich stron, gdziekolwiek ta religia zaszczepiona iest. Bayka dawna iż trunna Mahometa z żelaza zrobiona, od magnesow trzymana iest na powietrzu, bardziey śmiechu, niżeli refutacyi godna. Samiż Muzułmanie twierdzą, iż na kolumnach marmurowych stoi, bogatym przykryta całunem.

Mediolan, miasto sławne Włoskie, stołeczne xięstwa tegoż nazwiska, należy do domu Austryackiego, przez sukcessyą po zeszłey linii Hiszpańskiey tegoż domu. Wielorakie to xięstwo miało odmiany od Rzymian, Longobardow &c. przechodząc; miało własnych xiążąt z domu Sfortzow i Wiskontych, w ręku też Francuskich bywało za Ludwika XII, i dawniey. Miasto Mediolan iest obszerne i ludne, kościoł katedralny w rodzaiu architektury Gotskiey nader wspaniały. Cytadella mocnemi fortyfikacyami opatrzona.

Mediterraneum mare, morze śrzodziemne, między Europą i Afryką rozciąga się, z oceanem łączy się ciaśniną Gibraltaru.

Meditrinales, uroczystość dawnych Rzymian odprawuiąca się 11 Października, na cześć Meditriny bogini lekarzow. W ten czas zaczynano kosztować nowego wina, i kosztuiący (według Festa) mawiać byli zwykli:

Vetus nonum vivum bibo, veteri novo morbo medeor.

Medius Fidius, bożyszcze u Rzymian, danego słowa, wiary albo obietnic strażnik.

Medraschim, tak się u Zydow nazywaią kommentarze na pięć xiąg Moyżeszowych. Medraschim samemi tylko allegoryami są napełnione, i tym się od innych kommentaryuszow rożnią.

Meduza, starożytność ią maluie i w posągach wystawia z wężami na głowie. Na piersiach uzbroioney Minerwy, głowa Meduzy wyryta bywa.

Megalesia festa, uroczystości Rzymskie postanowione na cześć bogini Cybeli, odprawiały się dwunastego Kwietnia. Pod czas tych uroczystości nader wspaniałe odprawiały się igrzyska.

Megera, iedna z trzech furyi piekielnych, ktorym pogańska zabobonność katownie dusz potępionych zleciła.

Me Hercules! albo przez abbrewiacyą: *Me hercle!* rodzay przysięgi u Rzymian, nie tylko w mowie ale i w pismach używany, znaczył: Tak mi Herkulesie dopomoż. Niewiastom tey przysięgi nie godziło się używać. Ten nałog przysięgania surowie w pierwiastkach Chrześciaństwa karany był.

Mein, rzeka w Niemczech w prowincyi albo cyrkule Frankonii, płynie pod Frankfortem, ktory dla rożnicy od drugiego w państwach Pruskich zostaiącego, nazywa się Frankfort nad Menem, wpada na koniec w Rhen pod Moguncyą.

Meissen nad Elbą, miasto stołeczne Miśnii w elektoracie Saskim, sławne manufakturą porcellan Saskich. Niegdyś to miasto miało swego biskupa.

Mekelburg albo Meklenburg, xięstwo Rzeszy Niemieckiey, maiące udzielnych swoich xiążąt. Położone iest w cyrkule niższey Saxonii, nad morzem Baltyckim, graniczy z Pomeranią, Marchią Brandeburgską i xięstwem Holsztyńskim. Podzielone iest na dwie części, w ktorych dwie dzielnice domu tego panuią; Szwerin, i Strelitz. Meklenburg niegdyś stołeczne miasto tego xięstwa, teraz zupełnie zruynowane.

Mekka, iest mieysce urodzenia Mahometa, a zatym i pielgrzymowania Turkow z prawa alkoranu naznaczone; podług ktorego każdy, ktory może, powinien tę drogę przynaymniey raz w życiu odprawić, albo na swoie mieysce kogo wysłać. Są na te drogi, stacye spoczynku, i bespieczeństwo wyznaczone. Z Mekki udaią się do Medyny, dla odwiedzenia grobu Mahometa.

Melachleni, narod według Pliniusza dawnych Sarmatow Azyatyckich, między Wolgą a czarnym morzem.

Melanchton (Filip), uczeń i towarzysz w rozsiewaniu błędow Marcina Lutra, złożył konfessyą Augszpurską, i stał się hersztem konfessyonistow, Adiaphorytow, i Melanchtonianow, częste albowiem maxym swoich w wierzeniu czynił odmiany; umarł roku 1560, wieku 64, w Witembergu, tamże wraz z mistrzem swoim pogrzebiony.

Melchiades, papież, po zwycięstwie nad Maxencyuszem otrzymanym od Konstantyna wielkiego uczczony, pisał list do tegoż cesarza. Złożywszy w Rzymie z kilkunastu biskupow koncylium, błędy Donatystow i Cecylianow potępił; umarł roku 314, po nim nastąpił Sylwester święty.

Melchisedech, kapłan naywyższy, krol Salem, Abrahamowi zwycięzcy krola Chodorlachomora zastąpił drogę, i ofiaruiąc mu chleb i wino błogosławił go. Xięgi Gen. wspominaią o nim.

Melchisedecienses, sektarze w pierwiastkach kościoła, przenoszący Melchisedecha, nad Jezusa Chrystusa. Herszem tego kacerstwa był nieiaki Theodotus.

Melchitæ, kacerze we wschodnich kraiach rożnią się od Grekow obrządkami, nie przypuszczaią czysca.

Meleda, wyspa Dalmacyi na morzu Adryatyckim, należy do Rzeczypospolitey Raguzańskiey.

Meliapus, miasto w Indyach nazwane także miastem świętego Tomasza, na fundamencie, iż ten Apostoł tam miał koronę męczeńską otrzymać. Portugalczycy od dawnych czasow tam mieszkaią, i handel zyskowny prowadzą.

Melinda, krolestwo w Afryce, graniczące z południową częścią Etiopii. Portugalczycy handel prowadzący, dla bespieczeństwa towarow i osob swoich, maią tam swoię fortecę.

Melioratio, termin prawny zażywany w okolicznościach wielu, gdy idzie o przyczynienie *np.* posagu &c. albo w processie prawnym o melioracyą dekretu.

Melodia, iest ułożenie i razem zebranie wielu tonow, dzwięk zgodny w śpiewaniu lub graniu sprawuiących.

Melpomena, iedna z dziewięciu Muz towarzyſzek Apollina na Parnaſie. Poetowie przełożeńſtwo iey dali nad tragedyą, i dla tego iey obrazy i poſągi ſą z puinałem w ręku i berłem.

Memel albo Memmel Kleypeda miaſto nad odnogą morſką zwaną Kariſch-Haff. Kromer nazywa ie Troipes arx. Miaſto to leży w kroleſtwie Pruſkim.

Memphis, ſtołeczne niegdyś miaſto dawnych krolow Egiptu, ze wſpaniałości gmachow i bliſkich piramid bardzo ſławne. Ruiny iego dotąd ſię ieſzcze widzieć daią, nie daleko ſtarego Kairu.

Menander, uczeń Szymona czarnokſiężnika Samarytan, herſztem ſię uczynił nowego kacerſtwa utrzymuiącego, iż Boga nikt poznać, ani żadney o nim wiadomości mieć nie może: iż aniołowie świat ſtworzyli: iż chrzeſt od niego adminiſtrowany ludzi nieśmiertelnemi czynił. Miał wielu uczniow ten zwodziciel w Antyochii, z ktorych ieſzcze niektorzy żyli za czaſow świętego Juſtyna, nayſławnieyſi z nich byli Baſylides i Saturninus.

Menekenius (Jan Barchard), podał do druku: Sigismundi Auguſti regis Poloniæ epiſtolas, legationes & reſponſa, nec non Stephani regis Poloniæ epiſtolas, Lipſiæ, anno 1703 i 1710.

Mendog albo Mindog, wielki xiążę Litewſki, po śmierci oyca ſwoiego Ryngolta, rządy ſprawować począł roku 1240. Z Krzyżakami Pruſkiemi i Inflantſkiemi częſte miał zatargi. Ruſkich i Wołyńſkich xiążąt kilkakrotnie porażiwſzy, hołdownikami ſwoiemi uczynił. Przyiąwſzy wiarę świętą około roku 1252, krolem Litewſkim od legata papieſkiego Heindenryka koronowany, wkrotce iednak potym, znowu do bałwochwalſtwa powrocił. Roku 1260 naiechawſzy z wielkim ludu orſzakiem Polſkie kraie, wiele miaſt ſpalił, i wiele niewolnika zabrał. Na koniec od wnuka własnego Stroynata, i zięcia Downata, z Rullą i Rzepikaſſą ſynami zabity roku 1263, panował lat 23.

Menelaus, według powieści Homera, krol Lacedemońſki, ſyn Atreuſza, brat Agamemnona, małżonek Heleny, ktorą gdy Parys iemu wziął, krolowie Greccy afront ten zburzeniem miaſta Troiańſkiego ukarali. Helena zaś po śmierci Paryſowey oddana właſnemu mężowi.

Menes, naypierwſzy krol i fundator monarchii Egipſkiey, według zdania kronikarzow niektorych ſyn Chama, wnuk Noego, ſtolicę Egiptu, miaſto ſławne Memphis, nad rzeką Nilem założył.

Menippea, ſatyry rodzay; w ktorey na wyśmianie defektow i przywar ludzkich proza z wierſzami złączona ieſt, tak nazwana od Menippeuſza filozofa ſekty Cynikow, ktory pierwſzy tym ſpoſobem piſał. Lucianus w dialogu ktorego tytuł: Nekromancya, doſtatecznie ten ſpoſob piſania określił. Jeſt pod tymże tytułem ſławna xiążka Francuſka, zwana także: *Catholicon.*

Mennonitæ albo anabaptystowie Hollenderſcy, do ktorych ſię przyłączyli niektorzy Socynianie, herſztem ſwoiey ſekty mieli Mennona Simonis, rodem z Fryzyi. Nowy tylko teſtament za regułę wiary przyimuią, ſtarego powagę odrzucaiąc; ſyna Bożego ſynem Maryi panny nie nazywaią, od oyca tylko przedwiecznego zrodzonym twierdząc &c. Co do obyczayności, według tey ſekty przepiſow, Chrześcianinowi przyſięgać, ani urzędu przyimować nie godzi ſię &c. Dzielą ſię między ſobą na rożne ſekty, ztąd zwani Galeniſtowie, Kollegianie &c.

Menologium, u Grekow zbior życia świętych na dni roku całego rozłożony.

Mens, umyſł, Rzymianie zrobili z niego boſtwo dobrych myśli użyczaiące.

Mensa, w prawie duchownym znaczy podział dobr do beneficium przywiązanych, z ktorych beneficiat intratę odbiera. Tym ſpoſobem poſpolicie ſię mowi: Bona menſæ epiſcopalis, abbatialis, &c. Tytuł także klerykow święcących ſię ad menſam epiſcopalem znaczy, iż biſkup bierze na ſiebie ſtaranie opatrywania ich potrzeb, poki iakiego beneficium duchownego nie doſtąpią.

Mensarii, urzędnicy poſtanowieni u Rzymian roku od założenia Rzymu 402. Ich obowiązek był dłużnikow do oddania długu kredytorom przyniewalać, roztrząſać poſtępowanie kredytorow z dłużnikami, iednym ſłowem przeſtrzegać, aby w takowych okolicznościach żadna ſtrona nie ſzkodowała, a kredyt był zachowany. Nazywano ich także Trapezeites. O gdyby takich urzędnikow teraz w Polſzcze.

Mensores, urzędnicy u Rzymian, ktorych powinność była, opatrywać ſtanowiſka dla ceſarzow przyieżdżaiących do prowincyi. Ci, ktorzy byli obowiązani mieć ſtaranie o magazynach woyſkowych zwali ſię: *Menſores frumentarii.*

Mensurabilitas, ſpoſobność ktorą ma rzecz do wymiaru.

Mentalis, rzecz wewnętrznie myślą czyniąca ſię, przeto medytacya nazywa ſię: *Oratio mentalis &c.*

Mercede de nayświętſzey panny Maryi zakon fundowany od świętego

tego Piotra de Nolaſco, approbowany roku 1230 od Grzegorza IX papieża. W Hiſzpanii ten zakon naybardziey rozkrzewiony ieſt. Naycelnieyſzy zakonnikow de Mercede obowiązek ieſt niewolnikow Chrześcian od barbarzyńcow wykupować; gdyby zaś do wykupna pieniędzy nie ſtało, ſamiż zakonnicy w zaſtaw ſię dawać powinni. Są i zakonnice tegoż zakonu fundowane od Piotra Velaſco roku 1571. Generał tego zakonu raz obrany, dożywotnie rządy trzyma.

Mercyi, kroleſtwo niegdyś bardzo obſzernie rozciągało ſię w Anglii. Penda nieiaki roku 656, pierwſzym był Mercyanow monarchą. Roku 800 wſzyſtkie ſiedm kroleſtw Anglo-Saſkich, złączone zoſtały, w oſobie krola Egberta.

Merecz, miaſto i ſtaroſtwo w wielkim xięſtwie Litewſkim, w woiewodztwie Trockim. W tym mieście Władyſław IV krol Polſki życia dokonał roku 1648, wieku 52.

Meridyan, cyrkuł przechodzący przez *Zenith*, przez *Nadyr*, i przez *Poluſy*. Każdy tego cyrkułu punkt iednakowo ieſt od horyzontu odległy, tak po prawey iako i po lewey ſtronie, tak dalece, że wſzyſtkie gwiazdy między ich wſchodem i zachodem, dwa razy znaydować ſię będą na merydyanie, raz nad horyzontem, a drugi raz pod horyzontem; ich obrot dzienny, to ieſt 24 godzin trwaiący, podzielony będzie na 4 części rowne; od wſchodu ich, aż do przeyścia przez merydyan, od przeyścia przez merydyan aż do zachodu; od zachodu aż do przeyścia pod horyzontem przez merydyan; naoſtatek od tego przeyścia aż do wſchodu dnia naſtępującego. Merydyan dzieli całe niebo na dwa hemispherya, iedno nazwane *wſchodnim*, a drugi *zachodnim*. Ten cyrkuł nazywa ſię dla tego merydyanem, że znaczy śrzodek dnia, w tym momencie, w ktorym ſłońce przezeń przechodzi. Wſzyſtkie też gwiazdy i planety bieg dzienny odprawuiąc przez ten merydyan przechodzą. Po wſchodzie ſwoim coraz bardziey do tego ſię cyrkułu przybliżaią, ſtawaią zaś na nim, gdy połowę biegu ſwego nad horyzontem odprawią, zniżaią ſię potym ku zachodowi oddalaiąc ſię coraz bardziey od merydyanu.

Merydyany na ziemi odmienne ſą podług odmiennego mieyſc położenia. I tak naprzykład: inny ieſt Merydyan Warſzawy, a inny Paryża; bo Warſzawa barziey na wſchod leży niż Paryż, i gdy południe ieſt w Warſzawie, w ten czas w Paryżu nie doſzło ieſzcze ſłońce do Merydyanu.

Wſzyſtkie Merydyany rożnych mieyſc na ziemi, łączą ſię i przecinaią w poluſach świata, bo wſzyſtkie prowadzone ſą od iednego poluſu do drugiego; ktore wſzyſtkie na dwie rowne części przecina Æquator. Linia merydyonalna albo południowa iakiego mieyſca ieſt ta, na ktorą cień rzuca ſłońce, gdy ieſt południe w tym mieyſcu. Jedną z naypierwſzych merydyonalnych linii wyciągnął ſławny matematyk Dominik Caſſini na poſadzce kościoła S. Petroniuſza w Bononii.

Merionetshire, prowincya kroleſtwa Angielſkiego w części pułnocney xięſtwa Galles.

Merkufal, urzędnik dworu ceſarza Tureckiego, iego obowiązek ieſt trzymać kaffę iałmużn ceſarſkich.

Merkuryusz, bożyſzcze, ktoremu dawni wiele naznaczali funkcyi. Był albowiem poſłańcem wſzyſtkich prawie bogow i bogiń, duſze zmarłych do piekłow na ſąd Minoſa i Radamantha prowadził. Był patronem i protektorem podrożnych kupcow, i kraſomowcow. Przymierza wſzyſtkie za pomocą Merkuryuſza ſtawały, i dla tego w ręku trzymał laſeczkę zwaną kaduceuſzem iako znak pokoiu. Dawano mu na ofiary rożnych zwierząt ięzyki, przeto iż był patronem kraſomowſtwa. Horacyuſz własności bożka tego wybornie zwyczaiem ſwoim opiſuie:

Mercuri facunde, nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum,
Voce formaſti cantûs & decoræ
more paleſtræ:
Te canam magni Jovis & deorum
Nuncium, curvæque lyræ parentem.
Od. X lib. imum.

Nazwiſko Merkuryuſza i wieść o nim od Egiptu pochodzi. Dawni hiſtorycy wſpominaią tam Merkuryuſza także drugiego, ktorego zowią Trismegiſtem, to ieſt wielkim trzykroć. Był mowią nayoſobliwſzym konfidentem, i naypoufalſzym miniſtrem Ozyryſa; wielką miał biegłość w matematyce i geometryi, i pierwſzy Egipcyanow nauczył, iak ziemię mierzyć, co dla nieuſtannych Nilu wylewow, i grobel ktore czyniono, koniecznie kraiowi potrzebno było. Temuż Merkuryuſzowi przypiſuią Egipcyanie wynalezienie liter. Xięgi iego pozoſtałe kapłani uroczyście w publicznych proceſſyach nieśli. Zadney iednak w tych czaſiech o nich nie mamy wiadomości.

Starożytni wielorakie bożkowi temu dawali nazwiſka, tych pięć Cicero wylicza w xiędze de natura deorum. Zgadzaią ſię zaś na to wſzyſcy mitologiſtowie, iż był ſynem Jowiſza i Maii, oycem zaś z Wenery Kupidyna.

U ſtarożytnych w obrządkach ofiar zwano Merkuryuſzami pacholęta, ktorych uſługi zażyte bywały do uroczyſtey okazałości.

Merkuryusz, planeta naybliżſzy ſłońca, znaczy ſię ☿.

Merkuryusz, w fizyce albo metallurgii, nazwiſko kruſzcu żywego ſrebra, po złocie ieſt rzecz nayciężſza w iſtności ſwoiey. Nie kładą go fizycy niektorzy w poczet kruſzcow, dla tego iż zdaie ſię mieć przymioty likworow, i pułkruſzcem go zowią. Nayprzyzwoiciey go nazwać można ſubſtancyą oſobliwſzego rodzaiu; w ziemi dwoiakim ſpoſobem znayduie ſię, albo zupełnie odłączony, i naturę likworową utrzymuiący, w ten czas iſtotnie zowie ſię Merkuryuſzem, albo złączony z ſiarką, i przeto koloru czerwonego, i w ten czas nazywa ſię cynabarem, *patrz* kruſzec.

Merowingianow familia od Merowinga krola bioraca nazwiſko, przez lat 330 poſiadała tron Francuſki, od Faramunda aż do Karola Martella obranego roku 718. Krolow z tego domu było 36.

Mersbourg, xięſtwo w Saxonii miało przedtym właſnych xiążąt z linii panuiącey pochodzących, po tey zeſzłey do elektoratu przyłączone ieſt nie dawnemi czaſy, za panowania Auguſta III krola Polſkiego.

Merve, według Pliniuſza wyſpa albo kray oblany Nilem w wyżſzym Egipcie, rządzony był od krolowey zwaney Kandaces. O trzech monarchiach tegoż nazwiſka hiſtorya wſpomina.

Mesokorowie (Meſocores), u Grekow kapelmayſtrowie, daiący takt nogą, dla czego oſobliwſze drewnem podkładane mieli obuwia, zwane *crapezia*.

Mesrop, mnich w Armenii, żył w piątym wieku. Ze ięzyk dawny Ormiańſki używaniem Arabſkiego był nieco zmieſzany; przeto ten Meſrop wraz z Izaakiem patryarchą Ormiańſkim około oczyſcienia onego pracować począł. Co żeby do ſkutku doprowadził, nowy alfabet ułożył, dawny zbyt pomieſzany odrzuciwſzy. Alfabetu tego dotąd używaią Ormianie; Meſrop zaś w dalſzym czaſie dwadzieścia dwie xiąg ſtarego teſtamentu, i cały nowy na ięzyk Ormiańſki przełożył, i ſwoiemi charakterami wypiſał. W Charaknots albo xiędze pieśni kościelnych obrządku Ormiańſkiego,

go,

go, wiele hymnow tegoż Meſropa kompozycyi znayduie ſię.

Messalina, małżonka ceſarza Klaudyuſza, dla niepowściągnioney rozwiozłości śmiercią ukarana od męża ſwego roku 48.

Messyasz zbawiciel świata, Chryſtus Jezus, obiecany patryarchom, przybyły na zbawienie rodzaiu ludzkiego, z Maryi panny urodzony w Bethleem.

Zydowſki błąd i zatwardziałość w oczekiwaniu przyiścia meſſyaſza, odſtrycha go od poznania prawdziwey wiary, i w obłudnym prożney nadziei omamieniu, dotąd trzyma. Ze zaś rożni oſzuści korzyſtaiąc z takowey Zydow prewencyi, Meſſyaſzami ſię być udawali, i wiarę częſtokroć znaydowali, przetoż ſię tu kładą według czaſu, ktorego naſtawali.

Gamaliel wſpomina nieiakiego Teudaſa ieſzcze przed czaſem przyiścia zbawiciela świata, ktory ſię być meſſyaſzem mienił. Czyni także wzmiankę tenże autor o Judaſzu nieiakim, ktory był iuż 30,000 ludzi zgromadził.

Za czaſzow Apoſtolſkich Szymon czarnokſiężnik, mianować ſię śmiał: *Virtus Dei.*

Roku 178 za czaſow Adryana ceſarza ziawił ſię był w Paleſtynie nieiaki Barkochebas twierdzący ſię być meſſyaſzem prawdziwym, niezliczone rzeſze Zydow ſzły za nim, wielkie Chrześcian czynił prześladowanie, w mieście na koniec Bither od Rzymian zdobyty, i na śmierć ſkazany.

Sokrates piſarz hiſtoryi kościelney wſpomina o Moyżeſzu, ktory na wyſpie Kandyi meſſyaſzem ſię nazywał i wielu uwiodł roku 434.

Roku 530 Julianus nieiaki w Paleſtynie meſſyaſzem ſię być mienił, od woyſk Juſtyniana ceſarza zwyciężony śmiercią ukaranym zoſtał.

W początkach wieku oſmego w Hiſzpanii ziawił ſię był Serenus, i wielu Zydow zwiodł fałſzami ſwoiemi.

W XIII wieku kilku w kroleſtwie Francuſkim rożnemi czaſy powſtawało, ale bunty Zydowſkie wcześnie rozgromione.

Dawid El Re w Hiſzpanii XIII wieku.

W XVI wieku Jakub Zieglerne w Morawii opowiadać począł Zydom przyiście meſſyaſza, twierdząc iż go widział w Strażburgu.

W roku 1624 Sabathay Sewi urodzony w Alepie głośić ſię począł meſſyaſzem, dawniey przez Zieglerna przepowiedzianym. Bardzo wielu poſzło za nim uczniow. Uczeńſza iednak Zydow ſtarſzyzna nie chciała go uznać, i owſzem

wyklęła go. Obawiaiąc ſię zatym o życie, uciekł z Jerozolimy, i przybył do Stambułu gdzie i uczniow i prześladowcow w własnym narodzie znalazł. Na koniec wzięty do więzienia, ażeby kary gardłowey uſzedł, Mahometańſką wiarę przyiął, i w niey umarł.

Messyna, miaſto kroleſtwa Sycyliyſkiego, dawniey zwane Meſſana, od Meſſańczykow z Peloponezu, ktorzy tam oſiedli. Cicero nazywa to miaſto *Mamertina civitas.*

Metabola, figura retoryki, iteratio unius rei ſub varietate verborum mowi Caſſiodorus, i za przykład daie ſłowa Pſalmu: *Verba mea auribûs percipe Domine; intellige clamorem meum; intende aurem voci orationis meæ.*

Metaphrastes, *patrz* Szymon Metaphraſtes.

Metal, *patrz* kruſzec.

Metalepsia, rodzay metonimii, przez ktorą wyłuſzcza ſię rzecz nadchodząca, explikowaniem tego co przodkuie, a iako mowi Quintilian, otwieraią ſię wrota z iedney idei, do drugiey: *Ex alio in aliud viam præſtat.*

Metallurgia, część chimii, ktora ſię nad topieniem kruſzcow, i oddzieleniem iednych od drugich zaſtanawia.

Metamorphosis, przemiany w mitologii częſte nader baieczność pogańſka wymyśliła, te wierſzem wybornym Owidyuſz w xięgach przemian wypiſał, na wierſz Polſki zaś to iego dzieło przełożył Otwinowſki.

Metanoia, w kościele Greckim obrządek pokutny, poſpolicie u nas zwany pokłonami.

Metaphora, figura retoryki, przez ktorą ſłowo traci ſwoię ſygnifikacyą albo znaczenie, a inne bierze. Słowo to Greckie znaczy przenieſienie, przełożenie, translatio. Prolog baiek Phedra, przez metaphorę poczyna ſię:

Æſopus author, quam materiam reperit,
Hanc ego polivi verſibûs ſenariis.

Słowo *polivi*, metaforycznym ſpoſobem przytoczone ieſt.

Quintilian względem używania tey figury kraſomowſkiey nader potrzebną daie przeſtrogę: *Id facimus, aut quia neceſſe eſt, aut quia ſignificantius, aut quia decentius: ubi nihil horum præſtabit, quod transferetur, improprium erit.* Cicero zaś ſkutek metafory tak opiſuie: *Ea propter ſimilitudinem transferunt animos & referunt, ac movent huc vec illuc; qui motus cogitationis celeriter agitatus, per ſe ipſe delectat.*

Metaphysica, ſciencya przyczyn rzeczy, zaſtanawiaiąca ſię nad rzeczami zmyſłom nie podlegaiącemi.

Metaplasma, odmiany w grammatyce brzmienia ſłow przez rożne ſpoſoby, ktore w naſtępuiących wierſzach wyrażone ſą:

Protheſis *apponit capiti; ſed*
Aphæreſis *aufert*,
Syncopa *de medio tollit; ſed*
Epentheſis *addit*:
Abſtrahit Apocope *fini*, *ſed dat*
Paragoge
Conſtringit Craſis, *diſtracta* Diæreſis *effert*:
Authitheſin *mutata dabit tibi litera; verum*
Littera ſi legitur transpoſta, metatheſis *extat.*

Metathesis, rodzay metaplazma grammatycznego, przez ktory litery ſłowa nieco od iſtotnego ułożenia odmienione ſą, przez co ſłowo innego brzmienia nabywa; i tak dawne ſłowo Łacińſkie *ſpecio*, inaczey teraz i wielorako odmienione ieſt: aſpicio, conſpicio, deſpicio, inſpicio, reſpicio, ſuſpicio &c.

Metelin, wyſpa morza Egeyſkiego, należała niegdyś do Wenetow ale Mahomet ią zawoiował, nazywała ſię przedtym Lesbos.

Metellus, ſławna w Rzymie familia, wiele z niey było konſulow, innych urzędnikow tak w woynie, iako i w radzie ſławnych, kwitnęła aż do czaſow upadku Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey.

Metempsychosis albo przechod duſzy w rożne ciała, nauka Pithagory, ktory twierdził, iż duſze z ciał iednych do drugich przechodzą, a czaſem z ciał ludzkich do zwierzęcych bywaią wtrącane. To ſyſtema dotąd ieſzcze trwa w wſchodnich kraiach, oſobliwie w Indyi i Chinach, *patrz* Pithagoras.

Meteorologia, nauka o meteorach traktuiąca.

Meteoromancya, ſpoſob wieſzczby u dawnych pogan, z zapatrywania ſię na meteory i ich ſkutki.

Meteory, exhalacye w athmosferze pokazuiące ſię, w rożnych figurach, nayczęściey iak płomyki pałące ſię. Troiaki ieſt rodzay meteorow. Ogniſte z materyi ſiarczyſtey złożone, i takowe ſą błyſkawice, pioruny &c. Powietrzne te z exhalacyi pochodzą. Wodniſte, z waporow albo części wodniſtych ſkładaią ſię, iako to: obłoki, tęcza, grad, śnieg, roſa &c.

Methastazyusz, ſławny poeta Włoſki, opery iego i inne rytmy zebrane razem, pokilkakrotnie z druku wyſzły.

Methodistæ, kacerze w Anglii chlubią ſię tym, iż ſą wynależcami nowego, a doświadczonego ſpoſobu do doſtąpienia doſkonałości

Chrześciańſkiey. Twierdzą o ſobie, iż duchem bożym natchnieni ſą. Nayſławnieyſzy z metodyſtow był Jerzy Whitefield. W zgromadzeniach, ktore odprawuią każdy wynurza ſkrytość ſerca ſwego, obiawiaiąc iakie czuł wewnątrz wzruſzenia i inſtynkta. To kacerſtwo nie dawno wſzczęte, dotąd trwa w kroleſtwie Angielſkim.

Methodus, porządek wynaleziony na dobre i należyte prawdy docieczenie, albo rzeczy iakowey dokazanie. Powſzechnie to ſłowo wzięte wſzelkiemu ułożeniu ſłuży.

Metius (Jakub), w Hollandyi urodzony; według świadectwa niektorych piſarzow naypierwſzy wymyślił perſpektywy około roku 1609.

Metonimia, odmiana nazwiſka, lub imienia właſnego rzeczy, na inſze, toż ſamo ale innym ſpoſobem wyrażaiące:

Tum Cærerem *corruptam undis*,
cærealiaque *arma*
Expediunt feſſi rerum.
Virg.

Odmiana wyżey przytoczona w wierſzu Wirgiliuſza kładzie przyczynę za ſkutek, to ieſt zamiaſt prowiantu zboża, wzmiankuiąc Cererę boginią urodzaiow.

Skutek kładzie ſię na mieyſce przyczyny *np.* w piśmie świętym mowi Bog do Rebekki: *Duæ gentes ſunt in utero tuo, & duo populi ex ventre tuo dividentur.* Tu Jakub i Ezau mianowani ſą narodami, ktore z nich rozmnożyć ſię miały.

Kładzie ſię przez tę figurę rzecz zawieraiąca, zamiaſt zawartey, *np.* w przypowieści ſyna marnotrawnego: *Pater peccavi in cælum & coram te.* Albo też w xięgach Machabeyſkich: *Siluit terræ* (to ieſt ludzie na niey) *in conſpectu ejus.*

Bierze ſię czaſem nazwiſko mieyſca, za rzecz, ktora ſię na tym mieyſcu ſtała: tym ſpoſobem mowi ſię, ſprawiedliwość Areopagu, męſtwo Sparty &c.

Rzecz znacząca za znaczoną:
Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Metonomasia, odmienienie nazwiſka w dawnieyſzym wieku tak było w modę między uczonemi weſzło, iż każdy z nich na us albo na er chciał imię ſwoie mieć zakończone, i tak *np.* Jan Wiktor Roſſi, nazywał ſię Janus Nicius Ærythreus, u nas w Polſzcze Klonowicz poeta, piſał ſię: Acernus &c.

Metrika, w poſpolitym tłumaczeniu i wzięciu, nazywaią ſię metrykami xięgi kościelne, gdzie chrzty dziatek, pogrzeby zmarłych &c. zapiſowane ſą.

Metrika koronna, archivum korony Polſkiey, ieſt także oſobne wielkiego xięſtwa Litewſkiego. Kanclerze oboyga narodow archiva publiczne poruczone ſobie maią. Straż ſzczegulna archivum metrykantom oboyga narodow poruczona, i tych ieſt tyleż, ile i kanclerzow, niedawnemi czaſy w liczbę urzędnikow koronnych włożeni ſą, i nomicya onych.

Metrodorus, lekarz ſławny ztąd naybardziey, iż był w ſwoiey ſztuce miſtrzem Hypokrateſa.

Metropolis, według używania dawnego tytuł miaſt pryncypalnych, od ktorych inne pomnieyſze dependowały. W kościelney hierarchii znaczy katedrę arcybiſkupią, maiącą zwierzchność i pierwſzeńſtwo nad biſkupami, ktorzy ſię nazywaią ſuffraganei, ztąd tytuł arcybiſkupow metropolitanus. Przywiley metropolitanow zawiſł na zwierzchney iuryzdykcyi, ponieważ ſprawy od trybunałow biſkupow ſuffraganeis, przez appellacyą do ſądu ſwoiego odeſłane ſądzi, i dekreta w kontrowerſyi albo kaſſuie, albo też approbacyą ſtwierdza. Metropolitanus ſynod prowincyalny ſkłada, na ktory ſuffragani iego biſkupi zgromadzać ſię powinni. Znak metropolitanow palliuſz, (*patrz* Palliuſz) i krzyż, ktory przed nim noſzą. Dawnieyſzemi czaſy kiedy lud i duchowieńſtwo biſkupow obierali, metropolitanus elekcyi prezydował.

Metz, miaſto ſtołeczne biſkupſtwa tegoż nazwiſka, nazywało ſię przedtym *Mediomatricum* albo *Divodurum Mediomatricorum*, i było ſtołeczne narodu Medyomatrykow. Było potym mieſzkaniem krolow Auſtrazyi, poźniey było wolne i właſnemi prawami rządziło ſię. Na koniec roku 1552 pod moc krolow Francuſkich doſtało ſię, i dotąd w dzierżeniu onych zoſtaie, wraz z biſkupſtwami Toul i Verden. Poſſeſſya Francyi ugruntowana zoſtała traktatem Kambrezyiſkim roku 1559. Jeſzcze zaś gruntowniey wſzyſtkie zatargi między Rzeſzą Niemiecką, a Francyą względem tych trzech biſkupſtw uśmierzone i uſpokoione traktatem Munſterſkim roku 1648.

Mevelewitowie, rodzay derwiſzow w Turczech tak nazwany, od ſwego fundatora Mevelewa. Milczenie nieuſtanne prawie obſerwuią, i z wielką ſię na każdym mieyſcu ſkromnością prezentować zwykli. Niektorzy z nich po mieście wodę roznoſzą, darmo iey użyczaiąc dla ſpragnionych. Odzież ich proſta i z grubego ſukna, pierſi odkryte, i nogi bez obuwia.

Mevius, poeta Łaciński, za czasow Wirgiliusza, ktory chcąc z nikczemnych iego wierszow żartować napisał:

Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi.

Mexyk, krolestwo w Ameryce należące do korony Hiszpańskiey, własnych niegdyś, i nayznamienitszych w tey części świata miało monarchow. Ferdynand Kortez naypierwszy tę krainę odkrył, i niepoiętym dla siebie widokiem zdziwione niezmierne woyska Montezumy cesarza Mexykańskiego, małą garstką swoich, w strzelbę opatrzonych rozproszył, miasto stołeczne opanował, i samego Montezumę poimał. Następca tego monarchy, Gwantymozyn nie był szczęśliwszy, poimany albowiem i na śmierć skazany od tych przychodniow, w osobie swoiey dawnych kraiu monarchow panowanie zakończył roku 1521. Państwo Mexykańskie nazywa się teraz nową Hiszpanią, rządy w nim imieniem krolewskim sprawuie vicerex, ktorego rezydencya w mieście Mexyku stołecznym.

Religia dawnych Mexykanow była bałwochwalska, słońcu naywiększą cześć oddawali, od ktorego cesarze prowadzili swoię genealogię. Bożyszcze nazwane Witrilipuzli miało wspaniałą bałwochwalnicę w stołecznym mieście, na ofiarę zaś ludzi na woynie zabranych, i wszelkiego rodzaiu niewolnikow, dzika zabobonność narodu tego obficie nader, z uroczystemi obrządkami zabiiała.

Mezeray (Franciszek), urodził się w Normandyi prowincyi krolestwa Francuskiego roku 1610. Historya Francuska, ktorą napisał, wielce go sławnym uczyniła, iest bowiem iedna z naylepszych, ktorą ma ten narod; umarł ten kronikarz roku 1683. Pisał także o pierwiastkach narodu Francuskiego, i historyą Turecką.

Mezuzoth, tak nazywaią Zydzi karteczki pargaminowe, na ktorych piszą z Deutoronomium wiersze z rozdziału VI, 4, 5, 6, 7, 8, 9, iako też z rozdziału II, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Ten pargamin zwinięty w trąbkę kładą we drzwi, na wierzchu trąbki pisząc słowo *Saddai*, iedno z nazwisk Boskich. W każdym domu według przepisow ich, takowa karteczka we drzwiach znaydować się powinna.

Mia, nazwisko bałwochwalnic w Japonii, w ięzyku tamteyszym znaczy mieszkanie ducha. W pośrzodku tych bałwochwalnic stawiaią zwierciadła, na znak iż Bog naymnieysze skazy w człowieku widzi. Mia zwyczaynie w odludnych mieyscach, niedaleko iednak drog publicznych stawiane bywaią.

Miara, lubo wielu dawnemi konstytucyami nakazywana była iednostayna w kraiu miara i waga, przecież nie przyszło do ich exekucyi. Iowszem niektore poźnieysze seymow uchwały, swemi excepcyami psuły pożyteczną tego intencyą. Dopiero na seymie coronationis krola Jmci Stanisława Augusta roku 1764, (*patrz fol. 32, tit. Ustanowienie miary generalney,*) approbowaną zostało, podane ułożenie od kommissyi skarbowey, powszechney w całym państwie i iednostayney miary: korcow, łokcia, garca, wagi, beczki &c. z wydanemi od teyże kommissyi pieczętowanemi miarami do miast kraiowych; ktorych miar exekucya i dopilnowanie woiewodom i grodzkim urzędom nakazana tamże.

Miaosses, narod na pograniczu cesarstwa Chińskiego mieszkaiący, wielu ich także w samym państwie Chińskim przemieszkiwa. Są hołdownikami Chińskiego cesarza, że zaś skłonni do buntu, przeto w ich osadach twierdze garnizonem Chińskim osadzone są.

Miaskowski (Adryan), Jezuita, mąż uczony, dał do druku następuiące xięgi: Deus in essentia unus, in personis trinus, seu tractatus de Deo, Pragæ 1723 fol. — Deus homo seu tractatus de Incarnatione verbi Divini, Pragæ 1728 fol. — Disputatio de admirabili Dei Matre, theologice propugnata, Pragæ in folio 1728. — Tractatus de actibus humanis, Posnaniæ. — Introductio in universam Aristotelis philosophiam, seu Dialectica Sendomiriæ 4to 1720. — Expedita salutis via per exercitia spiritualia s. p. Ignatii, Sandomiriæ 4to 1718. — Tractatus de Angelis fol.

Miaskowski (Balcer), suffragan Kuiawski, dał do druku xięgę, ktorey tytuł: Proba wiary do zbawienia koniecznie potrzebney, przełożona na Polskie z Łacińskiego X. Leonarda Lessyusza S. J. w Krakowie 4to 1616.

Miaskowski (Kasper), xięga od niego podana do druku: Zbior rytmow na dwie części rozdzielonych, w Poznaniu 4to 1622.

Micanus (Stanisław), rodem ze Lwowa, w filozofii i krasomowstwie biegły dał do druku: Institutiones Dialecticas. — Institutiones rhetoricæ także od niego wydane są.

Michabu, nazwisko, ktore Bogu albo naypierwszemu duchowi, lub naywyższey istności, daią narody Ameryki pułnocney.

Michał (święty), archanioł, ieden z pierwſzych duchow niebieſkich, w oſobliwey miał ſtraży narod Izraelſki, iako piſmo święte wſpomina w obiawieniach Daniela proroka. Kościoł święty uroczyſtość iego obchodzi dnia 29 Września. Michała świętego order w krolestwie Francuſkim, *patrz* order.

Michał I, ceſarz wſchodni zwany Rhangab, poiąwſzy corkę ceſarza Nicefora, uczyniony był kuropalatem, to ieſt naywyżſzym marſzałkiem dworu ceſarſkiego. Po śmierci teścia na godność ceſarſką nie bez wſtrętu iednak wynieſiony. Z Bulgarami mniey pomyślnie woiował, a dowiedziawſzy ſię o buncie Leona Ormianina, dobrowolnie godność ceſarſką złożył roku 813, panował lat 2.

Michał II, ceſarz wſchodni, we Frygii urodzony, w wielkie był wpadł łaſki u Leona Ormianina, z tych iednak gdy korzyſtać nie umiał, i uſzczypliwemi ſłowy ceſarſką ſławę ſzarpał, na śmierć ſkazany roku 820, za proźbą iednak ceſarzowey Teodozyi darowany życiem, gdy tym czaſem Leon teyże ſamey nocy zabity zoſtał, wſtąpił zatym Michał na tron ceſarſki, w pierwiaſtkach panowanowania woynę miał domową, ktorey był herſztem nieiaki Tomaſz, tego iednak za pomocą Bulgarow w Adryanopolu doſtał, i na śmierć ſkazał. Saraceni za iego panowania Kandyą poſiedli, wkrotce potym i Sycylią utracił; umarł roku 829, panował lat ośm, mieſięcy 9.

Michał III, wnuk przeſzłego położonego wyżey, ſyn Teofila I, w dziecinnym wieku rządy ceſarſtwa obiął po śmierci oyca ſwego, pod opieką zoſtaiąc matki Teodory. Bardas brat iey wielu zatarg był przyczyną, iakoż Teodorę z rządow wyzuł, i do rady przypuścić nie chciał. Gdy do lat przyſzedł Michał, wyzuwſzy z życia Bardaſa wuia ſwego, rządy publiczne oddał Bazylemu Macedończykowi, ſam iedynie zbytkom i rozwiozłości ſwoiey dogadzaiąc, na koniec za ſprawą tegoż Bazylego zabity roku 867, panował lat 26, z ktorych pietnaście pod opieką matki Teodory.

Michał IV, nazwany Paflagończyk, w tey ſię albowiem prowincyi urodził, z rodzicow proſtey kondycyi. Przyſzedłſzy do Konſtantynopola, złotnictwem ſię bawił z początku. W dalſzym czaſie tak przypadł do guſtu ceſarzowey Zoe, iż zgładziwſzy z świata małżonka ſwego Romana ceſarza, Michała ceſarzem wſchodnim uczyniła roku 1034. Ten po rożnych woynach, w ktorych za ſprawą brata

ſwego Konſtantyna oſobliwie nad Bulgarami znaczne zwycięſtwo otrzymał, uſtąpił tronu ſieſtrzeńcowi ſwemu od Zoe za ſyna przyſpoſobionemu, panował lat 7.

Michał V, ſieſtrzeniec czwartego, zwany *Calaphates* niewdzięcznik łaſk ceſarzowey Zoe na wygnanie ią ſkazał. Poſpolſtwo użaliwſzy ſię nad nią, Michała z tronu zrzuciło po czteromieſięcznym panowaniu.

Michał VI, Stratioticus albo woienny, od Teodory młodſzey ſioſtry Zoe, za ſyna przybrany, w podeſzłym wieku rządy ceſarſtwa obiął. Teodozyuſza ſyna Konſtantyna Monomacha, bunt podnoſzącego uśmierzył, widząc zaś iż bunt od Izaaka Kommena przeciw niemu podnieſiony, co raz ſię bardziey rozſzerzać począł, dobrowolnie, zabiegaiąc woynie domowey, temuż Izaakowi ceſarſkiey godności uſtąpił roku 1057, i życia w klaſztorze dokonał, rok tylko ieden, i dni kilka panowawſzy.

Michał VII, nazwany Parapinacyuſz ſyn Konſtantyna Duki, po śmierci oyca na tron wſtąpiwſzy, matkę ſwoię oddalił, i iey drugiemu małżonkowi oczy wyłupić rozkazał. W naukach ſię ten ceſarz wielce kochał, i uczonych poważał, zbyteczne iednak do nich przywiązanie niedbałym go w rządach czyniło. Dla ktorey przyczyny gdy Nicefor zwany Botoniates, rokoſz, przeciw niemu uczynił, on tronu dobrowolnie Niceforowi uſtąpiwſzy, do klaſztoru poſzedł, na koniec arcybiſkupem Efezu uczyniony, panował lat 7.

Michał VIII, ſyn Andronika Paleologa, od Teodora Laſkaryſa opiekunem ſyna iego Jana IV ceſarza uczyniony, oślepiwſzy go, wyzuł z ceſarſkiey godności i ſam tron monarchii Greckiey poſiadł roku 1259. We dwie lecie potym Baldwina Łacińſkiego ceſarza z Konſtantynopola rugował, przez co panowanie Francuzow w Konſtantynopolu przez lat 58 trwaiące koniec wzięło. Z Wenecyanami ceſarz ten długo walczył, rozmaitych loſow fortuny doznaiąc. Wyſławſzy poſłow na koncylium Lugduńſkie roku 1274, z kościołem ſię Łacińſkim ziednoczył; umarł roku 1283, panował lat 24.

Michał Wiſzniowiecki krol Polſki ſyn ſławnego bohatyra Jeremiaſza woiewody Ruſkiego, z Zamoyſkiey wnuczki wielkiego Jana Zamoyſkiego urodzony, nad ſpodziewanie krolem Polſkim okrzykniony po abdykacyi Jana Kazimierza roku 1669. Że zaś ta elekcya nie była wielu do guſtu, pokazały to ſkutki nader ſzkodliwe

całemu pańſtwu. Pretext malkontentow, ktorych głową był Prażmowſki prymas, wſparty kredytem Jana Sobieſkiego marſzałka wielkiego i hetmana, i potym krola, maryaż krolewſki z Eleonorą Auſtryaczką bez konſenſu Rzeczypoſpolitey, odebranie orderu złotego runa, i wiele innych pozornych bardziey niżeli fundamentalnych zarzutow, ſeymy czyniły bezſkuteczne, bez względu na pogrożki Tureckie. Gdy zaś malkontenci coraz ſię wzmacniać, i rokoſze knować zamyślali, przeciw ich imprezom przy krolu konfederacya Gołębiowſka uczyniona. Prymas z partyzantami pro perduellibus uznani, mimo ziazd dość liczny, ktory na ten czas przy prymaſie w Łowiczu ſię odprawiał. Uſpokoione rozruchy medyacyą Trzebickiego biſkupa Krakowſkiego, i innych poważnych, a nieparcyalnych mężow, i roku 1673 ſeym Warſzawſki złożony, na ktorym śmierć prymaſa tym ſpoſobnieyſzą do uśmierzenia rozruchow drogę utorowała. Na tymże ſeymie woyna przeciw Turkom ogłoſzona, i dla tego wydane wici na poſpolite ruſzenie, hetmanom zaś ordynanſe, woyſka ku granicom Tureckim ściągać. Zbliżył ſię krol ku tymże mieyſcom, ale zachorowawſzy we Lwowie, w dzień ſam wygraney Chocimſkiey życia dokonał roku 1673. Panował w uſtawicznym zamieſzaniu lat cztery. W ſzczęściu i nie ſzczęściu oſobliwe fortuny igrzyſko.

MICHAYŁO, rodem Litwin według świadectwa Jabłonowſkiego in muſæo Polono, piſał: Fragmenta hiſtoriæ Tartariæ & Lithuaniæ, tum Moſchorum, & de religione Armenorum. — De initio regiminis Stephani Batorii, Baſileæ, in 4to, 1615. — Reipublicæ ſive ſtatûs regni Poloniæ, Lithuaniæ, Pruſſiæ Lugd. Bat. in Offic. Elzeviriana, anno 1627. — Ruſſia ſeu Moſcovia itemque Tartaria cum commentario Lugd. Batt. 1630.

MICHEASZ, prorok ſyn Jamli albo Jemli, żył za czaſow Achaba krola Izraela, ten gdy wſzedł w przymierze z Jozafatem krolem Judy, radził ſię względem woyny (ktorą przeciw Syryi podnioſł) czterechſet ſwoich prorokow; wſzyſcy mu przyrzekli zwycięſtwo, Micheaſz zaś prawy prorok naywyżſzego, opowiedział Jozafatowi, iż ta woyna miała być niepomyślną. Rozgniewany przeto Achab kazał Micheaſza wtrącić do więzienia, ſkutek z iścił proroctwo Micheaſza w tey woynie, albowiem Achab na głowę od nieprzyiaciela porażony, w teyże bitwie życie utracił.

MICHEASZ, z liczby dwunaſtu mnieyſzych prorokow, Moraſthites od mieyſca urodzenia nazwany, żył za czaſow Joathana, Achaza, i Ezechiaſza krolow Judy. Cel proroctw iego był, nawracanie do pokuty ludu bożego, zburzenie przy tym Jerozolimy i Samaryi przepowiedział.

MICINSKI (Woyciech), akademii Krakowſkiey doktor i profeſſor, podał, do druku: Singulariora proceſſûs Judiciarii primæ inſtantiæ. — Sintagma Juris univerſi Poloniæ.

MIDDLESEX, prowincya kroleſtwa Angielſkiego naypierwſza, dla tego iż w ſobie zawiera Londyn miaſto ſtołeczne.

MIECHOW, miaſteczko w woiewodztwie Sendomirſkim, w ktorym ieſt kościoł i klaſztor zakonnikow regularnych ſancti ſepulchri. Generał zakonu tego ma w nim ſwoie mieſzkanie, i znaczne ma z proboſtwa przyłączonego intraty. Proboſtwo Miechowſkie przy nie dawno uczynioney exdywizyi, ma także kommendataryuſza proboſzcza, ktorego nominacya krolom zoſtawiona. Hiſtoryą mieyſca tego, oraz zakonu, obſzernie wypiſał Okolſki w xiędze, ktorey tytuł: Miechovia illuſtrata.

MIECHOVITA albo à MIECHOVIA (Maciey), medyk Zygmunta I krola Polſkiego kanonik Krakowſki. Młody wiek na peregrynacyach przepędził w nayſławnieyſzych akademiach poloru, oſobliwie w ſztuce lekarſkiey nabywaiąc; powrociwſzy do oyczyzny u dworu Zygmunta I przebywał, na koniec obrawſzy ſobie ſtan duchowny, od tegoż Zygmunta krola kanonikiem Krakowſkim uczyniony, ſwobodnego czaſu na dobre dzieła, i piſanie xiąg użył. Przy akademii Krakowſkiey czynſz wieczny fundował na profeſſorow medycyny i aſtronomii; ſzkoły także albo burſy od niego w Krakowie przy kościołach: wſzyſtkich świętych, świętey Anny, świętego Floryana i Stefana, iako też i w Miechowie (zkąd był rodem) fundowane; umarł roku 1523. Xięgi od niepiſane ſą: Chronica Polonorum lib. IV Cracoviæ 1504. — De Sarmatia Aſiatica & Europea. — De conſervanda ſanitate. Tę xięgę Starowolſki wielce wychwala.

MIECISŁAW, pierwſzy z monarchow Polſkich Chrześcianin, bałwochwalſtwo za namową małżonki ſwoiey Dąbrowki corki Boleſława krola Czeſkiego porzucił około roku 976. Zeby zaś tym bardziey wiarę świętą w pańſtwie ſwoim rozſzerzył, i wiecznemi czaſy utwierdził, fundował i nadał dwie metropolie: Gnieźnińſką i Krakowſką,

wſką, iako też biſkupſtwa: Kuiawſkie, Wrocławſkie, Poznańſkie, Płockie, Chełmińſkie, Lubuſkie, i Kamienieckie; umarł roku 999, zoſtawiwſzy naſtępcą ſyna Bolesława Chrobrego.

Mieczysław II, krol Polſki ſyn Bolesława Chrobrego, oycowſkiey godności ale nie męſtwa i przymiotow dziedzic. Z inſtynktu małżonki ſwoiey Ryxy, poddanych uciemiężał, nieprzyiaciołom zaś żadnego nie daiąc odporu, był przyczyną iż wiele prowincyi, oſobliwie nad morzem Baltyckim, od Polſkiey korony odpadło; umarł roku 1034.

Mieczysław III, nazwany ſtary ſyn Bolesława Krzywouſtego, obrany monarchą Polſkim po śmierci Bolesława kędzierzawego; gdy podatkami wymyślnemi poddanych gnębić począł, za poſpolitym rokoſzem z naywyżſzey godności wyzuty. Dwakroć ſię potym za Leſzka białego na tron wdzierał, nigdy iednak panowanie iego ſtałe nie było; umarł roku 1202.

Mielecki (Mikołay), woiewoda Podolſki, hetman wielki koronny, roku 1572. Bohdana hoſpodara Wołoſkiego wyzutego z naywyżſzey w kraiu ſwoim władzy, mimo uſiłowania przeciwnych, przywrocił do dawnego ſtopnia. Połock, i kray okoliczny od Moſkwy odebrał, woyſka Moſkiewſkie na odſiecz idące, znioſł, na koniec buławę wielką złożywſzy, ſpokoyne w domu życie prowadząc, onego dokonał roku 1585.

Mielecki (Sebaſtyan), kaſztelan Krakowſki, iak był oyczyznie pożyteczny, i w wierze nie przełamany, nadgrobek iego w Mielcu wyświadcza: *Optimarum partium ſenator prudentiſſimus & amantiſſimus patriæ; doctorum virorum & bonarum artium fautor; priſcæ Catholicæ religionis cultor & propugnator.*

Mieszkowski (Piotr), kanonik Poznańſki ſekretarz krolewſki, ieſt w druku iego: Polonus jure politus, mores patrios ad leges conformans, w Kaliſzu in 4to 1637. — Comædia ſpei, quæ omnibus æquam, nulli certam ſpem eſſe oſtendit in 4to w Poznaniu roku 1641.

Mikołay (święty), biſkup Mireńſki w Licyi, za prześladowania Licyniuſza ceſarza na wygnanie ſkazanym był, z ktorego aż po śmierci tego tyrana powrocił. Twierdzą niektorzy, iż był na koncylium Niceńſkim, i mocno ſię błędom Aryuſza ſprzeciwił. Ciało iego wieku XI, do miaſta Baru przenieſione, tamże dotąd ſpoczywa. Manuſkrypt biblioteki Watykańſkiey wydany przez Mikołaia Falconi, świętego Mikołaia nie Mireńſkim, ale Pinary w Licyi biſkupem mianuie, czas zaś zeyścia iego w wieku ſzoſtym kładzie.

Mikołay I, papież Rzymianin, oſiadł ſtolicę Apoſtolſką po Benedykcie III, roku 858. Phocyuſza błędom mężnie ſię we wſzelkich okazyach ſprzeciwił. Synod Konſtantynopolitańſki potępił, zowiąc go *latrocinalis ſynodus* w liście do ceſarza wſchodniego Michała III. Lotharyuſza krola Lotharyngii z Waldradą nałożnicą obcuiącego od ſpołeczności kościelney wyłączył. Wiele ſynodow złożył, i liſtow w materyach kościelnych piſał ten znakomity kościoła bożego paſterz; umarł 13 Liſtopada roku 867, w lat 9, mieſięcy 2, dni 20, po ſwoim obraniu.

Mikołay II, papież z Burgundyi rodem, zwany pierwey Gerardus, w pierwiaſtkach ſwoich miał przeciwnika antypapę Benedykta X, ktory potym dobrowolnie znaki naywyżſzey godności złożył. Na koncylium w Rzymie złożonym obrządki elekcyi papiezkiey ułożył i oboſtrzył, zabiegaiąc ſciſſiom i ſchizmie. Berengaryuſza do wyrzeczenia ſię kacerſtwa ſwoiego przywiodł. Robertowi Gwiſkardowi poſſeſſyą xięſtwa Kalabryi potwierdził; Rychardowi zaś Kapui; umarł roku 1061, ſiedział na ſtolicy Apoſtolſkiey lat dwie mieſięcy ſześć.

Mikołay III, papież Rzymianin z domu Urſinow, wſtąpił na godność roku 1277. Uczonych ludzi wielce poważał, a na nawrocenie kacerzow i pogan ſtarania i koſztow nie żałował. Z Karolem Andegaweńſkim krolem Sycylii wielkie miał zatargi, i przeciw niemu ſprzymierzył ſię z krolem Arragońſkim, co po śmierci papieża tego było nieiaką przyczyną ſławnych Sycyliyſkich nieſzporow we dwie lecie; umarł Mikołay roku 1280, dwie lecie, mieſięcy 9, i dni 3 rządził kościołem.

Mikołay IV, papież zakonu świętego Franciſzka po śmierci Honoryuſza IV obrany. Rozruchy w ſtanach kościelnych i w ſamym Rzymie uśmierzył. Pokoy między krolami Sycyliyſkim i Arragońſkim za iego ſtaraniem, przyſzedł do ſkutku. Wiele pracował na odzyſkanie ziemi świętey, ale nie miał ſatysfakcyi oglądać ſkutku zabiegow ſwoich; umarł roku 1292, panował lat 4, mieſiąc 1, dni 14.

Mikołay V, papież, zwany wprzod Tomaſz de Sarzana. Antypapę Felixa IV do odſtąpienia pretenſyi ſwoiey przywiodł. Włoſkie kraie za ſtaraniem tego, ze wſzech miar,

miar, znakomitego papieża, po długich woynach w pokoiu odetchnęły. Fryderyka IV cesarza z żoną Eleonorą w Rzymie uroczyście przyiął i koronował. Manuskrypta ze wszystkich stron świata do biblioteki Watykańskiey wielkiemi nakładami sprowadzał, przez co nieskończoną kościołowi i naukom uczynił przysługę. Rzym gmachami wspaniałemi i pożytecznemi przyozdobił. Dowiedziawszy się o wzięciu Konstantynopola przez Turkow, tak tą nowiną był tknięty, iż wkrotce wpadł w chorobę, w ktorey życia dokonał, roku 1455, panował lat 8, dni 19. Zycie tego wielkiego papieża niedawnemi czasy z druku wyszło pod tytułem: Vita Nicolai V p. m. ad fidem veterum monumentorum, a d. Georgio ss. domini nostri Benedicti XIV papæ ex intimis sacellanis conscripta.

Mikołay, Lyranus zakonu świętego Franciszka, pisał kommentaryusze na pismo święte, i wiele innych xiąg; umarł roku 1340.

Mikrokosmus, z Greckiego, znaczy mały świat, niektorzy to nazwisko człowiekowi przystosowali, mieniąc go być składem wszystkich cudow natury.

Mikrometrum, machina astronomiczna przez ktorą naydoskonateczniey odległości planet i gwiazd mierzyć się mogą.

Mikroskopium, instrument przez szkło do tego stosowane, powiększaiący rzeczy wszystkie.

Mila Milliare, wymiar ziemi według kraiow rożniący się. Według rachunku geografow na stopy Rzymskie:

		ma stop.
Mila Włoska	-	5000
Angielska	- -	5454
Szkocka	- -	6000
We Szwecyi	- -	30000
W Moskwie	- -	3750
W Polszcze	- -	19850
W Litwie	- -	18500
W Niemczech mile naymnieysze	- -	20000
— śrzednie	-	22500
— naywiększe	-	25000
We Francyi	- -	15750
W Hiszpanii	-	21270
W Burgundyi	-	18000
We Flandryi	- -	20000
W Hollandyi	-	24000
W Persyi parasangi	-	18750
W Egipcie	- -	25000

W Polszcze i Litwie miary doskonałey odległości mil dotąd uczynioney nie masz, dla tego naybardziey iż się mile od wsi do wsi rachuią, te zaś nie rowno od siebie, oddzielone są. Ztąd w ludnych kraiu częściach, gdzie częstsze wsie, mile są mnieysze, na Podolu zaś i Ukrainie, gdzie nie tak wsie gęste, mile też bardzo długie i przeciągnione.

Rzymianie naypierwsi wprowadzili zwyczay mierzyć drogi i stawiać kamienie na znak mil, ztąd w historyi częste wzmianki okolic Rzymu tym sposobem: *tertio quarto &c. ab urbe lapide.* Kolumna milliaris w Kapitolium dotąd trwaiąca, była centrum, zkąd wymiar wszystkich drog Rzymskich pochodził.

U Grekow stadium zawierało w sobie stop sześćset, ktore nazywano *stadium Olympicum;* Stadiami albowiem wymiar ziem swoich czynili.

Milet, stołeczne Jonii miasto, i iedno z naydawnieyszych znacznych z siebie w starożytności wydało ludzi. Ruiny miasta tego dotąd widzieć się daią, niedaleko wsi zwaney Palatschias. Niegdyś było Rzeczpospolitą wielce sławną, ktora handel swoy rozciągała po całym śrzodziemnym morzu, tak dalece iż Pomponiusz o Milecie pisząc nazywa go: *Urbem quondam totius Joniæ, belli pacisque artibus principem.*

Milicya Rzymska, *patrz* woysko Rzymskie.

Milicya, tak się pospolicie nazywać zwykło woysko nie regularne, straż maiące granic, i bespieczeństwa wewnętrznego kraiu. Chłopi zwyczaynie do milicyi wzywani w cudzych kraiach bywaią, i pewnych czasow exercycya czynić powinni, dla obrony od nieprzyiaciela w nagłey potrzebie.

Milicya woiewodztw lub ziem nazywa się w Polszcze zaciąg żołnierzy z publicznych woiewodztwa tegoż lub ziemi podatkow płacony, dla bespieczeństwa wewnętrznego kraiu. Woiewodztwa pograniczne i te ktore gwałtownościom rozboynikow podległe są, roty milicyi zaciągać zwykły, one opatrywać, i przełożonych im Officyerow wyznaczać.

Millenarii, tysiącznicy kacerze w drugim i trzecim wieku, utrzymowali iż zbawiciel świata powtore na świat przyidzie, i przez lat tysiąc panować będzie na ziemi, wybrani zaś iego wszystkich na ten czas pomyślności używać będą. Dopiero po skończonym zbawiciela panowaniu, dzień ostatecznego sądu nastąpić ma. Zwano tych kacerzow także chiliastæ.

Milliarisium, moneta niegdyś w Konstantynopolu kurs swoy maiąca, iaki zaś iey był walor, albo wartość wewnętrzna, pewności nie masz.

Milon z Krotony, sławny w starożytności niezwyczayną siłą, na igrzyskach Olympiyskich wołu na ramieniu niosł, i iednym go pięści ude-

uderzeniem zabił. Chcąc dąb wielki rozłupać klinami rozczepiony dawniey, gdy te wypadły, tak dalece obydwie ręce iego zachwycone zostały, iż nie mogąc ich wydobyć w tymże lesie od zwierza dzikiego pożartym został.

Milon (Annius Milo), o zabicie Trybuna Klodyusza u sądu Rzymskiego przez Cicerona bronionym był. Na wygnanie iednak skazany, mimo wyborne Cicerona za sobą dowody.

Miltiades, wodz sławny Ateński, w pietnaście tysięcy Grekow poraził Xerxesa krola Perskiego nie zmierne woyska na polach Marathonii, na koniec od niewdzięcznych społobywatelow do więzienia wtrącony, tamże życia dokonał, roku Olympiady LXXII czwartego, przed narodzeniem pańskim 489.

Milton (Jan), Angielczyk urodził się roku 1608, po wielu rozmaitych obrotach i przeciwney fortuny częstym doznaniu, naybardziey upośledżonym został utraceniem wzroku. Podobien w takowym stanie Homerowi, podobnieyszym został gdy wydał poema swoie o Raiu utraconym. Oryginalność tego dzieła, wyborne myśli zmięszane częstokroć z błędami zbytnie buiaiącey imaginacyi, ieszcze bardziey przybliża go do Homera. Pisał innych wiele xiąg w materyach osobliwie politycznych, stosuiących się do okoliczności rewolucyi Angielskich za Kromwella, ktorego on był sekretarzem; umarł roku 1674, wieku 66. Poema iego drugie pod tytułem: Ray odzyskany, w żadne z pierwszym nie może wniść porownanie. Między innemi pochwałami, to onim napisano:

Græcia Mæonidem, iactet sibi Roma Maronem
Anglia Miltonem iactat utrique parem.

Mimi, trefnisiowie wchodzili w akcye teatralne u Rzymian i Grekow, naybardziey zaś ich używano do intermediow. Mieli głowę ogoloną i suknią z płatkow, iak arlekini dotąd używać zwykli, zwała się: *panniculus centumculus.*

Minden, miasto anseatyczne w Niemczech, w cyrkule Westfalii, niegdyś powiat cały należał do biskupstwa, ale to sekularyzowane, przez traktat Munsterski, i oddane domowi Brandeburgskiemu.

Mineralogia, scyencya zastanawiaiąca się nad przyrodzeniem kruszcow.

Minaret, nazwisko wież, ktore przy meczetach Tureckich stawiane są, z gankiem na wierzchu, z ktorego woźny albo zakrystyan zwołuie ludzi na nabożeństwo, obracaiąc się na cztery części świata. Zwoływacze ci nazywaią się *mucznin*, formuła zaś wołania kończyć się zwykła temi słowy: *przychodźcie ludzie do mieysca cnoty, i spokoyności, przychodźcie do twierdzy zbawienia.*

Minerwa, bogini nauk i kunsztow, corka Jowisza, iednaż iest co i Pallas. Była patronką szczegulną miasta i ludu Ateńskiego. Rzymianie iey uroczystości zwane Minervales, z wielką okazałością obchodzili 3 Stycznia, i 19 Marca. Studenci pod czas świąt Minerwy do szkoł nie chodzili, ale przynosili na ten czas podarunki mistrzom według Makrobiusza: *Hoc mense mercedes exsolvebant magistris, quas completus annus deberi fecit*, pensya albowiem mistrzom podarunkiem dobrowolnym nazywała się.

Mingrelia, prowincya Azyi niegdyś zwana Colchos. Dzieli się teraz ten kray na trzy udzielne xięstwa hołdownicze porty Ottomańskiey. Religia Grecka, ale zabobonnością, i guślarstwem napełniona.

Minho (Minius), rzeka w Hiszpanii oblewa krolestwo Gallicyi, i na granicach Portugalskich, wpada w ocean Atlantyczny.

Miniatura, sposob malowania drobnego przez punkta, farbami umyślnie do tego przysposobionemi, na kości lub pargaminie. Grunt miniatury każdey biały być powinien przez się, nie pobielany, aby każda część potrzebuiąca białości, brała ią z gruntu samego.

Minimi, zakon od świętego Franciszka de Paula postanowiony, potwierdzony od Syxtusa IV papieża roku 1473, od Juliusza II, roku 1507. Oprocz zwyczaynych zakonnikom trzech wotow, czynią czwarte nieustannego postu. Generał zakonu tego zowie się Corrector. Są także i zakonnice teyże reguły.

Minister, w powszechności to nazwisko znaczy usługuiącego, Bogu, publico, albo komu w szczegulności. I tak kapłani nazywaią się ministrami Boskiemi, kościoła &c.

Minister status, usługuiący publico stanowi, czyli pod monarchą czyli w wolnym rządzie, iest osoba zaszczycona osobliwą prerogatywą, do działania rzeczy publicznych, w obrębie urzędu i namiestnictwa swoiego.

W Polszcze dwoiaki rodzay ministrow iest, pokoiu i woyny. Ministrowie *pokoiu* są marszałkowie, kanclerze, i podskarbiowie oboyga narodow; *woyny*, hetmani wielcy i polni. Maią mieysce w senacie

nacie po kaſztelanach krzeſzłowych, z przepiſu ſeymu roku 1768 fol. 126, na ktorym i hetmanom mieyſce między miniſtrami wyznaczone, tym ſpoſobem:

Marſzałek wielki koronny.
Marſzałek wielki Litewſki.
Hetman wielki koronny.
Hetman wielki Litewſki.
Kanclerz wielki koronny.
Kanclerz wielki Litewſki.
Podkanclerzy koronny.
Podkanclerzy Litewſki.
Podſkarbi wielki koronny.
Podſkarbi wielki Litewſki.
Marſzałek nadworny koronny.
Marſzałek nadworny Litewſki.
Hetman polny koronny.
Hetman polny Litewſki.

Niegdyś iedna oſoba dwa miniſterya razem poſiadać mogła, iako to Zamoyſki, ktory był razem kanclerzem i hetmanem, Jan Sobieſki marſzałkiem i hetmanem, ale konſtytucya pożniey zaſzła, nie tylko dwoch miniſteriow iedney oſobie nie pozwoliła; ale nawet w iedneyże familii dwom miniſteriom nie dała mieyſca.

Opiſanie miniſtrow i ich obowiązkow, *patrz* według alfabetu pod oſobnemi artykułami.

Minister, ieſt także tytuł poſelſtwa, i dwoiaki ich ieſt rodzay, miniſtrowie przez ſię, i miniſtri plenipotentiarii, ci wyżſzą nad pierwſzych maią rangę.

Minister, ſłowa bożego nazwiſko paſterzow proteſtańtſkich.

Minores ordines, mnieyſze święcenia kościelne, ieſt ich cztery, acolithatus, exorciſtatus, lectoratus, oſtiariatus.

Minores minoristæ, nazwiſko w powſzechności zakonnikow reguły świętego Franciſzka.

Minores clerici regulares, zakon poſtanowiony od Jana Auguſtyna Adorno, i Auguſtyna Caraccioli, w Neapolu roku 1588 approbowany od Pawła V papieża roku 1605.

Minores małoletni, nie mogący ſię rządzić, tak w prawie nazwani ſą. Wiek w ktorym ta pora uſtaie, według ſzczegulnych krain opiſow wymiarkowany i określony ieſt.

Minorka, wyſpa morza śrzodziemnego przy brzegach Hiſzpańſkiego kroleſtwa. Należy do Anglii, miaſto iey ſtołeczne Citadella, nierownie zaś ſławnieyſze mocnemi fortifikacyami Port Mahon, i twierdza S. Filippa.

Minos, krol Krety, według mitologii ſyn Jowiſza z Europy, po śmierci ſędzią duſz w piekle uczyniony z Eakiem i Rhadamantem, o nim Virgiliuſz Æneid lib. VI.

Quæſitor Minos, urnam movet. Ille ſilentum.
Conſiliumque vocat, vitasque & crimina diſcit.

Minotaurus, według powieści baieczney wierſzopiſow, monſtrum w labiryncie Krety od Dedala uczynionym. Temu Ateńczykowie ſiedm młodzieńcow na pożarcie corocznie ofiarować muſieli, za zabicie ſyna iego Androgeuſza, ale ich Thezeuſz od tak ſproſnego haraczu wyzwolił, zabiwſzy Minotaura, za pomocą Aryadny wybłąkawſzy ſię z krętego labiryntu po kłębku nici od niey użyczonym.

Minskie woiewodztwo, w wielkim xięſtwie Litewſkim, dzieli ſię na trzy powiaty: Mińſki, Możyrſki, i Rzeczycki, z każdego dwoch poſłow na ſeym, dwoch deputatow na trybunał głowny Litewſki wyſyła. Woiewoda Mińſki ieſt oraz i ſtaroſtą z iuryzdykcyą grodową. Herb woiewodztwa tego Pogonia. Stolica Mińſk, gdzie dwudzieſtoniedzielna trybunału Litewſkiego kadencya na przemiany z Wilnem i Nowogrodkiem odprawuie ſię, kaſztelan Mińſki ieſt krzeſłowy.

Minuta, ſześćdzieſiąta część godziny, dzieli ſię na ſekund 60.

Minutius, bożyſzcze u Rzymian małych rzeczy, miał ſwoię bałwochwalnicę, przy bramie Minutia nazwaney.

Minutius Felix (Marcus), kraſomowca Rzymſki, kwitnął w III wieku, Jeronim święty i Laktancyuſz znamienite mu daią pochwały. Piſał dialog za Chrześcianami pod tytułem: *Octavius.*

Miquinez albo Mequinez, miaſto znaczne w kroleſtwie Fez, należy do ceſarza Marokańſkiego.

Miramolini albo Miramamolini, co znaczy wodz wiernych, nazwiſko ktorego używali powſzechnie krolowie Maurow, w Afryce i Hiſzpanii.

Mirandula, xięſtwo małe w Lombardyi, miało niegdyś właſnych ſwoich xiążąt z domu Pikow, ci przez lat 600 rządzili tym kraiem. Roku 1711 ceſarz Jozef, xiążęciu Modeny dał inweſtyturę na to xięſtwo, i dotąd w dzierżeniu iego zoſtaie.

Misael, towarzyſz Daniela na dworze Nabuchodonozora krola Aſſyryiſkiego, nazwany był Miſach. Nie chcąc adorować poſągu tego monarchy, w ogniſty piec wrzuconym był wraz z dwoma towarzyſzmi Sydrach i Abdenago, ale za ſprawą Anioła bożego wybawiony.

Misithra, nazwiſko teraźnieyſze Lacedemony, *patrz* Lacedemonia, Sparta.

Misna, zebranie praw, obrządkow i zwyczaiow Żydowſkich w iednę xięgę po rozproſzeniu onychże. Dzieli ſię na części 6, w pierwſzych

zamykaią ſię przepiſy względem produkcyi ziemi, w drugiey reguły obchodzenia świąt, w trzeciey o niewiaſtach i małżeńſtwie, w czwartey o handlu, bałwochwalſtwie, i obrządkach narodow, w piątey o ofiarach, ſzoſta traktuie o rożnych ſpoſobach o czyścienia. Xięga, ta ieſt zbiorem dawnych tradycyi, ktore po rozproſzeniu powtornym Zydow za Adryana ceſarza zebrał, i ułożył rabbin Judaſz ſyn Symeona nazwany Hakkadoth albo święty. Kommentaryuſze rabinow na te xięgi, nazywaią ſię talmud, te ſą dwoiakie, i ztąd rożnica talmudu Jerozolimſkiego, i Babilońſkiego.

MISNIA, prowincya elektoratu Saſkiego, miaſto iey ſtołeczne Meiſſen.

MISSI DOMINICI, tak ſię nazywali za czaſow Karola wielkiego z ramienia iego zeſłani kommiſſarze, na ſłuchanie rachunkow i examinowanie ſpraw urzędnikow w prowincyach.

MISSIO, w woyſku Rzymſkim tak ſię nazywała odprawa, albo alienowanie od ſłużby. Odprawa ta była czworaka: ta ktora po odbytym czaſie należytym ſłużby dawana była, zwała ſię *miſſio honeſta*; z przyczyny choroby, *miſſio cauſaria*; z racyi przewinienia, *miſſio ignominioſa*, kiedy zaś za nadgrodę uwalniano od prac trybu woiennego, *miſſio gratioſa*.

MISSISIPPI, kray Ameryki północney zwany także Luiſiana, odkryty roku 1682, tak nazwany od rzeki Miſſiſippi, ktora go oblewa, należy po większey części do korony Francuzkiey.

MISSYONARZE, kongregacya kapłanow od świętego Wincentego à Paulo uſtanowiona R. 1626, approbowana od Urbana VIII papieża R. tegoż. Ich obowiązek nauczać lud proſty i miſſye odprawować po kraiu. Klerykow do doſtąpienia wyżſzych święceń ſpoſobić, ćwicząc w pobożności i naukach, dla ktorey przyczyny ſeminaryow rząd w wielu mieyſcach ſobie powierzony maią. Generał tey kongregacyi ieſt dożywotni, mieſzka w Paryżu w domu świętego Łazarza. Do Polſki od krolowey Ludowiki Gonzagi małżonki Jana Kazimierza wprowadzeni ſą, ktora ich oſadziła w Warſzawie przy kościele parafialnym świętego krzyża, tamże trzymaią ſeminaryum.

MITHRA, nazwiſko od dawnych Perſow dane ſłońcu, ktorego za Boga czcili. Uroczyſtości bożyſzcza tego przeſzły na koniec do Rzymu, ktory iako mowi Leon święty: *Cum pene omnibus dominaretur gentibus, omnium gentium ſerviebat erroribus.* Uroczyſtości

na

na honor tego bożyſzcza z wielką wſpaniałością obchodzone bywały.

Przyſtępuiący do taiemnic Mitry, długo ſię gotować muſieli, i w wielkim umartwieniu i ſurowości przepędzać czas tego mniemanego nowicyatu, ktory, że był ceſarzowi Kommodowi przyczyną do nowego okrucieńſtw rodzaiu, twierdzi Lamprydiuſz: *Sacra Mithriaca homicidiô verô polluit, cum illic aliquid ad ſpeciem timoris, vel dici, vel fingi ſoleat.*

MITRA, czapka xiążęca, okrągła, gronoſtaiami zwyczaynie okładana. Infuły biſkupie w Łacińſkim ięzyku, takież maią nazwiſko.

MITHRYDAT, krol Pontu, głowny nieprzyiaciel Rzymu, w iedynaſtym roku wieku ſwoiego panować zaczął, z takim ſzczęściem, iż prowincye kroleſtwa ſwego niezmiernie rozſzerzył, i ſtał ſię naypotężnieyſzym z monarchow Azyi. Wielki woiownik i wſpaniałego umyſłu, ale ambicyi nienaſyconey mąż. Zatargi z Nikomedem przyiacielem Rzymian, były przyczyną Rzymianom do wypowiedzenia woyny Mithrydateſowi, ta przez długi czas trwała, z rożnym na obydwie ſtrony ſukceſſem. Już Mithrydat wygubiwſzy wſzyſtkich Rzymian w Azyi, oſiągnowſzy Thracyą, Grecyą, i Macedonią, Włoſkim krainom groził, gdy Rzym wyſłał przeciw niemu Syllę z woyſkiem potężnym, i od tego zwyciężonym pierwſzy raz Mithrydat zoſtał, Lukullus w dalſzym czaſie poraził woyſka iego, na koniec Pompeiuſz do reſzty ſiły iego i potęgę zwątlił. Udał ſię zatym do połnocnych krain Mithrydat, i tam woyſka zbierać począł, chcąc tentować ieſzcze ſzczęścia przeciw Rzymianom, ale dowiedziawſzy ſię o buncie ſyna właſnego Pharnaceſa, z żalu i rozpaczy ſam ſobie życie odiął roku 690 od założenia Rzymu. Monarcha uwielbieniem od ſamychże nieprzyiacioł, ſławny, panował lat 60. Napiſał był xięgę de Arcanis morborum, ktorą Pompeiuſz do Rzymu przynioſł po ſkończoney z nim woynie, między zdobyczami znalezioną.

MITTAWA albo NITAWA, miaſto ſtołeczne xięſtwa Kurlandzkiego, i zwyczayna xiążąt rezydencya.

MŁODOWSKI (Antoni), Bazylian dał do druku xiążkę, ktorey tytuł: Philoſophia Peripathetica ex Græco D. Joannis Damaſceni interpretatione ab Arabum fabellis liberata, Supraſlii.

MŁODZIANOWSKI (Tomaſz), Jezuita, kapłan wielce pobożny i uczony, umarł w Wolbromie roku 1656. Xięgi od niego podane do dru-

druku ſą naſtępuiące: Prælectiones theologicæ de Deo, quibus acceſſit tractatus de Trinitate. Gedani in fol. 1666. — Prælectiones theologicæ de jure & juſtitia fol. Leopoli 1667. — Prælectiones theologicæ de peccatis & gratia. Cracoviæ typis Schedel 1671. — De angelis & actibus humanis, fol. 1667. — De pænitentiæ virtute & Sacramento fol. Cracoviæ 1670. — Prælectio nes Metaphyſicæ & Logicæ fol. Gedani 1671.— Prælectiones Philoſophicæ in 8 lib. Phyſicor. fol. Leſnæ 1761. — Liturgia ſeu modi devotè celebrandi miſſam 4to Crac. 1676. — Kazania i Homilie na niedziele doroczne i święta uroczyſte, cztery tomy in folio w Poznaniu 1681. — Akty przygotowania ſię na dobrą śmierć 8vo 1685 w Krakowie. — Akty nabożne z xiąg duchownych Łacińſkich zebrane w Kaliſzu. — Rozmyślania albo medytacye na dni wſzyſtkie całego roku in 4to w Lublinie. — Medytacye na przednieyſze dni i święta roku 4to. — Recollectiones ad methodum ſancti Ignatii Poſnaniæ 1677. — Supplementum recollectionum.

Młodzianowski (Jędrzey), Jezuita, dał do druku xięgi: Suppetiæ militares ex Divis Poloniæ tutelaribus, & ſanctis militibus, ſeu elogia patronorum regni & ſanctorum militum 1671. — Domeſtica ducatus Samogitiæ ornamenta, fol. 1668.

Mnemosine, bogini pamięci, matka Muz dziewięciu, według mitologii była ſioſtrą Saturna i Rhei.

Mnezymach, poeta Grecki, piſał komedye, o ktorych wſpomina Ateneuſz.

Mnich, w pierwſzym uſtanowieniu, była oſoba od świeckiey ſpołeczności zupełnie oddalona; teraz ieſt oſoba duchowna obowiązana regułami, pod władzą przełożonych żyiąca, ktorzy poſpolicie nazywaią ſię opatami; zakonnikow albowiem przełożeni tey prerogatywy nie maią. W pierwiaſtkach kościoła bożego zaraz znaydowały ſię oſoby pobożne naśladuiące życia Jana świętego na puſzczy, takowych nazywano *aſcetami (patrz aſceta)* Antoni święty puſtelnik i opat naypierwſzych był mnichow fundatorem i prawodawcą, tak, iak święty Paweł modeluſzem puſtelnikow. Początki zatym, mnichow żyiących w zgromadzeniu, do III wieku zachodzą. Pochomiuſz S. w Tabennie zebrał także puſtelnikow, ktorzy w ſpołeczności, mnichowſkie życie zaczawſzy pod rządem iego prowadzić, nazwani byli *cænobitæ*. W czwartym wieku święty Bazyli dał reguły zgromadzeniom mnichow w Kappadocyi, i Poncie; i od czaſow tego patryarchy, naybardziey zgromadzenia takowe we wſzyſtkich Chrześciańſkich pańſtwach rozkrzewiać ſię poczęły. Mniſi po większey części żadnych święceń duchownych nie brali w pierwiaſtkach uſtanowienia ſwego, że zaś mieli w zgromadzeniu ſwoim kapłanow, hiſtorya kościelna przyświadcza. Obowiązki mnichow dawnych na ſamey bogomyślności, i ręczney robocie zaſadzały ſię. Jeśli zaś brani byli od biſkupow do prac kapłańſtwa, w ten czas między klerykow albo duchowieńſtwo dyecezalne wpiſani i policzeni byli; iakoż Jeronim święty ep. 55 ad Bipar. tak mowi: *Monachus non docentis habet officium, ſed plangentis;* z czaſem gdy ſię do miaſt zbliżyli i w pośrzodku nich zaczęli mieſzkać, udali ſię do nauk; i piſaniem xiąg wielce uſłużyli kościołowi bożemu; wychowanie też młodzieży tak w pobożności, iako i ſcyencyach, im było poruczone; zawſzdy iednak zoſtaiąc pod władzą biſkupow, od ktorey w dawnieyſzych czaſiech, co do rządu wewnętrznego uwolnieni zoſtali. Mnichow rozmaite przedtym były rodzaie w kościele bożym. Ci, ktorzy oſobne życie ſami tylko, w odludnych mieyſcach, wyſzedłſzy z zgromadzenia, za pozwoleniem zwierzchności prowadzili, zwali ſię *anachoretæ*. Ci, ktorzy nie mieli konwentow, ale dwoch lub trzech, po wioſkach lub miaſtach mieſzkali, zwali ſię *ſarabaitæ*. Ci, ktorzy ſami tylko po świecie błąkali ſię iałmużną żyiąc: *gyroſani*. Byli oprocz tego: *ſtuditæ*, *ſtylitæ*, *aumetes*, *ſilentiari*, *allutarii*, *inſularii*, *heſichartes*, o tych *patrz* pod oſobnemi artykułami.

W zachodnich kraiach pierwſzy Benedykt święty, oſobną regułę mnichom wypiſał, ktora trwa dotąd, lubo rożnie odmieniona, według rozmaitości inſtytutow nią rządzących ſię.

Zgromadzenia także niewiaſt mniſkie życie prowadzących, w krotce po pierwſzym mnichow uſtanowieniu zaczęły ſię; fundatorka onych w kraiach zachodnich wraz z bratem święta Scholaſtyka, *patrz* Zakonnice.

Mniszech (Jerzy), woiewoda Sendomirſki, ſenator zacny, oyczyźnie dobrze zaſłużony, corkę ſwoię Marynę, (o ktorey niżey) wydał za Dymitra kniazia Moſkiewſkiego, w roku 1613 żyć przeſtał.

Mniszchowna (Maryna), carowa Moſkiewſka, corka Jerzego woiewody Sendomirſkiego z Tarłowny. Gdy ſię ziawił w Polſzcze Dy-

Dymitr, od iednych prawdziwym tronu Moſkiewſkiego dziedzicem, od drugich *Gryſzką* impoſtorem nazwany, w domu Jerzego woiewody uczciwie podeymowany był. Wyprawił ſię zatym na Moſkwę i tam ſtolicę pańſtwa oſiadłſzy, zaraz wyſłał poſły proſząc woiewody o corkę Marynę. Jakoż w przymnoſci Zygmunta III krola, Maryna w dożywotnią przyiaźń oddana Dymitrowi. Jechał z nią oyciec z licznym przyiacioł, i krewnych orſzakiem; ale w krotce przez bunt Szuyſkich Dymitr z życia wyzuty, małżonka i iey oyciec woiewoda, w więzieniu oſadzeni. W krotce ziawił ſię drugi Dymitr, tego Maryna za prawdziwego męża przyznawſzy, była towarzyſzką loſow iego; gdy iednak i ten zabitym zoſtał, Maryna z ſynem utopiona. Ten powtorny Dymitr miał ſię nazywać Iwan Marcinowicz Zaruſki.

Moab, ſyn Lota, po zburzeniu Sodomy, z właſney iego corki ſpłodzony, był oycem Moabitow narodu, ktorzy ſprzeciwili ſię weyściu Izraelitow do ziemi obiecaney. Dawid ten narod zwyciężył, i do hołdownictwa przywiodł; gdy ſię zaś byli zbuntowali za czaſow Jozafata krola Judy, od tegoż monarchy zwyciężeni, i powtornie przymuſzeni do dania haraczu.

Moadham, ſułtan Egiptu, Ludwika świętego krola Francuſkiego u Damiatty poimał, gdy zaś bez dołożenia ſię Mamelukow gwardyi ſwoiey, o wykupno tego świętego monarchy traktować począł, od nichże zabity roku 1250.

Moawia, Kalif Syryi, czwarty naſtępca Mahometa, roku 654. Konſtantyna II ceſarza wſchodniego na morzu zwyciężył. W roku naſtępuiącym wyſpę Rhod zawoiował. Roku 671 Konſtantynopol obległ, i przez lat ſiedm uſtawicznie do niego ſzturmy przypuſzczał, ze wſtydem iednak tey imprezy odſtąpić muſiał; haracz ceſarzowi dawać obowiązawſzy ſię. Za iego ſtaraniem w Damaſzku alkoran ułożony tak, iak ieſt teraz; umarł roku 680, wieku 77, panowania 24.

Mobilia, tak ſię nazywaią w prawie wſzyſtkie rzeczy ruchome, ku używaniu ſłużące.

Mocha albo Mokka, miaſto w Arabii maiące port doświadczony na morzu czerwonym, powiat i okolice Mokki ſławne ſą naywybornieyſzą kawą.

Moczarski (Jędrzey), ſą w druku, iego: Odæ nuptiales, na weſele Zygmunta III krola roku 1592.

Moda, ieſt ſłowo z obcego: nie tylko języka, ale i wyrazu wzięte: *modus*, *figura*, *&c.*, znacznie ie-

dnak

dnak iego teraźnieyſze ieſt powſzechne, i rowne wſzędzie; to ieſt rozumiemy przez modę, zwyczay nowy, a nayczęściey obcy, czyli to co do ſtroiu, czyli mieſzkania, ſtołow, uſłużenia, porządkow domowych, i wſzelkiego rodzaiu kſztałtow, ktoremi ſię zmyſły naſze bawią do czaſu. Moda bardziey ſię chwyta *zbytku*, i opinii polepſzenia wygod, niżeli *potrzeby* naſzey. Lubo zaś moda zdaie ſię być corką *guſtu*, iednakże nayczęściey wyłamuie ſię z pod iego władzy. Guſt albowiem maiąc dla ſiebie pewne prawidła, ktore harmonia, albo porządek w rzeczach ſam wydaie, tych pilnuie, chociaż w kombinacyach odmian naylicznieyſzych; moda zaś nie cierpi tey niewoli, nie zna prawa dla ſiebie, ani żadney podległości; nie potrzebuie filozofa do ſwoich wynalazkow i operacyi, owſzem niſzcząc wkrotce to ſamo, co ſporządza, unika rozumu, albo nie daie mu czaſu do reflexyi. Każdy przypadek może iey wydać model nowości, i ten, właſną ſwoią powagą wyznacza zwyczaiowi. Jedno rzucenie oka na ſtarożytność w upadłych gmachach, chwyta moda, i pozoſtałą ozdobę przenoſi na ludzkie ſkronia. Zwierz chociaż ſtraſzny na weyrzenie, konſtellacya, meteory, nawet paſſye ſame, ktore tylko mitologia wyobrazić potrafi, ſtaią ſię modelami ſtroiu, albo zabawą oczu, w ozdobach domow naſzych. Stałość w ſprawach, gruntowność w zdaniu rozważonym, roſtropność w ſądzeniu o rzeczach, i ich obraniu, zdobi człowieka, i widzi ſię być iego przyrodzonym i właſnym przymiotem. Ale moda wyciąga, ażeby tenże człowiek odmieniał zdanie i ſąd, za każdym iey ſkazaniem, i żeby nie przeſtawał na ſwoim wybraniu. Procz tych fizycznych ſkutkow, ktore moda ſprawuie w powierzchowności dla człowieka, widziemy iako iey moc wchodzi rownie w moralność zwyczaiow naſzych. Ona nam podług czaſu wydaie preferencyą paſſyi, ona wybiera gatunki wiadomości i guſtu w naukach, ułatwia ich nabycie założeniem chwały w ſtopniu tym, ktory ſama wyznaczy; ona hołdownika czyni umieiętnym bez pracy, daie moc ſądzenia o wſzyſtkim; ona ſumienie, wiarę, i pobożność formuie, albo wygaſza w ſercu, przyznaie, albo przeczy prawdzie lub z niey ſzydzi, według pory, ona wlewa miłość oyczyzny i rządu, albo czyni człowieka obywatelem całego świata; zachwala podległość władzy, albo dziką wolność; za-

pala męſtwem, albo intereſſem lub pożytkiem uſpokaia. Ona ſię przykłada do nayściśleyſzych związkow, i ona ie rozwięzuie. Zgoła towarzyſz zaślubiony, rodzice, dzieci, przyiaciel, obywatel, gdy ſię poddaią zwyczaiom, ktore moda przynoſi, muſzą hołdownie iey odmiany ponoſić, zapominaiąc czym ſą, i przyrodzoney właſności. Tym czaſem zdaie ſię, że w każdym człowieku ieſt początek tey paſſyi, ktorą nazywamy modą. Jednoſtayna zabawa, iedno myślenie, iednychże wiadomości dociekanie, iedno towarzyſtwo, iedenże ſpoſob życia &c. nudzi nas, ſtabi ochotę, i tępi ſprawność. Zgoła we wſzyſtkim pragniemy odmiany z właſney naſzey ſkłonności; rozum tylko ieſt, ktory nas powściąga w tym nieſtatku, ieżeli go ſię radziemy; ktory zaſtanawia nas w wybraniu, i oſtrzega o błędzie, gdy ſchodziemy z drogi naſzey. Otoż induſtrya ludzka, zyſkow i zbogacenia ſzukaiąca, podſyła modę, ktoraby wzbudzała zawſze w nas tę nieſpokoyność przyrodzoną, i żeby poddawała guſtowi naſzemu, we wſzelkich gatunkach potrzeb, nowe pozory. Mowiło ſię na inſzym mieyſcu, że *handel* przez konſumpcyą rzeczy przechodzących utrzymuie ſię, i powiękſza tak dalece: że można tę przeciwność pozorną handlowi zarzucić, iż razem chce zaſilać potrzeby naſze, i razem żąda po nas, ażebyśmy byli coraz w nowey potrzebie. Nie może żaden wynalazek ludzki wierniey do tego ſłużyć handlowi, iako moda, ktora naywięcey konſumuie produktow, chociażby *potrzeba* zbytku ich nie wyciągała; a ztąd w niektorych kraiach weſzła w zamiar ekonomii polityczney. Jakoż w tym czaſie gdy to piſzę, czytam w gazecie Hollenderſkiey pod artykułem z Paryża: że tam deputowani od kompanii handlowey miaſta *Lionu*, podali użalenie i reprezentacyą krolowi, iż dwor od nieiakiego czaſu nie daiąc przykładu kraiowi używaniem ſtroiow bogatych, tak od złota iako i ſrebra, ieſt przyczyną, że fabryki miaſta tego upadać zaczynaią. O! co za rożnica potrzeb, i celow rozrządzenia między narodami! Szwecya przed trzema laty, gubiąc u ſiebie cyrkulacyą mody, i zabiegaiąc w chodzeniu nowey od obcych, odmieniła wcale kroy ſtroiu ſwego, i chciała go mieć wygodnym nie bogatym. Przyznaię, że ieżeli częſtokroć rozum filozofa walczy z modą, ale nie mniey ieſt prześladowana od roſtropnych rządow tam, gdzie rozważaią wyniſzczenie, ktore ſprawuie doſtatkow w narodzie. Mamy w wielu kroleſtwach wydane prawa titulo: *legis ſumptuariæ*, i te ſię z ſurowością zachowuią. Uchwaliła i naſza Rzeczpoſpolita prawo ſwoie pod tymże tytułem na ſeymie 1776, ale &c.

Modelusz, oryginał rzeczy każdey, ktorą kunſztem naśladować pragniemy.

Modena (Mutina), miaſto ſtołeczne xięſtwa tegoż nazwiſka w Lombardyi. Hirtius i Panſa konſulowie oſtatni wolności Rzymſkiey obrońcy, pod tym miaſtem zwyciężywſzy Marka Antoniuſza zginęli, roku od założenia Rzymu 709. Xięſtwa modeny i Reggio od dawnych czaſow ſą w poſſeſſyi familii Eſteńſkiey niegdyś panuiącey w Ferrarze.

Moderacya, wſtrzemięźliwość, umiarkowanie, mierność, cnota trzymaiąca żądze na wodzy, nayſzacownieyſzy w człowieku przymiot. Stan człowieka wſtrzemieźliwego wybornie określił Horacyuſz:

Deſiderantem quod ſatis eſt, neque,
Tumultuoſum ſollicitat mare,
Nec ſævus Arcturi cadentis
Impetus, nec orientis hædi,
Nec verberatæ grandinè vineæ,
Fundusque mendax, arbore nunc aquas
Culpante, nunc terrentia agros
Sidera, nunc hyemes iniquas.

Modestia, przymiot człowieka znaiącego ſię na ſobie, a ſzacuiącego innych, pochodzący z uwagi na właſne niedoſkonałości.

Modimperator, w bieſiadach u Rzymian nazywał ſię ten, ktory zdrowia zaczynał; albo wyznaczał tych, ktorzy ie ſpełnić mieli; do niego należało koleyno mianować, iakie zdrowia ſpełniać miano. U Grekow takowy uczt goſpodarz, zwał ſię *Simpoſiarcha*.

Modius, miara zboża i wſzyſtkich rzeczy u Rzymian dawnych.

Modrzewski (Andrzey Fricius), ſekretarz Zygmunta Auguſta krola Polſkiego w młodych leciech nauką kacerſką napoiony, iako to z wydanych od niego kſiąg iawnie ſię pokazuie, ktore ſą: De republica emendanda. — De legibus. — De ſchola, Baſileæ in folio 1554. — De utraque ſpecie Eucharistiæ à laicis ſumenda Baſil. 1562. — De peccato originis. — De libero arbitrio. — De providentia & prædeſtinatione. — De mediatore &c. quibus acceſſit narratio ſimplex rei novæ & ejusdem peſſimi exempli; ſimul & querela de injuriis, & expoſtulatio cum Staniſlao Orichovio Roxolano. — De tribus perſonis & una eſſentia Dei. — De neceſſitate conventûs

tûs habendi ad ſedandas Religionis controverſias. — De Jeſu Chriſto filio Dei & hominis, eodemque Deo & Domino noſtro. — De Homouſio & de iis quæ huc pertinent. — Appendix quomodo unio divinæ & humanæ naturæ Chriſti facta ſit in perſona, non in natura, cum tamen eædem prorſus res ſint natura & perſona in Domino noſtro, Cracoviæ 1590.

Modzelowski (Zacharyaſz), Jezuita, ieſt w druku xięga iego: Chwalebne niektorych ſług boſkich dzieła, w Wilnie 1703.

Moeris, krol Egiptu, wykopać kazał ſławne iezioro na wſtrzymanie zbytniey Nilu powodzi. Herodotus o nim wſpomina, Pomponius Mela obſzerność iego w około na 20,000 krokow opiſuie. W pośrzodku tego ieziora widzieć było dwa poſągi koloſalne Mæriſa i małżonki iego te na piramidach poſtawione były.

Moesia, prowincya Tracyi nad Dunaiem tam gdzie teraz Serwia, Moldawia i Wołochy.

Mogol, pańſtwo wielkie w Azyi pod władzą iedynowładcy Mogola wielkiego; graniczy od połnocy z Tartaryą wielką, od wſchodu z kroleſtwem Arakan, od południa z Malabarem, od zachodu z Perſyą i kraiem Kandahar należącym do Aguanow.

Tamerlan naypierwſzym był pańſtwa tego fundatorem, nie ze wſzyſtkim iednak podbił te kraie, ktore teraz Mogol poſiada, dopiero prawnuk iego Babar do tego ſtanu, w ktorym ieſt, tę monarchią przyprowadził około roku 1540, żyć zaś przeſtał roku 1552 ery Chrześciańſkiey.

Aureng-Zeb-Akry po ſześćdzieſiątletnim panowaniu, umarł roku 1707, przyłączył do pańſtw ſwoich prawem miecza kroleſtwa: Wizapur, Golkondę i kray Karnaty. Thamas Kuli-Kan krol Perſki w roku 1739 zebrawſzy znaczne woyſko, kray ten zawoiował; woyſka Mogola znioſł, ſtolicę Delli poſiadł, ſamego monarchę Mahometa w niewolą wziął, i złupiwſzy kray i ſtolicę z niezmiernych bogactw, do Perſyi powrocił, cień tylko powagi Mogolowi zoſtawiwſzy. Gdy zaś w krotce w Perſyi zginął, kray ten iarzmo narodu Perſkiego z ſiebie zrzucił, i dotąd według dawnego zwyczaiu pod iedynowładztwem monarchy ſwoiego zoſtaie.

Pańſtwo wielkiego Mogola na 23 prowincye podzielone ieſt, ktore ſą: Deli, Agra, Lahor, Guzarata, Mallua, Patana, Barar, Brampur, Baglana, Ragemal, Multan, Kabul, Tała, Azmir, Bakar, Ugen, Ureſza, Kaſzemir, Dekan, Nande, Bengala, Wizapur, Golkonda. Wſzyſtkie te prowincye maią ſwoich rządcow albo wielokrolow, ktorzy pod imieniem i władzą Mogola rządzą, i dań iemu daią.

Etmadulet ieſt naypierwſzym miniſtrem Mogola, iak wezyr u Turkow. Inſze godności w kraiu i prerogatywy tym ſą użyczone, ktorym bardziey intrygi dworſkie niż zaſługi ſprzyiaią. Oſoby dyſtyngwowańſze zaſzczycone ſą prerogatywą: Nababow, Omrow; Raiow, o ktorych *patrz* pod oſobnemi artykułami.

Pod naypierwſzym miniſtrem ieſt dwoch ſekretarzow ſtanu, z tych ieden odbiera intraty pańſtwa, a drugi z nich wydatki czyni. Intraty te więcey iako na tyſiąc ſześćſet milionow złotych Polſkich wynoſzą.

Kray Mogola nader ieſt żyzny, w kruſzce i drogie kamienie obfituiący. Religia po części Mahometańſka, po części bałwochwalſka.

MOGOLOW CHRONOLOGIA.

Tomerlan albo Tymur-Bek fundator pańſtwa około roku 1420.
Babar prawnuk Tamerlana.
Amayum ſyn Babara.
Akebar umarł roku 1605.
Gehan-gięir-um. 1627.
Po śmierci iego było zamieſzanie przez długi czas między pozoſtałemi wnukami, tych wſzyſtkich naoſtatek i oyca właſnego zgładził ze świata.
Aureng-Zeb, ktory umarł 1707.
Mahomet Szach panował za czaſow Kulikana, od niego zwyciężony 1739.

Moguncya, miaſto ſtołeczne elektoratu Moguncкiego naypierwſzego w randze między duchownemi i świeckiemi rzeſzy Niemieckiey. Dawnieyſzemi czaſy nazywało ſię Moguntia albo Moguntiacum. Druſus ſyn Tyberyuſza, pierwſzym iego fundatorem. Podlegało wraz z upadaiącą Rzymian potęgą wielu odmianom i przeciwnościom zburzone będąc od Batawow, Swewow, Alanow, Wandalow. Klodoweuſz i Dagobert krolowie Francuzcy, iako też i Karol wielki, znacznie Moguncyą powiękſzyli i ozdobili; na koniec wraz z powiatem ſwoim ſtała ſię własnością arcybiſkupa ſwego, ktory godnością elektora i prerogatywą kanclerza rzeſzy Niemieckiey zaſzczycony, ieſt naypierwſzym w liczbie elektorow, i drugą oſobą po ceſarzu. Pańſtwa elektora Moguncкiego ſą położone w cyrkule Ryńſkim, Haſſyi i Tyryngii. Miaſto ſtołeczne Moguncya, rezydencyonalne Aſchaflemburg.

burg. Kapituła złożona z czterdzieſtu dwoch prałatow i kanonikow, i z ich liczby ſtarſi dwudzieſtu czterech wybieraią arcybiſkupa.

Na ſeymie rzeſzy Niemieckiey dyrektorya zoſtaie przy Moguncyi, prawo koronowania ceſarza temuż elektorowi zoſtawione ieſt.

Mohacz albo **Baranywa**, miaſteczko niżſzych Węgier, nad rzekami Dunaiem i Drawą, ſławne batalią wygraną przez Solimana II ceſarza Tureckiego, na ktorey z wyborem woyſka ſwoiego zginął Ludwik krol Węgierſki roku 1526.

Mola, ciaſto z ſolą zmieſzaney mąki, tym namaſzczano łeb bydlęcia u pogan, nim było zabite na ofiarę, ztąd ſłowo: Immolare, nie tak znaczące zabicie, iak przygotowanie do zabicia ofiary.

Moldawia Multany, kray w Europie hołduiący Turkom, graniczy z Węgierſkim kroleſtwem, Polſkim i Wołoſzczyzną. Niegdyś ta prowincya należała do Węgier, uznawała także wraz z Wołoſzczyzną zwierzchność monarchii Polſkiey, do Turkow należy od roku 1485, luboć po kilkakrotnie Multany wſparte protekcyą Polſki, iarzmo ich z ſiebie zrzucały. Hoſpodar, dzierżawca bardziey Turecki niżli rządca kraiu, mieſzka w Jaſſach ſtołecznym mieście. Multany poſpolicie Wołoſzczyzną większą nazywaią ſię. Od roku 1622 naywiękſza narodu tego zaczęła ſię niewola, odtąd albowiem naybardziey haraczem przyciśnieni zoſtali. Kray ieſt obſzerny, ziemia żyzna, w wyborne paſtwiſka obfita, iakoż bydło Wołoſkie ſławne ieſt, ludność iednak Wołoſzczyzny wielce nikczemna, i ziemia po większey części dla niedoſtatku rolnikow odłogiem leży.

Moliere (Jan), ſławny wybornemi komedyami, w ktorym rodzaiu piſania, dawnych przewyżſzył, z naſtępuiących żadnego ieſzcze rownego we wſzyſtkich narodach nie ma. Urodził ſię w Paryżu roku 1620, z familii uczciwey Poquelin, (Moliera albowiem nazwiſko gdy zaczął być aktorem ſam ſobie podług zwyczaiu tamtych czaſow przywłaſzczył) z młodego wieku chęć przezwyciężaiąca wſzyſtkie rodzicow i krewnych zabiegi do kunſztu komedyanckiego go uwiodła. W tey profeſſyi wkrotce ſię wſławił, i był aktorem wybornym; gdy zaś piſać komedye zaczął, u wſzyſtkich powſzechną approbacyą znalazł, i dotąd ſą naydoſkonalſzemi tego rodzaiu piſma modelami. Naywybornieyſze z nich ſą: Mizantrop, Tartuff albo Hipokryta, Skąpy, Mądre damy &c. Umarł graiąc właſną komedyą,

dyą, ktorey tytuł *Chory przez imaginacyą* dnia 17 Lutego, roku 1673, wieku 53. Między wielu innemi pochwałami, naſtępuiący napiſano mu nadgrobek:

Roſcius hic ſitus eſt triſti Molierus in urna,
Cui genus humanum ludere, ludus erat.
Dum ludit mortem, mors indignata iocantem
Corripit, & mimum fingere ſæva negat.

Molina (Ludwik), Jezuita, urodził ſię w Hiſzpanii roku 1513; umarł 1601, maiąc lat 65. Xięga iego De concordia gratiæ & liberi arbitrii wydana 1588, wielu dyſput teologicznych i cywilnych, na koniec kłotni była przyczyną. Klemens VIII papież chcąc uśmierzyć takowe rozterki, wyznaczył był ſławną kongregacyą kardynałow i ludzi uczonych nazwaną *de auxiliis*, ale i ten ſpoſob mniey pomogł do zgody między ſtronami zbyt zaſadzonemi na właſnych zdaniach.

Molinos (Michał), Hiſzpan dał do druku xięgę pod tytułem: Spoſob obchodzenia ſię duchownego; w tey zawarte błędy potępione były od Innocentego XI papieża, ſam zaś Molinos w więzieniu inkwizycyi w Rzymie życia dokonał, roku 1696, wieku 69. Uczniowie iego nazwani byli *Quietiſtæ*.

Moloch, bożyſzcze Ammonitow, ktoremu gruby ten narod właſne dzieci dawał na ofiarę. Figura poſąga była człecza z głową bydlęcą. Zwyczaynie z miedzi wydrążoney ſtatuy Molocha robiono, a nanieciwſzy wewnątrz ognia, tamże miotano dziatki na ofiarę. Piſmo święte często wſpomina o tych bezbożnych obrządkach.

Molossi, narod dawny Epiru, miaſta ich znamienitſze: Moloſia, Ambracia, Dodona, ſławna wieſzczbą Jowiſza.

Molopagi, narod dziki w Ameryce południowey kroleſtwie Brazylii.

Moluki, wyſpy Azyatyckie na morzu Indyiſkim, rozdzielone ſą na większe i mnieyſze. Z większych nayobſzernieyſze Celebes, Gilolo, Papu, Cegran &c. Z mnieyſzych Ternata, Tidor, Machian, Motir &c. Wyſpy te, ktorych bardzo ieſt wiele, nayprzod odkryte były przez Portugalczykow roku 1511, pod wodzem Francuzkim Serano, Hiſzpani także trzymali ie nieiaki czas, na koniec od roku 1669 Hollendrzy ie odebrali i dotąd w ich dzierżeniu zoſtaią.

Moment, część mała czaſu w oka mgnieniu, iak mowią, upływaiąca.

Momia albo **Mumia**, ciała zmarłych, ſpoſobem namaſzczenia w Egi-

w Egipcie dotąd konſerwuiące ſię. Piſmo święte czyni wzmiankę o namaſzczeniu i balſamowaniu ciał umarłych w Egipcie, gdy wſpomina śmierć Jakuba patryarchy, ktorego ſyn Jozef ſpoſobem i obrządkiem Egipcyan, po śmierci namaſzczać kazał.

Momus, bożek żartow i trefności. Mitologia czyniła go ſynem ſnu i nocy. Gdy dzieła ſwoie Neptun, Minerwa i Wulkan na iego ſąd ſpuścili, *Neptunowi* prezentuiącemu byka powiedział, że mu złe mieyſce na rogi wyznaczył, gdyż maiąc ie przed oczami ſnadnieyby bodł, na barkach mocniey: *Minerwie* na dom, ktory wymyśliła w tym przyganił, iż go od złego ſąſiada przenieść nie można; *Wulkanowi* na człeka to dał zdanie; iż trzeba było okienko do ſerca uczynić, aby myśli iawnemi były.

Monako, ſtołeczne miaſto udzielnego xięſtwa tegoż nazwiſka, przez kilka wiekow w domu Grymaldych dziedzicznym prawem zoſtawało; gdy ten zſzedł oſtatnia dziedziczka w dom Matignoro to xięſtwo wniosła z kondycyą noſzenia nazwiſka Grymaldi i zażywania ich herbu. Xięſtwo to małe, ma port na morzu śrzodziemnym, graniczy z pańſtwami krola Sardyńſkiego i Rzeczypoſpolitey Genueńſkiey, zoſtaie pod protekcyą korony Francuzkiey. Dawnieyſzemi czaſy miaſto to nazywało ſię *Monæcum* albo *Herculis Monei portus*.

Monarchia, forma rządu, w ktorym ieden naywyżſzą ma władzę, i rozkazuie według opiſu praw. W ſtanie tym naywyżſza iuryzdykcya zamknięta w iedney oſobie, ktorą rożnie mianuią według zwyczaiow kraiowych: ceſarzem, krolem, xiążęciem &c. Monarchia ieſt na ten czas zrzodłem, z ktorego władza cywilna i polityczna wypływa, dla tego zaś według przepiſow praw rządzi, aby los ludu od wymyſłow iedney oſoby nie dependował, i w tym ieſt rożność prawey monarchii od deſpotyzmu. Abſolutyzm rożny ieſt także od deſpotyzmu, przeto, iż choć wſzyſtkę władzę bez żadney referencyi w krolu oſadza, przecież prawom niektorym podległym go czyni, ktore fundamentalnemi pańſtwa nazywać ſię zwykły.

Monarchie albo ſą *dziedziczne* w familii, i w ten czas ſyn po oycu, lub brat po bracie, według zwyczaiu kraiowego naſtępuie; albo ſą *elekcyine*, kiedy albo lud, albo część ludu, pana ſobie wybiera iak w rzeſzy Niemieckiey ceſarza elektorowie, w Polſzcze krola ſtan rycerſki. W Polſzcze oprocz praw krola obowiązuiących, ſą pacta conventa, albo kontrakt między monarchą a poddanemi, w ktorym wyrażone ſą kondycye, pod ktoremi władza naywyżſza obranemu udzielona ieſt, z oſtrzeżeniem, iż poty monarſze wierność i poſłuſzeńſtwo dochowane będzie, poki kondycyi kontraktu dotrzyma.

Monarcha, *patrz* krol.

Moneta, nazwiſko albo przydomek nadany Junonie od dawnych pogan, ponieważ ią patronką mennicy czynili, ztąd także zwała ſię Moneta albo Admoneſtans, iż w czaſie klęſk na Rzym przypadłych miała przeſtrzedz lud, iakiemi ſpoſoby gniew bogow uśmierzyć maią.

Moneta albo pieniądze, ſą ſztuki metallu, złota, ſrebra, lub miedzi; piętnowane cechą naywyżſzey zwierzchności w narodzie, ktora cecha oznacza *wewnętrzny* ich ſzacunek, a tym ſamym daie pewność *zewnętrzną* w iakim ſtopniu też pieniądze, maią być znakami wartości rzeczy, za ktore ſię przez zamian nabywaią. Nierowność maiątkow, ktora była, i ieſt w każdey z dawnych i nowych ſpołeczności, ciągnie za ſobą nierowność potrzeb; niedoſtatek z obfitością przechodzą na przemian z części do części oſiadłości mieſzkańcow; wpośrzod tych przemian *potrzeba* ludzka chcąc ſię utrzymywać ile możności w rowney wadze, muſiała zawieſić ią (nim pieniądze wynalezione były) na zamianie ſpolnym zbywaiących produktow. Ale ten zamian trafiał na nieżliczone trudności, tak co do ſprowadzania rzeczy na targi publiczne, iako też co do umowy o ich wzaiemny ſzacunek, na czym częſtokroć zachodziła kłotnia, potrzeba ſądu, a wogulności powiękſzenie niedoſtatku. Cena albowiem rzeczy zamienianych na ten czas, dependowała iedynie od ſtopnia *potrzeby* nabywaiącego, ktora teraz wypada z rzadkości więkſzey, lub mnieyſzey tychże rzeczy, oraz z wydatkow na nie łożonych, a ztąd ſzacunek w tamtych czaſach był niepewny, bo nie examinowany w iſtocie rzeczy ſameyże. Ale to examinowanie, i rozſądek o wartości rzeczy, nie mogł mieć prawidła dla ſiebie, i nie mogł być iednoſtaynym bez iakieyś *miary powſzechney ſzacunku;* miara zaś wydać ſię nie mogła bez *rowności* z temiż rzeczami, ktorychby w rozſądzaniu wyprowadzała wartość. Induſtrya tedy ludzka weſzła w rozważanie, iakimby ſpoſobem ſzacunek powſzechny wſzyſtkiego, zamknąć w rzeczy iakiey, mniey potrzebney do *konſumpcyi*, ktoraby ze ſwoiey war-

wartości wewnętrzney, mogła być *znakiem* powszechnym wszystkiego, znakiem reprezentuiącym (przez *porownanie* z sobą) szacunek potrzeb ludzkich na zbycie podanych; żeby *szacunek* tey wynalezioney rzeczy, iako pochodzący z własney iey dobroci, był ile można *nieodmiennym;* ażeby ieszcze rzecz ta do handlu szukana, była w sobie *trwałą* i niepodpadała skażeniu czasow przez używanie, ażeby była łatwa do *przenoszenia* lub *zachowania;* ażeby iey szacunek lubo zawsze ieden względem wewnętrzney dobroci, mogł się iednak powiększać, lub umnieyszać *extensyą swoią*, czyli przez rożnicę gatunkow, czyli przez wagę, czyli przez miarę wielkości; a przeto, ażeby się na części dzielić mogłaby naymnieysze, dla nabycia za nię pospolitszych rzeczy. Otoż sama natura odkryła troskliwości w tym człeka, tę szukaną pośrednicżą cenę powszechnych potrzeb życia ludzkiego, w znalezionych metallach. W tych się zawieraią wszystkie własności i charaktery, ktorych szukał człowiek dla *rzeczy powszechney*, ktora miała wszystko sobą reprezentować. Te metalle w *używaniu* opieraią się zepsuciu więcey, iak inne rzeczy widzialne; maią *właściwy szacunek* w sobie, wyprowadzony z tychże samych początkow, co szacunek wszystkich rzeczy, to iest: z rzadkości nabycia, z pracy łożoney, i z nakładow podiętych; a przeto ten szacunek ich wewnętrzny, iest pewny, i *nieodmienny;* oraz gdy są użyte do *reprezentacyi* szacunku inszych rzeczy, metalle te powiększaią lub zniżaią tychże rzeczy cenę, przez *dzielenie się* łatwe na części by naymnieysze, przez większość lub mnieyszość ich wagi; przez rożnicę ktorą też same metalle, złoto, srebro i miedź, maią co do waloru względnego, między sobą; na koniec, przez przyimowanie wzaiemney z sobą ligi. Nie będąc potrzebne do konsumpcyi, ani do użycia w wygodach szukanych, lub do pracy człowieka (ieszcze albowiem zbytek sroższy od czasow wszystko niszczących, nie trwonił po tę porę wynalazkow pożytecznych pracy ludzkiey) łatwo, mowię, te metalle mniey do innych potrzeb użyteczne, przez umowę ludnieyszego i lepiey rządzonego narodu, a za rozciągnioną potrzebą, i tegoż narodu przykładem od dalszych osad, weszły w używanie, wzięły kondycyą zamianu wygodnieyszą, znak, porownanie, i miarę reprezentacyi wszystkich rzeczy. W pierwszych początkach tego wynalazku, każdy nabywaiący rzeczy iakiey od kogo, i godzący się na iey wartość, dawał cząstkę metallu, ktorą łamał pod wagą w zamian przedaiącemu. Ale sposob ten był nie wygodny kupczącym, i często okazyą sprzeczki. Zaczym poprawiono wynalazek, i zwierzchność kraiowa wydała w każdym gatunku z trzech metallow determinowane sztuki, i te oznaczyła cechą swoią; ktora cecha przestrzega razem biorącego, i daie mu wiadomość stopnia wartości ich wewnętrzney, w iakiey przyimowane być powinny w handlu; z czego iedynie wypadło pierwsze nazwisko znaczonych u Rzymian pieniędzy *Moneta* a *monendo quia admonet ne quæ fraus in metallo vel in pondere fiat. Papias.* Przeto nie piętno krolow, albo zwierzchności kraiowey, daie szacunek pieniężnym metallom, ale go maią z siebie samych, z własney dobroci, gatunku, wagi i wielkości; piętno zaś daie im tylko tytuł, i świadectwo wartości powagą nayższą. Ale że ta zwierzchność kraiowa, czyni wydatki osobne na sprowadzenie metallow, gdy ich w swym kraiu nie znayduie, na robotę około nich, na ich znaczenie, dozorcow &c. więc przydaiąc sprawiedliwie też same nakłady łożone, do szacunku metallu, in ratione composita wyprowadza szacunek metalny sztuk pieniężnych, i ich cenę proporcyonalnie nad wewnętrzność powyższa; co zowiemy szacunkiem zewnętrznym, albo *vallor nummarius* pieniędzy. Rzekło się wyżey, że między temi metallami trzema, złotem, srebrem, i miedzią, iest rożnica fizyczna szacunku. A lubo ta rożnica, odmienia się, powiększa, lub poniża, gdy te kruszce są towarem, i rzeczą skupną, gdy za sporszą robotą lub szczęśliwym spławem morskim, więcey iednego, iak drugiego nam przychodzi, iednakże wszystkie prawie narody, chciały cenę metallow w pieniądze obroconych, mieć proporcyonalnie iednakową, i nie odmienną; bo to iest szczegulnym charakterem rzeczy, ktora miała być powszechną miarą szacunku wszelakiego. A do tego przydać tu ieszcze trzeba, że bez tey rowności powszechney i proporcyonalney, nie mogłyby się utrzymać pieniądze w kraiu, przestałyby być znakiem, stałyby się towarem, i przechodziłyby w inne strony, gdzieby zysk czyniły nad zamian; w czym tylko dobra administracya w narodzie, i szczęśliwa pozycya kraiu, może przynieść pożytek, nie stratę. Jako zaś metalle pieniężne są znakami waloru wszystkich rzeczy, tak

też i siebie samych walor wzaiemny oznaczaią, lubo ten nie iest rowny między niemi i nie tylko odmienia się przypadkiem czasu, przez rzadkość iednego, a obfitość drugiego, z droższych dwoch metallow, ale też miarkuie się podług mieysca kraiow. W Hiszpanii i Anglii, złoto do srebra ma się iak 1 do 15, a zaś w Indyach wschodnich iak 1 do 10. Lubo Ameryka dodaie wiele srebra Europie, ale go handel odbiera, i wywozi iak towar do Indyow, ktore obfituią w złoto, i tam za srebro ten droższy metal zamieniaią, z pożytkiem dla handluiących blisko 50 od 100. I ztąd nieiako, między tak odległemi kraiami, i ktore podzieliły między siebie zrzodła bogactw naszych, ta differencya sprawuie ten skutek, że pomocą handlu w Europie te dwa metalle utrzymuią prawie w rowności rożnicę między sobą. Zdaie się, że Polska nasza iest prawie w śrzodku między temi proporcyami dwiema kruszcow bogatych Indyi wschodnich i zachodnich, ztą rożnicą, że do wschodnich, nie mamy odkrytey prostey drogi, a ztąd pożytkować z tey pozycyi nie możemy. Proporcya *miedzi* mało iest zachowana w pieniędzach temi wiekami, gdzie kruszce droższe złoto i srebro użyte są szczegulniey do szacunku handlowego; miedź ordynaryinie nagradza decessa menniczne w wybiianiu tamtych. Jednakże we Francyi zakładaią differencyą złota do miedzi; iak 1 do 1350. To co niektorzy o skorzanych pieniądzach w początkach od Rzymian używanych przywodzą, iako też i nasi dzieiopisowie o mianych tegoż gatunku pieniądzach w Polszcze, niżeli metallowe poznane i przyięte od narodu były, ktorych probki pokazuią nam chociaż z niewiernością w bibliotece akademii Krakowskiey; iuż dawno wyszydzili rozsądni w tey materyi pisarze, dowodząc, że reprezentować rzeczy szacunku nie może, tylko to, co iest własną wartością w rowney proporcyi do szacunku teyże rzeczy; ktorey proporcyi nadać nie może żadna powaga, skoro iey, taż rzecz z własności swoiey nie ma. Ani można wyobrażać sobie by naysurowszego tyrana, żeby ten podług upodobania swepo wyznaczał nikczemne skrawki, bez waloru wewnętrznego za pieniądze istotne; handel albowiem, ktory na dobrey woli zawisł, ktory nie podpada przymusowi, gdy w takowych idealnych pieniądzach, nie znaydzie rzeczywistego szacunku w zamian za swoy towar, nie przyimie ich, tylko tyle, ile ich ma wrocić nazad do kassy za haracz, ktorego podatku te fraszki zrobią się tylko znakiem, i nad ten tytuł od innych przyimowane nie będą. To samo rozumieć się powinno o papierowych pieniądzach, o blaszkach, ziarnach, kamykach, konchach; ktore nie maiąc wartości wewnętrzney, nie mogą być powszechnemi w handlu, nie mogą być znakami szacunku rzeczy, iaki szacunek znayduiemy w pienięznych metallach; byłyby tylko znakami znakow, to iest znakami tychże pieniędzy do czasu, przez zaręczenie składu pieniężnego, ktoregoby pewność była iawna i niezawodna; bez czego by naywyższa powaga, akredytować ich nie może. (*Patrz Art.* Pieniądze, Papier). Moneta albo pieniądze są dwoiakie, *rachowne*, ktore się nie widzą w całkowitey sztuce, ale tylko służą do rachunku summy; iako to: *grzywna* znacząca w rachunku sztuk 48. *Kopa* znacząca 60. *Złoty dawnieyszy* znaczył pułkopy albo 30 &c. *Rzeczywiste* zaś pieniądze, albo *species monetariæ* są wszystkie stęplowane sztuki, ktore się w kraiu wybiiaią. Podział monety Polskiey teraźnieyszey za Stanisława Augusta nam panuiącego, bardzo iest doskonały, i przynoszący wielką łatwość cudzoziemcom do poznania i pamiętania iey całey frakcyi. Co do złota, wybiia mennica Warszawska czerwone złote, podobne wielkością i wagą czerwonym złotym poiedynczym Hollenderskim i z niemi są porownane. Co zaś do srebrney i miedzianey monety; te się tak podzielaią; Mamy naywiększą sztukę monetalną srebrną 8 złotych wartuiącą, taler bity, albo twardy pospolicie zwaną, i ten iest pierwszą i naywyższą monetą srebrną. Taler dzieli się na dwie części, albo połowki w całkowych sztukach, z ktorych każda zawiera w sobie złotych 4. Ta sztuka podziela się znowu na dwie rowne, z ktorych każda ma waloru złotych dwa. Ta ieszcze dzieli się na dwie części; każda z nich ma walor złoty ieden. Ten złoty dzieli się znowu na dwie części, ktore nazywamy pułzłote. Pułzłotowka dzieli się na dwie części, to iest na dwa grosze srebrne; każdy z tych groszy, ma wartości groszy miedzianych $7\frac{1}{2}$. Na tych srebrnych groszach, kończy się teraźnieysza srebrna moneta Polska. Co do miedzianych pieniędzy, naywiększa całkowita sztuka zowie się trzy grosze, iako tyle groszy miedzianych w sobie trzymaiąca. Ta się dzieli na trzy grosze in specie; grosz na dwa pułgrosze także in

in ſpecie; ktore pułgroſze ſłużą do zmieniania groſza ſrebrnego.

Znayduiemy w prawach ſtatutowych vol. I, f. 156, tit. *de pecunia braccata* ku końcowi; iako ten, ktory ieſt winien ſummę, wypłacać onę powinien ſwemu wierzycielowi: *juxta continentiam literarum in moneta, in ipſa inſcriptione expreſſa.* Jak prędko to ieſt prawem, więc ſtaie ſię regułą ſądow, w ſprawach o rożnicę monet przychodzących. Ztąd daley wypada potrzeba tak dla ſędziego, iako i dla każdego znayduiącego ſię w przypadku obligacyi tego gatunku, ażeby miał wiadomość o dawnych pieniądzach Polſkich, o ich walorze proporcyonalnym do teraźnieyſzych, albo ewaluacyi na teraźnieyſze pieniądze, dla ſprawiedliwego dawnych zapiſow pomiarkowania, i rozſądzenia, procz chwalebney o tym ciekawości. A lubo mamy wielu autorow, ktorzy w tey materyi piſali, dokładnieyſzego iednakże iey zbioru oczekiwamy.

Ta ręka, ktorey odięto ſpoſoby maiętne do zapomożenia w niedoſtatku cnotliwego obywatela, ſzuka do ſzafunku innych ſkarbow dla ſwego narodu, rożnieca wſzędzie światło wiadomości, uchyla coraz ſzerzey zaſłonę, ktora zacimiała widok dociekaiącego dzieł ſtarożytnych kraiu ſwego. Nayiaśnieyſzy Pan przykładem ſwoim, zachęcaiąc wſzyſtkich do miłości nauk, a naywięcey dzieie kraiowe chcąc mieć iawnieyſze, rozdawſzy między uczonych rożne materye zbiorow, wyznaczył i tę ktorey żądamy, o dawności gatunku, i rożnych odmianach pieniędzy, w Polſzcze bitych; zbieranie tego zalecił Felixowi Łoyko ſzambelanowi ſwemu, ale śmierć tego roſtropnego, pracowitego, i wielu innemi piſmami wſławionego męża, zoſtawiła robotę iego niedokończoną. Niżeli zaś to pożądane dzieło wyidzie na widok, niechay każdy dochodzący waloru dawnych Polſkich monet ſrebrnych, i onych ewaluacyą na teraźnieyſze czyniący, ma zawſze na pamięci; że czerwonyzłoty in ſpecie nigdy ſię nie odmieniał w Polſzcze co do ſwoiey dobroci, i wagi; a przeto tenże czerwonyzłoty, powinien być regułą do ewaluacyi dawnych pieniędzy ſrebrnych; to ieſt: ile ſztuk ſrebrnych nam wiadomych, wchodziło na ten czas w zamian na czerwonyzłoty, tę ſummę ſztuk dawnych, komparować należy do ſummy ſztuk ſrebrnych teraźnieyſzych w czerwonyzłoty wchodzących. I tak naprzykład ieżeli przed rokiem 1610 czerwonyzłoty był po groſzy 67, więc groſze były rowne ze wſzyſtkim groſzom teraźnieyſzym ſrebrnym, ktorych także 67, na czerwonyzłoty przypada.

Wypiſywać rożność pieniędzy obcych kraiow, czyli to w nazwiſkach rachunku, czyli w gatunku ſztuk bitych, nie ieſt zamiarem dzieła tego, ani ſię zdaie być potrzebną pracą obciążać tym pamięć czytaiących. Doſyć będzie dla uwagi, dociekać, w iakiey relacyi ieſt złoto ze ſrebrem w proporcyi menniczney, w ktorym kraiu i wiele ſztuk ſrebrnych wychodzi na walor czerwonegozłotego Hollenderſkiego, ażeby ztąd zgadnąć ſzacunek ſztuk tychże w każdym kraiu. Zgoła, ta ſama reguła zachowana być powinna, ktora ſię położyła wyżey dopiero do ewaluacyi ſtarych pieniędzy Polſkich na teraźnieyſze.

Przechodząc od poznania iſtoty pieniężnych kruſzcow, przez ich pożytki i wygodę, ktorą ludziom przynioſły, aż do używania ich w naſzych czaſach, ciekawość wzruſza, ażeby cofnąć rozważanie, i ſzukać w ſtarożytności początkow pierwſzych, kiedy, i w ktorym narodzie naypierwey pieniądze weſzły w używanie? Pomowmy o tym ułożywſzy pytanie. Mamy z dawnych dzieiow: 1, że narody dawały albo brały złoto i ſrebro w zamian za rzeczy, lub w podatku. 2 że te metalle, czyli w piaſkach, czyli ſztukach ważyli. 3, Ze narody miały nazwiſka wagi pieniężney. 4, Ze nawet ſztuki nazywali i rachowali w wydatku. Wſzyſtko to ſą ſtopnie, po ktorych przechodził ludzki przemyſł, pytanie iednak naſze, rożni ſię od tych wiadomości. Jeſt albowiem to „ Zeby wiedzieć, w ktorym „ czaſie naypierwey, i w ktorym „ narodzie były pieniądze znaczo- „ ne, z determinacyą ich we- „ wnętrznego ſzacunku, na po- „ dobieńſtwo teraźnieyſzych na- „ ſzych. „ Otoż po długim tego dociekaniu, wypadnie odpowiedź: że wiedzieć nie można z pewnością, i założeniem czaſu, kiedy, i w ktorym naypierwey narodzie takową zaczęto bić monetę. Naydawnieyſze wſpomnienie o pieniądzach, znayduiemy w piśmie w księgach Moyżeſza *Gen. 20*, gdzie Abimelech krol Gerary (teraz Arabia kamieniſta) dał Abrahamowi: 1000 ſrebr. *Ecce mille argenteos dedi fratri tuo.* Tenże Abraham kupuie mieyſce w ſkale, z polem pod Hebron na grob dla Sary żony ſwoiey, za 400 ſiklow ſrebrnych, ktore pod wagą oddał Efronowi; *Gen. 23.* Imiona te: *Siclus, talentum*, nie daią nam pewności, czyli w owych dawnych czaſach: 1 były

były gatunkiem ſztuk pieniężnych. 2 albo nazwiſkiem całkowitego rachunku, iak u nas dawniey grzywna, kopa, ferton, ſkoiec &c. czyli też 3 podług mniemania innych, były nazwiſkiem wagi metallu pieniężnego, podług ktorey wagi dawano te metalle za rzeczy potrzebowane? W cytowanym rozdziale 20 wyraźnie piſmo mowi: *mille argenteos*: więc w tym wyrazie ieſt liczba, i gatunek metallu w pieniądzach; a tak podług chronologiſtow, wypadałby czas płacenia tego, i iuż używanych w tamtych ſtronach metallow pieniężnych, na rok 1896 przed erą Chrześciańſką. Ale znowu po niży w teyże kſiędze Moyżeſzowey w rozdziale 43. Przychodni do Egiptu bracia oświadczaią ſię Jozefowi rządcy, że mu odnoſzą pieniądze pod tą wagą, iak im były oddane: *Invenimus pecuniam in ore ſaccorum, quam nunc eodem pondere reportavimus.* Tu nie maſz wzmianki o liczbie ſztuk, tylko o wadze, co ſię działo około roku 1705 przed Chryſtuſem. Ale niżey pod tymże rokiem w rozdziale 47 znowu wzmianka o pieniądzach: *Omnem pecuniam congregavit (Joſeph) ex venditione frumenti.* Więcey ieſzcze, *Exodi 30 v. 13. Hoc autem dabit omnis qui tranſit ad nomen, dimidium ſicli, juxta menſuram templi; ſiclus viginti obolos habet.* Izaliż w tym pogłownym wſpomnione pułſykle weźmiemy śmiało za pieniądze bite, determinowane? kiedy podpadały ważeniu? *Juxta menſuram templi*, przynaymniey z wątpliwością mniemać o tym możemy. W tych wątpliwościach na iednę i drugą ſtronę możnaby opinie podzielone łączyć tym zdaniem: że w owym czaſie, były pod nazwiſkiem *pieniędzy*, metalle podzielone na rozmaite ſztuki kurs maiące, z ktorych iedne, wiadome w ſwoiey wartości liczono; inne niewiadome ważono. Kommentatorowie piſma powſzechniey twiedzą, że Zydzi nie mieli pieniędzy właſną zwierżchnością znaczonych, a te, co nam w kollekcyach pokazuią zachowane, albo ſą zmyślone, albo tylko ſą od czaſow Machabeyczykow. Albowiem Antiochus Sidetes krol Syryi, około R. 140 przed Chryſtuſem dał pozwolenie Szymonowi Machabeyſkiemu bić pieniądze; ktore on czyli z tego pozwolenia, czyli z właſney woli bił przez lat kilka; ale ſłyſząc potym o ſzemraniu na to Zydow, poprzeſtał ich wybiiania (*Mach. c. 15*). Zydzi albowiem przykazanie to: *Non facies ſculptile*, z wielką oſtrością zachowywali, i rozciągali do wſzelakiego

wyobrażenia, czyli przez pędzel, czyli przez dłuto. Należy tedy wnoſić, że te ſztuki pieniężne, znaczone figurami, ktorych z czaſem używali w handlu, przychodziły im z inſzych kraiow, u ſiebie zaś w depozytach naywięcey złoto i ſrebro w naturze ſkładali, ktore pod wagą na potrzeby wydawali. Waga zaś takowa pieniężna była zawſze ſtrzeżona od zwierżchności, i iey miara, albo wzor pierwſzy, był zachowany w kościele. *Juxta menſuram Templi*, iak w texcie cytowanym: Tu ſię kładą nazwiſka pieniężne, ktore czytamy w piśmie, z ich ewaluacyą na teraźnieyſze Polſkie pieniądze:

	złote	gr.	ſz.
Siclus ſrebrny wart naſzych złotych	2	16	
Sicli dimidium albo pułſykla	1	8	
Obolus albo Gerah		3	2
Keſitach pieniądz złoty	19	17	1
Siclus auri	18	4	
Mina ſrebrna miała Sikl. 60 ſrebr.	152		
Mina złota także 60 Sikl. złota	1088		

Talentum argenti zawierało 50 minas ſrebra.

Talentum auri: 100 minas auri.

Te talenta łatwo wyrachować można z położonego tutay waloru *min* oboyga metallow.

Homer i Heſiod, naydawnieyſi dzieiopiſowie po woynie Troiańſkiey, nie czynią zadney wzmianki o pieniądzach używanych między narodami. Szacunku rzeczy nie wypiſuią inaczey tylko; że była warta pewną liczbę wołow, albo owiec, a ztąd bogactwa ludzi maiętnych opiſywali, z poſiadania obſzerney ziemi, iey paſtwiſk, obfitości bydła, i z kruſcow znayduiących ſię, ktore im były znaiome. Zdaie ſię, że na ten czas nawet rożnica ſzacunku metallow między ſobą, ieſzcze nie była doſtatecznie rozważana; a przeto rozſądek żyiących, ieſzcze był nie powziął miary, ani ideam ſzacunku pewnego w rzeczach. Homer w kſiędze 6. Iliady piſze: że Glaucus zbroię ſwoią złotą, zamienił na miedzianą z Dyomedeſem; z ktorych pierwſza warta była 100 wołow (to Homer twierdzi) druga zaś 9, proporcya doſyć nie regularna między temi metallami, gdyby nie wſpaniałość heroiczna, ale handel układał był tę zamianę. Zdało ſię niektorym piſarzom ażardować wierze czytaiących, między nadzwyczaynemi dziełami Tezeuſza Troiańczyka i

to niepoślednie, że pierwſzy z Greckich bohatyrow kazał bić monetę, znaczoną głową wołu; zkąd powzięli tłomaczenie wyrazow Homera w tych mieyſcach, gdzie ſzacunek rzeczy, na liczbę wołow wyprowadzał, iż ten rachunek rozumieć ſię ma, o pieniądzach Tezeuſzowſkich, czyli podług iego znaczenia, podobnych w państwach Greckich wybiianych. Ale większa liczba rozſądnych krytykow, ſprzeciwia ſię tey mniemaney monecie wołow, ktorą tylko pierwiaſtki Rzymu znały u ſiebie: *Primus Servius rex, ovium, boumque effigie, æs ſignavit.* Plin. L. 18. A ztąd pecunia, albo peculium à pecu wzięła w nazwiſku powſzechnym pieniędzy, ſwoię derywacyą. Czas frymarku tego Glauka można zakładać na lat 1200 przed Chryſtuſem, a przeto pieniądze używane od Zydow były dawniey na lat 696 od ktorych czaſow ieſzcze trwał u Grekow zwyczay nabywania rzeczy przez zamianę. Lucanus piſze Pharſal. L. 6, że pierwſzy Ithon krol Teſſalii ſyn Deukaliona, zaczął znaczyć metalle w Grecyi:

Primus Theſſalicæ ductor Telluris Ithonus.
In formam calidæ percuſſit pondera maſſæ;
Fudit & argentum flammîs, aurumque monetâ
Fregit, & immenſis coxit fornacibûs æra.

Co gdyby tak było wypadałby czas bicia pieniędzy przez tegoż krola, na rok 1400 przed Chryſtuſem, i przenoſiłby epochę woyny Troiańſkiey. Inni zaś piſarze, daleko poźnieyſze czaſy wyznaczaią uſtałych zamian, i wprowadzonego kurſu pieniężnego w pańſtwach Greckich; a co do pieniędzy złotych, i ſrebrnych naypoźniey w Lacedemonie, dla praw temu przeciwnych Likurga. Z naydawnieyſzych pieniędzy Greckich (wyiąwſzy numiſmata dla iakiey pamiątki wybiiane) pokazuią nam te, ktore były bite za czaſow Amintaſa dziada Alexandra wielkiego coby przypadało na lat około 360 przed erą Chrześciańſką.

Przed Daryuſzem ſynem Hidaſpa, przeſzło lat 500 przed Chryſtuſem czyliby były używane pieniądze u Perſow, nie mamy także pewney wiadomości. Herodot piſze: że ten krol poſtanowił, ażeby w wybieraniu podatkow od rożnych narodow, ci ktorzyby przynoſili złoto, ważyli ie podług wagi Eubeiſkiey, ſrebro zaś podług Babilońſkiey: *Diſtributô provinciis hunc in modum tributô, quod exigebatur cum hoc edicto, ut qui argentum, hi Babylonici talenti pondere; qui aurum hi Euboico pondere afferrent*: Herod. Halic. L. III. Daley przydaie ewaluacyą tey miary w rachunku; iako talent Babilońſki zawierał w ſobie 70 minas Euboicas; co nam nie daie doſyć światła, na determinowanie differencyi; ale i te minæ były gatunkiem wagi tylko Eubeyſkiey. Przydaie tam ieſzcze: że Perſowie tegoż Daryuſza mieli za pierwſzego ſtanowiciela podatku; ktorego dawniey nie oddawali: *Etenim ſub Cyro atque Cambyſe, nihil fuerat circa tributa inſtitutum, ſed munera offerebantur.* Ten zaś podatek zebrany, kazał Daryuſz z oſobna topić, i wlewać w naczynia na to ſporządzone, z ktorych po części ułamywano w potrzebie wydatku. Narod Perſki wyiął z podatku rocznego, tylko go zoſtawił przy zwykłych krolom podarunkach. Tenże monarcha kazał bić medalliony złote, dla zoſtawienia pamiątki po ſobie ſwoiey wielkości; te Herodot, czyli iego tłumacz nazywa monetą: *Dario cordi eſſe, memoriam ſui relinquere opere, quod à nullo alio regum factum eſſet. Ex auro, quàm potuit purgatiſſimo monetam percuſſit.* Her. L. IV. Ale nie piſze ani o rodzaiu piętna coby znaczyło, ani na coby używane były; więc muſiały być tylko gatunkiem medallow okazuiących ſławę iego, i podaiących iego imię potomney pamięci, w obiegu oczu ludzkich; a do tego nie wſpomina, żeby podobneż monety bić ze ſrebra kazał, i owſzem biiącego ie gubernatora Egiptu, śmiercią ukarał. Niektorzy mniemaią te medalliony być Darykami, ktore ſtarożytność wſpomina, iakoby od pierwſzego ich bicia dla pamiątki monarchy Daryuſza, zawſze iego imię noſzące. Już w ſwoim mieyſcu pod artykułem *As* i innemi, mowiło ſię o monecie Rzymſkiey. Tu ſię tylko w powſzechności namienia, że podług świadectwa Pliniuſza, Rzymianie nie mieli ieſzcze ſrebrnych pieniędzy w czaſie zakończoney woyny z Pirruſem: *Populus Romanus, ne argento quidem ſignato ante Pyrrhum regem devictum uſus eſt.* Ktore zwycięſtwo przypada na rok 275 przed Chryſtuſem. Pokazuie ſię zaś, że około 269 przed Chryſtuſem dopiero pierwſzy raz ſrebrną monetę wybiiano, pod konſulami dwiema ktorych nazwiſka: Ogulnius Gallus, i C. Fabius Pictor. Moneta zaś złota, podług tegoż Pliniuſza, bita w Rzymie około roku 207 przed Chryſtuſem pod konſulami Neronem i Liwiuſzem.

Nie masz wiadomości, ieżeli Fenicyanie, i Egipcyanie znaczyli piętnem swoie pieniądze przed Grekami. Lucianus pisze o Egipcyanach, że przez obrządek pogrzebowy, kładziono zmarłemu pod ięzyk blaszkę metallu, ktorą obolus nazywa, dla zapłacenia niby Charonowi przewozu przez Styx; są z teraźnieyszych, ktorzy twierdzą, że widzieli tego rodzaiu pieniążki z ust mumii wyięte.

W Hiszpanii, Anglii, w Niemczech, i innych pułnocnych kraiach Europy, ieżeli się kiedy, dawne iakie pieniądze dały widzieć, te podług pierwiastkowego zwyczaiu innych kraiow, były bez stempla, tylko w pewnych kawałkach metallu, wadze podpadaiących; ktore Strabo i wielu innych pisarzow starożytności, nazywali: *aurum atque argentum inelaboratum.* Ztąd uważać nam ieszcze potrzeba: że przed znaczeniem pieniędzy, metalle od wielu wiekow bywały użyte do zamiany rzeczy i były także znakiem powszechnym potrzeb ludzkich, iako się o tym na początku dotkneło. Ale te metalle, nie maiąc determinowanego *w swoich sztukach* szacunku, zamieniaiący oneż na potrzeby musiał w dwoiaką umowę wchodzić z przedaiącym; to iest: tak o rzecz, ktorą nabywał; iako i o znak, ktory za nię dawał. Handel w takim zawikłaniu nie mogł wzrastać, ani się rozszerzać, skoro kupiec nie mogł mieć wiadomości szacunku tego funduszu, ktory miał, do wchodzenia w kontrakty; to iest: nie miał w tym wszystkim iak zowią numeratorem. Nawet monarcha zbieraiący z kraiu do skarbu swego bogate kruszce, wiedzić z onych nie mogł, ile ma dostarczaiących środkow na swoie potrzeby. Otoż handel doskonaląc się w sobie między ludźmi, znalazł z czasem determinowany nieiako walor metallow, i żądał od zwierzchności narodow, ażeby tenże walor w sztukach wyznaczonych zaświadczyła przez stemple. O! co za interes sławy utrzymywać sprawiedliwość tak dostoynego zaświadczenia!... Mowiłem, że to było dziełem iedynie handlu, albowiem powaga zwierzchności nie może przydać, ani umnieyszyć szacunku wewnętrznego metallom, bez porady handlu; w niezachowaniu tego, znalazłaby sama deces dla siebie. Ktożby brał uncyą złota wyniesioną w dwoynasob, mogąc ią mieć przez połowę tańszą od kupca? chyba dla oddania go w podatku, a tym samym umnieyszenia od siebie daniny. Przymus rządcy na uszkodzenie

dzenie w tym mieszkańcow, nie sprawiłby więcey, tylko, że massa fortun uciśnionych, przenosiłaby się powoli do massy handlu; iednych przez stratę w nabywaniu potrzeb wyniesionych w cenę, innych przez dobrowolne uchronienie się od wyniszczenia, i dla szukania znacznieyszych iak w kraiu pożytkow.

Scytowie i Sarmatowie, nie mieli własnych pieniędzy, iako nie prowadzący rządu u siebie spokoynego; a przeto ani handlu regularnego z obcemi; bo napadaiąc gminnie na sąsiedzkie i dalekie narody, zabierali, ile uwieść mogli, i tą zdobyczą dzielili w domach swoie pokolenia. Jest wiele kraiow, aż do tych czasow, ktore nie znały i nie znaią monet, ani wagi, ani nawet długiego rachunku. W tych, zamiana dawna na rzeczy nie ustaie. Naywyższi ich rządcy procz daniny w rzeczach, ktore od nich biorą, nie mogą się obeyść bez potrzebowania czegoś od nich; a więc wymyślili znaki; czyli to w blaszkach metallowych; czyli w skurkach od drzew zasuszonych, ktorym daią znaki i walor idealny, tak iak dotąd w Tartaryi wielkiey; czyli w innych na to wydanych okazach. Temi tedy nabywaią od pospolstwa rzeczy, i temiż potym toż pospolstwo wypłaca się z podatku rocznego. W Chinach, tak wsławionych rządem, dotąd sztuki monet idą na wagę. Pokazuie się tedy z tego co się przełożyło, że znaczenie pieniędzy, celem determinowania ich pewney wartości, nie wypada z wiekow bardzo starożytnych; ale iest sprawą czasu tego, ktory (iako się rzekło) doskonalił handel, a ktoremu handlowi iest wielką pomocą w pewności rachunku. A ieżeli niektorych autorow wyrazow exkuzować nie będziemy tłumaczeniem na sens moralny, gdzie złoto i srebro do handlu wzięte potępiaią: *auri & argenti maximarum pestium ignari:* mowi o dawnych Scytach Mela L. 2 C. 2, musielibyśmy zadawać im niewiadomość pożytkow, i dobrodzieystwa ktore ten wynalazek, i iego przyięcie sprawuie dla potrzeb ludzkich w powszechności. Pokazuie się ieszcze: że to wszystko co czytamy w piśmie S. o pieniądzach, czyli to rachowanych, czyli ważonych, rozumieć się i tłumaczyć nie powinno, że iest mowa o pieniądzach podobnych naszym teraźnieyszym, ale tylko o sztukach rożney wielkości złota i srebra, w rożnym nazwisku, z ktorych mnieysze były rachowane, większe szły na wagę. Ani mo-

można ſupponować, żeby narody otaczaiące Zydow, miały na ten czas znaczone pieniądze, i tych używały do kurſu, albowiem za świadectwem wzwyż przytoczonym Herodota, Perſowie, kray tak rządny, przecież nie miał takowych pieniędzy naſzym podobnych, lubo nazwiſka: *talentow*, i w generalności ſłowo: *pieniądze* wymienia. *Ab Ægiptiis & Afris, ſeptingenta perveniebant talenta, præter* pecuniam *è piſcario proventu lacûs Merios: Moſchis, & Tibarenis, & Macronibus, & Moſinecis, & Mardis 300* talenta *præcepta erant.* Herod. L. III. Ze tedy wſzyſtkie pieniądze podatkowe nie były naſzym podobne in ratione monetaria, pokazuie ſię ieſzcze z świadectwa tegoż Herodota, ktore wyżey położone ieſt: iako Daryuſz zebrane z podatkow pieniądze ſtapiać rozkazał w naczynia, i dopiero w potrzebach, łamano bryły na ſztuki. Przebiegłſzy tedy czaſy ciemne ſtarożytności, winować ich z ſprawiedliwością nie możemy, że nam beſpieczeńſtwa zoſtawionych od ſiebie wiadomości nie oſtrzegły przeciw niżſzym, ſrogością niſzczenia wſzyſtkiego pamiętnym wiekom. W tych nawet poźnieyſzych czaſiech; gdzie iuż wzniecone świało, rzuciło promień na obaliny dzieł pierwiaſtkowych, dla doſtrzeżenia potrzebnych świadectw; gdzie ten dzień prawdy, rozſzerzał ſię na narody, i ciągiem do nas poſtępował, gdzie wſzyſtkie prawie wynalazki ludzkie początek wzięły; przecież, dla przerwaney i tu wielorako oſnowy w wiadomościach, znaleść nie można, „ kiedy, i w ktorym naypierwey „ narodzie, bić zaczęto monetę „ determinowaną, naſzey podo„ bną; „ coby było moią odpowiedzią na pytanie założone.

Monoemugi albo Mimeamaya, kroleſtwo Afryki, graniczące z Abyſſynią. Zrzodła rzeki Nilu w tym kraiu według powieści niektorych autorow znaydować ſię maią.

Monogamia, ſtan małżonka lub małżonki, iednego męża lub żonę maiących.

Monogramma, cyfra z liter kilku początkowych ſłow niektorych złożona. Cyfra takowa znaczyła czaſem abbrewiacyą nazwiſka, znak, pieczęć lub ſtempel, albo cechę monety.

Monologium, ſcena drammatyczna teatralna, w ktorey ieden tylko aktor mowi, i pokazuie ſię.

Monomachia poiedynek, u dawnych częſtokroć takowe poiedynki trafiały ſię, oſobliwie na czele woyſk między walecznemi rycerzami. Kochanowſki pod tytułem monomachii, opiſał wierſzem poiedynek Paryſa z Menelauſem.

Monomotapa, kray niezmierney obſzerności w Afryce, ma własnego monarchę, ktory z wielką wſpaniałością żyie w ſtołecznym mieście Banamatapa albo Madrogan. Według Kluwera granice państwa tego rozciągaią ſię od oceanu Ethyopſkiego, aż do czerwonego morza. Religia w tym państwie bałwochwalſka.

Monophysitæ, nazywali ſię w wſchodnich kraiach wſzyſcy kacerze, ktorzy iednę tylko naturę przyznawali w Jezuſie Chryſtuſie.

Monopodium, ſtoły o iedney nodze, używane były w Rzymie.

Monopolium, handel rzeczy iednemu tylko przywłaſzczony za dozwoleniem zwierzchności. Monopolium w naydawnieyſzych czaſach, zawſze ściągało niedoſtatek, i narzekanie w narodach; z racyi, że przez takowy przywiley, cena rzeczy wynoſiła ſię podług woli, i założonego ſobie zyſku z powſzechney potrzeby od monopoliſty. Prawa naſze Polſkie dawne, zakazuią ſurowo monopolow. *Patrz* o tym vol. I, fol. 293, tit. *de Officio palatinorum.* Vol. 2, fol. 725, tit. *towary.* Tamże fol. 901. §. *oſobliwie to waruiemy.*

Monosyllaba, ſłowo z iedney tylko ſyllaby złożone, iako to: krol, miecz, śmierć &c.

Monothelitæ, kacerze iednę tylko wolą w Chryſtuſie panu uznaiący. Herſzt ich Teodor biſkup Pharar. Zył około roku 620.

Mons pietatis, nazwiſko powſzechne funduſzow publicznych, w ktorych złożone bywaią ſummy, na ten koniec, aby z ich procentu pożyczać bez prowizyi ubogim i potrzebnym. Naypierwſzy takowy funduſz od Leona X. papieża uczyniony w Rzymie roku 1515. Rodzaie takowych funduſzow ſą wielorakie, według woli fundatorow. *Patrz* więcey o tym, pod ſłowem Lombard.

Monstrum, zwierz rodzący ſię z konformacyą przeciwną naturze ſwoiey.

Montagne (Michał), autor ſławny Francuſki, xięgę piſał pod tytułem: Myśli rożnych, ktora dotąd w wielkim ieſt dla wybornych maxym ſzacunku; umarł roku 1592, wieku 54.

Montanistæ, kacerze w drugim wieku, ich herſztem był Montanus z towarzyſzony z dwiema niewiaſtami, Pryſcillą a Maxymillą. Montanus twierdził: iż z natchnienia Ducha Swiętego wſzyſtko czynił, i nauki ludziom dawał. Proroctwy także wymyślnemi łudził i omamiał uczniow ſwoich; umarł Montan za panowania Karakalli ceſarza Rzymſkiego. Błędy Montani-

taniſtow celnieyſze te były: *imo* Od ſpołeczności Chrześciańſkiey na zawſze odłączali tych, ktorzy iakikolwiek cięższy wyſtępek popełnili, twierdząc, iż dla takowych, żadnego odpuſzczenia nie maſz. *2do* Nowe poſty przykazywali zamiaſt poſtanowionych od kościoła. *3tio* Powtorne małżeńſtwa, mianowali cudzołoſtwem. *4to* W czaſie prześladowania ſchronienie, grzechem uznawali. *5to* Hierarchią nową układali, w ktorey po patryarchach i ceſarzach, biſkupom trzecie mieyſce wyznaczone było. Kacerſtwo to przez długi lat przeciąg trwało, i krzewiło ſię w Azyi i Phrygii. Nazywano ich Kataphrygianami i Paſyanami. Na dwie na koniec ſekty rozdzielili ſię, iedney Proclus, drugiey Eſchines był herſztem i przywodzcą.

Montecuculi (Raymond), feldmarſzałek woyſk ceſarſkich, urodził ſię w Modenie roku 1608. Kampanie iego przeciw Francuzom, Szwedom, i Turkom, były wielce domowi Auſtryackiemu pożyteczne. Naybardziey ſię ten wodz wſławił roku 1673, gdy dwom naywiękſzym Europy bohatyrom Kondeuſzowi i Turenne mężnie ſię oparł, i w poczet ich, aby wſzedł, godnym ſię być pokazał; umarł w Lintzu roku 1680, wieku 72. Xięga iego pod tytułem: Memoires de Montecuculi, zawiera w ſobie reguły trybu żołnierſkiego. Opiſanie woyny Tureckiey i kampanii roku 1664. Zdaniem powſzechnym dla ludzi woiennych dzieło to nader ieſt pożyteczne.

Montesquieu (Karol), prezydent niegdyś parlamentu, ſławny wydanemi od ſiebie xięgami, z tych naycelnieyſza, ktorey tytuł: Duch albo treść prawa. Piſał także: Liſty Perſkie. — Uwagi o wielkości i upadku Rzymu. — Kościoł w Knidzie.

Montfaucon (Bernard), Benedyktyn kongregacyi S. Maura w kroleſtwie Francuzkim. Mąż wielce uczony i pracowity, co z xiąg iego licznych i pełnych erudycyi poznać można. Piſma SS. Chryzoſtoma i Auguſtyna z wielą dyſſertacyami i notami zebrał, i podał do druku, iako też i monumenta kroleſtwa Francuzkiego. — Starożytność oświecona xięga iego, zawiera w ſobie tomow dzieſięć in folio. — Rationarium. — Analecta Græca. — De hiſtoria Judith. — Diarium Italicum, ſive monumentorum veterum bibliothecarum, Muſæorum, & notitiæ ſingulares itinerario Italico collectæ: additis schemmatibus & figuris. — Vindiciæ editionis S. Auguſtini à Benedictinis adornatæ, adverſus epiſtolam abbatis Germani. — Palæographia Græca, ſive de ortu & progreſſu litterarum Græcarum, & de variis omnium ſæculorum ſcriptionis Græcæ generibus: itemque de abbreviationibus, & de notis variarum artium ac diſciplinarum. Additis figuris & ſchematibus ad fidem manuſcriptorum codicum. Bibliotheca Coiſliniana olim Sequeriana ſive manuſcriptorum omnium Græcorum, quæ in ea continentur, accurata deſcriptio. — Bibliotheca Bibliothecarum manuſcriptorum nova; ubi quæ innumeris pæne manuſcriptorum bibliothecis continentur, ad quodvis litteraturæ genus ſpectantia & notatu digna, deſcribuntur & indicantur; umarł ten mąż znamienity w Paryżu roku 1741, wieku 86.

Monza, miaſteczko w xięſtwie Medyolańſkim, konſerwuią w nim dotąd koronę żelazną, ktorą ſię byli zwykli koronować ceſarze, nim w Rzymie akt ich koronacyi naſtąpił.

Mora, tak ſię nazywał w woyſku Lacedemońſkim pułk z kilkuſet ludzi złożony. Sześć było takowych pułkow, ktorych przełożeni zwali ſię *Polemarchæ*. W pułkach tych ſami tylko ludzie wolni znaydować ſię mogli od 30 do 60 lat.

Moranitowie, naśladowcy życia, i ucznie Mohaydyna wnuka Alego. Zyią w wielkiey wſtrzemięźliwości, i niektorzy z nich w mieyſcach odludnych mieſzkania ſobie obieraią. W wielu rzeczach ſprzeciwiaią ſię alkoranowi, i przeto za heretykow poczytani ſą w religii Mahometańſkiey.

Morawia, prowincya w Niemczech, należąca do domu Auſtryackiego, miaſto iey ſtołeczne Brünn.

Morawitowie, *patrz* Hernhuttowie.

Morawski (Jan), Jezuita kapłan, pobożnością i nauką wielce znamienity, umarł w Poznaniu roku 1700, wieku 69. Xięgi od niego do druku podane; Quæſtiones theologicæ ſelectæ ad totam ſummam D. Thomæ Aquinatis, Caliſ. 1680. — Feſta Sanctorum, ſeu meditationes in feſta, Poſn. 1696. — Romana Eccleſia ab antiquis calumniis hæreticorum de novo ſuſcitatis, vindicata, Poſn. 1643. — Actus virtutum Caliſſii. — Duchowna Teologia albo kościoł Ducha S. w Poznaniu in 4to. — Principia totus philoſophiæ per quæſtiones de ente in communi explicata, Poſn. 1666. — Quæſtiones de verbo incarnato & admirabili virgine matre Leſnæ 1671 8vo. — Quæſtiones de Deo uno & trino Caliſ. 1674. — Palæſtra pietatis ſancte

ſancte vivendi & moriendi Poſn. 1669. — Pretioſa mors ſanctorum, diſpoſitio moribundi, Poſn. 1698. — Ambona Ducha świętego, w Pozn. in 4to 1700. — Scintillæ Divini amoris Poſn. — Cor ſanctum Theophili Mariani Poſn. 1675. — Vera patientis Chriſti effigies, meditationes de paſſione Chriſti Poſnaniæ. — Namowy Ducha Swiętego na puſtyni bogomyślney, w Pozn. in 4to. — De immaculata conceptione.

Morea Peloponeſus, kray ciaśniną albo Iſthmem Koryntſkim z ziemią złączony, ze wſzyſtkich innych ſtron oblany morzem. Niegdyś Peloponeſus był ſiedliſkiem ſławnych narodow Grecyi, iako to Lacedemony, Argow, &c. Teraz na cztery prowincye dzieli ſię zwane: 1 Sakana, albo mała Romania, 2 Takonia, 3 Clarenza, 4 Belvedere. Należy do ceſarza Tureckiego od czaſow Mahometa II. ktory ią mocą zdobył, wygładziwſzy po większey części dawnych obywatelow, do tych czas iednak Grekami napełniona ieſt. Roku 1687. Wenecyanie odbili ten kray z pod iarżma Tureckiego, i przez traktat Karłowiecki, utwierdzili w niey panowanie ſwoie; znowu iednak roku 1715 pod moc Turecką doſtała ſię Morea.

Moreri (Ludwik), doktor teologii, urodził ſię w Paryżu roku 1643 Dykcyonarz uniwerſalny hiſtoryczny przez niego napiſany, ſławny ieſt, w tym iednak ſtanie, w ktorym ieſt teraz, nie był za życia autora, pierwſza albowiem edycya dykcyonarza Morerego roku 1674, w iednym tylko tomie in fol. zawarta była; umarł ten zacny autor roku 1680, wieku 37.

Morfeusz, według mitologii ſyn ſnu i nocy. Pogańſka zabobonność bogiem go ſnu czyniła, przypiſuiąc mu dzielną moc uſpienia ludzi.

Morochowski (Eliaſz), podał do druku kſiążkę, ktorey tytuł: Utulenie uſzczypliwego lamentu cerkwi wſchodniey, w Wilnie 1612.

Morosini (Jędrzey), w Wenecyi z ſtarożytney familii urodził ſię roku 1558. Doſkonałość iego i biegłość w ſprawowaniu publicznych intereſſow, miłym go ſpołobywatelom i wielce poważanym w oyczyźnie uczyniła; umarł roku 1618. Piſał hiſtoryą Wenecką ięzykiem Łacińſkim.

Morosini (Franciſzek), doża Wenecki, z teyże ſamey familii co i Jędrzey, czterykroć naywyżſzym woyſk oyczyzny ſwoiey będąc wodzem; potędze Tureckiey ſtraſznym ſię w każdey okazyi ſtawił przeciwnikiem; po kilkakrotnie albowiem liczne ich flotty znioſł; Moreą, Ateny i inne pobliżſze kraie pod moc Wenecką podbił, za co w nadgrodę odebrał przydomek chwalebny Peloponeſianus, i na poſągu iego publicznym koſztem wyſtawionym, takową położono inſkrypcyą: *Franciſco Mauroſeno Peloponeſiano adhuc viventi, ſenatus poſuit annô 1678.* Kandyi oblężoney od Turkow przez lat dwie i kilka mieſięcy heroicznie bronił. Obrany dożą z niezmiernym ludu i woyſka ukontentowaniem, gdy ſię na nową przeciw Turkom expedycyą wyprawił, pracą bardziey niż laty ſtrawiony, żyć przeſtał w Napoli w mieście Peloponeſu, roku 1694, wieku 75, bohatyr nieśmiertelney ſławy godzien.

Morsztyn (Jędrzey), podſkarbi wielki koronny, złożywſzy urząd, życie w Paryżu zakończył. Wierſzem Polſkim przełożył z Łacińſkiego: Pſyche od Lucyana napiſaną; ieſt także iego tłumaczenia rodowitym ięzykiem tragedya Cyd, od ſławnego poety Francuſkiego napiſana.

Morsztyn (Staniſław), woiewoda Mazowiecki, przełożył z Francuſkiego tragedyą Racyna: Andromache. Hippolit tragedya także od niego na wierſz Polſki przełożona ieſt. Obydwoch tych Morſztynow tłumaczenia gładkością wierſzu nie poſpolite.

Morus (Tomaſz), kanclerz wielki Angielſki, doſkonałością nauki, wyborem ſentymentow, i pobożnością ſławny, przez ſtopnie do naywyżſzey magiſtratury kroleſtwa Angielſkiego doſzedł za panowania Henryka VIII. Gdy zaś ten monarcha od ſpołeczności kościoła świętego oderwał ſię, Morus urząd ſwoy dobrowolnie złożył i w domu ſię zamknął, chcąc prywatne życie daleki od dworu prowadzić. Nie mogł znieść Henryk ſtatku w wierze i gorliwości Moruſa, przeto gdy prośbą i wſzelkiego rodzaiu ſpoſobami, przywieść wielkiego tego męża do apoſtazyi nie mogł, w więzieniu oſadził, tam wſzelkiego rodzaiu ſurowości nadaremnie zażywał, aby umyſł wyznawcy Chryſtuſowego od przedſięwziętey w wierze trwałości odwiodł. Widząc nieprzełamanego, na śmierć ſkazał roku 1535, wieku 62. Piſał ten wielki człowiek xięgę, ktorey tytuł: Utopia. W niey na wzor Platona wyraził plantę, albo proiekt zgromadzenia politycznego. W więzieniu piſał rozmyślania o męce pańſkiey, i modlitwę z Pſalmow. Jeſt także w druku iego odpowiedź na zarzuty Marcina Lutra przeciw krolowi Angielſkiemu; iako

iako też w rozmaitych okolicznościach piſane wierſze.

Morze, część globuſu wodą zalana, tym ſię powſzechnym nazwiſkiem mianować zwykła; dla łatwieyſzego iednak ſytuacyi morza względem ziem rożnych rozeznania, rozmaite mu nadane ſą przezwiſka; te według alfabetu kładą ſię; morze:

Abex, ieſt częścią czerwonego morza od Abiſſynii.

Adryatyckie, albo golf Wenecki łączy ſię z śrzodziemnym, położone między Włochami, Dalmacyą, i państwy Tureckiemi w Europie.

Ægeum, Archipelagus część śrzodziemnego od Dardanellow aż do wyſpy Kandyi.

Afrykańſkie, ieſt częścią śrzodziemnego, między Maltą, Sycylią, Egyptem i Trypoli.

Arabſkie, część oceanu między Raſalgatą i wyſpą Zokotorą.

Atlantyckie, ocean od brzegow Afryki ku wyſpom Kanaryiſkim.

Baltyckie, śrzodziemne między Szwecyą, Moſkwą, Polſką, Pruſami, Danią i Pomeranią.

Błękitne, lacus Cæſius, w Azyi pułnocney.

Brazyliſkie, część oceanu między rzekami Amazonum i de la Plata otaczaiące kray Brazyliiſki.

Czarne, między Europą i Azyą, dawni ie zwali Pontus Euxinus.

Czerwone, golf oceanu południowego, dzielący Azyą od Afryki.

Duńſkie, od oceanu aż do morza Baltyckiego i brzegow Norwegii.

Francuſkie, część oceanu Brytannią oblewaiąca, rozciągniona aż do granic Hiſzpanii.

Greckie, część śrzodziemnego koło Grecyi dawney Peloponeſu, albo Morei, rozciąga ſię do wyſp Cefalonii i Cerygo.

Groenland, część oceanu ku poluſowi arktycznemu.

Hiſzpańſkie, część śrzodziemnego od gor Pireneyſkich aż do ciaśniny Gibraltaru.

Jemen, część oceanu od brzegow Arabii ſzczęśliwey, między morzem czerwonym i golfem Ormuza.

Indyiſkie, część oceanu od brzegow południowey Azyi.

Jońſkie, część śrzodziemnego między Grecyą, Kalabryą i Sycylią.

Kaſpiiſkie, między państwy Moſkiewſkiemi, Perſyą, Georgią w Azyi.

Marmora, albo Propontyd.

Medyterańſkie, albo śrzodziemne między Europą, Azyą, i Afryką, łączy ſię z oceanem ciaśniną Gibraltaru.

Mortuum, albo iezioro ſolne w Paleſtynie na mieyſcu Sodomy.

Pułnocne, część oceanu od brzegow wſchodnich Ameryki aż do lodowatego morza ku pułnocy albo Groenlandow.

Tyberyady, w Paleſtynie.

Toſkańſkie, Thyrrenum część śrzodziemnego od brzegow Genui do kroleſtwa Neapolitańſkiego.

Zabaſz, dawniey zwane Palus Meotides.

Zielone, oblewa brzegi Arabii i Perſyi.

Moscicensis (Mikołay), z Mościſk znać od mieyſca urodzenia tak nazwany, Dominikan doktor i profeſſor teologii w Krakowie, piſał według świadectwa Starowolſkiego: Elementum & confeſſionis libellum. — Tabulas ſacramentorum. — Modum examinandi Ordinandos. Inſtitutionum Logicarum libros &c.

Moskiewskie panstwo, *patrz* Roſſya.

Moskitowie, narod Ameryki, mieſzkaiący około Honduras i Nikaraga.

Moskwa, ſtołeczne miaſto państwa Roſſyiſkiego i rezydencya dawnych carow przed Piotrem wielkim, leży nad rzeką tegoż nazwiſka. Obſzerne ieſt i ludne. Zamek ktory zowią Kremelin wraz z częścią miaſta iemuż przyległą, ſtarożytnością bardziey, i obſzernością niżli wyborem architektury ieſt znakomity. Koronacve monarchow Roſſyiſkich dotąd w tym mieście odprawiać ſię zwykły; grob iednak teraźnieyſzych w Petersburgu ieſt od czaſow fundatora miaſta tegoż, ktory tam ſpoczywa. Patryarcha Moſkiewſki dawniey wielkie miał przywileie i intraty, ale ta godność znieſiona od Piotra wielkiego, i natychmiaſt poſtanowiony ſynod, iuryzdykcyą duchowną w państwach Moſkiewſkich odprawuiący.

Moskiewskie xięstwo, prowincya państwa Roſſyiſkiego zawieraiąca w ſobie okolice miaſta tegoż nazwiſka, rozciąga ſię ku granicom xięſtwa Litewſkiego.

Moslem, nazwiſko w Arabſkim ięzyku znaczące prawowiernego, ztąd przez korrupcyą Muzułman i religia Muzułmanow.

Mosch, ſyn Jafeta od ktorego narod Moſkiewſki pierwiaſtki ſwoie prowadzić zwykł, podług mniemania niektorych.

Mostowniczy, urząd w niektorych woiewodztwach wielkiego xięſtwa Litewſkiego, z obowiązkiem dozoru drog publicznych, grobel, i moſtow, ktorych częſtokroć zgoła nie maſz.

Mostowe, rodzay cła w kroleſtwie Polſkim i wielkim xięſtwie Litewſkim, pozwolony tym, ktorzyby ko-

koſztem znacznym w dobrach ſwoich moſty na rzekach, błotach, lub złych przeprawach wybudowali, ażeby przez to i expens i nadgrodę i ſpoſob utrzymywania onych na czas dalſzy mieli.

Motte (la Motte Antoni), ſławny piſarz Francuſki, tak prozą iako i wierſzem; między naypierwſzemi wieku Ludwika XIV ludźmi, niepoślednie miał mieyſce, i lubo w młodości wieku wzrok ſtracił, a rożnemi był dręczony chorobami, przecież bardzo wiele xiąg napiſał, ktore według czaſu oſobno wychodziły, po śmierci zaś autora razem zebrane z druku wyſzły w iedenaſtu tomach in 12.

Moyżesz, prorok i prawodawca ludu Izraelſkiego z pokolenia Lewi, był ſynem Amrama i Jochabedy. Xięgi od niego piſane, obſzernie powołanie iego, cuda, wyprowadzenie i rząd ludu bożego opiſuią. Na koniec dla niedowiarſtwa, tym od Boga ukarany, że do ziemi obiecaney nie doſzedł; widok mu iey z tym wſzyſtkim pozwolony z gory Nebo; umarł roku od ſtworzenia świata 2584, przed narodzeniem Chryſtuſowym 1451, wieku 120. Rządził ludem Izraelſkim lat 40. Zoſtawił potomſtwo z Sefory, corki Jetro kapłana Madyańſkiego.

Moyżesz albo Maymonides, ieden z nayſławnieyſzych i nayuczeńſzych Zydowſkich rabinow, po zburzeniu Jerozolimy: żył około dwunaſtego wieku w Hiſzpanii. Piſał kommentaryuſze na xięgę Miſna, i krotkie zebranie praw, zwyczaiow, i obrządkow narodu ſwoiego.

Mozambik, kroleſtwo Afryki w krainie Zangebar, na przeciw wyſpy Madagaſkar. Monarcha Mozambiku, ieſt religii Mahometańſkiey.

Mroszkowski (Marcin), Karmelita, ſą w druku wierſze od niego w rożnych materyach piſane, i nie ktore pogrzebowe kazania.

Mscisławskie woiewodztwo, w prowincyi wielkiego xięſtwa Litewſkiego, ma za herb Pogonią na żołtey chorągwi w czerwonym polu. Urzędnikow ma ziemſkich i grodzkich, woiewodę, kaſztelana krzeſłowego. Seymiki Mściſławſkie we Mściſławiu mieście ſtołecznym odprawiać ſię zwykły, z tych na ſeym poſłow dwoch, na trybunał deputatow dwoch też woiewodztwo wyſyłać zwykło. Mściſław ma ſwego ſtaroſtę grodowego i urzędnikow, zoſtaie teraz pod mocą Roſſyi.

Msza Miſſa, obrządek ofiary ciała i krwi zbawiciela świata. Etymologią nazwiſka Miſſa Baroniuſz od ſłowa Hebrayſkiego Miſſach, kładzie, znaczy zaś to ſłowo ofiarowanie. Inni od ſłowa: Mitach, iż w ten czas katechumenow i wyklętych z kościoła odſyłano, gdy miała ſię ofiara mſzy świętey odprawować. Mſza święta ſkłada ſię z wielu części, oprocz eſſencyalnych, inne iako to modlitwy, prefacye, ſłowa kanonu, rożnemi czaſy przydane były. O czym obſzernie hiſtorya kościelna opiewa. O rozmaitych mſzy świętey obrządkach i onychże początkach, *patrz Liturgia.*

Mszal, xięga kościelna, w ktorey nabożeńſtwa do mſzy świętey modlitwy i przepis obrządkow zawarty ieſt.

Mufty, kapłan naywyżſzy religii Mahometańſkiey, urząd iego, wielką mu u ſołtana ſprawuie konſyderacyą, ktory poſpolicie Muftego oycem zwykł nazywać; żaden zaś w materyach wielkiey wagi ferman albo ukaz ceſarſki nie wychodzi, poki do niego nie będzie przyłączony Tefſa albo zdanie Muftego, iż takowa rezolucya ieſt na fundamencie uſtaw alkoranu. Urząd Muftego ieſt dożywotni, i rzadko kiedy od ſołtana złożeni bywaią, przez wzgląd na wielki ich w narodzie kredyt.

Mulciber, zwyczayny u Łacinnikow przydomek albo raczey nazwiſko dawane Wulkanowi.

Multany, *patrz* Moldawia.

Mumia, tak poſpolicie nazywaią ſię ciała zmarłych, ſpoſobem oſobliwym namaſzczenia, dotąd ſię w Egipcie konſerwuiące.

Muncer (Tomaſz), ieden z naypryncypalnieyſzych uczniow Lutra, tak dalece, iż namieſtnikiem onego zwany był. Na wzor miſtrza ſwego, ſtan duchowny porzucił, kapłanem iuż będąc roku 1525, uczynił ſię herſztem kacerſtwa anabaptiſtow, na fundamencie iako twierdził, rozlicznych obiawień. Wzbudziwſzy do buntu poſpolſtwo przeciw elektorowi Saſkiemu i innym xiążętom udzielnym, wraz z towarzyſzem ſwoim nieiakim Pfeyferem, mocą i orężem pokonany, gdy ſię doſtał w niewolą, ſkazany na śmierć, pod miecz katowſki kark ſkłonić muſiał na końcu 1525 roku.

Munda, miaſto dawney Hiſzpanii wſławione zwycięſtwem Juliuſza Ceſarza nad ſynami Pompeiuſza otrzymanym, o nim wſpominaiąc Lucanus mowi:

Ultima funeſtæ concurrant prælia Mundæ.

Municipium, tak ſię nazywały u Rzymian oſady, czyli Rzymianami, czyli cudzoziemcami napełnione, ktore rządzone były prawami tego państwa. Przywiley takowych mieyſc ten był niepośledni, iż obywatele onych mogli doſtąpić urzędow w Rzeczypoſpolitey. W tym ſię Municipia od kolonii rożniły,

żniły, iż te były osadami tylko Rzymskiemi; tamte zaś czasem nie podlegały Rzymianom, a przyimowały dobrowolnie ich prawa i obyczaie, przez co zabierały dzielne z Rzymiany ztowarzyszenie.

Munster (Monasterium), miasto stołeczne biskupstwa tegoż nazwiska, sławne pokoiem tam ustanowionym roku 1648. Biskupstwo Munsterskie iest udzielne, i między naymożnieyszemi rzeszy Niemieckiey iest położone, tak dalece, iż i elektoratom w tey mierze nie ustępuie. Jan de Leyden w tym się był mieście krolem Anabaptistow ogłosił, i śmiercią ukaranym został wieku XVI.

Muratori (Ludwik Antoni), bibliotekarz xiążęcia Modeny, sławny wieku tego pisarz, urodził się roku 1671. Z młodych lat zaraz wydawała się w nim wielka sposobność złączona z nie mnieyszą do nauk osobliwie historyi applikacyą. Roku 1700 bibliotekaryuszem Modeny uczyniony, umiał korzystać z tak drogiego depozytu, wielu pismami historyą kraiu swoiego i Włoch całych oświecaiąc; umarł roku 1750, wieku 77, pochowany w Modenie w kościele S. Mariae de Pomposa, gdzie był proboszczem z takim nadgrobkiem:

Hic jacent mortales exuviæ
Lud: Antonii Muratori
Immortalis memoriæ Viri.

Xięgi od niego do druku podane są: Roczne dzieie Włoskie. Annali d'Italia, w ktorych całą historyą Włoską zamknął. — Anecdota quæ ex Ambrosianæ bibliotecæ codicibus nunc primum eruit, notis & disquisitionibus auget Lud. Ant. Muratorius II. vol. 4to. — Vita Car. Mar. Magi. — Prologomena in Lescii Crondermii elucidationem de Divinæ gratiæ doctrina 4to. — Anecdota Græca, quæ ex manuscriptis codicibus, nunc primum eruit, disquisitionibus auget Lud. Ant. Muratorius III. vol. 4to. Lamindi Pritannii de ingeniorum moderatione in religionis negotio, ubi, quæ jura, quæ fræna futura sint homini Christiano in inquirenda & tradenda veritate ostenditur, & S. Augustinus vindicatur à multiplici censura Joannis Phereporii. — Genealogia domu Esteńskiego, Włoskim ięzykiem. — Zycie Pawła Segneri Soc. Jesu Włoskim ięzykiem. — Rerum Italicarum scriptores, ab anno Æræ Christianæ quingentesimo, ad millesimum quingentesimum, Ludovicus Ant. Muratorius Ser. Duc. Mutinæ bibliotecæ præfectus, collegit, ordinavit & præfationibûs auxit: nonnullos ipse, alios vero Mediolanenses Palatini ad Codicum fidem exactis, summoque labore ac diligentiâ castigatos, variis lectionibûs & notis tam editis veterum eruditorum quàm novissimis auxêre: additis ad plenius operis & universæ historiæ Italicæ ornamentum, novis tabulîs geographicis, & variis Longobardorum regum, imperatorum aliorumque principum diplomatibûs, quæ ab ipsis autographis describere licuit, vel nunc primum vulgatis & emendatis, nec non antiquo characterum specimine & figuris æneis. — Dzieło to zawarte iest we 27 tomach in folio. — Antiquitates Italicæ medii ævi, sive Dissertationes de moribus Italici populi, ab inclinatione Romani imperii, usque ad annum 1500 VI vol. in folio. — De Paradiso regnique cælestis gloria, non expectata corporum resurrectione, justis a Deo collata. — Novus thesaurus veterum inscriptionum, in præcipuis earundem collectionibus hactenus prætermissarum. Mediolani VI vol. in folio. — Antonii Lampnidii de superstitione vitanda. — Lusitanicæ ecclesiæ religio de administrando pænitentiæ sacramento. — Liturgia Romana vetus. — De nævis in religionem incurrentibus, sive apologia epistolæ S. D. N. Benedicti XIV ad episc. August. scriptæ. — Vita Caroli Sigonii. — Judicium sive placitum Ravennæ in monasterio Classensi habitum a Sylvestro II. Pont. Max. & Ottone III Aug. inque idem judicium annotationes. Oprocz tych wyżey wyrażonych, pisał wiele innych xiąg oyczystym ięzykiem, ktore rożnemi czasy z druku wyszły.

Murcya, prowincya Hiszpańska maiąca tytuł krolestwa; miasto iey stołeczne tegoż co i kray nazwiska.

Murcya, u dawnych pogan bogini lenistwa, i osobliwsza wszystkich gnuśnych protektorka, ztąd leniwych nazywano Murcus albo Murcitus. Twierdzą niektorzy, iż ten przydomek Wenerze był nadany, dla ścisłego lenistwa z rospustą pokrewieństwa.

Muret (Marcus Antonius Muretus), sławny krasomowca, urodził się w krolestwie Francuskim roku 1526 z uczciwey familii. W oyczyznie swoiey, lekcye krasomowstwa po wielu miastach publicznie, z wielkim uczniow i słuchaczow naciskiem dawał. Przeniosł się potym do Włoch, gdzie w Wenecyi, Padwie i Rzymie z wielką sławą swoią katedrę publiczną krasomowstwa i prawa trzymał. Jan Zamoyski kanclerz i hetman wielki, wszelkiemi sposoby do Polski go przyciągnąć pragnął, iakoż są w tey mierze listy Mureta, do tego przezacnego męża, w ktorych

rych przyczyny wyraża, dla ktorych w tak odległy kray puścić ſię nie może. Na lat dziewięć przed śmiercią kapłańſkie wziął święcenia; śmierć zaś iego przypadła w roku 1585, wieku 59. Piſma iego zawieraią traktaty moralne, prawne, oracye, liſty; wierſze, razem wyſzły z druku w Wenecyi w piąciu tomach in 8vo. Wielekroć iednak oſobno przedrukowane były.

MURNER (Tomaſz), z Strażburga rodem, profeſſor filozofii w Krakowie, około roku 1550. Wymyślił był karty do gry ſłużące, przez ktore uczniowie dyalektyki łatwo ſię nauczyć mogli, ſpoſob tey gry wyraził i doſtatecznie opiſał w xiędze od ſiebie wydaney, ktorey tytuł: Chartiludium logicæ, ſeu logica poetica vel memorativa R. D. Thomæ Murner Argent. Ord. minorum. Ta xięga przedrukowana potym przez Jana Balesdens, ktory do tytułu wyżey wyrażonego przydał: Opus, quod centum amplius annis in tenebris latuit, erutum, & in apertam ſæculi hujusce curioſi lucem productum, operâ, notis, & conjecturis Joannis Baldeſens.

MURZA albo MIRZA, tytuł wodza, pokolenia lub pułku u Tatarow; murzami dyſtyngwowani urzędnicy i wodzowie nazywać ſię zwykli. Wodzow pokolenia urząd dziedziczny w familiach ieſt, i nayſtarſzy z braci używać go tylko może.

MURZYNI, *patrz* Mauritania. Murzynami poſpolicie zwykliśmy nazywać ludzi czarnych z kraiow południowych pochodzących, konformacyą powierzchowną, nie tylko kolorem rożniących ſię od białych.

MUSARABI MOZ-ARABI albo MISTA-ARABI, nazwiſko dane Chrześcianom żyiącym w Hiſzpanii, niegdyś pod panowaniem Maurow albo Arabow. Officium *Moſarabicum* przypiſuią niektorzy S. Leandrowi. Kiedy Alfons krol Kaſtylii odebrał Maurom Tolet, znalazł w powſzechnym u Chrześcian tamteyſzych, używaniu toż officium. Kardynał Xymenez nie znalazſzy w nim nic zdrożnego, mſzały, rytuały, według tegoż obrządku w dyecezyi ſwoiey drukować kazał. Dotąd w mieście Tolecie ſiedm kościołow parafialnych, według tych obrządkow nabożeńſtwa ſwoie odprawuią.

MUSCULUS, machina woienna, ktorey dawni zażywali w attakowaniu fortec. Był to niby parawan na kołkach okryty ſkurami, ktory żołnierz przed ſobą toczył przyſtępuiąc ku murom fortecy. Polibiuſz w xiędze ſwoiey wſpomina o tey machinie, ktorey tłumacz i kommentator iego Tollan czyni opiſanie.

MUSEUM, gmach oſobny w mieście Alexandryi, w ktorym z ſkarbu publicznego żywiono ludzi uczonych, tak iak in Prytaneo w Atenach. Od Muz muſeum nazwiſko wzięło; teraz wſzyſtkie gmachy, w ktorych xięgi albo kollekcye ſzacowne do nauk ſłużące, zachowane ſą, nim ſię i ſprawiedliwie zaſzczycaią.

MUSZTAFA I, ſołtan Turecki ſyn Mahometa III, wſtąpił na tron roku 1617. Zrzucony wkrotce po dwoch mieſięcznym panowaniu; roku 1623, znowu z więzienia na tronie poſadzony, Oſmana ſynowca ſwego zamordować kazał. Nie długo iednak korzyſtał z wolności i tronu, w roku naſtępuiącym powtornie złożony, w więzieniu życia dokonał.

MUSZTAFA II, ſołtan ſyn Mahometa IV, po Achmecie IV, ſtryiu ſwoim rządy naywyżſze obiął roku 1695, maiąc lat 33. W Siedmigrodzkiey ziemi woynę dość ſzczęśliwie prowadził. W roku 1697 od ſławnego xiążęcia Eugeniuſza pod Zentą woyſka iego znieſione zoſtały. Pokoy Karłowiecki z ceſarzem, Polſką, i innemi potencyami zawarł roku 1699. Przezeń Polſzcze Kamieniec oddany i przyległe iemu kraie w woiewodztwie Podolſkim. Na koniec gdy ſię w Adryanopolu bawi, bunt ianczarow, i ſzpahow z tronu go zrzucił roku 1703, poſadziwſzy na nim brata iego Achmeta III, o ktorym pod oſobnym artykułem.

MUTA albo TACYTA, u pogan bogini milczenia, matka bożkow domowych, ktorych zwali Lares, czyniono iey ofiary aby ſię uſtrzedz obmowy i oſzczercow. Owidyuſz obrządek tych ofiar naſtępuiącym opiſał ſpoſobem:

Ecce anus in mediis reſidens annoſa puellis,
Sacra facit Tacitæ; vix tamen ipſa tacet.
Et digitis tria thura tribus ſub limine ponit,
Quâ brevis occultum mus ſibi fecit iter.
Tum cantata tenet cum rhombo licia fuſco,
Et ſeptem nigras verſat in ore fabas.
Quodque pice aſtringit, quod acu traiecit ahæna
Obſcutum menthâ torret in igne caput;
Vina quoque inſtillat: vini quodcunque relictum eſt,
Aut ipſa, aut comites, plus tamen ipſa bibit.
Hoſtiles linguas, inimicaque vincimus ora
Dicit diſcendens, ebriaque exit anus. Faſt. lib. II, ver. 571.

Mutius, Scewola Rzymianin, gdy Porſenna krol Etruryi Rzym trzymał w oblężeniu, wyſzedł z umyſłem zabicia go, i omylony, zamiaſt monarchy, ſekretarza iego z życia wyzuł. Spytany od Porſenny, kto go namowił? odpowiedział, iż miał towarzyſzow 300. Kazał mu zatym Porſenna rękę prawą uciąć, ktorą on dobrowolnie włożywſzy w ogień ſam ſobie ſpalił. Zadziwiony takowym poſtępkiem krol, wolnym go odeſłał, i z Rzymiany przymierze zawarł. Mucyuſzowi zaś nadany i naſtępcom przydomek *Scevola* mańkut.

Muzula, tak ducha złego, ſprawcę przygod i nieſzczęśliwości zwykli nazywać obywatele kraiu Monomotapa.

Muzułman, prawowierny w Arabſkim ięzyku. Ten tytuł przez dyſtynkcyą nadali ſobie Mahometanie; religią w ktorey żyią muzułmańſką per excellentiam nazywaiąc.

Muzy, dziewięć ſioſtr, corki Jowiſza, boginie nauk i kunſztow, mieſzkaiące przy Apollinie na gorze Parnaſſie; nazwiſka ich: *Klio*, protektorka hiſtorykow; *Euterpe*, inſtrumentow muzycznych dętych; *Thalia* komedyi; *Melpomene* tragedyi; *Terpſychore* arfy; *Erato* lutni i lyry; *Polychimnia* kraſomowſtwa; *Urania* aſtrologii; *Kalliope* rytmow poważnych i bohaterſkich.

Muzyka, kunſzt dźwiękow złączeniem, harmonią wdzięczną ſłuchowi przynoſzący. Zdaie ſię, iż co do ſtarożytności, kunſzt ten żadnemu nie uſtępuie. Dźwięk śpiewaiących ptaſząt, naypierwſzym zapewne był powodem do śpiewania melodyinego według Lukrecyuſza:

At liquidas avium voces imitari ore
Ante fuit multo, quam levia carmina cantu
Concelebrare homines poſſent, auresque juvare,
Et Zephiri cava per calamorum ſibila primùm
Agreſteis docuêre cavas inflare cicutas.

Merkuryuſz, Orfeuſz, Amphion, Kadmus, według autorow dawnych tak Greckich, iako Łacińſkich, muzyczney harmonii byli wynalezcami.

Naypierwſzy o kunſzcie muzycznym piſał Laſus za czaſow Daryuſza Hiſtaſpa krola Perſkiego.

Epigoniuſz wymyślił inſtrument muzyczny o czterdzieſtu ſtronach, nazwany Epigonium. Simnicus o trzydzieſtu piąciu, zwany także od nazwiſka autora Simnicium.

Dyodorus wydoſkonalił flety, nowe oddechy albo dziury do dawnych przydaiąc.

Thymoteuſz za to, iż do lyry ſtronę iednę przydał, od Lacedemończykow ſkarany.

U dawnych inſtrumenta ſtronne nazywały ſię: lyra, pſalterium, trigonium, ſambuca, cithara, plectrimagus, barbiton, teſtudo, epigonium, ſimmicium, Epandoron &c.

Dęte inſtrumenta: tibia, fiſtula, tuba, cornua, cituns &c.

Inſtrumenta uderzalne: tympanum, cymbalum, crepitaculum, tintinabulum, crotalum, ſiſtrum &c.

Noty muzyczne u dawnych z liter alfabetu ſkładane były; Boecyuſz ie wedle alfabetu Łacińſkiego ułożył; ktory ſpoſob od S. Grzegorza wielkiego, papieża, gdy pienia kościelne uſtanawiał wydoſkonalony; na koniec Gwilhelm d'Arezzo Benedyktyn, teraźnieyſze noty na liniach wymyślił i tonow deklinacye na ſyllaby: Ut, re, mi, fa, ſol, la, rozmierzył i ułożył.

Temuż Gwilhelmowi wynalezienie klawikordu i ſzpinetu przypiſuią. Jan Maria albo de Mariis około roku 1330 na fundamencie wynalazkow Gwilhelma d'Arezzo ſpoſob notowania ſztuk muzycznych, do większey ieſzcze doſkonałości przyprowadził.

W Grecyi i Rzymie, dni pewnych o præmium certowali między ſobą naywybornieyſi muzykanci, i byli ſędziowie poſtanowieni, na wyznaczenie onego według ſprawiedliwości. Certuiący mieli ſwoie przepiſy, iak ſię ſprawiać na ten czas byli powinni, co poznać można z Tacyta o Neronie na theatrum certuiącym, tak piſzącego: *Ingreditur theatrum cunctis cytharæ legibus obtemperans, ne feſſus reſideret, ne ſudorem niſi ea quam indutus gerebat veſte detergeret, ut nulla oris aut narium excrementa viderentur; poſtremò flexus genu, & cætum illum manu veneratus, ſententias judicium opperiebatur, ficto pavore.*

Myagrus, bożyſzcze u pogan odpędzaiące muchy. Grzegorz S. Nazyanzeńſki w xiędze przeciw Julianowi, wſpomina o innym bożyſzczu odganiaczu much, zwanym *Mya*, ktorego Akkaronitowie czcili nazywaiąc go Beelzebuth.

Mycene, Myceny miaſto niegdyś Peloponeſu ſławne z powieści naybardziey Homera, ktory o krolach Myceny Etreuſzu i Thyeście, i ich potomkach Pelopidach często wſpomina. Agamemnon wodz expedycyi Troiańſkiey był potomkiem Pelopidow ſyn Akteuſza.

Mylord, tytuł ktory ſię w Anglii Lordom i wyſoce urodzonym oſobom daie.

Myographia, część anatomii traktuiąca o muſzkułach.

Myrmidones, obywatele Theſſalii, o nich Homerus wſpomina, iż byli w towarzyſtwie Achilleſa.

Myrrha, gumma, balſam, ſok z drzew w Arabii ſzczęśliwey płynący, też drzewa znayduią ſię w Egipcie, Abiſſynii i Ethiopii. Balſam albo oleiek mirrhy, w wielkim był u dawnych używaniu, oſobliwie w obrządkach pogrzebowych i namaſzczeniu ciał. Wina nawet dla tym milſzego zapachu myrrhą zaprawiane bywały, iako Pliniuſz lib. XIV. c. XIII. wſpomina: *Lautiſſima apud priſcos vina, erant myrrhæ odore condita.* Prawo XII. tablic u Rzymian zakazywało winem myrrhowym polewać ciał zmarłych.

Mysia, kraina Azyi mnieyſzey między Frygią, Bithynią, i morzem Egeyſkim.

Mystagogus, tak ſię nazywał u dawnych ten, ktory pryncypalnych religii taiemnic uczył, iak u nas katechiſtowie.

Mythologia, hiſtorya baieczna bożyſzcż pogańſkich i opiſanie wſzyſtkiego co ſię ich obrządkow tykało.

Mytilene, miaſto Eolii na wyſpie Lesbos, ktorey było ſtolicą. Przez długi czas własnemi prawami obywatele Mytileny rządzili ſię, potęga na koniec Rzymſka w poddańſtwo ich wprawiła. Pittacus ieden z ſiedmiu zawołanych mędrcow i Sapho poetiſſa rodem z tego miaſta byli.

N.

Litera N. w Łacińſkim alfabecie ieſt dwunaſtą, u dawnych znaczyła liczbę dziewięć ſet: N. *quoque nongentos numerô deſignat habendos,* gdy zaś nad ſobą, miała znak tym ſpoſobem przeciągniony N̄, na ten czas znaczyła liczbę 90000. W handlarſkich xięgach ta litera z małą cyfrą N° znaczy *numero.* W napiſach NA: znaczy natus. NOM: *nomen.* NOB: *nobilis nobiliſſimus.*

Naama, corka Lamecha, wynalazła ſpoſob robienia tkanych materyi.

Naaman, wodz woyſk krola Syryi, od trądu cudownie uleczony przez Elizeuſza proroka, ktory mu ſię ſiedm razy w Jordanie umywać kazał.

Naansi, narod liczny Ameryki pułnocney.

Nabo albo Nebo, bożyſzcze, ktoremu Aſſyryiczykowie cześć w bałwochwalnicach oddawali, naznaczaiąc mu zaraz drugie mieyſce po Beluſie. Cyrus dobywſzy Babylonu, poſągi Beluſa i Nabo ſkruſzyć rozkazał.

Naboth, obywatel kraiu Izraelſkiego, miał winnicę przyległą pałacowi Achaba krola, tey gdy zbyć nie chciał dobrowolnie, Jezabel małżonka Achaba, namowiwſzy świadkow, o bluznierſtwo pozwać go kazała, i ſądownie ſtracić! Tym ſpoſobem winnica do rąk Achaba doſtała ſię. Eliaſz zaś prorok przepowiedział karę, krora za ten wyſtępek Achabowi i Jezabelli zgotowana była. Spełnił ſkutek proroctwo Eliaſza, śmiercią fatalną bezbożnych małżonkow i wykorzenieniem ich plemienia.

Nabuchodonozor, krol Aſſyryiſki, oſiadł ſtolicę państwa ſwego po śmierci Nabopolaſſara oyca; narod Zydowſki zawoiował, ſkarby z świątnice pańſkiey zabrał, i lud wraz z Jechoniaſzem krolem zaprowadził w niewolą, na mieyſcu iego poſtanowiwſzy krolem Sedecyaſza, ale gdy i ten przeciw niemu bunt podnioſł, i haraczu założonego płacić nie chciał, w roku od ſtworzenia świata 3445, dnia dzieſiątego mieſiąca, dziewiątego roku panowania Sedecyuſza, Nabuchodonozor Jerozolimę obległ, i po długim ſzturmie do był, i do reſzty zruynował przez Nabazardana hetmana woyſk ſwoich. Wiele innych potym narodow pod moc ſwoią podbił; czym w pychę podnieſiony poſąg ſwoy adorować rozkazał. Wſzyſcy ślepo rozkaz tyrana pełnili, oprocz trzech pacholąt Izraelſkich, kazał ie więc natychmiaſt w piec ogniſty wrzucić, ale cudownie przez anioła pańſkiego wybawieni zoſtali. Jakim ſpoſobem dumny ten monarcha przez lat ſiedm z ſpołeczności ludzkiey wyrzuczony, uczuł na ſobie mściwą rękę Boſką, piſmo święte obſzernie wyraża w xięgach proroctw Danielowych. Upokorzywſzy ſię na koniec, przywrocony do pierwſzego ſtanu, życie ſwoie w prawey pokucie i wyznaniu prawdziwego Boga dokonał; umarł roku od ſtworzenia świata 3472, przed przyiściem Chryſtuſa pana 563, panował lat 43, miał naſtępcą ſyna, ktorego piſmo S. nazywa Ewilmerodach.

Nadgrobek albo Mausoleum, ieſt ſztuka architektury temu przyzwoitey, iż okrywa grob zmarłego, wyznaczona dawnym zwyczaiem, dla pamiątki między żyiącemi: Na ten koniec kładą ſię napiſy: imienia, cnot, i ſzczęścia oſoby zeſzłey. Nazwiſko to: *Mauſoleum* applikowane teraz do nadgrobkow, ieſt wzięte z imienia krola

krola Karyi Mausoles nazwanego, ktoremu pozostała żona Artemizya, tak wspaniały grob wystawiła, że go starożytność liczy między siedmią świata osobliwościami. Ztąd znaczna iaka struktura nadgrobku, bierze nazwisko Mausoleum. *Sarcophagus* nazywała się u Rzymian trunna z kamienia pewnego, w ktorym złożone ciało w 40 dni było strawione aż do kości; czasem brano w pismach pro sarcaphago każdą kamienną trunnę.

Nadir-Szach albo Thamas-Kulikan, krol Perski, urodził się w Kalocie mieście prowincyi Khorazau; z młodych lat przez stopnie woyskowe stał sobie drogę do nayważszey godności. Będąc wodzem expedycyi woienney przeciw Tatarom, hordę ich znaczną zniosł; gdy mu zaś kommendę odięto; wrocił się do kraiu oyczystego, gdzie stał się herszem 500 rozboynikow, i wiele szkod w kraiu czynił. Do woyska krola Perskiego Szach-Tamasa przyięty wraz z towarzyszmi swemi roku 1729, naywyższym hetmanem ogłoszony został. Turkow woiuiących krolestwo przymusił do pokoiu, buntownikow uskromił; za co w nadgrodę odniosł nazwisko Thamas-Kuli-Khan. Dowiedziawszy się potym, iż krol uczyniwszy pokoy z Turkami, o zgubie iego zamyślał; monarchę z tronu zrzucił, i syna iego krolem Perskim ogłosić kazał, siebie zaś opiekunem małoletniego monarchy zowiącego Szach Abbas. Tyle na koniec nie znacznemi sposoby sprawił, iż lud Perski, wyrzekłszy się posłuszeństwa dziedzicznemu monarsze iego za krola uznał i sukcessorom dziedziczne panowanie nad sobą przyznał, od tego czasu nazywać się począł: Nadir Szach; wyniesienie zaś iego na tron, stało się w miesiącu Marcu R. 1736. W roku 1738 wyprawił się przeciw Mogolowi, ktorego woyska zniosłszy, stolicę państwa iego Deli posiadł; Mogola samego poimał, skarby niezmierne zabrał, i ogłosiwszy się naywyższym monarchą, sobie przysięgę wierności czynić rozkazał, Mogola hołdownikiem swoim czyniąc. Skarby ktore z pałacu Mogola wielkiego zabrał, na dwa tysiące, cztery sta millionow złotych szacowano, oprocz niezmierney zdobyczy, ktora się woysku iego dostała. Roku 1744 Turkom woynę wypowiedział, i po kilkakrotnie woyska ich zwyciężywszy, wiele miast i prowincyi do krolestwa swoiego przyłączył. Na koniec roku 1748, od swoich zdradą zabity, poległ naysławnieyszy wieku teraźnieyszego woiownik. Żył lat 60, panował 10.

Nadyr, punkt dolny linii, ktorą obserwator myślą prowadzi z gory przez siebie i przez centrum ziemi. Początek tey linii w gorze nazywa się *Zenit*, koniec dolny *Nadyr*. Gdyby kto stanął pod samą gwiazdą polarną północną albo sub polo arctico, ten polus byłby iemu *Zenit*, a zaś polus Antarcticus byłby Nadyr.

Nania, bogini płaczu i obchodow pogrzebowych u Rzymian. Festus o iey bałwochwalnicy wspomina: *Næniæ deæ sacellum ultra portam Viminalem nunc tantum habet ædiculam.* Pieśni żałobne zwano także *Næniæ*.

Nahayscy albo Nohayscy Tatarowie, nim Astrakan od Moskwy podbity został, w tym krolestwie mieli swoie siedliska, teraz w dalsze przeniesieni kraie, hołduią Moskwie.

Nahum, ieden z dwunastu mnieyszych prorokow. O czasie życia i śmierci iego pewności nie masz. Przypowiedział upadek miasta Niniwy i śmierć Salmanasara krola Assyryiskiego.

Naiady Nimfy, zrzodeł i strumikow; zabobonność pogańska czyniła im ofiary na wzor innych bożyszcz.

Naik, w niektorych kraiach Indyi, tak się nazywaią ludzie zacnego urodzenia, i ten tytuł, szlachectwa iest znakiem i prerogatywą.

Naim, miasto Palestyny, w ktorym zbawiciel świata wskrzesił syna wdowy w czasie pogrzebu iego, iako pisze Łukasz S. w rozdz. VII.

Nair, nazwisko żołnierzy w Malabarze, ci osobne składaią pokolenie, i naydystyngwowańsi są w kraiu. Noszą laski, ktore ich od ludzi innego pokolenia dystyngwuią.

Nakib, urzędnik wysoki woysk Tureckich, ktoremu chorągiew Mahometa powierzona iest, i on tylko sam może ią nosić, w czasiech kiedy się w woysku znayduie; godność ta iednemu z następcow Mahometa zawżdy powierzana bywa.

Nakielski (Samuel), kanonik, bożogrobski proboszcz S. Jadwigi w Krakowie, iest w druku od niego wydana xięga, ktorey tytuł: Miechovia sive promtuarium antiquitatum monasterii Miechoviensis, in folio Cracoviæ 1634.

Nakło, miasto w woiewodztwie Kaliskim, miało swego kasztelana i starostę. Bolesław Krzywousty dobył go, wielkie wprzod nad Krzyżakami odniosłszy zwycięstwo.

Namaguas, narod Afryki między Ethyopią i cyplem dobrey nadziei.

Nambury, nazwisko powszechne hierarchii duchowney w Malabarze.

Namur, miasto stołeczne w Niderlandzie hrabstwa tegoż nazwiska, należy do domu Austryackiego.

Nanci, miaſto ſtołeczne xięſtwa Lotaryńſkiego, wielce od Staniſławа krola Polſkiego xiążęcia oſtatniego Lotaryngii przyozdobione, ktory tam wraz z żoną pogrzebiony w kościele panny Maryi.

Nanea, bogini u Perſow, miała bałwochwalnicę w tymże kroleſtwie, ktora niezmierne ſkarby w ſobie zawierała. Antiochus VII krol Syryi, chcąc z nich korzyſtać umyślnie na to mieyſce ziechał, oświadczaiąc ſię, iż chce tę boginią za żonę poiąć; a z nią mieć w poſagu iey zbiory. Przypuſzczony od ofiarnikow do bałwochwalnicy, ktorey gdy drzwi zamknięto, kamieńmi z gory ſpuſzczonemi poległ. Tak twierdzą xięgi Machabeyſkie lib. II. C. I. V. 13.

Nangazaki, miaſto i port ſławny w Japonii na wyſpie Ximo.

Nanking, miaſto wielkie, niegdyś ſtołeczne państwa Chińſkiego, wiele ſtraciło przenieſieniem rezydencyi ceſarzow do Pekinu. Wieża albo Pagoda Nankinu, farfurami po wierzchu obłożona, wielekrotnie od peregrynantow opiſana ieſt.

Nantes, miaſto ſławne we Francyi w xięſtwie Brytannii, zwało ſię niegdyś: Condivienum, civitas Namnetum, ſtołeczne ieſt powiatu ſwego, ktory ma tytuł hrabſtwa.

Nanteuil (Robert), Francuz żył za panowania Ludwika XIV. Portrety przez niego ſztychowane, w wielkim ſą u wſzyſtkich ſzacunku, dla wybornego podobieńſtwa i delikatności; umarł roku 1678, wieku 48.

Napeæ, Nimfy dolin, Virgiliuſz o nich czyni wzmiankę:

- - *faciles venerâre Napæas.*

Napoli, miaſto Grecyi, w Peloponezie albo Morei, handlowne, należy do ceſarza Tureckiego wraz z całą Moreą.

Naramowski (Adam), Jezuita, umarł roku 1736. Są w druku iego xięgi naſtępuiące: Facies rerum Sarmaticarum in duos libros diviſa quorum primus notabiliora aliqua de Polonia recenſet, Vilnæ 1724 in 4to. — Alter Elogia inſcribit regibus Poloniæ, archiepiſcopis & epiſcopis tam in regno Poloniæ, quam in ducatu Lithuaniæ &c. Vilnæ 1726. — Aurora ſolis Sarmatici, ſeu encomia mareſchalcorum regni Poloniæ, Vilnæ 1727. Signatores regni ſeu encomia cancellariorum, & procancellariorum anno 1727. — Kazania o SS. Auguſtynie, Benedykcie, i Antonim. — Sekret pobożności zataionych cnot SS. fundatorow zakonnych w Wilnie 1723.

Narbona, miaſto we Francyi w Langwedoku, nazywało ſię przedtym: Civitas Atacianorum, colonia Decamanorum. Za czaſow Rzymſkich, było ſtołecznym części Francyi, ktora ſię zwała Gallia Narbonenſis.

Narses, rodem z Perſyi, wodz ſławny woyſk Juſtyniana ceſarza wſchodniego, godnym ſię ſtał naſtępcą Bellizaryuſza, Gotow dwa razy zwyciężył, w drugiey batalii ich krol Totila zginął. Affrontowany od Zofii ceſarzowey, Longobardow do Włoch ſprowadził. O czaſie śmierci iego nie maſz w hiſtoryi tamtych czaſow, żadney pewney wiadomości.

Nasamoni, według świadectw Pliniuſza i Lukana narod Affryki, gdzie iednak w ſzczegulności mieli ſiedliſka ſwoie, pewności nie maſz.

Nassandzi-Basza, urzędnik porty Ottomańſkiey, ktorego obowiązek pieczętować expedycye publiczne przez pierwſzego ſekretarza wezyra wielkiego napiſane. Przepiſuie także te expedycye, ktore ma pieczętować i kopie onych chować powinien. Pieczęć ceſarſka, na ktorey imię panuiącego wyryte, zawzdy ieſt przy wezyrze, w niebytności iednak onego, naſſandzi-baſza przykłada ſię do liſtow i fermanow ſołtana. Sam albowiem wezyr, gdy ieſt przytomny, liſty ceſarſkie i ukazy pieczętować powinien, i dla tego pieczęć ceſarſką zwaną tura, zawzdy ma w zanadrzu.

Nassib, tak nazywaią Turcy los, przeznaczenie; ślepo ſię oni w okolicznościach wſzyſtkich nań ſpuſzczaią, dla pewney perſwazyi, iż co los przeznaczył, mimo nayuſilnieyſze ludzkie zabiegi, koniecznie ſtać ſię muſi.

Natal, narod dziki Kafreryi w Afryce, graniczący z Hottentotami.

Natalis, *patrz* Alexander Natalis.

Nathan, prorok za czaſow Dawida, po upadku iego z Betſabeą, gniew mu boży i karę za grzech przepowiedział.

Nathan, Ben-Jokiel, Ben-Abraham, rabin w Rzymie około roku 1070, wydał dykcyonarz ſłow Hebrayſkich w talmudzie zawartych.

Nathanael, uczeń Chryſtuſow, rodem był z Kany-Galileyſkiey. Filip Apoſtoł przyprowadził go do zbawiciela, ktory go zobaczywſzy powiedział: *oto prawy Izraelita, w ktorym zdrady nie maſz.*

Nathineenczycy albo Nethineenczycy, ſłudzy przybytku bożego u Izraelitow; nayprzod Gabaonitowie do uſług przybytku zażyci byli od Jozuego, potym niektorzy z Chananeyczykow, ktorych życiem darowano.

Natio, bogini u Rzymian, używana była od matron ciężarnych, naywiękſzą iey cześć oddawano w Ar-

w Ardeach mieście Latii, gdzie miała swoią bałwochwalnicę.

Natolia albo Anatolia, dawniey zwana Azya mnieyfza, kraina wielka między czarnym a śrzodziemnym morzem i archipelagiem. Zawierała niegdyś w sobie w śrzodku Kappadocyą, Galacyą, Likaonią, i Pizydyą; od morza czarnego Bithynią, Paflagonią i królestwo Pontu; od Eufratu Armenią; od śrzodziemnego morza Cylicyą, Pamfilią, Karbalią, Izauryą, Licyą; od archipelagu, Karyą, Doryą, Lÿdyą, Jowią, Eolidę, większą i mnieyszą Phrygią, większą i mnieyszą Myzyą i Troadę. Dziś Natolia na cztery się części dzieli: Natolią właściwą, Karamanią, Amazyą i Aladalią. Należy do państw Tureckich.

Naturalizacya, obrządek prawny ktorym się cudzoziemiec przyswaia, i staie zdolnym do osiągnienia urzędow kraiu, i korzystania z prerogatyw obywatelskich, *patrz* Indygenat, nobilitacya cudzoziemcow.

Naumachia, igrzysko wodne na mieyscach napełnionych wodą, umyślnie do tego przygotowanych. Rzymianie w tey mierze, ledwo podobne ku wierzeniu zbytki czynili, daiąc tym sposobem widowiska potyczek morskich. Naypierwszy Juliusz Cesarz wody Tybru wpuścił w mieysce umyślnie na to sporządzone, i dał ludowi Rzymskiemu widowisko batalii morskiey. Naumachia Klaudyusza cesarza naysławnieysza, na ktorey dwadzieścia cztery okrętow uzbroionych potykało się.

Naumanski (Jan), iest w druku geografia przez niego z Niemieckiego ięzyka na Polski przełożona, w Warszawie roku 1731, in 8vo.

Naulagia, płaca od przewozu Charonowi wozicielowi dusz. W pogaństwie trwała ta tradycya, iż po śmierci trzeba będzie duszy od przewozu przez rzekę piekielną zapłacić, i dla tego pod ięzyk umarłemu kładli pieniądze. Lucyanus świadczy, iż ten zwyczay był powszechny w obrządkach pogrzebowych u Grekow i Rzymian, wzięty zaś był od Egipcyanow. Oprocz pieniędzy od przewozu, kładziono w trunnie świadectwo dobrego życia. Fabuis Cell. lib. III. Anthol. Formularz tey attestacyi wypisał: *Ego Sextus Anicius Pontifex, testor hunc honestè vixisse manes eius inveniant requiem.*

Naumburg, biskupstwo niegdyś w Miśnii prowincyi elektorstwa Saskiego, sekularyzowane, teraz do elektora należy.

Nawarra, krolestwo w Europie między Francyą i Hiszpanią położone, na większą i mnieyszą dzielące się, z tych teraz większa do Hiszpanii, mnieysza do Francyi należy. Mnieysza Nawarra od czasow Henryka IV, ktory z matki Joanny d'Albret był iey dziedzicem, do krolestwa Francuskiego wiecznemi czasy przyłączona. Naypierwszy krol Nawarry po zawoiowaniu Hiszpanii przez Maurow, miał być Ignigo albo Enigo Arysta, około roku 889. Następcy iego, rządy naywyższe Nawarry dzierżyli do roku 1234. Roku 1316. Joanna corka Ludwika krola Francuskiego, mężowi swemu Filippowi hrabi d'Evreux w posagu Nawarrę przyniosła. Katarzyna de Foix ostatnia ze krwi hrabiow d'Evreux w niosła Nawarrę w dom, Albret, z ktorego Joanna d'Albret małżonka Antoniego de Bourbon, a matka Henryka IV krola Francuskiego, w dom Borboński toż krolestwo przeniosła. Krol Francuski bierze tytuł krola Nawarry, i herb tegoż krolestwa pospołu z Francuskim nosi.

Nawaryn, miasto obronne w Morei, ostatni raz roku 1715 przez Turkow zdobyte.

Nauerarienses, w Rzeczypospolitey Athenskiey przełożeni mieysc portowych i nadmorskich.

Naxos, wyspa morza Egeyskiego iedna z Cykladow, nazywa się teraz Naxia, dawni ią zwali Dionysia, ponieważ według mitologiczney tradycyi Bachus, ktorego przydomek Dionysius tam był wychowany. Należy teraz do Turkow, swoiemi się iednak prawami rządzi, nakształt Rzeczypospolitey, bardziey pod protekcyą niżli iarzmem Tureckim zostaiąc, tę iednak protekcyą drogo opłacać musi. Miasto stołeczne tegoż co i wyspa iest nazwiska.

Naybes, kapłani bałwochwalscy w wyspach Maldywach, ich starszy nazywa się Pandyar, i iest pierwszym narodu urzędnikiem.

Nays, tak się nazywaią w krolestwie Syam pryncypalnieysi woysk officerowie.

Nazareity, kacerze, o ktorych Episaniusz święty twierdzi, iż w obrządkach i nauce stosowali się zupełnie do przepisow starego testamentu. Tym się tylko rożniąc od Zydow, iż Chrystusa pana za prawego Messyasza uznawali, i mienili się być Chrześcianami.

Nazareth, miasteczko Palestyny w Galilei, sławne urodzeniem nayświętszey Maryi panny i zwiastowaniem Syna Bożego. W tym miasteczku Chrystus pan wszystek czas młodości swoiey przepędził, aż do czasu gdy od Jana Chrzciciela chrzest przyiął. Gdy zaś potym wstąpił do Nazarethu i w synagodze uczyć począł, niewdzięczni łask iego obywatele, obruszyli się na

na niego, i chcieli z wyſokiey gory zrzucić, ale wyſzedł z pomiędzy rąk ich, iako uczy Ewangelia.

Nazareyczykowie, oſoby u Izraelitow oſobliwym ſpoſobem Bogu oddane i poświęcone. W xięgach Numerorum wyrażone ſą obſzernie śluby, ktore Nazareyczykowie czynić byli powinni. Gdy czas wypełnienia onych przychodził; kapłan Nazareyczyka do drzwi Boſkiey świątnicy przyprowadzał, i ofiary za niego czynił. Golono zatym głowę Nazareyczyka, i włoſy palono na ołtarzu. Oſoby od urodzenia Bogu za Nazareyczykow oddane, iako Samſon, wina pić nie mogły.

Nazwisko, Grecy iedno tylko mieli nazwiſko, iako ſię to z ich hiſtoryi iawnie pokazuie: Alexander, Ageſilaus, Socrates, Plato &c. Rzymianie dwoma, trzema, czterema tytułowali ſię, czynili zaś między niemi takową rożnicę: Nomen, prænomen, cognomen & agnomen. Nomen było nazwiſko familii, prænomen oſoby w ſzczegulności, cognomen i agnomen przydomek oſoby, familii, lub dzielnicy domu.

Nazyanz, oyczyzna S. Grzegorza Nazyanzeńſkim zwanego. *patrz* Grzegorz z Nazyanzu.

Neapol, Parthenope miaſto ſtołeczne kroleſtwa tegoż nazwiſka, wſpaniałe wielce i ludne, ma port wyborny. Za czaſow dawnych Rzymian roſkoſznemi okolicami ſławne. Kroleſtwo Neapolitańſkie od Rzymian w ręce Gothow i Longobardow przeſzło; Karol wielki zwycięzywſzy Dezyderyuſza krola Longobardow prawem woyny wſzedł w poſſeſſyą tego państwa; ſukceſſorowie iego wſpoł z Grekami dzielili ſię Neapolitańſkim kroleſtwem, ktorego część znaczną potym Saraceni zawoiowali. Tankreda ſzlachcica z Normandyi potomſtwo oparło ſię walecznie Saracenom, i iarzmo ich z Neapolitańſkich państw zniosło; panowali zatym aż do Gwilhelma III, ktory bezdzietny życie zakończył, Konſtancya corka Rogeryuſza xiążęcia Pulii Henrykowi IV ceſarzowi, iako prawa dziedziczka koronę Neapolitańſką w poſagu przyniosła. Po śmierci Konrada oſtatniego potomka Henryka ceſarza, Karol xiążę Andegaweńſki brat Ludwika świętego krola Francuſkiego rządy kroleſtwa tego trzymał; aż do krolowy Joanny poſſeſſya tego kroleſtwa w naſtępcach linii Karola Andegaweńſkiego trwała. Ferdynand ſławny krol Arragonow mocą woyny to kroleſtwo poſiadł i odtąd w ręku Hiſzpańſkich, a potym domu Auſtryackiego linii Niemieckiey zoſtawało, aż do roku 1736, gdy Dom Carlos ſyn Filipa V krola Hiſzpańſkiego monarchą Neapolitańſkim i Sycyliyſkim za zgodą wſzyſtkich potencyi ogłoſzony. Ten po śmierci brata ſwego Ferdynanda obiąwſzy tron Hiſzpańſki, koronę Neapolitańſką dał trzeciemu ſynowi Ferdynandowi, ktory teraz panuie.

Kroleſtwo Neapolitańſkie dzieli ſię na dwanaście prowincyi, ktorych nazwiſka: Otranto, Bari, Capitanata, Moliſa, Abruſia ulterior & citerior, Baſilicata, Principatus ulterior, citerior, Terra Laboris, Kalabrya. Religia w Neapolitańſkim kroleſtwie katolicka. Rząd abſolutny; hołduie ſtolicy Apoſtolſkiey.

KROLOWIE NEAPOLITANSCY.

Robert I Gviſcardus xiążę Pulii i Kalabryi, umarł roku 1085.

Robert II i Boemundus ſynowie Roberta Gviſcarda.

Rogeryuſz I garbaty po śmierci Roberta Gviſcarda roku

1085,	*panował lat.*	17
1102,	Rogeryuſz II	27
1129,	Rogeryuſz III	24
1152,	Gwilhelm I	14
1166,	Gwilhelm II	23
1189,	Tankred -	3
1192,	Gwilhelm III	2

Konſtancya corka Rogeryuſza xiążęcia Pulii, dziedziczka kroleſtwa Neapolitańſkiego w poſagu ie przyniosła Henrykowi IV, ceſarzowi, od ktorego zaczęła ſię linia Szwabſka krolow Neapolitańſkich.

1192,	Henryk ceſarz, *panował lat.* - -	5
1197,	Fryderyk ceſarz	53
1250,	Konrad oyciec Konradyna - -	7
1265,	Manfredus z nieprawego łoża - -	8

Po śmierci Manfreda Klemens IV papież dał inweſtyturę Neapolitańſkiego kroleſtwa i Sycylii Karolowi xiążęciu Andegaweńſkiemu, od ktorego linia Francuſka panować zaczęła.

1266,	Karol I xiążę Andegaweńſki brat S. Ludwika krola Francuſkiego, *panował lat.*	19
1285,	Karol II -	24
1309,	Robert -	34
1343,	Joanna I krolowa	39
1382,	Karol III ſyn przez adopcyą Joanny -	4
1386,	Władyſław	28
1314,	Joanna II	20
1382,	Ludwik I -	2
1384,	Ludwik II -	33
1417,	Ludwik III -	17
1434,	Rayneryuſz -	46
1480,	Karol IV -	1

1494, Alfons I *panował lat* 1
1495, Karol VIII krol Francuſki.
1495, Ferdynand II 1
1496, Frederyk złożony z tronu - - 5
1501, Ludwik XII krol Francuſki - - 2
1503, Ferdynand krol Arragońſki - - 13
1516, Karol V ceſarz Auſtryak - - 42
1558, Filip II krol Hiſzpańſki - - 40
1598, Filip III krol Hiſzpańſki - - 23
1621, Filip IV krol Hiſzpańſki - - 44
1666, Karol II krol Hiſzpańſki - - 35
1701, Filip V uſtąpił Karolowi arcyxiążęciu Auſtryackiemu, potym ceſarzowi 12
1713, Karol VI ceſarz 21
1735, Karol ſyn Filipa V krola Hiſzpańſkiego poſzedł na kroleſtwo Hiſzpańſkie uſtąpiwſzy Neapolitańſkiego i Sycyliyſkiego ſynowi Ferdynandowi roku 1760 - - 25
1760, Ferdynand.

Nearchus, ieden z wodzow woyſka Alexandra wielkiego, ktorego ten monarcha wyſłał, ażeby żeglował brzegami oceanu Indyiſkiego. Jego opiſanie tey żeglugi do naſzych czaſow doſzło.

Nebo, gora na granicach państwa Moabitow, na niey Moyżeſz umarł, zobaczywſzy ziemię obiecaną.

Necrologium, xięga w ktorą ſię wpiſuią imiona i nazwiſka zmarłych. Porządek metryk takowych dotąd ieſt w używaniu przy kościołach oſobliwie parafialnych, od bardzo zaś dawnych czaſow uſtanowiony ieſt; w pierwiaſtkach religii; Chrześciańſkiey, tych tylko w xięgi kościelne wpiſywano, ktorzy w prześladowaniach za wiarę żywot kładli.

Nefasti dies, dni fatalne, nieſzczęśliwe nazywały ſię u Rzymian te, ktore w kalendarzach ſwoich literą N znaczyli; w te dni iuryzdykcye cywilne uſtawały, i nikt dzieła nie zaczynał, *patrz* Kalendarz.

Negrepont, wyſpa archipelagu, zwana przedtym Eubæa, Chalcis; od Turkow, w ktorych dzierżeniu nazwana Egrybos. Miaſto ſtołeczne tegoż co i wyſpa nazwiſka.

Nehemiasz Izraelita, urzędnik dworu Artaxerxeſa krola Perſkiego, uprosił u tegoż monarchy reparacyą Jerozolimy, iakoż tam ziechawſzy, mimo uſilne nieprzyiacioł przeſzkody, dokonał dzieła ſwego roku od ſtworzenia świata 3581, przed przyiściem Zbawiciela 454. Gdy obrządek poświęcenia kościoła Jerozolimſkiego czynić miał, ogień święty przez Jeremiaſza znaleziony, cudownie ofiary zapalił. Rządził Nehemiaſz narodem ſwoim przez lat dwanaście pobożnie, pilnie i ſprawiedliwie; umarł w oyczyznie ſwoiey napiſawſzy xięgę Esdraſza, ktora ſię w piśmie świętym znayduie.

Nekromancya, wieſzczba czarodzieyſka umarłych duchow wzywaiąca, na wybadanie ſię od nich przyſzłych rzeczy. Tego ſpoſobu użyła Pythoniſſa, o ktorey w xięgach krolewſkich; gdy duſzę Samuela proroka ſprowadziła dla Saula krola Izraelitow.

Nektar trunek, ktorego bogowie według powieści rymotworcow, zażywali w Olympie.

Nemesis, według mitologii bogini karząca ludzkie wyſtępki i zdrożności.

Nemeyska puſzcza, zwycięſtwem Herkuleſa nad lwem i igrzyſkami na cześć iego uſtanowionemi ſławna.

Nemrod albo Nimrod ſyn Chuſa, krzepki łowiec przed panem, według wyrażenia piſma świętego. Pod iego zwierzchnością dzieło Babilońſkiey wieży zaczęte. Krolował w dolinie Senaar, i ſtał ſię fundatorem monarchii Aſſyryiſkiey.

Nenia, bogini obrządkow pogrzebowych u Rzymian. Pieśni żałobne neniami zwała ſtarożytność, oſoby zaś ktore żałośnym ie głoſem śpiewały na pogrzebach nazywały ſię: præficæ.

Neocesarea, miaſto niegdyś ſławne, ſtołeczne Kappadocyi, za czaſow Rzymian zwało ſię Hadryanopolis, teraz od Turkow, w ktorych ręku zoſtaie nazwane Tokato. Grzegorz S. zwany cudotworca thaumaturgus, pierwſzym był miaſta tego biſkupem.

Neocores, Neokorowie u Grekow nazywali ſię naywyżſi kapłani bogow; ſtraż ich świątnic i zwierzchność nad innemi ofiarnikami maiący.

Neodamodes, tak w Lacedemonie nazywano niewolnikow, dla zaſług wolnością obdarzonych.

Neoeniæ, uroczyſtości w Grecyi na cześć Bachuſa przy koſztowaniu nowego wina.

Neologismus, używanie w opiſaniu, lub mowieniu, ſłow i expreſſyi nowych niezwyczaynych. Nie tylko zaś do ſłow, ale i do ſpoſobu mowienia lub piſania wykwintnego neologiſmus ſię rozciąga. Nie ieſt rzecz naganna nowe czaſem ſłowa tworzyć; ale w ten czas to czynić trzeba, kiedy z takowego wynalazku ięzyk ſprawiedliwie korzyſta i myśl dokładniey wynurzyć ſię

ſię może, według zdania Horacyuſza:

Dixeris egregiè, notum ſi callida verbum
Reddiderit junctura novum. Si forte neceſſe eſt
Indiciis monſtrare recentibus abdita rerum,
Fingere cinctutis non exaudita cethegis
Continget, dabiturque licentia ſumpta pudenter.

Hor. Art. Poet. 48.

Neomenia, uroczyſtość u Zydow na pełni mieſiąca każdego. Ze okazale ſię odprawowała przy odgłoſie trąb, świadczą ſłowa Pſalmu LXXX, ver. IV: Buccinate in Neomenia tuba, in inſigni die ſolennitatis veſtræ. Dni takowe i u innych narodow bywały obchodzone uroczyście. Grecy ie poświęcali Apollinowi, ktory dla tey przyczyny nazywał ſię Neomenius. Rzymianie Neomenie nazywali kalendami, i w nie czynili ofiary bogom; kalendy iednak Marca, uroczyſtſze nad inne miały obrządki, ponieważ dzień ten był początkiem ich roku tak, iak u Izraelitow Neomenie mieſiąca Tyzri, od ktorego ſię ich rok zaczynał.

Neophitæ, nowo-chrzczeni, tak ſię poſpolicie nazywać zwykli ci, ktorzy Zydowſką wiarę porzuciwſzy, chrzeſt święty przyimuią.

Neper (Jan), w Szkocyi urodzony, wynalezca logarythmow arythmetyki, żył około roku 1614, wydał xięgi: Canon ad ſingula quadrantis minuta compoſitus. == Rabdologia.

Nephtali, ſyn Jakuba patryarchy z Bali, oyciec i przodek pokolenia ſwego w narodzie Izraelſkim.

Nepos (Cornelius), Dzieiopis Rzymſki, żył za czaſow Juliuſza i Auguſta ceſarzow. Cicero i Atticus zaſzczycali go ſwoią przyiaźnią. Opiſał życie dzieiopiſow Greckich i Łacińſkich, iako też niektorych bohaterow ſławnych, te do wiadomości wieku naſzego doſzły, inne zaś tego zacnego autora dzieła zgubione ſą.

Nepotianus (Flavius Popilius), ſyn Eutropii ſioſtry Konſtantyna wielkiego, po śmierci tego ceſarza w Rzymie ceſarzem ſię ogłoſić kazał roku 350, ale tylko przez dni 25 cieſzył ſię tą godnością, od Aniceta zabity.

Neptun, bog morſki, ſyn Saturna, brat Jowiſza i Plutona. Cześć iemu czyniona była w całym pogańſtwie z uroczyſtemi nader obrządkami, oſobliwie od żegluiących. Igrzyſka iemu poświęcone, nazywały ſię: Neptunales, Cereales, Megalenſes, Latiales, Florales. Mieſiąc Luty Februarius, iemu u Rzymian oddany i poświęcony był. Malarze

Malarze i ſnycerze w poſągach go wyrażać zwykli z brodą zaroſłą trzymaiącego w ręku trzyząb albo trydent, ktorym morze wzruſza i uśmierza, i ziemię roztwiera. W Wirgiliuſzu naſtępuiące bożka tego i iego wſpaniałości opiſanie:

Jungit equos aurô genitor, ſpumantiaque addit
Fræna feris, manibusque omnes effundit habenas.
Cæruleo per ſumma levis volat æquora curſu,
Subſidunt undæ, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ, comitum facies: immania cete
Et ſenior Glauci chorus, Inousque Palæmon,
Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenet Thetis & Melite Panopeaque virgo
Niſeæ, Eſpioque Thaliaque, Cymodoceque

Æneid. lib. V, ver. 817.

Nazwiſka i przydomki Neptuna były. *Aſphaleus* rządzący nawałnościami. *Conſus* dawaiący dobre rady, *Dagon* u Filiſtynow albo rybny, *Ennoſigeus* otwieraiący ziemię. *Equeſter* albo *Hippius* ujeżdżacz koni, *Natalitius* maiący w opiece niemowlęta rodzące ſię, *Redux* z podroży przyprowadzaiący, *Sativus*, *Jupiter ſecundus*, *Siſichton*, terræ conquaſſator, ziemi wzruſzyciel.

Nepveu (Franciſzek), Jezuita urodzony w S. Malo mieście Brytannii prowincyi kroleſtwa Francuſkiego, mąż nie mniey talentami iako i pobożnością znamienity; medytacye iego na wſzyſtkie dni roku z Francuſkiego na Polſki ięzyk przełożone ſą. Piſał wiele innych xiąg duchownych oyczyſtym ięzykiem.

Nera, ſpoſob rachowania lat chronologii u Chaldeyczykow, nera każda zawierała w ſobie lat 600.

Nereusz, bożek morſki niżſzy od Neptuna, według mitologii ſyn Oceanu i Thetydy corki iego; Nimfy wodne poſpolicie nazywane Nereidami. Homerus trzydzieści i trzy Nereid wylicza każdey nazwiſko wyrażaiąc.

Neron (Domitiuſz), ceſarz Rzymſki ſyn Domitiuſza Enobarba i Agryppiny, po śmierci Klaudyuſza przemyſłem matki na tronie ceſarſkim oſadzony, początki panowania iego, gdy ieſzcze ſłuchał rad Burrhuſa i Seneki, pożądane narodowi Rzymſkiemu i nader chwalebne były; gdy iednak złe nałogi i umyſł nieprawy wziął gorę nad dyſſumulacyą, ſtał ſię wzorem tyranom, i w nayſromotnieyſzych ro-

rofpuſtach zatopił ſię. Zaboyca matki, żony, nauczyciela i nayzacnieyſzych mężow Rzymu, praw wſzyſtkich, ludzkości i przyſtoyności zgwałciciel, gdy ſię o powſzechnym poddanych przeciw ſobie buncie dowiedział, ſam ſobie śmierć przyſpieſzył, roku od narodzenia Chryſtuſowego 68, wieku 32, panowania 13, żadnego potomka nie zoſtawiwſzy.

Nerva (M. Cocceius), ceſarz Rzymſki, w wyſpie Kandyi familia iego rozrodzona była, ſam ſię zaś w Narvi mieście Umbryi urodził, z Weſpazyanem ceſarzem był razem konſulem, i z Domicyanem ſynem iego, po śmierci tegoż ceſarza w podeſzłym iuż wieku ceſarzem zgodnie obrany, wſzyſtką uſilność na to łożył, aby państwu Rzymſkiemu pierwſzy luſtr i ſławę przywrocił. Nie długo ſię świat cieſzył tym zacnym ceſarzem; uczyniwſzy albowiem naſtępcą ſwoim Traiana, umarł 27 Stycznia, roku 98, wieku 72, panował rok ieden, mieſięcy trzy, dni iedenaście.

Nerwianie (Nervii), narod dawney Gallii z Niemiec pochodzący. Strabon ich ſiedliſka kładzie, nie daleko miaſta Trewiru.

Nerzynskoi, miaſto Syberyi nad rzeką Amur ſtołeczne prowincyi Duſa.

Nestor, krol Pila w Arkadyi, ſławny u Homera doſkonałością zdań, i wiekiem nad zamiar ludzi przeciągnionym.

Nestoryusz, herezyarcha biſkup Konſtantynopolitańſki, rodem był z Syryi. Początki iego rządow duchownych przykładne były, za poduſzczeniem na koniec nieiakiego Anaſtazyuſza, błędy ſwoie rozſiewać począł, potępiony kilkakrotnie i złożony z urzędu ſwoiego, mizernie na wygnaniu w Egipcie życia dokonał.

Nestoryanie, kacerze uwłaczaiący nayświętſzey Maryi pannie, żeby miała być Bogarodzicą, iakoż ią nazywali Chriſtotokos, to ieſt Chryſtuſa rodzicielką, mieniąc, iż była matką Chryſtuſa ale nie ſyna Bożego, dzielili albowiem oſobę ſyna Bożego od Oſoby Chryſtuſowey, ktorego ludzkim być ſynem mianowali. Zbor powſzechny Ephezu błędy Neſtoryuſza potępił i nayświętſzą Maryą pannę czcić kazał pod tytułem Bogarodzicy Theotokos. Błędy Neſtoryuſza dotąd u niektorych Grekow Azyatyckich trwaią.

Neuburg, miaſto ſtołeczne xięſtwa tegoż nazwiſka w Bawaryi. Jedna dzielnica domu Palatynow i Bawarſkiego, tym ſię nazwiſkiem zaſzczyca.

Neucha-

Neuchatel, xięſtwo udzielne między Francyą a Szwaycarami od bardzo dawnych czaſow rządzone przez właſnych xiążąt, teraz dziedzicznym prawem doſtało ſię w dom Brandeburgſki, i ieſt w dzierżeniu krola Pruſkiego. Obywatele kraiu tego wielkie maią przywileie, i kray dla tey przyczyny, nie wielką intratę xiążęciu czyni.

Nevers, miaſto w kroleſtwie Francuſkim ſtołeczne kraiu zwanego Nivernois.

Neustrya, tak ſię po śmierci Klodoweuſza nazywała część znaczna Francyi, między rzekami Meuzą i Loire leżąca; w poźnieyſzych czaſiech Neuſtrya zawierała tylko w ſobie tę kroleſtwa Francuſkiego część, ktorą teraz Normandyą zowią.

Neuhoff (Teodor baron) awanturnik ſławny wieku tego. Urodził ſię z familii zacney w Metzu, około roku 1690. Przywiązał ſię nayprzod do barona Gortza miniſtra i faworyta Karola XII, krola Szwedzkiego, ten go wyſłał do Hiſzpanii, gdzie ſławny kardynał Alberoni poznawſzy w nim ſpoſobność do intereſſow, penſyą mu naznaczył, gdy ten dysgracyowany zoſtał, Teodor nie długo zabawiwſzy w Hiſzpanii, gdzie był żonę poiął, porzucił ią, i udał ſię do Paryża w czaſie kiedy ſię tam nowe ſyſtema rzeczy otworzyło; umiał korzyſtać co do zarobku z tey okoliczności Neuhoff, ale zebrane bogactwa w krotce przemarnowawſzy, do Genui przywędrował, gdzie poznawſzy ſię z niektoremi Korſykanami, do tego ich nakłonił, że go herſztem buntu ſwego, i krolem Korſyki obrać poſtanowili. Na tym fundamencie popłynął do Korſyki, gdzie w roku 1736, 15 kwietnia krolem okrzykniony od zgromadzonego ludu; wkrotce miaſto ſtołeczne Baſtią obległ, maiąc woyſka 25000, ale odſtąpić tey imprezy muſiał. Poſtanowiwſzy zatym regencyą w kraiu, ſam z niego ſię oddalił ſzukaiąc poſiłkow dla poparcia rozpoczętego dzieła. Powrocił w rok ze czterma fregatami, ale od woyſk Francuſkich nie puſzczony, a tym czaſem roku 1737 pokoy między Genueńczykami a Korſykanami ſtanął, ktory kroleſtwo Teodora i nadzieie dalſze wniwecz obrocił. Od tego czaſu ſtarał ſię przez wſzelkie ſpoſoby do pierwſzego ſtanu rzeczy przywieść, iakoż roku 1744. Korſykanie zwaśnieni z Genueńſką Rzecząpoſpolitą elekcyą iego potwierdzili, nie mogł iednak korzyſtać ſkutecznie z tey okoliczności, i błąkaiąc ſię po rożnych kraiach awanturnik, w nędzy reſztę życia przepędził.

 Neu-

Neutralitas, termin prawa powſzechnego, znaczy ſtan państwa w czaſie poſtronney woyny do żadney ſię ſtrony nie przywiązuiącego. Neutralitas bywa dwoiaka, powſzechna, kiedy państwo z woiuiącemi nieſprzymierzone, w oboiętności ſię zachowuie. Szczegulna kiedy przez tranzakcyą autentyczną, przyrzeka oboiętność iedney, lub obydwom ſtronom woiuiącym.

Newcastle, miaſto Angielſkie ſtołeczne xięſtwa Nortumberland z tytułem xięſtwa, dawniey nazywało ſię Girviorum regio. Handel Newcaſtlu ſławny, i nader zyſkowny ziemnemi węglami, ktore w okolicach miaſta tego, nader obfite ſą. Dodaie ſławy miaſtu temu urodzenie wielebnego Bedy około roku ſześćſet ſiedmdzieſiąt drugiego, ktory tamże żywota dokonał, maiąc lat 63.

Newton (Izaak), urodził ſię w Wolstrop, w prowincyi Lynlkoln kroleſtwa Angielſkiego roku 1642, z domu zacnego baronow Newton; panow dziedzicznych Wolstropu. Oddany do ſzkoł, zanurzył ſię zaraz w naukach tak dalece, iż go ani uſilne matki nalegania, ani intereſſa domowe od nich oderwać nie mogły. We dwudzieſtym czwartym roku wieku ſwego, iuż był w tym ſtopniu doſkonałości, w ktorym go xięgi iego potym światu obiawiły. W roku dopiero 1687, udzielać począł publico wiadomości ſwoich, i tego, co w naytrudnieyſzych ſcyencyach odkrył; iakoż w tym roku wyſzła xięga iego: O początkach matematyki i fizyki, w niey odkrył i wyłuſzczył ſławne ſwoie ſyſtema attrakcyi albo przyciągnienia, ktore teraz z powſzechnym uczonych applauzem, niezliczonych wynalazkow, ieſt naydzielnieyſzą przyczyną. W roku 1696, uczyniony ſtrażnikiem mennic Angielſkich i dozorcą, wiele w tym urzędzie uczynił kraiowi przyſług. Prezydentem na koniec zgromadzenia uczonych albo akademii Londyńſkiey uczyniony, urząd ten aż do śmierci przez lat 23, chwalebnie piaſtował; umarł ten przezacny mędrzec w Londynie 20 Marca roku 1725, wieku 85. Xięgi od niego tak Łacińſkim iako i oyczyſtym ięzykiem wydane, ſą naſtępuiące: Principia matematyki i fizyki — Principia optyki. — Arithmetica univerſalis — Analyſis infinitorum a Jones, cum enumeratione curvarum tertii ordinis & quadratura. — Commercium Epiſtolicum.

Nexi, w prawie Rzymſkim nazywali ſię dłużnicy, ktorzy w nieſpoſobności zapłacenia doſtawali ſię w niewolą kredytorom: *Liber qui ſua opera in ſervitute pro pecunia, quam debet, dum ſolveret, dat, nexus vocatur. Varro.* Stan takowych ludzi tym był nieſzczęśliwſzy, że ich prace w niewoli, nie wchodziły w porachowanie żadne, przez coby dług z czaſem mogł być uſpokoiony. W tym tylko od innych niewolnikow rożnili ſię, iż wypłaciwſzy dług, na wolność wychodzili; nie tracili obywatelſtwa Rzymſkiego, i mogli potym mieć mieyſce w woyſku. Quintilian tak w tey mierze mowi: *Servus cum manumittitur, ſit libertinus: addictus, recepta libertate, eſt ingenuus; ſervus invitô dominô libertatem non conſequitur; addictus ſolvendo, citra voluntatem domini conſequitur; ad ſervum nulla lex pertinet; addictus legem habet, propria liberi, quæ nemo habet niſi liber prænomen, nomen, cognomen, habet hæc addictus.* Zwyczay ten nieludzki trwał w Rzymie do roku tey Rzeczypoſpolitey 429. W ten czas bunt wſzczęty od plebeiuſzow był okazyą znieſienia tego dzikiego prawa. Poſtanowiono natychmiaſt, aby maiętność dłużnika, ale nie oſoba kredytorom była rękoymią: *Pecuniæ creditæ, bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet. Ita nexi ſoluti, cautumque in poſterum, ne nectentur.* Tit. Liv. lib. VIII. cap. XXVIII.

Nexus Juris, w Polſzcze wyraz prawny, znaczący kondemnatę albo proceſs przewiedziony na oſobie iakiey, pod ktorym proceſſem zoſtaiący, nie może żadney funkcyi ſprawować, ani w ſądach wolno ſtawać; z czego ten wyraz *Nexus* albo więzy, iakoby utraconey cywilney wolności, ieſt wyprowadzony.

Ngombos, kapłani bałwochwalſcy kroleſtwa Kongo w Afryce, kuglarſtwem i zabobonami naywięcey lud bałamucą i oſzukuią z znacznym ſwoim zyſkiem. Maią namieſtnikow zwanych Gangas.

Niagara, rzeka Ameryki pułnocney w kraiu Irokweyczykow, wpada w iezioro Ontaryo, katarakty tey rzeki nader ſą ſławne.

Nicea, miaſto Bithynii założone od Antygona, ktorego imię z początku noſiło. Sławne to miaſto w hiſtoryi kościelney dwoma zborami, albo koncyliami powſzechnemi. Pierwſze odprawiło ſię za czaſow Konſtantyna wielkiego roku 325, pod Sylweſtrem papieżem, na ktorym błędy Aryuſza potępione. Drugie przeciwko obrazoborcom w roku 787, pod Adryanem I, za panowania Konſtantyna młodego ceſarza wſchodniego pod opieką ceſarzowey Ireny; Symbolum albo

bo professyą wiary pierwszego koncylium Niceńskiego kościoł Boży w obrządkach mszy świętey zawarł i za każdym oney odprawieniem powtarza. Dzisiay to miasto pod władzą Turecką zostaiące, nazywa się Isrlis. Miasto Nicea było oyczyzną Hipparcha astronoma, Partheniusza, i Dyona Kassyusza historyka Rzymskiego.

Nicefor I, zwany Logotheta cesarz wschodni, podniosszy bunt przeciw cesarzowey Irenie, z tronu ią wyzuł, i sam na iey mieysce wstąpił roku 802. Zarażony błędami Manicheyczykow i obrazoborcow, okrucieństwem i wszetecznością życia poddanym swoim nieznośnym się stał. Bardanesa przeciw sobie zbuntowanego zwyciężył; ale od Saracenow w krotkim czasie woyska iego zniesione, i on do płacenia haraczu sromotnego przymuszony. Zacząwszy woynę z Bulgarami, gdy się sam przeciw nim z woyskiem wyprawił, batalią przegrał, i w obozie od nieprzyiacioł zabitym został roku 811, panował lat 9.

Nicefor II, cesarz wschodni, nazwany Phocas, był nayprzod rządcą Kappadocyi, i w kilku okazyach woyska Saracenow zwyciężył, za panowania Konstantyna Perfirogeneta. Po śmierci cesarza Romana, na godność naywyższą wyniesiony. Z Saracenami woynę nader szczęśliwą wiodł, wiele im miast i kraiow odebrał, między innemi Antyochią. Dla zdzierstw iednak i potrzeby bardziey ratowania państwa, niżli łakomstwa uczynionych, naraził się tak dalece poddanym swoim, iż się na życie iego spiknęli, iakoż zabity w pałacu roku 969, panowania lat 6, miesięcy 5, wieku 57.

Nicefor III, cesarz wschodni, nazwany Bothoniates, będąc rządcą Thessaloniki, za pomocą Turecką godność naywyższą obiął, przymusiwszy cesarza Michała Dukasa żeby do klasztoru wstąpił. Alexy Komenus wodz wielkiey experyencyi, wiele mu do uśmierzenia kilkukrotnych buntow dopomogł. Widząc zaś iż Nicefor zamiast wdzięczności, o zgubie iego zamyślał, tak dzielnych użył sposobow, iż Nicefora z tronu do klasztoru wyprawił roku 1081, panował ten cesarz lat trzy nie spełna.

Niceron (Jan Franciszek), zakonu Minimow S. Franciszka de Paula sławny matematyk, umarł w Aix mieście Prowancyi roku 1646, maiąc tylko lat 33. Pisał xięgi o tłumaczeniu cyfr rożnych. — Thaumaturgus opticus, sive admirandæ optices, catoptrices & dioptrices pars prima, de iis quæ spectant ad visionem directam. — Parisiis fol. — De quæsitis per epistolas.

Niddui, w starym zakonie klątwa pierwsza, za ktorą wyklęty przez dni trzydzieści od społeczeństwa wiernych Izraelitow był oddalony, gdy zaś w tym czasie nadziei żadney poprawienia się nie uczynił, przeciągana była do dni dziewięćdziesiąt, po tych wyszłych bezskutecznie, wpadał w drugi rodzay klątwy *Cherem*, na koniec w ostateczną, ktora się nazywała Szhammata albo Szammata.

Nidecki (Andrzey Patrycyusz), pierwszy biskup Inflantski, mąż wielce uczony, i do wielu interessow od krolow Zygmunta Augusta i Stefana zażywany. Dla wielkich zasług swoich, po odzyskaniu Inflant, pierwszym kraiu tego biskupem od Stefana krola uczyniony; umarł roku 1583. Xięgi od niego wydane są: De ecclesia vera & falsa lib. V. Crac. typ. Lazari fol. — Liber parallellorum ecclesiæ orthodoxæ cum synagoga hæreticorum. — Liber fragmentorum Ciceronis, Patavii. — Commentarii in duas Ciceronis orationes. — Gratulationes ad Stephanum regem, post devictum ter Moschum nomine cleri Varsaviensis. — Mars Gallicus, seu de iustitia & fœdere armorum regis Galliæ. — Politica, seu de institutione Reipublicæ Polonæ. — Orationes variæ contra Servettum, Oecolampadium &c.

Niderland, *patrz* Belgium.

Niemen, rzeka Litewska, Zmudzka i Pruska. Nosiła w starożytności Łacińskiey i Greckiey nazwisko *Cronus*, *Cronon*, *Curuntinus*; ztąd podobno imię wzięło mieysce, gdzie on wpada, nazwane pospolicie: *Kuronska zatoka*, *sinus Curonicus*. Niemcy go Memenem i Memelą przezwali. Niemen początek bierze około Koźmina i Piaseczny na granicach woiewodztwa Nowogrodzkiego i Mińskiego, dzieląc one od zrzodeł swoich aż do Skowiszyna. Płynie potym częścią woiewodztwa Nowogrodzkiego aż ku Jeremiczom, zkąd dzieli toż woiewodztwo od Wileńskiego sięgaiąc powiatow Oszmiańskiego i Lidzkiego. Wchodzi daley w woiedztwo Trockie obracaiąc od Mostow bieg swoy zachodni ku pułnocy aż do Kowna; zkąd znowu ma się ku zachodowi, i przebiegłszy klin xięstwa Zmudzkiego, idzie pzrez Prusy wschodnie: na koniec rodzieliwszy się na kilka strumieni poniżey Tylży wpada do wybrzeża czyli hassu Kurońskiego. Zadna z rzek Polskich nie ma tak krętego i kolistego koryta iak Niemen; dla tego płynący ze statkami ludzie, częstokroć po całodzien-

łodzienney żegludze, ledwo nie na tym ogniſku, gdzie pierwey nocłegowali, biorą ogień. Można o nim mowić co napiſał Owidyuſz o rzece Menander w Azyi mnieyſzey: *Occurrensque ſibi venturas aſpicit undas.* Wpadaią do niego rożne rzeki, z ktorych znamienitſze ſą: Uſza, Kotra, Mereczanka, Strawa, Wilia, Dubiſſa, Swięta, Jura, Niewiaża. Oblewa w biegu ſwoim miaſta i miaſteczka znacznieyſze Stołpce, Luboż, Bielicę, Merecz, Grodno, Olitę, Preny, Kowno, Wielonę, Jurbork, Tylzę, Ragnetę. Poczyna być zdatnym do ſpławu około Swierżnia i Słopcow w woiewodztwie Nowogrodzkim. Lecz w Trockim nader ieſt niebeſpieczny dla niezmiernych kamieni, ktore Litwini *Rapami* nazywaią, mianowicie około Rumſzyſzek. Pruſacy na ułatwienie handlu ſwego w Krolewcu, pokopali od Niemna kanały czyli kopanice aż do Pregla, ktoremi towary Litewſkie w ziarnie, drzewie, popiołach i lnie, i innych rzeczach kraiowych idą do tego miaſta.

Zygmunt Auguſt krol chcąc uczynić beſpiecznieyſzą żeglugę dla Litwy, dał zlecenie Mikołaiowi Tarłowi chorążemu Przemyſkiemu, ażeby on tę rzekę z ogromnieyſzych ſkał oczyścił.

Wykonał Tarło nie bez wielkiey trudności po części rozkaz krolewſki; lecz zoſtało wiele tych głazow do dobycia. Mamy tego świadectwo w Wierſzu na pochwałę Tarła napiſanym przez Adama Szretera Slązaka pod tytułem: *De fluvio Memela Lituaniæ, qui curâ & induſtriâ generoſi ac clariſſimi Viri domini Nicolai Tarło navibus permeabilis factus eſt, carmen elegiacum.*

Szreter przypiſał ten wierſz ſamemu Tarłowi z poprzedzaiącym do niego liſtem Łacińſkim z Krakowa roku 1553, w Sierpniu datowanym: *Generoſo ac clariſſimo viro domino Nicolao Tarło de Szczekarzowice ſignifero Premiſlienſi S. R. M. aulico, hæredi in arce Łaſki.* Dzieło to wydrukowane nayprzod w Krakowie u Łazarza roku 1555, potym przedrukowane w tomie I, zbioru rzadſzych hiſtorykow Polſkich u Wawrzyńca Mitzlera w Warſz. roku 1761. Przed Zygmuntem Auguſtem prożne były czynione ſtarania około oczyścienia tey rzeki, iako ſię to widzieć daie z pięknych wierſzow Szretera:

Hunc aggreſſus erat heroum maximus ordo
Tentavit durum quisque laboris onus:
Pervius at poſtquam, nullaque meabilis arte
Viſus: opus fortes deſtituêre manus.
Regales verò cum poſſet reddere fructus
Si foret excultis, navibus aptus, aquis
Ecce potens, quo ſe gens fert Tarłovia, claram,
Tarło ſui ſtudium pectoris omne parat,
Pectoris omne parat ſtudium vigilique labore
Naturæ ſolidum frangere tentat opus,
Tentat, & infracta rem mente fatigat, at illam
Eventu multi poſſe carere putant.
Dum tamen invidiam ſpernit virtute parandam
Dumque vocat faciles in ſua vota deos
Vincit, & aſſiduo cedit natura labori.
Memela nunc ſpatiô liberiore fluit.
Quique prius rupes, & inutile pondus alebat
Nunc vehit omnimodas, navibus aptus opes.
Nunc merces varias plenis vehit amne phaſellis
Multaque vicinis fert alimenta locis. &c.

We dwieście kilkanaście lat po Zygmuncie Auguście, Staniſław Auguſt krol przedſięwziął przywieść do zupełnego ſkutku dzieło od poprzednika ſwego rozpoczęte. Zlecił ſtaranie Kommiſſyi ſkarbowey Litewſkiey, ktora używſzy do wykonania tey pracy Franciſzka Narwoyſza Jezuity część tegoż Niemna z rap oczyściła. Krol na pamiątkę pożyteczney dla kraiu ſwego przyſługi rozkazał dać napis na pyramidzie z wyrzuconych kamieni ułożoney, w te ſłowa:

Illa ego tot ſæclis latitans ſub flumine rupes.
Exploſa artificis cerno labore diem.
Quæque modò ingenti lacerabam ſtrage carinas,
Illudor, ſiccô nil nocitura ſolô.
Perge triumphali tranquillus navita remo,
Divitias genti ferque, referque tuæ;
Sisque memor ſemper: durum nihil eſſe, quod unquam
Non verus patriæ vincere poſſit amor.

Niemieckie Panstwo (Germania), kray wielki Europy, z wielu w ſzczegulności pańſtw złożony, pod zwierzchnością obranego przez elektorow ceſarza. O pańſtwach rzeſzy Niemieckiey ieſt wzmianka pod oſobnemi według alfabetu artykułami. Teraz opiſanie Nie-

mieckiego pańſtwa i narodu hiſtoryczne nayprzod, daley zaś polityczne co do rządow tu ſię położy, z wyrażeniem na końcu ceſarzow od Karola wielkiego aż do teraźnieyſzego czaſu. Panowanie albowiem Karola wielkiego ieſt epochą ceſarzow Niemieckich, lubo nazwiſko dawne Romanorum dotąd konſerwuiących.

Juliuſz Cezar, Tacyt i Dyon Caſſius, naydawnieyſi ſą autorowie, ktorzy o dawnych Niemcach czynią wzmiankę. Tacyt oſobną xięgę napiſał: De moribus Germanorum. Germani dawni, tak iako i Sauromatæ, na wiele narodow podzieleni byli, ſiedliſka ſwoie mieli między morzem Baltyckim, i tym, ktore ich imię noſiło, rzekami zaś Renem, Dunaiem i Wiſłą. Narody Niemieckie odwagą, ale razem i dzikością ſławne były, i iak Parthowie od wſchodu, tak Niemcy od połnocy mężnie ſię oparli Rzymſkiey potędze, i od czaſow Warrona wodza Auguſta ceſarza, ktorego znieśli, aż do upadku Rzymſkiey monarchii, wielekrotnie zawoiowani, zrzucali iednak iarżmo, i ſamymże zwycięzcom ſtraſznemi byli. Karol wielki krol Francuſki i ceſarz zawoiowawſzy wiele kraiow, naypierwſzy założył fundamenta monarchii Niemieckiey, i doſtąpiwſzy korony ceſarſkiey, naſtępcom ſwoim bardziey wodzom Niemieckiey rzeſzy niżeli monarchom ten tytuł Romanorum Imperatorum zoſtawił.

Nim rząd rzeſzy Niemieckiey przyſzedł do tego ſtanu, w ktorym ieſt teraz, wiele doznał odmian, według okoliczności czaſow, ſytuacyi ſąſiadow, umyſłu lub mocy panuiących. Bulla aurea, w ktorey fundament teraźnieyſzego rządu rzeſzy Niemieckiey zawarty, uſtanowiła nayuroczyściey formę rządu pańſtwa tego. Ceſarz ieſt głową i naypierwſzym rządcą rzeſzy Niemieckiey. Ten od elektorow obranym być powinien, i aż do śmierci w urzędzie ſwoim trwa. Seymom prezyduie, i wraz z konſyliarzami wſzyſtkie ſprawy do ſiebie przez apellacyą zaſzłe rozſądza. Inweſtytury tak duchownym, iako i świeckim xiążętom daie, przyſięgę wierności od elektorow i xiążąt odbiera. W wielu iednak okolicznościach, bez rady elektorow lub ſtanow zgromadzonych na ſeymie, nic czynić nie może. Po obraniu, zawiera z ſtanami kontrakt, ktory ſię zowie kapitulacyą, w nim granice zwierzchności ſą wyrażone, i wſzyſtkie obowiązki, ktore urząd ceſarſki za ſobą pociąga. Intraty i zyſki tak wielkiey godności, nader ſą ſzczupłe. Pańſtwa niegdyś do ceſarſkiey godności należące, były obſzerne i znaczne, ale te w familiach dawnych ceſarzow prawem dziedzicznym zoſtały ſię. Intraty ceſarſkie teraz zawiſły na Rzymſkich mieſiącach, ktory rodzay podatku z pańſtw rzeſzy Niemieckiey i miaſt wolnych wybierany bywa, ledwie iednak wyſtarczy na zapłatę urzędnikom dworu ceſarſkiego. Miaſto Bamberg, gdyby ktory ceſarz kraiu dziedzicznego nie miał, obmyślone ieſt na rezydencyą i wyżywienie onego, i na ten czas biſkup tameczny rezydencyą ſwoią w Willaku założyć powinien. Tytuł krola Rzymſkiego nadany bywa wyznaczonym naſtępcom żyiącego ceſarza, i od elekcyi elektorow zawiſł tak, iako i ceſarſka godność.

Trzy ſą zgromadzenia cywilne rzeſzy Niemieckiey i zowią ſię collegia.

Pierwſze elektorſkie złożone z elektorow.

*Moguncki*ego arcybiſkupa, do ktorego należy kray Eichfeld, miaſta Erfort i Frytzlar, i kray Moguntſki, ieſt kanclerzem całych pańſtw Niemieckich.

Trewirſki arcybiſkup, oprocz kraiu Trewirſkiego, ma opactwo Prumeńſkie, ieſt kancl. całey Gallii.

Kolońſki arcybiſkup oprocz elektoratu, ieſt xięciem Weſtphalii i hrabią Reklinghauſen, i kanclerzem całych Włoch.

Krol Czeſki, pierwſzy z świeckich elektorow. To pańſtwo w domu Auſtryackim dziedziczne, elektor krol Czeſki, ieſt cześnikiem wielkim.

Elektor Bawarſki, ieſt kuchmiſtrzem wielkim.

Elektor, Saſki marſzałkiem wielkim.

Elektor Brandeburſki, podkomorzym wielkim.

Elektor Palatinatus Rheni, podſkarbim wielkim.

Elektor Hannowerſki, (ktora godność w domu Brunświckim uſtanowiona za Leopolda ceſarza roku 1705) ma ſobie nadany tytuł podſkarbiego wielkiego.

Xiążęta udzielni rzeſzy Niemieckiey duchowni.

Arcybiſkup Saltzburſki. — Biſkup Munſterſki. — Leodyiſki. — Wurtzburſki. — Bambergſki. — Paderbornſki. — Oſnabrucki. — Auſzpurgſki. — Bazyleyſki. — Konſtancyenſki. — Hildesheimſki. — Paſſawſki. — Ratysbońſki. — Spireńſki. — Wormacyeńſki. — Lubecki ſekularyzowany. Biſkup i opat Fuldeńſki. — Opat Kampidoneńſki.

Gg 3 Opat

— Opat Korbii. — Proboſzcz Eberach.

Oprocz tych wliczbie xiążąt duchownych, pomieſzczeni ſą, i wraz z niemi głos maią na ſeymie opaci Elwangu, Berchtolsgadu, Pruměnſki, Weiſſemburgu, Staveli, i miſtrz wielki Krzyżacki, albo Theuthońſki, także też przeor naywyżſzy zakonu S. Jana Jerozolimitańſkiego.

Xiążęta udzielni rzeſzy Niemieckiey świeccy.

Xiążę Bruńświcki, do ktorego należą oprocz xięſtwa Bruńświckiego, Wolfenbutel, Bewern, i ſekularyzowane opactwo Walkenried.

Xiążę Meklemburgſki, na Szwerynie, ten co w niżſzey Saxonii poſiada xięſtwo Ratzeburg.

Xiążę Meklemburgſki, na Guſtronie.

Xiążę Holſztyńſki, na Gottorpie i Sleswiku.

Xiążę Holſztyńſki, Sonderbourg, Noderburg, Gluckburg, Płoen &c.

Xiążę Wirtembergſki, w cyrkule Szwabii.

Land-Graff Heſſenkaſſelſki, ma oprocz tego hrabſtwo Hanau, xięſtwa Hirſzfeld i Smalkaldyi.

Saſki na Merzburgu, po żeſzłey linii, przyłączone do elektorſtwa i Weyſſenfels.

Saſki na Naumburgu, poſiadał biſkupſtwo tegoż nazwiſka ſekularyzowane.

Saſki Weymar, Eiſenach i Jena do iednego teraz należy.

Saſki Gotha, ma także hrabſtwo Altenburg.

Saſki Koburg.

Brandeburg Anſpach.

Brandeburg Baraith.

Land-Graff Haſſyi, na Darmſztadzie.

Land-Graff Haſſyi Rhinfels.

Margrabiat Badeńſki.

Margrabiat Badeńſki na Durlachu.

Xiążę Birkenfels.

Xiążęta Anhalt, Deſſau, Bernburg, Zerbſt, Koethen.

Xiążę Fryzyi.

Xiążę Naſſowii, w rożnych dzielnicach.

Xiążę Hohen-Zollern.

Xiążę d'Aremberg.

Xiążę Furſztembergſki.

Xiążę Ettingen.

Oprocz tych i innych, ieſt ieſzcze wielu hrabiow, ktorzy ſię udzielnością zaſzczycaią, i głos na ſeymie rzeſzy Niemieckiey maią.

Miaſta wolne, Imperyalne rzeſzy Niemieckiey ſą naſtępuiące: Kolonia, Akwiżgran, Lubek, Wormacya, Spira, Frankfort nad Menem, Goslar, Brema, Mulhauſen,

hauſen, Nordhauſen, Wetzlar, Gelnhauſen, Dortmund, Fridberg, Ratysbona, (Auſzpurg) Norymberga, Ulm, Memmingen, Kaufbeyren, Eslingen, Reutlingen, Nordlingen, Dunkelſpiel, Biberach, Aalen, Bopfingen, Gingen, Rotenburg, Halla w Szwabii, Rotweill, Uberlingen, Phulendorf, Weill, Haillbron, Buchorn, Wangen, Gemund, Lindau, Ravensburg, Windsheim, Wimpfen, Offenburg, Iśni, Zell, Buchau, Leutkirch, Szweinfurt, Kempten, Weiſſenburg, Gengenbach.

Niemieckie państwo poſpolicie dzieli ſię na cyrkuły, w ktorych inne prowincye zawarte ſą. Tych cyrkułow ieſt teraz dzieſięć.

Cyrkuł Auſtryacki, ktorego dyrektorem ieſt arcyxiążę Auſtryacki, zawiera w ſobie prowincye Niemieckie państw Auſtryackich.

Cyrkuł Bawarſki, zawiera wſobie Bawaryą, arcybiſkupſtwo Saltzburſkie, i arcybiſkupi Saltzburgſcy ſą iego dyrektorami.

Cyrkuł Szwabſki, wiele bardzo krain ma w ſobie, biſkup Konſtancyeńſki, i xiążę Wirtembergſki ſą iego dyrektorami.

Cyrkuł Frankonii ma dyrektorow: biſkupa Bambergſkiego i margrabiow Anſpach i Kulmbach.

Cyrkuł wyżſzey Saxonii złożony ieſt z elektoratu i xięſtw udzielnych Saſkich po większey części, elektor Saſki ieſt iego dyrektorem.

Cyrkuł Saxonii niżſzey ieſt nayobſzernieyſzy ze wſzyſtkich; krol Pruſki, iako xiążę Magdeburſki, i elektor Hannowerſki ſą iego dyrektorami.

Cyrkuł Weſtphalii ma dyrektorow biſkupa Munſterſkiego i alternatą krola Pruſkiego, iako xiążęcia Kliwii i elektora Palatyna, iako xiążęcia Julii.

Cyrkuł niżſzego Rhenu nazywa ſię cyrkułem czterech elektorow, ponieważ zawiera trzy elektoraty duchowne, i Palatyna. Moguntſki elektor ſam ieſt iego dyrektorem.

Cyrkuł wyżſzego Rhenu ieſt pod dyrekcyą biſkupa Wormacyeńſkiego, i elektora Palatyna iako xiążęcia de Simmern.

Cyrkuł Burgundyi zawierał w ſobie Niderland, Franche-Comte, ale teraz iuż do rzeſzy Niemieckiey nie należy.

Taxy wſzyſtkich cyrkułow imperyi na mieſiąc ieden Rzymſki wynoſzą utrzymywanie 2681 iezdnych, 12705 piechotnych żołnierzy, zaś w gotowych pieniądzach 83364 złotych Niemieckich. Taxa roczna na utrzymywanie offcyaliſtow ceſarſkich w Spirze

48925

48925 złotych Niemieckich. Każdy udzielny xiążę ma w ſzczegulności ſwoie ſądy i iuryzdykcye. Powſzechne ceſarſtwa oprocz ſeymow w Ratysbonie ſą: Camera Imperialis w Spirze do ktorey appellacye idą z niżſzych ſubſelliow. Conſilium aulicum, ktore zawżdy przy oſobie ceſarſkiey trwa i ſprawy przez appellacyą przypadłe ſądzi.

Religia w Niemczech panuiąca ieſt Katolicka; Luterſka i Kalwińſka wolne maią exercitium na fundamencie przepiſow traktatu Weſtfalſkiego. Ceſarz zawżdy Katolik być powinien.

Praw ceſarſtwa zrzodła: dawne Rzymſkie Konſtytucye i kapitulacye ceſarzow, prawo od Karola wielkiego w Saxonii uſtanowione, Bulla aurea, traktat Weſtfalſki. Reſzta o Niemcach patrz ceſarz, elektor, ſeym, Germania.

CHRONOLOGIA CESARZOW OD KAROLA WIELKIEGO.

800, Karol wielki, *panował lat* - -	13
814, Ludwik I -	26
840, Lotharyuſz I -	15
855, Ludwik II -	19
875, Karol II zwany łyſy	2
878, Ludwik III -	1
879, Karol III zwany tłuſty	8
887, Gwido xiążę Spoletańſki.	
887, Arnold ſyn Karlomana, *panował lat*	12
899, Ludwik IV -	12
912, Konrad I -	7
919, Henryk I ptaſznik	17
936, Otton I wielki	36
973, Otton II -	10
983, Otton III rudy	18
1002, S. Henryk zwany kulawy - - -	22
1024, Konrad II Salicus	15
1039, Henryk III czarny	17
1056, Henryk IV ſtary	49
1077, Rudolf I Szwabſki	3
1106, Henryk V -	18
1125, Lotharyuſz -	13
1139, Konrad III -	12
1152, Fryderyk Barbaroſſa	37
1190, Henryk VI -	8
1199, Filip - -	9
1208, Otton IV -	2
1211, Fryderyk II -	32
1246, Henryk VI obrany nie koronowany.	
1246, Gwilhelm hrabia Hollandyi - -	8
1258, Rychard hrabia Kornvallii obrany nie koronowany.	
1258, Alfons krol Kaſtylii obrany ale nie koronowany - - -	15
1274, Rudolf hrabia Habſzpurſki pierwſzy z domu Auſtryackiego	16
1292, Adolf hrabia Naſſowii obrany nie koronowany, *panował lat*	6
1298, Albert I -	9
1308, Henryk VII Luxemburſki - -	4
1314, Fryderyk III -	9
1314, Ludwik V Bawarczyk	17
1347, Karol IV Luxemburgſki - -	31
1378, Wacław krol Czeſki	22
1400, Fryderyk IV xiążę Brunświcki.	
1400, Robert Bawarſki xiążę	9
1410, Jodocus margrabia Morawii.	
1411, Zygmunt krol Węgierſki - -	26
1438, Albert II -	1
1440, Fryderyk V -	53
1493, Maxymilian I	25
1519, Karol V - -	39
1558, Ferdynand I -	6
1564, Maxymilian II	12
1576, Rudolf II -	35
1612, Maciey - -	6
1619, Ferdynand II -	17
1637, Ferdynand III	20
1658, Leopold -	46
1705, Jozef I - -	5
1711, Karol VI -	29
1742, Karol VII Bawarſki xiążę - -	3
1745, Franciſzek xiążę Lotharyngii - -	20
1765, Jozef II ſyn Franciſzka.	

Niesiecki (Kaſper), Jezuita, autor herbarza Polſkiego w IV tomach in folio. Dzieło to ze wſzech miar ſzacowne, erudycyą niezmierną i pracę nadzwyczayną w autorze obwieſzcza. Piſać albowiem iednemu dzieło zgromadzenia całego uſilności potrzebuiące; dowieść ie do ſtopnia takowego, iż oſobliwie co do krytyki, prym innym xięgom tem cza-ſy wydanym bierze, rzecz ieſt podziwienia, a przeto ſłuſznego uwielbienia godna. Oprocz herbarza i opiſu familii ſzlacheckich, zamyślał ten zacny autor opiſać życia krotko xiążąt Litewſkich z wywodem ich genealogii, ale śmierć tak chwalebnym zamyſłom przeſzkodziła.

Neuwentytt (Bernard), Hollender ſławny matematyk, umarł roku 1718, wieku 63. Xięgi iego pryncypalnieyſze ſą: Conſiderationes analyſeos ad quantitates infinitè parvas applicatæ. — Analyſis infinitorum ſeu curvilineorum proprietates.

Niger albo Nijar, rzeka wielka Afryki, przedziela kray zwany Nigrycyą, i więcey iak przez mil ośmſet płynąc, wpada w ocean Atlantycki.

Niger, *patrz* Peſcennius Niger.

Nigromancya, kunszt wieszczbiarski z pomocą czartowską albo czarodzieystwo.

Nigrycya, kray wielki Afryki dzieli się na wiele krolestw, graniczy z Libią, Gwineą, i dosięga aż do oceanu Atlantyckiego, rzeka Niger przezeń płynie.

Nil, rzeka sławna Afryki, wielorakie w dawnieyszych czasach miała nazwiska: Oceanus, Ætus, Egiptus, Triton, Siris, Astapus, Astaporas. Od Grekow zwana Melas, od Arabow Abari, od Ethiopianow Atavi. Dociec zrzodeł tey rzeki, żywe było wielu pragnienie, mniey iednak skuteczne; ztąd ci o Juliuszu mowi Lucanus:

Nihil est quod noscere malim
Quam fluvii causas per sæcula
tanta latentes
Ignotum caput...

Odkrycie tych zrzodeł w przeszłym wieku nastąpiło, iako powszechnie twierdzą geografowie, w krolestwie Goian prowincyi Sabala. Rzeka ta płynie przez krolestwa Senaar, Dangola, Nubią, i Egipt, gdzie w morze wpada. Katarakty Nilu, iego wylewy ożywiaiące Egipt, sławne i powszechnie wiadome są.

Nikot (Jan), urodzony w Francuskim mieście Nismes. Będąc posłem do krola Portugalskiego, z tamtąd naypierwszy wywiozł ziele tytuniu, i używać go w tabace począł roku 1561, ktora przeto odebrała nazwisko Nicotiana; umarł roku 1600.

Nimbus, cyrkuł około głow niektorych cesarzow wybity na dawnych numizmatach. Jan Nicolai wydał xięgę ciekawą, osobliwie dla antikwaryuszow: Disquisitio de nimbis antiquorum, imaginibus deorum, imperatorum olim, & nunc Christi Apostolorum à Joanne Nicolai Genæ 1699 in 12mo.

Nimega (Noviomagus albo Noviomagum), miasto Rzeczypospolitey Hollenderskiey, sławne pokoiem tam zawartym roku 1678.

Nimetulachici, Derwiszowie Tureccy, tak od imienia fundatora swoiego nazwani. Co poniedziałek schodzą się w nocy na śpiewanie pieśni nabożnych. Zycie ich dość iest wstrzemięźliwe i umartwione.

Nimfy, boginie corki oceanu i Tetydy, iedne zwane były Nereidy, i tym straż morza poruczona; drugie Naiady strzegły zdroiow, rzek i strumykow. Nazwisko Nimf dawane bywało boginiom leśnym, ktore zwano Dryady, Hamadryady; Łącznym Napeæ, i gornym Oreades.

Niniwe, miasto Assyryiskie nad rzeką Tygris. Pismo święte o nim mowi: *De terra illa* (Sennaar) *egressus est Assur & ædificavit Ninive.* Obszerność miasta tego pismo święte wyraża. *Et Ninive erat civitas magna, itineris trium dierum.* Jonasz prorok zesłany był, aby ogłosił Niniwitom upadek ich miasta, ieśli się nie nawrocą, iakoż czynili pokutę i odwrocili od siebie gniew Boży i karę przygotowaną. Zburzył Niniwe Nabuchodonozor, powtore Cyaxares krol Medow roku 626, przed narodzeniem Chrystusowym.

Ninus, fundator pierwszy monarchii Assyryiczykow, był synem Belusa, iako twierdzą niektorzy, poiął Semiramidę, umarł panowawszy lat 52. Wszystkie powieści o tak dawnych dzieiach, wielkim podpadaią omyłkom i błędom.

Nio albo Jos, wyspa archipelagu sławna grobem Homera, ktory tam życia dokonał. Należy do Turkow.

Niobe, corka Tantala, małżonka Amfiona krola Thebow, gdy śmiała się dla swoiey płodności nad Latonę matkę Apollina i Dyany wynosić od tych bogow wszystkie iey dzieci, ktorych było czternaście pobite, sama zaś z żalu i rozpaczy w skałę przemieniona według mitologicznych powieści.

Nipa, trunek z soku drzew niektorych, przez incyzye onymże uczynione płynący, tak iak sok brzozowy u nas. Używaią trunku tego w Indyiskich krolestwach Peru i Syam.

Niphon, naywiększa z wysp państwa Japońskiego. Chińczykowie nazywaią ią Zipon.

Niszuyski (Krzysztof Karol), są w druku, iego: Actiones academicæ de Religione, Maceratæ 1611. Conclusio juris universi. Oratio nomine capituli ad Henricum Firley episc. Ploc. Crac. 4to 1618.

Nitiobriges, narod, o ktorym Juliusz Cesar w kommentarzach swoich wspomina, iż mieli swoie siedliska między Celtami, tam gdzie teraz we Francyi miasto Agen. Stolica ich zwała się Aginum.

Nitria, sławna pustynia w niższym Egipcie dla wielu pustelnikow, ktorzy tam bogomyślne życie na osobności trawili.

Niulhan, kray Tartaryi orientalney albo Chińskiey.

Niwernois, prowincya krolestwa Francuskiego, na pograniczu Burgundyi, zaszczyca się tytułem xięstwa, miasto stołeczne Nevers (Noviodunum).

Niwicki (Swętosław), Jezuita, wydana od niego iest xięga pod tytułem:

tułem: Hebdomada Sancta &c. Ratisbonæ 1714.

Nixij dij, w mitologii pogańſkiey bożyſzcza, ktorych przy porodzeniu wzywały matrony.

Nizan, mieſiąc tak nazwany u Zydow, zawieraiący w ſobie połowicę naſzego marca i Kwietnia. Mieſiąc ten był pierwſzym roku świętego. Czternaſtego dnia przypadała Paſcha, ſzeſnaſtego ofiara ſnopow i kłoſow żyta, dwudzieſtego ſzoſtego modlitwy i ofiary o deſzcz, dwudzieſtego dziewiątego obchod wywroconych cudownie twierdz i murow miaſta Jerycho. Ten mieſiąc iak był pierwſzym roku świętego, tak ſiodmy zwyczaynego albo cywilnego.

Niżyn, miaſto woiewodztwa Kiiowſkiego, niegdyś tytułem ſtaroſtwa zaſzczycone, teraz do państw Roſſyiſkich należące.

Nobiles, u Rzymian nazywali ſię ci obywatele, ktorzy noſili na ſobie znacznieyſze państwa urzędy, konſulow, pretorow, zgoła te wſzyſtkie, ktore krzeſłowemi zwano i przeto ich portrety w domach naſtępcow onychże konſerwowane były przez oſobliwy przywiley. Familie zatym maiące takowe portrety, zaſzczycone były tytułem nobilium, i rożniły ſię od innych, liczyć między przodkami urzędnikow krzeſłowych nie mogących.

Nobilissimus, tytuł dawany u Rzymian ſynowi nayſtarſzemu ceſarza, iako to z inſkrypcyi i numizmatow czaſow tamtych pokazuie ſię dowodnie. Naypierwſzy tym tytułem był zaſzczycony Julius Philippus ſyn Filipa ceſarza i ſpołtowarzyſz w panowaniu.

Nobilitacya, ieſt akt naywyżſzey kraiowey zwierzchności, przez ktory oſoba zalecona z kondycyi poſpolitego urodzenia, idzie w porownanie ze ſzlachtą rodowitą kraiową. U nas w Polſzcze nobilitacya i indygenat daią ſię tylko na ſeymie za zgodą ſtanow; ſzlachcic nowonobilitowany, nie zyſkuie tylko rowność prawa do poſiadania dobr ziemſkich. Otrzymywać zaś i ſprawować *Officia & beneficia* rowne z inną ſzlachtą nie może do trzeciego pokolenia *obſtante ſcartabellatu*. O czym *patrz* vol. 6, fol. 625, §. *Cudzoziemiec*. Konſtytucya ſeymu delegationis roku 1775, przydała, żeby nowonobilitowani okazali, w czaſie naydaley roku, poſſeſſyą ſwoiey fortuny nieruchomey, przez tranzakcye autentyczne dowodzoney 50 tyſięcy wartuiącey.

Noble (Euſtachiuſz), autor Francuſki piſał xiąg wiele w rożnych materyach; ta ktorey tytuł: *Szkoła Swiata*, naywięcey mu ſławy przynioſła; umarł w Paryżu roku 1711, wieku 68. Sam ſobie przed śmiercią takowy nadgrobek napiſał:

Nobilitas ſi clara dedit nomenque decusque
Clarior ingeniô, nobiliorque micas.
Invida fortunæ ſic ſpernens tela malignæ
Per ſcopulos virtus ſæpius aſtra petit.

Noe, patryarcha ſyn Lamecha, urodził ſię roku od ſtworzenia świata 1057, przed narodzeniem Chryſtuſowym 2978. Gdy wſzyſtek narod ludzki grzechami ſwoiemi karę potopu na ſiebie ściągnął; Noe ſprawiedliwy z żoną, trzema ſynami i ich żonami ocalony zoſtał. Wybudowawſzy z rozkazania bożego korab, w nim żywność i wſzelkiego rodzaiu zwierzęta, dla przyſzłego onych rozpłodzenia zamknął. Gdy iuż wody oſychać poczęły, korab Noego ſtanął na wierzchołku gor Armeńſkich, z niego wyſzedłſzy Noe, gdy panu ofiary czynił; odebrał łaſkawą obietnicę, iż świat tym ſpoſobem karanym być iuż więcey nie miał. Zaczął ſzczepić winnicę, i gdy rozmarzony winem śpiąc odkrył nagość ſwoią, i od ſyna Chama wyśmianym zoſtał, złorzeczył Chanaanowi ſynowi Chama; umarł roku od ſtworzenia świata 2000, maiąc lat wieku 950. Zył po potopie lat 350, uyrzawſzy liczne pokolenia ſynow ſwoich Sema, Chama i Jafeta. O nazwiſkach małżonki Noego i małżonek iego ſynow, piſmo święte żadney wzmianki nie czyni. O podziale także świata, iakie prowincye i krainy ſynom ſwoim Noe wyznaczył, dokładney pewności nie maſz. Strukturę korabia i wymiar, zupełnie xięgi rodzaiu opiſuią. Genealogia potomkow Noego tu ſię kładzie, dla tym ſnadnieyſzego zrozumienia procedencyi, ktore narody rożne zaciągaią tak na fundamencie piſma, iako i ſtarożytnych tradycyi.

Sem
- Elam.
- Aſſur.
- Lud.
- Arfaxad. - - -
  - Phaleg - - -
  - Jektan.
    - Elmodod.
    - Saleph.
    - Aſarmoth.
    - Jare.
    - Aduram.
    - Uzal.
    - Dekla.
    - Ebal
    - Abimahel.
    - Saba.
    - Ophir.
    - Hewila.
    - Jobab.
- Aram - - -
  - Hus.
  - Hul.
  - Gether.
  - Mes albo Mas.

- *Cham*
  - Chus - - -
    - Seba.
    - Hevilla.
    - Sabatha.
    - Sabathaka.
    - Regma.
    - Nembrod.
  - Phuth.
  - Mesraim - -
    - Ludim.
    - Laabim.
    - Petrusim.
    - Anamim.
    - Nepthuim.
    - Chasluim.
    - Caphorim.
  - Chanaan - -
    - Sidon.
    - Hetheus.
    - Jebuzeus.
    - Amorrheus.
    - Gorgeseus.
    - Heveus.
    - Araceus.
    - Sinius.
    - Aradius.
    - Samareus.
    - Hæmatheus.
- *Jafet.*
  - Gomer - -
    - Ascenez.
    - Riphath.
    - Thogorma.
  - Magog.
  - Maday.
  - Jowan - -
    - Elisa.
    - Tharsis.
    - Cethim.
    - Dodanim.
  - Thubal.
  - Thiras.
  - Mosoh.

Nokturn, część iutrzni z trzech lub więcey psalmow i lekcyi tyleż składaiąca się, nazwisko zasiąga od czasu nocnego, w ktorym iutrznia odprawiać się zwykła.

Nola, miasto Włoskie w krolestwie Neapolitańskim sławne śmiercią Augusta Oktawiusza cesarza, ktory tam życia dokonał roku od narodzenia Chrystusowego 14, wieku 76, panowania 44.

Nollet (Jan Antoni), sławny fizyk wieku tego, wydał xięgi oyczystym ięzykiem: Lekcye fizyki experymentalney.

Nomades Nomadowie, nazwisko powszechne, zwykło się dawać narodom, nie maiącym ustanowionego żadnego siedliska.

Nomen, *patrz* nazwisko.

Nomenklator, u Rzymian nazywał się człowiek, ktory kandydatom staraiącym się o kreski ludu, opowiedał nazwiska obywatelow, dla tego iżby ich kandydaci po imieniu zwać mogli, a przeto dowod dawali popularności swoiey. Horatius epist. 6, v. 49, czyni o nich zmiankę:

Si fortunarum species & gratia præstat,
Mercemur servum qui dictet nomina, sævum
Qui fodicet latus, & cogat transpondera dextram
Porrigere, hic multum in Fabia valet, ille Velina.

Nominatio, prawo podawania i wyznaczania osoby na urząd świecki, lub duchowny.

Nominacya albo ogłoszenie krola nowo-obranego należy do arcybiskupa Gnieźnieńskiego. W niebytności iego, biskupi Kuiawscy ten maią przywiley.

Nomophylaces, urzędnicy w Rzeczypospolitey Ateńskiey, przestrzegaiący bespieczeństwa publicznego i obserwacyi praw.

Nomotheta, osoba zaszczycona w Atenach prerogatywą dozoru praw, z ktorych gdy nie potrzebne lub szkodliwe znaleźli, obwieszczali obywatelom, aby ie roztrząsnęli, i większością głosow, lub powszechnym zezwoleniem znosili, liczba ich tysiąc i ieden; obierani bywali, przez losy z pomiędzy obywatelow, ktorzy byli sędziami w trybunale Helyon.

Nona, iedna z siedmiu części pacierzy kapłańskich, składa się na wzor innych godzin, z hymnu, trzech psalmow, responsorium i modlitwy. Mowi się przed nieszporami.

Nonagon, figura z dziewięciu angułow, pospoliciey nazywa się Enneagon.

Nony, dni miesiąca Rzymskiego, następuiące po Kalendach, przypadaią na piąty dzień miesiąca Januarii, Februarii, Aprilis, Junii, Augusti, Septembris, Novembris, Decembris. Na siodmy zaś miesiącow Martii, Maii, Julii, Octobris, według następuiącey reguły:

Sex Majus nonas, October, Julius & Mars.
Quatuor at reliqui.

Norbert święty, arcybiſkup Magdeburſki, fundator zakonu Premonſtratenſow, ktorych Norbertanami zowiemy, zzacney Niemieckiey familii pochodził; umarł roku 1134.

Norfolk, hrabſtwo, prowincya kroleſtwa Angielſkiego. Miaſta iey pryncypalne Korwiek, Jarmouth &c.

Noris (Noriowiſz Henryk), kardynał zakonu Auguſtyna świętego ſławny teolog, dla wielkich zaſług i doſkonałey nauki, od Innocentego XII między kardynałow policzony roku 1695; umarł w Rzymie roku 1704, wieku 73. Xięgi iego ſą: Hiſtoriæ Pelagianæ libri duo. — Diſſertatio hiſtorica de ſynodo quinta æcumenica. — Vindiciæ Auguſtinianæ. — Diſſertatio de uno ex Trinitate carne paſſo. — Apologia monachorum Scythiæ ab anonymi ſcrupulis liberata. — Anonymi ſcrupuli circa veteres ſemi. — Pelagianorum ſectatores evulſi ac eradicati. — Reſponſio ad appendicem authoris ſcrupulorum. — Janſeniani erroris calumnia ſublata. — Somnia Franciſci Macedo. — Epochæ Syro - Macedonum parænefis ad Joannem Harduinum. — Thraſo ſeu miles Macedonicus Plautino ſale perfrictus. — Diſſertatio duplex de duobus nummis Diocletiani & Licinii. — Cenotaphia Piſana Caij & Lucii Cæſ. diſſertationibus illuſtrata.

Norkoping, miaſto w Szwecyi handlowne w prowincyi Oſtrogothii, w ięzyku Łacińſkim nazywa ſię Norcopia.

Normandya, niegdyś xięſtwo udzielne, dziś prowincya kroleſtwa Francuſkiego, nader zyzna i ludna, rozciąga ſię wſzerz na mil 20, wzdłuż trzydzieści i kilka, miaſto iey ſtołeczne Rouen. Przez długi czas była w poſſeſſyi Angielſkiey, od roku 1335 do Francyi należy.

Northumberland, prowincya nadmorſka kroleſtwa Angielſkiego, zaſzczycona tytułem xięſtwa, miaſto iey ſtołeczne Newcaſtle.

Northampton, miaſto w Anglii ſtołeczne prowincyi Nortamphtonschire.

Norwegia, kroleſtwo Europy przyłączone do monarchii Duńſkiey, miało niegdyś właſnych ſwoich krolow. Nazwiſko Norwegii znaczy drogę pułnocną; iakoż ze wſzyſtkich pańſtw Europy, Norwegia naybardziey ſię ku pułnocy zbliża. Kraie niektore Norwegii należą do kroleſtwa Szwedzkiego. Stołeczne miaſto Drontheim. Kray ten dla zimna zbytniego, ani ludny, ani obfity, i lubo dość obſzerny, nie wielką do proporcyi ſwoiey ſwoiey wielkości intratę przynoſi. Kroleſtwo Norwegii przyłączone do Danii roku 1387.

Nostradamus (Michał), ſławny w wieku ſwoim, umarł roku 1566. Centurie iego albo proroctwa, w ktorych wieſzczbiarſtwo nieiakie pod figurami zamknął, imie iego potomności podały. Te iednak guślarſkie bałamuctwa, w wieku teraźnieyſzym oświeconym, w ſprawiedliwey zoſtaią wzgardzie. Noſtradamus był lekarzem, i dość w ſwoiey profeſſyi umieiętnym.

Notarius, *patrz* Piſarz.

Noty, uwagi, ktore ſię zwykły piſać dla tłumaczenia textu piſm rożnych.

Noty muzyczne, charaktery wynalezione do znaczenia rozmaitych wdzięków i tonow, ſkładaiących muzyczną harmonią.

Nowacyanie, kacerze tak nazwani od Nowacyana herſzta ſwoiego. Wyſtępkom niektorym żadnego odpuſzczenia nie dawali, twierdząc, iż ci, ktorzy ie popełnili, do ſpołeczności wiernych, iuż być przypuſzczonemi nie mogą. Sekta ta długo trwała. Na wſchodzie około wieku VIII, dopiero uſtawać poczęła. Nowacyanus żył około roku 250.

November, Liſtopad, iedenaſty mieſiąc, a niegdyś dziewiąty kalendarza Rzymſkiego. Ceſarz Kommodus nazywać go kazał Exuperatorius, ale po śmierci iego do dawnego nazwiska ſię Rzymianie wrócili; ma w ſobie dni trzydzieści.

Novemdialis, ofiara dziewięciodniowa u Rzymian odprawowała ſię na odwrócenie plag nadzwyczaynych, za wyrokiem ſenatu. Tullius Hoſtilius poſtanowił te obrządki, dowiedziawſzy ſię, iż grad niezwykłey wielkości, ſpadł był na góry Albańſkie.

Novem-viri, dziewięciu mężowie roczni urzęduiący Rzeczypoſpolitey Ateńſkiey. Naypierwſzy z nich zwał ſię Archontem, i obwieſzczał wſzyſtkie akty publiczne, drugi Baſileus, trzeci Polemarcha hetman, oſtatnich ſześciu zwano Teſmothetes prawodawcy. Ci, ktorzy chwalebnie urząd ſwóy piaſtowali, przyięci byli do Areopagu.

Novi-campianus (Albertus), według Starowolſkiego nauczyciel ſyna Jana krola Węgierſkiego akademik Krakowſki, kaznodzieia czaſu ſwego znamienity. Oprócz kazań, ktore tenże autor wyraża piſał: Scopum Biblicum. — Apologiam pro Catholica fide & doctrina de veritate corporis Jeſu Chriſti in Euchariſtia.—De utriusque Eccleſiæ Sacramentis: Liturgiæ item ſeu Miſſæ ſacrificio, ac aliis fere omnibus quæ hoc ſæculo controvertuntur: umarł roku 1558, wieku 50.

Novi-campianus (Albertus), o ktorym także Starowolſki czyni wzmiankę, doktor medycyny piſał: De accentibus. — De formatione fœtûs. — De laudibus Phyſices.

Nowicyat, czas proby w zakonach przed profeſſyą. Przeciąg nowicyatu wieloraki bywa, poſpolicie iednak reguły zakonow do lat dwoch go przeciągaią.

Nowodworski (Bartłomiey), kawaler Maltańſki, Poznańſki komendator, wodz waleczny. Młody wiek na rozmaitych peregrynacyach ſtrawił; w woyſkach cudzoziemſkich, dał dowody waleczności ſwoiey. Karawany przeciw Turkom na morzu, z wielką imienia ſwoiego ſławą, a klęſką niewiernych, odprawił. Powrociwſzy do oyczyzny, w attaku Smoleńſka, naywiękſzą był pomocą Zygmuntowi III z Władyſławem krolewicem do Moſkwy wyprawiony, wielokroć dzielnością ſwoią wſpari woyſka koronne, i lubo ſzkodliwie ranny przy oblężeniu ſtolicy, nie uſtąpił iednak z placu, poki ſzczęſliwego ſukceſſu attakow nie zobaczył; umarł w Warſzawie roku 1625 Starowolſki takowy mu nadgrobek wypiſał:

Bartholomæus Novodworſcius, eques ordinis S. Joannis Bapt. Meliten., Commendator Poſnanienſis, & cohortis ſtipatorum regiorum præf. Viris magnis, & qui melioribus annis nati erant, ob priſcam virtutem chariſſimus, rebûsque terrâ & mari, domi & extra patriam, egregiè fortiterque geſtis, longè clariſſimus, in litteras litteratosque liberaliſſimus. Qui vixit bene, mortuus beatè, hic ſuos cineres annô MDCXXV deponi curavit.

Nowogrod wielki, miaſto ſtołeczne xięſtwa tegoż nazwiſka w państwie Roſſyiſkim, odpadło od W. X. Lit. za czaſow Kazimierza Jagiellonowicza. Miaſto to niegdyś wielkiemi handlami ſławne, teraz znacznie upadło, za powſtaniem Petersburga i Rygi, gdzie teraz kupcy cudzoziemcy dla handlu pułnocnego wſzyſcy ſię udaią. Arcybiſkup Nowogrodzki po znieſionym patryarſze, naypierwſzym ieſt teraz w hierarchii tamteyſzey duchowney.

Nowogrodzkie, woiewodztwo w wielkim xięſtwie Litewſkim, niegdyś było udzielnym i właſnych miało xiążąt. Obſzerność woiewodztwa tego ieſt znaczna, i kray obfity, dzieli ſię na powiaty właſny Nowogrodzki, Słonimſki i Wołkowyſki, ma ſwego woiewodę, ktory oraz ieſt ſtaroſtą. Kaſztelan Nowogrodzki tak, iak i inni xięſtwa Litewſkiego ieſt krzeſłowy. Stołeczne miaſto tego woiewodztwa Nowogrodek, zkąd na ſeym toż woiewodztwo wyprawia poſłow dwoch, tyleż deputatow na trybunał głowny Litewſki, ktory i w Nowogrodku ma przepiſaną z prawa ſwoią kadencyą. Herb woiewodztwa Nowogrodzkiego: Pogonia z iedney ſtrony, z drugiey anioł czarny w czerwonym polu.

Noyon, miaſto kroleſtwa Francuſkiego, ktorego biſkup ieſt parem duchownym kroleſtwa, i w tey prerogatywie zaſiada w parlamencie. Miaſto to nazywało ſię za Rzymian Noviodunum, Noviomagum &c.

Ntupi, tak Grecy nazywaią umarłych w klątwie, twierdząc, iż ciała ich poty rozſypać ſię nie mogą, poki od zwierzchności rozgrzeſzenie nie naſtąpi. Na wſparcie tey baieczney powieści, wiele przykładow kładą, nayſławnieyſzy patryarchy Gennadyuſza za czaſow Mahometa II.

Nubia, kray wielki Afryki nad Nilem i Nubio rzekami, rozciąga ſię aż do puſtyni Zara i kraiu Abiſſyńſkiego. Miaſto ſtołeczne kroleſtwa, nazywa ſię Dankala gdzie krol mieſzka. Kray oſobliwie w kruſzce złota obfity, handluie także kością ſłoniową i innemi produkcyami ſwoiemi.

Nucerinus (Sebeſtyan), kościoła panny Maryi w Krakowie archypresbyter, kapłan nie mniey przykładny, iako i uczony. Piſał życie świętey Tereſſy, teyże świętey niektore piſma zebrał. Są w druku kazania i panegyryki iego.

Nudipedales albo Nudipedalia, uroczyſtość pod czas ktorey ofiaruiący zdeymowali obuwia, na znak pokuty i umartwienia. Jakoż tylko pod czas nieſzczęśliwych przygod, na błaganie bogow obrządki te wyraźnym zwierzchności rozkazem odprawowane bywały.

Numa Pompilius drugi krol Rzymſki naſtępca Romuluſa, urodził ſię w kraiu Sabińſkim. Panowanie iego było ſpokoyne, w czaſie ktorego dzikość obyczaiow Rzymſkich, oſwoiona nieiako, i ugłaſkana zoſtała; obrządki religii uſtanowione; przybytki bogow, oſobliwie Weſty i Januſa zbudowane; rok na mieſięcy dwanaście podzielony, prawa proſte ale dobre i pożyteczne uchwalone; umarł ten znamienity monarcha roku 672 przed narodzeniem Chryſtuſowym, panował lat 42, życie iego ieſt opiſane przez Plutarcha.

Numancya, miaſto ſławne dawney Hiſzpanii, tak dalece, iż ie Florus nazywa Hiſpaniæ decus, długo ſię opierało mocy Rzymſkiey, i aż po czternaſtoletnim oblężeniu, od Scypiona zdobyte roku Rzymu 621.

Numerianus, cesarz Rzymſki (Marcus Aurelius), ſyn Karuſa, brat Karyna ceſarzow: będąc iuż ceſarzem, wraz z oycem do wſchodnich ſię kraiow wyprawił. Tam gdy Karus od piorunu zabity zoſtał; ſyn Numerianus naywyżſzą władzę obiął. Z płaczu po śmierci oyca, na oczy choruiąc, w krytey lektyce, nieść ſię za woyſkiem kazał z Perſyi powracaiąc. Korzyſtać nie omięſzkał z tey okolczności Aper teść iego, i ſekretnie Numeriana zabić rozkazawſzy, śmierć iego tail, chcąc dla ſiebie vota żołnierzy ziednać; odkryty iednakowo fortel Apra, i Dyoklecyan ceſarzem obrany, zaboycę Numeriana, własną ręką zabił roku 284.

Numicus, rzeczka płynąca przez Lavinium, o ktorey Wirgiliuſz w Eneidzie lib. V. ver. 797.

Qui ſaltus Tiberine, tuos, ſacrumque Numici
Littus arat, Rutulosque exercent vomere colles.

Numidya, niegdyś znamienite Afryki kroleſtwo, po znieſieniu Jugurthy przez Mariuſza, pod moc Rzymſką doſtało ſię. Juliuſz Cezar na dwie prowincye Numidyą podzielił.

Numisma, wiadomość numiſmatow ſtała ſię teraz ſcyencyą oſobną, kunſztem chwalebnym, i do wiadomości hiſtoryi dawney wielce potrzebnym. Zeby zatym dać ciekawym, w tey mierze iakiekolwiek obiaśnienie, artykułu tego treść, wyięta z Encyklopedyi, tu ſię kładzie:

Z odnowieniem nauk i kunſztow, ſzukanie numiſmatow, zbieranie onychże, i tłumaczenie napiſow przyſzło. Sławny Petrarcha zebrane wielkim ſtaraniem niektore numiſmata ofiarował Karolowi IV ceſarzowi. W naſtępuiącym wieku, Alfons krol Arragonu i Neapolitańſki, kollekcyą medalow uczynił, w czym był naśladowanym od Antoniego kardynała S. Marka, ktory w Rzymie naypierwſzy numiſmata według lat i ſukceſſyi monarchow układać począł. Koſmus Medyceuſz we Florencyi, także około zbierania numiſmatow zakrzątał ſię. W Niemczech XVI wieku Maxymilian I ceſarz numiſmata ſtare porządkiem układać począł, i w kſiążce wydaney roku 1525 od Jana Xatychiuſza, znayduią ſię ſztychowane na drzewie medale 42 konſulow.

We Francyi zbieranie numiſmatow zaczęło ſię od ſławnego Budeuſza. Goltzius w Belgium roku 1586, Antonio Auguſtini w Hiſzpanii numiſmata zbierał i porządnie według chronologii ułożył.

Naſtąpiły xięgi opiſuiące kollekcye, zaſtanawiaiące ſię nad trudnościami, odkrywaiące nowe epoch zwyczaie, poprawuiące błędy chronologii. W roku 1550 Eneaſz Vico we Włoſzech wydał dyſkurſa numiſmatyczne, w ktorych traktuie o tym kunſzcie w powſzechności, o tłumaczeniu napiſow; o poznawaniu prawdziwych numiſmatow; na koniec iakim ſpoſobem z numiſmatow prawdę dzieiow dawnych, zwyczaiow &c. dochodzić. Goltzius, Urſini, Adolf Occo, naſtąpili po Eneaſzu, i w ich xięgach wiele iuż wynalazkow zobaczyć można. Do tego na koniec przyſzło, iż X. Badury autorow o kunſzcie numiſmatycznym piſzących, poczet nakſztałt dykcyonarza podał, pod tytułem: Bibliotheca nummaria.

Numiſmata na dwie claſſes podzielone być maią: ſtarożytne i teraźnieyſze.

Starożytnemi nazywaią ſię numiſmata bite aż do roku pańſkiego 300, po tym czaſie, naſtępuiące, do nowych, albo teraźnieyſzych należą.

Starożytne dzielą ſię na Greckie i Rzymſkie. Greckie dawnieyſze ſą, ponieważ przed założeniem Rzymu, Greckie kroleſtwa i miaſta, miały ſwoie mennice, i do wielkiey doſkonałości w tym kunſzcie przyſzły były, iako to łatwo z ich pozoſtałych monet i numiſmatow poznać można. Greckie numiſmata delikatnością wyrażenia, ze wſzech miar Rzymſkie przenoſzą. Rzymſkie numiſmata dzielą ſię na ceſarſkie i konſularne. Te bite w czaſie Rzeczypoſpolitey, tamte pod ceſarzami. Między ceſarſkiemi rożnica według terminu antykwaryuſzow, ieſt wyżſzego i niżſzego ceſarſtwa, zaczyna ſię od Juliuſza Cezara, kończy na panowaniu 30 tyranow, zamykaiąc w ſobie przeciąg lat 310, od roku Rzymu 700, do 1010, od narodzenia Chyſtuſowego 260. Niżſze ceſarſtwo iedni do roku 1453, w ktorym Konſtatynopol od Turkow wzięty, rozciągaią, drudzy dzielą ie na dwie epochy. Pierwſzą od Aureliana aż do Herakliuſza ceſarza, co wynoſi lat 350, drugą od Herakliuſza aż do Paleologow lat 800.

Kruſzcu drogość, nie czyni ſzacunku numiſmatow, czaſem iednegoż ceſarza numiſma złote, mnieyſzey ceny od miedzianego lub ſpiżowego, kiedy to rzadſze do znalezienia.

Kruſzce w medalach albo numiſmatach ſtaroświeckich ſą: złoto, ſrebro, miedź, ktorą poſpolicie antykwaryuſzowie ſpiżem nazywaią. Według komputu wziętego

z rożnych kollekcyi, numiſmatow złotych rozmaitych, narachować można 3000, ſrebrnych 6000, miedzianych liczba do 30000, doyść może.

Numiſmata ſtare były po większey części monetą kraiu, w ktorym ie bito, i bardzo mało takich znaleść można, ktoreby w handlu dawnym, kurſu ſwoiego nie miały. Naywiększych numiſmatow dyameter nie przenoſi trzech calow, ſą niektore ćwierć cala nad tę miarę maiące.

Miedziane numiſmata, antykwaryuſzowie dzielą i na naywiększe, śrzednie i małe, i w tych wſzyſtkich rodzaiach oſobne czynią kollekcye. Kollekcya doſkonała numiſmatow naywiększych w miedzi nie przechodzi czaſu Poſthumow, ponieważ w niższym ceſarſtwie takowe medale rzadkie nader. Kollekcya śrzedniey miedzi łatwieyſza ieſt, i doſięgnąć może czaſu Paleologow, lubo niektorych ceſarzow braknie. Kollekcya naymnieyſzey miedzi w niższym ceſarſtwie od Poſthumow do Theodozyuſza łatwa, od Juliuſza do Poſthumow bardzo cięzka; od Theodozyuſza aż do Paleologow niepodobna, i żeby wſzyſtkich ceſarzow mieć numiſmata, między miedziane, ſrebrne i złote mieſzać potrzeba.

Numiſmata naywiększy ſzacunek po rzadkości, biorą z dobrey konſerwacyi, kiedy oſoba zupełnie wyrażona, ktorey nie ſtarte ſymbolum w całości zoſtawione. Pokoſt ſtarości od ziemi zabrany, czaſem błękitny, czaſem zielony, gdy nie naruſzy wybicia, dodaie ſzacunku numiſmatom. Sama tylko miedź pokoſt takowy mieć może. Srebra rzdza nie pſuie, i gdy ſię znaydzie na numiſmatach, octem, lub ſokiem cytrynowym z iak naywiększą oſtrożnością zdeymowana być ma.

Cechy, ktore ſię czaſem na numiſmatach znayduią, ſą znakiem dowodnym ich rzetelności. Te cechy z liter ſkładane ſą: SC. Senatûs Conſulto. DD. Decreto Decurionum. N. C. A. P. Nummus cuſus authoritate Populi Romani.

Termina przyięte in arte numiſmatica ſłużące do nabycia w tey mierze doſkonałey wiadomości:

Duſzą numiſmatow nazywa ſię legenda, to ieſt inſkrypcya, przez nią albowiem poznaie ſię, w iakiey okoliczności i dla iakiey przyczyny, numiſma uczynione i wybite ieſt.

Buſtum, znaczy w numiſmatach wyrażenie oſoby do paſa; albo z częścią pierſi, lub z obydwoma rękami.

Pole, znaczy mieyſce prożne na ktorym wybicia żadnego nie maſz.

W numiſmatach oſobliwie niższego ceſarſtwa na polu, bywaią wybiiane naſtępuiące litery, ktorych ſię tłumaczenie kładzie:

B. T. Beata tranquillitas.
C. R. Claritas Reipublicæ.
C. S. Claritas Sæculi.
F. B. Felicitas Beata.
F. T. Felicitas Temporum.
S. A. Securitas Auguſti.
P. A. Pietas Auguſti.
S. P. Securitas Publica albo Populi.
T. F. Temporum Felicitas.
V. I. Vota Imperii.
V. P. Vota Publica.

Exergium, data czaſu, litery lub cyfry, pod oſobą, nad głową, czaſem też z drugiey ſtrony. Litery albo cyfry exergii, znaczą poſpolicie nazwiſko miaſta, w ktorym była mennica, czaſem datę bicia, lub walor monety.

Inſkrypcya, ſłowa na polu z drugiey ſtrony poſpolicie wyrażone.

Legenda, ſłowa lub litery otaczaiące numiſma.

Monogramma, litery ſplecione wyrażaiące częſtokroć walor monety, epochę, imie miaſta lub oſoby.

Nimbus, koło promieniſte około głowy. Naywięcey takich w niższym ceſarſtwie.

Pantheæ, głowy ozdobione atrybutami boſtw rożnych.

Parazonium, puginał, mieczyk, ſceptrum, laſka.

Quinarius, numiſma naymnieyſzey proporcyi.

Symbolum albo typus: wyrażenie tego co na polu numiſmatycznym w figurach wybito ieſt.

Oprocz wyzey wſpomnionych numiſmatow przez ktore ceſarzow panuiących, według naſtępowania onych, poczet ſię zbiera, i konſularnych, inne ſą rodzaie numiſmatow Rzymſkich.

Numiſmata konſekracyi, nazywaią ſię te, ktore bito po śmierci ceſarzow, i po uczynioney onychże apotheoſim, gdy w poczet bogow liczono.

Naywięcey numiſmatow takich bito, za czaſow Galliena, ktory ich na cześć kilku poprzednikow ſwoich, naczynić kazał, te ſą: Auguſta, Weſpazyana, Tytuſa, Nerwy, Traiana, Adryana, Antonini Pii, Marka Aureliuſza, Kommoda, Sewera, i Sewera Alexandra. Numiſmatow zatym konſekracyi, ieſt tylko rodzaiow 23.

Numiſmata koloniy albo oſad Rzymſkich ſą rzadkie. Znak oſady nayczęściey wyrażony in typo, człowiek za pługiem idący parą wołow zaprzężonym; czaſem też ieſt proporzec legii kiedy oſada z żołnierzy była złożona. Poſpolicie

cie na numiſmatach takowych wyrażone nazwiſko oſadzcy, *Colonia Julia Beritus.* — *Municipium Auguſta Bilbilis &c.* Gdy oſada miała pozwolenie bić monety, dodawano na iey ſtęplu: permiſſu cæſaris albo SC. Senatûs Conſultô, albo S.R. Senatus Romanus conceſſit, permiſit. Od czaſow Galliena, rzadko ktore numiſma oſad Rzymſkich znaleść można.

Numiſmata konſularne, iako ſię wyżey namieniło, nazywaią ſię, ktore za czaſow Rzeczypoſpolitey wybiiano. Nie kładziano głow konſulow na nich, ale nayczęściey Januſa, lub wozy tryumfalne znaczące zwycięſtwo ludu Rzymſkiego. Za czaſow Sylli Maryuſza, urzędnicy Rzymſcy zaczęli kłaść na monetach pamiątki, i ſymbola zwycięſtw przodkow ſwoich, ztąd częſtokroć takowe numiſmata, nazwiſko familiy konſularnych na ſobie noſzą.

Numiſmata reſtituta nazywaią ſię tak w konſularnych, iako i w ceſarſkich, te w ktorych oprocz wyrażenia i legendy dawney, znayduie ſię nazwiſko ceſarza, ktory ie powtornie bić w mennicy rozkazał, z dodatkiem: Reſtituit; albo też Reſt. Takowe numiſmata od czaſow Tytuſa poczynaią ſię. W numiſmatach familiy o ktorych wyżey namieniło ſię, wiele bardzo ieſt powtorzonych.

Numiſmata Votiva nazywaią ſię, na ktorych wyrażone vota publiczne o zdrowie lub ſukceſſa ceſarzow, te co pięć, dzieſięć, piętnaście &c. lat, odnawiały ſię, iakoż na nich ſą takowe napiſy: Vota quinquennalia, decennalia, vicennalia &c. Czaſem vota publica. Na iednym za czaſow Dyoklecyana i Maximina znayduie ſię napis takowy: *Primis X. Multis XX.*

Numiſmata allocutionum ſą, na ktorych wyrażeni ſą ceſarze mowiący do woyſka z napiſem allocutio. Naypierwſze Kaliguli z napiſem: Alloc. Coh. adlocutio cohortium.

Numiſmata Ciſtoforii z rokazu zwierzchności były bite z wyrażeniem obrządkow Bachuſa, w ktorych ſkrzynie bożkowi temu poświęcone noſzono.

Greckie numiſmata dla rzadkości, ſtarożytności, i wybornego ſtępla więkſzy od Rzymſkich ſzacunek odnoſzą.

Naypierwſzy, (iak niektorzy piſzą), ktory według uſtanowioney wagi z kruſzcow monetę bić w Grecyi począł, był Phædon, około roku 142, przed założeniem Rzymu. Nayſtarożytnieyſze monety, ktore ſię w gabinetach antykwaryuſzow konſerwuią, ſą Cyreneyſkie bite przez Demonaxa pod

pod panowaniem Beluſa IV za czaſow Cyruſa krola Perſkiego, monety Greckie nader liczne ſą, i ſame krolow Syryi, Egiptu i Macedonii, wyſtarczaią do złożenia nader ciekawych kollekcyi. Po zawoiowaniu Grecyi przez Rzymian, na tamecznych monetach częſtokroć znayduią ſię głowy ceſarzow pod ktoremi bite były; od czaſow Dyoklecyana i Maxymiana iuż ſię nie znayduią, oprocz powſzechnych, od Konſtantyna państwa Greckiego, ktore niżſzym ceſarſtwem nazywamy.

Inſze numiſmata, iako to Arabſkie, Egipſkie, Hiſzpańſkie, Etruſkow, bardziey rzadkością i pożytkiem, ktore w oświeceniu hiſtoryi i datt chronologicznych, przynoſzą, niżli wyborem ſtępla ſą znamienite.

Numiſmata Ateńſkie iuż nawet po zawoiowaniu Rzymſkim bite, nigdy wyobrażenia, ani napiſow ceſarzow na ſobie nie maią. Typus ich poſpolicie z iedney ſtrony: Minerwa z drugiey, ſowa i wieniec oliwny.

Krotońſkie, ktore miaſto było Grecką oſadą we Włoſzech, maią na ſtęplu Junonę albo Herkuleſa, z drugiey ſtrony naczynia zwycięzkie: Trzynogi, wieńce laurowe.

Lacedemońſkie, Kaſtora i Polluxa wyrażenia na ſobie maią; ku końcu zaś ceſarzow Rzymſkich, znayduią ſię takowe numiſmata Lacedemońſkie z Herkuleſem a Macedońſkie nayſtarſze ſą krol, Amintaſa pradziada Alexandra wielkiego.

Numiſmata Hebrayſkie, ktore ſię ieſzcze znayduią, według zdania Harduina, wſzyſtkie ſą bite za czaſow Machabeuſzow.

Numiſmata złote Greckie i Rzymſkie, maią w ſobie ten kruſzec czyścieyſzy, niż ſię w monetach naſzych znayduie. Rzymianie roku dopiero Rzymu 547 monetę złotą bić poczęli.

Srebrne numiſmata zaczęły ſię u Rzymian roku 485, do czaſow Septimiuſza Sewera ſrebro ich dobre, daley coraz bardziey zmieſzane. Didius Julianus naypierwſzy z ceſarzow Rzymſką monetę zfałſzował.

Miedziane albo według zwyczaiu antykwaryuſzow ſpiżowe numiſmata, iedne bywaią żołte, drugie czerwoniawe. Zołte nierownie ſzacownieyſze, żeby iednak były z miedzi Koryntſkiey, daremne ieſt niektorych autorow uſiłowanie.

Numiſmata, albo monety cynowe, że Dyonizyuſz tyran w Syrakuzie bić kazał, Julius Pollux świadczy.

Żelaznych numismatow, w żadney kollekcyi nie masz, wspomina iednak Julius Cesar in commentariis, że u Brytannow żelazna moneta kurs miała.

Ołowiane nummi plumbei były niegdyś w używaniu. Plautus nie na iednym mieyscu w komedyach swoich o nich wspomina, kładzie w usta aktora iednego te słowa wyraźne: *Tace, sis faber, qui cudere solet plumbeos nummos.* W sławnym X. Rothelin numismatow zebraniu, znaydowały się dwa żelazne numismata dowodney starożytności, ieden Marka Aureliusza, drugi Lucyusza Verusa z napisem: Imp. Cæs. I. Verus Aug. Na drugiey stronie niewiasta karmiąca węża przy ołtarzu, napis: Saluti Augustor. Tr. P. Cos. II.

Są ieszcze numismata z wielu kruszcow złączenia uczynione naywięcey z srebra, miedzi żołtey i ołowiu, od czasow Augusta i Tyberyusza znaydować się zwykły w kollekcyach. Rothelin z takowych numismatow zebrał był zupełną cesarzow kollekcyą, co było nayrzadszą gabinetu iego ciekawością, według świadectwa i opisania wszystkich, ktorzy iego zbiory numismatyczne oglądali.

Xięgi, z ktorych doskonałą powziąć informacyą i wiadomość można w scyencyi numismatyczney, są następuiące.

Dionysii Petavii Rationarium temporum.

Philippi Brietii Paralella geographiæ veteris & novæ.

Joan. Harduini Nummi populorum & urbium illustrati.

Ezechielis Spanhemii Dissertationes de præstantia & usu numismatum antiquorum.

Huberti Goltzii Sicilia & magna Græcia, sive historiæ urbium & populorum Siciliæ & magnæ Græciæ, ex antiquis numismatibus restitutæ.

Vaillant numismata imperatorum, Augustorum & cæsarum a populis Romanæ ditionis Græce loquentibus, ex omni modulo percussa editio altera ab ipso authore recognita, septingentis nummis aucta. Amstelod. 1700.

Numismata Musæi Teupoli. Venetiis 4to 1736.

Erasmi Frælich Soc. Jesu Quatuor tentamina in re monetaria vetere.

Fulvii Ursini Familiæ Romanæ quæ reperiuntur in antiquis numismatibus, ab urbe condita ad tempora D. Augusti.

Nummi antiqui familiarum Rom. perpetuis interpretationibûs illustrati per Joan. Vaillant.

Imperatorum Romanorum numismata, à Pompeio magno ad Heraclium, ab Adolpho Occone olim congesta, studiô Francisci Mediobarbi. Mediol. 1683 fol. altera editio 1730.

Numismata Imperatorum à Trajano Decio ad Paleologos Augustos, studiô D. Anselmi Banduri fol. 2. vol. Parisiis.

Imperatorum Romanorum numismata à Julio ad Heraclium per Car. Patinum, Argentinæ 1671.

Numismata Imperatorum Romanorum præstantiora à Julio Cæsare ad Posthumum & Tyrannos per Joan. Vaillant. — De Romanis æreis senatûs-consulto percussis &c. cui accessit series numismatum maximi moduli nondum observata. — De aureis & argenteis Parisiis. Bibliotheca nummaria D. Anselmi Banduri, cum notis Fabricii.

Numismatographia, scyencya numismatyczna, zawieraiąca w sobie wiadomość pieniędzy i medalow tak starożytnych iako i świeższych. Wyżey położeni autorowie, doskonałemi w tey scyencyi byli, przetoż ich przepisy i obserwacye regułami być powinny wszystkim, ktorzy w tym rodzaiu nauki, korzystać pragną.

Nummularius, u Rzymian nazywał się ten, do ktorego należało dawać szacunek monecie według wagi, i wewnętrznego waloru.

Nummus albo Numus, szczegulney monety u Rzymian nazwisko, ktora się także zwała sestertius. Położ spolicie obydwa nazwiska razem kładziono, nummus sestertius.

Nur, ziemia woiewodztwa Mazowieckiego, ma swoich urzędnikow i starostę grodowego; miasto stołeczne tegoż nazwiska.

Nuremberg, miasto wolne imperyalne w Niemczech w cyrkule Frankonii, ktorey iest stolicą. Religia Luterska w nim panuie; handle czynią mocnym, dobry rząd bespieczeństwo przysparza; xiążęta domu Brandeburskiego byli burgrabiami Nurembergskiemi; ale Fryderyk I roku 1527 przedał dostoyność tę obywatelom miasta. Rząd Nurembergu iest arystokratyczny.

Nyktelie, uroczystości bałwochwalskie na cześć Bachusa postanowione u Grekow. Przez dni trzy trwały z processyami nocnemi.

Nyktostrateges, urzędnik w Grecyi i Rzymie baczność maiący na bespieczeństwo od ognia.

Nyland, prowincya krolestwa Szwedzkiego nad golfem Finlandzkim.

Nympheum, dom i mieysce publiczne, ogrodami, przechadzkami rozlicznemi przyozdobione dla wszystkich. Takowe Nymphea były w Rzymie, Konstantynopolu, i innych wielkich miastach.

Nymphæ, *patrz* Nimfy.

O.

O, czternaſta litera alfabetu Łacińskiego, vocalis, to ieſt: brzmiąca przez ſię czwarta. Łacinnicy ſtarzy częſtokroć O. zamiaſt U kładli, conſol, zamiaſt conſul; czaſem O. za A. kładziono. *Torquinius* za *Tarquinius*. Także O. za AU, *Plotia* za *Plautia*, O. za E. *voſter* za *veſter*, *coorare* za *curare*, *oitile* za *utile*.

O. ſamo czyta ſię w dawnych napiſach za Officium, olla, omnis, optimus, optio, ordo, oſſa, oſtend. — OA. omnia, OB. obiit. O. B. C. S. ob cives ſervatos. — OCT. Octavius. — O. E. B. Q. C. oſſa ejus bene quieſcant condita. O. H. F. omnibus honoribus functus. OO. omnes, omnino, optimus, ordo. — OP. Oppidum albo Opiter za Jupiter, albo Obnepos, oportet, optimus, opus. OTIM. optimæ.

Litera ta ieſt czaſem figurą liczby. Gdy nad tą literą, kreſka była położona, znaczyła u dawnych liczbę iedenaście tyſięcy, bez kreſki zaś iedenaście. U Grekow ta litera z kreſką z ukoſa nad nią położoną, wyraża ſiedmdzieſiąt, z kreſką zaś na dole, ſiedmdzieſiąt tyſięcy.

Oako, prowincya w Afryce kroleſtwa Angola.

Oannes, pod tym nazwiſkiem Babilończykowie cześć boſką oddawali wodzie.

Oażys, ſtepy dzikie i puſzcze Libii napełnione niegdyś wygnańcami i puſtelnikami. S. Hilaryon na tey puſzczy czas nieiaki przemieſzkał. Neſtoryuſz tamże wygnany życia dokonał.

Obdoryk, kray wielki około morza lodowatego należy do monarchii Roſſyiſkiey.

Obed, ſyn Booza i Ruthy, ieden z przodkow Zbawiciela świata.

Obed-Edom, Izraelita z pokolenia Lewi, arkę przymierza przez trzy mieſiące miał w ſwoim domu, za co wielkie na ſiebie i dom ſwoy błogoſławieńſtwo Boſkie ściągnął. Dawid z iego domu arkę przymierza do Jeruzalem ſprowadził.

Obelisk, rodzay kolumny w wierzchu kończatey. Poſpolicie z iednego kamienia obeliſki zrobione bywały. Seſoſtryſowi krolowi Egiptu, naywięcey przypiſuią autorowie ozdob i wſpaniałości, ktoremi ſwoy kray przyozdobił. Ze zaś nieposlednie mieyſce między ſtrukturami Egiptu miały obeliſki, weyrzenie ſamo na pozoſtałe, ſkonwinkować powinno. Ceſarze Rzymſcy chcąc Rzymowi ozdoby, z zdobyczy Egipſkich przyczynić, niezmiernym koſztem wiele obeliſkow ſprowadzili w to miaſto. Auguſt z Heliopolu dwa obeliſki Seſoſtriſowe do Rzymu ſprowadził, i na polu Marſowym poſtawił z tym napiſem: *Cæs. D. F. Auguſtus Pont. Max. Imp. XII. Cos. XI. Trib. Pot. XV. Ægipto in poteſtatem pop. Rom. redact. Soli donum dedit.* Ten obeliſk wraz z innemi pięcią zagrzebany w ruinach, Sixtus V papież niezmiernemi nakłady wydobył, i na pryncypalnych mieyſcach Rzymu poſtawił. Na tych obeliſkach dotąd znać ieſzcze wyryte Hieroglifiki, te według świadectwa dawnych piſarzow, zawierały w ſobie opiſanie dzieiow krolow Egipſkich, ktorzy ie wyſtawili. Mimo dowcipne Kirchera domyślania, Hieroglifiki dotąd wytłomaczone być nie mogą.

Oblat oblatus, tak ſię nazywali mężowie i niewiaſty świeckie oddaiące ſię na uſługę kościołom lub klaſztorom. Dotąd niewiaſt zgromadzenia, tego nazwiſka używaią, żyiąc pod oſobliwą regułą. W Rzymie S. Franciſzka w Oblatek zgromadzeniu żyła, i dotąd ieſzcze to zgromadzenie trwa. Za czaſow S. Karola Boromeuſza w Medyolanie zgromadzenie kapłanow świeckich pod tytułem Oblatow uſtanowione było. Papież Grzegorz XIII. potwierdził ie. Żyią pod zwierzchnością arcybiſkupa, i od niego na Miſſye i pomoc plebanow używani bywaią.

W kroleſtwie Francuſkim dawnieyſzemi czaſy, świeckim ludziom krolowie nadawali penſye z intrat klaſztorow, takowi nazywali ſię oblatami i czynili uſługi klaſztorowi, z ktorego byli żywieni.

Oblatio ofiara, termin używany w Liturgii i prawie duchownym.

Obligatio, termin powſzechny powinności naſzych; ieſt obowiązek, ktory wypada z prawa albo umowy. Jeſtem obligowany pełnić prawo moiey oyczyzny lub ſtanu, bo ta powinność i poſłuſzeńſtwo prawu, ieſt iedynym węzłem ſpołeczeńſtwa, w ktorym ieſtem. Mam obligacyą zadoſyć czynić zawartey *umowie* bo przez nią, dałem dobrowolnie to prawo na ſiebie, ktore ieſt naymocnieyſze w towarzyſtwie ludzkim; obligacye albowiem z kontraktow pochodzące, uznały wſzelkie narody być *ſtricti juris;* naſze ieſzcze prawa zabroniły ſędziom tłumaczenia kontraktow z odmianą ich wyrazu obligacyi. Nazywamy obligationes *activas* gdy mamy prawo domagania ſię o rzecz nam należącą od kogo. Przeciwnie zaś zowiemy

wiemy obligationes *paſſivas*, gdy ſię znayduiemy winnemi czego komu. Nazywamy ieſzcze obligacyą *cywilną* tę, ktora nas obowiązuie z prawa i powagi cywilney. Inną zaś obligacyą *moralną* ktora wypada albo z porządku, iaki ſama natura założyła między akcyami przyſtoynemi człowieka, albo z obowiązku, ktory religia włożyła na ſumienie. Są obligacye *wieczyſte*, albo nie maiące zamiany, iako te, ktore pochodzą z podległości prawu, albo z dopełnienia ſprawiedliwości w reſtytucyi, nadgrodzie krzywdy uczynioney, albo pomocy na to daney. Są znowu inne obligacye, ktore maią *czas założony*. Są obligacye z *władzy* i *urzędu* ſprawowania wypadaiące; ſą inne *podległość* teyże władzy wkładaiące. Nie maſz człowieka w wolnym użyciu woli ſwoiey zoſtaiącego, ktoryby nie był w więzach obligacyi, podług ktorey ſprawy ſwoie winien ieſt rozrządzać.

OBODZINSKI (Alexander z Obodna), wydał do druku xięgę: Pandora ſtarożytna monarchow Polſkich, zacnością krolow, światłością, wolnością, dzielnością ozdobiona roku 1641.

OBOLUS, moneta miedziana u Rzymian. Grecy ſrebrną monetę tegoż nazwiſka mieli. Miary niektore u rożnych narodow tak ſię nazywały. Obolus Hebrayſki był także nazywany Gerach.

OBORSKI (Tomaſz), biſkup Laodyceńſki, ſufragan Krakowſki, mąż w powinnościach biſkupich nieſpracowany, pobożności wielkiey, umarł 1644, wieku 74. Zycie iego opiſał i do druku podał Staniſław Kuklińſki Jezuita.

OBREPTIO, OBREPTITIE: *pierwſze* z Łacińſkiego znaczy: ſkryte, z użyciem fałſzu, i oſzukania podeyście. *Drugie*: to ieſt adverbium *obreptivè* albo *obreptitiè* z pierwſzego bierze ſwoie znaczenie; to ieſt: gdy kto taiemnie przywiley iaki, albo zapis na dar otrzymuie z krzywdą trzeciego; nazywaią prawni *obreptitie* rzecz wyiednaną, i pod tym terminem czynią o to w aktach zaſkarżenie. *Subreptitie* albo *Surreptitiè* iednoż co do waloru prawnego znaczą z pierwſzemi, lubo czeſto razem ſię kładą, *obreptitie & ſubreptitiè*, albo też *ob*, *& ſubreptitiè*. W etymologii wyrazu Łacińſkiego możnaby rożnicę między temi ſłowami uczynić tę, że *obreptio* znaczy ciche i chytre podeyście; a zaś *ſubreptio* albo *ſurreptio* znaczy taiemne z oſzukaniem, rzeczy zdobycie, czyli taiemną kradzież.

OBRYNSKI (Kazimierz Godfryd), Franciſzkan, iego xięgi w druku: Rzymſkich niegdyś bohatyrow płci oboiey przykłady wierſzem.— Magnanimitatis Polonæ ſpecimen per aliquot brevia poemata illuſtratum 1652. — Bereſtecenſis Bellona, ſeu debellatorum Scytharum, domitorumque rebellium ſub Bereſteczko, commune trophæum lib. 2 Poema heroicum 1652. — Epigrammatum lib. 3. 12mo. 1651. — Marois Izraelis dux Moyſes, ſeu de eductione populi ſacri, ex captivitate Pharaonis, deque univerſa bibliorum hiſtoria lib. 12 carm. heroico 1653.

OBRYZUM AURUM, nazwiſko dawnemi czaſy dawane nayczyścieyſzemu złotu, ztąd Pliniuſz mowi: *auri experimento ignis eſt, ut ſimili colore rubeat quo ignis; atque ipſum obryzum vocant.*

OBSECRATIO, proźba, modlitwa, figura retoryki, przez ktorą wzywa ſię Bog albo człowiek &c. Cicero w mowie za Dejotarem krolem, użył tey figury do Ceſara, mowiąc: *Per dexteram te iſtam oro, quam regi Dejotaro, hoſpes, hoſpiti porrexiſti, iſtam, inquam, dexteram, non tam in bellis & in præliis, quàm in promiſſis & fide firmiorem.*

OBSERVATOR, tak ſię nazywać zwykł aſtronom biegi gwiazd i planet uważaiący. Naypierwſzemi obſerwatorami, że byli proſci paſterze, opinia ieſt powſzechna.

OBSERVATORIUM, mieyſce, w ktorym ſię obſerwacye aſtronomiczne czynić zwykły. Miaſta pryncypalnieyſze i w nich akademie nauk, maią prawie wſzyſtkie ſwoie obſervatoria. Paryſkie od Ludwika XIV krola Francuſkiego wſpaniale zbudowane roku 1664.

OBSIDIONALIS CORONA, nadgroda żołnierſką u Rzymian wodzom, ktorzy nieprzyiaciela od oblężenia miaſta lub obozu odwrocili. Był to wieniec z darnia mieyſca tego, z ktorego nieprzyiaciel ſpędzony był. Poſpolicie żołnierze wodzom ſwoim, ten wieniec chwalebny ofiarować zwykli.

OBSIDIONALIS MONETA, pieniądze z kruſzcu podłego z nieproporcyonalnym do waloru ſzacunkiem bite w czaſie oblężenia, z obowiąſkiem wykupienia onych. Czeſtokroć podobne okoliczności w woynach przytrafiały ſię. Naypierwſzy przykład monety takowey, był pod czas woyny we Włoſzech w oblężeniu Pawii za czaſow Franciſzka I krola Francuſkiego. Moneta w oblężeniu miaſta Kampen roku 1578 bita, z iedney ſtrony na ſtęplu ma wyrażoną datę i walor, z drugiey napis: *extremum ſubſidium.*

OBOZ, znaczy ſpoczynek woyſka ciągnącego. Gdy ieſt w czaſie woyny, powinien być opatrzony ſzań-

cami na koło, po ktorych działa rozſtawione, nie mniey innemi obronami, albo zaſiekami okryty, ktore ſztuka woienna wynalazła na wſtrzymanie impetu, albo raptowego podeyścia nieprzyiaciela. Francuzi nazywaią: *Camp volant*, albo oboz lekki dywizyą pewną woyſka, ktora oddzielona od wielkiego woyſka oſobną ſprawę czyni, nieprzyiacielowi dokucza uſtawiczną na ſiebie pilnością, mieſza iego dyſpozycye, zabiera prowadzoną żywność albo amunicye, i upatruie okazyi profitowania z iego nieoſtrożności. Rzymianie nazywali kommendy takowe: *Expedita manus*.

Obożny koronny i Litewski, ſą dygnitarze i urzędnicy wyżſi, ktorych mieyſce w cywilnych funkcyach przed generałami artylleryi. Z ſamego nazwiſka okazuie ſię ich obowiązek, zakładać oboz na mieyſcu, ktore naywyżſzy wodz w ciągnieniu woyſka wyznaczy.

Occasio, bogini ſzczęśliwey pory, iey poſągi nagie, na głowie z przodu tylko włoſy, na kole ſtoiącą i żagiel trzymaiącą w ręku, ſnycerze i malarze prezentować zwykli.

Occator, bożek u pogan rolnikow i kopaczow.

Occidens, *patrz* zachod.

Occultatio zakrycie; w aſtronomii pora zaſłoniony planetey lub gwiazdy przez przechod mieſiąca lub inney planety przegradzaiącey od widoku obſerwatora.

Occupatio uprzedzenie, zabawienie, figura retoryki, przez ktorą uprzedza ſię zarzut, i za czaſu ſię nań odpowieda.

Ocean, nazwiſko powſzechne morza, *patrz* morze.

Ocean bostwo, w mitologii ſyn Niebios i Weſty, małżonek Tetydy, oyciec rzek i zrzodeł. Według geografow, morze świat otaczaiące, to ma powſzechne nazwiſko, iako ſię wyżey namieniło.

Ochabowicz (Woyciech), Dominikan, piſał teologią, ktora z druku wyſzła roku 1736 w Lublinie.

Ochlokracya, ſkażenie rządu demokratycznego, kiedy gmin ſam rząd i naywyżſzą władzę oſiągnie w państwie. Cicero Tuſcul. Quæſt. lib. V cap. XXXVI o Ephoreyczykach wſpomina, iż wypędziwſzy z pomiędzy ſiebie filozofa Hermodozyuſza, dali wyrok, aby żaden z nich dyſtyngwować ſię nad innych nie mogł: *Nemo de nobis unus excellat.*

Ochmistrz krolowey, *patrz* marſzałek.

Ocieski (Jan z Ocieſzyna), kanclerz wielki koronny, żył za czaſow Zygmunta ſtarego i Zygmunta Auguſta. Miniſter wiadomością rzeczy

rzeczy znamienity. Gornicki w dzieiach ſwoich czyni wzmiankę kłotni iego z Janem Tarnowſkim o ſtaroſtwo Krakowſkie, położył i mowy tak Tarnowſkiego iako i tego Ocieſkiego kanclerza. Tamteyſzych wiekow piſarze pochwałami Ocieſkiego zagęścili xięgi ſwoie. Liſty iego niektore oryginalne w bibliotece Helzbergſkiey konſerwowane, daią dowod nie mniey nauki, iako i pobożności tego zacnego męża.

Oczakow, miaſto Tureckie w Beſſarabii, ktorego okolice Tatarſkiemi hordami ſą oſadzone. To miaſto ieſt nad uyściem w morze Dnieſtru, zwało ſię niegdyś Obia, Miletopolis.

Oda, izba albo ſzkoła w ſzaraiu ceſarza Tureckiego gdzie młodź dworſka zwana Jezoglani, w naukach i kunſztach ćwiczona bywa, żeby ſię ſtawali zdatnemi do dalſzych uſług dworu.

Ode, rodzay rytmu, toż ſamo znaczący co pieśń. Styl iey wſpaniały, i pełen ducha poetyckiego być powinien; wyobrażenia maią być żywe i wzruſzaiące, czczey nadętości i brzmienia prożnego ſłow, mieć w ſobie nie powinna. Zwięzłość duſzą iey ieſt, według maxymy Cicerona: *animorum incendia celeriter extinguuntur.* Między Grekami Pindarus, Horacyuſz między Rzymianami, tym ſpoſobem rytmow, naybaydziey ſię wſławili; i za przykład w tey mierze od wierſzopiſow brani być powinni.

Odenat, krol Palmiry, po wzięciu Waleryana ceſarza przez Sapora krola Partow ſtronę Rzymian utrzymuiąc; wynieſionego zwycięſtwy Sapora, kilkakrotnie poraził i wiele kraiow iego podbił, oparłſzy ſię aż w Atezyfoncie mieście ſtołecznym. Uczyniony nayprzod wodzem naywyżſzym Rzymſkich woyſk w tey części świata, na koniec ſpołtowarzyſzem naywyżſzey godności od Juliana ſyna Waleryanowego, i tytułem Auguſta zaſzczycony, nie przeſtał Partow ścigać i zwyciężać, i był by może potęgę ich do oſtatniego kreſu przywiodł, gdyby od zawiſnych wraz z ſynem pod czas uczty, nie zoſtał zabity. Panował lat cztery. Po śmierci iego Zenobia pozoſtała małżonka, rządy państw mężowych na ſiebie wzięła, tytułuiąc ſię krolową wſchodu, *patrz* Zenobia.

Odeum Odeon, gmach u dawnych, poświęcony muzyce, w ktorym publiczne koncerta grywano. Witruwiuſz opiſuie wſpaniałość Odeum Ateńſkiego wyſtawionego za czaſow Peryklesa. W Rzymie pięć gmachow takowych było, w kto-

w ktorych i koncerta publiczne dawano, i uczący ſię muzyki lekcye brali.

ODOACER, krol Erulow, Scyrtow i Turzylingow, wſzedł w Włoſkie kraie z wielkim woyſkiem, i zwyciężywſzy woyſka Rzymſkie, Auguſtula oſtatniego ceſarza poimał, i w okolicach Neapolu oſadził. Lubo zaś był kacerſtwem Aryańſkim zarażony, od prześladowania iednak Katolikow był daleki. Roku 487 Rugianow narod Niemiecki nad morzem Baltyckim zwyciężył, ich krola Peletha poimał. Gdy Teodoryk krol Gothow ku Włochom ſię zbliżał, zaſzedł mu drogę Odoacer, ale zwyciężony, i przez dwa lata trzymany w oblężeniu, gdy ſię w Rawennie zamknął, pokoy na koniec z Teodorykiem uczynił, mocą ktorego Włochy między nich podzielone. W krotkim iednak czaſie Teodoryk nie mogąc znieść takowego towarzyſza. Odoakra pod czas uczty z życia wyzuł roku 443.

ODOMETRUM, inſtrument do mierzenia przeciągu drog.

ODRISÆ, narod niegdyś w Tracyi mieſzkaiący, ztąd częſtokroć ten kray zwany Odriſiæ tellus. Miaſto ſtołeczne zwało ſię Odriſus, gdzie teraz Adryanopol. Solinus i Thucydydes między Iſtryą i Abderą ich ſiedliſka kładą. Klaudyan i Silius Italicus o tym narodzie wſpominaią. Według Plutarcha Thamyrys ſławny poeta i muzykant, urodził ſię w mieście ſtołecznym kraiu tego.

ODROWĄŻ, dom niegdyś w Polſzcze ſławny, urzędami, doſtatkami, a co nayznakomitſza, mężami wielkiemi zalecony. Z tego domu byli bracia święci Jacek i Czeſław zakonu świętego Dominika, o ktorych pod oſobnemi artykułami wzmianka, ich ſtryi Iwo biſkup Krakowſki, nauką i pobożnością ſławny, wſtąpił na katedrę Krakowſką po dobrowolnym bł. Wincentego Kadłubka uſtąpieniu, iak wiele funduſzow poczynił, nadgrobek iego u Dominikanow w Krakowie opiewa, z ktorego poznać można, iż na chwałę Bożą zbiorow nie żałował, te albowiem kościoły i klaſztory od niego fundowane: klaſztor i opactwo Mogilſkie Cyſterſow. — Norbertanie w Brzeſku. — Szpital i klaſztor w Krakowie kanonikow de Saxia. — Panny zakonu świętego Alberta w Imbranowicach. — Kanonikow Regularnych kościoł i klaſztor w Krakowie. Oprocz wielu kościołow, tak w biſkupich, iako i dziedzicznych dobrach ſwoich ufundowanych, konwent i kościoł w Krakowie

kowie i Sendomirzu Dominikanow od niego ufundowany. Powracaiąc na koniec z Rzymu, gdzie trzykroć peregrynował, nie daleko Modeny w Burgu żyć przeſtał roku 1229. Dwanaście lat rządził kościołem Krakowſkim, i dotąd pamięć iego zoſtaie w uwielbieniu. Jak wielkie w tym domu zacnym, doſtoieńſtwa w iednymże czaſie przebywały, świadczy od Nieſieckiego cytowany dokument roku 1462, klaſztoru Mogilſkiego, na ktorym podpiſy Odrowążow takowe:

Joannes de Sprova arch. Gneſ. & Primas regni.

Nicolaus epiſcopus Premyſlien.

Nicolaus abbas Andreovienſis.

Andreas Odrowąż palatinus Leopolienſis & generalis capitaneus Ruſſiæ.

Jacobus de Dębno alias de Szczekocin regni Poloniæ theſaurarius, capitaneus Sandecenſis & Biecenſis & R. M. pincerna ſupremus.

Euſtachius de Sprowa caſtellanus Radomienſis.

Dobieſlaus de Sprowa caſtellanus Premiſlienſis.

Staniſlaus de Szydłowiec caſtellanus Zarnovienſis.

Paulus de Sprowa dapifer Leop.

Dobieſlaus de Szczekocin ſubdap. Send.

Paulus de Szczekocin capitaneus Oſtryznen. Zawichoſi. Łukovien.

Jacobus de Gury ſubdap. Crac. capitaneus Czerk.

Petrus Godowſki vexillifer Halic.

Henricus de Szczekocin cap. Lubl.

Jacobus de Pniow archidiaconus & adminiſtrator epiſcop. Cracov.

Fratres armorum & domus Odrowązanæ.

Wiele ieſzcze ieſt w Polſzcze dotąd familii, ktore ſię herbem Odrowąż pieczętuią, i tegoż ſą domu, inſzych iednak dzielnic.

ODYN, bohatyr i rządca kraiu Celtow, po śmierci ſwoiey za boga od poddanych miany. O czaſie życia i śmierci iego pewności nie maſz. Nazywany był od Szwedow, Duńczykow, i innych pułnocnych narodow *Vera Tyr*, albo bożek ludzki, *Walgantur* ſtrażnik boiow, *Walford* oyciec woyny. Bartholinus w xiędze: De cauſis contemptæ à Danis mortis, przytacza wytłumaczoną od ſiebie pieśń Duńſką:

Bibemus cereviſiam brevi
Ex concavis craniorum poculis
In præſtantis Odini domicilio.

Cześć boſka oddawana była temu bożyſzczu w Szwabii nawet i nad morzem Baltyckim.

OECOLAMPADIUS (Jan), urodził ſię w Niemczech, i lubo wſtąpiwſzy do zakonu, kapłanem poświęcony zoſtał; omamiony iednak nowością kacerſkich błędow, apoſtował

tował od wiary, i nauki Zwingliuſza ſię chwycił. Wiele xiąg piſał, przez ktore błędy ſwoie rozſiewał; umarł roku 1531, wieku 49.

OECONOMUS, ſzafarz, dyſpozytor, urząd w dawnym kościele trwaiący. Powinności iego były mieć ſtaranie o dobrach kościelnych i goſpodarſtwie należytym. W kościele Konſtantynopolitańſkim ſupremus œconomus tak dalece był znamienity co do prerogatyw ſwoich, iż ceſarze nominacyą onego, ſobie zoſtawili. Izaak dopiero Commenus duchowieńſtwu obierać ekonoma pozwolił.

OECUMENICUS, nazwiſko Greckie znaczące powſzechny. Powſzechne kościoła bożego zbory Ekumenicznemi ztąd nazwane ſą. Patryarchowie Konſtantynopolitańſcy chcąc ſobie pierwſzość iuryzdykcyi w kościele bożym przywłaſzczyć, Ekumenicznemi tytułowali ſię.

OELAND, wyſpa morza Baltyckiego nie daleko prowincyi Szwedzkiey Smaaland, należy do tegoż kroleſtwa; miaſta iey celnieyſze ſą: Borkolm, Ooſtenbi &c.

OETA, gora w Teſſalii nie daleko przechodu Thermopylow, ſławna śmiercią Herkuleſa, ktory ſam ſię dobrowolnie na ſtoſie ſpalił, nie mogąc znieść iadu koſzuli krwią Neſſy centaura napoioney, ktorą mu małżonka iego Deianira przyſłała, uwiedziona zdradliwą tegoż Neſſy radą.

OETINGEN, xięſtwo w Szwabii, maiące udzielnych ſwoich xiążąt, od ceſarza Ottona wielkiego prowadzących genealogią. Miaſto ſtołeczne tegoż nazwiſka nad rzeką Wernitz.

OENISTERIA, uroczyſtość i obrządki w Atenach czynione od młodzieży, przy pierwſzym brody goleniu. Ofiarowano na ten czas Herkuleſowi wino.

OENOMANTIA, ſpoſob wieſzczby u pogan przez wino czyniony to, ktorego do libacyi przy ofiarach używano.

OENOPTOS, urzędnik w Atenach przeſtrzegaiący porządku w ucztach tak prywatnych, iako i publicznych.

OENOTRIA, część Włoſkich krain, w ktorych Arkadyiczykowie byli niegdyś oſiedli, pod rządami Oenotra wodza i oſadzcy ſwoiego. Wirgiliuſz Æneid. lib. I.

Et locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt
Terra antiqua potens armis, atque ubere gleba
Oenotrii coluêre viri.

Dyonizy Halikarneńſki w xiędze I rozdziale III. Oſadę wſpomnioną Arkadyiczykow, ſzeroce i dokładnie opiſał.

OFANTO

OFOATO (Aufidus), rzeka w kroleſtwie Neapolitańſkim, wpada w morze Adryatyckie. Horacyuſz o niey piſze:

Sic tauri formis volvitur Aufidus
Qui regna Dauni præfluit Apuli
Cum ſævit, horrendamque cultis
Diluviem meditatur agris.

OFFICIUM DIVINUM, nabożeńſtwo, obrządek kościelny. Pacierze kapłańſkie tym ſię poſpolicie zaſzczycaią nazwiſkiem, *patrz* obrządek; pacierze kapłańſkie &c.

OFFICYALISTA, powſzechne w prawie Polſkim, oſobliwie ſądowych urzędnikow nazwiſko.

OFFICYAL, namieſtnik biſkupi w ſądach i iuryzdykcyi duchowney.

OFIARA, część Bogu obrządkiem powierzchownym oddaiąca ſię. Rodzaie ofiar wielorakie były i ſą, przetoż o nich czyniona będzie oſobna wzmianka, zacząwſzy od tych, ktore prawemu Bogu w ſtarym zakonie oddawane bywały. Piſmo święte naypierwſzą wzmiankuie ofiarę w ſzczegulności Kaima i Abla ſynow Adamowych. Kaim rolnik, pierwiaſtki pożytkow ziemi ofiarował panu, Abel paſterz pierwiaſtki trzod ſwoich. Ofiara Ablowa ile prawym ſercem ochotnie i ſowicie czyniona, znalazła wzgląd w oczach naywyżſzego, Kaimowa odrzucona zoſtała. Przed prawem ſtarego zakonu danym od Boga ludowi Izraelſkiemu przez Moyżeſza, patryarchowie bez żadnych uſtanowionych obrządkow, ofiary i całopalenia czynili Bogu. Xięgi Lewityku przepiſały ſpoſob czynienia ofiar, czas, liczbę, obowiązki ofiaruiących, zgoła wſzyſtkie liczne dawnego prawa co do ofiar i całopaleń obrządki, i co przedtym każdy w ſzczegulności ofiary i całopalenia czynił, pokoleniu Lewi ſamemu ten przywiley zoſtawiony był. Ofiary przez ſię były darami, ktore każdy przez kapłana kładł w przybytku Bożym, iako to mąkę, chleby, pierwiaſtki zboża, wino, oliwę, i te były nie krwawe. Ofiary krwawe albo całopalenia ſkładały ſię z zwierząt, ktore zabiiano, części ich niektore paląc na ołtarzu. W ofierze oczyścienia za grzech ludu, kozieł przywiedziony przed ołtarz, wolno potym puſzczany bywał. *Patrz* xięgi Lewityku. Ofiara bezkrwawa, nowego prawa, ktorey dawne były cieniem, trwa i trwać będzie do końca świata w ſakramencie ciała i krwi Jezuſa Chryſtuſa.

OFIARY POGANSKIE, Theophraſtus twierdzi, iż naypierwſi Egipcyanie,

nie,

nie, pierwiaſtki pożytkow ziemi ofiarowali bogom, paląc ie z kadzidłem na ołtarzu. Libacye albo ofiary rozlewne, wodą, mlekiem, winem, oliwą, były także u nich w używaniu, i takowe ofiar rodzaie nazywały ſię Nephalia, Melitoſponda, Eleoſponda, Oinoſponda. Według Owidyuſza dawni mąkę bogom ofiarowali.

Farra tamen veteres iaciebant, farra metebant
Primitias Cereri farra reſecta dabant.

Całopalenia z zwierząt naſtały w ten czas kiedy i woyny. Zwycięzcy albowiem na dziękczynienie za ſukces w boiu, podobnym onemuż ſpoſobem, chcieli bogom wdzięczność ſwoią wyrazić. Ztąd hoſtia etymologią bierze ab hoſtibus.

Troiaki był u pogan rodzay ofiary: publiczne kośztem ſkarbu powſzechnego z przykazu zwierzchności, na uproſzenie pomyślności kraiowi, lub dziękczynienie za otrzymaną, odprawowały ſię. Prywatne w ſzczegulności od obywatelow czynione były.

Poſtronne albo cudzoziemſkie odprawowano w Rzymie, gdy lud czcić przedſięwziął bożyſzcze innego kraiu, czyniono więc ofiary obrządkami boſtwu właściwemi.

Także były ofiary za umarłych w Rzymie w mieſiącu Lutym według świadectwa Cicerona: *Februario menſe, qui tunc extremus anni menſis erat, mortuis parentari voluerant.* Obrządek ofiar rożnił ſię według bożyſzcza, na ktorego cześć czynione były. Boſtwom niebieſkim zwierzęta białe nie do pary ofiarowano. Piekielnym czarne, z libacyą wina, i mleka i krwi bydląt zabitych. Boſtwom morſkim i wodnym na brzegu morza lub rzek zwierzęta białe i czarne, z ktorych ielita wrzucano w wodę czyniąc libacye z wina. Ziemſkim bogom ofiarowano zwierzęta białe. Powietrznym libacye z wina, miodu, i wonność kadzidła.

Victima albo bydlę, ktore ofiarować miano, powinno było być zdrowe i bez zmazy, nie mieć ięzyka czarnego i uſzu przerzniętych; złocono im wierzch łba i rogi, oſobliwie bykom i krowom, uwieńczano zatym kwiaty i wſtęgami, i tak przybrane przyprowadzano do ołtarza. Tam powtore uważano pilnie, czyli victima nie miała w ſobie zmazy, i ten obrządek nazywał ſię probatio hoſtiarum & exploratio. Po takowym roztrząśnieniu, kapłan ubrany w ſzaty uroczyſte, z aſyſtencyą przyzwoitą, zaczynał nakſztałt ſpowiedzi, uznaiąc niegodność ſwoią, i obrociwſzy ſię według przepiſow wołał na lud: Hoc age, nakazuiąc pil-

pilność, baczność i modeſtyą aktowi takowemu przyzwoitą. Na ten czas urzędnik, maiąc laſkę w ręku obchodził bałwochwalnicę, i wyprowadzał tych, ktorym ſię pod czas ofiar znaydować nie godziło. Owidyuſz w drugiey xiędze Faſtorum wyraża iakie to były oſoby:

Innocui veniant, procul hinc, procul impius eſto
Frater, & in partus mater acerba ſuos:
Cui pater eſt vivax; qui matris digerit annos
Quæ premit inviſam ſocrus amica nurum.
Tantalidæ fratres abſint, & Jaſonis uxor
Et quæ ruricolis ſemina toſta dedit!
Et ſoror & Progne, Tereusque deabus iniquus
Et quicunque ſuas per ſcelus auget opes.

Gdy zatym wyſzli, ktorym ſię być przy ofierze nie godziło, wołał kapłan: Favete animis, & paſcite linguam, nakazuiąc milczenie, ſkromność i attencyą. Święcono zatym wodę, w ktorą popioł kapłan miotał, czytaiąc modlitwy, i trzymaiąc ſię rogu ołtarza, obrocony twarzą na wſchod. Przywodzono więc ofiary, ktore ofiarnik kadził, i ztąpiwſzy z graduſow ołtarza, brał w rękę placek poświęcony, zwany mola ſalſa i rzucał na bydlę winem ie kropiąc (ztąd *immolatio*, *molæ illatio*) lał potym wino między rogi bydlęcia, mówiąc: mactus hoc vino inferior eſto. Wyrwawſzy potym trochę ſierzci z pomiędzy rogow, rzucał ie w ogień. Rozkazywał zatym Victimario aby bydlę zabiiał, ten ſiekierą w łeb ie uderzał, a drugi gardło nożem przerzynał, trzeci zaś naczynie podſtawiał, w ktore krew ſpływała. Palono ścierwo wraz z ſkurą, łeb zaś zawieſzano w przyſionkach uwieńczony kwiatami. Gdy te obrządki dokończone były i ofiara ſpalona, mowił ofiarnik do ludu: J, licet, zatym ſzli wſzyſcy do domow ſwoich, ci zaś ktorzy czynili ofiarę poſpolicie śli na ucztę z ofiarnikiem. Grubych narodow i dzikich, a czaſem i oświeconych zabobonność ważyła ſię ludzi dawać na ofiarę, rozumieiąc: iż tak okrutnemi obrządkami zagniewane boſtwo, tym łacniey ułagodzi, im bardziey prawa i obowiązki ludzkości i przyrodzenia złamie.

Oficer, nazwiſko powſzechne urzędnikow woyſkowych tak Polſkiego, iako i cudzoziemſkiego autoramentu.

Og, krol Bazanu, ſprzeciwił ſię Izraelitom do ziemi świętey przychodzą-

dzącym, i zbroyno im zaſtąpił w mieście Edray, gdzie za pomocą Bożą zwyciężony ze wſzyſtkim ludem ſwoim zginął. Iż był z rodzaiu olbrzymow Og, piſmo święte wſpomina, i że łoże iego żelazne było w Rabbath mieście konſerwowane.

Ogigia, wyſpa bogini Kalipſo. Pliniuſz o niey w xięgach ſwoich czyni wzmiankę.

Oginski (Karol), dykcyonarz Morerego wſpomnina, iż z Francuzkiego na Łacinſki ięzyk przełożył xięgę Fareta o prawym i uczciwym człowieku, wyſzła zaś z druku w Francker roku 1643.

Oginski (Grzegorz), zwany poſpolicie (Hrehory), ſtaroſta Zmudzki, hetman wielki Litewſki, mąż waleczny, z Szwedami kilkakrotnie ſzczęśliwie potykał ſię. Piotrowi wielkiemu carowi wielce miły, ktory w nim odwagę i umyſł wſpaniały ſzacował; umarł roku 1709.

Oginski (Alexander), ſyn woiewody Połockiego, podał do druku oracyą na pochwałę bł. Jana Kantego roku 1680.

Ognius, nazwiſko albo przydomek od dawnych Francuzow nadane Herkuleſowi czyli Merkuryuſzowi, ktorego kraſomowſtwa wynaleźcą, i kraſomowcow patronem być twierdzili, iakoż poſągi iego tak zawzdy były wyrażane, iż z uſt łańcuchy wychodziły wiążące uſzy ſłuchaczow. Tym ſpoſobem dzielność wymowy zniewalaiącey wyobrazić chcieli.

Ohio, rzeka wielka Ameryki północney w kraiu Irokweyczykow i oſadach nowey Francyi, wpada do morza w kraiu Miſiſippi.

Oinomancia, wieſzczba z uważania koloru i innych wina przymiotow, była w używaniu u Rzymian według świadectwa Wirgiliuſza Æneid.

Vidit thuricremis cum dona imponeret aris
(Horrendum dictu) latius nigreſcere ſacros
Fuſaque in obſcænum ſe vertere vina cruorem.

Oira, miaſto ſtołeczne prowincyi Otrantu w kroleſtwie Neapolitańſkim.

Oise, rzeka we Francyi *Oeſia* przedziela Szampańſką prowincyą od kraiu Hainault, wpada w Sekwanę niedaleko Paryża.

Okolski (Szymon), Dominikan, mąż uczony i xięgami, ktorych ſię liczba kładzie dość wſławiony, ſą zaś naſtępuiące: Orbis Polonus herbarz Polſki na trzy tomy rozdzielony in folio, Pierwſzy tom z druku wyſzedł w Krakowie roku 1641, drugi 1643, trzeci 1648. — Ruſſia florida, ſeu de incrementis Ord. Præd. laboribus, fundationibus Conventuum in Ruſſia, Leop. 1646. — Preco Divini verbi Albertus magnus &c. Crac. in 4to 1649. — Dyaryuſz woyny pod Starczem. — O cudach w Podkamieniu. — Tryumfalna chorągiew kazanie na pogrzebie Cetnera.

Oldemburg, miaſto w Weſtfalii ſtołeczne hrabſtwa tegoż imienia, ktore należy do krola Duńſkiego. Monarchowie albowiem Duńſcy ſą z familii hrabiami Oldemburſkiemi.

Olesko, miaſto niegdyś dziedziczne Daniłowiczow familii w woiewodztwie Wołyńſkim, nader ſławne urodzeniem Jana III krola Polſkiego roku 1629.

Oleśnicki (Zbigniew), kardynał biſkup Krakowſki, z młodych lat żołd woyſkowy traktował, i pod czas batalii Grünwaldzkiey, Dypolda Kyteryca, ktory z kopią na krola Władyſława Jagiełła zmierzał, on z konia walecznie zwalił, monarchy ſwoiego życie w oczach woyſka całego ocaliwſzy. Wdzięczen dzieła takowego Władyſław, Oleśnickiego udarował i wielce poważał; a gdy ten ſtan ſobie potym duchowny obrał, wiele mu do doſtąpienia Krakowſkiego biſkupſtwa dopomogł. Na tym urzędzie iak pilnie dobrego paſterza, nie mniey iak prawego ſenatora, obowiązki pełnił, kroniki, napełnione pochwałami wielkiego tego męża, ſą dowodem. Witoldowi pragnącemu korony Litewſkiey, mężnie ſię oparł, lubo krol Władyſław przez ſłabość umyſłu zdał ſię w tey mierze ſprzyiać żądzom xiążęcia Litewſkiego, nie bez oczywiſtey uymy ſławy ſwoiey i dobra publicznego. Pod trzema krolmi, Władyſławem Jagełłem i dwoma iego ſynami, Władyſławem i Kazimierzem, wielki ten ſenator był duſzą rad publicznych, i wiernym oyczyzny ſwoiey ſtrożem. Dobra ſtołu biſkupiego, kupnem Siewierſkiego xięſtwa pomnożył. Fundacye liczne w dyecezyi ſwoiey poczynił. Katedrę ozdobami znacznemi zbogacił i ukſztałcił. Pełen na koniec zaſług, śmiercią ſprawiedliwych żywota chwalebnego dokonał roku 1455, wieku 66, ſiedział na katedrze ſwoiey lat 32.

Oligarchia, ſtan państwa, w ktorym przy niektorych wybranych oſobach rządy publiczne zoſtaią. Stan Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey kilkakrotnie pod Decemvirami był w Oligarchii; doświadczenie iednak nauczyło, iakie ſą zdrożności takowego rządu, oſobliwie gdy ku ſchyłkowi wolności Triumwirowie władzą i prowincye państwa Rzymſkiego między ſie-

siebie podzielili. Stan takowy znakiem iest oczywistym upadaiącey wolności, i ostatnim stopniem ku iedynowładztwu.

Oliwa, klasztor i opactwo Cystersow w okolicach Gdańska, fundowany od dawnych xiążąt Pomorskich. Traktat w tym mieyscu roku 1660, między Polską, cesarzem i Szwecyą zawarty. Rezydencya i ogrod wspaniały opata, wiele mieyscu temu ozdoby dodaie.

Oliva (Jan Paweł), generał zakonu Jezuitow obrany roku 1661. Przedziwna rostropność i przymioty tego zacnego męża, powszechne mu za życia sprawiły poważenie; umarł roku 1681, wieku 81.

Oliwarez (Guzman), hrabia i xiąże, pierwszy minister i faworyt Filippa IV krola Hiszpańskiego, traktat Pireneyski z Francuskim ministrem kardynałem Mazaryni zawarł; dysgracyowany na koniec od monarchy swego w krotce na wygnaniu żywota dokonał.

Olizar (Aaron Alexander), iest w druku iego xięga: De politica hominum Societatis &c. in 4to Dantisci 1651.

Olszewski (Jakub), Jezuita umarł w Wilnie roku 1634, wydał do druku: Kazania, albo tytuły rożnych lat rożnym osobom wystawione w Wilnie roku 1645 in 4to.

Olszowski (Jędrzey), arcybiskup Gnieźnieński prymas był wprzod biskupem Chełmińskim, podkanclerzym koronym, od Jana III prymasem uczyniony. Mąż nauki niepospolitey, biegłości zaś w traktowaniu interessow publicznych nadzwyczayney. Po abdykacyi Jana Kazimierza, on naypierwszy Michała Wiśniowieckiego na kandydacyą do tronu proponował; w xiędze: Censura candidatorum, i tak daley rzeczami kierować umiał, iż ta elekcya nad spodziewanie wszystkich, mimo usilność Prażmowskiego prymasa i Sobieskiego hetmana doszła. W czasie krotkiego panowania tego monarchy, na Olszowskim interessa publiczne naybardziey się opierały, iakoż i onym wydołać i krola od zamachow przeciwney partyi obronić i ocalić potrafił. Prymasem nominowany pasterza dobrego obowiązkow w dyecezyi pełnić nie zaniechał, co chwalebnie i w Chełmińskiey dyecezyi, mimo zabawy ministrowskie czynił. W interessach na koniec publicznych ziechawszy do Gdańska, tamże po krotkiey chorobie żywota dokonał roku 1677. Trzy lata tylko urząd naywyższy hierarchii duchowney w Polszcze piastowawszy. Xięgi od niego pisane są: Vindiciæ contra Svecos in 4to 1657. — Censura candidatorum sceptri Polonici 1669. — De archiepiscopatu Gnesnensi, legatione nata, privilegiis archiepisc. Gnesn. — Singularia juris patronatus Regii.

W listach Andrzeia Załuskiego biskupa Warmińskiego, wiele onychże tegoż Olszowskiego znayduie się.

Olszowski (Marcin) Jezuita, umarł roku 1667. Jest w druku iego xięga: Judicium theologicum de sacramentali absolutione & peccatis militum in regno Poloniæ colligatorum 1661. Taż sama xięga po Polsku przetłumaczona pod tytułem: Rozsądek według teologii &c. drukowana roku 1663.

Olymp, gora sławna w Macedonii osobliwszym sposobem poświęcona Jowiszowi. Zkąd poszło, iż rymotworcy niebo mieszkanie bogow Olimpem nazwali.

Olympia, miasto Peloponezu, w ktorym była sławna bałwochwalnica Jovis Olympii, nie daleko zaś iey stadium, albo mieysce, umyślnie sporządzone na igrzyska publiczne, ktore z wielkim rozmaitego ludu konkursem, co cztery lat odprawiały się. Ztąd sposob rachowania lat w Grecyi na Olympiady, w każdey zktorych, według czasu igrzysk, lat cztery zawierało się. Herkules naypierwszy te igrzyska na cześć Jowisza postanowił roku od stworzenia świata 2886. Iphitus odnowił w lat 372, po ich pierwszym ustanowieniu. Pierwsza Olympiada zaczęła być rachowana roku od stworzenia świata 3208, w lat 505 po zburzeniu Troi, 776 przed narodzeniem Chrystusowym, 24 po założeniu Rzymu. Lata przez Olympiady przestano rachować około roku 440 po narodzeniu Chrystusa pana.

Skaliger, aby wyraził wdzięczność, ktorą w chronologii mieć powinna historya Olympiadom, wielbi ie i pozdrawia mowiąc: *Salve veneranda Olympias, custos temporum, vindex veritatis historiæ, frænatrix fanaticæ Chronologorum licentiæ.*

Omar, Kalif trzeci po Mahomecie panować zaczął roku 634, 13 hegiry. Przez lat dziesięć rządow swoich, Syryą, Chaldeą, Mezopotamią, Persyą i Egipt zawoiował, i tym sposobem ugruntował potęgę Muzułmańską. Jerozolimę miasto zdobywszy, z Chrześciany dość łaskawie się obszedł. Zabity od iednego Persyanina niewolnika swoiego roku hegiry 23.

Ombri albo Umbri, narod dawnych Celtow, o ktorych Pliniusz w xięgach swoich czyni wzmiankę.

Ombrici, narod dawney Illiryi, tam miał według Herodota ſwoie ſiedliſka, gdzie Kroacya.

Ombria, prowincya ſtanow duchownych we Włoſzech zamyka w ſobie xięſtwa Urbinu i Spoletu. Spolet ſtołecznym ieſt miaſtem kraiu tego, miał zaś niegdyś właſnych ſwoich xiążąt, tak iako i Urbin.

Ombrometrum, machina hydrauliczna, przez ktorą miarkować można wielość i miarę wod deſzczowych.

Omniach, Arab był przodkiem familii Omniachow, w ktorych ręku naywyżſze rządy Muzułmanow zoſtawały przez lat 91. Czternaſtu było Kaliſow z tego domu, oſtatni nazywał ſię Marwan-Ben-Mohammed, z życia i tronu wyzuty przez Abbaſſydów.

Omophos, ſtroy dam Rzymſkich na kſztałt płaſzcza albo welum, ktorym głowy przykrywały.

Omrach albo Omra, tytuł powſzechny, ktory w państwach wielkiego Mogoła obywatelom znacznieyſzym dawany bywany.

Oneiromancya, kunſzt guślarſki tłumaczenia ſnow u pogan.

Onesimus (święty), uczeń Pawła S. był niewolnikiem Philemona, i gdy od niego do Pawła świętego uſzedł, otrzymał liſt od świętego apoſtoła z zaleceniem ſwoim. Philemon zatym uwolnił go, i odtąd przy Pawle świętym zoſtawał. Chwalebne życie męczeńſtwem ſkończył za prześladowania Domicyana roku 95.

Onkelos, ſławny Rabin Zydowſki autor paraphraſis Chaldeyſkiey, na pięć xiąg Moyżeſzowych, według świadectwa niektorych autorow, żył za czaſow Chryſtuſa pana.

Onomancya, wieſzczba z liter nazwiſka pytaiącego ſię, albo też z tego, co ſamo nazwiſko znaczyć mogło; ztąd Prudencyuſz o męczeńſtwie świętego Hippolita piſząc twierdzi, iż go tyran dla nazwiſka, końmi rozſzarpać kazał:

Ille ſupinata reſidens, cervice, quis, inquit,
Dicitur? affirmant, dicier Hippolitum,
Ergo ſit Hippolitus, quatiat turbetque jugales,
Intereatque, feris dilanietur equis.

Onomatopæa, tworzenie ſłow dźwiękiem wyrażaiących nieiako rzecz, ktorą znaczą, i dla tego Wachter in Gloſſario nazywa ią: Vox repercuſſa naturæ.

Ontario, ięzioro świętego Ludwika w Ameryce pułnocney niedaleko kraiu Huronow znayduie ſię. Rozciąga ſię wzdłuż na mil 50.

Ontologia, ſcyencya ieſteſtwa w powſzechności. Scientia entis conſiderati in ſe ipſo.

Ooster-

Oosterge, kray Fryzyi, należy do Rzeczypoſpolitey Hollenderſkiey, miaſta w nim pryncypalne, Dockum i Lewarda.

Opalia, uroczyſtości w Rzymie na cześć bogini Ops, małżonki Saturna obchodzone bywały 19 Grudnia z wielkiemi obrządkami.

Opalinski (Piotr), kaſztelan Gnieźnieńſki, mąż nauką, obyczaynością, i wielkiemi przymiotami wſławiony, tak dalece, iż za naleganiem ſenatu, młodego Zygmunta Auguſta edukacya, iemu była powierzona; mowi więc Orzechowſki o Zygmuncie krolewicu: *Segregatus à matre, vixit in cura hominis prudentis Petri Opalińſki caſt. Gneſnenſis, quo magiſtro ille uſus, in cognoſcenda Republica, ac in perſpiciendis hominum moribus, ſummam ſpem de ſe & patri & regno dabat.*

Jak zaś był w intereſſach publicznych biegłym, a razem w uſłudze publiczney nieſpracowanym, dał iawne dowody, będąc poſłem nayprzod do Ferdynanda krola Węgierſkiego, drugi raz do Rzeſzy Niemieckiey, trzeci do Pawła III papieża, czwarty do Ferdynanda krola Rzymſkiego, piąty do Karola V ceſarza, ſzoſty do Solimana ceſarza Tureckiego; umarł roku 1545.

Opalinski (Jędrzey), marſzałek wielki koron. miniſter powagi maieſtatu, ſtatecznie i nieodſtępnie przeſtrzegaiący, pod krolmi Zygmuntem Auguſtem, Henrykiem, Stefanem, Zygmuntem III, piaſtował urząd ſwoy tak znamienicie, iż o nim Reſcius in epiſt. mowi: *Qui nobis hodie priſtinam illam dignitatem & auctoritatem, quæ in regni mareſchalco ſumma eſſe conſueverat, quaſi intermiſſam reſtituit*; umarł roku 1593.

Opalinski (Łukaſz), marſzałek nadworny koronny, mąż nauki wielkiey, nie mnieyſzey w ſprawowaniu intereſſow publicznych biegłości; umarł roku 1662. Piſał xięgi naſtępuiące: Polonia defenſa contra Barclavium Joannem, ubi de regno & gente Polona multa narrantur, in 4to Dantiſci 1648. — De officiis libri III, in quibus Chriſtianæ ſapientiæ, id eſt moralis philoſophiæ, juris prudentiæ, imo & theologiæ pleraque & præcipua, nova hactenus ratione atque methodo, accurate explicantur Cracoviæ fol. 1649. Amſt. 12 1668. — De gubernatione Reipublicæ & modo comitiorum in Polonia peragendorum & concludendorum. — De cauſa hæreſeos ac remediis ejusdem. — Epiſtolæ morales. — Judicium de ſtatu ac bellis Sveticis in imperio geſtis per annos triginta. — Porta aurea introducens ad ſacram hiſto-

historiarum ecclesiasticarum basilicam, pro gymnasio Opaleniano Sierakoviensi in 8vo 1650. — Mowa oddaiąc pieczęć Jerzemu Ossolińskiemu i Radzieiowskiemu staroście Łomżyńskiemu. — Witanie na seymie krola Władysława, gdy był marszałkiem poselskim roku 1638.

Opatovius (Adam), professor akademii Krakowskiey, xięgi od niego pisane są: Tractatus de indulgentiis. — In summam D. Thomæ Aquin. commentarius. — Super Missus Asc. — Zycia świętego Jacka. — Bł. Salomei i Kunegundy. — Medytacye na dni roku całego.

Opatow, miasto w woiewodztwie Sendomirskim, przyozdobione kollegiatą, w ktorey z mosiądzu piękny nadgrobek i wielce ciekawy Krzysztofa Szydłowieckiego kanclerza wielkiego koronnego.

Opera, poema dramatyczne, do śpiewania akkomodowane. W Francuzkim ięzyku Quinault, w Włoskim Metastazyusz naywybornieysze opery pisali.

Operatio, w logice, działanie umysłu tak się nazywa, troiste iest: 1mo apprehensio albo perceptio, postrzeżenie, poięcie. 2do Judicium rozsądek. 3tio Ratiocinium, dyskurs albo sposob traktowania lub opisania rzeczy.

Ophir, kray z ktorego okręty Hirama krola Tyru i Salomona co trzy lata przywoziły złoto. Rożne są zdania geografow o sytuacyi krainy tey, ile że na fundamencie nazwiska samego do żadnego z kraiow tak Afryki iako i Azyi przywiązać się nie można. Zdanie tych, ktorzy Ophir w Ameryce kładą, na zbyt słabych zda się być zasadzone fundamentach.

Ophitowie, kacerze od Gnostykow zasięgaiący zdania i błędy; cześć Boską oddawali wężowi, ktory zwiodł Ewę, mieniąc, iż to był Chrystus, ktory potym wstąpił w Jezusa. S. Epifaniusz obszernie ich błędy wypisał.

Ophni i Phinees, synowie wielkiego kapłana Heli, za nieprawości swoie wraz z pokoleniem całym od Boga ukarani, zgineli w obozie na woynie z Filistynami, i Arka przymierza zwycięzcom dostała się.

Opinia, zezwolenie umysłu na propozycyą, ktora mu się być zdaie prawdziwa, nie z zupełną iednak o prawdzie oneyże konwikcyą. Jakoż definicya szkolna opinii takowa iest: *assensus intellectus cum formidine de opposito.*

Opinionistæ, kacerze za czasow Pawła II papieża, ubostwa doskonałość nadewszystko wynosili, u-właczali więc powadze i zwierzchności duchowieństwa, twierdząc, iż ich iuryzdykcya nie ważna była, dla defektu ścisłego ubostwa.

Opisthodomos, nazwisko skarbu publicznego w Atenach.

Opoczno, miasto stołeczne powiatu w woiewodztwie Sendomirskim, ma starostę grodowego.

Opole, miasteczko niegdyś dziedziczne familii Tarłow, w ktorym Ignacy Konarski Piar, założył pierwszą szkołę rzemieślniczą, fundusz ten nader pożyteczny approbowany przez Rzeczpospolitą.

Opolskie xięstwo, w Sląsku, miało niegdyś udzielnych xiążąt z familii Piastow, po ktorych zeszłey linii, dostało się w dom Austryacki.

Opima Spolia, u Rzymian nazywał się łup zbroi lub oręża, ktory wodz Rzymskiego woyska Jowiszowi Feretryiskiemu ofiarował, gdy sam własną ręką zabił wodza woysk nieprzyiacielskich. Trzy tylko w historyi Rzymskiey są przykłady takowych z zdobyczy ofiar. Naypierwszy Romulus zabiwszy w potyczce ręką własną Akrona krola Cenineyczykow, zbroię iego na ofiarę oddał Jowiszowi Feretryiskiemu. Drugi Cornelius Cossus zabiwszy ręką własną Tolumniusza krola Toskanow. Trzeci Marcellus, ktory zabił Wirydomana krola Gallow.

Opinatores, w woysku Rzymskim nazywali się ci, ktorzy żywności dodawali dla ludzi i trawy dla koni, nazywani także bywali: procuratores, probatores, æstimatores.

Oppia lex, prawo Rzymskie od Oppiusza trybuna pospolstwu proponowane, od ludu przyięte i approbowane, zakazuiące zbytkow w szatach matronom Rzymskim. Przepisało wiele złota nosić mogły, i po mieście na wozach się przeieżdżać zabraniało. Tyle iednak miała kredytu płeć niewieścia, iż w lat 20 po pierwszym ustanowieniu, prawo to skassowane, a przez naturalną konsekwencyą, zbytek w dwoynasob pomnożony został.

Oppidum, nazwisko u Rzymian miast mnieyszych. Cicero etymologią iego taką czyni: *oppida quod opem darent.*

Ops albo Rhea, matka bogow, małżonka Saturna, miała w Rzymie zbudowaną bałwochwalnicę od Tacyusza krola Sabinow.

Optimismus, systema utrzymuiące, iż cokolwiek iest, dobrze iest, i lepiey być nie może.

Optyka, scyencya widoku światła, dzieli się na katoptrykę, dyoptrykę i perspektywę, o tych pod osobnemi artykułami.

Oratio, *patrz* mowa.

Ora-

Orator, *patrz* mowca.

Oratoryanie, kongregacya kapłanow od świętego Filipa Neryuſza w Rzymie uſtanowiona, potwierdzona od Grzegorza XIII papieża roku 1575.

Oratoryanie Jeſu Chriſti, kongregacya kapłanow uſtanowiona we Francyi od kardynała Berulla, potwierdzona od Pawła V papieża roku 1613.

Orbita, w aſtronomii linia drogi, ktorą chodzi planeta albo kometa każda w ſzczegulności.

Orchestra, mieyſce w teatrach dawnych i teraźnieyſzych wyznaczone dla muzyki, u Rzymian naypierwſze było w orcheſtrze, i dla tego tam ſenatorowie i panny Weſtalſkie ſiadały.

Ordalium, termin w dawnym prawie wzięty z Saſkiego ſłowa ordela znaczący probę oczyścienia, iakie ſię przedtym w proſtocie czaſow wieku dawnieyſzego czyniły przez poiedynek, uięcie rozpalonego żelaza, topienie i inne nie roſtropne ſpoſoby, ktoremi dociec prawdy, i niewinność okarżoną pokazać uſiłowano.

Order, znak dyſtynkcyi dla oſob, zaſługami, urzędy, godnością znamienitych. W dawnych dzieiach, lubo żadnych w ſzczegulności orderow poſtanowionych, nie znayduiemy, przecież powierzchowne znaki były, przez ktore oſoby zaſzczycone urzędami, rożniły ſię od innych obywatelow. Filozofi nawet ſtroy mieli oſobliwy, przez ktory poznawani bywali.

Z orderow teraz w używaniu zoſtaiących, nayſtarſzy złotego runa od Karola xiążęcia Burgundyi, poſtanowiony.

W kroleſtwie Angielſkim naypierwſzy order periſcelidis albo podwiązki, order balnei albo łaźni Chardon.

W Auſtryi order złotego runa, świętego Stefana, woyſkowy Maryi Tereſſy.

W Danii ſłonia, Dannebrog.

We Francyi świętego Ducha, S. Michała, woyſkowy, S. Ludwika, S. Łazarza.

W Hiſzpanii złotego runa, nayświętſzey Panny, woyſkowe: Kalatrawa, Alkantara.

W Moſkwie, S. Jędrzeia, Alexandra Newſkiego, S. Anny, S. Katarzyny dla dam, woyſkowy S. Jerzego.

W Portugalii Chriſti.

W Pruſiech, orła czarnego, pour le merite.

W Sardynii, Annuntiatæ, woyſkowy S. Maurycyuſza.

W Szwecyi, cherubinow, ſzpad, woyſkowy gwiazdy polarney, wozu dla kunſztow i nauk.

Włady-

Władyſław Łokietek na weſelu ſyna ſwoiego Kazimierza uſtanowił był order orła. Jakie były kawalerow obowiązki, orderu forma, i iak długie trwanie; hiſtorye nie daią doſtatecznego oświecenia.

Za radą Oſſolińſkiego kanclerza wielkiego koronnego, Władyſław IV. krol zamyślał był poſtanowić order, albo konfraternią N. Maryi Niepokalanie-poczętey, dla rożnych iednak trudności, to przedſięwzięcie ſkutku nie wzięło. Statuta iednak teyże konfraternii kawalerſkiey dla ciekawości tu ſię kładą:

IN NOMINE DOMINI AMEN.

Vladiſlaus IV. D. G. rex Poloniæ &c. &c. &c.

Ad perpetuam rei memoriam. Notum facimus, nos ubi primùm liberis & concordibûs Polonæ & Lithuaniæ gentis ſuffragiis, maiorum noſtrorum ſolium conſcendimus, enſemque illum tot Divorum prædeceſſorum noſtrorum triumphis nobilem, ſacra antiſtitis manu, lateri noſtro accinctum ad ipſas Divini Numinis aras ſtrinximus, eò primam ſollicitudinis noſtræ intentionem convertiſſe; ut omnem ſubditorum noſtrorum in armis excitationem a Divinæ Maieſtatis honore & gloria auſpicaremur. Hæc enim bellicoſiſſimæ gentis pectora, quorum nos anteſignanum Deus eſſe voluit, nullis tecta muris aut propugnaculis, patentes ditionum noſtrorum campos, ſine peculiari Numinis ope tueri, & nuda fortitudine armatos hoſtium impetus frangere haud queunt. Quo verò maiora cælitus requirant, recipiantque auxilia, eò ardentius ſupernorum caſtrorum humili devotione expectent ſocietatem, eſt neceſſe. Et quamvis univerſa hæc nobilitas equitum, uti munus, ita & dignitatem ſuſtineant, paucique reperiantur, qui patruorum inſtitutorum obliti, prætextam non in caſtris deponant: illis tamen, quos generoſiores ſpiritus, & ardor nobilis, non ſequi ſolum, ſed & præire, nec partem aliquam, ſed totam vitam gloriæ devovere cogit, id peculiari ratione curandum eſt. Horum ergò pectoribus tremendum barbaris crucis ſacroſanctæ clypeum parare volumus, ordinem inſtituendo, quem ad Dei omnipotentis Opt: Max: eiusque glorioſiſſimæ matris honorem erigimus, fundamusque; certo numero virorum ex omni Equeſtri ordine, huiusmodi ordinis militaris equites Immaculatæ Virginis

appellari volumus, appellamusque; & eis ſequentes leges, uti primus author & inſtitutor præſcribimus.

De numero.

Numerus fratrum excedet ſeptuaginta duos, præter principem, hic enim numerus diſcipulorum cæleſti principi placuit, ſed & patronæ noſtræ tam gaudiorum quam dolorum myſteria ſeptenario numero terminantur.

De nobilitate.

Genus Equitum nobile, & quorum à majoribus derivata antiquitas, nulla macula defædata, nulla ſuſpitione in dubium revocata.

De patria.

Cum non ſolum ad ſplendorem ordinis Equeſtris, ſed etiam ad emolumentum ditionum, nobis ſubditarum, iſte ordò reſpiciat; Equites ex his ſubditis noſtris regni Poloniæ magnique ducatus Lithuaniæ, ac provinciarum ipſis annexarum, eligentur. Licitum tamen erit imperatores, reges, principes, viroſque illuſtres exteros, in hunc ordinem cooptare, modò numerum viginti quatuor non excedant; reliquus numerus usque ad ſeptuaginta duos, præter principem, nobilibus ſubditis noſtris conſtabit. Hoc prætereà cavemus, neminem exterorum (præter ipſos ordinum ſupremos magiſtros & monarchas) in hunc noſtrum ordinem adſciſci poſſe, qui non priùs omnibus aliis militaribus renuntiaverit ſodalitatibus, & ornamentis.

De principe.

Principatum huius ordinis, nos ipſi, quoad vixerimus geremus, poſt fata vero noſtra, ſubſequentes reges Poloniæ, libere electi, una cum regalibus inſigniis, hunc magiſtratum eiusque ornamenta, ipſò coronationis die (niſi primò in numero equitum fuerint) capeſſent.

De inſigni ſive torque.

Inſigne equitibus noſtris dabimus, torquem ex auro puro, abſque ullis lapidibus vel unionibus, cuius particulæ invicem concatenatæ alternatim repræſentabunt, una quidem lilium album in medio radiorum, cum hac inſcriptione. *In te*; altera verò faſciculos ſagittarum colligatarum faſcia alba his verbis inſcriptis: *Unita Virtus.* Dependebit a torquo crux rubea, in cuius medio conſpicitur imago virginis infantis candida, draconem calcantis pedibûs, his verbis ſuppoſitis: *viciſti, vince.* Hoc inſigne nos pro ſingulis equitibus procurabimus, usque ad numerum ſeptuaginta trium.

De uſu illius.

Utentur hoc inſigni equites & ipſæ princeps, in omnibus ordinis ſolennitatibus, tum in feſtivitatibus Circumciſionis, Epiphaniæ, Paſchatis, Pentecoſtes, Corporis Divini, & Natalis; tum in omnibus illis diebus, qui ſacratiſſimæ cælorum reginæ, patronæ noſtræ ſunt dicati, ſed potiſſimum die Conceptionis illius immaculatæ, quem particulariter obſervabunt, & eo ipſo ad ſacram Corporis Divini communionem accedere tenebuntur. Hoc ipſum inſigne gerent diebus quoque ſſ. Adalberti, Staniſlai, Caſimiri & Franciſci; reliquis verò diebus crucem ſolam & quidem ſolenni minorem, albâ faſciâ è collo ſuſpenſam ferent.

De habitu.

Die ſolennitatis ordinis, equites gentis ſuæ more induti (dummodo purpurei coloris ſit ille interior ornatus) deſuper pallio candido longiore, ſiniſtram manum, magis dextram operiente ex panno Phrygio veſtientur; ſubductum verò erit ex panno ſericeo leviori purpurei item coloris, cuius ſuperna pars circum humeros dependebit. Pileum item candidum geſtabunt eiusdem panni, ſimiliter ſubductum, cuius vertex radiis aureis à ſummo ad medium prominentibus, pars verò anterior imagine virginis matris auro & argento texta ornabitur. Hunc verò ornatum unusquisque equitum proprio ære ſibi curabit.

De ſacello.

Sacellum huius ordinis erit templum pacis ad præſepe ſalvatoris in urbe Cracovienſi, patrum Minorum de Obſervantia S. Franciſci curæ commiſſum, cuius ornamentorum præcipuam equites curam gerent, ſepelirique corpora ſua (niſi ratio gravis perſonæ aut reſpectus, teſtatorisque voluntas aliter diſpoſuerit) ibidem mandabunt.

De officialibus ordinis.

Officiales ordo habebit duos ex numero eorundem equitum à principio deſtinatos; cancellarium nempè & theſaurarium, quorum munera & functiones, ex his ipſis legibus patebunt.

De præcedentia.

Inter equites, hic ordo obſervabitur; primo monarchæ & principes ſanguinis regii; poſt hos ſenatores regni, qui in ordine hoc fuerint, ſecundum ea loca, quæ in ſenatu obtinent, reliqui ſive ſint officiales curiæ noſtræ, ſive non, ſola temporis quo inſignia ordinis ſuſcêpere prerogativâ gaudebunt, quod de feſto annuo duntaxat ordinis intelligendum

eſt. Salvis per omnia præeminentiis & præcedentiis quorumcunque officialium ſecundum uſum & conſvetudinem Reipublicæ, five ſint officiales curiæ noſtræ five palatinatuum & terrarum.

De fratribus defunctis.

Quodlibet annô princeps & equites palliati in idem templum è palatio deſcendent, illicque pro animabus defunctorum fratrum ſacris intererunt, concionantemque ſupremum ordinis pænitentiarium de virtutibus & geſtis defunctorum confratrum audient, ut & mortui laus conſtet, & viri præclarè factorum exemplis ad virtutem, gloriamque exiſtentur.

Quid unicuique defuncto debeatur.

Ubi ad notitiam confratrum, mors confratros devenerit, ſinguli equites pro illo defuncto triginta miſſas abſolvi curabunt, ipſi verò totidem vicibus: *Salve regina* recitabunt.

De ſepultura equitum.

Confratrum mortuorum corpora, quibuscunque per diſtantiam locorum occupationesque publicas, aut infirmam valetudinem licuerit ad ſepulchrum comitari, & quam maximam etiam mortuo demonſtrare charitatem ad declarandum tam inclyti ordinis vinculum, volumus.

De torque remittendo.

Hæredes defuncti equitis, torquem intra trimeſtræ remittere ad theſaurarium ordinis, vel ipſum principem tenebuntur. Quodſi verò quispiam equitum per incuriam vel caſu fortuito torquem amiſerit, tantum auri in theſaurum ordinis inferet, quantum ad novum conficiendum requiritur.

Geſta ordinis.

Cancellarius ordinis ad excitandos fratrum noſtrorum animos, præclara ſingulorum geſta, & totius ordinis inſignia facinora literis conſignabit, ut eorum perennet memoria, quorum virtus & animi magnitudo orbi confert perennitatem.

De prælato.

Nominabimus itidem unum ex prælatis, qui nobis, & noſtris in poſterum ſucceſſoribus viſus fuerit, qui tantum ſacra publica ordinis in conventibus peraget, & defunctos confratres pro concione laudabit, geretque talem crucem, qualem equites extra ſolenniores festosque dies geſtabunt.

Fidelitas in patriam & principem.

Ultra hæc, obligantur equites, ſe principis ac Reipublicæ ſalutem, dignitatem, & commoda, atque patriarum legum & immunitatum prærogativas poſt Deum ejusque Dei paræ virginis, ſanctæque matris Eccleſiæ & ſedis Apoſtolicæ honorem præ oculis habituros.

Bellum contra Turcas.

Si bellum a barbaris & infidelibus ingruat: tenebuntur viriliter obviare, & vires ſuas conferre, in bello ſtipendiis contentari, à nemine quidquam extorquere, nec extorqueri à ſuis permittere, aliosque commilitones, quantum luèbit, à huiusmodi rapinis avertere.

Dei honor & Beatiſſimæ.

Ne Deus ejusque mater ſe audiente blasphemetur, vel cum vitæ periculo, ſe oponent, eiusque cultum promovebunt. Leges ordinis, debitumque principis ſecundum jura Reipublicæ obedientiam obſervabunt.

De extraneis.

Si principum vel virorum illustriſſimo exterorum, in hunc vestrum ordinem admitti poſtulaverit, aut nos, vel ſucceſſores noſtri, aliquem eorum inſigni hoc honorare vellemus; ordinis torques videlicet cum cruce, per cancellarium aut ſecretarium ordinis (ſi ex monarchis, aut maioribus fuerit principibus) ſi verò ex aliis viris illuſtribus, per noviſſimum equitem abſenti transmittetur. De cuius manibus inter miſſarum ſolennia, torquem recipiet; ad militiam tamen in limitibus Ruſſiæ, exteri, qui noluerint, non obligantur, præcipuè principes, qui alias retundendis barbarorum conatibus; vires ac facultates ſuas impendunt, & huic ipſi regno auxilio, ubi neceſſitas poſtulaverit, adeſſe queunt, modò tamen è viris illuſtribus, non verò monarchis, ſingulare aliquod meritum Reipublicæ præſtetur.

Locus inaugurandi equites.

Inſignia ordinis in templo capient, inter miſſarum ſolennia, antequam cantetur evangelium. Conſtituto verò die omnes equites, niſi legali impedimento præoccupati fuerint, vel ratio eminentis dignitatis impediverint; convenient; deducendo principem ex palatio, eumque per ſeniorem equitem, accommodata ſalutabunt oratione. Per cancellarium, ſeu ſecretarium ordinis à principe viciſſimi, grati & paterni animi reſponſum accepturi. Ad templum prodibunt bini præcedentes principem, eodem cultu cum equitibus illa die armatum; ſacram ingreſſi ædem, ſuam quisque ſedem inſigniis ac armis ornatam occupabit, & miſſam ſolennem de immaculatæ Dei paræ virginis conceptione cantandam, ab eo prælato,

lato, quem princeps supremum ordinis pænitentiarium declaraverit, debito cultu & reverentia audient. Ad offertorium ubi primum princeps processerit, singuli equites suo sequentur ordine, quam primum ad altare offertorii munus tradiderint, principem adibunt, eiusque manum deosculabuntur.

Eleemosinæ.

Eleemosinas pro redemptione captivorum, vel sustentatione egenorum, cuilibet equitum secundum Christianam charitatem præstare permittitur: ad manus thesaurarii ordinis etiam legare & donare cuique equitum in hunc finem licitum erit, & aliis personis hac pietate excitatis, quod de bonis tantum mobilibus est intelligendum. His modis collectam pecuniam thesaurarius ordinis juramento obstrictus, ad nullum alium usum convertet, præterquam in eliberationem captivorum militum, vel sustentationem indigentium, idque pro arbitrio principis equitum præsentium: Si quis equitum non sua culpa, sed aliquo infortunio ad tantam devenerit egestatem, ut sine probro nobilitatis equestrisque dignitatis vivere nequeat, huic communi confratrum ope, erit succurrendum, tenebiturque unusquisque equitum subvenire indigenti. Masz to wszystko i więcey u Niesieckiego, gdzie o Jerzym Ossolińskim w tomie III.

August II. krol Polski roku 1705 postanowił order orła białego, żadnych iednak praw nie napisał, ani liczby kawalerow ustanowił. Insignia orderu: Gwiazda złota na boku lewym z napisem: *Pro Fide, Rege, & Lege.* Na wstędze zaś błękitney krzyż kawalerski, z orłem białym.

Stanisław August krol Polski roku 1765 postanowił order świętego Stanisława; Gwiazda srebrna na boku lewym, wśrzod niey cyfra fundatora; wkoło przy wieńcu laurowym napis: *Præmiando incitat.* Krzyż kawalerski na wstędze ponsowey z białemi brzegami. Wśrzodku święty Stanisław; po bokach orłow białych cztery.

Postanowienie i opisanie kondycyi orderu świętego Stanisława.

W IMIE PANSKIE AMEN.

Na wieczną rzeczy pamiątkę.

Stanisław August z Bożey łaski krol Polski &c. &c.

Wszem w obec i każdemu z osobna, wiadomo czyniemy. Iż My z zrządzenia Naywyższey Opatrzności, zgodnemi oboyga narodow głosami, i podług przepisu praw Rzeczypospolitey na tron krolestwa tego, będąc wyniesieni, do troskliwego około powszechnego dobra starania, wielce skuteczną pomocą być sądziemy, aby cnota pobożnych i oyczyźnie zasłużonych ludzi, nam dobrze zalecona, sprawiedliwy nayprzod wzgląd znaydowała, a potym ich także zasługi iakowym publicznym łaski naszey krolewskiey zaszczytem ozdobione były, i żeby się przez takowy sposob, wszyscy do chwalebnego w dobrym naśladowania, i do naycelnieyszych dla Rzeczypospolitey, ku nam czynności zachęcali: Order kawalerow świętego Stanisława biskupa i męczennika, naszego na chrzcie, i całego krolestwa osobliwego patrona, i obrońcy, tak na wiekopomny wdzięczności dowod, za tak znakomite łaski i wstawiania się iego za nami do Boga, iako i na większe dla krolestwa poddanych naszych ziednanie od niego pomocy, postanowić umyśliliśmy. Jakoż mocą ninieyszego opisu postanawiamy, i ustawami niżey wyrażonemi, ktore się iako nayściśley zachować powinny, określony i utwierdzony mieć chcemy.

1mo. Order nayprzod ten, będzie takowy: na czerwoney wstędze morowey z białemi brzegami, na lewy bok z ramienia prawego przepasany być ma; krzyż ośmiorogi; czerwonym szmelcem powleczony między promieniami cztery orły białe maiący; a we śrzodku obraz świętego Stanisława; na drugiey zaś stronie cyfra, imie nasze, iako fundatora orderu wyrażać będzie. Gwiazda tego orderu, na lewym boku do sukni przyszyta, w pośrzodku mieć będzie cyrkuł z tym napisem: *Præmiando incitat*; a wewnątrz tego napisu laur zielony otaczaiący cyfrę fundatora orderu. Co wszystko dla lepszego obiaśnienia, a tym samym zachowania, tu odmalować kazaliśmy.

2do. Kawalerow liczba sta przewyższać nie będzie, oprocz krola; kawalerow orła białego i cudzoziemcow, ktorzyby osobliwiey byli nam zaleceni, albo ieżeliby byli w służbie woyskowey, żeby mieli rangę generała majora przynaymniey.

3tio. Na urodzenie szlachetne kawalerow, tak z korony, iako i z Litwy, pilny wzgląd i baczenie damy, dla czego żadnego orderem tym ozdobić nie chcemy, ktoryby wprzod wywodu szlachectwa swego czterema herbami z strony oyca i czterema herbami z strony matki, przed iednym z pie-

pieczętarzow naſzych koronnych lub wielkiego xięſtwa Litewſkiego nie uczynił; i o takowym uczynionym wywodzie świadectwa w pełney dokładności, to ieſt przez tegoż pieczętarza, ktoryby dokumenta wywodu widział, przed nami nie pokazał, albo kiedy nam ſię tak zdawać będzie, liſtu pozwalaiącego uczynienia tego w dalſzym czaſie od nas nie otrzymał.

4to. Pierwſzeńſtwo i rozrządzenie tym orderem, poki nam Bog życia pozwoli, ſobie zachowuiemy, po śmierci zaś naſzey do nayiaśnieyſzych naſtępcow krolow Polſkich, wolnie obranych będzie należeć.

5to. Przyzwoity temu orderowi ſtroy, ktory od nas będzie przepiſany, iako też i zacnieyſze inne orderu ozdoby w dzień świętego Staniſława, i we dni corocznego obchodzenia odprawioney elekcyi, koronacyi, i narodzenia naſzego, i nayiaśnieyſzych potym naſtępcow naſzych, każdy kawaler orderu tego, na ten czas przy boku naſzym, lub na mieyſcu, gdzie my ſię znaydować będziemy, przytomny, noſić będzie powinien; a ktoryby tego zaniedbał, oprocz, że od każdego ze ſpoł-kawalerow napomniony być może i powinien, czerwony złoty 1. za to na ubogich w ręce iałmużnika złoży.

6to. Jeden z prałatow świeckich, ktory także kawalerem orderu tego ma być, urzędem iałmużnika, oraz i ſekretarza będzie zaſzczycony; iego powinności będą funkcye kościelne przed zgromadzonemi kawalerami odprawiać, protokuł, albo reieſtr wſzyſtkich kawalerow według powołania zapiſanych, iako nayporządniey trzymać, i tak dochodu, iako i expenſy pieniędzy od kawalerow złożonych, reieſtra piſać, i z nich co rok w czaſie poprzedzaiącym święto orderu, przed dwoma kawalerami orderowemi, od nas do tego wyznaczonemi, rachunek oddawać.

7mo. Po zeyściu z tego życia, ktorego z kawalerow orderu, do ſukceſſorow iego będzie należało, o śmierci iego iałmużnikowi donieść dla zalecenia ſpoł-braciom zbawienney pomocy za duſzę iego; order zaś wſpomnieni ſukceſſorowie w przeciągu trzech mieſięcy, w ręce naſze odeſłać maią.

8vo. Porządek mieyſc pod czas zgromadzenia kawalerow (ieżeliby iakie były) i gdy na publicznych funkcyach kościelnych z uſtaw przepiſanych znaydować będą, nie uważaiąc na godność ſenatorſką, lub większe urzędy koronne i Litewſkie, podług ſtarſzeńſtwa otrzymanego orderu, zachowany być ma.

9no. Dzień ſolenny tego orderu oſmy mieſiąca Maia, iako dzień uroczyſty świętego Staniſława biſkupa i męczennika, kroleſtwa Polſkiego patrona, na zawſze naznaczamy.

10mo. W tę uroczyſtość świętego Staniſława, ieden z wielebnych xięży biſkupow, z liczby także kawalerow orderu tego, na ten czas będących, a ieżeliby z tych żadnego nie było, wielebny biſkup Poznańſki, lub w niebytności iego, pierwſzy w godności biſkup lub prałat, żeby mſzą świętą z kollektą o Duchu świętym i z kazaniem pod czas niey, do tego święta i okoliczności dnia orderowego przyſtoſowanym w kościele xięży miſſyonarzow na Krakowſkim przedmieściu śpiewał, poſtanawiamy. Ktorey krol pod beldachimem umyślnie na to przyſpoſobionym, i wſzyſcy kawalerowie orderu, w Warſzawie obecni, ſłuchać będą. Przy krześle krolewſkim ma być ſtoł przykryty kobiercem bogatym, na ktorym tyle orderow położą, ile ma być nowo przyiętych kawalerow.

11mo. Przytym ſtole ſtać będzie iałmużnik i oraz ſekretarz orderu, ktory na przyzwoitey tacy, ordery ieden po drugim krolowi do rąk podawać ma.

12mo. Po mſzy ſkończoney ieden z pieczętarzow koronnych, kawalerow, maiących odbierać order, do przyięcia iego w te ſłowa oyczyſtym ięzykiem wezwie. „Jego Krolewſka Mość pan Naſz „ Miłościwy, rownie pragnąc i „ przeſzłe zaſługi zaſzczycić, i do „ przyſzłych zachęcać, wzywa „ NN. ktorych ma wolą orderem „ świętego Staniſława, za przyrzeczeniem od nich dotrzymania obowiązkow naſtępuiących.„ Sekretarz zaś orderu, niżey wyrażone powinności zaraz przeczyta.

1mo. Aby kawalerowie wierność i życzliwość ku krolowi i Rzeczypoſpolitey do śmierci nienaruſzoną zachowali.

2do. Aby ubogich według ſpoſobności wſpomagali, i niewinnie uciśnionych według możności ſwą wſpierali mocą.

3tio. Aby w czaſie odbierania orderu, dwadzieścia i pięć czerwonych złotych, co rok zaś czerwonych złotych cztery na publiczny ſzpital Dzieciątka Jezus w tym mieście zoſtaiący, i dwa czerwone złote na kancellaryą, każdy z kawalerow orderu tego do rąk iałmużnika oddał; a kawalerowie orderu tego Polacy, ieſzcze oprocz tego, na mſze i zbawienny ratunek ſpołbraci w oktawę wſzyſt-

wſzyſtkich świętych w dzień ktory nam ſię zdawać będzie, odprawić ſię maiących, co rok ieden czerwony złoty u tegoż iałmużnika złożą.

4to. Gdy ktory z kawalerow orderu z tego zeydzie życia, każdy z kawalerow Polakow, za zmarłego brata ſtarać ſię będzie, żeby trzydzieści mſzy odprawione były i ſami za duſzę iego modlić ſię nie omieſzkaią.

5to. Aby żaden z kawalerow innego orderu bez pozwolenia krola nieprzyimował, ani noſił, pod wymazaniem z regeſtru kawalerow, a odtąd do Polſkich orderow, żaden Polak przypuſzczony nie będzie, ktoryby bez pozwolenia krolewſkiego, order cudzoziemſki przyiął.

Przyſtępuiący naoſtatek do tronu krolewſkiego kawalerowie, gdy wyrzekną te ſłowa: „ przyrzekam „ kawalerſkim ſłowem dotrzymania tych punktow dopiero przeczytanych. „ Każdy z nich przez iałmużnika nominowany, ieden po drugim klęknie na kolano lewe przed krolem, ktory z nich każdemu, ſpoſobem wyżey wyrażonym krzyż przewieſi, i onego ſzpadą dotknąwſzy ramienia, w policzek pocałuie, kawaler zaś krola w rękę, i od tronu odſtąpi. Na co dla lepſzey wiary ninieyſzy inſtrument poſtanowienia tego orderu kawalerow świętego Staniſława, co do wſzyſtkich punktow i opiſu, od wſzyſtkich kawalerow wiernie zachować ſię maiącego, ręką naſzą podpiſaliśmy, i pieczęć dyplomatyczną przyciſnąć rozkazaliśmy. Dan w Warſzawie, dnia 7 mieſiąca Maia roku pańſkiego 1765, panowania zaś naſzego pierwſzego roku.

Staniſław Auguſt krol.

Ordynacya, znaczy toż ſamo co w innych kraiach *majorat* albo *fides commiſſus.* Rzeczpoſpolita była zawſze trudna pozwalać na inaliebnabilitatem dobr familii obywatelſkich, co ieſt celem wſzyſtkich ordynacyi naſzych. Zezwoliła iednak na prożbę i wzgląd na zaſługi domow niektorych, fundować te ktore mamy ordynacye, i te umiarkowane approbowała, oſtrzegaiąc dla ſiebie uſługę woienną w potrzebie, w wyznaczonych rotach. Ordynacya *Zamoyſka* ſtanęła roku 1589. *Patrz* Vol. 2 fol. 1282. Ordynacya xiążąt *Radziwiłłow* roku tegoż Vol. 2 fol. 1284. Ordynacya albo margrabſtwo *Pinczowſkie* roku 1601 Vol. 2. fol. 1515.

Ordinatio, obrządek święcenia na kapłańſtwo i inne ſtopnie hierarhii kościelney.

Orenoko, rzeka wielka Ameryki południoweу, odkryta naypierwſzy raz przez Krzyſztofa roku 1498 przy uyściu ſwoim, na wiele ſię bardzo części dzieli, wpada zaś w ocean pułnocny.

Oretæ albo Britæ, narod dawny w Azyi, między Perſyą a Indyą, Lucan czyni o nim wzmiankę.

Tunc furor extremas movit Romanus Oretas
Carmanosque Duces.

Oretani, narod niegdyś w Hiſzpanii Tarragońſkiey mieſzkaiący według świadectwa Ptolomeuſza. Miaſto ich ſtołeczne zwało ſię Oretum.

Orgia, uroczyſtości w pogańſtwie na cześć Bachuſa, co trzy lata przypadły, w piiańſtwie, rozpuście i wſzelkiego rodzaiu zbytkach odprawowały ſię.

Oriflamma, chorągiew, ktorą niegdyś w kroleſtwie Francuſkim przed krolmi na woynie noſzono, konſerwowana zaś i ſkładana po woynie bywała w ſławnym opactwie Benedyktynow S. Dyonižego.

Origenes (Adamantuis), urodził ſię w Alexandryi roku 185, od oyca ſwoiego Leonideſa, nie mniey w naukach iako i w boiaźni Bożey ćwiczony, z młodych lat wielki w doſkonałości poſtępek uczynił. Pod Klemenſem Alexandryiſkim teologii ſłuchał, w filozofii także był biegłym. Za prześladowania ceſarza Sewera, w ktorym oyciec iego męczeńſką koronę otrzymał, pragnął wielce Origenes tegoż ſzczęścia; ale matka wſzelkiemi ſpoſoby ſtatecznie go od tego przedſięwzięcia odwrociła. W ośmnaſtym roku życia ſwego uczyniony katechiſtą Alexandryiſkiego kościoła będąc, wiele pogan nawrocił, Chrześcian zaś chwieiących ſię utwierdził namową ſwoią. Otworzył na koniec ſzkołę teologiczną, z ktorey wielu uczonych mężow wyſzło; zwaśniwſzy ſię z właſnym biſkupem Demetryuſzem oto, iż bez zezwolenia iego w Paleſtynie kapłanem zoſtał, wypędzony z Alexandryi i wyklęty, w Cezarei uczyć nie przeſtał; w prześladowaniu Decyuſza więzienia i męczarnie pokilkakrotnie wycierpiał; umarł w Tyrze roku 252, wieku 66. Błędy z piſm iego wyczerpnione, były okazyą kacerſtwa Origeniſtow uwłoczących Boſtwa ſynowi Bożemu. Wielu ieſt broniących prawowierności Origeneſa, i dowodzących, iż błędy piſm, nie z myśli autora, lecz z złego tłumaczenia pochodzą. S. Bazyli iednak dowodnie twierdzi, iż nauka iego o Duchu świętym była zdrożna. Euzebiuſz katalog xiąg Origeneſowych wypiſał, nader obſzerny, wiele iednak do wiadomości wieku teraźnieyſzego nie doſzło. Te ktore ſię pozoſtały, wielokrotnie i w ſzczegul-

gulności, wszystkie razem zebrane z druku wyszły w wielu tomach.

Orleans, miasto stołeczne xięstwa tegoż nazwiska w krolestwie Francuskim, dawniey zwane Aureliæ Genabum, pospolicie teraz w języku Łacińskim Aurelianum. Xiążęta krwi krolewskiey, bracia młodsi panuiącego, pospolicie xiążętami Aurelianeńskiemi bywali, i teraz to xięstwo naypierwszy xiążę krwi krolewskiey posiada. Joanna d' Ark sławna pod imieniem panny Aurelianeńskiey miasto to od Angielczykow obroniła roku 1428.

Ormianie, *patrz* Armenia.

Ormuz, wyspa Azyi na golfie Perskim, sławna handlem pereł, zaszczycona iest tytułem krolestwa. Krolowie Ormuzu hołdownikami byli monarchow Perskich.

Ornithiæ, tak Grecy nazywali wiatry ciepłe wiosienne.

Ornithologia, część fizyki traktuiąca o rożnych rodzaiach i naturze ptastwa.

Ornithomancya, wieszczba zuważania lotu, wrzasku, lub języka ptakow pochodząca. Rzymianie ten rodzay wieszczb zwali: Augurium, *patrz* Augur: ptastwo z ktorego głosow wieszczby brano, zwało: Oscines, to zaś z ktorego lotu zasiągano wiadomości o rzeczach przyszłych: *propætes.*

Oromazis, nazwisko od mędrcow dawney Persyi Magow dawane naywyższey Istności, stworcy wszech rzeczy: znaczyło zaś światłość pałaiącą. Przeciwnika Oromazesa wszego dobrego dawcy, kładli Arymana autora złego, twierdząc, iż ten na koniec od Oromaza miał być pognębionym.

Orontes, rzeka Syryi, maiąca zrzodło w gorach Libanu.

Orozyusz, kapłan w Hiszpańskim mieście Tarragonie, uczeń Augustyna świętego pisał historyą od stworzenia świata do roku pańskiego 416. O czasie i mieyscu śmierci iego zupełney pewności nie masz.

Orpheusz, poeta i muzykant sławny, żył ieszcze przed Homerem. Baieczność czasow dawnych czyniła go synem Appollina, i że po śmierci małżonki swoiey Eurydycei zstąpił do piekłow, i byłby ią odzyskał, gdyby nie spoyrzał na nią mimo zakaz Prozerpiny. Płacząc więc straty nienadgrodzoney od niewiast Thracyi, ktoremi gardził, zabity. Pienia iego niektore śpiewano pod czas obrządkow wielkich taiemnic Cerery Eleuczyńskiey.

Orsza, miasto stołeczne powiatu tegoż nazwiska w woiewodztwie Witebskim miało swego grodowego starostę, poszło teraz pod panowanie Rossyiskie.

Ortographia, nauka sposobow doskonałego pisania. Słowo to Greckie, znaczy regularne wyrażenie.

Ortygia, wyspa mała, niedaleko miasta Sycyliiskiego Syrakuzy; w niey znaydowało się sławne zrzodło Arethuzy. Wirgiliusz o tey wyspie Æneid. lib. III tak pisze:

Sicanio prætenta sinu jacet insula contra
Plemmycium undorum; nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc, Elidis amnem
Occultas egisse vias subter mare qui nunc
Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.

Teraz ta wyspa niedaleko portu Syrakuz leżąca, nazywa się *San Marciano.*

Orus albo Horus, bożyszcze Egipcyan syn Ozirysa i Isidy.

Orychtologia, część fizyki o kruszcach traktuiąca, a bardziey de fossilibus, iako to rozmaitego gatunku soli, siarki &c.

Orzechowski (Stanisław), sławny pisarz Polski, wiek na applikacyi do nauk strawił, w ktorych tak wielki uczynił postępek, iż naywybornieyszym wieku tamtego mężom wyrownał. Kanonikiem Przemyskim uczyniony, w czasiech, gdy z iedney strony kacerstwa, z drugiey nierząd i złe obyczaie między duchowieństwem gorę brały, za powodem i wsparciem mniey bacznych na karność kościelną protektorow, poiął publicznie żonę, Magdalenę corkę Jana Chełmskiego. Postępek takowy przeraził wszystkich; iurysdykcyi zaś duchowney rygor surowy na niego ściągnął; od własnego żatym biskupa Przemysł. Dziaduskiego od beneficyow kościelnych odsądzony i wyklęty; na synodzie potym Piotrkowskim roku 1552, od Dzierzgowskiego prymasa z cenzur kościelnych uwolniony, professyą publiczną wiary świętey uczynił, i odtąd żarliwym wielce był iey obrońcą. Starowolski nawrocenie Orzechowskiego i wyznanie wiary na rok 1561 kładzie, wyrażaiąc, iż na ten czas był posłem na seym. O czasie śmierci iego, pewności nie masz, żył iednak ieszcze około roku 1570. Xięgi od niego na świat wydane są: De institutione regia libri duo ad Sigismundum Augustum regem Poloniæ. — Fidelis subditus, seu de cura probe regendi subditos. — Chimæra, seu de funesta Francisci Stancari in regno Poloniæ secta. Coloniæ 1563. — Baptismus Ruthenorum cum Bulla Alexandri papæ, de non reba-

ptiſandis Ruthenis 1554. — Idæa Apocaliptica, ſeu Apocalipſis, in qua facies perturbatæ Reipublicæ & ejus inſtaurandæ ratio repræſentatur. — Annales Poloniæ ab exceſſu Sigismundi I Polon. regis. — Oratio in funere Sigismundi regis Polon. ſenioris. — Panegyricus in nuptiis Sigismundi Auguſti reg. Polon. — Panegyricus Joan. Chriſt. Tarnowſki inſcriptus. — Oratio de lege cælibatus contra Siricium addita ſupplicatione ad Julium III. Pont. — De approbando matrimonio a ſe inito Baſileæ 1551.—Fidei Catholicæ confeſſio Coloniæ 1563. — Oratio pro dignitate ſacerdotali Coloniæ 1563. — Quincunx, to ieſt wzor korony Polſkiey, na rynku wyſtawiony, i tegoż apologia Crac. 1564. — Dyalogi albo rozmowy około exekucyi korony Polſkiey. — Oratio qua Polonos equites hortatur ad bellum contra Turcas Crac. 1543. — Orationes de bello Turcico. — Mediator. — Fricius. — Orationes de notis Eccleſiæ. — De præſtantia legum Polonicarum.—Pro Eccleſia Chriſti ad Samuelem Macieiovium ep. Cracovien. — Epiſtolæ familiares. — Anacleta. — Opowiadanie upadku przyſzłego Polſkiego dla kacerſtwa ſakramentarſkiego ku panu Stadnickiemu, Staniſławowi ze Zmigrodu. — Politia Rzeczypoſpolitey Polſkiey na wzor xiąg Aryſtoteleſowych, manuſkrypt oryginalny z podpiſem autora, znayduiący ſię w bibliotece Helzbergſkiey.

Osiander (Jędrzey), urodził ſię w Bawaryi roku 1498, nazwiſko iego było Hoſen, ktore dla podłey w ięzyku Niemieckim ſignifikacyi, na Greckie przefrymarczył, co w tamtym wieku częſtokroć oſobliwie uczonym przytrafiało ſię. Lubo był nayżarliwſzym Lutra uczniem, przecież dla umyſłu nie ſpokoynego, wiele ucierpieć od kolegow i towarzyſzow ſwoich muſiał, i z Norymbergu był wypędzonym. Przenioſł ſię więc do Krolewca, gdzie w akademii profeſſorem uczyniony; umarł roku 1552, wieku 54. Wiele xiąg wydał, ktore rożnemi czaſy były drukowane. Uczniowie iego zwali ſię Oſiandryſtami, i w niektorych punktach rożnili ſię od Lutrow i Kalwinow.

Osius, biſkup Kordubeńſki w Hiſzpanii, w prześladowaniach Dyoklecyana i Maxymina, wiele ucierpiał, i ſprawiedliwie na tytuł wyznawcy zaſłużył. Gdy zaś za Konſtantyna wielkiego wiara święta po wſzyſtkim świecie rozkwitła, na pierwſzym powſzechnym zborze Niceńſkim, on imieniem oyca świętego, a potym na Sardyńſkim prezydował. Przez co tak na ſiebie Aryanow, Donatyſtow, i inſzych kacerzow oburzył, iż wſzelkiemi ſpoſoby podeyść go uſiłowali, iakoż rozmaitemi prześladowaniami, a bardziey oſtatnią zgrzybiałością omdlonego i oſłabionego, do tego przymuſili, iż heretycki formularz profeſſyi wiary w Syrmium ułożony, podpiſał. Poſtrzegł ſię iednak potym i błąd mniey dobrowolny odwołał bliſkim iuż będąc śmierci, ktora przypadła roku 358, wieku więcey niżli ſto, urzędu biſkupiego 62.

Osman I, ceſarz Turecki ſyn Achmeta pierwſzego, w dwunaſtym roku wieku wſtąpił na tron roku 1617. We cztery lat potym z niezmierną liczbą woyſka, ruſzył przeciw Polſzcze, ale od Jana Karola Chodkiewicza pod Chocimiem wielokrotnie zwyciężony, ze wſtydem i ſtratą wrocić ſię muſiał. W krotce potym od ianczarow zbuntowanych uduſzony 20 Maia, roku 1622, wieku 17, panowania 4.

Osnabruk (Oſnabrugum), miaſto ſtołeczne biſkupſtwa tegoż nazwiſka w Weſtfalii. Przez traktat Munſterſki, to biſkupſtwo alternatą chodzi, raz maiąc biſkupa Katolika, drugi raz zoſtaie w dzierżeniu proteſtanta z domu Hanowerſkiego. W tym mieyſcu ſtanęły traktaty roku 1648 między ceſarzem a krolem Szwedzkim i proteſtantami.

Ossat (Arnaldus), kardynał, urodził ſię we Francyi z rodzicow ubogich, applikacya uſtawiczna i biegłość wielka w traktowaniu intereſſow publicznych, do wyſokiey godności w kościele bożym przyprowadziła go; umarł w Rzymie roku 1604, wieku zaś 67. Sprawował na tamtym mieyſcu poſelſtwo imieniem Henryka IV krola Francuſkiego. Liſty iego w materyach publicznych piſane, wielce od ſtatyſtow ſzacowane ſą; z nich bowiem brać można modeluſz expedycyi poſelſkich.

Ossolinski (Jerzy), kanclerz wielki koronny, mąż zacny, uczony miniſter, w ſprawowaniu publicznych oyczyzny intereſſow biegły. Wielokrotne z wielką imienia Polſkiego ſławą, poſelſtwa odprawił. Będąc w wielkiey u Władyſława IV krola łaſce, był mu powodem do poſtanowienia orderu immaculatæ concept: i ſtatuta iego przepiſał; ale ten zamyſł do ſkutku nie mogł być przywiedziony. Umarł roku 1650, wieku 55. Xięgi od niego wydane, albo raczey mowy, ktore miał w rożnych poſelſtwach, ſą naſtępuiące: Oratio cum, nomine Vladiſłai

ſlai IV regis, electi magni Moſch. Ducis obedientiam præſtaret Urbano VIII. pont. max. 1635. — Oratio ad Ferdinandum Imp. Septemvirosque principes S. R. I congregatos Ratisbonæ 1637. — Ad Jacobum I Britanniæ regem Londini, nomine Sigismundi III regis, auxilium adverſus barbaros poſcendo 1621. — Ad reginam Poloniæ Ludovicam Mariam, in qua eam Vladiſlai IV nomine ſalutat 1646. — Ad ſereniſſimum Venetianum principem & ſenatum anno 1633. — Cum Vladiſlai IV publica in charitativo colloquio Thorunii legatione fungeretur 1645.

Ostenda, miaſto portowe i forteca niegdyś wielce ſławna we Flandryi, należy do domu Auſtryackiego. Oblężona roku 1601 przez Hiſzpanow przez lat trzy, wſzyſtkie ich attaki wytrzymała, wzięta dopiero przez Ambrożego Spinolę roku 1604.

Ost-Fryzya albo Fryzya wſchodnia, prowincya Niemiecka w cyrkule Weſtfalſkim, należy do domu Brandeburgſkiego, iey miaſto ſtołeczne Embden.

Ostia, miaſto dawne i niegdyś port Rzymſki przy uyściu Tybru w morze. Tytuł dziekana kardynała ieſt biſkupſtwo Oſtyeńſkie.

Ostiaki, narod dziki i bałwochwalſki w Syberyi, graniczy z ſamoiedami, maią ſwoie ſiedliſka nad rzekami Obi i Irtyſz.

Ostrocismus, prawo Rzeczypoſpolitey Ateńſkiey, przez ktore, na dzieſiącioletnie wygnanie ſkazani bywali ci obywatele, ktorzy przez wielkość dzieł lub kredytu, zdali ſię nieco z rowności wyſtępować, a przeto ſpoſobnemi mogli ſię ſtać do oſiągnienia naywyżſzey władzy. Kara ta, ile z delikatney a trwożliwey oſtrożności pochodząca, oſobom na ſławie, ani ich familii ſzkodzić nie mogła, i ta klauzula uroczyście przydana była prawu temu.

Ostrogocya, prowincya kroleſtwa Szwedzkiego, dawne Oſtrogotow ſiedliſko, miaſta iey Nordkoping i Linkoping.

Ostrogotowie, dzielnica narodu Gotow, mieli ſiedliſka ſwoie w Skandynawii, gdzie teraz Szwecya. Wyſzedłſzy z oyczyzny ſwoiey, nayprzod oſiedli nad brzegami Baltyckiego morza, gdzie teraz Pomerania, daley ſię rozſzerzyli i pomknęli aż ku Dunaiowi; na koniec około roku 488 w Włoſkie kraie z krolem ſwoim Teodorykiem weſzli. Ten zwyciężywſzy Odoakra Włoſkiego krola, wodza niegdyś Erulow, ſam krolem Włoſkim ogłoſzony, pańſtwa Oſtrogotow fundamenta w Włoſkich kraiach założył, oſtatni z naſtępcow iego Totyla krol od Narſeſa zwyciężony i zabity roku 553.

Ostrogska ordynacya, *patrz* ordynacya.

Ostrogski xiąże (Konſtantyn), hetman wielki Litewſki mężny i dzielny, a do tego nayſzczęśliwſzy wodz wieku ſwego, trzydzieści albowiem i dwie potyczek wygranych liczył z wielorakim oyczyzny ſwoiey nieprzyiacielem. Szczegulne zwycięſtw męża tego opiſanie, hiſtorya Polſka opiewa. Umarł roku 1553.

Ostrogski xiąże (Jan), kaſztelan Krakowſki, ſenator poważny, w ſprawowaniu intereſſow publicznych biegły. Dobr wielkich domu ſwoiego uczynił dyſpozycyą na wzor innych cudzoziemſkich maioratow. Po zeſzłych liniach, całey tey ordynacyi zakon kawalerow Maltańſkich chciał mieć ſukceſſorem, ale ta iego dyſpozycya nie wzięła ſkutku dla rozmaitych okoliczności.

Ostrorog (Jan), woiewoda Poznańſki, ſą w druku iego xięgi: Dziennik woyny Tureckiey w Wołoſzech w Poznaniu 1622. — Myśliſtwo z ogary w Krakowie 1649. — Epiſtola ad filios admonitoria, contra fraudulentiam ſcripti: Monita privata Soc: Jeſu — Leop: 1615. — Epiſtola ad Nicolaum filium Niſſiæ 1616.

Ostrowski (Staniſław), opat Przemęcki, podał do druku: O prawdziwym Boſtwie Chryſtuſa przeciw nowochrzceńcom. — Nauka o Boſtwie Ducha świętego. — Goniec przeciw Szymonowi Budnemu, w Pozn. 1588.

Ostrowski (Kazimierz) Jezuita, iego xięgi: Singu lares univerſæ ſcientiæ controverſiæ, in tractatibus philoſophicis, Sendomiriæ 1719. — Nieomylna do nieśmiertelności droga.

Ostrowski (Jakub), kanonik Krakowſki; xięgi iego: Jezuſa Chryſtuſa żywot. — Kazanie na pogrzebie Konſtancyi krolowey. — Obrona, kazania X. Piotra Skargi o Troycy świętey przeciw Smalcyuſzowi Rakowſkiemu miniſtrowi. — Dyalog albo rozmowa Katolicka z Ewangelikiem o znakach prawowiernego kościoła w Krak: 1604. — Kazania na pogrzebie Alexandra Karola krolewica 1635. — Jana Oſtrogſkiego kaſztelana Krak. 1621.

Oświecimskie xięstwo, należało przedtym do Sląſka wraz z Zatorſkim, i miało właſnych ſwoich udzielnych xiążąt z familii Piaſtow. Za Zygmunta Auguſta krola w roku 1564, do korony Polſkiey inkorporowane po zeſzłey udzielnych

nych xiążąt linii. Rozdzielone ieſt wraz z Zatorſkim na powiaty Oświecimſki i Zatorſki, Zatorz i Oświecim miaſta ich ſtołeczne. Xięſtwo Oświecimſkie ma ſwego kaſztelana. Herb xięſtwa Oświecimſkiego orzeł czerwony w błękitnym polu, na pierſiach litera O. Teraz od traktatu 1775, domowi Auſtryackiemu hołduie.

Othman albo Ottoman, zwany Orthogrul, według autorow Łacińſkich Oſman, fundator i przodek dynaſtyi Ottomańſkiey. Po śmierci oyca ſwego wodzem Turkow uczyniony roku 1288, hegiry 687, w pierwſzych początkach panowania pod władzą zoſtawał Aladyna ſołtana albo kaliſy naywyżſzego, wſtawiony iednak zwycięſtwy, gdy granice państwa ſwego znacznie rozſzerzył, za pozwoleniem Aladyna ſołtanem zwać ſię począł Tureckim roku 1299, i od tey epochy Turcy początek Ottomańſkiego państwa dotąd kładą. Umarł roku 1325, wieku 64, panowania 26.

Othon (M. Salvius), ceſarz Rzymſki z zacney familii pochodzący, w wielkiey był łaſce u Nerona, nierozdzielny roſpuſt iego i zbytkow towarzyſz. Uczyniony rządzcą Luzytanii ſprawował ſię na urzędzie tak, iak na dobrego rządzcę i ſędziego przyſtało. W dzieſięć lat potym przywiązał ſię do partyi Galby, ktory tron ceſarſki po Neronie oſiadł; nie mogąc zaś tego na ſobie znieść, iż nie iego lecz Piſona, Galba naſtępcą ſwoim ogłoſił, bunt przeciw niemu podnioſł, w ktorym gdy Galba i Piſon zgineli, Otho ceſarzem od woyſka i ludu Rzymſkiego ogłoſzony zoſtał. Nie długo ſię iednak z naywyżſzey godności cieſzył, dowiedziawſzy ſię bowiem, iż woyſko Niemieckie Witelliuſza ceſarzem mianowało, przeciw niemu z Rzymu wyſzedł. Spotkały ſię obydwu ceſarzow woyſka u Bedryaku między Weroną i Kremoną, tam partya Othona znieſiona, on zaś z rozpaczy ſam ſobie życie odiął, maiąc lat 37, trzy tylko mieſiące panował i dni dwa.

Othon I. (nazwany wielki) ceſarz, po śmierci oyca ſwoiego Henryka I. z domu Saſkiego, obrany roku 936, Węgrow i Czechow zbuntowanych uśmierzył i do poſłuſzeństwa przywiodł. Do Włoch ſię wybrawſzy Berengaryuſza krola pokonał, i Adelaidę wdowę Lotaryuſza Włoſkiego niegdyś krola od prześladowania iego uwolnił, Pawii dobył, i z tąż Adelaydą w śluby małżeńſkie wkroczył. Powrociwſzy do Niemiec ſyna właſnego Ludolfa, ktory wraz z Konradem xiążęciem Lotharyńſkim bunt przeciw niemu był podnioſł zwyciężył; wrociwſzy powtore do Włoch Berengaryuſza krola zwyciężył powtornie, i wziął w niewolą, a państwa iego poſiadłſzy, w Rzymie od papieża koronowany. Dalſze wielkiego ceſarza tego panowanie było nie uſtannym czynow znamienitych powtarzaniem. Syt ſławy, pełen wieku, życie ſkończył roku 973, panował lat 37.

Othon II. ceſarz, ſyn pierwſzego z domu xiążąt Saſkich za życia ieſzcze oyca ſwego koronowany, Henryka Bawarſkiego, ktory tytułu ceſarſkiego zażywać począł, zwyciężył. Na prozbę Benedykta VII, udał ſię do Włoſkich kraiow, gdzie porażony od Grekow wkrotce powetował nad niemi ſtraty ſwoiey, flottę Saracenow znioſł, do Rzymu nakoniec przyiechawſzy, tam życia dokonał roku 983, panowania 10 mieſiąca 7.

Othon III. ceſarz, ſyn drugiego, w dwunaſtym roku prerogatywą ceſarſkiey godności zaſzczycony, żył pod opieką matki ſwoiey Teofanii corki ceſarza Greckiego. Roku 996, koronowany w Rzymie od Grzegorza V. papieża. Kreſcencyuſza ſenatora Rzymſkiego za wygnanie Grzegorza papieża i bunt w Rzymie podnieſiony śmiercią ukarał. Uczyniwſzy ślub nawiedzić grob świętego Woyciecha w Gnieźnie, tamże z wielką uczciwością od Bolesława Chrobrego przyięty. Umarł roku 1002 w Paternie mieście Włoſkim, wieku 28, panowania 16.

Othon IV, ſyn Henryka xiążęcia Saxonii po śmierci Henryka VI. obrany i koronowany w Akwisgranie roku 1198. W początkach panowania miał o ceſarſtwo ſprzeczkę z Filippem xiążęciem Szwabii, ktory nakoniec przetenſyi ſwoiey dobrowolnie odſtąpił, kontentuiąc ſię tytułem krola Rzymſkiego. Na wzor anteceſſorow ſwoich Othon udał ſię do Włoch, gdzie w Rzymie od Innocentego III. papieża koronowany roku 1209, wyklęty wkrotce i złożony, a Fryderyk III. na mieyſce iego gdy ceſarzem obrany zoſtał, Othon woynę Filippowi Auguſtowi krolowi Francuſkiemu, iako ſprawcy złożenia ſwoiego wypowiedział, ale zwyciężony pod Bowiną z rozpaczy wkrotce życia dokonał roku 1215.

Ottona, urzędnik w Japonii, do ktorego należy mieć baczność na porządek i beſpieczeńſtwo tey ulicy w mieście, nak ktorą przełożonym ieſt.

Otrembus (Daniel), ieſt w druku, iego: Panegyricus ad Vladiſlaum IV. regem Poloniæ, in primo ad regnum Poloniæ ingreſſu 1633.

Pp 2 — Ora-

— Oratio gratulatoria in felicem è Moſchovia reditum ejusdem Vladiſlai 1634.

Otway (Tomaſz), ſławny poeta Angielſki, tragedye iego Othelia i Wenecyi uwolnienie, nader wyborne ſą. Umarł roku 1685, wieku 34.

Otwinowski (Waleryan), podczaſzy Sendomirſki, rymotworca znamienity, dał do druku: Georgicorum albo ziemiańſtwa Wirgiliuſza Marona xiąg cztery Polſkim wierſzem przełożone 1614. — Xięgi Metamorphoſeon albo przemian od Owidiuſza piſane, także na Polſki rytm przetłumaczył. w Krakowie 1638.

Ovatio, mały tryumf, ktorego pozwalali Rzymianie wodzom mierne zwycięſtwo odnoſzącym nad nieprzyiacioły; albo też gdy woyna nie na fundamencie uſtaw Rzeczypoſpolitey wypowiedziana była, lub kiedy nieprzyiaciel zdał ſię być podły, i niegodzien walczyć z narodem Rzymſkim, iacy byli rozboynicy morſcy, lub zbuntowani pod Spartakiem niewolnicy. Tryumfuiący takowym ſpoſobem uwieńczony liściem mirtu, piechotą przy odgłoſach fletow i oboiow do Rzymu wchodził. Nazywano ten tryumf Ovatio, z tey przyczyny, iż kończył ſię ofiarą owcy w bałwochwalnicy Jowiſza na Kapitolium.

Over-Issel (Trans-Iſaliana), iedna z ſiedmiu prowincyi ſprzymierzonych Hollenderſkich, miaſta iey celnieyſze: Dewenter, Zwol. — Kray ten należał przedtym do biſkupow Utrehtſkich.

Owen (Ovenus), poeta Angielſki, umarł roku 1622. Epigrammata iego łacińſkie dla zwięzłości ſwoiey ſławne ſą, niektore iednak zbyt wolne. Pochowany w Londyńſkim kościele świętego Pawła z takowym nadgrobkiem: —

Parva tibi ſtatua eſt, quia parva ſtatura, ſupellex
Parva, volat parvus magna per ora liber;
Sed non parvus honos, non parva eſt gloria, quippe
Ingeniô haud quidquam eſt majus in orbe, tuô.
Parva domus texit, templum ſed grande; poetæ
Tum verè vitam, cum moriuntur, agunt.

Owidyusz (Publius Ovidius Naſo), ſławny poeta Łacińſki, urodził ſię roku Rzymu 711, przed narodzeniem Chryſtuſza 43. Z młodych lat duch rymotworſki wydawać ſię w nim począł; ſam albowiem o ſobie wſpomina, iż chęci piſania wierſzow żadną miarą uśmierzyć w nim ſtarſi nie mogli. Xięgi iego na wſzyſtkie ięzyki przełożone, dla wyborney gładkości wierſza,

ſza, bawią wielce czytelnikow, luboć maxymy rozwiązłe obyczaiom wielce ſzkodliwe ſą.

Popadłſzy w niełaſkę Auguſta ceſarza od niego na wygnanie poſłany w kraie połnocne niedaleko czarnego morza, tamże życia dokonał roku od założenia Rzymu 771, wieku 60.

Owrucz, miaſto ſtołeczne, w woiewodztwie Kiiowſkim powiatu tegoż nazwiſka, ktory ma ſwego podkomorzego, ſtaroſtę, grod, i urzędnikow.

Oxen-stiern (Alexy), kanclerz wielki kroleſtwa Szwedzkiego, miniſter i konfident wielkiego Guſtawa Adolfa krola. Po śmierci monarchy tego wſzyſtkiemi narodu intereſſami w Niemczech zawiadywał przez lat kilka z wielką ſławą ſwoią. Powrociwſzy do Szwecyi tam z czterema innemi, opiekunem krolowy Kryſtyny wyznaczony, do ſamey śmierci dawał dowody wielkiey doſkonałości ſwoiey w ſprawowaniu intereſſow publicznych.

Oxford, miaſto w Anglii ſtołeczne xięſtwa tegoż nazwiſka nayſławnieyſze akademią, w ktorey młodzież całego kroleſtwa w naukach ſię ćwiczy. Fundowana ta akademia od Alfreda krola roku 805,

Oxumoron, figura rhetotyki, inaczey w Łacińſkim ięzyku zowiąca ſię *oppoſitio*, gdy ſię dwie rzeczy przeciwne ſobie łączą, i razem kładą; niby iedna na przeciw drugiey; naprzykład: *Inſaniens ſapientia*, *ſævus jocus*, *amabilis inſania*, *dulce periculum*, *&c.*

Oxus, rzeka Azyi, nazywana także od dawnych Araxes; Arabowie ią zowią Mauwaralhnar, wpada w morze Kaſpiyſkie, i poſpolicie teraz zowie ſię Gihoru.

Oza, Lewita, ſyn Aminabada, dotknąwſzy ſię arki przymierza, gdy ią Dawid do Jeruzalem prowadził, natychmiaſt od Boga śmiercią ſkarany zoſtał.

Ozaman (Jakub), Francuz mathematyk ſławny, wiele xiąg do tey ſcyencyi wydoſkonalenia ściągaiących ſię piſał ięzykiem oyczyſtym. Umarł roku 1717, wieku 77.

P.

P, Litera ſzeſnaſta alfabetu Łacińſkiego, u Grekow nazywa ſię Pi; w dawnych wſchodnich ięzykach nie znaydowała ſię. Częſtokroć Łacińſcy autorowie, oſobliwie dawnieyſi B, na mieyſcu iey kładli. Przez abbrewiacyą w nazwizkach Rzymſkich położona znaczyła Publius,

blius, co S. P. R. Q. populus. P w liczbach znaczyło ſto, a z liniiką na wierzchu czterykroć ſto tyſięcy. U Grekow P z liniiką na ukoś z gory położoną, znaczyło 80, a z liniiką na dole 80,000.

Paal-Gowam, u Indyan nazwiſko dwunaſtego mieſiąca ich roku.

Pac (Pazzi) Michał, woiewoda Wileńſki, hetman wielki Litewſki, karnością wielką, w ktorey rycerſtwo trzymał, obyczaiow wyborem, zwycięſtwy ſławny. Szwedow kilkakrotnie w okazyach poraziwſzy ze Zmudzi wypędził. Dromanta i Dołhorukiego wodzow Moſkiewſkich pod Bychowem i Szkłowem poraził. Regimentarzem będąc po zabiciu Gąſiewſkiego, woyſko zbuntowane do uſługi Rzeczypoſpolitey nakłonił. Umarł roku 1682.

Pac (Pazzi) Krzyſztof, kanclerz wielki Litewſki. Miniſter w traktowaniu publicznych intereſſow świadomy i biegły, w naukach ćwiczony. W Pożayściu Kamedułow z wielkim koſztem fundował.

Pachakamakak, pod tym nazwiſkiem czcili ſłońce bałwochwalcy Amerykanie, iemu wſzyſtkie boſkie przymioty nadaiąc. Bałwochwalnica tego bożyſzcza od ceſarzow Mexykańſkich poſtawiona była w okolicach miaſta Limy.

Pacierz, modlitwa pańſka od Zbawiciela świata uczniom przepiſana i opowiedziana, od tych ſłow poczyna ſię: Oycze naſz ktoryś ieſt w niebieſiech &c. W obrządkach Mſzy świętey kapłan po konſekracyi przed przyięciem taiemnic ciała i krwi pańſkiey tę modlitwę odmawia. Pierwſze ſłowa pacierza gdzie Bog oycem mianowany ieſt, Tertullian nazywa: *Appelatio pietatis & poteſtatis.*

Pacifera, przydomek nadany Minerwie, iako ſię z napiſu niektorych numismatow pokazuie.

Pacificum mare, morze ſpokoyne tak nazwane od Magellana, ktory w roku 1520 na nim żeglował bez żadney przygody i nawałności. Jeſt to część Oceanu od wyſpy Jeſſo albo Jedſo, aż do morza Magellańſkiego Ameryki i wyſp Latronum rozciągaiąca ſię.

Pacyfikacya, ieſt wyraz używany do aktu publicznego naywyżſzey zwierzchności, przez ktory zaſpakaia ſię wzruſzony narod z iakowych przyczyn. Za panowania Auguſtow z domu Saſkiego krolow Polſkich, czytamy trzy przykłady Seymow pacificationis. Pierwſzy za Auguſta II roku 1699, Vol. 6, fol. 15. Drugi za tegoż krola roku 1717, traktatem zwany, ale auctoritate & valore ſeymu pacificationis (iako to tytuł nieſie) ułożony. Trzeci za Auguſta III roku 1736. Edykta krolow Francuſkich, ktoremi uſpakaiali rozruchy kroleſtwa, z okazyi rożnicy wiary, były nazwane pacyfikacyą.

Pacta Conventa, ieſt akt polityczny, w Polſzcze tym ſłowem nazywamy akt między narodem i krolem, ktory wypływa z wolney elekcyi oſoby, na to naywyżſze doſtoieńſtwo. Krolowie tron dawniey przez ſukceſſyą biorący, przyſięgali tylko na zachowanie praw i wolności kraiowych podług generalnego formularza. Po wygaſſey zaś linii Jagiellońſkiey, pierwſzy raz przy obraniu Henryka Walezyuſza, ſpiſano artykuły pod imieniem pacta conventa, iemu pod przyſięgę od narodu podane, i dotąd po nim wſzyſcy krolowie Polſcy po obraniu ſwoim, na pacta conventa przyſięgać ſą winni; ktore ſtany narodowe podług potrzeby i okoliczności oſoby obraney układaią.

U Rzymian za ceſarzow, był pod tym nazwiſkiem: pacta conventa, akt juryzdyczny, między ſtronami ſpor iaki prawny wiodącemi, ktorzy uſpokoiwſzy ſię zgodnie w ſwoich do ſiebie pretenſyach przed wprowadzeniem ſprawy do ſądu, tę ugodę potwierdzili formularzem na to używanym, w tych ſłowach: *Pacta conventa, quæ neque dolô malô, neque adverſus leges, Plebiſcita, Senatus conſulta, edicta, decreta Principum, neque quô fraus eorum cuique fiat, facta erunt, ſervabo.* I takowy akt pacti conventi obie ſtrony podpiſywały.

Pactum, termin prawa poſpolitego, toż ſamo znaczący co conventio, przymierze, ugoda wzaiemnie między ſtanami umowiona. Ulpianus to nazwiſko od ſłowa pactio zaciąga.

U Rzymian wielorakie były rodzaie takowych konwencyi: *Pactum nudum quaſi nudatum ab omni effectu civili*, nazywała ſię obietnica, przyrzeczenie uczynione bez żadnych prawnych obrządkow. Pactum ktore ſię zwało *in diem addictio* była konwencya przydana do kontraktu, przez ktorą przedaiący w zamierzonym przeciągu czaſu mogł odzyſkać rzecz przedaną, gdyby mu inny więcey za nią ofiarował.

Pactum domus, familiæ, przez ktore porządek ſukceſſyi uſtanowiony bywa, czyli w iedney familii, czyli też między wielą, w Niemczech naybardziey używane było, i tym ſpoſobem, wiele domow udzielnych wzaiem z ſobą ſą ſkoiarzone, między innemi Brandeburgſki z Saſkim.

Pacu-

Pacuvius (Marcus), poeta Rzymſki rodem z Brunduſium miaſta Włoſkiego, żył przed narodzeniem Chryſtuſa, od założenia zaś Rzymu roku 60. Umarł w Tarencie maiąc lat 90. Aulus Gellius nadgrobek, ktory ſam ſobie ten Rymotworca napiſał takowy kładzie:

Adoleſcens, tametſi properas, hoc te ſaxum rogat,
Ut ei ad ſe aſpicias, deinde quod ſcriptum eſt, legas.
Hic ſunt Pacuviei ſita Marci Oſſa, hoc volebam neſcius ne eſſes. Vale.

W zbiorze dawnych Rzymſkich poetow, znayduią ſię niektore rythmy iego.

Paderborna, miaſto Anſeatyczne w Weſtfalii ſtołeczne biſkupſtwa tegoż nazwiſka.

Padiszach, tytuł ſułtana Tureckiego, toż ſamo w ięzyku Tureckim znaczący co ceſarz. Kancellarya porty Ottomańſkiey ſamemu krolowi Francuſkiemu tytuł Padiſzy daie, dla tey przyczyny, iż pokrewieńſtwo z domem panuiącym we Francyi ceſarze Tureccy ſobie przyznaią, na fundamencie dawney tradycyi, iż Mahomet II. z matki Chrześcianki był urodzony, ktorą oni z domu krolow Francuſkich pochodzącą być mienią. Powieść takowa żadnemi dowodami nie będąc wſparta za bajeczną od wſzyſtkich uznana ieſt, ile że żaden autor tamtych wiekow, o zabraniu przez rozboynikow morſkich xiężniczki domu panuiącego we Francyi nie wſpomina.

Padniewski (Filip), biſkup Krakowſki, młodſze lata ſtrawił na dworze Karola i Ferdynanda ceſarzow, powrociwſzy do oyczyzny, w rożnych poſelſtwach dał dowody biegłości i ſprawności ſwoiey. W uczonych ſię ludziach kochał, ktorzy iego pochwałami xięgi ſwoie zagęścili, między innemi Kochanowſki i Łukaſz Gornicki. Umarł roku 1572.

Padwa (Patavium), miaſto Włoſkie w pańſtwach Rzeczypoſpolitey Weneckiey, fundowane ieſzcze przed Rzymem. Po zniſzczeniu kroleſtwa Longobardow, kilkakrotnie to miaſto wraz z ſwoim powiatem, pod iarzmem tyrannow zoſtawało. Nakoniec do pańſtw Weneckich z wielkiemi iednak ſwobod i przywileiow ſwoich excepcyami przyłączone. Akademia miaſta tego niegdyś nayſławnieyſza w Europie, dotąd iednak wielością uczących ſię i doſkonałością miſtrzow ieſt znakomita. Jan Zamoyſki kanclerz, ucząc ſię akademii, gdy był rektorem oney, nie ktore uſtawy przepiſał, ktore wyſzły z druku. Kościoł S. Juſtyny Benedyktynow zbudowany od ſławnego Palladyuſza, po Watykanie wſzyſtkie inne Włoſkie w regularności i kſztałcie przechodzi. Titus Livius dzieiow Rzymſkich piſarz z tego miaſta był rodem. Akademia fundowana roku 1179.

Pagoda, nazwiſko powſzechne bałwochwalnic w Indyach. Częſtokroć ale mniey przyzwoicie bałwany, ktore w tych bożnicach ſtawiane bywaią, Pagodami peregrynanci nazywać zwykli. Jeſt także rodzay monety złotey w Indyach tegoż nazwiſka.

Palamedes, krol wyſpy Eubei, był z innemi wodzami Greckiemi pod czas oblężenia Troi, za zdradą Uliſſeſſa ſkazany na śmierć i ukamienowany od Grekow. Wiele wynalazkow iemu dawni autorowie przypiſuią, między innemi grę ſzachow, i miar rozmaitych rodzaie. Pliniuſz wſpomina, iż liter cztery przydał do alfabetu Greckiego.

Palatinatus Rheni, prowincya Niemiecka na wyżſzy i niżſzy Palatynat podzielona; wyżſzy Palatynat na fundamencie Münſterſkiego traktatu do elektoratu Bawarſkiego należy; niżſzy do elektora Palatyna, ktory niegdyś nad całą tą prowincyą panował. Heidelberg miaſto ieſt ſtolicą niżſzego Palatynatu, zwyczayna iednak rezydencya elektora w Manheymie.

Palatini Comites, tak ſię niegdyś nazywali pierwſi urzędnicy dworu ceſarſkiego, u Grekow Kuropalate; tytuł ten zachowany w Niemczech, ieſt w oſobie elektora Palatyna Rheni. Nazywano ich Palatini pałacowi, ponieważ ich obowiązek był mieſzkać i przebywać w pałacu przy oſobie monarchy.

Palatinus Hungariæ, urzędnik naywyżſzy świecki kroleſtwa Węgierſkiego, przedtym był od ſtanow obierany, i opieka małoletniego monarchy iemu bywała powierzona.

Palatinus mons, iedna z ſiedmiu gor Rzymſkiego miaſta, nazwiſka tego przyczynę i okazyą niektorzy daią na pamiątkę Pales bogini paſterzow, twierdzą inni, że była tak nazwana od narodu Pallantow, ktorzy pod wodzem ſwoim Ewandrem, tam założyli ſwoią oſadę. Romulus tę gorę murem opaſał, i na niey pierwſze fundamenta miaſta ſwoiego założył, z przyczyny wieſzczby dobrey, ktorą na tey gorze poſtrzegł, to ieſt: dwunaſtu ſępow lecących, gdy w tymże czaſie Remus brat iego na gorze Awentynu ſześciu tylko widział. Dom dawnych krolow Rzym-

Rzymſkich na tey gorze zbudowany był, i dla tego nazwany Palatium. Ceſarze na tymże ſamym mieyſcu przemieſzkiwali, ktore dla tey przyczyny wſzyſtkie inne części miaſta wſpaniałością gmachow przewyżſzało. Heliogabal galeryą na ſłupach marmurowych wſpartą, złączył tę gorę z Kapitolium.

Palatua, bogini u Rzymian maiąca ſtraż domu ceſarſkiego, ofiarnik iey nazywał ſię: Palatinalis, igrzyſka i obrządki: Palatualia.

Palczewski (Krzyſztof), piſarz ziemſki Zatorſki, dał do druku: Dyſkurs o kozakach, ieżeli ich znieść czyli nie? w Krakowie 1628.

Palczewski (Paweł), według świadectwa Starowolſkiego, przez lat ſzeſnaście zagranicą ſię bawił, biorąc coraz większy polor w naukach, i nabywaiąc potrzebney każdemu obywatelowi wiadomości; tenże Starowolſki xięgi iego wylicza: Status Venetorum ſeu brevis tractatus de vetuſtate Venetorum, de dominio & ditionibus, de ratione adminiſtrationis eorundem in 4to Cracoviæ 1603. — Tractatus de ratione inſtituendi hominis nobilis. — Topographia earum civitatum ac regionum in quibus (author) tot annis commoratus eſt.

Palermo (Panormus), miaſto wſpaniałe nadmorſkie ſtołeczne krolewſtwa Sycyliyſkiego zwyczayna rezydencya Vice-Reia krola Neapolitańſkiego.

Pales, bogini paſterzow, Rzymianie iey uroczyſtość zwaną Palilia obchodzili w mieſiącu Kwietniu.

Palestrina (Præneſte), miaſto nie daleko Rzymu niegdyś ſławne bałwochwalnicą fortuny, teraz podupadłe; biſkupſtwo Paleſtryny ieſt tytułem iednego z ſześciu kardynałow biſkupow. Mozaika z dawney bałwochwalnicy dotąd konſerwuiąca ſię, mieyſce to naybardziey teraz zaleca.

Palestyna (Judea), ziemia święta kray Azyi nadmorſki, gorami Libanu i puſtynią Arabſką opaſany z Tyrem i Fenicyą graniczący. Nayprzod na dwanaście pokoleń rozdzielony był; za czaſow Dawida krola ſzeroko granice państwa tego rozciągały ſię, teraz po zburzeniu Jeruzalem, ledwo ślady dawney ludności i pomyślności iego zoſtały ſię. Jordan rzeka wzdłuż go oblewa, grunt ſkaliſty i do winnic ſpoſobny. Naywiękſzy i naycelnieyſzy nad inne zaſzczyt kraiu tego, iż w nim na świat przyſzedł i bieg życia przepędził Zbawiciel świata, urodzony w Betleem z nayświętſzey Maryi panny.

Paleſtyna teraz zoſtaie pod iarzmem Tureckim, i lubo wielorakie krucyaty chciały z pod ich rządow ziemię tę wydobyć; zawoiowana przecię raz, nie długo w ręku Chrześciańſkich zoſtawała. Na trzy prowincye dzieli ſię Paleſtynę, Judeę, Samaryę, i Galileę, każda z nich rządzona ieſt przez Emira, ktorego ceſarz Turecki nominuie.

Palestra, nazwiſko w Polſzcze zgromadzenia ludzi prawnych, przy trybunałach, ziemſtwach, grodach i innych ſądowych ſubſelliach zoſtaiących, ktorzy w ſprawach do ſądu pochodzących od ſtron ſtawaią. Powinni być przyſięgli.

Palestra, mieyſce w ktorym ſię dawni ćwiczyli i exercytowali, w probowaniu ſiły i innych rycerſkich kunſztach. Mieyſce to bywało oddzielone od innych gmachow, piaſkiem napełnione, aby upadek paſſuiących ſię nie był ſzkodliwy. Witruwiuſz w xięgach ſwoich należycie opiſał miarę i wſzelkie należytości takich mieyſc.

Igrzyſka inne, iako to rzucania pociſkow, ſtrzelania z łuku, powſzechnie tak ſię nazywały według powieści Wirgiliuſza:

- - *pecorisque magiſtris*
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo
Corporaque agreſti nudat prædura Palæſtra.

Palladio (Jędrzey), urodzony w Wincencyi mieście Włoſkim, ieden z naypierwſzych, odrzuciwſzy Godzkie przyſady, guſt dobrey architektury wprowadził. Xięgi ktore wydał roku 1570, reguły prawdziwey architektury zawieraią w ſobie.

Palladium, poſąg bogini Pallady znayduiący ſię w twierdzy Troiańſkiey, to miaſto, według Apollina wieſzczby, czynił niedobytym. Dyomedes i Uliſſes wſzedłſzy ſekretnie, Palladium z Troi wynieśli, ktora w krotce dobyta i zburzona od Grekow zoſtała. Rzymianie na fundamencie dawnych tradycyi utrzymywali, iż ten poſąg im ſię doſtał, iakoż z wielką czcią w bałwochwalnicy Weſty ſtrzeżony był.

Pallas, tym nazwiſkiem zwana była częſtokroć w ſtarożytności bogini Minerwa.

Pallavicini (Sforzia), wzgardziwſzy urzędami i beneficyami duchownemi, ktoremi był opatrzony, wſtąpił do zakonu Jezuitow w roku 1638. Tam nauki ſwoiey i świątobliwości nader znaczne dawał dowody; przeto od Alexandra VIII kardynałem uczyniony, w lat dzieſięć potym świątobliwe i przykładne życie zakończył. Piſał Włoſkim ięzykiem hiſtoryą zboru Trydentſkiego, w ktorey

rey ſławnego Pawła Sarpi teyże hiſtoryi piſarza krytykę czyni. Są także w druku od niego piſane Vindicationes Societatis Jeſu 4to Romæ 1649.

Pallor, bogini bladości wraz z boiaźnią od Rzymian czczona bywała.

Palindromus, Verſus retrogradi, od Kochanowſkiego takowe wierſze nazwane raki, w ktorych tak ſztucznie ſłowa ułożone ſą, iż i proſto i wſpak czytane iednoż wyrażaią i znaczą, naprzykład:

Signa te, ſigna, temere me tangis & angis,
Roma tibi ſubito motibus ibit amor.

Pallium, ubior niegdyś oſobliwy dawnych ceſarzow, teraz w hierarchii kościelney właściwy patryarchow, arcybiſkupow i niektorych biſkupow za oſobliwſzym przywileiem. Z wełny zrobiony ieſt, i na nim cztery krzyże wyrażone czarne, kładzie ſię zaś na apparat kościelny, gdy w nim arcybiſkup lub patryarcha, nabożeńſtwo i kościelne obrządki odprawia. Od oyca świętego uroczyście benedykowany przeſyłany bywa, iako znak pełności iuryzdykcyi, co w prawie duchownym uſtawa Innocencyuſza III papieża doſtatecznie wyraża w rozdziale: *De authoritate & uſu Pallii* — non tamen deberet ſe archiepiſcopum appellare, priusquam à nobis pallium ſuſcepiſſet, in quo pontificalis officii plenitudo cum archiepiſcopalis nominis appellatione confertur.

Palinodia, dyſkurs odwołuiący rzecz pierwey powiedzianą, ztąd ſpoſob mowienia o odwołuiących: Palinodiam canere.

Palmularii, rodzay ſzermierzow u Rzymian przeto tak zwany, iż zażywali puklerzow.

Palmyra, miaſto niegdyś ſławne ztąd, iż było ſtolicą państw Zenobii krolowey. Piſmo święte między innemi miaſty, ktore Salomon krol założył wſpomina Palmyrę. Ruiny Palmyry dotąd ieſzcze ſą dowodem iaka iey być muſiała wſpaniałość. Xięga z opiſaniem i wyobrażeniem onych, wyſzła z druku w Londynie roku 1730.

Paludamentum, paludament, ubior wodzow Rzymſkiego woyſka. Twierdzą niektorzy, iż to był płaſzcz obſzerny, drudzy, iż pas na ktorym ſzabla zawieſzona była. Naypewniey nazwiſko to znaczyło w powſzechności ubior cały, ſzczegulnie tylko wodzom ſłużący dla dyſtynkcyi. Nie godziło ſię go przedtym w mieście zażywać, ale wdziewany był na ten czas gdy wodzowie do obozu wyieżdziali. W hiſtoryi Rzymſkiey wyrażono ieſt, iż gdy Wittelliuſz ceſarz chciał do Rzymu w paludamencie wieżdżać, odradzili mu to przyiaciele, daiąc przyczynę, iż dałby znać przeto iakoby Rzym ſzturmem i mocą zdobył: *Ipſe Vitellius à ponte Milvio inſigni equo, paludatus accinctusque ſenatum & populum ante ſe agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum conſilio deteritus, ſumptu pretexta, & compoſito agmine inceſſit.*

Palus-Meoti, odnoga morſka między Azyą i Europą na połnoc czarnego morza, niegdyś miała na brzegach ſwoich ſiedliſka Meotow, teraźnieyſzemi czaſy po nadbrzegami iego mieſzkaią Tatarzy Krymſcy, a z drugiey ſtrony Czerkaſowie.

Pamphylia, prowincya niegdyś Azyi mnieyſzey nad morzem śrzodziemnym, miaſta iey ſławnieyſze były: Pergo, Aſpendus, Termeſſus, Attalia, teraz ieſt częścią kraiu tego, ktory Turcy Karamanią nazywaią.

Pan, bożek wieyſki i paſterzow, czynili go mytologiſtowie ſynem Merkuryuſza i Penelopy.

Pancerni, rodzay kawaleryi autoramentu woyſk Polſkich, tak nazwany od pancerzow, ktorych używaią. Chorągwie tak pancerne iako i huſſarſkie, oprocz rotmiſtrza, dwoch maią officerow, porucznika i chorążego. Teraz rożnica chorągwi autoramentu Polſkiego na huſſarſkie i pancerne iuż ieſt znieſiona. Wſzyſtkie poſzły pod determinacyą generalną kawaleryi narodowey, i ta na brygady ieſt podzielona.

Pandectæ, nazwiſko zbioru praw od ceſarza Juſtyniana ułożonego, w Greckim ięzyku znaczy zebranie wſzyſtkich rzeczy.

Pandora, według powieści Heſioda nazwiſko pierwſzey niewiaſty od bogow ſtworzoney, ta wyſłana była na ziemię z ſkrzynką, ktorą gdy Epimeteuſz brat Prometeuſza otworzył, zawarte w niey choroby i uciſki na świat wyſzły, ſama tylko nadzieia na dnie zoſtała.

Panegiryk, mowa na pochwałę oſoby znamienitey, doſkonałością, czynami, lub urzędem. Pliniuſz panegiryſta Traiana naydoſkonalſzym w tym rodzaiu kraſomowſtwa, powinien być modeluſzem.

Pannonia, dawny kray Europy, rozściągał ſię od Dalmacyi aż do Dunaiu. Ptolomeuſz prowincye i miaſta Pannonii obſzernie wypiſał. Teraz po większey części kray ten Węgierſkie kroleſtwo zaſtępuie.

Panthea *ſigna*, w numiſmátach nazywaią ſię znaki wielu boſtw w iedney oſobie złączone.

Pantheon, świątnica wſzyſtkich bogow w Rzymie od Agryppy zięcia Auguſta ceſarza wyſtawiona, teraz kościoł wſzyſtkich świętych, od ſwoiey okrągłey figury zwany poſpolicie rotunda.

Panthometrvm, inſtrument ſłużący do rozmaitych wymiarow na ziemi.

Panthominowie, rodzay komedyantow u dawnych Rzymian, ktorzy nic nie mowiąc, przez ſame geſta, rozmaite rzeczy i paſſye wyrażali.

Paphos, miaſto wyſpy Cypru, ſławne świątnicą Wenery, ktora w tamtym mieyſcu nayuroczyściey-ſze obrządki miała.

Papier, wyborna inwencya przez ktorą myśli ludzkie xięgom powierzone, nabywaiąc trwałości, potomnym ſię wiekom udzielaią. Słowo papier pochodzi z Greckiego papyrus, tak albowiem nazywali ziele iedno Egipſkie, na ktorego liściach wyſuſzonych i preparowanych dawni piſywali. Ten rodzay papieru trwał według zdania niektorych autorow do roku 1170, luboć wraz z nim pargaminu używano. Po nim naſtąpił papier z bawełny robiony *charta bombycina*, około roku 1100 iuż był w używaniu. Papier Chyńſki z iedwabiu, kory drzew, z ryżu, ſkorek rożnych nayodlegleyſzą ſtarożytnością zaſzczyca ſię, a z ichże ſamych tradycyi dowiedzieć ſię pewnie o czaſie piewiaſtkow tey inwencyi nie można. Papier Japońſki zrobiony ieſt z kory drzewa, ktore Kempfer zowie: Morus papyfera ſatira; w Japońſkim zaś ięzyku to drzewo nazwane Kaadſi. Papier naſz, ktorego inwencya w Europie z chuſt ſtarych rozbitych ſtępami na maſſę, uczyniony bywa. O czaſie w ktorym ten rodzay papieru naſtał ſprzeczaią ſię autorowie, na to ſię iednak zgadzaią, iż około roku 1350 iuż był w używaniu.

Papież, papa z Greckiego oyca znaczy. Niegdyś tytuł ten biſkupom i arcybiſkupom dawany bywał, teraz w ſzczegulności namieſtnikowi Chryſtuſowemu, naſtępcy Piotra w katedrze Rzymſkiey, głowie kościoła bożego ſłuży. Elekcya papieża w pierwiaſtkach kościoła od ludu i duchowieńſtwa Rzymſkiego, w poźnieyſzych czaſiech przez ſamych kardynałow zamkniętych w konklawe czynić ſię zwykła, i ten na naywyżſzy ſtopień wynieſiony bywa, na ktorego wybranie dwie części wotow kardynałow przytomnych zgodzą ſię. Pańſtwa ſtanu kościelnego,

zna-

znaczną część Włoſkich kraiu zabieraią; graniczą z kroleſtwem Neapolitańſkim, Rzecząpoſpolitą Wenecką, xięſtwem Eſtruryi &c. Dzielą ſię zaś, na patrimonium świętego Piotra, ziemię Sabińſką, Umbryą albo xięſtwo Spoletańſkie, Marchią, xięſtwo Urbinu, Romanią, Bońonią, xięſtwo Ferrary, powiaty Orwieto, Peruwii i Citta di Caſtello. Oprocz tego we Francyi hrabſtwo Aweniomu, i w kroleſtwie Neapolitańſkim miaſto Benewent z powiatem ſwoim do pańſtw ſtanu duchownego należą. Kroleſtwo Neapolitańſkie i xięſtwo Parmy hołdowniczemi także ſą katedrze S. Piotra.

Rząd tak duchowny iako i świecki Rzymſkiego dworu po więkſzey części w kongregacyach z kardynałow złożonych zawiera ſię, z referencyą do naywyżſzych wyrokow.

Urzędnicy tak duchowney iako i świeckiey iuryzdykcyi ſą naſtępuiący:

Kardynał Wikaryuſz, iego władza nad duchowieńſtwem ſię rozciąga; urząd ten zawżdy w ręku kardynalſkich zoſtaie.

Penitencyarz, do tego w materyach kazuſow ze wſzyſtkich części świata rekurſy bywaią.

Kanclerz, ten kancellaryą zawiaduie i liſty oyca świętego publicznie u niego piſane bywaią, iako też i bulle. Ma wielu pod ſobą urzędnikow, z tych naycelnieyſi Abbreviatores.

Kamerling, urząd ten cywilny ma iuryzdykcyą ſądową przez appellacyą od mnieyſzych trybunałow. Po śmierci papiezkiey, monetę pod iego ſtęplem biią i zyſk mennicy na niego idzie.

Sekretarz, ſtatus miniſter pierwſzy od woli oyca świętego dependuie i prerogatywy dożywotniey nie ma.

Præfectus ſignaturæ Gratiæ kardynał, ſupliki odbiera, i reſponſa in favorem proſzących oddaie.

Præfectus ſignaturæ Juſtitiæ, reſkrypta w ſprawach delegowanych ſobie czyni.

Sekretarz Brevium, Brevia układa w kancellaryi ſwoiey i podpiſuie.

Dataryuſz, w materyach beneficyalnych ma iuryzdykcyą; prezenty wydaie i nominuie.

Majordom, dworem zawiaduie i nad oſobami iuryzdykcyą ma.

Magiſter Palatii, z zakonu Dominikanow, do niego approbacya i examen xiąg wychodzących należy, na wſzyſtkich także examinach duchowieńſtwa ma mieyſce.

Sekretarz memoryałow, odbiera ie i papieżowi prezentuie.

Magiſter

Magister Cameræ, audyencye wyznacza i na nie wprowadza.

Prowincye pańſtwa kościelnego, rządzone ſą przez gubernatorow, z tych trzema przednieyſzemi zawiaduią kardynałowie i nazywaią ſię Legatami Bononii, Ferrary i Rawenny.

Miaſto Rzym ma oſobnego gubernatora, ktory beſpieczeńſtwa publicznego przeſtrzega.

Kamera Apoſtolſka ieſt trybunałem, do ktorego tak obywatelow Rzymſkich, iako i innych kraiow idą appellacye w ſprawach cywilnych i kryminalnych.

Senator Rzymſki wraz z czteryma konſerwatorami ma oſobną ſwoią nad ludem Rzymſkim iuryzdykcyą.

Trybunały celnieyſze, zwane kongregacye, złożone z kardynałow i prałatow według ułożenia Syxtuſa V. ſą naſtępuiące:

Nayprzod, gdy oyciec święty radę kardynałow w celnieyſzych okolicznościach wzywa, i ſam ze wſzyſtkiemi zaſiada, zgromadzenie to nazywa ſię konſyſtorzem, na ktorym poſpolicie nominacye kardynałow, arcybiſkupow, biſkupow odprawować ſię zwykły.

Signatura Gratiæ, na tey ſam oyciec święty zaſiadać zwykł z niektoremi kardynałami i prałatami, ktorych zowią votantes, tam rezolucye na ſupliki i na memoryały expedyowane bywaią.

Signatura Juſtitiæ, pod prezydencyą kardynała, ſądzi ſprawy ſwoiey iuryzdykcyi.

Trybunał Sacræ Rotæ, złożony z dwunaſtu audytorow, Włochow ośmiu, Hiſzpanow dwoch, Niemca, Francuza, ſądzi ſprawy całego świata przez appellacye idące w materyach duchownych.

Kongregacya S. Officii, przeciw heretykom, bluźniercom &c.

Kongregacya Indicis, roztrząſa błędy xiąg i one potępia.

Kongregacya Conc. Tridentini, na fundamencie przepiſow tegoż Concilium, ſądzi, roztrząſa i dyſpenſy wydaie w ſprawach zachodzących.

Kongregacya Epiſcoporum & Regularium, decyduie zachodzące kłotnie między biſkupami i zakonnikami względem exempcyi od iuryzdykcyi, w innych także dyecezyalnych i zakonnych ſprawach daie rezolucye.

Kongregacya Rituum, obrządki kościelne określa i ſtanowi, a ztąd wſzczęte kontrowerſye rozſądza, do niey także proceſſa beatyfikacyi i kanonizacyi świętych należą.

Kongregacya Immunitatis Eccleſiaticæ, w ſprawach tyczących ſię ſwobod duchownych daie decyzye.

Kongregacya de propaganda fide, miſſyami po wſzyſtkich częściach świata zawiaduie.

Kongregacya Indulgentiarum & Reliquiarum, w tych materyach decyzye daie.

Kongregacya Regularium, między zakonnikami kontrowerſye rozſądza.

CHRONOLOGIA PAPIEZOW.

Roku Chryſtuſowego 33 Piotr S. apoſtoł pierwſzy namieſtnik Chryſtuſa, z Antyochii przenioſł ſię do Rzymu, na tey katedrze lat 25 i mieſiąc ieden ſiedząc za prześladowania Nerona ceſarza męczeńſką koronę otrzymał roku Chr. 66, 25

67. S. Linus męcz.
76. S. Klemens męcz.
83. S. Kletus męcz.
95. S. Anakletus męcz.
108. S. Ewaryſt męcz.
116. S. Syxtus I. męcz.
126. S. Teleſfor męcz.
137. S. Hyginus.
141. S. Pius I. męcz.
151. S. Anicet męcz.
161. S. Soter męcz.
170. S. Eleutheryuſz męcz.
185. S. Wiktor męcz.
197. S. Zefiryn męcz.
217. S. Kalixt męcz.
222. S. Urban I. męcz.
230. S. Pontianus męcz.
235. S. Anterus męcz.
236. S. Fabian męcz.
250. S. Korneliuſz męcz.
252. S. Lucyusz męcz.
253. S. Stefan I. męcz.
257. S. Syxtus II. męcz.
258. S. Dyonizy.
269. S. Felix I. męcz.
274. S. Eutychianus męcz.
283. S. Kaius męcz.
296. S. Marcellinus męcz.
304. S. Marcellus męcz.
310. S. Euzebiusz męcz.
314. S. Sylweſter, za tego Konſtantyn wielki ceſarz wiarę Chryſtuſową przyiął, i prześladowania od pogan uſtały. Koncylium Niceńſkie powſzechne złożone. Umarł roku 335, rządził kościołem bożym lat 21, m. 11.
336. S. Marek.
352. S. Juliusz I.
366. S. Liberyusz.
384. S. Damaſus.
398. S. Syrycyusz.
401. S. Anaſtazyusz.
417. S. Innocencyusz I.
418. S. Zozimus.
422. S. Bonifacyuſz.
432. S. Celeſtyn.
440. S. Syxtus III.
461. S. Leo wielki.
468. S. Hilaryusz.
483. S. Symplicyusz.
492. S. Felix II.

496. S. Gelazyusz.
498. S. Anaſtazyusz II.
514. S. Symmachus.
523. S. Hormisdas.
526. S. Jan I.
530. S. Felix III.
532. Bonifacyusz II.
535. Jan II.
536. S. Agapetus.
538. S. Sylweryusz.
554. Wigiliusz.
360. S. Pelagiusz.
573. Jan III.
578. S. Benedykt I.
590. Pelagiusz II.
604. S. Gregorz wielki.
606. Sabinianus.
607. Bonifacyusz III.
615. Bonifacyusz IV.
618. Deusdedit.
725. S. Bonifacyusz V.
638. Honoryusz I.
640. Seweryn.
642. Jan IV.
649. Teodor.
654. S. Marcin.
657. S. Eugeniusz.
672. S. Witalian.
676. S. Adeodatus.
678. Donus.
682. S. Agatho.
683. S. Leo II.
685. S. Benedykt II.
686. Jan V.
687. Konon.
701. S. Sergiusz.
705. Jan VI.

707. Jan VII.
708. Syſyniusz.
715. Konſtantyn.
731. S. Grzegorz II.
741. S. Grzegorz III.
752. S. Zacharyasz.
752. Stefan II.
757. Stefan III.
767. S. Paweł I.
772. Stefan IV.
795. Adryan I.
816. S. Leo III.
817. Stefan V.
824. S. Paſchalis.
827. Eugeniusz II.
827. Valentinus.
844. Grzegorz IV.
847. Sergiusz II.
855. Leo IV.
858. Benedykt III.
867. S. Mikołay.
872. Adryan II.
882. Jan VIII.
884. Marynus.
885. Adryan III.
891. Stefan VI.
896. Formoſus.
897. Stefan VII.
898. Roman.
900. Teodor II.
- - Jan IX.
905. Benedykt IV.
- - Leo V.
- - Krzyſztof.
910. Sergiusz III.
914. Lando.

929. Jan X.
929. Leo VI.
931. Stefan VIII.
936. Jan XI.
939. Leo VII.
942. Stefan IX.
948. Marynus II.
956. Agapetus II.
964. Jan XII.
965. Benedykt V.
972. Jan XIII.
974. Benedykt VI.
975. Donus II.
984. Benedykt VII.
985. Jan XIV.
986. Jan XV.
999. Grzegorz V.
1003. Sylweſter II.
- - Jan XVI. albo XVII.
1009. Jan XVIII.
1012. Sergiuſz IV.
1024. Benedykt VIII.
1033. Jan XIX.
1044. Benedykt IX.
1046. Grzegorz VI.
1047. Klemens II.
1048. Damaſus II.
1054. Leo IX.
1057. Wiktor II.
1058. Stefan X.
1061. Mikołay II.
1073. Alexander II.
1085. Grzegorz VII.
1087. Wiktor III.
1099. Urban II.
1118. Paſchalis II.
1119. Gelazyusz II.

1124. Kalixt II.
1130. Honoryuſz II.
1143. Innocencyusz II.
1144. Celeſtyn II.
1145. Lucyusz II.
1153. Eugeniusz III.
1154. Anaſtazyusz IV.
1159. Adryan IV.
1181. Alexander III.
1185. Lucyusz III.
1187. Urban III.
1187. Grzegorz VIII.
1191. Klemens III.
1198. Celeſtyn III.
1216. Innocencyusz III.
1227. Honoryusz III.
1241. Grzegorz IX.
1241. Celeſtyn IV.
1254. Innocencyusz IV.
1261. Alexander IV.
1264. Urban IV.
1268. Klemens IV.
1276. Grzegorz X.
- - Innocencyusz V.
- - Adryan V.
1277. Jan XX.
1280. Mikołay III.
1285. Marcin II.
1284. Honoryuſz IV.
1292. Mikołay IV.
1296. S. Celeſtyn V.
1303. Bonifacyuſz VIII.
1304. Benedykt XI.
1314. Klemens V.
1334. Jan XXI.
1342. Benedykt XII.

1352. Klemens VI.
1362. Innocenty VI.
1370. Urban V.
1377. Grzegorz XI.
1389. Urban VI.
1404. Bonifacyusz IX.
1406. Innocenty VII.
1406. Grzegorz XII.
1410. Alexander V.
- - Jan XXIII. abdykował.
1431. Marcin V.
1447. Eugeniusz IV.
1455. Mikołay V.
1458. Kalixt III.
1464. Pius II.
1471. Paweł II.
1484. Syxtus IV.
1492. Innocenty VIII.
1503. Alexander VI.
1503. Pius III.
1513. Juliusz II.
1521. Leo X.
1523. Adryan VI.
1534. Klemens VII.
1549. Paweł III.
1555. Juliusz III.
1555. Marcellus II.
1559. Paweł IV.
1565. Pius IV.
1572. S. Pius V.
1585. Grzegorz XIII.
1590. Syxtus V.
1590. Urban VII.
1591. Grzegorz XIV.
1591. Innocenty IX.
1605. Klemens VIII.
1605. Leo XI.
1621. Paweł V.
1623. Grzegorz XV.
1644. Urban VIII.
1655. Innocenty X.
1667. Alexander VII.
1669. Klemens IX.
1679. Klemens X.
1689. Innocenty XI.
1691. Alexander VIII.
1700. Innocenty XII.
1721. Klemens XI.
1724. Innocenty XIII.
1730. Benedykt XIII.
1740. Klemens XII.
1758. Benedykt XIV.
1769. Klemens XIII.
1775. Klemens XIV.
Pius VI.

Papinianus, sławny prawnik, był nayprzod Adwokatem skarbu, potym Pretorem za czasow cesarza Sewera Karakalli. Cesarz syn Sewera zabiwszy brata swego Gete towarzysza naywyższey godności, gdy chciał aby Papinian publicznym dyskursem tę zbrodnią usprawiedliwił, odebrał heroiczną odpowiedź, iż łatwiey popełnić bratoboystwo, niżli go usprawiedliwić, zaś niewinnie zabitego oskarżyć iest toż samo iak drugi raz zabiiać. Rozdraźniony tą mową tyran, rozkazał zabić Papiniana, i syna iego, ktory był Kwestorem roku 212. Wielki ten człowiek zszedł z świata w 36 roku wieku swego, iako swiadczy nadgrobek w Rzymie wynaleziony.

Æmilio Paulo Papiano.
Pref: Præt: Jur: Consul.
qui vix: ann: XXXVI. m. III. d. X.
Hostilius Papinianus
Eugenia gracilis.
Turbato ordine in senio
heu parentes infelicisf.
filio optimo P. M.
fecerunt.

Pisał xiąg XXVII. Quæstionum XIX. rożnych odpowiedzi w materyach prawnych dwie xięgi definicyi; dwie o cudzołostwie, iedną o prawach Edilow.

Paprocki (Bartłomiey), pisarz Polski, życie zakończył roku 1614. Xięgi od niego do druku podane są następuiące = Koło rycerskie w ktorym rozmaite stworzenia rozmowy swe maią, zkąd może człowiek przykład wziąść, iako ma sam żyć, 4to 1576. — Gniazdo cnoty, zkąd herby rycerstwa Polskiego swoy początek maią fol. w Krak: 1578. — Herby rycerstwa Polskiego na pięcioro xiąg rozdzielone, fol w Krak: 1584. — Dziesięcioro przykazanie mężowe, ktore każda poczciwa małżonka ma umieć i chować — tamże dziesięcioro przykazanie żony, ktore każdy małżonek ma przeczytać, wierszem 4to. — Krotki a prawdziwy wypis wiechania do ziemie Wołoskiey Iwana woiewody, ktorego podkową zowią 8vo w Krak: 1578. — Roznowlany Hospodara z hostem, iak, a od koho na początku swet sprawowan był po Czesku, fol. — Stambuch Slezki, albo rozmowy o rzeczach do wiary należących z pisma i oycow świętych przeciwko herezyom. — tamże herby szlachty wyższego Szląska — item Strom z herbow starodawnych &c. — Proba cnot dobrych, ktemu nauka do obyczaiow poczciwych wierszem, 8vo w Krakowie. — Rozmowa podana z plebanem o wszech skutkach zbawiennych, ktoremi się człowiek z Panem Bogiem złącza, to iest postem, iałmużną i modlitwą 4to w Poznaniu 1611 — Ogrod krolewski, w ktorym opisana krotko historya cesarzow, krolow Polskich i Czeskich, arcy-xiążąt Austryi, xiążąt Ruskich, w Pradze fol. 1599 — O nawroceniu świętey Maryi Magdaleny. — Mercurius Gallo Belgicus. — Historya biskupow Praskich. — Speculum Moraviæ. — Diadochus, nowe krotofile, w Pradze 1590. — Panosze albo pochwały niektorych Ruskich panow. — Noctes Torunenses.

Paprocki (Wacław), biskup Margarytański, suffragan Kuiawski, iest

ieſt w druku iego: Apologeticon honeſtatis epiſcoporum titularium vulgo ſuffraganeorum. Crac. in 4to 1642.

Paracelsus (Theophraſtes), lekarz ſławny, urodził ſię w Szwaycarach roku 1493. Sławie iego naybardziey dopomagała wielka doſkonałość w chimii. Umarł roku 1541 wieku 48.

Paradoxum, propozycya na pozor do wiary niepodobna, z ktorey częſtokroć mowca wyprowadza prawdę, iak mowią; à contrariis.

Paragiati, w prawie Rzeſzy Niemieckiey nazywaią ſię tak udzielni xiążęta, ktorzy pańſtwa dziedziczne między ſobą rozdzielili, z dependencyą iednak od linii nayſtarſzey.

Paragoge, figura mowienia, przez ktorą przydaie ſię do ſłowa ſyllaba, lub litera = amari, dici, amarier, dicier, egomet, quisnam, hicce &c.

Paragraf, termin ortografii z Greckiego wzięty, znaczy przedział części, mowy lub piſma, wyraża ſię poſpolicie tą figurą §.

Parakwarya (Paraguay), kray wielki Ameryki południowey, należy do kroleſtwa Hiſzpańſkiego.

Paralipomenon, dwie xięgi piſma świętego tak od Grekow nazwane, zawieraią w ſobie opiſanie familii i niektore czyny ludu bożego.

Paralipsis, figura kraſomoſtwa, przez ktorą orator zdaie ſię opuſzczać niektore rzeczy, a tym ie ſpoſobem wyraża i obwieſzcza.

Parallaxis, podług aſtronomow w obſerwacyi planety iakiey, ieſt miara kąta uformowanego ze dwoch linii, z ktorych iedna idzie od śrzodka albo centrum ziemi, do śrzodka planety, druga od mieyſca obſerwacyi do tegoż śrzodka planety.

Paralella, linia we wſzyſtkich częściach ſwoich, rownie od drugiey odległa.

W kraſomoſtwie ten termin używany bywa w porownywaniu ludzi. Plutarchus naywybornieyſze między bohatyrami wiekow dawnych czynił porownania.

Parallelipedum, rzecz ſześciograniaſta, ktorey grania na przeciw ſiebie położone rowne ſą.

Paralellogrammum, figura czworograniaſta podługowata.

Parammonarius, tak w pierwiaſtkach kościelnych, nazywali ſię dzierżawcy dobr duchownych, zawno ich także aſſeclæ, buccellarii, ſatellites.

Paranomasia, z Greckiego znaczy ſłow w brzmieniu podobieńſtwo.

Paranymphus, u dawnych Grekow nazywał ſię ten, ktory oblubienicę w dom oblubieńca po uczcie weſelney prowadził; u Rzymian, mężczyźni i niewiaſty tę przyſługę czyniący zwali ſię Pronubus, Pronuba; w Kanie Gallileyſkiey nazwany takowy rządca uczt weſelnych Architriclinus.

ParapHernalia, w prawie Rzymſkim nazywaią ſię dobra małżonki oprocz poſagu, nazwiſko to z Greckiego znaczy: *bona quæ ſunt præter dotem.*

Paraphrasis, tłumaczenie co do ſenſu, nie zaś co do ſłow, z dodatkami częſtokroć dla większego textu obiaśnienia.

Parasanga, nazwiſko mil Perſkich, iaki iednak był onych przeciąg, dowodney pewności nie maſz.

Parasceve, nazwiſko u Zydow piątku przed Paſchą, dzień ten wſławiony śmiercią Zbawiciela świata, kościoł Boży z oſobliwemi obrządkami uroczyście obchodzi.

Parasita, nazwiſko teraz ohydliwe ſtołownikow natrętnych; niegdyś u Grekow i Rzymian tak ſię nazywali kapłani bałwochwalſcy, ktorzy pierwiaſtki zboż i innych produkcyi ziemie bogom ofiarowane odbierali. Botaniści, albo traktujący o krzewiu zioł, nazywaią parazytami te małe rośliny, ktore wyraſtaią z kory drzewa, i z iego ſoku żywią ſię.

Paratitla, tak ſię w prawie Rzymſkim nazywa krotkie zebranie tytułow i materyi znayduiących ſię w xięgach prawa digeſtornm & codicis.

Parazonium, w numismatach nazywało ſię berło nakſztałt puginała, okrągło iednak kończące ſię, twierdzą niektorzy, iż parazonium ieſt bardziey buławą, niżeli berłem.

Parechesis, iednegoż ſłowa częſte powtorzenie.

Parenesis, exhorta, wzbudzanie do nabożeńſtwa, wiele xiąg aſcetycznych ten maią tytuł.

Parentales, uczty duchownych pogrzebowe rodzicow lub krewnych.

Parhomologia, w kraſomoſtwie figura zwana także conceſſio, przez ktorą adwerſarzowi niektore rzeczy niby ſię pozwalaią, dla tego, aby potym przeciw większym tym dzielniey mogł orator powſtać. Przykład tego w naſtępuiącym Cycerona texcie: *Sume hoc ab judicibus, noſtra voluntate, neminem illi propiorem cognatum, quam te fuiſſe, concedimus, officia tua nonnulla in ullum extitiſſe, ſtipendia vos una feciſſe aliquando, nemo negat, ſed quid contra teſtamentum dicis, in quo ſcriptus hic eſt?*

Pariliæ, uroczyſtość na pamiątkę założenia Rzymu od Hadryana ceſarza poſtanowione.

Parlament, nazwiſko w powſzechności znaczące zgromadzenie oſob, władzę cywilną w pańſtwie maią-

maiących, lub też iako w Francyi, trybunał ſprawiedliość adminiſtruiący, rozmaite ſobie nadane maiący przywileie.

Parlament Angielskiego krolestwa, nayſławnieyſzy teraz w Europie, ieſt zgromadzeniem wſzyſtkich trzech ſtanow. Przed epochą Gwilhelma zwycięzcy krola, zgromadzenie to z ſamych tylko znacznieyſzych panow złożone było, pod nazwiſkiem. = *Magnatum Convenus*. Za dawnych ieſzcze Anglo-Saxonow iuż ta naywyżſza rada była uſtanowiona. Parlament Angielſki dzieli ſię na dwie izby, większą, w ktorey zaſiadaią lordowie duchowni, biſkupi i świeccy. Izba mnieyſza ſkłada ſię z poſłow od prowincyi, miaſt i wſi uprzywileiowanych. Krol parlament zwoływa, i w iego mocy ieſt prorogacya, lub zakończenie onego, lubo w pierwiaſtkach corocznie był odnawiany. Za Gwilhelma III. parlamentu trwałość do lat trzech pociągniona, daley za Jerzego do ſiedmiu. Izba większa oprocz tego, że w ſtatyſtycznych materyach obrady ſwoie ſprawuie, ieſt ſądem naywyżſzym kroleſtwa, i ſprawy bez żadney apellacyi decyduie. Wſzyſtkie materye tak w wyżſzey iako i niżſzey izbie, wielością głoſow decyduią ſię. Krol zaś te akta zwane bill oſobiście potwierdza, i moc im prawa nadaie. Bill każdy trzy razy w izbach czytany bywa, i dopiero decyzya zupełna onego naſtępuie. Krol approbuiący akt parlamentowy, w paludamencie z koroną pod tronem, w izbie wyżſzey zaſiada, i tam iego imieniem ſekretarz ſtanu aprobacyą lub odrzucenie ogłaſza. Przywiley izby wyżſzey, to ieſt, iż lordowie w nieprzytomności przez prokuratorow wotować mogą, zaś w niżſzey każdego poſła przytomność oſobiſta być muſi. Izba niżſza ma ſwego marſzałka, ktorego obiera, i ten ſię nazywa oratorem. Gdy intereſſa wielkiey wagi przychodzą i potrzebuią roztrząśnienia, w ten czas izba mnieyſza niektorym z pomiędzy ſiebie oſobom te prace wyznacza, ktorzy dopiero informuią wſzyſtkich dokładnie, nim do decyzyi przyidzie. Liczba lordow w wyżſzey izbie nie ieſt określona, gdy oprocz dawnych, nowe oſoby krol tym przywileiem uczcić może. W niżſzey gdy ieſt zupełna, ieſt oſob 553. Z ſtanu rycerſkiego lub gubernatorow prowincyi 92, od 25 miaſt deputowanych 50, z Londynu 4, ſzeſnaście z miaſt portowych, 332 ze wſi uprzywileiowanych, 12 z xięſtwa Gallii, 45 kroleſtwa Szkodzkiego. *Patrz* Anglia, i pod innemi tytułami o tym kroleſtwie.

Parlamenta kroleſtwa Francuſkiego ſą trybunałami, w ktorych ſprawiedliwość obywatelow adminiſtrowana bywa. Naycelnieyſzy z nich parlament Paryſki, gdzie w głownieyſzych okolicznościach pares Francyi duchowni i świeccy zaſiadaią. Duchownych ieſt ſześciu, świeckich liczba nieuſtanowiona tak, iak w Anglii, od krola bowiem zawiſło pares Francyi kreować i dawać im mieyſce w parlamencie. Inne celnieyſze prowincye maią ſwoie parlamenta rożnemi czaſy uſtanowione, z tych naydawnieyſzy Tolozańſki.

Parma, xięſtwo Lombardyi maiące udzielnego ſwoiego xiążęcia, teraz z dzielnicy Hiſzpańſkiey domu Burbońſkiego, złączone ieſt razem z Placencyą. Po upadku ceſarſtwa wſchodniego, miaſto te, wraz z powiatem wielorakich miało panow, nakoniec w dzierżeniu ſtolicy apoſtolſkiey zoſtawało do czaſow Pawła III. Farnezyuſza, ten ie hołdowniczym prawem oddał Piotrowi Farnezyuſzowi roku 1545. Odtąd trwało w domu Farnezyuſzow do teraźnieyſzego wieku; gdy więc familia Farnezych zeſzła, po wielu woynach i negocyacyach, utrzymał ſię przy xięſtwie Parmy i Placencyi Don Filip, ſyn Filipa V. krola Hiſzpańſkiego, i Elżbiety Farnezyi oſtatniey tego domu. Miaſto Parma nie wielkie ale dość wſpaniałe, do czego wiele mu dopomaga uſtawiczna xiążąt rezydencya.

Parmenides, filozof ſekty Eleatow, albo Eleatyczny uczeń Xenofaneſa, żył przed narodzeniem Chryſtuſa lat 436. Bardzo mało z piſm iego do naſzego wieku doſzło.

Parmenion, wodz ſławny woyſk Macedońſkich za czaſow Filipa krola, oyca Alexandra wielkiego, w expedycyi przeciw Perſom mężnie Alexandrowi dopomagał, gdy zaś ſyn iego Filotas za bunt i zdradę na śmierć ſkazanym zoſtał, tenże los potkał Parmeniona, ktory z rozkazu Alexandra w Medyi, ktorey był rządcą od Kleandra zabity, maiąc lat 70.

Parnass, gora w Grecyi nie tak wyſokością, iak rymotworcow pieśniami ſławna, i tradycyą, iż na niey muzy mieſzkanie ſwoie miały, do ktorych Apollo uczęſzczał; z pomiędzy dwoiſtego tey gory wierzchołku, wychodziło Kaſtalſkie żrzodło.

Parnawa, ſtołeczne miaſto części Inflant, ktore gdy należały do Polſki, Parnawa była woiewodztwa tego ſtolicą.

Parochus, nazwiſko plebanow w ięzyku Łacińſkim, w ktorym parafie albo zgromadzenia wiernych do iuryzdykcyi duchowney plebana należące, zowią ſię Parochiæ. U dawnych ceſarzow Rzymſkich byli urzędnicy tak nazwani, ich obowiązek był, obmyślać potrzeby xiążąt lub poſłow cudzoziemſkich do dworu ceſarſkiego przyieżdżaiących.

Parodia, rodzay ſatyry, krytyki, naśladowaniem żartobliwym wywyśmiewaiący. Nazwiſko to z Greckiego ięzyka pochodzi, iakoż naypierwſi Grecy rodzay ten krytyki wymyślili. Odmiana czaſem ſłowa iednego w wierſzu lub prozie, parodią uczynić może, i tym ſpoſobem poſtąpił ſobie Cycero, gdy Marka Fulwiuſza, ktorego przydomek był Nobilior, nazwał Mobilior., lub Rzymianie przeiſtaczaiąc y nazwiſko ceſarza Nerona, ktorego dla piiańſtwa zamiaſt Tiberiuſz, zwali Biberius Mero.

Paranomasia, figura kraſomoſtwa, gdy w ułożeniu mowy takowe używaią ſię ſłowa, ktore brzmieniem do ſiebie podobne ſą. Cycero do Antoniuſza w Filippikach takowym ſpoſobem mowi: *Cum in gremio mentem & mentum deponeres & Atticus, ipſe Conſul parvo animo & pravo, facie magis, quam facetiis ridiculus.* =

Paros, wyſpa Archipelagu, iedna z Cykladow, nie daleko Naxos i Antyparos. Marmur biały, w ktory obfituie po wſzyſtkie czaſy ſławną ią czynił, iakoż naywybornieyſze ſtarożytności poſągi z tego marmuru ryte ſą. Należy teraz do ceſarza Tureckiego.

Parki (Parcæ), w mitologii pogańſkiey trzy ſioſtry corki Jowiſza i Temidy. Prządkami ich życia ludzkiego czyniła ſtarożytność pod allegoryą wyrażaiąc, iż nayſtarſza z nich Klotho trzyma w ręku kądziel i paſmo wiie życia ludzkiego wyciąga, Lacheſis wrzeciono obraca, Atropos zaś nożycami nić uprzędzoną przecina. Nazwiſko tych bogiń Łacinnicy brali ztąd: *Quod nemini parcant*, iż nikomu nie przepuſzczały.

Parrhasius, z Efezu rodem, ſławny w ſtarożytności malarz, żył za czaſow Sokrateſa, o nim Pliniuſz mowi: *Primus ſimetriam picturæ dedit, primus argutias vultus, elegantiam capilli, venuſtatem oris confeſſione artificum in lineis extremis palmam adeptus.*

Parsis, nazwiſko w Indyach ſektatorow] Zeroaſtra cześć Boſką wyrządzaiących ogniowi. Ze byli z Perſyi przychodniami, dla tego ich Perſami nazwano. Kapłani ich, ktorych zowią Dara, ſtrzegą w bałwochalnicach ognia poświęconego, go, aby nie zgaſł. Naywięcey Parſow znayduie ſię niedaleko miaſta Suraty.

Parthenope, Syrena według powieści rymotworcow dawnych, nie mogąc wdziękiem głoſu ſwego zniewolić Uliſſeſſa, z rozpaczy ſkoczyła w morze, pochowana tam, gdzie miaſto Neapol założone.

Parthowie, narod Azyatycki w Perſyi od Arſaceſa krola walecznego w taką ſię moc wzbili, iż gdy reſzta świata ſkłoniła karki pod iarzmo Rzymſkie, oni ſami na wſchodzie mężnie ſię oparli, Kraſſuſa z woyſkiem zwyciężyli, Waleryana ceſarza w niewolą wzieli. Przeciąg panowania ſukceſſorow Arſaceſa, ktorych Arſacydami zwano był przez lat 470. Oſtatni ich monarcha był Artaban roku pańſkiego 226, od Artaxerſa Perſkiego krola zwyciężony i zabity.

Partibus (in), tytuł biſkupſtwa pod władzą niewiernych zoſtaiącego. Zwyczay dawania biſkupſtw in partibus infidelium wnieſiony po wypędzeniu Chrześcian z pańſtw wſchodnich. Koadiutorowie biſkupſtw aktualnych, i ſuffragani biſkupſtw tytularni takowych biſkupſtw zaſzczycaią ſię.

Participium, termin grammatyki, albo adiectivum zrobione ex verbo.

Partula, bogini u Rzymian w czaſie połogow ſtrzegąca niewiaſty, święty Auguſtyn de civitt. Dei namienia, iż ią także zwano Partunda.

Pascha, uroczyſtość narodu Izraelſkiego poſtanowiona na pamiątkę wyzwolenia ich z Egipſkiey niewoli, i przeyścia morza czerwonego; iakoż ſłowo Hebrayſkie Peſach, z ktorego etymologią bierze znaczy przeyście, co ieſt razem figurą, i pamiątką przechodu anioła w tymże czaſie zabiiaiącego pierworodnych w Egipcie, miiaiącego zaś domy Izraelſkie, ktore krwią baranka namazane były. Obrządki tey uroczyſtości obſzernie w piśmie świętym opiſane ſą. Figury baranka ſprawdzone w nowym teſtamencie prawie przez mękę, śmierć i zmartwychſtanie Zbawiciela świata. Czas obchodzenia wielkieynocy u Chrześcian naznaczony w niedzielę po dniu 14 porownania dnia z nocą wioſennego. Czas ten wyznaczony przez zbor Niceńſki, wielu był dyſput przyczyną dla rożnych odmian w wymiarze rocznym zachodzących, nim poprawa kalendarza naſtąpiła za czaſow Grzegorza XIII.

Paschal (Błażey), urodzony w mieście Klermont kroleſtwa Francuſkiego w niemowlęcym wieku zaczął dawać dowody wielkiego do-

dowcipu. W matematyce nayprzod tak poftąpił, iż maiąc lat tylko dziewiętnaście, wymyślił machinę arymetyczną ułatwiaiącą przewlokłość rachunkow. Udawfzy fię do czytania xiąg pobożnych, porzucił inne zabawy, iedynie tylko ćwicząc fię w dofkonałości chrześciańfkiey. Dysputy na ten czas wfzczęte w kroleftwie Francufkim były mu pochopem do pifania liftow prowincyonalnych, ktore utwierdziły w potomne czafy wielkość fławy iego. Po śmierci, ktora przypadła w roku 1662, wieku 39, myśli tego wielkiego człowieka zebrane razem wyfzły z druku.

Paschalis I, papież Rzymianin obrany po Stefanie V. pobożność iego i naukę hiftorya kościelna wyftawia. Wyfłał poftow do Ludwika cefarza fyna Karola wielkiego, ktory przywileia nadane od oyca kościołowi Rzymfkiemu potwierdził. Cefarza wfchodniego Leona, za to iż kacerftwu obrazoborcow iawnie fprzyiał, od wfpołeczności wiernych wyłączył, w roku 821. Lotharyufza cefarzaa koronował. Umarł roku 824, w lat 7. miefięcy 3. dni 16. po fwoim obraniu.

Paschalis II, papież Tofkańczyk, wprzod zwany Raynerius, poniewolnie na ftolicę Piotra świętego wftąpił po śmierci Urbana II. roku 1099. Gwilberta antypapę wyklął, i lud Rzymfki od uciemiężenia wielu tyranow ofwobodził. — Wielkie miał zatargi w intereffie inweftytur z cefarzem Henrykiem IV. i Henrykiem krolem Angielfkim. Po złożeniu Henryka IV. cefarza Henryka V. fyna iego, inaczey koronować nie chciał, pokiby pretenfyi inweftytur nie odftąpił. Za co od zagniewanego cefarza do więzienia wtrącony, po dwoch miefięczney niewoli, uczynić mufiał zadofyć woli cefarfkiey. Wkrotce iednak przeciw gwałtowi fobie uczynionemu, proteftacyą w obecności bifkupow zgromadzonych uczynił. Chciał złożyć papieftwo, ale lud Rzymfki i duchowieńftwo fprzeciwiło fię iego żądaniu. Umarł roku 1118. rządziwfzy kościołem lat 18. miefięcy 5.

Pasquino, ftatua w Rzymie znaleziona nie daleko fklepu fzewca tak zwanego, ktory za życia fwego żartami fławnym fię był uczynił. Od tego czafu, iak była poftawiona na fwoim mieyfcu, fatyry koło niey przybiiać poczęto, zkąd pofzło nazwifko pafzkwilow. Statua ta wyrażała Gladyatora, dotąd na fwoim mieyfcu ftoi, i mimo nayfurowfze przykazy zwierzchności Pasquino wymowy fwoiey nie ftracił. Ze zaś nie daleko ftoi drugi pofąg, ktory zowią Morforio, częftokroć między nim a Pafkwinem bywaią rozmowy fatyryczne bez względu na godność i powagę ofob, ktore za cel biorą.

Passalorynchitæ, kacerze w wieku II. w błędach idący za nauką Montana większą zafadzaiący dofkonałość na milczeniu, a to na fundamencie flow pfalmu 140. *pone Domine cuftodiam ori meo, & oftium circumftantiæ labiis meiis*. S. Hieronim twierdzi, iż iefzcze za czafow iego znaydowali fię w Galicyi.

Passarowitz, miafto w Serbii fławne zawartym przymierzem roku 1718 między cefarzem, Rzecząpofpolitą Wenecką, i Portą.

Passavia, miafto imperyalne pod protekcyą bifkupa fwego w niżfzey Bawaryi, nad rzekami Dunaiem, Inu, i Ill, ktore fię tam łączą. W tym mieście roku 1552 podpifane przymierze między Karolem V. cefarzem i Maurycyufzem elektorem Safkim utwierdziło luteranizm rzefzy Niemieckiey.

Passerat (Jan), wierfzopis Francufki, był on profefforem retoryki w Paryżu. Epigrammata iego łacińfkie dotąd fą w wielkim fzacunku. Umarł roku 1602, wieku 68. Przed śmiercią fam fobie nadgrobek takowy napifał:

Hic fitus in parva Janus Pafferatius urna
Aufonii doctor regius eloquii,
Difcipuli memores tumulo date ferta magiftri,
Ut vario florum munere vernet humus.
Hoc culta officio mea molliter offa quiefcent.
Sint modo carminibus non venerata malis.
Veni, abii; fic vos veniftis; abibitis omnes.

Passionis, bractwo, ktorych był obowiązek na teatrach prezentować taiemnice męki Pańfkiey; w kroleftwie Francufkim zaczęli być znanemi od roku 1313, ale że z czafem ta pobożna proftota wielu bluźnierftw i nieuczciwości była przyczyną, roku 1548. od zwierzchności zakazane zoftały. Są iefzcze do tych czas w Francufkim ięzyku drukowane te taiemnice ze wfzech miar podobne do nafzego dyalogu Częftochowfkiego.

Passio Christi (order i bractwo), poftanowione od Rycharda II krola Angielfkiego, i Karola VI Francufkiego z przyczyny krucyaty. Stroy kawalerow w dni uroczyfte był purpurowy, płafzcze i krzyż czerwony na pierfiach.

Passionalistowie, zakon niedawno poftanowiony approbowany od papieża Klemenfa XII, ich obowią-

wiązek miſſye odprawować, i o męce Pańſkiey kazanie miewać.

PASSIVUM VERBUM, termin grammatyki.

PASSYA, hiſtorya męki Pańſkiey z ewanielii wyięta, śpiewana bywa uroczyście w niedzielę kwietnią, i w piątek przed wielkanocą. Inne trzy we mſzy przed ewangelią w wielki tydzień kapłani miewaią.

PASSYA, nabożeńſtwo w Polſzcze uſtanowione w dni poſtu po obiedzie, gdzie pokutuiący w kapy przybrani czynią w kościele dyſcyplinę. Ten zwyczay dla ſłuſznych przyczyn po wielu iuż mieyſcach znieſiony.

PASTOPHORI, kapłani w Egipcie, o ktorych ieſt wzmianka w xięgach Machabeyſkich i Esdreaſa. Odzież naywyżſzego kapłana nazywała ſię paſtophorium.

PASTORIUS AB HIRTEMBERG (Joachim), ſekretarz krolewſki, był wprzod ſzkoł Gdańſkich profeſſorem, zoſtawſzy katolikiem i kapłanem, kanonikiem Warmińſkim, officyałem Gdańſkim kreowany, wiele xiąg piſał do hiſtoryi kroleſtwa Polſkiego ſłużących. Umarł w Fraumburgu przy katedrze Warmińſkiey roku 1682. wieku 71. Piſał xięgi: Bellum coſaticum contra regnum Poloniæ ſub rege Joanne Caſimiro, Gedani in 4to 1652. — Florus Polonicus ſeu hiſtoriæ Polonæ epitome, Lugd: Batav: 1641. — Hiſtoriæ Polonæ plenioris partes duæ, quarum prima prodiit 1680. altera poſt obitum authoris. — Oliva pacis oratio habita coram legatis ad tractatum Olivenſem 1661. Gedani. — Poemata varia, Gedani 1653. — Stella aurea Sigismundi Guldenſtirnii honori dicata 1656. Gedani. — Diadema gloriæ Paneg: in auguratione Michaelis regis Pol. Crac. 1669. — Carmen nuptiale in nup: Michaelis regis cum Eleonora Auſtriaca, Gedani 1670. — Paleſtra nobilium, Francofurti ad Mænum 1678. Peplama Sarmaticum ſeu de præcipuis quibusdam Poloniæ principibus & proceribus liber. Gedani 1653. — Calendæ regiæ ſeu oratio, qua Torunium expugnatum Joanni Caſimiro regi gratulatur. — Plauſus Caſtallii poema Andreæ Olſovio Gedanum venienti ad homagium recipiendum, Gedani 1670. — Theodoſius magnus, ſeu vita illius excellentis imperatoris, ejusdem character virtutum variis coloribus adumbratus. — Petri Mathæi conſiderationes Politicæ ſuper vita Nicolai Neovilii Villaregii regum Chriſtianorum miniſtri è Gallico verſæ, Jenæ 1664. — Differentiæ inter politicam genuinam & diabolicam cum nonnul-

lis actis publicis & articulis pacis inter ambas coronas irritæ ex Gallico in latinum translatæ, Amſtelod: 1659. — Joannis Crelii ethica ariſtotelica cum vita auctoris. — Tacitus Germano-Belgicus. — Epiſtolæ ſacræ. — Fragmentum de rebus Pruſſiæ. — De cauſis & remediis diſſenſionum in religione.

Zacnego tego męża w kościele Fraumburgſkim katedranym biſkupſtwa Warmińſkiego takowy ieſt nadgrobek.

D. O. M.

Et poſthumæ memoriæ Joachimi ab Hirtemberg Paſtorii Proth: Apoſt: Cant: Can: Varm: archi-præsbyteri & officialis Gedan: ac per Pomeraniam generalis, ad S. Albertum præpoſiti S. R. M. ſecretarii; hiſtoriographi.

Hunc nascentem Silefia excepit, primisque literarum fundamentis imbuit, Polonia domicilium fortunam providit; maturiorem ætatem ad celebres in Europa transtulit academias, Græce, Latine egregie doctus, ſcriptis publici juris factis apud orbem litteratum clarus audiit philologus, Polona hiſtoria in epitome redacta, flori Polonici auctor ab ordinibus regni in cenſum transcriptus equitum hæreſi abjurata. Eccleſiæ Catholicæ ita conſtanter adhæſit, ut ad hierarchiam tranſiret eccleſiaſticam. Candor, inſignis probitas, morum ſuavitas, regum, heroum amorem gratiam meruit. Dum ad hanc eccleſiam trimeſtrem finit reſidentiam ſacris chriſtianis munitus, vitam finivit. A. D. MDCLXXXII. die feſto S. Stephani Proto-Mart.

PASZKOWSKI (Marcin), Jezuita, wydał do druku xięgi: Kronika Sarmacyi Europeyſkiey z Gwagnina ięzyk Polſki przełożona, w Krakowie 1611. fol. — Hiſtorye świąt chwalebnych wierſzem opiſane, w Krak: in 4to 1615. — Poema albo wierſz radośny z nawrocenia złotych lat i zgody do Polſki, in 4to, w Krak: 1609. — Ukraina od Tatar utrapiona o ratunek proſi, wierſzem Polſkim, w Krak: 1608. — Dzieie Tureckie i utarczki Kozackie z Tatary, tudzież o narodzie, obrzędach, nabożeńſtwie, goſpodarſtwie i rycerſtwie tych pogan; przydany dykcyonarz ięzyka Tureckiego, i dyſputacya o zabobonach biſſurmańſkich obyczaiow xiąg czworo i 4to, w Krakowie 1616. — Dyalog albo rozmowa grzeſznego człowieka o męce Chryſtuſa Pana wierſzem, w Krak: 1612.

PASZPORT, pozwolenie od zwierzchności na piśmie dane, do wniyścia

ścia i wyiścia w kray lub miasto teyże zwierzchności podległe. Też pozwolenie nietylko osobom, ale rzeczom i towarom służyć zwykło.

Patagonowie, narod Ameryki południowey w ziemi Maggellańskiey. Wzrost ich nadzwyczayny, iednak nie olbrzymski dał pochop do wielu baiek, ktoremi peregrynanci zwyczaynie relacye swoie zdobią.

Patalam, mieysce podziemne wyznaczone na męki nieprawym po śmierci według tradycyi Banianow w Indyi, Boga Emen strożem mieysca tego czynią, a duchy złe trapiące potępionych Rasheias. Piekło te iednak u nich nie iest wiecznym skaraniem, ale tylko przez czas wyznaczony dusze w nim pokutuią.

Patana albo Patany, krolestwo w Indyi, między Syam i Paha, hołdownicze krola Syama, miasto stołeczne tegoż iest nazwiska.

Patarini albo Paterini, kacerze XII wieku twierdzili, iż Lucyper był stworcą świata, małżeństwo nazywali cudzołostwem &c. potępieni roku 1179 na zborze powszechnym Lateraneńskim za czasow Alexandra III papieża.

Patena, naczynie w obrządkach mszy świętey używane, na ktorym hostya kładziona bywa. W pierwiastkach kościoła i czasiech prześladowania te naczynia częstokroć szklane bywały, teraz srebrne albo złote według możności kościoła, w ktorym się ofiara mszy S. odprawuie.

Pater noster, nazwisko powszechne modlitwy pańskiey od słow pierwszych etymologią biorące.

Pater, te nazwisko starożytna zabobonność nadała Jowiszowi, iako oycu bogow i naystarszemu w godności i władzy. Bachus także zwany był pater i częstokroć w pismach rymotworow tak mianowany Bachus, pater, liber pater.

Pater Patratus, tak u Rzymian nazywał się naystarszy kapłan zgromadzenia Fecyałow, *patrz* Fecialis.

Patera, naczynie służące do ofiar, w ktore krew bydląt zarzniętych spływała.

Patthmos, wyspa Archipelagu sławna wygnaniem Jana S. ewangelisty, ktory tam obiawienia swoie wypisał, iako się z xiąg Apocalipsis pokazuie.

Patriarcha, godność hierarchii kościelney. Nazwisko te z Greckiego ięzyka pochodzi, w łacińskim tłumaczy patrum princeps, iakoż tylko służy niektorym biskupom nad innemi nie tylko biskupami, ale i arcybiskupami maiącym zwierzchność. Oprocz papieża, głowy całego kościoła, dawnieyszemi czasy patryarchowie z iuryzdykcyą byli, Antyocheński, Alexandryiski, Jerozolimski, Konstantynopolitański. Teraz po zawoiowaniu państw wschodnich tytuły tylko tych patryarchow zostały i niemi prałaci dystyngwowani od oyca świętego zaszczyceni są. Inni świeżo kreowani patryarchowie, są Indyiski, Lizboński i Wenecki. W Rzymie dotąd pięć kościołow tytuł patryarchalny maią na pamiątkę pięciu dawnych patryarchow. Latterańeński oyca świętego S. Piotra, Konstantynopolitański S. Pawła, Alexandryiski, Mariæ maioris Antyocheński, Wawrzeńca Jerozolimski. Przywiley patryarchow mieć iuryzdykcyą i święcić arcybiskupow patryarchatu swego, zwoływać Synody, wizytować &c. Patryarchow tytułem zaszczyceni są sukcessorowie Adama starsi aż do Jakuba wnuka Abrahamowego; tego nawet dzieci ile oycowie dwunastu pokoleń patryarchami narodu Izraelskiego mianowani.

Patrycyuszowie, w Rzeczypospolitey Ateńskiey od Tezeusza powołani byli do sprawowania obrządkow religii. Część ta obywatelow składała się z naymożnieyszych i zacnością urodzenia zaszczyconych. Solon w naprawie rządu przysądził im część nayznacznieyszą urzędow publicznych.

Romulus funduiąc państwo Rzymskie na wzor Ateńczykow, podzielił obywatelow na patrycyuszow, i plebeiuszow albo gminnych. Senat wybrany z patrycyuszow z liczby stu mężow złożony był, ktorzy dla sędziwego wieku, à senio nazwani senatores; że zaś byli rządzcami i opiekunami kraiu, przydano im tytuł oycow patres, zkąd poszło za czasem nazwisko patrycyuszow dane następcom pierwszych senatorow, iako dzieie Rzymskie przyświadczaią, tak wykładaiąc etymologią nazwiska patrycyuszow: *quasi qui & patrem & avum ciere poterant.* Do roku Rzymu 495 w rękach patrycyuszow zostawały wszystkie publiczne urzędy i ofiarnictwa.

Seńatorowie kreowani od Romulusa nazwani byli w przeciągu czasow, patres maiorum gentum i od nich idące familie nayzacnieyszym zaszczycały się szlachectwem. Ze zaś Tarkwiniusz do dawnego senatorow kompletu przydał nowych 100, ci nazwani zostali patres minorum gentum, i ich potomkowie lubo znamienici, nie byli iednak w tym poważeniu iak pierwsi.

Prerogatywy patrycyuſzow naypierwey naruſzone zoſtały przez poſtanowienie trybunow gminnych, ci ludu pretenſye tak dalece wſpierali, iż za czaſem plebeiuſzowie do wſzyſtkich patrycyuſzowſkich przywileiow, przemożnością ſwoią doſzli.

Familie dawne przez tyrańſtwa ceſarzow, woyny domowe, cudzoziemcow do obywatelſtwa przypuſzczenie pomału uſtawać i niknąć poczęły, gdy zaś cudzoziemcy ſtolicę ceſarſką oſiedli, na ten czas w liczbie przychodniow zatłumione zoſtały. Upadek Rzymſkiego państwa, i paſmem ſnuiące ſię dzikich narodow inkurſye do reſzty oſtatki zacnych patrycyuſzow wygubiły.

Konſtantyn wielki ceſarz na pamiątkę dawnych patrycyuſzow, poſtanowił urzędnikow zwanych Patrycyuſzami, ktory naydyſtyngowańſzym oſobom państwa iego naſtępcy dawali. Po upadku państwa Rzymſkiego, ci ktorzy Włochy poſiadali, nie śmieiąc brać tytułu ceſarſkiego nazywali ſię patrycyuſzami. Karol wielki ceſarz, nim był koronowanym w Rzymie, tym ſię tytułem zaſzczycał.

Patrimonium S. Petri, prowincya Włoſka nie daleko Rzymu należąca do ſtanu kościelnego, miaſto iey ſtołeczne Witerb, inne pryncypalne Nepi, Sutri, Toſcanella, Civita-Vechia, Bracciano &c.

Patrimonium, w prawie nazywa ſię część dziedziczna po rodzicach lub krewnych ſpadła.

Patrokles, przyiaciel Achilleſa nie mogąc przewieść na nim, żeby był Grekom w oblężeniu Troi pomocą, w iego zbroi wraz z innemi przeciw Troianom wyſzedł, tam wielkie dzielności ſwoiey dowody gdy daie, od Hektora ſyna Pryamowego zabity, śmierć iego, gniew Achilleſa przeciw Grekom uśmierzyła, chcąc ſię albowiem zemścić śmierci przyiaciela złączył ſię z Grekami, Hektora z życia wyzuł, na koniec miaſto Troiańſkie do oſtatniego ſtopnia nędzy i uciſku przywiodł.

Patronimium nomen, nazwiſko od przodka powzięte od potomkow zatrzymane, tym ſpoſobem w Homerze Hektor ſyn Pryama nazywa ſię Pryameus albo Priamonides, w Wirgiliuſzu Eneasz ſyn Anchizeſa Anchiſiades &c.

Patronus, u dawnych Rzymian nazywał ſię ten, pod ktorego protekcyą inni obywatele, zgromadzenia lub miaſta udawały ſię. Panowie względem ſwoich niewolnikow patronami nazywali ſię. Prawo dwunaſtu tablic patronom po właſnych wyzwoleńcach ſukceſſyą brać pozwoliło na ten czas gdy bezpotomnie ſchodzili.

Patronus, w prawie duchownym, nazywa ſię ten, ktory do beneficium wakuiącego oſobę duchowną zwierzchności prezentuie, iakoż prawo podawania w tey mierze zowie ſię: *Jus Patronatus.* Jakie ſą oprocz tego przywileia patronow albo kollatorow, prawo duchowne wyraża doſtatecznie, także iakim ſpoſobem te prawo nabywa ſię.

Paulinistæ, kacerze idą za nauką Pawła z Samoſatu patryarchy Antyocheńſkiego złożonego z ſtolicy ſwoiey roku 270. Bluźnierſtwa ich naywiękſze były przeciw ſynowi Bożemu.

Pauliciani, rodzay Manicheuſzow ku końcu VII wieku, tak nazwani od Pawła herſzta ſwego. Wſparci protekcyą Nicefora ceſarza wſchodniego, wielu bardzo uczniow przyſpoſobili ſobie. Na koniec dla buntu od Teodory ceſarzowey wygubieni po więkſzey części roku 845.

Paulus Emilius, Konſul Rzymſki, *patrz* Emilius.

Paulutio Anafesto, pierwſzy xiąże albo doża Rzeczypoſpolitey Weneckiey obrany około roku 697.

Pausanias, piſarz w ſtarożytności ſławny. Xięga iego opiſuiąca Grecyą doſzła do czaſow teraźnieyſzych. Piſał podobnież xięgi o Azyi, Syryi, Fenicyi, ale te zaginęły. Żył około roku 927 od założenia Rzymu.

Paweł (święty), apoſtoł doktor narodow, urodził ſię w Farſie mieście Cylicyi. Z młodu w ſekcie Faryzeuſzow pod doktorem Gamalielem wychowany, tak był żarliwym o prawa i uſtawy ſtarego zakonu, iż do śmierci S. Szczepana, nie tylko był przywodzcą, ale iak dzieie apoſtolſkie świadczą był iey przytomny, i ſtrzegł ſzat tych oſob, ktore świętego męczennika kamienowały. Chcąc wygubić nowych Chrześcian, wziąwſzy liſty od naywyżſzego kapłana, biegł do Damaſzku, ale w pośrzod drogi głoſem Zbawiciela przerażony: — Szawle! Szawle, czemu mnie prześladuiesz, — gdy ſpytał kto do niego mowi, uſłyſzał — Jam ieſt Jezus, ktorego prześladuiesz. — Poddał ſię zupełnie woli Bożey, iakoż przybywſzy do Damaſzku, wzrok utracony, i wiarę S. z nauki Ananiaſza odebrał. Natychmiaſt ſtał ſię naczyniem wybranym noſzącym Imie Pańſkie. Prześladowania, ktore wycierpiał, żarliwość i męſtwo, ktore w przeciągu apoſtolſtwa pokazał, śmierć chwalebna męczeńſka, ktorą w Rzymie wraz z Piotrem świętym otrzy-

otrzymał; pisma ktoremi kościoł Boży wsparł i obiaśnił, sprawiedliwy mu tytuł doktora narodow, filara religii przysporzyły. Odebrał koronę męczeńską w Rzymie za prześladowania Nerona roku od śmierci Zbawiciela 65. Listy iego są: 1. Pierwszy do Rzymian pisany z Koryntu. 2. Pierwszy do Korynthyan pisany z Efezu. 3. Drugi do Korynthyan. 4. Do Galatow. 5. Do Efezyan. 6. Do Filippow. 7. Do Kolossenczykow. 8. Pierwszy do Tessalończykow. 9. Drugi do tychże. 10. List pierwszy do Tymotheusza. 11. Drugi do tegoż. 12. Do Tytusa. 13. Do Philemona. 14. Do Hebrayczykow.

Paweł (święty), pierwszy pustelnik, urodzony w Egipcie, za prześladowania Decyusza schronił się do puszczy, tam w życiu bogomyślnym trwał w nim do ostatniey zgrzybiałości; wynaleziony za instynktem Boskim od Antoniego pustelnika, opowiedziawszy mu życia swoiego proceder odpoczął w panu roku 341 wieku 112. Zakon Paulinow iego się imieniem nazywa.

Paweł I. papież, wstąpił na stolicę apostolską po śmierci Stefana III. brata swego. Wiele podeymował starania, ażeby odwiodł od kacerstwa Obrazoborcow Konstantyna Kopronima cesarza Greckiego, ale nadaremnie. Wiele świątnic wystawił i nadał. Pomocy Pepina krola Francuzkiego wezwał przeciw Grekom i Longobardom. Umarł roku 767, w lat 10 i miesiąc ieden po swoim obraniu.

Paweł II. papież, Wenecyanin, wprzod zwany Piotr Barbo synowiec Eugeniusza IV. obrany po zeyściu Piusa II. Pierwszy kardynałom ponsowe kapelusze nosić pozwolił. Państwa stanu kościelnego wiele temu papieżowi winny, przez dobry ze wszech miar porządek, ktory wprowadził. Pokoy we Włoszech, ażeby był ustanowiony wiele nad tym pracował, zachęcaiąc wszystkich do przymierza przeciw Turkom. Umarł roku 1471. Siedział na stolicy świętego Piotra lat 6, miesięcy 10, dni 26.

Paweł III. Farnezyusz, biskup Ostyeński dziekan kardynałow, nastąpił po Klemensie VII. Zniosłszy się z Karolem V. cesarzem i Franciszkiem I. krolem Francuzkim, zbor powszechny nayprzod w Mantuy potym w Wincencyi na koniec w Trydencie złożył, ktory za następcow iego staraniem, szczęśliwie doszedł. Xięstwo Parmeńskie dał Piotrowi Farnezyuszowi synowi swoiemu, po ktorego śmierci chcąc ie znowu do stanu kościelnego przyłączyć, gdy w tym wnuka swego Oktawiusza Farnezego odpor groźny uznał, z żalu na taką niewdzięczność wpadł w niemoc, w ktorey życia dokonał, powtarzaiąc częstokroć te Psalmu słowa: *Si mei non fuissent dominati, tunc immaculatus essem & emundarer a delicto maximo.* Umarł roku 1549, wieku 81. Rządził kościołem lat 15.

Paweł IV. papież, z dziekana kardynałow wybrany z domu Karaffa Neapolitańczyk. W młodych leciech uczyniony arcybiskupem de Chieti, z tamtąd przeniesiony na arcybiskupstwo w Brundusium, złożył potym dobrowolnie ciężar pasterstwa, i wraz z świętym Kaietanem fundował zakon Teatynow, ktorego był pierwszym przełożonym. Maiąc lat 80 wstąpił na katedrę świętego Piotra roku 1555. Obyczaie Rzymian, dworu swego i całego duchowieństwa reformował, i karność należytą wprowadził. Synowcow własnych dla ich złych występkow z Rzymu wypędził. Biskupow do dyecezyi, zakonnikow do własnych klasztorow z Rzymu wysłał. Dla zbytniey iednak surowości, tak na siebie obywatelow Rzymu obostrzył, iż po śmierci, statuę iego w kapitolium skruszyli. Umarł roku 1559. Panował lat 4.

Paweł V. papież, z domu Borghesius. W krotce po wyniesieniu swoim interdykt włożył na stany Rzeczypospolitey Weneckiey, z okazyi praw z uymą prerogatywy duchowieństwa ustanowionych. Rzecz nie bez wielkiey trudności za pośrzednictwem Henryka IV. krola Francuzkiego ugodzona. Zarliwości swoiey dał dowody missye rożne wysyłaiąc w odległe i bałwochwalskie narody. Umarł roku 1621, wieku 69, panował lat 15.

Pawia (Ticinum), miasto Włoskie w xięstwie Medyolańskim niegdyś stolica krolow Longobardow. Ma akademią. W kościele Augustyanow złożone są relikwie świętego Augustyna doktora kościoła świętego. Niedaleko miasta tego Franciszek I. krol Francuzki, po przegraney batalii w niewolą wzięty.

Pawłowski (Daniel), Jezuita, umarł roku 1673. Jego xięgi w druku: De immaculato conceptu B. V. M. Crac. 1669. — Vita P. Gasp. Drużbicki S. J. Crac. 1670. — Locutio Dei ad cor in sacra exercitiorum spiritualium solitudine Calissii 1677. — Orationes panegiricæ de B. M. V. Crac. 1671. — Oratio de S. Thoma Aquinate, in 4to 1664. — Vita ex morte, seu collectiones de morte.

Pa-ya, tytuł godności, ktore rozdaie krol Syamu nayznacznieyszym państw swoich obywatelom.

PAZZI, familia znamienita i ſtarożytna xięſtwa Florenckiego, ktora przez długi czas z Medyceuſzami o pierwſzeńſtwo w oyczyźnie miała zatargi. Swięta Magdalena de Pazzis w tym domu urodzona była. W Polſzcze zaś dom zacny Pacow od Florenckich wziął ſwoie początki.

PEAN albo PÆAN, tak ſię nazywały kantyki albo hymny na cześć Dyanny i Apollina ſkładane z okoliczności ich zwycięſtw nad ſmokiem Python. Spiewano podobneż hymny na cześć Marſa przed potyczkami. W czaſiech poźnieyſzych i bohatyrowie podobnemiż pieśniami uczczeni bywali.

PECK, miara w Anglii do zboża.

PECUNIA, boſtwo u Rzymian zawiaduiące ſkarbami, nader dzielne, i w teraźnieyſzym lubo nie bałwochwalſkim wieku maiące ſwoich adoratorow.

PECULATUS CRIMEN, nazywa ſię w prawie obrocenie na właſny zyſk prowentow lub maſſy ſkarbu publicznego. Przeto od Rzymian ten wyſtępek peculatus nazwany, iż niektore ich monety miały na ſobie wyobrażenie bydląt. Rożne według uſtaw, te przeſtępſtwo kary ma przepiſane.

PECULIUM, w prawie nazywą ſię maiętność przez induſtryą i ſtaranie zebrana. Nazwiſko te od Rzymian dane przeto, iż znaczy przez ſwoią etymologią, quaſi puſillam pecuniam, ſeu patrimonium puſillum. Peculium dzieci, ktorych rodzice żyli, dzieliło ſię u Rzymian na militare i paganicum, to ieſt zbior żołnierſki albo obozowy i cywilny. Zbior żołnierſki miał ieſzcze podział na caſtrenſe & quaſi caſtrenſe. Peculium caſtrenſe nazywał ſię zbior, maiętność dana ſynowi w zaciągu żołnierſkim zoſtaiącemu, albo też to, co w woynie zyſkał. *Quaſi caſtrenſe* zbior w innych profeſſyach uſługi publiczney uczyniony. Według powſzechnego prawa, dzieci bez dependencyi od rodzicow maią moc i władzą dyſponować zbiorem właſną induſtryą nabytym.

Peculium paganicum dzieli ſię na *profectitium & adventitium*, adventitium peculium, albo adventitia bona ſą te, ktore nam przychodzą z dorobku właſnego, albo induſtryi właſney, *profectitium* zaś, ieſt dobro ſpadłe na nas beneficio maiorum, po rodzicach lub krewnych, przez prawo ſukceſſyi.

PEDAGOGUS, tak nazywanym bywał od Grekow i Rzymian niewolnik, lnb innego ſtanu oſoba, ktoremu ſtraż dziecięcia powierzano. Ztąd w komedyi Terencyuſza Phædria uſkarża ſię, że ma urząd pedagoga u ſwoiey pani, i wſzędzie za nią przeto przymuſzona chodzić: *ſectari in ludum, ducere & reducere.* Tytuł pedagogow daie ſię teraz w powſzechności nauczycielom.

PEDANEI JUDICES, w Rzymie ſędziowie wyznaczeni od pretora na ſądzenie ſpraw mnieyſzey wagi. Ztąd nazwani pedanei, iż na niſkich ławkach zaſiadali pod nogami prawie pretora.

PEDARII SENATORES, nazywali ſię u Rzymian młodzi ſenatorowie, ktorzy ſzli za zdaniem ſtarſzych w materyach tak publicznych, iako i prywatnych. Ze zaś ſpoſob przeſtawania na cudzym zdaniu oświadczony bywał przeyściem na ſtronę wołaiącego: *pedibus in ſententiam ire*, ztąd poſzło nazwiſko tak wołaiących *pedariorum.*

PEDATURA, termin obozowy u Rzymian znaczący obſzerność mieyſca na obozowanie wyznaczonego. Hyginus de caſtrorum metatione mowi: *meminerimus itaque ad computationem cohortis equitatæ milliariæ pedaturam ad mille trecentos ſexaginta dari debere.*

PEDES, w okrętach Rzymſkich, liny, powrozy, utrzymuiące i obracaiące żagle według wiatru, ztąd Wirgiliusz:

Unde omnes fecere pedem, pariterque ſiniſtros
Nunc dextros ſolvere ſinus.

PEDOTRIBA, nauczyciel młodzieży w ćwiczeniach zapaśnych, i ſzermierſkich u dawnych Grekow i Rzymian.

PEGA, kroleſtwo w Azyi graniczące z pańſtwem Bengalſkim. Pańſtwo to niegdyś miało ſwoich właſnych monarchow, teraz należy do krola Arakanu.

PEGAZ, koń ſkrzydlaſty według mitologii, za uderzeniem iego kopyta wytryſnęło zrzodło Hipokreny. Bellophorum na nim zwyciężył Chimerę. Rumak ten ſławny w imaginacyi poetow, częſto ich na wierzch parnaſſu wprowadza, częściey iednak do ſzpitala zawozi.

W aſtronomii ieſt konſtellacya pegaza, znakiem konia ſkrzydlaſtego wyrażona.

PEGOMANCYA, ſpoſob wieſzczby u dawnych rzucaniem rzeczy w zrzodła.

PEKELI, prowincya pańſtwa Chińſkiego od pułnocy, iey miaſto ſtołeczne Pekin, rezydencya zwyczayna ceſarzow Chińſkich.

PELAGIUSZ I. papież Rzymianin, naſtępca Wigiliuſza roku 555 protekcyą Juſtyniana ceſarza wſparty oſiadł ſtolicę apoſtolſką. Wiele pracy podiął, ażeby zbor powſze- chny

chny piąty od wszystkich był przyjęty i w przepisach zachowany. Umarł roku 559, dnia 2 Marca.

Pelagiusz II. papież Rzymianin, po śmierci Benedykta I. obrany roku 577. Janowi patryarsze Konstantynopolitańskiemu tytuł powszechnego albo æcumenici przywłaszczaiącemu sobie, mężnie się oparł. Pod czas powietrza, dom swoy własny na szpital obróciwszy, w usłudze zapowietrzonym stał się heroiczną ofiarą miłości bliźniego. Czas zeyścia iego przypadł w roku 590, siedział na stolicy Piotra świętego lat 12, miesięcy 2, dni 27.

Pelagiusz, pierwszy krol Leonu po zawoiowaniu Hiszpanii przez Maurow ostatnie reszty dawnieyszych Wizygotow zebrał, i w gury Asturyiskie wraz zniemi udawszy się, krolem od towarzyszow swoich ogłoszony, zebrawszy znaczne woysko Maurow wstępnym boiem poraził, i wraz większe nad niemi odnosząc awantaże, stał się pierwszym fundatorem krolestw Leonu, Asturyi i Owiedo. Umarł roku 736 albo 737, iako niektorzy autorowie twierdzą.

Pelagiusz, herszt kacerzow, ktorzy od nazwiska iego nazywali się Pelagianami, urodził się w Anglii, w pierwiastkach życia swoiego, mniszką czynił professyą; twierdzą nawet niektorzy, iż był opatem klasztoru Benkor. Przyszedłszy do Rzymu około roku 400, tam błędy swoie rozsiewać począł. Twierdząc: *1mo.* Iż człowiek bez łaski bożey obeyść się może, na tę zaś przez własne dobre dzieła zasługuie. *2do.* Iż może każdy przyiść do takiego stopnia doskonałości, w ktorym zostaiąc ani upadkowi przez grzech, ani nawet namiętnościom nie będzie podległym. *3tio.* Iż grzechu pierworodnego nie masz, a przeto dzieci nie chrzcone nie są potępionemi. Błędy te, tak przez synody partykularne, iako też i papieża Zozyma za życia ieszcze Pelagiusza i Celestyna ucznia iego potępione. Za wyrokiem zaś Honoryusza, Pelagiusz z uczniami swoiemi z Rzymu i Włoch wypędzony roku 409. O czasie śmierci tego kacermistrza pewności nie masz, po wygnaniu, był w Palestynie, zkąd także wypędzony, tułał się po bliższych krainach. Pisał xięgę o taiemnicy Troycy świętey. — Maxymy duchowne. — Cztery xięgi de libero arbitrio. — Listy rożne, między ktoremi do Demetryady znayduie się między pismami świętego Hieronima. Kacerstwo Pelagianow, xięgami świętego Augustyna, Prospera, i Fulgencyusza zupełnie zniszczone; pod tytułem Semi-Pelagianow, powstało wiele odszczepieństw w poźnieyszych czasach.

Pelasgi, tak się naypierwey zwali obywatele Greccy, pasterskie bez rządu życie prowadzący, według Herodota i innych dawnieyszych dzieiopisow.

Pelates, rodzay obywatelow w Atenach, ktorzy dla ubostwa usługiwali drugim. Głosu na schadzkach publicznych nie mieli; nie byli iednak niewolnikami. Gdy zaś przychodzili do dobrego mienia, przestawali służyć, i do wszystkich obywatelstwa przywileiow i swobod bywali przypuszczeni.

Pelion, gora Tessallii nader wysoka, baieczność rymotworcow twierdziła, iż olbrzymi chcąc dostać nieba, tę gorę na drugą zwaną Ossa wnieśli.

Pella, miasto stołeczne Macedonii, tym nayslawnieysze, iż się w nim Alexander wielki urodził; teraz nazywa się Palatisia.

Pellison (Paweł), sławny pisarz Francuski, naypierwszy zaczął pisać historyą akademii Paryskiey. Stawaiąc w parlamencie Paryskim tak wybornie co do stylu, gruntownie w dowodach rzeczy traktował, iż iego indukty dotąd za przykład wymowy pracowney brane są. Sentymenta serca rownały się w nim z wytwornością umysłu, naywiększy iednak dał dowod cnoty swoiey, gdy Tokketa naywyższego rządzcę skarbu osadzonego w niewoli, opuszczonego od wszystkich, sam ieden prawie do końca bronił. Umarł ten zacny człowiek roku 1694, wieku 70. Xięgi iego rozmaite, tak w Łacińskim, iako i oyczyczystym ięzyku, wielekroć przedrukowane i tłumaczone są.

Pelopidas, wodz Thebanow, przez fakcyą Lacedemończykow, ktorzy się dzielności iego obawiali z oyczyzny wygnanym był. Gdy zaś w niebytności iego ciż Lacedemończycy Cytadelle Tebow zwaną Kadmea odebrali i dzierżyli, skoro tylko z wygnania powrocił, walecznością swoią tę twierdzę odzyskał, i z iarzma nieprzyiacielskiego kray swoy oswobodził. W dalszym czasu przeciągu nieodstępnym był Epaminonda towarzyszem. Nakoniec woynę prowadząc przeciw Alexandrowi tyrannowi Pheresu, zwyciężywszy go w potyczce tamże poległ na placu, roku 364 przed narodzeniem Chrystusa, Olympiady CIV. Plutarchus pisał życie tego walecznego wodza.

Peloponesus, klin ziemny od Koryntu tylko maiący z lądem kommunikacyą, ze wszystkich zaś stron morzem oblany, teraz nazywa

zywa ſię Morea. Dawnieyſzemi czaſy dzielił ſię na ſześć części. Argolide albo kroleſtwo Argos. Lakonią ſiedliſko Rzeczypoſpolitey Lacedemońſkiey, ktorey ſtolicą była Sparta; Meſſenią, Elide, Achaią, Arkadyą. — Korynth i Sycyona, także do Peloponezu należały. Rożnych ten kray doznawał odmian, nakoniec doſtał ſię w iarzmo Tureckie. Dzieli ſię teraz na części cztery: Klareneyą, Belweder, Sakanią, Trakonią.

Penates, bogowie w mitologii ſtrażnicy państw i domow, miewali przybytki ſwoie w domach partykularnych. Wirgiliuſz w xiędze Eneidos tak o nich piſze:

Ædibus in mediis medioque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbra complexa penates.

Nazywano ich także Lares, i czczono oſobliwemi i uroczyſtemi obrządkami.

Penia, w bałwochwalſtwie bogini uboſtwa, tym mniey miała ofiar, im w większym Plutus bożyſzcze bogactw był poſzanowaniu.

Penitencyarz, kapłan, ktorego urząd ſpowiedzi wiernych ſłuchać i dawać rozgrzeſzenie w kazuſach rezerwowanych za pozwoleniem zwierzchności. W Rzymie kardynał naywyżſzy penitencyarz, prezydentem ieſt trybunału penitencyaryi, do ktorego w materyach kazuſow ze wſzyſtkich części świata rekurs czyniony bywa.

Penn (Gwilhelm), ſyn iedynak vice-admirała tegoż nazwiſka, urodził ſię w Anglii, i należytą ſtanowi ſwemu odebrał edukacyą. Poznawſzy ſię z niektoremi kwakrami, tak ich powierzchownością omamiony zoſtał, iż porzuciwſzy zupełnie dawnieyſzy tryb życia, ſtał ſię żarliwym tey ſekty naśladowcą. Maiąc ſpadły na ſiebie prawem dziedzicznym po oycu znaczny kray Ameryki zwany Penſylwania, tam oſadę ſekty ſwoiey założył, ſtolicą miaſto Philadelfią wyznaczywſzy. Kray ten w krotce Kwakrami zaludniony zoſtał, i tak w kunſzta iako i handel znaczny kwitnąć począł. Powrociwſzy Penn z Philadelfii do Londynu, tamże w zgrzybiałym wieku życia dokonał roku 1718.

Pensyonarz, adſeſſor iurisperitus, urząd pierwſzego miniſtra prowincyi Hollenderſkiey. Nazwany poſpolicie bywa penſyonarz radny. Urząd iego ieſt pięcioletni, i zawzdy zaſiada na radzie publiczney ſtanow ſprzymierzonych. W radzie ſzczegulney prowincyi Hollandyi ma także ſwoie mieyſce. Do niego należy materye propo-

no-

nować, vota zbierać, liſty odpieczętować, z poſłami traktować. Lubo zaś czas urzędu pięcioletni ieſt, nie maſz iednak dotąd przykładu, żeby innego obrano na mieyſce żyiącego, a potwierdzenie penſyonaryuſza zdaie ſię tylko być czczym obrządkiem.

Pensylwania, prowincya Ameryki pułnocney prawem dziedzicznym od Karola drugiego krola Angielſkiego roku 1681 nadana Gwilhelmowi Penn vice-admirałowi flot Angielſkich. Syn iego uczynił w niey oſadę Kwakrow, ktora dotąd kwitnie pod protekcyą korony Angielſkiey.

Pentagon, figura geometryczna pięciograniaſta.

Pentametrum, rodzay wierſza Łacińſkiego złożony z pięciu części, ktore ſię nazywaią w poetyce pedes.

Pentapolis, nazwiſko w geografii używane, znaczy ztowarzyſzenie, złączenie w iednym kraiu, prowincyi, lub powiecie miaſt pięciu.

Pentateuchus, nazwiſko nadane w piśmie świętym ſtarego teſtamentu pięciu xięgom Moyżeſzowym, ktore ſą: *Geneſis*, *Exodus*, *Leviticus*, *Numerorum*, i *Deuteronomium*, z Greckiego ięzyka wzięte ieſt.

Pentecostes, uroczyſtość poſpolicie u nas nazwana zielone świątki. Nazwiſko pentecoſtes z Greckiego wzięte, znaczy liczbę piędzieſiątą, przypada albowiem te święto w dni piędzieſiąt po wielkieynocy, na pamiątkę w ten dzień zeſłania na uczniow ducha świętego. W ſtarym zakonie dzień piędzieſiąty po wielkieynocy był rożnicą prawa danego Moyżeſzowi na gorze Synai, i dotąd od Zydow uroczyście obchodzony bywa.

Penula, odzież u Rzymian długa, nakſztałt opończy, ktorą przez głowę kładli, po ſtronach albowiem zſzyta była. Spartymanus o Adryanie ceſarzu gdy był trybunem mowi, iż zgubił był tę opończą, co było znakiem, iż miał być ceſarzem, ci albowiem tylko opończy takowych nie używali: *Tribunus plebis factus eſt candido & quadrato, & iterum coſs, in quo magiſtratu ad perpetuam tribunitiam poteſtatem, omen ſibi factum aſſerit, quod penulas amiſerit, quibus uti tribuni plebis tempore pluviæ ſolebant; imperatores autem nunquam.*

Perduellio, crimen perduellionis, co w prawie powſzechnym Rzymſkim wyſtępek buntownikow, rokoſzanow. Ci, ktorzy go popełnili podpadali karze na buntownikow uſtanowioney. Kara zaś takowa była z utratą życia, lub wiecznym wygnaniem. U Rzymian

cri-

crimen perduellionis według prawa Porcyuszowego rozciągał się na tych, ktorzy zabiiali, lub ważyli się bić obywatela Rzymskiego. Prawo Semproniusza podciągało pod występek perduellionis tych, ktorzy wskazywali na śmierć obywatela Rzymskiego bez dołożenia się pospolstwa.

Peregrini, u Rzymian nazywali się narody władzy ich poddane, ktorym ich dawne prawa, i sposob rządzenia domowego zostawiony był: *Dicebant peregrinum, qui suis legibus uteretur*, mowi Varro.

Perfectissimus, tytuł u Rzymian dawany bywał rządzcom prowincyi; ieżeli oznaczał w istocie to, co wyrażał w nazwisku, iest czego zazdrościć Rzymianom.

Perfica, bogini według mithologii doskonaląca ukontentowanie i szczęśliwość człowieka. Trudno wierzyć, żeby kiedyżkolwiek miała dzielność swoią uiścić. Jako albowiem mowi Lukrecyusz:

adeo de fonte leporum.
Surgit amari aliquid, mediisque in floribus angit.

Peremtorius terminus, daie się i naznacza sprawie przez sentencyą sędziego, ku finalnemu oneyże rozsądzeniu, po zapadłych prawnych teyże sprawy dylacyach.

Pergamus, miasto stołeczne krolestwa tegoż nazwiska w Azyi mnieyszey, miało swoich własnych monarchow sześciu; ostatni Attalus III. umieraiąc, Rzeczpospolitą Rzymską dziedziczką państw swoich uczynił roku przed narodzeniem Chrystusa 133. Krolowie Pergamu począwszy od Philetera, panowali przez lat 50. Biblioteka Attala krola w mieście tym sławna była w starożytności, że zaś do pisania xiąg on pierwszy skor bydlęcych zażywać począł, ztąd poszło nazwisko dotąd trwaiące pargaminu.

Pergolese, sławny kompozytor muzyki. Umarł roku 1733. 22 wieku, nie bez suspicyi trucizny. Tego kompozycye muzyczne dotąd w tym kunszcie za wybor wdzięku i harmonii miane są.

Pergubios, według Hartknocha bożyszcze Prussow, ktoremu owoce ziemi na ofiarę dawane były, a uroczystość 22 Marca obchodzona.

Perkun albo Perkunes, bożyszcze dawnych Prussow. Na cześć iego wieczny ogień niecono z drzewa dębowego, gdy zaś ten przez winę ofiarnikow zgasł; Waidelotta (tak ich kapłanow zwano) śmiercią karany bywał. Cześć tego bożyszcza według świadectwa Koiałowicza, i innych tamtego kraiu pisarzow, w Litwie także przez czas ich bałwochwalstwa trwała. Gdy grzmoty zaczynały się, twierdzili, iż ich kapłan naywyższy, Krywe zwany, z bożyszczem Perkunem rozmawia. Tegoż prosili o deszcze pod czas suszy. Łasicki obrządek tey modlitwy, i nabożeństwa tak opisuie, iż pod czas grzmotow, osobliwie modlący się z odkrytą głową, przechodząc po polu swoim, wołał niosąc ćwierć mięsa: *Perkune dawayte nie muski und mana, diewu melsu tawipalti messu.* Perkunie nie szkodź moiemu polu, a ia tobie dam to mięso. Mieysce gdzie cześć Perkunowi, i innym dwom bożyszczom Pruskim Pikał i Potrynpo oddawana, zwało się Romowe.

Peryander, tyran Koryntu między siedmią mędrcow Grecyi policzony. Maxymy iego moralne nie zgadzały się z życiem niezbożnym. Umarł roku 4, Olimpiady 48, wieku 8, panowania 44.

Perykles, Ateńczyk minister, bohatyr i mowca sławny. Przez długi czasu przeciąg dzielnością wymowy, i dobrym sprawowaniem interessow publicznych, tak uiął serca wspoł-obywatelow swoich, iż zdał się być bardziey monarchą, niżeli wodzem Rzeczypospolitey Ateńskiey. Cymona sławnego zwycięstwy, wodza prawem ostracyzmu z Aten rugował, nie bez podeyrzenia nie godney wielkiego umysłu zazdrości. W woynie Peloponesu nad Sycyończykami wielkie otrzymał zwycięstwo, Arkańczykow poskromił, Samos po dziewięć miesięcznym obleżeniu do poddania się przymusił. Dla tego, iż woynę przeciw Lacedemonie radził mniey w skutkach szczęśliwą z urzędow złożony; wkrotce iednak wdzięczna dawnych zasług oyczyzna, przywrociła mu odebraną władzę. Powietrzem zarażony, umarł ten wielki człowiek roku 429 przed narodz: Chrystusa.

Perigeum, termin astronomii, znaczy odległość naybliższą planety iakiey od ziemi.

Perihelium, termin astronomii wyrażaiący naywiększe zbliżenie planet do słońca na fundamencie systema Kopernika ziemi obrot daiącego, słońcu centrum oznaczaiącego.

Perimetrum, termin geometryi znaczący brzegi każdey figury, albo linie ktore ie otaczaią.

Permia, wielka prowincya państw Rossyiskich, granicząca z Kazanem.

Periodus, termin astronomii oznaczaiący czas biegu planet, albo okrąg, ktory czynią z iednego mieysca wyszedłszy, nim się do tegoż samego wrocą. Peryodyczny bieg słońca odprawia się w dni 365. godzinach 5, minutach 49. Perio-

riodus xiężyca zawiera w sobie dni 27, godzin 7, minut 43.

Periodus, w chronologii znaczy epochę albo przedział czasu pewny, przez ktory się lata liczą.

Periodus, w grammatyce wymiar mowy, zawieraiący w sobie sens doskonały.

Periodus w ortografii, punkt albo kropka, ktora zakończenie mowy, doskonały sens zawieraiącey, w sobie oznacza i zamyka.

Periodeuta, w dawnym Greckim kościele tak się nazywał dziekan wieyski.

Perypatetycy, sektatorowie nauki filozowskiey Arystotelesa tak nazwani byli, i dotąd tym, ktorzy zdania Arystotelesa w filozofii utrzymuią te nazwisko dane bywa.

Peripheria cyrkumferencya, to iest linia, ktora cyrkuł oznacza. Każda peripheria w geometryi, albo każdy cyrkuł dzieli się na stopni albo gradusow lub części 360, z tych każdy ma swoy osobny podział na minut 60, minuta zaś na 60 sekund.

Periphrasis, albo circumlocutio figura krasomowstwa, ktorą Quintylian takowym sposobem opisuie: *Quod uni aut paucioribus dici potest, explicatur, periphrasim vocant, circuitum loquendi, qui nonnunquam necessitatem habet, quoties dictu deformia operit... Interim ornatum petit, solum qui est apud poetas frequentissimus, & apud oratores non rarus, semper tamen adstrictior.*

Perissologia, zbyteczna słowność, defekt krasomostwa według Quintyliana: *Sed ut cum decorum habet periphrasis, ita cum in vitium incidit perissologia dicitur, obstat enim quidquid non adjuvat.*

Perystylum, w architekturze nazywa się przysionek gmachu na kolumnach wsparty.

Perkunos albo Perkun, bożyszcze dawnych Prus adorowane, iak twierdzą starzy kronikarze w postaci dęba, w mieyscu zwanym Romowe. Drzewo te Missyonarz ieden gdy sciął siekierą, na tym mieyscu wystawione w poźnieyszym czasie miasto, dotąd w ięzyku Niemieckim nazywa się święta Siekiera Heiligebeit.

Perkowicz (Tomasz), przełożył na Polski ięzyk uwagi chrześciańskie X. Nepoea Jezuity Francuskim ięzykiem pisane roku 1730 w trzech częściach.

Peroracya, w krasomowstwie tak się nazywa część ostatnia dyskursu, w ktorey mowca powtorzywszy w krotkich słowach to, co wyżey namienił, wzrusza umysły słuchaczow.

Perron (Jakub), kardynał urodził się w Francyi roku 1556, z rodzicow heretykow. W młodym wieku czytaniem ksiąg oycow świętych oświecony, błędy kacerskie porzucił. Obrawszy sobie wkrotce potym stan duchowny, doskonałością nauki, i dzielnością wymowy swoiey, wielu był powodem do nawrocenia, osobliwie zaś Henrykowi czwartemu krolowi Francuskiemu, od ktorego arcy-biskupem Senoneńskim kreowany, i na godność kardynalską mianowany, w wielu okolicznościach kościołowi bożemu i oyczyźnie swoiey pożytecznie służył. Pisał xiąg wiele, osobliwie w materyach kontrowersyi. Smierć iego przypadła roku 1618, wieku 63.

Persepolis, sławne miasto w Azyi pod panowaniem dawnych krolow Perskich, ktorzy tam wspaniałą mieli rezydencyą od Alexandra wielkiego spaloną. Ruiny Persepolitańskie dotąd trwaią, i daią poznawać iaka być musiała wspaniałość dawnych gmachow.

Perseusz, ostatni krol Macedoński wstąpił na tron po śmierci Filipa oyca swego; wypowiedziawszy woynę Rzymianom, od Pawła Emiliusza zwyciężony i w niewolą wzięty, krolestwo zaś do państw Rzeczypospolitey Rzymskiey przyłączone, roku przed narodzeniem Chrystusa 168, panował lat 10.

Persicum mare (morze Perskie), tak zwane od geografow, według Strabona i Herodota, toż same było co i czerwone, te iednak nierownie daley się rozciąga; morze zaś Perskie częścią tylko iego iest, i pospolicie nazywa się Sinus Persicus, łączy się z Oceanem Indyiskim, i oblewa część Persyi i Arabii.

Persya, krolestwo wielkie w Azyi graniczące od pułnocy z Georgią i Czerkassyą, od południa ma Golf Perski i morze Indyiskie, od wschodu państwo wielkiego Mogoła, od zachodu prowincye Azyatyckie cesarstwa Tureckiego. Miasto stołeczne Ispahan rezydencya zwyczayna krolow, ktorych Sophi i Szach zwyczaiem oryentalnym nazywaią. Rząd na wzor innych państw wschodnich absolutny, despotyczny, panowanie dziedziczne, lubo od czasow sławnego Kulikana rożne dynastye na tron gwałtem wdzierały się. Kray obfity w wielorakie produkcye. Kunsztami także wielu innym Azyatyckim prym bierze, te iednak dla ustawicznych kłotni domowych znacznie upadły. Religia Mahometańska, z rożnicą iednak od Tureckiey, że sukcessorem w proroctwie po Mahomecie utrzymuią Alego, Turcy zaś Omana; przez co zaś wielka między temi

temi narodami nienawiść, i wzaiemnie się kacerzami nazywaią. Dawna religia Persow była bałwochwalska, czcili ogień; ofiarnikow zaś nazywali Magami. Dwor krola Perskiego bardzo wspaniały, pycha Persow rowna się albo iescze przewyższa wyniosłość sąsiadow, dowodem tego tytuły, ktore na przywileiach krol Perski sobie przywłaszcza, te dla osobliwości się kładą: Sułtan Ussein krol Persow, Parthow, Medow, Baktryanow, Chrazanu, Kandaharu, Tatarow Usbeckich, iedynowładzca krolestw Hirkanii, Drakonii, Parmenii, Hidaspii, Sogdyany, Arycyi, Paropamizyi Drawgiany, Margiany i Karamanii, aż do rzeki Indus, sułtan Ormuzu, Larry, Arabii, Suzyany, Chaldei, Mezopotamii, Georgii, Armenii, Czyrkassyi; pan gor cesarskich Araraku, Tauru, Kaukazu, rządzca wszelkiego stworzenia od morza Chorazan, aż do gelfu Perskiego; z pokolenia Alego; xiąże rzek Tygru, Eufratu, Araxu i Indus; przełożony wszystkich sułtanow, cesarz prawowiernych, czci wszelkiey dziedzic, zwierciadło cnoty, roża roskoszy, &c. &c.

Państwo teraźnieysze Perskie dzieli się na prowincyi trzynaście, z tych wschodnie są: Zend, Makeran, Sizistan, Sablustan, Khorazan, Estarabada; na pułnoc: Mazanderan albo Tabrystan, Szyrwan, Adyrbestzan, Frak - Kirman.

Dawne krolestwo Perskie daley się nierownie od teraźnieyszego rozciągało, i monarchowie ktorych Grecy wielkiemi krolami zwali, posiadali naywybornieyszą część Azyi. Pierwszy fundator państwa tego był Cyrus syn Kambizesa krola Persyi, ktore krolestwo mało część kraiu przedtym zamykało w sobie i było prawie Medom hołduiące, ci za pomocą Cyrusa Assyryiskie państwo posiedli, po śmierci Astyagesa krola, Cyrus siestrzeniec iego monarchii całey stał się dziedzicem, i zaczął pierwszą epochę panowania krolow Perskich; Dynastya następcow iego skończyła się na Daryuszu, ktorego Alexander wielki zwyciężył. Po śmierci tego bohatyra, prowincye i krolestwa rozdzielili między siebie wodzowie iego, i dopiero aż w roku po narodzeniu Chrystusa 229. Artaxerxes wznowił monarchią Perską powtorną. Ta trwała do roku 630, w ktorym Arabowie sektarze Mahometa Persyą zdobywszy pod ostatnim krolem Irdegerdem, całe te państwo pod rząd Kalifow poddali. Wiele rewolucyi ucierpiało te państwo pod rządem rożnych dynastyi, aż na koniec roku 1514 Izmael I. Szach albo Sophi z pokolenia Alego zaczął dynastyą nową krolow Perskich, i ten rodzay rządu wprowadził, ktory trwa dotąd, lubo w inszey dynastyi; z pokolenia albowiem Izmaela ostatni krol Szach Hussein za wszczętym buntem od Mir-Weys wodza Agwanow, osłabiony wielorakiemi zwycięstwy, w ręce na koniec Mir-Weysa Mahimuda, koronę złożyć musiał, ten wraz z życiem panowanie swoie skończył roku 1725. Thamas Kuli-Kan pod pretextem przywrocenia na tron syna dawnego krola Szach Hussein przeciw Agwanom uzurpatorom tronu woynę podniosł, ktorą szczęśliwie zakończywszy, sam tron Perski osiadł, na mieysce syna Husseinowego roku 1736. Dzeła tego bohatyra w osobnym artykule opisane są, po zabiciu zaś iego, roku 1748. Perskie krolestwo domowemi woynami zniszczone, dotąd iescze do pierwszego stopnia i trwałey spokoyności przyiść nie może.

Persyusz (Aulus, Persius Flaccus), wierszopis Rzymski za czasow Nerona, zacnie urodzony, w młodym wieku życie zakończył, nie maiąc więcey nad lat 28. Satyry iego wiadomości wiekow naszych doszły, i między wybornieyszemi Rzymskiemi autorami dały mu mieysce.

Personale verbum, słowo ściągaiące się do osob, ktorych w koniugacyach zażywaią Grammatycy, iakie są: ia, ty, on; tych oraz osob skłonności albo wzruszenia wyrażaiące; naprzykład; ia mowię, ty mowisz, on mowi &c.

Pertinax (Ælius, albo Publius Helvius), cesarz Rzymski, urodził się w mieście zwanym Alba Pompeia, roku 126, z rodzicow ubogich i podłego urodzenia. Udawszy się do woyska, wałecznością swoią doszedł do naywyższych stopniow, na koniec konsulem i rządzcą Rzymu kreowany, po śmierci Kommoda przez gwardyą cesarską pretoryanow na tron wyniesiony roku 192. Prawa nader pożyteczne ustanowił, chcąc Rzym do pierwszego stanu przyprowadzić, ale gdy karność i subordynacyą w woysku przywrocić usiłuie, od zbuntowanych żołnierzow zabity 28 Marca we dwa miesiące, dni 25, po swoiey elekcyi, maiąc lat wieku 66.

Perspektywa w rysunku, kunszt wyrażenia rzeczy odkrytych, takim sposobem, iżby onych oddalenie znaczne i widoczne było.

Perspektywa, nazwisko powszechne instrumentow, w ktorych przez ułożenie szkieł umyślnie na to

to ſporządzonych, obiekta oddalone ukazuią ſię, tak iakby bliſko zoſtawały. Rodzaie perſpektyw wielorakie ſą, o tych pod oſobnemi artykułami, *patrz* Perſpektywa zwyczayna, teleſcopium, tubus dolondianus, tubus aſtronomicus, tubus parallacticus, tubus terreſtris.

Perspektywa zwyczayna, machina podłużna dwa ſzkła w ſobie na końcach maiąca, obrucone ku rzeczy widzialney, z obydwoch ſtron wypukłe ieſt, ku oku zaś z iedney ſtrony ieſt płaſkie, z drugiey wydrążone.

Perspektywa dollonda, tak nazwana od optyka Londyńſkiego nazwiſkiem Dollonda, ktory w roku 1759 wynalazł ſpoſob robienia takiego ſzkła, ktore użyte do perſpektywy, nie rozpraſza tak rożnych kolorow promieni, iak inne ſzkła zwyczayne, i dla tego pokazuie obiekt z brzegami czyſtemi i bez kolorow; takowe ſzkło ſkłada ſię z trzech ſzkieł rożnego gatunku, to ieſt z ſzkła nazwanego *Weneckim* z ſzkła nazwanego po Angielſku *Croconcglass*, z ſzkła w okrąg robionego i z *Flint-glass* albo z krzemienia, do ktorego mięſza ſię trzecia część ołowiu.

Pert-Sclure, prowincya kroleſtwa Szkocyi, miaſto iey ſtołeczne Perth nad rzeką Tay.

Perscennius niger, po śmierci Pertynaxa w Antyochii ceſarzem obrany roku 193, woynę prowadził z Sewerem obranym w Rzymie, przeciw ktoremu kilka batalii przegrawſzy, ſam na koniec zabity na końcu roku 194; iego numiſmata nayrzadſze ſą w kollekcyach, i kilka tylko ſztuk autentycznych w gabinetach monarchow znayduie ſię.

Pertunda, u Rzymian bogini małżeńſtwa i dla tego iey poſąg w izbie ſzklaney ſtawiany bywał.

Peru, kray wielki Ameryki południowey niegdyś maiący ſwoich udzielnych monarchow, odkryty roku 1525 przez Franciſzka Pizarra wodza woyſk Hiſzpańſkich, ktory złamawſzy dane ſłowo, oſtatniego państw tych monarchę Attalibę zabić rozkazał. Wſzyſtek zaś kray i niezmierne ſkarby na krola Hiſzpańſkiego odebrał. Odtąd kroleſtwo Peruańſkie w ręku Hiſzpańſkiego krola zoſtaie, ktory tam do rządow Vice-Reiow ſwoich poſyła. Niegdyś miaſto Kuzko było ſtolicą tego kroleſtwa, teraz zaś Lima. Kroleſtwo Peruańſkie nader obſzerne i rozciągłe ieſt, graniczy na południe z kroleſtwem Chili, Parakwaryą i kraiem Tukuman, od zachodu ma morze ſpokoyne, od pułnocy kraie Popaian, zaś od wſchodu gory zwane Cordilleras, za ktoremi ſą ieſzcze kraie nie odkryte. Oprocz innych właſności, kroleſtwo Peru obfituie w nader obfite kruſzce złote, ktorych naywięcey wydobywaią w Potozie.

Pessinunt (*Peſſinuntum*), miaſto w Galacyi, ſławne bałwochwalnicą bogini Cerery, ktora w tamtym mieyſcu oſobliwſzą cześć odbiera. Poſągu iey żadnego nie było, ale był tylko kamień czarny, i o nim tradycya, iż z nieba ſpadł, i ten reprezentował boſtwo czczone. Sprowadzony ten kamień z wielką uroczyſtością do Rzymu i w ſtraż oddany Weſtfalſkim pannom, odtąd corocznie umywano go w rzece Almon według świadectwa Owidyuſza:

Eſt locus in Tiberim quo lubricus influit Almo
Et nomen magno perdit in Amne minor
Illic purpurea, canus cum veſte Sacerdos
Almonis dominam ſacraque lavat aquis.

Petawiusz (Dyonizy), Jezuita ieden z nayuczeńſzych mężow przeſzłego wieku, urodził ſię roku 1583; w młodym wieku do zakonu, nieuſtanną applikacyą, przy nieporownaney poiętności, do tego ſtopnia doſkonałości w naukach przyſzedł, iż xięgi iego tak hiſtoryczne, iako i teologiczne klaſſycznemi ſię ſtały, i do oſtatniey potomności dovść godne ſą. Umarł ten wielki człowiek, nie mniey nauką; iako i pobożnością znamienity w Paryżu roku 1652, wieku 69. Przetłumaczył z Greckiego ięzyka na Łaciński xięgi Synezyuſza. — Także XVII. Oracyi Temiſtyuſza z annotacyami. — Jakoteż Breviarium hiſtoricum Nicefora. Xięgi zaś iego ktore z druku wyſzły ſą naſtępuiące: Miſcellaneæ exercitationes adverſus Claudium Salmaſium. — Opus de doctrina temporum. — Paraphraſes pſalmorum omnium & canticorum, quæ in bibliis ſparſim ocurrunt, græcis verſibus expreſſa, cum latina interpretatione. — Paraphraſis in eccleſiaſtem. — De theologicis dogmatibus. — Diatriba de poteſtate conſecrandi. — Orationes & opera poetica, Latina, Græca, Hæbraica. — Tria poemata Latina, de tribus feſtis Virginis &c.

Petersburg (miaſto S. Piotra), rezydencyonalne monarchow Roſſyiſkich w bliſkości morza Baltyckiego nad rzeką Newą, dzieło nieśmiertelne wielkiego Piotra założone roku 1703.

Petiliani, kacerze rodzaiu Donatyſtow, utrzymywali, iż dobrych zli gorſzyć nie mogą, zaś ſakramen-

menta od niegodnego kapłana administrowane, ważne nie są.

Petitorium, termin prawny albo actio in Judicio, przez ktorą domagamy się w sądzie rzeczy, ktora nam z prawa należy, ale iest w dzierżeniu cudzym. Ztąd wypadaią dwie akcye processu, pierwsza *in petitorio* dochodzącego rzeczy sobie należącey; druga *in possessorio* od tego, ktory ią posiada, i tey possessyi swoiey bronić w sądzie zabiera się.

Petitio *principii* w kontrowersyach, zasadzenie się na przyczynach, ktore od przeciwney strony w dyskwizycyą podane są, albo za prawe nie są uznane.

Petrarcha (Franciszek), sławny pisarz i rymotworca Włoski, w pierwiastkach wznowienia nauk urodził się w mieście Arezzo roku 1304. Mieszkaiąc w Awinionie czas nieiaki, oddalił się z tego miasta, i obrał sobie mieysce spoczynku niedaleko zrzodła Vaucluse, tam poznał Laure, ktorey pochwałami wiersze swoie zagęścił. Przeniosłszy się do Rzymu, laurem, iako wyborny poeta uroczyście koronowany maiąc lat 37. Dostoynością archidyakonii Parmeńskiey zaszczycony, po rożnych się miastach Włoskich bawił, przy schyłku wieku blisko Padwy, gdzie był kanonikiem osiadł w mieyscu zwanym Argua i tam życia dokonał roku 1374, wieku 70. Oprocz wielu wierszow, ktore razem zebrane w Włoskim ięzyku nie raz z druku wyszły, pisał xięgi: De præsenti mundo. — De vita solitaria. — De remediis utriusque fortunæ. — Vita Scipionis Africani. — Invectivæ contra medicum.

Petra sancta (Sylwester), Jezuita Rzymianin, w tymże mieście żyć przestał roku 1637. Pisał xięgi de symbolis heroicis. — Iter Moguntinum. — Roma pia. — Thaumasia veræ religionis. — Tesseræ gentilitiæ, gdzie o Heraldzie też Polskiey czyni się stokroć wzmianka od Niesieckiego w herbarzu cytowany wielokrotnie.

Petrycyusz albo Petrycy (Sebastyan), doktor akademii Krakowskiey, mąż nie tylko w kunście swoim, ale i w innych naukach biegły, czego dowodem xięgi od niego wydane: Polityki Arystotelesowey i ekonomiki xięgi na Polski ięzyk przełożone. — Remedium contra pestilentiæ vim. — Horacyusz z annotacyami. — Wiersze rożne. — Psalterz Dawida. — Dzieie niektore krolestwa Polskiego Łacińskim ięzykiem pisane. Według Starowolskiego, sam sobie takowy wypisał nadgrobek:

D. O. M.

D. O. M.
Sebastianus Petricius.
Ill. Cardinalis Macieiovii.
A Consiliis medicis & itinerum Cornes
Professor in Lyceo
Philos. in vita, medicus in morbis arcendis
Regno, Urbi, Omnibus
Scripto, exemplo, præcepto predesse studui
Aristotel. Horatium, nostratem linguam docui
Tyberim, Rhænum, Rhodanum adii
Borysthenem & hostilem Moscuam senex invitus bibi
Rarus in otio, frequens in labore fui.
Nescio an profui: hoc vere dixerim, fui.
Vidisti me hospes, perspice rursum te,
Vicis, si labore & virtute, communi bono viris.
Si vitam, invitam, mundum immundum putas
Si hoc ut minimum inquisieris, curas.
Mort. A. D. ætatis.

Pism wiele tego znamienitego autora ieszcze nie wydanych, ma się znaydować w archivum akademii Krakowskiey.

Petorritum, tak się u Rzymian nazywał powoz o czterech kołach.

Petrifikacya (z kamieniałość), działanie przyrodzenia przez ktore, rzecz dawną postać swoią zatrzymuiąc w kamień się obraca.

Petrocores, narod tak zwany w dawney Gallii maiący siedliska swoie między Celtami.

Petrobrusienses, kacerze w Francyi około roku 1126 biorący nazwisko od herszta swego Piotra de Bruis. Znosili potrzebę chrztu, nabożeństwa i obrządki w kościołach, przytomność ciała i krwie pańskiey w sakramencie Eucharystyi, modlitwy i iałmużny za umarłych, krzyża i inne męki pańskiey wyobrażenia burzyli.

Petroniusz (Kaius Petroniusz arbiter), rymotworca Rzymski, żył za czasow Nerona cesarza, i u niego był w znacznym kredycie i poważeniu, dogadzaiąc wykwintnemi inwencyami zbytkom tego zniewieściałego monarchy. Gdy zaś przez Tygellina drugiego faworyta udany był iakoby wszedł w spisek przeciw Neronowi, wzięty do więzienia, żyły sobie poderznąć kazał, i tak dobrowolną śmiercią życie zakończył. Pisma iego, ktore się zostały tchną gustem wybornym i łaciną wyborną, pisane są; że iednak tak piękny styl nieprzystoyne powieści zamyka, sprawiedliwie Petroniuszowi przypisano, iż był autor purissimæ impuritatis.

Pettalorynchitæ, ſektarze fanatycy, pod czas modlitwy ſadzali w nos palec, twierdząc iż ten geſt ſymboliczny czynił ich ſędziami świata.

Petrocki (Bartłomiey), piſał de inſignibus Polon. & Bohem. nobilitatis.

Petrowski (Kaſper), Jezuita przełożył na ięzyk Polſki uſtawy zboru Florenckiego pod tytułem: Swięty a powſzechny Sobor we Florencyi odprawiony, z Greckiego na Polſki przełożony. W Krakowie roku 1609 in 4to.

Peżarski (Jerzy), Jezuita, ieſt w druku iego xięga: Annibal ad portas, w ktorey genealogią domu Ogińſkich i Puzynow opiſuie.

Pflug (Juliusz), biſkup Naumburgſki w państwach Palatyna Rheni, mąż wyborem nauki i doſkonałości życia znamienity. Umarł roku 1564. Xięgi od niego do druku podane ſą naſtępuiące: Explanatio ſingulorum Miſſiæ rituum. — Inſtitutio Chriſtiana eccleſiæ Numbergenſis. — De Reipublicæ reſtitutione ad principes & populum Germaniæ. — De inſtitutione hominis Chriſtiani. — De vero Dei cultu. — De ſacrificio Miſſæ. — De reformatione Chriſtiana &c.

Phallanx, w woyſku Greckim pułk wielki żołnierzow piechotnych Kopiinikow uzbroionych puklerzami w froncie pierwſzym maiący poſpolicie ludzi 1024, ſkładał ſię zaś z linii ſzeſnaſtu, co czyniło ogułem liczbę żołnierzy 16384. Po ſkrzydłach ſtawiano iednych. Phallanx Macedońſka ſławna była, i prawie nie zwyciężona od czaſow Filipa i Alexandra. Paweł Emiliusz konſul Rzymſki, dzielnością woyſka ſwego, rotę takową Macedończykow pod czas woyny z Perſyuſzem ich krolem oſtatnim zmieſzał i przełomał.

Phalarica, broń nakſztałt kopii od Liwiuſza opiſana takowym ſpoſobem: *Phalarica erat ſaguntinis miſſile telum, haſtili oblongo, & cætera terĕti, præterquam ad extremum, ubi ferrum extabat. Et ſicut in pilo quadratum in ſtupa circumligabant, linebantque pice. Ferrum autem tres in longum habeat pedes, ut cum armis transfigere corpus poſſet. Sed id maxime etiam ſi hæſiſſet in ſcuto, nec penetraſſet in corpus, pavorem faciebat: quod cum medium accenſum mitteretur, conceptumque ipſo motu multo maiorem ignem ferret, arma omitti cogebat, nudumque militem ad inſequentes ictus præbebat.*

Phaleucius versus albo Hendecaſſylabus; wierſz w poezyi Łacińſki złożony z pięciu części, ktore pedes nazywaią z ſyllab zaś iedenaſtu n. p.

Nunquam divitias Deos rogavi,
Contentus modicis, meoque lætus.
Martialis.

Rodzay ten wierſzu do Epigrammatow nayzdatnieyſzy, iakoż go często Marcyalisz zażywał.

Phallophores, w bałwochwalſtwie tak nazywali pod czas obrządkow Bachuſa ofiarnicy.

Pharmacologia, nauka lekarſtw i ſpoſobow onych preparowania.

Pharmuthi, tak ſię u Egypcyanow nazywał oſmy mieſiąc roku.

Pharnaces, narod Etyopii według świadectwa Pliniuſza.

Pharnak, bożek czczony w Poncie prowincyi Azyi mnieyſzey, miał ſławną bałwochwalnicę w mieście Sebaſtopolis.

Pharodeni, narod dawney Germanii według Ptolomeuſza graniczący z Saxonami, maiący zaś ſiedliſka ſwoie między rzekami Chaluſus i Svevus.

Pharsalia, miaſteczko Teſſalii ſławne batalią między Juliuſzem Cezarem a Pompeiuſzem. Zwycięſtwo Cezara obaliło wolność Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey, i ſtało ſię epochą panowania ceſarzow roku od założenia Rzymu 705. Zniewieściałość Rzymian ſtronę Pompeiuſza utrzymuiących nay-większą była przyczyną klęſki. Ztąd Juliusz widząc hufce rozpieſzczoney młodzieży, żołnierzom ſwoim przykazał, żeby naybardziey po twarzach ranili. Miles faciem feri. Widząc zaś niebeſpeczeńſtwo utraty wdziękow ſwoich gmin gnuśny w rozſypkę poſzedł.

Phases, w aſtronomii tak nazywaią peryodyczne odmiany mieſiąca i inſzych planet z przyczyny oświecenia mnieyſzey lub większey ich części od ſłońca pochodzące. Odmiany takowe xiężyca poſpolicie nazywaią ſię: now, pierwſza kwadra, pełnia, oſtatnia kwadra.

Phædrus, poeta Rzymſki, wyzwoleniec Auguſta ceſarza, rodem z Francyi, na wzór Ezopa piſał bayki w ięzyku Łacińſkim, przedziwną proſtotą i maxymami znakomite. Zył ieſzcze za czaſow Tyberyuſza naſtępcy Auguſta.

Phænicius (Franciſzek), Jezuita, rodem ze Lwowa, iego xięgi w druku: Godzinki o niepokalanym poczęciu panny Maryi i o świętym Staniſławie Koſtce, wraz z życiem tego świętego, w Krakowie 1632. — Mariæ mancipium, Lublini in 12mo 1632.

Phænicya, prowincya Syryi, niegdyś narod ſławny żeglarſtwem i handlem, miaſto iego ſtołeczne Tyr, *patrz* Tyr, Sydon. Phenicya-

nicyanom przypiſuią autorowie wynalezienie liter i piſma, co Lukan w Farſalii ſwoiey wyraził:

Phœnices primi, famœ ſi creditur, auſi
Manſuram rudibus, vocem ſignare figuris.

PHEGOR albo PHOGOR, nazwiſko gory na ktorey Bel albo Baal czczony był, ztąd bożkiem tey gory zwany *Bel-Phegor*. Twierdzą niektorzy, iż to był Adonis, iakoż obrządki iego na wzor innych bałwochwalſkich Adoniſa były pogrzebowe ſmutne z płaczem i narzekaniem.

PHENOMEN, ſłowo Greckie znaczące rzecz nad zwyczayną, oſobliwą, naybardziey używane bywa w aſtronomii, względem oſobliwſzych i nieprzewidzianych na firmamencie widowiſk.

PHIDIAS, ſławny w ſtarożytności ſnycerz urodzony roku LXXXIII. Olimpiady, przed narodzeniem pańſkim 448. Poſąg Minerwy w Atenach i Jowiſza w Olimpii, nieśmiertelną mu przznioſły ſławę. Wypędzony z oyczyzny, w Elidzie zabity był, w krotce potym iak poſąg Jowiſza ſkończył, Pauſanias przedziwne te iego dzieła w xięgach ſwoich dokładnie opiſał. Poſąg Jowiſza roboty iego, między cuda świata był policzony.

PHIDITIA, tak ſię nazywały uczty publiczne w Lacedemońſkiey Rzeczypoſpolitey uſtanowione przez Likurga. Prawodawca ten, chcąc z oyczyzny ſwoiey wſzyſtkie zbytkow przyczyny wykorzenić, poſtanowił, aby wſzyſcy obywatele w oſobnych na to poſtanowionych gmachach iadali razem. Stoły rożliczne tak były ſporządzone, iż nie więcey iak piętnaście oſob u każdego mieścić ſię mogły. Każdy z obywatelow na potrzeby ſtołowe, muſiał co mieſiąc dawać korzec mąki, ośm miar tamteyſzych wina, pięć funtow ſera pułtrzecia funta fig, i pewną kwotę pieniężną na mięſo. Obowiązek znaydowania ſię codziennie na uczcie publiczney do wſzyſtkich ſię tak dalece rozciągał, iż krolowie nawet nie byli od niego wolnemi. Wchodzącym do ſali publiczney, nayſtarſzy z poſiedzenia zwykł był mowić: *Co ſię tu mowi, za drzwi nie wychodzi.* Nie przypuſzczano do ſtołow partykularnych, tylko tych, ktorzy dobrowolnie od wſpoł-ſtołownikow wybierani byli; *patrz* Lacedemona, Sparta.

PHILANTROPHIA, w obyczayności przymiot umyſłu ſpokoynego, dogadzaiącego, znoſzącego innych zdrożności, a ſwoią ſię wytwornością nie wynoſzącego nad innych.

PHI-

PHILARMONICI, zgromadzenie uczonych ludzi w Weronie mieście Włoſkim; w ſali gdzie miewaią ſwoie ſchadzki takowy napis: *Anno MDXLIII. Cœtus Philarmonicus academicas leges ſancit ac muſis omnibus litat.*

PHILEMON, mieſzkaniec miaſta Koloſſy w Frygii, uczeń świętego Pawła. Jeſt liſt tego apoſtoła piſany do Philemona, w ktorym zaleca mu niewolnika Onezyma, proſząc aby ſię z nim miłoſiernie obſzedł, ile że ten za ſtaraniem Pawła świętego w więzieniu na ten czas zoſtaiącego, chrzeſt S. przyiął.

PHILIPPY albo PHILIPPOLIS, miaſto Macedonii ſławne zwycięſtwem Auguſta ceſarza, i kreſem wolności Rzymſkiey, przez śmierć Brutuſa i Kaſſyuſza. Roku przed narodz. Chryſtuſa 48.

Paweł święty obywatelow miaſta tego nawrocił, i z więzienia do nich liſt piſał.

PHILON, o nim Hieronim święty twierdzi, i inni nie ktorzy ſtarodawni piſarze, iż był autorem xięgi mądrości.

PHILON ALEXANDRYISKI albo Zydowin, żył w pierwſzym wieku po narodzeniu Chryſtuſowym. Xiąg iego tytuły Hieronim święty opiſał. Te, ktore do wiadomości czaſow teraźnieyſzych doſzły, ſą hiſtoryczne, prawne, i traktuiące o ſtworzeniu świata. Zebrane razem wielokrotnie z druku wyſzły. Zacny ten mąż wielkim był Platona wielbicielem, i nauki iego naśladowcą, zkąd od niektorych nazwany Platonem Zydowſkim. O czaſie śmierci iego pewności nie maſz.

PHILOPEMEN, wodz Ateńczykow w Grecyi urodzony w mieście Megalopolis, wiele znacznych uczynił przyſług oyczyźnie ſwoiey; Ethoneńczykow z Rzymiany z przymierzonych, a woiuiących przeciw Ateńczykom zwyciężył zupełnie. Pod Mantyneą rozproſzywſzy woyſko Lacedemończykow, Mechanideſa ich tyrana zabił. Z naſtępcą iego Nabiſem woynę ſzczęśliwą prowadząc, Spartę wziął, mury iey obalił, i długo kwitnące ſławne Likurga prawa znioſł. Nakoniec woiuiąc z Meſſeniany, w niewolą wzięty i otruty, roku przed narodzeniem Chryſtuſa 184, wieku 70. Plutarchus życie tego wielkiego bohatyra opiſał.

PHILOGIA, zebranie wielorakich nauk, ktore poſpolicie nazywać ſię zwykły: *Humaniores litteræ*; iako to grammatyka, poezya, kraſomowſtwo, iurisprudencya, filozofia &c. — Philologi nazywaią ſię ludzie w wielu naukach biegli, iako to krytykowie.

Naypierwſzy w ſtarożytności nazwiſko Philologa odebrał Eratoſthenes bibliotekarz Alexandryiſki; celnieyſi ſtarożytności Philologowie, Varro, Pliniuſz, Lucianus, Macrobius, Photius, Suidas; wiekow naſzych, Skalegerowie, Furnebius, Cauſabonus, Erazm, Lipſiuſz, Petawiuſz &c.

Philopator, przydomek chwalebny kilku monarchow, znaczący z Greckiego miłośnika poddanych.

Philosophia, nazwiſko ſwoie wzięła z dwoch Greckich ſłow *Philos*, *Sophos*, miłość mądrości. Naypierwſzy iak twierdzą Pithagoras, odrzuciwſzy zbyt chlubne Sophiſty albo mędrca nazwiſko, miłośnikiem tylko mądrości nazywać ſię począł. Philoſophia w powſzechności rozciąga ſię do wſzyſtkich obiektow; traktuie albowiem o Bogu i duſzy, w części ktorą zowią metafizyką; o obyczayności i prawie w ektyce, o przyrodzeniu w fizyce, o ſpoſobie mowienia i myślenia w logice, ktorą kluczem nauk poſpolicie nazywamy. Każda z tych części pod artykułem ſwoim pomieſzczona ieſt. Jako też ſtarożytne ſekty i ich autorowie. W wieku teraźnieyſzym poważne filozofow imie podciągnione nieprawie, zda ſię oznaczać, ludzi zbyt dumnie na ſłabym gruncie rozumu własnego zaſadzonych.

Phlægiæ, narod Teſſalii według świadectwa Strabona, w Boecyi także miaſto było tegoż nazwiſka.

Phliacographia, naśladowanie weſołe i treſne rzeczy poważnych lub ſmutnych, *patrz* Parodia.

Philotesia, u Grekow obrządek bieſiad w ſpełnianiu kielichow koleyno za zdrowie bieſiaduiących.

Phinees, ſyn Eleazara, wnuk Aarona kapłan wielki; żarliwość iego w piśmie świętym wyrażona, gdy cudzołożnika Zamry z pokolenia Symeona zabił. Naſtępcy Phineeſa aż do oſtatniego Heli poſiadali kapłaństwo naywyżſze. Dawid znowu do kapłaństwa pokolenie Phineeſa i Eleazara przywrocił w oſobie Sadocha, ſyn Phineeſa Abizae po śmierci oyca, naywyżſze kapłaństwo obiął.

Phlebotomia, ſpoſob albo nauka krwi puſzczania.

Phlegeton, według powieści ſtarożytnych w pogaństwie rymotworcow rzeka ſiarczyſta otaczaiąca piekło.

Phocion, wodz Ateńſki, uczeń niegdyś Platona, i Xenokrateſa, na oſobności życie trawić poſtanowił, od wſpoł-obywatelow poniewolnie wyprowadzony i uczyniony wodzem woyſka przeciw Filipowi krolowi Macedońſkiemu, woynę tę dość ſzczęśliwie prowadził. Znamienity w kraſomoſtwie nie raz walczył z Demoneſteſem. Gniew Alexandra przeciw Ateńczykom uśmierzyć potrafił ſłodkością wymowy i doſkonałością reflexyi ſwoich. W wielkim był poważeniu u Alexandra, ztąd ieſzcze bardziey, iż żyiąc w ubośtwie podarunkow iego przyiąć nie chciał; po śmierci monarchy tego, Antypater dary mu wielkie poſłał, ale niewzruſzonego w zdaniu znalazł. Nakoniec gdy był Archontem Rzeczypoſpolitey, port Ateńſki od nieprzyiacioł nagle ubieżony, tak przeciw niemu wſpoł-obywatelow wzburzył, iż iemu przypiſuiąc tak wielką ſtratę, na śmierć go wſkazali, bez względu na przeſzłe zaſługi i zgrzybiałą ſtarość. Niewczeſny był żal niewdzięczney oyczyzny, gdy wkrotce oſkarżyciela śmiercią ſkarali, a oſkarżonemu wyſtawili ſtatuę. Plutarchus wielkiego tego męża życie opiſał.

Phocida, kray w Grecyi między Beocyą i Lokryńſką ziemią. Deukalion za czaſow Cekropſa tym państwem rządził. Sławna była ta kraina świątnicą Appolina w Delſach i gorą Parnaſſu.

Phokas, ceſarz wſchodni, idąc przez wſzyſtkie ſtopnie żołnierſkiego trybu roku 602 od woyſka zbuntowanego przeciw Maurycyuſzowi, ceſarzem okrzykniony, tegoż okrutnie z żoną i dziećmi zamordować kazał. Wkrotce po iego na tron wſtąpieniu, Chosroes krol Perſki wkroczywſzy z wielkim woyſkiem w państwa ceſarſtwa wſchodniego, Syryą, Paleſtynę, Kappadocyą, Armenią podbił. Słowacy od pułnocy prowincye plądrowali. Phokas na to nieczuły, bezwſtydną lubieżnością i dzikim okrucieńſtwem prześladował poddanych ſwoich. Od zbuutowanych nakoniec Herakliuſz na tron wynieſiony, poymawſzy Phokaſa zabić go rozkazał roku 610. Panował ten ceſarz lat 7, mieſięcy 10, dni 18.

Phollis, rodzay monety u Zydow za czaſow Konſtantyna ceſarza naſtępcow. Moneta takowa była bardzo małego ſzacunku, rowney wagi iak Rzymſkie ſeſterka.

Phonascia, kunſzt formowania tonow głoſu ludzkiego tak w mowieniu, iako i w śpiewaniu.

Phoronomia, kunſzt i nauka wagi. Jakub Herma ſławny matematyk wieku tego, wydał xięgę o tey nauce, pod tytułem: *Phoronomia ſive de viribus & motibus corporum ſolidorum & fluidorum*.

Phosphorus, rzecz albo materya wydaiąca światło w ciemności. Są pho-

phoſphory naturalne, iako to kamienie Bonońſkie &c. ſą kunſztowne, z tych nayſławnieyſze Kunkla i Homberga.

Phosphorus, w aſtronomii gwiazda porankowa, albo planeta Venus.

Phæbus, nazwiſko ſłońca albo Appollina w mitologii.

Photynus, wodz kacerzow, od iego nazwiſka mienionych, był biſkupem w Syrmium; bluźnił przeciw Boſtwu ſyna Bożego; potępiony na zborze Antyocheńſkim roku 345, iako też i na Medyolańſkim roku 347. Wkrotce złożony z biſkupſtwa, umarł w Galacyi roku 376.

Photius, nieprawy patryarcha Konſtantynopolitańſki, gwałtem albowiem i przemocą na tę katedrę wſtąpił po wypędzeniu świętego Ignacego roku 857. Mikołay I. papież ſprzeciwił ſię takowym bezprawiom, i akta ſynodu Konſtantynopolſkiego, na ktorym święty Ignacy złożony był potępił. Po śmierci ceſarza Greckiego Michała, Bazyli naſtępca iego, Phocyuſza wygnał, i Ignacego do katedry właſney powrocił. Co approbował zbor powſzechny VIII. roku 869. Po śmierci Ignacego, ktora naſtąpiła w roku 879. Phocyuſz do Konſtantynopola powrocił, i wſparty potencyą ceſarſką, powtore wſtąpił na katedrę, ale Jan VIII papież zrazu onemu ſprzyiaiący, wyklął go, i z patryarchowſtwa złożył, zaś Leo ceſarz z Konſtantynopola wygnał. Czas śmierci iego nie ieſt wiadomy. Mąż ten rozumu był wielkiego, biegłości niepoſpolitey, nauki nadzwyczayney, co ſię iaśnie wydaie w xięgach od niego piſanych, oſobliwie tey, ktorey tytuł biblioteka autorow. Inne dzieła iego wielorakiemi czaſy z druku wyſzły, niektore w manuſkryptach biblioteki Watykańſkiey, i innych ſławnych znayduią ſię, dotąd ieſzcze do druku nie podane, iako to, homilie i kommentaryuſze na niektore xięgi piſma S.

Phrasis, termin Grecki, w grammatyce i kraſomowſtwie znaczący ſpoſob mowienia.

Phreatis, trybunał w Atenach; iuryzdykcya iego rozciągała ſię nad temi, ktorzy popełniwſzy pierwey przypadkowe nie dobrowolne zaboyſtwo, powtore o takowy kryminał zapozwani byli. Winowayca na okręcie u portu bronił ſprawy ſwoiey; ieśli był przekonany o zaboyſtwo powtorne, ſądzony był na gardło; ieśli ſię uſprawiedliwił, wracał ſię na mieyſce wygnania za pierwſze przewinienie. Teucer naypierſzy tym ſpoſobem niewinność ſwoią wywiodł, dowiodłſzy, iż nie był przyczyną śmierci Ajaxa.

Phrygia, prowincya Azyi, dzieli ſię na większą i mnieyſzą, graniczyła niegdyś z Bithynią, Galacyą, Pamfilią, Lidyą i Mizyą, w niey ſię niegdyś znaydowało ſławne kroleſtwo Troiańſkie, teraz z innemi prowincyami Azyi mnieyſzey pod władzą pańſtwa Tureckiego zoſtaie.

Phur albo Phurim, ſłowo znaczące los z Hebrayſkiego. Tak ſię nazywała u Zydow uroczyſtość wielka poſtanowiona na pamiątkę wyzwolenia narodu od Amana przez Eſterę krolową. Przypada na dzień czternaſty Sierpnia roczni tey pamiętney epochy. Uroczyſtość tę Zydzi dotąd z wielką weſołością i okrzykami obchodzą.

Phylacteres, philacteria, a po Zydowſku Thephilim, to ieſt narzędzie nabożeńſtwa. Są to kawałki pargaminu zwinięte, na ktorych przykazania Boſkie wypiſane. Zamknięte bywały w ſkorze zſzytey, od ktorey wiſzące rzemyki ſłużyły, i do tych czas ſłużą Zydom do obwiązywania Tephilim koło ręki i na czole. Okazyą obrządku tego w nabożeńſtwie dały ſłowa Moyżeſzowe w xięgach Deutoronomii rozdz: 6, wierſzu 8: *Zwiążeſz te ſłowa na ręku, aby były znakiem, i położyſz ie na czole między oczyma.* W ewangelii u Mateuſza świętego ieſt wzmianka o tych Philakteryach, że faryzeuſzowie rozprzeſtrzeniali ie, to ieſt dla okazania ſię, większych używali, niżeli inni. Obrządek ten u Zydow wielu teraz zabobonow ieſt przyczyną.

Philakteryami zwano dawnieyſzemi czaſy niektore zabobonne charaktery, albo inkluza, o czym w hiſtoryach nie raz bywa wzmianka.

Dilataxe' Philakterya w ſenſie allegorycznym, znaczy teraz toż ſamo, iak nad zamiar ſtanu, kondycyi lub możności poſtępować, *patrz* Talisman.

Phylarcha, u Grekow wodz, albo nayſtarſzy każdego pokolenia. Za Greckich ceſarzow nazywano Phylarchami wodzow albo pułkownikow narodow ſprzymierzonych.

Phylo Basilus, w Atenach urzędnik zawiaduiący ofiarami i obrządkami religii w każdym z oſobna pokoleniu.

Physika, nauka traktuiąca w powſzechności i w ſzczegulności o rzeczach przyrodzonych.

Physiologia, w lekarſkim kunſzcie nauka traktuiąca o życiu i zdrowiu człowieka w powſzechności.

Phytologia, nauka o ziołach i ich właſnościach.

Piasecki (Paweł), biſkup Przemyſki, w prawie duchownym i hiſtoryi wieku ſwoiego biegły. Umarł roku 1649, wieku 66. Xięga iego, ktorey tytuł: Praxis epiſcopalis ea quæ officium & poteſtatem epiſcopi concernunt, continens: wſzędzie mu wielką akceptacyą ziednała, i między klaſſycznemi rodzaiu ſwego cytowana ieſt. Pierwſza iey edycya w Wenecyi roku 1613. za życia autora była drukowana, oprocz Wenecyi, w Kolonii 1615, w Krakowie 1627. Znowu w Kolonii 1620. Naoſtatek w Krakowie in 4to 1643 aucta conſtitutionibus & decretis. Jeſt oprocz tey xięgi w druku tegoż Piaſeckiego chronicon geſtorum in Europa, præſertim in Polonia ſingularium ab anno 1577 ad annum 1644. Cracoviæ in fol. 1645 — 1648.

Piast, obywatel miaſta Kruſzwicy po śmierci Popiela II. xiążęcia Polſkiego od zgromadzonego narodu zgodnie na naywyżſzą godność podnieſiony, dobrym rządem uſprawiedliwił wybor wſpołobywatelow ſwoich. Naſtępcy iego przez długi czas oſiadali tron Polſki, i aż dopiero na Kazimierzu wielkim linia płci męſkiey Piaſtow uſtała roku 1370. — W Sląſku zaś druga tego domu dzielnica trwała ieſzcze wiekow kilka i na oſtatnim xiążęciu Raciborſkim w wieku przeſzłym uſtała. Nazwiſko Piaſta oznacza dotąd rodowitego krola Polaka, iako to Michała Wiśniowieckiego, Jana Sobieſkiego, Staniſława Leſzczyńſkiego, i teraźnieyſzego Staniſława z familii Poniatowſkich.

CHRONOLOGIA

Krolow Polſkich Piaſtow familii.

Piaſt, z obywatela Kruſzwickiego, obrany xiążęciem Polſkim w zgrzybiałey ſtarości, życia dokonał zoſtawiwſzy naſtępcę ſyna. Wſtąpił na tron roku 840.

Zemowit, ſyn Piaſtow.

Leſzek czwarty, ſyn Zemowita.

Zemomyſl, ſyn Leſzka.

Mieſzko, albo Mieczyſław, ſyn Zemomyſla pierwſzy chrześcianin. Umarł roku 999.

Bolesław Chrobry, ſyn Mieczyſława. Umarł roku 1025.

Mieczyſław II, ſyn Boleſława. Umarł roku 1034.

Kazimierz I. Umarł roku 1058.

Boleſław II śmiały, ſyn nayſtarſzy Kazimierza, po zaboyſtwie S. Staniſława z tronu zrzucony roku 1082.

Władyſław Herman, brat młodſzy Boleſława śmiałego. Umarł roku 1102.

Boleſław III. krzywouſty, ſyn Władyſława. Umarł roku 1139.

Władyſław II, ſyn nayſtarſzy Boleſława krzywouſtego, z tronu wyzuty roku 1146.

Boleſław kędzierzawy, brat Władyſława, umarł roku 1173.

Mieczyſław III, ſyn trzeci krzywouſtego dwakroć z tronu wyzuty.

Kazimierz II, naymłodſzy ſyn Boleſława krzywouſtego roku 1194.

Leſzko biały, ſyn Kazimierza, zabity od Swatopełka xiążęcia Pomorſkiego w Gąſawie roku 1227.

Boleſław wſtydliwy, ſyn Leſzka umarł roku 1229.

Leſzko czarny, z familii Piaſta xiążę Sieradzkie, naybliżſzy z krewnych Pudyka, umarł roku 1289.

Henryk xiążę Wrocławſki z teyże Piaſta familii, ale inſzey dzielnicy.

Przemyſław pierwſzy krol zabity, roku 1296.

Władyſław Łokietek naybliżſzy z pokolenia Leſzka czarnego, familii Piaſtow panuiącey, dwa razy z tronu zrzucony, po trzeci raz przywrocony, roku 1305. Umarł roku 1333.

Kazimierz III. wielki, oſtatni płci męſkiey panuiącey familii Piaſtow. Umarł roku 1370.

Piastr, moneta ſrebrna kroleſtwa Hiſzpańſkiego waloru talerow. Piaſtry Peruańſkie mnieyſzey ſą wagi i ceny od Maxymiliańſkich.

Piechowski (Jozef), altaryſta kościoła katedralnego Lwowſkiego, podał do druku xięgę, ktorey tytuł: Siedm łez, ſą to pſalmy pokutne na wzor Dawidowych.

Piechowski (Michał), ſuffragan i kuſtoſz Przemyſki, wydał do druku, życia biſkupow Chełmſkich pod tytułem: Cornucopiæ infulæ Chełmenſis. Zamość, fol. 1717.

Piedestał, albo poſtument w architekturze, tak ſię nazywaią maſſy, na ktorych kolumny lub poſągi zaſadzone ſą, według proporcyi kolumn, ktore dźwigaią.

Piekarski (Krzyſztof), z podkomorzego kaſztelan, nakoniec woiewoda Brzeſki, piſał hiſtoryą Polſką, ktorey manuſkrypt po śmierci iego treſunkowym ogniem ſpłonął. Są w druku wydane od niego xięgi. Suplement bohatyra ſtraſznego roku 1665, in 4to, w Warſzawie, to ieſt rozmowa kawalera i Totumfackiego. — Cnoty cel nie ow do ktorego zmierza Machiawel i inni w akademii iego promowani politycy, odkryty piorem Polſkim, w Warſzawie, część pierwſza, in 4to, 1662. — Summaryuſz traktatu Anzelma świętego arcy-biſkupa Kantuaryiſkiego, zawieraiący w ſobie XIV ſplendorow błogoſławieńſtwa, częścią do duſzy, częścią do ciała należącego, piorem Polſkim podany, w Warſz: in 4to, roku 1665. — Nawrocenie Saula, w Warſz: 1665.

Piekarski, ſzlachcic woiewodztwa Wołyńſkiego, dla pomieſzanego rozumu doſtawſzy kuratora, krola Zygmunta III. wchodzącego do kollegiaty Warſzawſkiey roku 1619 obuchem uderzył; za co ſądzony criminaliter, mimo uſilność krolewſką, aby był życiem darowany, w nieznośnych męczarniach na poſtrach kroloboycom, tamże w Warſzawie życie zakończył.

Pieglowski (Woyciech), Jezuita, ſą w druku iego kazania: Elogia regum, præſulum, heroum, w Krakowie 1640 in 8vo.

Piemont albo podgorze, kray we Włoſzech, graniczący od połnocy z Szwaycarami, od południa z pańſtwem Rzeczypoſpolitey Geneweńſkiey, od wſchodu z xięſtwem Medyolańſkim, od zachodu z Delfinatem prowincyą kroleſtwa Francuſkiego. Zamyka w ſobie właściwy powiat ſwego nazwiſka, xięſtwo Aoſty, powiat Wercella, hrabſtwa Aſtu, i vices - margrabſtwo Salucyeńſkie. Miaſto iego ſtołeczne Turyn, zwane niegdyś za czaſow Rzymian Auguſta Taurinorum.

Kray ten dawniey był częścią Liguryi, potym Gallii Ciſalpińſkiey, była także w liczbie prowincyi kroleſtwa Lombardyi.

Synowie nayſtarſi xiążąt Sabaudzkich, noſili tytuł xiążąt Piemontſkich; teraz gdy xiążęta Sabaudyi prerogatywą kroleſtwa Sardyńſkiego zaſzczyceni, ſukceſſor tronu mianuie ſię xiążęciem Sabaudyi. Rzeka Po, ten kray obfity i żyżny oblewa.

Pieniążek (Prokop), kawaler Maltańſki ſtaroſta Wendeńſki i Rumborſki, na morzu przeciw nieprzyiaciołom krzyża świętego wiele dokazywał. Kilka okrętow woiennych w rożnych okazyach Algierczykom zabrał. Powrociwſzy do oyczyzny od Stefana i Zygmunta III. w wielu okazyach zażywany, dał dowody męſtwa i biegłości ſwoiey w ſztuce rycerſkiey.

Pieniążek (Krzyſztof), brat Prokopa dworzanin krolewſki; ieſt w druku iego: Hippika, albo ſpoſob poznania, chowania i ſtanowienia koni, in 4to 1607.

Pieniążek (Jan), woiewoda Sieradzki, ſą w druku iego mowy ſeymowe: przełożył na ięzyk Łacińſki kazania X. Piotra Skargi S. J. i przypiſał Innocentemu XII papieżowi.

Pieniądz, znak z kruſzcza, maiący przywiązany do ſiebie ſzacunek dla tym łatwieyſzych wymian rzeczy w handlu, *patrz* moneta.

Pierides, corki Pieruſa krola Macedońſkiego, ſławne były wierſzopiſki, i w kunſzcie muzykanckim znamienite; ſioſtr ich było dziewięć; śmiały iść o lepſzą z dziewięcią muzami, ktore przebywały na gorze Parnaſie według powieści mithologiczney. Muzy nieodrażone takową zuchwałością, zadoſyć uczyniły ich wezwaniu i obrały za ſędziow kobiety tamteyſzych okolic. Te po wyſłuchanym ſtron obydwoch śpiewaniu, przyſądziły zwycięſtwo muzom; czym rozdrażnione corki Pieruſa, gdy chciały złorzeczyć i affrontować muzy, od Appollina w ſroki przemienione.

Nazwiſko Pierides dawane bywa czaſem muzom dla tey przyczyny, iż w Teſſalii gora Pierius im była poświęcona.

Pietas, bogini pobożności u Rzymian, miała ſwoy kościoł według Cycerona in foro olitorio. M. Acilius Glabrio, w nim złożył obraz ſławney miłością rodzicielſką Rzymianki, ktora oyca na umorzenie głodem ſkazanego, właſnym mlekiem karmiła. Więzienie te na kościoł było obrocone, templum pietatis. Winowayca darowany życiem i wolnością przez wzgląd na heroiczne właſney corki ku ſobie przywiązanie. Teſtus twierdzi, iż oyca nazwiſko było Cimon, inni autorowie twierdzą, iż to była matka nie oyciec, ktorą ſławna Rzymianka pierſiami ſwemi karmiła. Cnotę pobożności Cycero w xiędze de natura deorum tak napiſał: *Pietas juſtitia adverſus Deos eſt, & cultus erga majores aut ſanguine conjunctos.*

Pietistæ, kacerſtwo, naypierwſze wzięło początki w Niemczech, o tym prawie czaſie, kiedy Luter błędy ſwoie rozſiewać zaczął. Schwenfeld, Weighel, i Jakub Bohm pierwſi zdania ſwoie otwierać i innym opowiadać zaczeli. Złączenie miſtyczne duſzy z Bogiem brali za fundament nauki ſwoiey, w roku 1661 znowu te błędy zapomniane iuż wznawiać ſię poczęły w Saxonii. Opinie te nie długo omamiały umyſły proſtych ludzi; w Hollandyi iednak do tego czaſu maią ſię znaydować, lecz w bardzo małey liczbie Pietiſtowie.

Pigmeyczykowie, narod baieczny karłow w Tracyi, twierdzą nie ktorzy, iż małość wzroſtu Laponow, w ten błąd może dawnych geografow wprowadziła, ktorzy Pigmeyczykow w Scythyi połnocney oſadzali.

Pikarski (Adryan), Jezuita kaznodzieia czaſu ſwego ſławny. Są w druku dwa iego kazania: iedne na pogrzebie Maryi Ludowiki krolowy Polſkiey roku 1667, drugie pod tytułem: Prawa Samſonka.

Pilastr, rodzay ſłupa w architekturze z tą rożnicą od kolumny, iż nie ieſt okrągły.

Piłat (Pontius Pilatus), rządzca albo prokurator Judeæ za panowania Tyberyuſza ceſarza; przywiedzionego do ſiebie zbawiciela Chryſtuſa Jezuſa, wſzelkiemi ſpoſoby od zawziętości Zydowſkiey wyzwolić pragnął. W rozmowie z Zbawicielem chciał wiedzieć co ieſt prawda. Nakoniec ubiczowanego poſpolſtwu Zydowſkiemu wſkazał, chcąc w nim litość wzbudzić: lecz gdy uſłyſzał pogrożkę, iż gdy uwolni nie będzie przyiacielem ceſarſkim; chęć dworſkich faworow przemogła względy ſprawiedliwości. Wſkazał zatym Chryſtuſa Jezuſa na krzyż, oświadczywſzy ſię wprzod, iż ieſt niewinnym rozlania tey krwi niewinney. W dalſzym czaſie Samarytanow bardzo wielu okrutnie zamordować kazał, o co przed Tyberyuſzem oſkarżony, i do Rzymu wezwany, reſztę życia na wygnaniu przepędził.

Pilecka (Elżbieta), corka Ottona z Pilicy Toporczyka woiewody Sendomirſkiego, iedynaczka, według świadectwa Bielſkiego w młodym wieku, z domu oycowſkiego od pewnego Morawczyka uwieziona była, ale ten dogoniony i zabity. Wydana potym za Wincentego Granowſkiego kaſztelana Nakielſkiego. Po śmierci ktorego, tak przypadła do guſtu i ſerca Władyſławowi Jagielle krolowi Polſkiemu, iż mimo ſprzeciwienie ſię wſzyſtkich ſtanow, za małżonkę ią poiął; a gdy Mikołay Trąba arcy-biſkup Gnieźnieńſki nie chciał iey koronować, Jan Rzeſzowſki, za uſilnym krolewſkim naleganiem, ten obrządek uczynił. Umarła roku 1419.

Pilecki (Alexander), Jezuita, ieſt w druku xięga iego: Szkoła niebieſka &c. w Lwowie 1754.

Pilentum, tak zwany rodzay powozu u dawnych Rzymian, rożnił ſię od innego; ktorego zwano Carpentum, ponieważ był kryty, i na paſach zawieſzony, iak teraźnieyſze karety. Liwiuſz piſze, iż roku od założenia Rzymu 361, zawdzięczaiąc dam Rzymſkich generozyą, iż na potrzeby publiczne, oddały właſne kleynoty, ſenat pozwolił im tego powozu używać w dni uroczyſte: *Honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra ludosque, carpentis feſto pro feſtoque uterentur.*

z Pilzna (Marcin), doktor akademii Krakowſkiey od Starowolſkiego w poczcie ſławnych piſarzow położony, i dla wielkiey biegłości w materyach teologicznych nazwany drugim Izydorem. Z wielką ſławą w akademii był profeſſorem, i z ſzkoły iego wielu uczonych ludzi wyſzło, między innemi Piotr Skarga kaznodzieia. — Według świadectwa wzwyż odemnie wſpomnionego, piſał kazania i homilii wiele, iako też dyſkurſa i examina duchowne. Nagdrobek iego wſpomina, iż był kanonikiem Krakowſkim i Wrocławſkim, proboſzczem kollegiaty wſzyſtkich świętych, gdzie pogrzebiony. Umarł roku 1591, wieku 63. Jabłonowſki w muſeum Polonum twierdzi, iż piſał kommentarz na fizykę Aryſtotelesową.

Pilori, nazwiſko w niektorych państwach pręgierza, z tą rożnicą, iż ieſt na kołowrocie, i ſiedzący w nim, kilkakrotnie na znak wzgardy obracany bywa. Dyogenes Laertius, rodzay ten hańby publiczney u pręgierza zaſięga od czaſow Adryana ceſarza, ktory tym ſpoſobem bankrutow zdradnych, i ich wſpolnikow karać rozkazał: *Voluit eos catamidiari in publico, ideſt derideri & tibi ante conſpectum omnium exponi.*

Pilum, rodzay pociſku u dawnych Rzymian, zażywali go żołnierze piechotni zwani Haſtarii i Principes.

Piltynski powiat, w xięſtwie Kurlandzkim zamknięty.

Pin (Ludwik), ſławny doktor Serbońſki, wiele xiąg w ięzyku oyczyſtym piſał, nayznakomitſze iego dzieło pod tytułem: Biblioteka autorow kościelnych. Umarł roku 1719, wieku 62.

Rolin rektor akademii Paryſkiey nadgrobek takowy mu napiſał.

Hic iacet
Ludovicus Ellies du Pin
Sacræ theologiæ Pariſienſis doctor,
Virtutis cultor & indagator non otioſus,
Vetera eccleſiæ monumenta
Indefeſſo labore illuſtravit.
Regni jura.
Et eccleſiæ Gallicanæ libertates
Acriter non minus quam erudite propugnavit
Immenſæ in omni genere lationis & doctrinæ.
Laude conſpicuus
Idemque animo miti ac modeſto,
Nihil in omni vita viſus eſt oblivi ſci.
Præter injurias.
Eccleſiæ munitus ſacramentis
Obiit 6 Junii anno 1719, ætate LXII.

Pinnaculum, w architekturze ſzczyt domu kończaty. Naybardziey takie ſzczyty w świątnicach pogańſkich używane były; częſtokroć nad

nad dachami bywał ſtawiany ornament maiący formę ſzyſzki, zkąd poſzła denominacya.

Domy partykularne rzadko miewały takowe ozdoby, iakoż ſenat przez dekret pozwolił ceſarzowi mieć na domie ſwoim Pinnaculum, co było naywyżſzą dyſtynkcyą.

Pindarus, ieden z nayſławnieyſzych rymotworcow Greckich w rodzaiu lirycznym. Jego niektore ody albo pieśni na pochwałę zwyciężcow w igrzyſkach, doſzły naſzego wieku, i iak według zdania krytykow w wielu mieyſcach ſą sfałſzowane i niedoſtateczne, przecież ſą ſprawiedliwym celem powſzechney admiracyi. Ta za dawnych czaſow tak była wielka względem autora, iż Alexander zburzywſzy miaſto Theby, dom tylko, w ktorym Pindarus mieſzkał, zachować kazał. Żył ten wielki poeta lat 478 przed narodzeniem Chryſtuſowym. O czaſie śmierci iego i długości życia pewności nie maſz.

Pindus, gora w Grecyi wſławiona od wierſzopiſow, przeto, iż oſobliwym ſpoſobem była poświęcona muzom. Dzieliła Macedonią od Epiru i Teſſalii.

Pinczow, miaſto w woiewodztwie Sendomirſkim maiące tytuł margrabſtwa nadany dawnym dziedzicom Myſzkowſkim. Teraz margrabſtwo to ieſt w poſſeſſyi familii Wielopolſkich.

Pinsk, w woiewodztwie Brzeſkim Litewſkim, miaſto ſtołeczne powiatu ſwego. Ma grodowego ſtaroſtę. Biſkup Pińſki obrządku Greckiego, w tym mieście ma ſwoię katedrę.

Piotr (święty) apoſtoł, namieśnik Chryſtuſa pana urodził ſię w Bertſaidzie mieście Galilei. Pierwſze iego nazwiſko było Szymon, dopiero po powołaniu od Zbawiciela świata mianowany Cephas albo Piotrem. Andrzey święty apoſtoł brat iego, uczeń wprzod Jana chrzciciela, przyprowadził go do Chryſtuſa, od ktorego nie tylko w poczet uczniow przyięty, ale wodzem innych i głową kościoła uczyniony. Po zmartwychwſtaniu Chryſtuſowym on ſam naypierwſzy wiarę świętą w Jeruzalem przepowiadać zaczął. A obſzedłſzy rożne kraie, nayprzod w Antyochii, potym w Rzymie ſtolicę ſwoią założył. W tymże mieście nie mało czaſu przemieſzkawſzy, wraz z Pawłem świętym za prześladowania Nerona, koronę męczeńſką odebrał roku pańſkiego 67, panowania Nerona 13. Rządził kościołem Rzymſkim lat 24, mieſięcy 5, dni 10. Piſał dwa liſty, ktore między kanonicznemi położone ſą, i od kościoła świętego za prawdziwe uznane.

Piotr (wielki), car Moſkiewſki, ſyn Alexego Michałowicza, urodził ſię roku 1671, dnia 11 Czerwca. Dzieła wielkie monarchy tego obſzernie opiſały hiſtorye. Jeżeli zaś wielkość monarchy na dobrym rządzie i ſławnych dziełach zaſadza ſię, rzadki w hiſtoryach ſię znayduie, ktoryby ſprawiedliwiey nad Piotra tytuł wielkiego zaſłużył. Wychowany bez naymnieyſzego w naukach oświecenia, mocą umyſłu ſwego poczuł na czym i iemu i pańſtwu iego ſchodziło. Ztąd mimo nie przeliczone trudności, zdobył ſię na heroiczne przedſięwzięcie reformowania narodu ſwoiego. Nie uſtraſzony przeciwnością ani długością nie pożyteczney z początku pracy, doczekał naypożądańſzey w życiu ſatysfakcyi, gdy nie tylko ſwoy narod z dzikości wyprowadził, lecz nadto przywiodł go do tego ſtanu, iż iuż ſię mogł rownać z naycelnieyſzemi w Europie. Woyny iego z Karolem XII. lubo z początku nieſzczęśliwe, koniec był nader ſławny wygraną batalią Pułtawſką w roku 1709. Dwakroć ſam w oſobie ſwoiey zwiedził cudze kraie, i w pierwſzey podroży niewzdrygał ſię ſam około okrętow z ſiekierą pracować; iedynie dla tego, ażeby był w ſtanie informowania w ſztuce żeglarſkiey poddanych ſwoich. Miaſto Petersburg na bagnach od niego założone i przywiedzione do doſkonałości; kanały dla lepſzey kommunikacyi handlu po kraiu rznięte, flotty wyſtawione, akademie nauk i kunſztow rozmnożone, pańſtwo na koniec Roſſyiſkie kwitnące teraz, ktorego mogł nieiako nazwać ſię ſtworzycielem. Wſzyſtkie te ledwo podobne do wiary, uiſzczone iednak przez niego dzieła, imię iego w poczet naypierwſzych bohatyrow oſtatniey potomności podawać będą. Umarł ten wielki człowiek roku 1725, wieku 52, mieſięcy 7 dni 27. Panowania po śmierci ſtarſzego brata Iwana 29.

Piotr II. car Moſkewſki wnuk Piotra I. po śmierci Katarzyny wſtąpił na tron roku 1727. W krotce potym za powodem xiążęcia Dołhorukiego, Menżykowa faworyta dziadowſkiego na Syberyą odeſłał. Zaręczony z corką tego xiążęcia Dołhorukiego, przed ślubem na oſpę zachorowawſzy umarł roku 1730, maiąc lat 14, mieſięcy 3, dni 7, panował lat 2, mieſięcy 8, dni 11.

Piotr III. Xiążę Holſztyńſki za życia od Elżbiety naſtępcą ogłoſzony, po iey śmierci roku 1762 tron oſiadł,

osiadł, lecz w krotce z tronu wyzuty żyć przestał roku tegoż 1762 panował tylko miesięcy 6.

Piotr Chrysolog (święty), arcybiskup Rawenny, kościoł sobie powierzony rządził z wielką sławą i duchownym owieczek pożytkiem. Homilie iego są wybornych maxym, i tchną duchem apostolskiey żarliwości.

Piotr Damian, z mnicha pustyni Awellańskiey, kardynał biskup Ostyeński. Dla wielkiey pobożności i nauki, w wielu zawiłych kościoła okolicznościach używany był od papieżow. Stęschniwszy się na koniec do swoiey pustyni, urzędy duchowne złożył, i na łonie ubostwa i spokoyności życia dokonał roku 1073, wieku 66. Pisał xiąg wiele, ktore nie raz zebrane razem, z druku wyszły.

Piotr Lombardus, zwany pospolicie magister sententiarum biskup Paryski. Xięga iego sententcyi, od ktorey przydomku dostał, dawnieyszemi czasy w naywiększym była uszanowaniu. Jakoż Albert wielki, S. Tomasz z Akwinu i Bonawentura pisali iey kommentarze. Umarł roku 1164.

Piotrkow, miasto w woiewodztwie Sieradzkim sławne dawnemi czasy w Polszcze wielo seymami tam odprawionemi, iako też i synodami nacyonalnemi przy prezydencyi prymasow. Trybunał wielkiey Polski tam miewa swoie kadencye. Ma swego starostę grodowego i urzędnikow tak ziemskich iak grodzkich, i iest stołeczne ziemi tegoż nazwiska.

Piotrkowczyk (Jędrzey), rayca miasta Krakowa, mąż uczony i w prawie biegły, zebrał i podał do druku: Constitutiones & statuta regni in comitiis sancita ab anno 1550 ad 1619, w pierwszym tomie. W drugim zaś ab anno 1620, ad 1652 Crac. fol.

Piotrowski (Łukasz), professor akademii Krakowskiey są w druku iego Institutiones Rhetoricæ.

Piramida, figura geometryczna, tryanguł albo polygon wznosząca do gory kończatością.

Piramidy Egipskie, między cuda świata policzone, że od dawnych tamteyszych krolow stawiane były, rzecz pewna, ale w szczegulności, iak się zwali każdey fundatorowie, żadney o tym pewności nie masz. Massy te niezmierne dziwiące dotąd pielgrzymuiących, okrywały groby fundatorow swoich.

W Rzymie dotąd iest nadgrobek Cestyusza w piramidę z kamienia ciosowego tak ułożony, iż iedna połowa za murami mieyskiemi, druga w murach zostaie.

Pireneyskie gory (Pyrenei montes), dzielą Hiszpanią od Francyi i rozciągaią się od morza srzodziemnego do oceanu.

Pireum, tak się nazywał port miasta Aten, złączony z miastem przez Temistoklesa, w przeciągu czasow gmachami wspaniałemi przyozdobiony.

Piron (Alexy), wierszopis Francuski, umarł w Paryżu roku 1773, wieku 84. Jego komedya pod tytułem Metromonia, może być regułą w rodzaiu swoim. Pisał inne komedye, tragedyą Gustawa. Wszystkie te iego dzieła wielokrotnie z druku wyszły.

Pisarz wielki koronny i xięstwa Litewskiego, urzędnicy stanu, ich powinność być przy kancellaryi koronney, zasiadaią na sądach Assessorskich, według konstytucyi roku 1764 kreowano pisarzow koronnych czterech, iednego duchownego, trzech świeckich, toż samo zachowano było dawniey w xięstwie Litewskim. Liczba więc pisarzow wielkich tak w koronie, iako i Litwie ośmiu.

Pisarz polny koronny i Litewski urzędnicy woyskowi, ich obowiązek lustrować woysko. Konstytucya 1654 opiewa, aby te lustracye co kwartał przez pisarzow czynione były. Urząd ten ma z skarbu dla siebie wyznaczoną pensyą.

Pisidia, prowincya niegdyś Azyi między Lidyą, Phrygią, Pamphilią i Karyą, w bliskości gory Taurus.

Pisarski (Jan), iest w druku iego Orator Polonus. Suplementum ad orationes politicas.

Piskorski (Sebastyan), kanonik kollegiaty święty Anny w Krakowie, oboyga prawa doktor, znayduią się w druku iego xięgi: Kazania na święta Chrystusowe, panny Maryi i świętych, w Krakowie 1706, 4to. — Zywoty oycow, albo dzieie i duchowne powieści starcow zakonnych pustelnikow, od świętego Hieronima napisane, na Polski ięzyk przetłumaczone fol. w Krakowie 1688. — Flores vitæ B. Salomeæ virginis princip. Pol. ordinis S. Claræ in Polonia fundatracis, iconibus hæroglificis &c. vernantes 1691, 4to w Krakowie.

Piskorzewski (Mateusz), kanonik Wileński mąż wielce uczony; Starowolski w poczcie sławnych Polskich pisarzow położył go. Xięgi od niego napisane wymienia, między innemi æconomicorum libellum. — Panegirim in nuptias Joan. Zamoscii. Inne iego pisma: Oratio in funure Sigismundi Augusti reg. Poloniæ, Crac. 1574. — Laudatio funebris Annæ Jagielloniæ reg. Pol. 1597. Dodaie tenże Starowolski, iż oddali-

daliwſzy ſię od ſłużby woyſkowey, ſiedząc w domu, wiele xiąg z Łacińſkiego na Polſki, ięzyk przetłumaczył, iakieby zaś były, nie wymienia.

Pistorius (Jan), proboszcz katedralny Wrocławſki, porzuciwſzy błędy Luterſkie, będąc na dworze Jakuba margrabiego de Bade, Dourlack, tegoż xięcia do naśladowania ſiebie pociągnął. Umarł w Fryburgu roku 1608. Jego pracą w Bazylei wyſzła xięga in folio zawieraiąca. — Zbior kronikarzow Polſkich. — Scriptores rerum Polonicarum 1582. — Wydał oprocz tego xięgi naſtępuiące: Illuſtrium veterum ſcriptorum de rebus Germanicis, tom. III. — Chronicon magnum Belgicum.

Pittagoras, *patrz* Pythagoras.

Pittacus, ieden z ſiedmiu mędrcow Greckich rodem był z Mitylemo, miaſta wyſpy Lesbas. Doſkonałość i męſtwo tego męża przywiodły wſpoł-obywatelow, iż mu dobrowolnie oddali rządy oyczyzny. Nie zawiodł nadziei poddanych ſwoich, a uſzczęśliwiwſzy ich rządem ſwoim czas nieiaki, złożył godność naywyżſzą. Przed śmiercią wkrotce prawa ſwoie w ſześciuſet wierſzach zawarte wydał. Umarł roku 570 przed narodzeniem Chryſtuſa, wieku 70.

Plac Marsowy, tak ſię u dawnych Francuzow pod czas panowania pierwſzey familii, nazywały z iazdy powſzechne całego narodu, pod prezydencyą ſamego krola.

Placencya, miaſto Lombardyi ſtołeczne xięſtwa tegoż nazwiſka złączonego z Parmeńſkim. Po rożnych odmianach prawem ſukceſſyi po Farnezyuſzach doſtała ſię linii Hiſzpańſkiey domu Burbońſkiego. Xiążęciem Parmy i Placencyi uczyniony Filip ſyn trzeci Filipa V. krola Hiſzpańſkiego z Elżbiety Farnezyuſzow urodzony.

Placentius (Joannes Leo), Dominikan, autor pracowitego bardziey niżeli dowcipnego poema, de pugna porcorum, w ktorym każde ſłowo od litery P. zaczyna ſię. Naśladował w tey mierze Benedyktyna Hakbalda, ktory Karolowi ceſarzowi łyſemu ofiarował poema Łacińſkie in laudem calvitici, gdzie każde ſłowo także zaczyna ſię od litery C. Żył ten Placentius około roku 1536.

Placidia Galla, corka Teodozyuſza wielkiego, ſioſtra Honoryuſza i Arkadyuſza ceſarzow, w młodym wieku przy wzięciu Rzymu doſtała ſię w niewolą Alarykowi, wydana za Ataulfa ſyna iego, gdy ten w Barcellonie życie zakończył, odeſłana do Konſtantynopola; powtornym małżeńſtwem doſtała ſię Konſtancyuſzowi wſpołecznikowi tronu braterſkiego. Z nim ſpłodziwſzy Walentyniana III ceſarza, maiąc go pod ſwoią opieką dała wielkie dowody wſpaniałego umyſłu i cnot rozmaitych. Umarła w Rawennie roku 450.

Plagiat albo Plagiarismus, nazywa ſię uczona kradzież, to ieſt przywłaſzczenie ſobie cudzey pracy czyli piſma lub inwencyi: myśl autora lubo od naśladowcy innemi ſłowy wyłuſzczona pod ten rodzay kradzieży podpada. Niecytuiący więc autora ten, ktory z niego myśli, lub ſpoſob wyrażenia bierze, ſtaie ſię winnym Plagiariſmu. Ztąd Jan Brutus uczony Wenecyanin będąc oſkarżonym, iż explikuiąc Cicerona ſławnego Lambinuſa wyrażeń i obſerwacyi zażywał, tak ſię uſprawiedliwiał przed tymże Lambinem: *ſe ſumpſiſſe ab aliis, non vero ſurripuiſſe. Sumere enim eum, qui, a quo mutuetur indicet; & laudet quem autorem habeat: ſurripere vero, qui taceat, qui ex alterius induſtria fructum quærat.*

U Rzymian nazywał ſię Plagiaris ten, ktory zaprzedawał w niewolą lub w niewoli zatrzymał oſobę ſwobodną. Nazwiſko to pochodziło od kary wyznaczoney na takich winowaycow, wſkazywani albowiem bywali na chłoſtę, ad plagas.

Planeta, według ſyſtema Kopernika obracaią ſię planety około ſłońca powſzechnego ſwoiego centrum. Obrotem ſwoim planety rożnią ſię od gwiazd ſtałych. Ziemia według zwyż wſpomnionego ſyſtema ieſt także w liczbie planet, ktore ſię dzielą na pryncypalne albo pierwſzego i drugiego rodzaiu. Pierwſze planety albo pryncypalne, ſą te, ktore obrotem ſwoim krążą około ſłońca, takie ſą: Saturn, Jowisz, Mars, Ziemia, Wenera, i Merkuryusz. Drugiego rodzaiu ſą, ktorych obrot w ſzczegulności ieſt około iedney z planet pryncypalnych, iako to Mieſiąc około Ziemi, Satellites około Jowiſza i Saturna.

Znaki Planet w Aſtronomii ſą takowe:

Saturnus	♄.
Jupiter	♃.
Mars	♂.
Wenus	♀.
Merkuryusz	☿.
Ziemia	♁.

Planimetria, nauka o liniach i figurach płaſkich.

Planispherium, wyobrażenie sfery i iey okrętow na płaſzczyźnie, iako to kartach lub mappach.

Plantagenet albo raczey przydomek, nazwiſko familii panuiącey w kro-

w kroleſtwie Angielſkim od Henryka II. aż do Henryka VI.

Plastwig albo Plastwich (Jan), dziekan Warmińſki, ieſt w druku iego: Chronicon de vitis epiſcoporum Varmienſium, razem wydane z hiſtoryą o tychże biſkupach Tretera, Tomaſza kanonika Warmińſkiego.

Plata albo Rio de la Plata, prowincya Ameryki południowey, z obydwoch ſtron rzeki tegoż nazwiſka. Należy do Hiſzpanow, miaſto principalne Buenos-Ayres.

Platea, miaſto Greckie w Beocyi ſławne zwycięſtwem otrzymanym nad woyſkiem Xerxeſa krola Perſow pod kommendą Mardoniuſza ſzwagra iego. Przywodzcami Grekow byli z ſtrony Lacedemończykow Pauſanias ich krol; Ateńſkie pułki przywodził ſławny nieſkazitelnością i uboſtwem heroicznym Aryſtydes.

Platina (Bartłomiey), urodził ſię w powiecie Kremonii. Nazwiſko familii iego było Sacco, ale od mieyſca urodzenia Platino przezwany zoſtał. Doſtawſzy ſię do Rzymu, rozmaitych loſu odmian był igrzyſkiem. Oſkarżony o kacerſtwo za Pawła II. i wtrącony do więzienia, w wielkim był niebeſpieczeńſtwie życia. Pius II. mądrych protektor uczynił go urzędnikiem kancellaryi. Sixtus IV. zlecił mu ſtraż biblioteki Watykańſkiey. Na tym urzędzie zoſtaiąc wydał do druku życia papieżow i Syxtuſowi IV. ofiarował. Umarł w powietrzu roku 1481, wieku 60. Inne od niego piſane xięgi ſą: De falſo & vero bono contra mores. — De vera nobilitate — De optimo cive in laudem Beſſarionis Cardinalis Panegiricus. — De pace Haliæ componenda, & bello Turcis indicendo. — Muratori w kollekcyi piſarzow Włoſkich, położył dwie ieſzcze nowo wynalezione w manuſkryptach iego xięgi: Hiſtoryą Mantuańſką do roku 1464. — Zycie Neryuſza Capponi.

Platon, ſyn Aryſtona, ieden z nayſławnieyſzych mędrcow Greckich urodził ſię roku 429 przed narodzeniem Chryſtuſowym. Uczniem będąc i nieodſtępnym towarzyſzem Sokrateſa, po śmierci miſtrza ſwego otworzył ſzkołę w Atenach na przedmieściu zwanym Akademia, ztąd uczniowie iego nazwani Akademikami, a on wodzem tey ſekty filozofickiey. W młodym wieku chęcią wiadomości i nauk uwiedziony wiele kraiow zwiedził, i iuż ſię był do Indyiſkich Gymnoſophiſtow zapuścił, ale woyny na ten czas w Azyi trwaiące przeſzkodził tey podroży. Umarł maiąc lat wieku 81. Xięgi pełne nauki doſkonałey, piſane ſtylem wybornym, po więkſzey części doſzły do teraźnieyſzych wiekow, i mimo nowe w naukach wynalazki, zawzdy ſwoy ſzacunek w potomności mieć będą.

Plautus (Marcus Actius), wierſzopis Rzymſki, komedye ktore piſał, tak za życia, iako i po śmierci iego, w wielkim u Rzymian były ſzacunku. Wiele ich z czaſem zgineło, dotąd iednak z ſtarych manuſkryptow dwadzieścia mamy zachowanych. Cycero czas śmierci Plauta kładzie za konſulow Klaudyuſza i Licyniuſza lat 184, przed narodzeniem Chryſtuſowym. Tytuły doſzłych do wiadomości komedyi iego, ſą naſtępuiące: Amphitrion; Aſinaria. — Auluralia. — Captivi. Curcullio. — Caſina. — Ciſtellaria. — Epidicus. — Bachides. Moſtellaria. — Menechmæ. — Miles. — Mercator. — Pſeudolus. — Pænalus. — Perſa. — Radens. — Stichus. — Trinummus. — Truculentus.

Plebei, nazwiſko poſpolſtwa Rzymſkiego, ktore czyniło ſtan drugi Rzeczypoſpolitey po patrycyuſzach. Ci wſzyſcy, ktorzy niepochodzili od pierwſzych ſenatorow za Romuluſa wybranych, nazywali ſię plebeiuſzami. Stan ten w pierwiaſtkach określony, licznością ſwoią i mocą wiele przywileiow dla ſiebie wymogł, oſobliwie na ten czas, gdy podnioſſzy bunt przeciw patrycyuſzom otrzymał trybunow, iako ſtrażnikow beſpieczeńſtwa ſwoiego, roku 261 od założenia Rzymu.

Plebiscitum, tak ſię nazywały wyroki ludu Rzymſkiego na ſchadzce publiczney za powodem trybunow ſtanowione.

Plectrum, rodzay ſmyczka u dawnych Grekow i Rzymian albo raczey pręcik z ſłoniowey kości, ktorym w ſtrony uderzano dla wydania dźwięku.

Plenipotentiarius (plenipotent), nazwiſko w prawie złożone z ſłow plenus, potentia; znaczy tego, na ktorego pryncypał zlewa moc zupełną działania imieniem ſwoim.

Pleiades, konſtellacya złożona z ſiedmiu gwiazd, według powieści dawnych aſtronomow, teraźnieyſi ſześć tylko upatruią, a ſiodmey dorachować ſię nie mogą. Za czaſow Owidyuſza iuż tylko ſześć gwiazd upatrywano.

Quæ ſeptem dici, ſex tamen eſſe ſolent.

W mitologii Pleiady, ktorych było ſiedm corkami były Atlaſa, nazwiſko zaś ich: Maya, Elektra, Taygeſis, Aſteropia, Alcionia, Celeno i Meropa.

Pleiady nazywane bywały od Rzymian Vergiliæ, ponieważ na początku wiosny pokazywać się zwykły.

Pleonasmus, defekt w stylu, słowo niepotrzebne w peryod wtrącone, według zdania Serwiusza: *quoties adduntur superflua, ut alibi: vocemque his auribus hausi:* Terentius his oculis egomet vidi.

Pliniusz (C. Plinius Secundus), zwany starszy dla rożnicy od synowca, urodził się w Weronie, żył za czasow cesarzow, Wespazyana i Tytusa. Jego historia naturalis daie dowod iakiey był biegłości w fizyce, i iak wielkiego dokładał starania w docieczeniu nayskrytszych taiemnic przyrodzenia. Chęć ta i ciekawość była przyczyną na koniec śmierci wielkiego tego człowieka, chęć albowiem zbliska się przypatrować wybuchaiącym płomieniom Wezuwiusza, uduszony tamże został, roku pańskiego 79.

Pliniusz (C. Cecilius Plinius Secundus), synowiec wyżey wspomnionego, i syn przysposobiony adopcyą, żył za czasow Traiana cesarza, i od niego do naywyższych dostoieństw był promowowany. Panegiryk tegoż cesarza dzieło sławne w krasomowstwie. Listy pozostałe są dowodem i doskonałości umysłu i dobroci serca iego.

Płockie woiewodztwo, krolestwa Polskiego prowincya, niegdyś xięstwo udzielne linii xiążąt Mazowieckich, po zeyściu teyże familii, do Polski przyłączone roku 1495. Dzieli się na powiaty: Płocki, Raciązki, Płoński, i ziemię Zawskrzyńską. Seymikuie to woiewodztwo w Raciążu, obiera na seym posłow 4, na trybunał deputata 1.

Senatorow ma: biskupa, woiewodę i kasztelana Płockiego, Raciążkiego i Sierpskiego kasztelanow.

Urzędnikow ziemskich i Grodzkich.

Stołeczne miasto tego woiewodztwa Płock nad Wisłą przyozdobione katedrą wspaniałą, pałacem biskupim, opactwem Benedyktynow, i klasztorami innych zakonow.

Plotinus, filozof sekty Platona, wymogł był u cesarza Galiena pozwolenie ustanowić Rzeczpospolitą takową, iako Platon w xięgach swoich opisał, ale ten proiekt nie mogł przyiść do skutku, a zostało potomności przeświadczenie, iż łatwiey wymyślić niżeli udziałać doskonałą Rzeczpospolitą.

Plutarchus, ieden z naysławnieyszych pisarzow Greckich, filozof, historyk i krasomowca, urodził się w Cheronei mieście Beocyi. Żył za czasow Nery i Traiana cesarzow Rzymskich, u ostatniego w wielkiey był łasce i czas długi w Rzymie przemięszkał. Powrociwszy na koniec do swoiey oyczyzny syt sławy i honorow życie zakończył, według świadectwa Hieronima S. R. trzeciego panowania Adryana cesarza, co przypada na rok 119. Jego życia zacnych mężow sprawiedliwie nazwać można naywybornieyszą xięgą obyczayności. Pisał i innych xiąg wiele, ktore do wiadomości teraźnieyszych czasow po większey części doszły, i wielokrotnie z druku tak w oryginale iako tłumaczone wychodziły.

Pluton, bostwo w mitologii maiący rządy piekła, syn Saturna, brat młodszy Jowisza, małżonek Prozerpiny. Nazywano go wielokrotnie tak iak i innych bogow. Ztąd nazwiska: *Dis*, *Diespiter*, *Ædoneus*, *Februus*, *Orcus*, *Summanus*.

Plutus, bożek bogactw, udawano go ślepym tak, iako i Fortunę. Ta zaś allegorya zdaie się mieć dość dobry fundament.

Pluvius, przydomek nadany Jowiszowi, za czasow gdy na woysko pragnieniem zemdlone znagła deszcz spadł pożądany. Niektorzy historycy stosuią tu historyą legii Chrześciańskiey, uprasżaiącey deszcz łagodny woysku Rzymskiemu, burze zaś z piorunami na Markomanow. Dotąd na kolumnie w Rzymie iest wyobrażona postać osoby starey, z rąk rozpostartych deszcz rzęsisty spuszczaiącey.

Pneumatica, nauka zastanawiaiąca się nad własnościami powietrza. Wolfiusz daie iey nazwisko Ærometria.

Pneumatyczna machina, służy w fizyce do wyciągania powietrza z mieysca umyślnie na to sporządzonego. Machina ta wymyślona była przez Ottona de Gvericlie konsula Magdeburgskiego.

Pneumatomachi, kacerze uwłaczaiący bostwu Ducha świętego.

Po, rzeka sławna Lombardyi naywiększa we Włoszech, w Łacińskim ięzyku ma nazwisko dwoiakie, Padus, Eridanus.

Pociey (Hippacy), metropolita Ruski episkop Włodzimirski, był wprzod kasztelanem Brzeskim Litewskim. Zarliwość tego godnego prałata, chwali synod prowincyonalny w Piotrkowie roku 1607. Umarł roku 1613. Są w druku iego kazania i homilie in folio w Supraślu 1674. — O przywileiach nadanych Rusi od krolow Polskich,

ſkich, ktore świętą uniią zalecaią 4to.

Poczta, uſtanowienie po drogach koni dla prędſzego i beſpiecznieyſzego doyścia liſtow, lųb przeiazdu przenoſzących ſię z mieyſca na mieyſce. Według świadectwa Herodota, poczty od Perſow naypierwey uſtanowione były. Auguſt ceſarz uſtanowił w państwie Rzymſkim poczty wozowe i konne. Miſſi Dominici takowemi ſpoſoby roznoſili wyroki dworu. Euzebiusz świadczy, iż Konſtantyn przeieżdżaiącym na koncylium Niceńſkie biſkupom, wozową posztę o koſzcie ſwoim wygodził.

Karol wielki ceſarz tenże porządek w prowadził w ſwoich państwach, iako świadczy Julianus Taboetius. *Carolus magnus populorum expenſis tres viatorias ſtationes in Gallia conſtituit, anno Chriſti 807. Primam propter Italiam a ſe devictam, alteram propter Germaniam in jugum miſſam, tertiam propter Hiſpanias.*

Poczty ordynaryine tak wozowe, iako i inne po wſzyſtkich dobrze rządnych Europeyſkich państwach poſtanowione ſą. Adminiſtracya i intraty z nich do ſkarbu publicznego należą.

Nazwiſko poczta zdaie ſię pochodzić, a poſitione, ſive diſpoſitione equorum curſui publico deputatorum.

Podczaszy, urzędnik dworu krolewſkiego maiący w ſtraży trunki do ſtołu monarchy. Niegdyś te urzędy były w uſtawicznym używaniu. Teraz podczaſtwo koronne i Litewſkie, ieſt tylko znamienitą obywatelow prerogatywą. Podczaſzowie w dzień koronacyi tylko krolewſkiey pod czas ceremonialney uczty krolowi ſłużą. Urząd ten ieſt także woiewodzki, dawnemi czaſy albowiem, gdy ſię krowie po prowincyach przeieżdżali, w niebytności koronnego lub Litewſkiego, podczaſzowie woiewodztw lub ziem, mieyſce te zaſtępowali.

Podkanski (Krzyſztof), oboyga prawa i teologii doktor, ieſt w druku iego xięga: Poprawa praw i ſpoſob ſtatutu zapiſanego, podług konſtytucyi roku 1589, 1601, 1607, w Krakowie 1608 4to.

Podlaskie woiewodztwo, prowincya kroleſtwa Polſkiego, kray niegdyś po części od Jadźwingow poſiadany, prawem woyny około roku 1263 przyłączony do Polſki. Woiewodztwo to dzieli ſię na trzy ziemie: Drohicką, Mielnicką i Bielſką. Seymikuie w Drohiczynie, gdzie na ſeym obiera poſłow ſześciu, po dwoch z każdey ziemi, na trybunał deputatow 3. Ma ſenatorow: woiewodę i kaſztelana Podlaſkich. Urzędnikow ziemſkich i grodzkich.

Podesta, nazwiſko urzędnikow cywilnych ſprawiedliwość adminiſtruiących we Włoſzech, mianowicie w Rzeczypoſpolitey Weneckiey i Genueńſkiey.

Podium, tak ſię nazywało w Rzymſkich amfiteatrach mieyſce pierwſze, na ktorym przedtym konſulowie, potym ceſarze zaſiadali. Otoczone było na około baluſtratą i kratami.

Podkanclerzy, miniſter kroleſtwa Polſkiego, ieſt drugi xięſtwa Litewſkiego. Podkanclerzowie zaſtępuią mieyſce kanclerzow wielkich. W koronie miniſterium kanclerza i podkanclerzego idzie alternatą, kiedy ieſt kanclerz duchowny, podkanclerzy na ten czas z świeckiego ſtanu brany bywa. W xięſtwie Litewſkim to miniſterium w ręku świeckich zoſtawione ieſt. Były iednak przykłady pieczętarzow duchownych, iako to w oſobie Wołłowicza Euſtachiego przy biſkupſtwie Wileńſkim trzymaiącego pieczęć podkanclerſką, *patrz* kanclerz.

Podkomorstwo, urząd w kroleſtwie Polſkim i w wielkim xięſtwie Litewſkim w rozmaitych ſtopniach, obowiązkach i ſłużbach używany, iako to:

Podkomorzowie wielcy, koronny i Litewſki, w rzędzie urzędnikow kraiowych maią wyſokie mieyſce po ſekretarzach i piſarzach wielkich, ſą wybrani i uprzywileiowani od krola, przyſięgli, dożywotni, ſłużba ich obowiązuie być bliſkiemi oſoby krolewſkiey, gdziekolwiek krol publicznie ukazuie ſię.

Podkomorzowie dworni, ktorych ſzambelanami nazywaią, liczba ich ieſt nie zamknięta, krol ich wybiera i przywileiuie do ſłużby ſwoiey, ktorą po dwoch na przemianę trzymaią, i ktora ich obowiązuie być zawſze przytomnemi do zawołania krolewſkiego; znakiem ich w czaſie ſłużby ieſt klucz złoty przy ſukni zawieſzony.

Podkomorzowie ziemſcy, urząd ich ieſt wyſoki w woiewodztwach, ziemiach i powiatach kroleſtwa Polſkiego i wielkiego xięſtwa Litewſkiego. Poſtanowienie tego urzędu ieſt dawne, lubo nie mamy wiadomości o pierwſzych iego początkach. Czytamy pod rokiem 1347 vol. I. fol. 36 między prawami Kazimierza wielkiego, że ktoby podkomorzego ſentencyą naganił przez prozekucyą, powinien mu zapłacić ſześć grzywien, co wynoſi na teraźnieyſzą monetę złotych Polſkich 365 grosz. 13. Niżſze potym prawo tegoż Kazimierza fol. 50, wyznacza ile podkomorzy brać powinien za odgraniczenie dzie-

dziedzin. Ludwik krol roku 1374 w przywileiu confirmationis iurium (ibidem fol. 57) przyrzeka, iako urząd podkomorzych za dożywotni utrzymywać będzie. O podkomorzym Krakowſkim, iż miał ſwoią limitowaną iuryzdykcyą w zupach ſolnych Krakowſkich, czytamy vol. I. fol. 168, między prawami Kazimierza III. Podkomorzowie ziemſcy obierani bywaią na ſeymikach większością głoſow, kredenſowani także, a potym przywileiowani od krola, przyſięgli i dożywotni. Obowiązkiem ich ieſt ſądzić ſprawy o granice między obywatelami, za odeſłaniem do ich ſądow z ziemſtwa lub grodu. Od ich ſądu wolna ieſt ukrzywdzoney ſtronie apellacya do trybunału, a po takowey apellacyi od dekretu podkomorſkiego w wielkim xięſtwie Litewſkim trybunał odſyła ſprawę do kaſztelana lub marſzałka powiatowego, ktorym ſądom i podkomorzy aſſyſtować powinien przy ſwoim dekrecie apellowanym. Do podkomorzych także odſyłaią ſię ſprawy działowe, i wſzyſtkie inne, ktore rozmiaru ziemi potrzebuią, maią nawet moc ſądzenia ſpraw uczynkowych, o gwałty, boie, wybicia z poſſeſſyi i kryminały, ktore z przyczyny rożnicy granic wynikaią. Podkomorzowie ziemſcy uſtanawiaią komornikow przyſięgłych, na ktorych wybieraią oſoby ſzlacheckie, biegłe w nauce pomiaru, ci komornicy ſporządzaią mappy do rozgraniczenia, do działow, robią obwodnice granic do dekretow podkomorſkich; ſądzą nawet i wydawaią ſami dekreta w ſprawach mnieyſzey wagi, gdzie nie idzie więcey, iak o iedną włokę ziemi. Podkomorzowie maią mieyſce wyſokie między urzędnikami ziemſkiemi, zaſiadaią na ſeymikach w woiewodztwach, po ſenatorach, a w Litwie po marſzałkach powiatowych.

Podsędek, urzędnik ſądowy ziemſtwa, ma drugie mieyſce po ſędzim ziemſkim i rownie z nim votum deciſivum. Urząd ten ieſt elekcyiny i dożywotni.

Podstarości, ſubſtytut grodowego ſtaroſty, na iego mieyſcu wraz z ſędzią i piſarzem, ſądy według kadencyi odprawia.

Podwoiewodzy, w woiewodztwie Kiiowſkim zaſtępuie woiewodzińſką iuryzdykcyą, i ieſt nakſztałt podſtarościego grodowych ſtaroſtw. Juryzdykcya iego z życiem lub odmianą woiewody kończyć ſię zwykła. Podwoiewodzy urzędnik doglądaiący miar, i maiący iuryzdykcyą nad żydami, od woiewodow kreowany bywa.

Podnorzęcki (Jan), ſą w druku iego wierſzczby wierſzem Polſkim. — O ſtanie kościoła dyſſertacya.

Podolskie woiewodztwo, prowincya kroleſtwa Polſkiego, niegdyś należała do xiążąt Ruſkich, tym odebrana przez Olgierda xiążęcia Litewſkiego, za czaſem do Polſki przyłączona. Graniczy z pańſtwem Tureckim, i przez długi czaſu przeciąg w ich było ręku po części, wraz z ſtolicą ſwoią Kamieńcem. Ten przez traktat Karłowicki Polſzcze przywrocony roku 1699.

Woiewodztwo to dzieli ſię na powiatow trzy: Kamieniecki, Latyczewſki i Czerwonogrodzki, Seymikuie w Kamieńcu, gdzie obiera poſłow na ſeym ſześciu. Deputata na trybunał 1. Ma ſenatorow trzech, biſkupa Kamienieckiego, woiewodę i kaſztelana Podolſkich. Na wzor innych woiewodztw ma urzędnikow ziemſkich i grodzkich. Staroſta Kamieniecki ieſt oraz i Latyczewſkim, i ma pod ſwoią iuryzdykcyą obydwa te grody, tytułuie ſię generałem ziem Podolſkich.

Podłęski (Marcin), Jezuita, umarł w Krakowie roku 1679. Autor xiąg: Prodigium gratiæ, magna Dei mater & Virgo Maria &c. ſeu orationes de annuntiatione & immaculata eiusdem conceptione. Leopoli 1668. — Olympia Sarmathica Paneg. Michaeli regi Pol. Leop. 1670.

Podzupek, urzędnik maiący inſpekcyą nad zupami.

Poema, rytm, dyſkurs w wierſzach zawarty. Od materyi i ſpoſobu piſania, poſzły wielorakie rodzaie poematow.

Poema epicum, ieſt opiſanie dzieł wielkich, heroicznych, iako to Ilias Homera, oblężenie Troi. Eneidos Wirgiliuſza przyiście Eneaſza do Włoch, i pierwiaſtki Rzymian. Taſſa Jerozolimy wyzwolenie, Miltona utrata Raiu. Woltera oſiągnienie tronu przez Henryka IV.

Poema Didacticum, w ktorym ſię daią reguły rzemioſł lub ſcyencyi, i w tey liczbie rytmy Wirgiliuſza o ziemiańſtwie, Horacyuſza de arte poetica.

Poema Drammaticum, zamyka w ſobie tragedye, komedye.

Poema Historicum, rodzay dydaktycznego opiſuiący dzieła, iako to Farſalia Lukana.

Poema Lyricum, według teraźnieyſzey akceptacyi, ieſt dzieło drammatyczne, przyſpoſobione do muzyki; wynalazek ten Włochom należy, i od nich nazwane opera. Metaſtazyusz w tym rodzaiu nayſławnieyſzy.

Poema Philosophorum, rodzay dydaktycznego traktuiący o rzeczach moralnych fizycznych, lub metafizycznych, do tego rodzaiu należał ſu Rzymian Lukrecyusz; w naſzym wieku Pope Angielczyk.

Poezya, *Dat peniculos dat muſa colores.* Słowo Polſkie rymo-piſtwo nie obeymuie całego obrazu, ktory ſię w myśli wznieca przez ſłowo Greckie *poezya*; *rym* być może bez *poezyi*, kiedy albo rzecz nie poetycka, albo nie poetyckim duchem i ięzykiem śpiewana. Co ſą ſzaty dla ciała ludzkiego, ktore okrywaią i zdobią, to ieſt rym dla poezyi.

Poezya ieſt w naturze człowieka, młodzieniec w wieku kwitnącym myśl ma buyną, namiętności wrzące, i porywcze; z nich ktorakolwiek nad inne goruiąca, zaymuie iego ſerce, mieścić ſię w nim (iż tak rzekę) nie może, wydobywa ſię na wierzch, wylewa ſię z brzegow, iey duchem natchniony, iey mocą zachwycony, śpiewa przed ludem to co czuie, nie dla tego żeby lud pociągnął do ſwego przeświadczenia, to ieſt dzieło oratora; ale dla tego, żeby dał poznać wſzyſtkim ſtan ſwoiego ſerca. Spiewanie lepiey go wynurza, niż proſte mowienie, ſpadki głoſow maluią uſzom chwieiącą ſię namiętność, wſzyſtko cokolwiek wyraźniey pokazać może iego tkliwość, wolne mu ieſt, bayki ſame kiedy ſą obrazem prawdy, przyſtoią iego młodości, nuci ie rownym czuciem iak prawdy naypewnieyſze; śpiewanie iego ieſt poezya, iaką natura człowiekowi wlała.

Pieśni ludu proſtego, iakie codziennie ſłyſzemy w rozmaitych ięzykach, pokazuią nam z iedney ſtrony ſkłonność przyrodzoną ktorą ma człowiek w poruſzeniu ſerca do śpiewania, z drugiey ſtrony daią nam poznać, iakie początki miała poezya. W grubych pieśniach poſpolſtwa śpiewane były pierwſze chwały bogom, pamiątki ludziom znakomitym, żale, kochania, tęſknoty, gniewy, i inne dotkliwości poruſzonego ſerca.

Religia weyrzawſzy z niebios na ziemię, podnioſła ſerca wiernych wyſokością obiawienia nadprzyrodzonych taiemnic, i podała w nich naywyżſze materye wyrazem tkliwey poezyi, hymny, kantyki, pſałterze, proroctwa, wyroki, zachwycenia porywaią dziś proſtotę czytelnika w zadumienie wſpolnością ducha i ięzyka poetyckiego, wſzyſtkie te iednak płomyki dowcipu, ktore z zapalonego ducha, a z ſerca tkliwego wybuchały, nie mogły być wzięte na model ſztuki poetyckiey do naśladowania.

W poezyi rownie iak w każdey ſztuce nic nie ieſt iſtotnie piękno do upodobania ſtałego wiekom i narodom, coby nie było naśladowaniem natury; przed innemi Greckie dowcipy poſtrzegali tę prawdę, i ten przymiot w ſercu ludzkim upatrzyli, natura natychmiaſt ſtała ſię ich miſtrzynią, i właśnie iakby im twarz ſwoią odſłoniła, ażeby ią w dziełach ſwoich udawać potrafili. W nią wpatruiąc ſię z dowcipem i wyborem, z niey zbieraiąc wzory wydatnieyſzych ozdob, iey uważaiąc proſtotę i porządek w rozłożeniu całości, bogactwo, rozmaitość, wyrażność w częściach i ſzczegulnościach formowali w ſobie guſt prawdziwy, i dokazali tego na ſobie, iż dzieła ich, kopie natury, ſtały ſię źrzodłem zdrowego guſtu i modelem naśladowczey potomności. Homer, Piadar, Anakreon, Sophodes, Euripides, Aryſtophan, i inni w rozmaitych rodzaiach poezyi pierwſi miniſtrowie otaczaią dotąd to nieśmiertelne źrzodło guſtu, ktore mocą dowcipow ſwoich otworzyli, i wzywać do niego uczniow potomnych nigdy nie przeſtaną.

Odtąd poezya wzieła poſtać pewną, w iakiey podobno trwać ma na zawſze, i ſtała ſię ſztuką udzielną. Tey ſławy pamiątkę zachować umieli ſobie Grecy w bayce dowcipney dziewięciu ſioſtr rozmaitym rodzaiem poezyi przełożonych, i gory ich mieſzkaniu poświęconey.

Spiewania wielkich poetow ſprawowały Grekom powſzechną roſkosz, piſma ich zaczęły być materyą godną uwag filozofow, rozebrano ie na częśći, rozłożono pod reguły ogulne w nichże opatrzone, wyięto z nich przykłady do tych reguł ſtoſowane. *Poezya* zebraną zoſtała w naukę, ktorą nazwano *poetykę*; mniemam, iż porządek myślenia chce mieć, ażeby nauka każda zaczynała ſię od wyrażenia w krotkich ſłowach co ona ieſt? uczyniono ten honor poezyi, nazwano ią ſztuką naśladowania natury w rymach.

Odpowiedź zebrana w krotkie ſłowa na pytanie co ieſt poezya? nie może iey dać poznać temu, kto iey nie zna, kto ią zna, temu ieſt nie potrzebna. Trzeba być poetą, żeby umieć ią dać poznać, ani Horacyuſz, ani Despreaux nie zadawali ſobie tego pytania, lepiey uczynili; pokazali poezyą w ſwoich dziełach.

Umieć ludzi roſkoſznie zabawiać, podobać ſię wſzyſtkim, ieſt celem poezyi; ale dar ten nie ieſt tak po-

powſzechny, iak ſię wydawać może ludziom małego ſmaku. Naywyżſze dowcipy, żeby do tego przyiść mogli, muſieli ſerce człowieka, wſzyſtkie do niego podchlebne przyſtępy, wſzyſtkie iego taiemne ſkłonności z gruntu poznać, żeby wiedzieć co wchodzi w tę przyprawę, z ktorą wpływa w ſerce człowieka ſmak, ſłodycz i roſkoſz. Wſzyſtko z czego ſię ona zbiera, i czego używa poezya, ma tę właſność. Naywiękſi poetowie wybierali pieśniom ſwoim materye takie, iakie rozumieli, iż naylepiey do ſmaku ſłuchaczow, dla ktorych śpiewać mieli, przypadną. Miło zapewne było Grekom ſłuchać dzieła przodkow ſwoich w oblężeniu Troi, i widzieć oſoby ich na ſkrzydłach dowcipu poety do bohatyrſtwa podnieſione; Rzymianom początku ich ſiedliſk we Włoſzech, i przepowiedzianą wcześnie wielkość narodu, ktorą ſię iuż nadymali; Francuzom cnoty dobrego ich krola, ktorego kochaią; Homer, Wirgiliusz, Wolter, byli ſzczęśliwi w tym wyborze, a przez to byli pewni podchlebnego uprzedzenia ſłuchaczow; Milton wdaie ciekawość całego narodu ludzkiego tak wſpaniale opiſuiąc iego początki.

Człowiek z przyrodzenia kocha prawdę, ten ieſt przymiot iego ſerca; właśnie z tey przyczyny *bayki*, ktore dowcipnie prawdę znaczą, i ktore iey noſzą podobieńſtwo, ſą mu miłe i przyiemne; zabawiaią go, rozkoſznie tym naybardziey, iż utrzymuią w czekaniu iego ciekawość, podaiąc mu łatwą i ſłodką pracę domyślania ſię. Jeſt to piękność, ktora przez cienki rąbek widziana, drażni ciekawość oka, i przez to ſtaie ſię powabnieyſzą. Poetowie zamnożyli zmyślonemi poſtaciami nieba, ziemie, wody i powietrza, dali oſobiſtość rzeczom pod zmyſł nie podpadaiącym, martwym nawet i nie żyiącym, utworzyli (iż tak rzekę) nowy świat baieczny. Poezya bez baiek, bez cudow, bez przemian nadprzyrodzonych, byłaby czczą, i prożną, nie miałaby czym bawić ſłuchacza, i wprawiać go w ſłodkie zadumienia. Rozmaite poruſzenia ſerca, cnoty, wyſtępki umykałyby ſię z pod piora naydowcipnieyſzego, byliby prędko w opiſaniach wyczerpnione, gdyby poezya nie uroiła rożnych poſtaci do znaczenia ich, nie dała im czynności, ktore w obrazach przed oczy czytelnika ſtawićby mogła. Skrzepłaby miłość w poezyi, ten tak śliczny i tak żywy ſentyment ſerca, małoby ſię w ſwoiey mocy i piękności mogł

mogł pokazać, gdyby bogini z ſynem nieſtawali za wezwaniem poety; toż inne rozmaite poſtacie do rożnych materyi. Dowcipne baiek wymyślenie i użycie, ſą naypięknieyſzą częścią poezyi. Ktoż nie czuie wnętrzney roſkoſzy, przypominaiąc ſobie trzy gracye, ktore piękność otaczaią, pas Wenery z właſnością wdziękow i przymilenia, Armidy z miłości i wyrokow utkany, ſieć ſtalową Wulkana, cyrkiel złoty w ręku boſkich, ktorym okrąg świata zaryſowany, i inne tym podobne dowcipu płody, ktoremi dzieła poetow iaśnieią.

Rozmaitość *charakterow*, ktore poeta udaie, a każdy z nich wyraźny, nieporuſzony aż do końca, ſą ſztuką wielkich miſtrzow, a iedną z mocnych ſprężyn do poruſzenia i utrzymania w roſkoſznym zadumieniu czytelnika. Trzeba znać dobrze ſerce człowieka, żeby dać każdey oſobie charakter prawdziwy, ſtały, a iey właſny, iaki natura ludziom wiele znaczyć maiącym wlewa. Hektor mężny w oſtatnim dniu życia przeczuwa koniec ſwoy, boi ſię śmierci, ale boiaźń iego ieſt bohatyrſka, niezatrzymuie go od ſtawienia ſię na placu. Zuchwałość zaślepiona Ajaxa wyzywa ſamego Jowiſza, byle we dnie nie w nocy z nim ſię chciał potkać; Parys lękliwy ukryty z zaſtupa wypuſzcza ſtrzałę śmiertelną Achilleſowi, Kloryndy ſny ſtarego ſługi śmierć wrożące, nie odwracaią od wycieczki do palenia wieży oblężeńcow; mocą prawdy i ſtałości w charakterach oſob, ktore udawał Schakespaer, mimo wady ſwoie ieſt i będzie nieśmiertelnym.

Obrazy, ktore w ſłowach rzecz maluią tak wyraźnie, iak też ſą w ſwoiey prawdzie, nioſą naywiękſzą ozdobę poezyi; czytelnik przenieſiony myślą na mieyſce, w ktorym go ſtawi poeta, zapomina i o ſobie i o poecie, zdaie mu ſię, że patrzy na rzecz, o ktorey czyta, nic w czytaniu nie napada, coby go oſtrzedz miało o ſłodkim błędzie, i obudzić z omamienia, duſza iego zaięta tym, co ſię w iey oczach dzieie, znayduie ſię w ſtanie miłego zachwycenia, a ten ieſt ſtan roſkoſzy iak nayżywſzey.

Te ſą znacznieyſze ſtrumienie, ktoremi Poezya wpływa do ſerca człowieka, a w nim rozlana ogrzewa ie, pieści, podnoſi, napełnia wonią i ſmakiem naydelikatnieyſzym, i ſprawuie prawdziwą roſkosz. Czuć tę roſkosz, ieſt to znać poezyą.

Poklatecki (Franciſzek), wydał opiſanie poſelſtwa do Turek, Rafała Leſzczyńſkiego woiewody Łęczy-

czyckiego, roku 1679. — Kweſtye polityczne.

Polanowski (Alexander), chorąży koronny, generał Artyleryi; mąż dzielnością, cnotą, i wſpaniałym umyſłem znamienity. Nadgrobek iego w Warſzawie u Dominikanow takowy.

D. O. M.

Alexander de Polanowice Polanowſki,

Vexilifer regni, ſupremus rei termentariæ præfectus.

Quem

Merita in patriam, fortis in bello

Virtus, fraternus civium amor,

Candidatum regno Poloniæ obtulerunt, & modeſtia

Coronam recuſavit, æterna compenſatur.

A. D. M.

Polemarchus, tak ſię zwali naypierwſi wodzowie woyſk Ateńſkich. Urząd ich był doczeſny, i trwałość od woli ludu Ateńſkiego iedynie dependowała.

Polemienses, kacerze wieku IV. tak nazwani od herſzta ſwego Polemus; ich błędy były względem wcielenia ſyna bożego.

Polidamus (Valentinus), ieſt xiążka pod iego imieniem w Krakowie drukowana, roku 1535. Hiſtoria de rebus geſtis Poloniæ & Bohemorum.

Polignac (Melchior), kardynał, urodził ſię w prowincyi Langwedoku kroleſtwa Francuſkiego roku 1661, z ſtarożytney familii Polignac. Wyſłany do Rzymu, gdzie był audytorem Rotæ; intereſſa ſobie zlecone z wielką dzielnością ſprawował. Poſłem do Polſki wyznaczony roku 1663, przez trzy oſtatnie lata życia Jana Sobieſkiego, na wielką ſobie łaſkę i przyiaźń u niego zaſłużył. Reſztę życia do zgrzybiałey ſtarości w uſługach kościoła i oyczyzny ſwoiey trawił. Umarł roku 1711, wieku ośmdzieſiąt. Xięga iego Anti-Laertius wierſzem Łacińſkim piſana, dowodem ieſt żarliwości, doſkonałych ſentymentow i wytwornego ſtylu; a łacina zbliża ſię do wieku Auguſtowego.

Polityka, część albo rodzay filozofii moralney, traktuiący o rządach familii w ſzczegolności, lub kraiow i narodow. Xięgi Aryſtotelesa w tey mierze wielce ſzacowne ſą, przetłumaczone z Greckiego na Polſki ięzyk przez Petrycyuſza. Orzechowſki Staniſław ſławny piſarz Polſki napiſał xięgę: Politia Rzeczypoſpolitey Polſkiey na wzor xiąg Aryſtotelesowych, ale ta z druku nie wyſzła. Manuſkrypta iednak w niektorych bibliotekach znayduią ſię.

Po-

Połockie woiewodztwo, prowincya wielkiego xięſtwa Litewſkiego, windykowana od Moſkwy przez Stefana Batorego, iako prawdziwa należytość dawnych xiążąt Litewſkich. To woiewodztwo ſeymikuie w ſtołecznym mieście ſwoim Połocku, gdzie obiera na ſeym poſłow 2, na trybunał głowny Litewſki deputatow 2. Nie dzieli ſię na ziemie i powiaty, ma ſwoiego woiewodę, ktorego ſzlachta obiera i kaſztelana. Kollegium Jezuickie fundowane od Stefana krola ieſt nader wſpaniałe, i funduſz ma bardzo znaczny. Miaſto Połock należy do dyecezyi Wileńſkiey z całym woiewodztwem, ma arcybiſkupa Ritus Græco Uniti.

Polska, kroleſtwo iedno z kraiow pułnocnych; przytyka do morza Baltyckiego, i ma nad nim niektore porty. Leży zawarte między latitudinis graduſami od 49 do 57. Longitudinis od 34, do 51 wſchodniey ſtronie. Z takowey pozycyi powietrze iego ieſt umiarkowane między ciepłem a zimnem, i zdaie ſię być rowne wſzędzie, z rownego czaſu produkcyi ziemnych, wyiąwſzy mieyſca gorne, albo wodami ſtoiącemi oblane. Gdyby gory Karpackie albo Tatry nie odbierały przechodzącego na kray ten ciepła południowego, a wzamian nie podawały, tąż dyrekcyą wiatru, wapory zimne z śniegow, ktoremi zawſze po większey części ſą ukryte od pułnocy, powietrze kroleſtwa tego byłoby więcey ogrzane, a przynaymniey z większą rownością, i pomagałoby więcey dobroci ziemi iego, nietylko do zapewnienia regularnego zawſze plonu, i obfitości z rolnictwa, ale nawet uczyniłoby ſpoſobnieyſzą tę ziemię do produkcyi wſzelkich innych, z ktorych południowe narody korzyſtaią. — Kray ten ma kruſzce rozmaite, ale naywięcey obfituie w kruſzec żelazny rożnego gatunku, i ołowie. Znayduią ſię iednak po rożnych mieyſcach i drożſze kruſzcze, na ktorych dobycie, możność prywatnych właścicielow nie wyſtarcza, kraiowa zaś ekonomia nie idzie im na pomoc. —

Naywyżſzy rząd kroleſtwa dzieli ſię na trzy ſtany; krola, ſenatorſki i rycerſki w poſłach na ſeym wybranych. —

Przed konſtytucyą roku 1678 nie mieliśmy z dawnieyſzych, zachowanego prawa publicznego; przez ktoreby ta forma rządu poſpolitego była poſtanowiona w rożnicy ſtanow; w niedoſtatku wiadomości z prawa, ſpieramy tylko zdania naſze świadectwy dzieiopiſow; — Zacząwſzy od Kazimierza wielkiego. Krolowie ſtanowiący prawa

do-

dokładali, że ie ſtanowią una cum *Prælatis Baronibus* cæterisque nobilibus &c. My nayprzod przez tytuł baronow rozumiemy radę z woiewodow i kaſztelanow złożoną; lubo w tychże Kazimierowſkich prawach, i po ten ſam czas, znayduiemy nazwiſka woiewodow i kaſztelanow między urzędami ſądowemi i policyi kraiowey; a przeto pewności nie mamy, ieżeli z nich tylko ſkładał ſię poczet baronow, ieżeli inne oſoby także ſądowe nie wchodziły pod ten tytuł? przyczynę wątpliwości daie mi prawo tegoż Kazimierza folio 42. *Quando judex non poteſt redargui?* Odpowiada: = *Quando generales termini tenentur, palatinis vel baronibus præſentibus.* = Więc ta disjunctiva *vel*, zdaie ſię czynić rożnicę baronow od woiewodow. — Powtore z tych wyrazow uchwał początkowych, twierdzić nie można, czyli na ten czas *barones* byli oſobnym ſtanem rady krolewſkiey, czyli owſzem wraz z innemi nobilibus ſkładali ieden ſtan rady wſpoł-czyniący. — Pierwſzy raz znayduię nazwiſko *ſenatu* na początku pactorum conventorum Henryka Walezyuſza. — Rycerſki ſtan iawnieyſze ma za ſobą prawa, chociaż poźnieyſze, od Kazimierza III. roku 1454, i innych naſtępuiących krolow, do wſpolnego z krolami prawodawſtwa. — Pokazuie ſię iednak, że te przerzeczone ſtany nie miały pierwiaſtkowey ſwoiey inſtytucyi, ale ſię tylko biegiem czaſu oddzielały od ſamowładztwa krolow; i gdzie potrzebowały większego umocowania w prawodawſtwie przez nowe prawa, uchwały zaſzłe nie wſpominaią dawnych na to praw kardynalnych, lecz tylko dawny zwyczay. — O związku i mocy tey formy rządu, nie ieſt zamiar tego dzieła traktować doſtatecznie. Wie uważny obywatel tey Rzeczypoſpolitey; ktorey ſłabości iedynie przypiſuie, klęſki polityczne kroleſtwa. Nie doſyć nayroſtropnieyſzemu krolowi chcieć dobrze, i nakłaniać narod do dobrego. Nie doſyć ſenatorowi doświadczonemu radzić na ſławę i pożytek powſzechny narodu. Nie doſyć poſłowi cnotliwemu zachęcać wſpoł-rządzących do miłości oyczyzny, mowić za prawdą i potrzebą kraiu. Wſzyſtko ſię mieſza, powſtaią przeſzkody, prywatny intereſ bierze mieyſce w obradach, bo ieſt powſzechny; zemſta, lub podległość kieruie zdaniem, publiczny ratunek nie ma iedności, ktorey wyciąga, tak drogi kolos, ktory ſię dzwiga, z rąk niedbałym wypadaiąc, wali ſię.

Kro-

Kroleſtwo Polſkie dzieli ſię na trzy prowincye: Wielkopolſką, Małopolſką i wielkie xięſtwo Litewſkie. Każda prowincya dzieli ſię znowu na woiewodztwa; a woiewodztwa na ziemie i powiaty, *patrzay* pod oſobnemi artykułami o tym wſzyſtkim co ſię Polſki tycze, iey prawodawſtwa, urzędow, iuryzdykcyow i woiewodztw w ſzczegulności.

CHRONOLOGIA

Xiążąt i krolow Polſkich, podług dawnieyſzych dzieiow ułożone.

Roku 550. Lech albo Lach. Wizymir albo Wiſſimir.
700. Krakus.
Lech II.
750. Wanda.
12 Woiewodow.
760. Leſzek I. albo Przemyſław.
804. Leſzek II.
810. Leſzek III.
815. Popiel I.
830. Popiel II.
842. Piaſt.
861. Semowit.
892. Leſzek IV.
913. Zemomyſł.
Mieſzko.
964. Mieczyſław pierwſzy Chrześcianin, roku 976. Umarł roku 999.

Bolesław Chrobry pierwſzy krol Polſki, koronowany roku 1001. Umarł roku 1025.
Mieczyſław II. roku 1034.
Kazimierz I. roku 1058.
Boleſław śmiały, z tronu wyzuty po zabiciu świętego Staniſława, roku 1082.
Władyſław Herman xiążę, roku 1102.
Boleſław krzywouſty, roku 1139.
Władyſław II. z tronu wyzuty roku 1146.
Boleſław kędzierżawy, roku 1173.
Mieczyſław, z tronu wyzuty.
Kazimierz II. roku 1194.
Leſzek biały, zabity w Gąſawie od Swantopołka xiążęcia Pomorſkiego, roku 1227.
Boleſław wſtydliwy, roku 1279.
Leſzek czarny, roku 1289.
Henryk; roku 1295.
Przemyſław krol, zabity w Rogożnie, panował mieſięcy ſiedm.
Władyſław łokietek, z tronu wyzuty, roku 1300.
Wacław krol Czeſki, roku 1335.
Władyſław łokietek znowu przywrocony, roku 1333.
Kazimierz wielki, oſtatni z familii Piaſta, roku 1370.
Ludwik krol Węgierſki, roku 1382.
Jadwiga wydana za Władyſława Jagiełłę xiążęcia Litewſkiego, roku 1386.

Wła-

Władyſław Jagiełło; 1434.
Władyſław III. krol Węgierſki zginął pod Warną; 1447.
Kazimierz IV. 1492.
Jan Albrecht; 1501.
Alexander; 1506.
Zygmunt I. 1548.
Zygmunt Auguſt oſtatni krol dziedziczny z familii Jagiełła; roku 1572.
Henryk Walezyusz wſtąpił tegoż roku.
Stefan Batory xiążę Siedmiogrodzki; 1587.
Zygmunt III. 1632.
Władyſław IV. 1648.
Jan Kazimierz abdykował; roku 1668.
Michał Wiſzniowiecki; roku 1673.
Jan III. Sobieſki; 1696.
Auguſt II. 1732.
Auguſt III. 1763.
Staniſław Auguſt Poniatowſki.

Polographia, opiſanie aſtronomiczne nieba.

Polużka, rodzay miedzianey monety w pańſtwie Moſkiewſkim. Cztery połużki czynią kopiikę. Sto kopiiek, rubla.

Polyandrya, ſtan niewiaſty maiącey kilku mężow. U Malatorow ten zwyczay niegdyś zachowany bywał, i dotąd ieſzcze nie bronią prawa, u nich takowych małżeńſtw.

Polybiusz, hiſtoryk Grecki, urodził ſię w Arkadyiſkim mieście Meyalopolis. Wſpoł-obywatele ſzacuiąc przymioty iego, do rozmaitych zażywali go poſelſtw. Będąc wyſłany do Rzymu w tym charakterze, zabrał przyiaźń z Scypionem Afrykańſkim i Leliuſzem, i tam napiſał hiſtoryą ſwoią, ktora zawiera przeciąg lat 53 od początku woyny Punickiey do końca woyny Macedońſkiey. Hiſtorya ta była podzielona na 40 xiąg albo części, ale tylko pięć pierwſze do naſzey wiadomości doſzły. Lucyanus twierdzi, iż Polibiusz umarł w 82 roku wieku ſwego.

Polygania, wielożeńſtwo. Według świadectwa niektorych teologow, Lamech naypierwſzy wnioſł zwyczay wielożeńſtwa, ponieważ piſmo święte, *Gen.* c. IV. v. 3, 4, wyraźnie o nim mowi, iż poiął dwie żony, ktorych nazwiſka: Adha i Tſilla. Przykłady wielożeńſtwa w ſtarym zakonie ſą liczne. Chryſtus pan wyrokiem ſwoim znioſł ten zadawniony a przykładami uſprawiedliwiony zwyczay.

Wielożeńſtwo dotąd w pańſtwach wſchodnich ieſt prawem pozwolone.

Nieiaki Lyſerus rodem z Saxonii chciał był wzniecić błąd ſekty Poligamiſtow w xiążce, ktorey tytuł: Polygamia triumphatrix, Lunden. 1683.

Polyglotta, tak ſię nazywaią edycye biblii, według rożnych tłumaczeń werſyi, i wielorakiemi ięzykami. Naypierwſzy przykład takowych edycyi, dał w Hiſzpanii kardynał Xymenes, i ta xięga nazywa ſię biblia complutenſis. Zamyka w ſobie text Hebrayſki, werſyą Grecką 70 tłumaczow; werſyą Łacińſką świętego Hieronima poſpolicie nazwaną vulgata; Paraphraſim Chaldeyſką na pięć xiąg Moyżeſzowych Onkelos.

Polyglotta, Antwerpſka, wyſzła ſtaraniem i pracą Arria Montana roku 1572.

Polyglotta, Paryzka, przez Wilhelma Mikołaia le Jay 1645.

Są i inne ieſzcze, iako to: Angielſka Watabla, Volodora, Eliaſza Hutera, gdzie ſię znayduią werſye: Hebrayſka, Haldeyſka, Grecka, Łacińſka, Niemiecka, Słowiańſka.

Polygon, figura geometryi kilkograniaſta, więcey iak cztery ſtrony maiąca. Jeżeli grania ſą rownie, zowie ſię regularna. Według wielości ſtron albo grani Polygony odbieraią nazwiſka. Pięciograniaſty zowie ſię Pentagon, Sześciograniaſty Hexagon. Siedmiogran Heptagon, Ośmigr. Oktogon &c.

Polymnia, iedna z dziewięciu Muz do niey należały wſzyſtkie rodzaie kraſomowſtwa.

Polymathia, wiadomość wielu nauk i kunſztow. W tym rodzaiu powſzechnych wiadomości ſławni byli, Lipſyuſz, Skaliger, Petawiusz, Kircher.

Polymithum opus, wyraz w piśmie świętym odzieży rożnych kolorow, taka była, ktorą Jakub ſprawił ſynowi ſwoiemu Jozefowi: *fecit ei tunicam polymitam. Gen. c. XXXVIII. v. 3.*

Rzemieślnicy takowe materye robiący, zwali ſię polymitharii i tak xięgi Exod. o natchniętych od Boga do dzieł przybytku rzemieślnikach mowi: *Juncto ſibi ſocio Odiab filio Achiſamach de tribu Dan. qui & ipſe Artifex lignorum egregius fuit, & polymitarius, atque plumarius ex hyacintho, purpura, vermiculo & byſſo. Exod. XXXVIII. v. 23.*

Polyoptrum, ſzkło o wielu grańcach przez wſzyſtkie zmnieyſzone obiekta ukazuiące.

Polyptoton, termin Grecki oznaczaiący w poezyi, lub kraſſomowſtwie, częſte ſłow iednych lubo w rożnych ſpoſobach i okolicznościach powtorzenie. Przykład tego ſpoſobu lub figury naydoſtatnieyſzy w Wirgiliuſzu Æneidos lib. X. v. 355.

Expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
Auſoniæ. Magno diſcordes æthere venti
Prælia ſeu tollunt, animis & viribus equis:
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedunt
Anceps pugna diu ſtant obnixu omnia contra
Haud aliter trojanæ acies, aciesque latinæ
Concurrunt; hæret pede pes, denſusque viro vir.

Polysyndeton, figura kraſſomowſtwa powtarzaiąca rożnemi ſłowy iedno znaczenie: *me præ cæteris & colit & obſervat & diligit.*

Polytheismus, opinia przypuſzczaiąca wielość boſtwa; religia bałwochwalnikow cześć Boſką wielu wyznaczaiąca i oddaiąca.

Pomerania, xięſtwo niegdyś maiące własnych ſwoich udzielnych xiążąt, po zeyściu oſtatniego Boguſława XIV. roku 1637, doſtało ſię domowi Brandeburgſkiemu, w ktorych poſſeſſyi dotąd zoſtaie. Część Pomeranii i wyſpa Rugen należą do Szwecyi.

Pomerania Brandeburgſka dzieli ſię na wyżſzą i niżſzą, pierwſzey miaſto ſtołeczne Szczecin, drugiey Stargard.

Pomærium albo Prosimurium, zwało ſię mieyſce poświęcone około murow miaſta, u dawnych pogan. Tam ſtawiane były ołtarze bogom ſtrażnikom mieyſca. Tacyt piſze, iż pomærium miaſta Rzymu było oznaczone, umyślnie zrobioną zagrodą, około gory Palatinus za rozkazem ieſzcze Romuluſa. W ten czas godziło ſię miaſto Rzym powiękſzać, a przeto coraz daley poſuwać pomærium, kiedy granice państwa rozſzerzane były.

Pomerelia, *patrz* Pomorſkie woiewodztwo.

Pomona, w mitologii bogini ogrodow, małżonka Wertumna, ktory wziąwſzy na ſiebie poſtać ſtaruſzki zniewolił perſwazyą, iey dla ſiebie nieczułość.

Pompeiusz (Cnejus Pompeius Magnus), ſławne iego w młodym wieku dzieła, przyniosły wſpaniały przydomek wielkiego. Urodził ſię roku od założenia Rzymu 648 przed narodzeniem Chryſtuſa 106. Będąc obywatelem bez żadnego urzędu, zaſłużył ſobie na honor tryumfu, pierwſzym i iedynym w oyczyźnie ſwoiey przykładem. Wyſłany przeciw ſławnemu Mithrydatowi krolowi Pontu, i Tygranowi krolowi Armenii; woynę tę przeciągłą i żwawą, z wielką imienia ſwego ſławą zakończył, granice państwa Rzymſkiego niezmiernie w Azyi rozſzerzywſzy. Zwycięzca w trzech częściach świata, zboycow morſkich po morzu śrzodziemnym graſſuiących w dni 40 uśmierzył. Na koniec porożniwſzy ſię z Juliuſzem Cezarem, ktorego corkę iedyną w przod był poiął, na polach Farſalſkich zwyciężony, gdy u Ptolomeuſza krola Egyptu ſchronienia ſzukał, zdradą Theodota i Achilla wodza woyſk Egyptu na ſamym wyſiadaniu zabity, mąż wielki pomyślnieyſzego loſu godzien. Smierć iego przypadła roku od założenia Rzymu 706, wieku 56.

Napis pod ſtatuą Pompeiuſza, przez dekret ſenatu wyryty, dzieła tego wielkiego męża, takowym ſpoſobem obwieścił.

P. Urb. R. S. P. Q.

Pompeius magnus Imp. bello XXX. confecto, fuſis, fugatis, occiſis, in ditionem acceptis hominum centies vicies ſemel LXXXIII. M, depreſſis, aut captis navibus DCCCXLVI. oppidis, caſtellis MDXXXVIII. in fidem acceptis; terris a Mæoti ad rubrum mare ſubactis. Quum oram maritimam prædonibus liberaſſet, & imperium maris pop. Rom. reſtituiſſet, ex Aſia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Judæis, Albanis, Iberis, inſula Creta, Baſternis, & ſuper hæc de regibus Mithridate atque Tigrane triumphaſſet.

Dwoch iego ſynow Cneus i Sextus po śmierci oycowſkiey ieſzcze ſię opierali potędze Juliuſza. Cneus na koniec od tego bohatyra w Hiſzpanii pod Mundą zwyciężony roku 709 tamże poległ. Sextus po ſtracie brata w Sycylii trzymał ſię przez czas nieiaki, ztamtąd rugowany, gdy ſię po rożnych mieyſcach tułał, na koniec za rozkazem Antoniuſza roku Rzymu 719, w Armenii zabity.

Pomponius Lætus (Julius), umarł w Rzymie roku 1495, wieku 70. Xięgi od niego piſane: Romanæ hiſtoriæ compendium. — De Romanorum magiſtratibus. — De Sacerdotiis. — De legibus. — De antiquitatibus urbis Romæ. — Epiſtolæ familiares. — De exortu Mahumetis. — Vita Statii poetæ. — De arte grammatica. — De oratoria inſtitutione. — MT. Varronis de lingua Latina lib. ex recenſione Pomponii Læti. — Commentarii in Virgilium.

Pomponius Mela, Hiſzpan, urodzony w kroleſtwie Granateńſkim, piſał xięgi: De ſitu orbis, ktore poźnieyſi geografowie oſobliwie Voſſius i Gronovius znacznemi dodatkami przyczynili.

Ponęłowski (Jan), opat Gradyſki w Węgrzech, iego dzieło: Commenta-

mentarius geſtorum memorabilium in comitiis anni MDLXIX. Cracoviæ 1569.

Poniatowski (Staniſław), kaſztelan Krakowſki, mąż dzielnością i wielkiemi przymioty zacny. Pierwiaſtki życia ſwoiego woyſkowey ſłużbie oddał, a doſtawſzy ſię do woyſka Szwedzkiego, tak dalece do ſerca Karolowi XII. pamiętnemu bohatyrowi przypadł, iż go nierozdzielnym expedycyi ſwoiey uczynił towarzyſzem. Po przegraney Pułtawſkiey, iemu ocalenie ſwoie winien uciekaiący i ranny ten monarcha. Od niego wyſłany do Stambułu w poſelſtwie, tyle ſprawił, iż fakcye przeciwne zwyciężył, Turkow do woyny przeciw Moſkwie nakłonił, i gdyby nie łakomſtwo wielkiego wezyra, pewnieby expedycya Prutſka fatalną ſtała ſię epochą Piotrowi wielkiemu. Po śmierci Karola XII. gdy do Polſki wrocił, wielkich łaſk doznawał Auguſta II. krola Polſkiego, od niego po rożnych ſtopniach, generalnym woyſk regimentarzem kreowany. Poważany od wſzyſtkich, pełen wieku, ſyt ſławy, w ſpokoyności wieku dokonał, maiąc lat wieku przeſzło ośmdzieſiąt.

Poninski (Antoni), woiewoda Poznańſki, ſą w druku iego naſtępuiące xięgi. — Auguſtus Hymeneus, ideſt deſcriptio pompæ nuptialis Friderici principis Saxoniæ cum Maria Joſepha Auſtriaca, Dresdæ 1720. — Fortuna in Lechiam hoſpes carmen dicatum in adventu ejusdem principis regii, Varſaviam 1726. — Planta felicilitatis publicæ in adventu Auguſti II. reg. convaleſcentis 1727. — Carmen in adventu curiæ Berolinenſis, Dresdam 1728. — Carmen in funere Ad. Sieniawſki ſup. exerc. ducis 1726. — In funere Staniſlai Denhöff palat. Poloc. camp. ducis MDL. 1730.

Poninski (Stefan), Jezuita, umarł roku 1733. Wydał do druku kazania na święta Chryſtuſowe. — Kazania o męce pańſkiey. — Kazania na wſzyſtkie święta nayświętſzey Maryi Panny — Olympus ſanctitatis, ſtudium religioſæ imo & chriſtianæ virtutis decurrentibus propoſitus. — Exercitia ſpiritualia. — Pokuta świętey Maryi Magdaleny w kazaniach przez całą iey oktawę.

Poninski (Franciſzek), umarł 1714. Są w druku kazania iego miane na pogrzebach Mełżyńſkiego kaſztelana Szremſkiego; Bułchakowſkiego podczaſzego Poznańſkiego; Zapolſkiego &c.

Pont, kroleſtwo w Azyi mnieyſzey, wſławiło ſię naybardziey panowaniem Mithrydyta, ktory przez lat 57 panuiąc, częſtokroć pomyślnie z Rzymiany woynę toczył. Stołeczne miaſto tego kroleſtwa zwało ſię Heraklea.

Pontanus (Joannes Troianus), urodzony w xięſtwie Spoletańſkim, przez czas długi ſłużył oſiadłemu na tronie Neapolitańſkim domowi Arragońſkiemu. Sekretarzem był krolow: Alfonſa, Ferdynanda, i Alfonſa II. Piſał xięgi o woynie Neapolitańſkiey. — De ingratitudine. I wiele pism w rożnych materyach. Umarł roku 1509, wieku 77. Sam zaś ſobie taki napiſał nadgrobek:

Vivus domum hanc mihi paravi
In qua quieſcerem mortuus:
Noli, obſecro, injuriam mortuo facere,
Vivens quum læſerim nemini
Sum etenim Jovianus Pontanus,
Quem amaverunt bonæ Muſæ,
Suſpexerunt viri probi,
Honeſtaverunt reges, domini
Scis iam qui ſim, vel qui potius fuerim.
Ego vero te hoſpes in tenebris noſcere nequeo
Sed te ipſum ut noſcas, rogo.
vale.

Pontianus, papież wſtąpił na katedrę, po śmierci Urbana I. roku 231. Za prześladowania Alexandra Sewera wſkazany na wygnanie do Sardynii; za czaſow Maxymina naſtępcy Sewera, męczeńſką koronę odebrał 19 Novembris roku 235.

Pontus euxinus, *patrz* morze czarne.

Pope (Alexander), ieden z naywiękſzych poetow Angielſkich. Umarł roku 1744, wieku 56. Dzieła iego wielokrotnie przetłumaczone były: nayſławnieyſze iego ſą dwa poemata: O człowieku i o krytyce. Przetłumaczył wierſzem Angielſkim Iliadę i Odyſſeą Homera.

Popiel I. xiążę Polſki, ſyn Leſzka III. przenioſł ſtolicę ſwoią z Gniezna do Kruświcy. Zgadzaią ſię kronikarze, iż był gnuśny i nieſpobny do rządzenia narodem.

Popiel II. ſyn pierwſzego, naśladowca oycowſkiey gnuśności, według pozoſtałey tradycyi. Stryiow ſwoich 20 xiążąt Pomorſkich trucizną zgładził. O czaſie śmierci i trwałości panowania iego, pewności żadney nie masz, a bayka ziedzenia iego od myſzy śmiechu godna.

Popławski (Mikołay), arcybiſkup Lwowſki, ſą w druku iego xięgi: Stoł duchowny albo medytacye i nauki duchowne przy porankowych modlitwach. — Palma na gruncie. — Kazania przy doroczney

czney pamiątce sublewacyi kości B. Jana z Dukli, Leopoli 1672. — Salutatio Andreae Załuſki epiſc. Płoc. in aditu Cathedrae, 1693.

Poree (Karol), Jezuita kraſomowca czaſow ſwoich ſławny. Umarł roku 1741. Są w druku iego mowy: Orationes recens editae Caroli Poree Soc. Jeſu. — Tabulae drammaticae.

Porphirogenetes, przydomek niektorych ceſarzow Greckich, pochodzący od appartamentu porphirem ozdobionego, gdzie ceſarzowe połogi ſwoie odprawiały. Tytuł porphirogenetow noſiły częſtokroć i nie wſtępuiące na tron dzieci ceſarſkie. Na koniec ten tytuł u dworu Konſtantynopolitańſkiego dyſtyngwowanym oſobom chociaż nie familii ceſarſkiey dawany bywał.

Port, mieyſce nadmorſkie ſpoſobne do przyięcia okrętow i zachowania onych beſpiecznego. Sytuacye takowe, potrzeba, wzmagaiąca induſtryą wydoſkonaliła, i do iak naylepſzey pory przywiodła, okrążaiąc ie ſypanemi i podmurowanemi groblami, wzmacniaiąc rozmaitą fortyfikacyą. Sławny w dawnieyſzych czaſiech był port Pireyſki w Atenach, Tyru, Kartaginy, Alexandryi, Rhodu. W teraźnieyſzych czaſiech, iak kunſzt nawigacyi do doſkonalſzey pory przyprowadzony, tak porty morſkie i liczbą i obroną i ozdobą nierownie dawnieyſze przenoſzą. Port Livornu ſwobodą ſwoią celuie wſzyſtkie i ſtał ſię powſzechnym w czaſiech oſobliwie woyny wſzyſtkich narodow ſchronieniem uznanym będąc za wolny przez potencye.

Porta Ottomańſka, nazwiſko, ktore ſię poſpolicie daie Tureckiey monarchii, *patrz* Turecka monarchia.

Portatyl (Altare portatile), tablica kamienna konſekrowana reprezentuiąca ołtarz z włożonemi relikwiami, na ktorych mſza święta, gdy ołtarz nie ieſt konſekrowany odprawia ſię.

Portylo (przyſionek), w architekturze gmach na kolumnach wſparty. W większym u dawnych portyki były używaniu, oſobliwie rynki takowemi portykami dla wygody ludu opaſywane bywały, iako to forum Romanum i inne. Nayozdobnieyſze i razem nayobſzernieyſze temi czaſy świętego Piotra na Watykanie.

Portugalia, kroleſtwo Europeyſkie nazywało ſię przedtym i teraz ieſzcze w Łacińſkim ięzyku Luſitania, graniczy od pułnocy, wſchodu i południa z kroleſtwem Hiſzpańſkim, od zachodu oblane ieſt oceanem. Długość iego nieprzenoſi mil ſześćdzieſiąt, ſzerokość naywiękſza dwadzieścia pięć.

Powietrze kraiu tego doſyć dobre. Kray obfity oſobliwie w owce, ma żupy ſolne dość obfite, iako też i gory kruſzcowe w rożnych mieyſcach. Religia panuiąca katolicka, tron dziedziczny w domu Brabanckim od oſtatniey rewolucyi roku 1640, w ktorey iarzmo Hiſzpańſkie zrzucili. Do roku 1580 rządzeni byli przez właſnych krolow, ktorych plemie panuiące przez lat 449, ſkończyło ſię na Henryku II. krolu i kardynale ſtryiu Sebaſtyana krola od Maurow zabitego w roku 1578. Rzeka naypryncypalnieyſza kroleſtwa tego Tagas, nad ktorym leży ſtołeczne miaſto Lizbona.

Oprocz kroleſtwa Algarbii, w Europie Portugalczykowie maią znaczne poſſeſſye w innych częściach świata. Bazylią w Ameryce, w Indyach Goe z powiatami przyległemi i niektore wyſpy. Maią także znaczne oſady w Afryce.

Krol Portugalſki zażywa tytułu fidelisſimi. Order iedyny kroleſtwa tego, Chryſtuſa krzyż na czerwoney wſtędze.

Portumnales, uroczyſtość i igrzyſka w Rzymie na cześć Portumna bożyſzcza morſkiego, odprawiały ſię 17 Sierpnia.

Portunus albo Portumnus, bożyſzcze u Rzymian opiekuiące ſię portami morſkiemi.

Porus, według mitologii bożyſzcze obfitości, potomek dobrego rządu i obyczayności; przez te allegorye dawała znać ſtarożytność, iakiemi drogami doyść należy dobrego mienia.

Porzecki (Tomasz) Jezuita, uſługuiąc zapowietrzonym, padł ofiarą bliźniego roku 1633. Są w druku iego xięgi: Elogia Jagiellonum Poloniae, Hungariae, Bohemiae regum. — Elogia Auſtriacorum imperatorum. — Florilegium in quo heroica & lyrica poeſi celebrantur decora familiae Chodkieviciorum & Pacorum. — Spes altera Ruſſiae panegiris Raphaeli Korſak Metropolitano Ruſſiae, Vilnae 1637.

Posadowski (Karol), xięga od niego do druku podana: S. Damaſi pontificis de Chriſti ſervatoris cognomentis carmen commentario illuſtratum. Varſ. 1738.

Posideon, w kalendarzu Greckim takie miał nazwiſko mieſiąc Luty.

Poseł, oſoba charakterem publicznym zaſzczycona, reprezentuiąca monarchę ſwego, lub powſzechność Rzeczypoſpolitey, gdy od wolnych państw w tym charakterze wyſłani ſą. Prerogatywy poſłom prawo powſzechne opiſało.

ło. Zwyczay poſelſtwa, naydawnieyſza ſtarożytność okazuie.

Rodzaie poſelſtw teraźnieyſzemi czaſy ſą wielorakie. W naypierwſzym rzędzie ſą poſłowie wielcy extraordynaryini; po nich ordynaryini, Envoyé albo poſtanikowie, miniſtrowie, plenipotencyaarze.

W mnieyſzym rodzaiu poſelſtw, liczeni bywaią rezydenci, zlecone intereſſa trzymaiący, ſekretarze poſelſtw, konſulowie.

W tey materyi nader obſzernie i wielce doſkonale piſana ieſt xięga przez pana Wiguefert; ktorey tytuł: Poſeł, i iego obowiązki &c.

Poseł, ten tytuł nadany ſobie maią w Polſzcze wybrani z pośrzod braci do zaſiadania, radzenia i decydowania na ſeymach tak ordynaryinych, iako i extraordynaryinych, obywatele, ſzlachta poſſeſſyonaci, tego woiewodztwa lub ziemi, z ktorego wyſłani ſą.

Poſłow ſeymowych prerogatywy i doſtoyność ieſt na wzor trybunow ludu w Rzymie. Jednego ſprzeciwienie ſię na ſeymie, rzecz proponowaną znoſi, obrady zaſtanawia, ſeym nakoniec pſuie. Zbyt rozciągniona tych władza czy była pożyteczna, lepiey ſkutek pokazał, niżliby dowiodły dyſſertacye. Zdaie ſię, iż liberum veto, iedynie przedtym ściągało ſię do odrzucenia proponowaney materyi. Przykład Sycyńſkiego za Jana Kazimierza wnioſł ſzkodliwą prerogatywę zrywania ſeymow. Jakoż po więkſzey części po tey epoce ſeymy bezſkutecznie rozchodziły ſię. *Patrz* liberum veto.

Poſeł na ſeymiku woiewodztwa ſwego lub ziemi iednoſtaynemi głoſy obierany być powinien. Maiący na ſobie przewiedzione prawa, traci na ſeymie activitatem. Po obraniu ma ſobie napiſaną inſtrukcyą, ktorey odſtępować nie powinien. Po ſkończonym ſeymie, na ſeymiku relationis, powinien dać ſprawę poſtępkow ſwoich.

Przez cały czas ſeymu, iako też ſześć niedziel pierwey, i ſześć niedziel potym, do żadnych ſubſelliow pociągnionym być nie może.

W izbie ſwoiey poſelſkiey nayprzod ſię gromadzą, i tam obrawſzy z między ſiebie marſzałka, dopiero ſię łączą z izbą ſenatorſką.

Wotować nie mogą, aż za daniem ſobie głoſu od ſwego marſzałka, ktory na końcu ſenatu laſkę maiąc w ręku, na umyślnie na to przygotowanym taborecie zaſiada, i każdą ſeſſyą ſeymową zagaia.

Poſłowie krolewſcy nazywaią ſię ci, ktorzy po zagaieniu ſeymiku, liſty krolewſkie wśrzod koła rycerſkiego przynoſzą i oddaią z wyrażeniem punktow do inſtrukcyi.

Do podpiſania uſtanowionych konſtytucyi, oprocz 4 ſenatorow, z każdey prowincyi po dwoch wyznaczeni bywaią ſześciu poſłow.

Poselska izba. Sala oſobna w zamkach, Warſzawſkim, Krakowſkim, Grodzieńſkim, gdzie poſłowie na ſeym pod prezydencyą marſzałka ſwego, obrady publiczne ſprawuią, nim ſię z ſenatem złączą.

Posnaniensis (Piotr), zakonu S. Franciſzka, iego xięgi: Splendores hierarchiæ politicæ & eccleſiaſticæ — in libros Scoti comment.

Postękalski (Marcyan), zakonu świętego Franciſzka, wydał do druku: Drogi odkupienia naſzego. Crac: 1611. — Medytacye o męce Pańſkiey.

Possellius, xiążka iego in folio, ktorey tytuł: De origine & progreſſu Pruſſorum, tum vita & geſtis Magiſt: Ord: Crueig: in Pruſſia &c.

Possessya, dzierżenie iakie aktualne rzeczy iakowey. Dwoiakiego rodzaiu poſſeſſorow prawo mianuie. Poſſeſſor *bonæ fidei*, ieſt, ktory wewnętrznie przeświadczony o ſprawiedliwości dzierżenia ſwoiego. *Malæ fidei*, ten, ktory wie o tym, lub wiedzieć powinien, iż to, co dzierży, nie ieſt iego należytość. Dzieli ſię ieſzcze poſſeſſya, facti & juris, to ieſt na prawną i rzeczywiſtą. Naturalną i cywilną. Poſſeſſya rzeczywiſta bonæ fidei daie mieyſce preſkrypcyi.

Possevinus (Antoni), Jezuita rodem z Mantuy, nietylko w zakonie, ale i od papieżow do wielu wielkiey wagi intereſſow zażywanym był. Od Grzegorza XIII wyſłany, wiele do pokoiu z Moſkwą Stefana krola Polſkiego przyłożył ſię. Umarł w Ferarze roku 1611, wieku 78. Xięgi od niego piſane: Apparatus Sacer - Moſcovia. — Miles Chriſtianus. — De ſanctisſimo ſacrificio miſſæ. — Theologia catethetica.

Pospolite ruszenie, w czaſie woyny nagłey zażywane bywało przez uſtawy ſeymowe; w potrzebie iednak ſeymy daią krolom moc zwoływania ſzlachty do wſiadania na koń. Liſty zwołuiące na poſpolite ruſzenie, zowią ſię wici. Prymas według konſtytucyi 1693, ma moc zwoływania ſzlachty na poſpolite ruſzenie w nagłych potrzebach Rzeczypoſpolitey. Wici iednak w kancellaryi koronney i Litewſkiey wychodzić powinny.

Post, czas wſtrzemięźliwości na ubłaganie miłoſierdzia boſkiego uſtanowiony. W ſtarym zakonie mamy przykłady poſtu czterdzieſtodniowego Moyżeſza; Niniwitow za pobudką Jonaſza proroka.

Chryſtus pan dał przykład takowey wſtrzęmięźliwości przez dni czterdzieści poſt do łaknienia zachowuiąc. Kościoł święty naśladuiąc ten przykład, wyznaczył poſt czterdzieſtodniowy przed chwalebnemi świętami zmartwychwſtania pańſkiego. Inne poſty w religii chrześciańſkiey ſą: — Adwent. — Dni krzyżowe. — Suchedni. — Wigilie do świąt zbawiciela. — N. M. Panny, i niektorych świętych.

W każdey prawie religii ſą poſty przykazane, z tych nayściśleyſzy Rhamazan u Turkow.

Posthumus, tak ſię w prawie nazywa potomek po śmierci oyca urodzony. Poſthumi prawem Rzymſkim wydziedziczeni być nie mogli, nie mogą albowiem być w ſtanie zaſłużenia na karę.

Postilla, noty albo kommentaryuſze na piſmo święte w krotkości ſłow zebrane, te dawniey miały nazwiſko, teraz przypiſy do xiąg rozmaitych poſtyllami zowią.

Postliminium, u Rzymian ten termin zażywany był, iako znaczący przenieſienie obywatela za kray, lub z mieyſca na mieyſce.

Poſtliminium u Rzymian także nazwiſko prawa, przez ktore z niewoli nieprzyiacielſkiey wyſzły, powraca ſię do dawney ſwoiey własności, i wſzelſkiey ſobie należytości, ktorą ktożkolwiek w czaſie iego zatrzymania poſiadał. Więc o to w ſądzie czyniono actione poſtliminii.

Post-scenium, mieyſce tylne dawnych teatrow, gdzie ſię ubierali aktorowie, i machiny wraz z dekoracyami zachowane były.

Postulatio, termin prawny, maiący takową in digeſtis definicyą: *Poſtulare eſt deſiderium ſuum, vel amici ſui in jure apud eum qui jurisdictioni præeſt exponere, vel alterius deſiderio contradicere.*

Poszakowski (Jan) Jezuita, xięgi od niego wydane ſą naſtępuiące: Hiſtorya Luterſka. — Hiſtorya Kalwińſka. — Hiſtorya Schizmy w pańſtwach wſchodnich. — Doctrina diffidentium cum doctrina veteris eccleſiæ collata. — Corpus controverſiarum Polonicarum. — Examen religionis reformatæ. — Mikołaia Sandera hiſtorya odſzczepieńſtwa Angielſkiego. — Animadverſiones criticæ in Simeonis Joachidis librum Sochar inſcriptum. — Calendarium Soc. Jeſu majus, res ejusdem ſocietatis memorabiles repreſentans. — Calendarium Soc. Jeſu minus ſecundo ipſius ſæculo tranſacto. — Chronologia Polſka wierſzem. — Apologia contra Ausburgenſes. — Cenſura libri ab Hatzfeldo divulgati. — Abſurda Janſeniſtica ex Gallico ſermone.

Potocki (Jan), woiewoda Bracławſki, czaſow ſwoich woiownik znamienity. Zygmuntowi III. do uſkromienia Rokoſzanow wiele pomogł. Jeremiego Mohyłę na pańſtwie kraiu Wołoſkiego oſadził i utrzymał. Z Tatarami i Moſkwą kilkakrotnie ſzczęśliwie ſię potykał. Maiąc kommendę woyſk przy oblężeniu Smoleńſka tamże życia dokonał. Roku 1611, wieku 56. Starowolſki takową mu dał pochwałę: *Vir pacis & belli artibus clariſſimus, forma corporis ſimul dignitati congruebat, & oris decus & morum elegantia adfuere. Fuit in eo præterea laboris, inediæ, algeris, vigiliæ, patientia ſumma, item juſtitia, pietas, modeſtia, liberalitas, ceteræque heroici animi dotes.*

Potocki (Staniſław), hetman wielki koronny kaſztelan Krakowſki. Wodz Polſkiego woyſka przezorny i biegły, kozakow rebellizuiących w kilka znacznych potyczkach ſzczęśliwie uſkromił; Bazyleia Szeremeta z woyſkiem Moſkiewſkim pod Ochmatowem i Cudnowem na głowę poraził, i temi zwycięſtwy beſpieczeńſtwo granic kroleſtwa opatrzył. Przeciw Szwedom i Rakocemu przy Janie Kazimierzu krolu ſtał wiernie. Umarł roku 1667.

Potocki (Paweł), kaſztelan Kamieniecki mąż uczony; ſą w druku iego xięgi naſtępuiące: Exercitationes oratoriæ lucubratæ in ſeceſſu Patavino. Venetiis, in 4to 1642, typis Imbertinis. — Hiſtorico politicus, ſive quæſtiones hiſtoricæ & civiles ex libris III. Livii concinnatæ, Crac: 1636. — Sæculum bellatorum & togatorum, ſeu centuria clariſſimorum virorum Polonorum & Lithuanorum, Crac: 1702. — Moſchovia, ſive brevis narratio de moribus magnæ Ruſſorum monarchiæ, 4to Dantiſci 1670. W tey xiędze twierdzi o ſobie, iż trzynaście lat w Moſkiewſkiey niewoli zoſtawał.

Potocki (Teodor), arcy-biſkup Gnieżnieńſki prymas Polſki. Mąż w traktowaniu publicznych intereſow, i rządach dyecezyalnych znamienity. Po śmierci Auguſta II. Staniſława Leſzczyńſkiego krolem Polſkim ogłoſił, gdy iednak fortuna monarſze temu przeciwną ſię pokazała, wycierpiawſzy wprzod po wzięciu Gdańſka Moſkiewſką niewolą, Auguſta III. za krola uznał. Umarł roku 1738, wieku 77. powſzechnie dla przymiotow ſwoich i ludzkości, od narodu kochany i poważany.

Potocki (Wacław), podczaszy Krakowski. Xięgi iego w druku są: Poczet herbow i szlachty korony Polskiey i wielkiego xięstwa Litewskiego, w Krakowie 1696. — Zaciąg pod chorągiew starą tryumfuiącego Jezusa. — Argenida z Barklawiusza przetłumaczona wierszem Polskim. — Supplement do herbow pod tytułem odziemek. — Jovialitates; albo żarty i fraszki. — Oprocz tych z druku wyszłych, znayduią się w manuskryptach następuiące xięgi: historya Teressy i Gażelli wierszem. — Hymny i ody duchowne i świeckie. — Poema na pielgrzymowanie życia ludziego. — Opisanie rycerza chrześciańskiego. — XXVIII. Psalmow pokutnych. — VII Psalmow albo hymnow na pacierza części VII. — Hymny i pieśni na rożne texty ewangeliczne.— Zale i threny po straconych dzieciach. — Ogrod nieplewiony, albo zbior wierszow w rożnych materyach pisanych. — Siloret albo wizerunek prawdziwego ukontentowania. — Maxymy do obyczayności służące. — Zebranie przypowieści. — Threny na śmierć syna Stefana.

Potrimpos, bożyszcze dawnych Prusś, w lasach odbierało adoracye.

Potulicki (Jan), woiewoda Brzeski Kuiawski. Umarł roku 1726. Jest w druku iego: Historya o rewolucyi Szwedzkiey i Duńskiey, 8vo roku 1701.

Powalski (Franciszek). Jest w druku iego xięga o trybunale koronnym, w Gdańsku 1669.

Powęski, (*patrz* Skarga).

Powodowski (Hieronim), archiprezbiter i kanonik Krakowski, Gnieźnieński, oraz i Poznański. Mąż uczony, kaznodzieia czasu swego sławny. Umarł roku 1613. Xiążki od niego do druku podane są: Weryfikacya dysputacyi wtorey Smigielskiey, w Poznaniu 1594. — Pochodnia kościoł boży prawdziwy. — Wędzidło na sprosne błędy i bluźnierstwa Aryanow 1582. — Kazania o szczerym słowie bożym, i o wieczerzy Pańskiey. — Christologiæ seu sermonum de Christo pars prior. — pars secunda gesta Christi complectens. — Sermones de resurrectione Christi. — Speculum clericorum. — Agenda seu ritus sacramentorum ecclesiasticorum per universas regni Poloniæ provincias, officio Romano conformati & ex decreto synodi Petricovien: editi, Crac: folio 1591. — Vita Thomæ Zieleński, anno 1585 mortui. — Instructio confessariorum. — Doctrina circa agonisantes. — Manuale sacramentorum. — Sermones de sacerdotali dignitate. — Index bibliorum. — Nabożeństwo do N. Maryi w Częstochowskim obrazie. — O świętym Kazimierzu.— Katechizm Polski. — Nabożeństwo rożne. — Kazanie na pogrzebie Stefana krola. — Kazania na niedziele i święta całego roku. — O N. Maryi Pannie. — O obrządkach kościelnych.

Poznan, miasto stołeczne woiewodztwa swego nad rzeką Wartą, dość handlowne i ludne, zdobi ie katedralny kościoł i pałac biskupi, kollegium Jezuickie naywspanialsze w Polszcze.

Poznanskie woiewodztwo, prowincya krolestwa Polskiego, — w tey części, ktora wielką-Polską nazwana iest. Niegdyś było udzielnym xięstwem dzielnicy familii Piasta. Przyłączone z czasem do korony dotąd składa powszechną całość. Kray tego woiewodztwa żyzny i obfity. Senatorow ma krzesłowych:

Biskupa.	Poznańskich.
Woiewodę.	
Kasztelana.	

Kasztelanow mnieyszych.

Międzyrzeckiego.
Rogozińskiego.
Szremskiego.
Przemęckiego.
Krzywińskiego.
Santockiego.

Woiewodztwo Poznańskie ma w sobie powiaty: Poznański, Kościański, Wałecki, i ziemią Wschowską.

Generał Wielkopolski ma pod swoią iuryzdykcyą grody: Poznański, Kaliski, Gnieźnieński, Kościański, Wałecki, Konieński, Pyzdrski, i Kceński.

Woiewodztwo Poznańskie wraz z Kaliskim seymikuie w Srodzie. Z tego seymiku wysyła na seym posłow 8, deputata na trybunał iednego.

Practires, nazywali się w Atenach urzędnicy, ktorzy odbierali pieniądze od obywatelow sądownie na grzywny wskazanych.

Praga, miasto stołeczne krolestwa Czeskiego nad rzeką Moldawą niegdyś rezydencya krolow.

Praga, miasto na drugiey stronie Wisły na przeciw Warszawy; pod czas bez-krolewia, gdy następuią seymy konwokacyi, elekcyi, i koronacyi, skarb publiczny dla lepszey wygody zieżdżaiących się na te publiczne ziazdy, most na Wiśle od Pragi zwyczaynie stawiać kazał. Ale ten iuż teraz wystawiony utrzymuie się.

Pragensis (Hieronim) towarzysz nierozdzielny Husa, i błędow iego naśladowca, dekretem concilium

lium Konstancyeńskiego na stos skazany, życia dokonał.

Pragmatica Sanctio, albo iednym słowem Pragmatica, nazwisko dane nie ktorym publicznym tranzakcyom, ktore się ściągały do iakowego porządku; ztąd częstokroć ordynacyami były zwane. Swobody kościoła Francuskiego, na tego nazwiska tranzakcyach, rożnemi czasy z papieżami zawartych wsparte i utwierdzone są. Historya Francuska wspomina nam sanctionem pragmaticam za świętego Ludwika krola uchwaloną roku 1268. Druga celnieysza w roku 1438 pod Karolem VII krolem Francuskim. Nayostatnieysza w czasach naszych sanctio pragmatica Karola VI. cesarza, ktora w sobie zawiera *pactum familiæ* względem uregulowania sukcessyi po tym cesarzu, państw dziedzicznych Austryackich, uchwalona roku 1724. A zaś w roku 1731 na seymie w Ratyzbonie prezentowana pod gwarancyą. Przez nią ten cesarz ostatni z domu Austryackiego, corce swoiey Maryi Tereffie wszystkie dziedziczne domu tego państwa ubespieczył (Patrz niżey Sanctio).

Prałat, nazwisko urzędnikow wyższych w hierarchii kościelney, bierze etymologią z słow præ & fero. Pospolicie daie się biskupom, arcybiskupom, nawet dygnitarzom katedr i kollegiat.

Pramnion, rodzay kryształu na czarny kolor pochodzącego, od Rzymian bardzo był szacowany, i dotąd ieszcze wiele rzeźb przednich na takowym krysztale wyrytych zachowuią gabinety przednieysze Europy.

Prasius, tak nazywali Grecy i Rzymianie Chrysolity niektore.

Praxeas, herezyarcha II wieku, od ktorego sekretarze nazwani Praxeanie, iednę tylko osobę wyznawał w Troycy świętey. Tertulian pisał xięgi zbiiaiąc błędy iego.

Praxiteles, ieden z naysławnieyszych Skulptorow starożytności. Dzieła iego nad zamiar szacowane były. Żył lat kilkanaście przed panowaniem Alexandra wielkiego około CIV Olympiady przed narodzeniem Chrystusa 364 lat.

Prazmowski (Mikołay), arcy-biskup Gnieźnieński prymas, nayprzod był kanclerzem wielkim koronnym, i biskupem Łuckim; Michała krola i żonę iego Eleonorą koronował; pod czas bezkrolewia po abdykacyi Jana Kazimierza dał dowody biegłości swoiey. Za panowania Michała krola sprzeciwiaiąc się monarsze temu zbyt żwawo, wiele ucierpiał, osobliwie przez konfederacyą Gołąbską. Umarł roku 1673, wieku 56. Jest w druku, iego wywod niewinności przeciwko niesłusznemu wyrokowi przez konfederacyą w obozie pod Gołębiem, 1672, folio.

Præcones, woźni zwoływaiący lud do reskowania według porządku centuryi, lub pokoleń w Rzeczypospolitey Rzymskiey.

Præclamitores, rodzay woźnych, szli przed kapłanem Jowisza w Rzymie zwanym Flamer Dialis, przykazuiąc ludowi w uroczystościach, aby prace porzucał.

Præfica, tak się nazywały u Rzymian płaczki, ktore naymowano aby płakały pod czas pogrzebow.

Præpositus (*Patrz* Proboszcz).

Præpositus, nazwisko wielorakich urzędow u dworu cesarzow wschodnich i zachodnich.

Præpositus sacri cubiculi, nayważszy podkomorzy, miał straż pokoiow cesarskich, i nieodstępnym był towarzyszem monarchy.

Præpositus argenti potorii, & auri vescarii, miał zwierzchność nad kredensami.

Præpositus barbaricariorum, do niego należała straż broni i naczynia tak srebrnego iako złotego w domach cesarskich.

Præpositus bastagæ, w drodze szatny.

Præpositus cameræ regalis, sypiał przy łożku cesarskim.

Præpositus cursorum, zwierzchność maiący nad pocztami.

Præpositus fibulæ, w iego straży zostawały kleynoty cesarskie.

Præpositus domus regiæ, przełożony nad pałacem.

Præpositus labari, chorąży wielki maiący w straży labarum albo chorągiew cesarską.

Præpositus lætorum, dozorca dobr stołowych.

Præpositus largitionum, podskarbi kassy darowizn.

Præpositus militum, wodz pułkow pogranicznych.

Præpositus mensæ, kuchmistrz.

Præpositus palatii, marszałek.

Præpositus provinciarum, rządzca twierdz pogranicznych, strażnik.

Præpositus tyrii textrini, dozorca fabryk purpurowych.

Præsidium, straż woyskowa w miastach, twierdzach, lub przeyściah. Varron tak etymologią nazwiska opisuie: *præsidium est dictum, quia extra castra præsidebant in loco aliquo, quo tutior regio esset.*

Præstigiatores, u Rzymian zwali się kuglarze.

Præsul, u Rzymian nazwisko naypierwszego kapłana Salienfium, nazywano go a præsiliendo, ponieważ w obrządkach on naypierwszy taniec prowadził.

Prætexta, suknia, ktorey używali u Rzymian młodzieńcy, nim przy-

przychodzili do lat męſkich. Urzędnicy wyżſi, augures, ſenatorowie, i rozmaici bożyſzcz kapłani w dniach uroczyſtych tęż ſamą odzież na ſiebie brali. Była z materyi białey, od dołu purpurą lamowana według Warrona: *prætexta toga eſt alba purpureo limbo.*

Prætorium, mieyſce w ktorym urzędnicy Rzymſcy zwani Prætores ſądy ſwoie ſprawowali. Też ſame miał nazwiſko namiot albo kwatera generalſka, gdzie wodzowie mieli woyſkowe ſądy. W Rzymie oſobliwe było wyznaczone mieyſce albo zamek nazwany caſtrum prætorium, gdzie ſiedliſko ſwoie nakſztałt kazern, mieli milites prætoriani gwardya ceſarſka. Te pułki dopiero za ceſarzow były uſtanowione pod wodzem, ktory ſię nazywał præfectus prætorii; za czaſem ta gwardya ſtała ſię ſtraſzną ſamymże ceſarzom, z ktorych nie ieden buntem ich z tronu i życia był wyzuty.

Prætor, urzędnik Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey naypierwſzy w doſtoieńſtwie po konſulach, iego obowiązek był ſądzić ſprawy obywatelow. Poſtanowienie urzędu tego ſtało ſię roku od założenia Rzymu 387, i naypierwſzy ten urząd piaſtował Sp: Tarius Camillus. Roku Rzymu 510 dwoch pretorow kreowała Rzeczpoſpolita, z tych ten, ktory miał iuryzdykcyą rozſądzać ſprawy między obywatelami Rzymſkiemi zwał ſię: Prætor urbanus. Ten, ktory zwany był: Prætor peregrinus ſądził ſprawy zachodzące między Rzymianinem i cudzoziemcem, lub też ſamemi przez ſię cudzoziemcami. Za czaſow Juliuſza ceſarza liczba prætorow do dzieſięciu była powiękſzona. Auguſt naſtępca iego, drugich dzieſięciu do dawney liczby przydał. Ku ſchyłkowi Rzymſkiego pańſtwa, liczba pretorow coraz ſię zmnieyſzała, iako za Walentyniana i Marcyana ceſarzow, tylko ich trzech było, za Juſtyniana zaś, urząd ten zupełnie znieſiony zoſtał. Znaki powierzchowne powagi pretora były: Liktorow ſześciu przed nim idących, — Sella curulis, — pretexta &c.

Prætorium jus, w prawie nazywa ſię zbior wyrokow z ſądow pretorſkich rożnemi czaſy wyſzłych; a naybardziey z edyktow, ktore na początku funkcyi każdy pretor wydawał, obiaśniaiąc lub tłumacząc zawiłość praw dawnych, albo też ie przyczyniaiąc. Te edykta zebrane za czaſow Adryana ceſarza moc prawa wzięły.

Prætutichi, narod dawny Włoſki, o nich czyni wzmiankę Ptolomeusz twierdząc, iż graniczyli z Marſami.

Preadamitowie, ſektarze twierdzący, iż byli ludzie przed Adamem. Przeſzłego wieku, śmiał dawniey iuż zaniechane te błędy rozſiewać Iſaak Peyreryusz w xiędze pod tytułem: Præ Adamitæ ſive exercitatio ſuper verſibus 12, 13, & 14, capitis V. epiſt. 13. Pauli ad Romanos 1655.

Preconisatio, w konſyſtorzu Rzymſkim nominowanego biſkupa, kardynał maiący powierzone ſobie intereſſa tey nacyi, z ktorey biſkupſtwo wakuie, prekonizuie, proponuiąc nominowanego papieżowi do konfirmacyi; formuła prekonizacyi przez kardynała pod czas konſyſtorza ieſt naſtępuiąca: *Beatiſſime pater ego cardinalis N, in proximo conſiſtorio, ſi ſanctitati veſtræ placuerit, proponam eccleſiam N, quæ vacat per obitum N, ultimi illius epiſcopi; ad eam nominat N. — ut illi eccleſiæ præficiatur in epiſcopum & paſtorem; illius autem qualitatis & alia requiſita latius in eodem conſiſtorio declarabuntur.*

Prebenda, w prawie duchownym nazywa ſię część maiętności katedralnego lub kollegiackiego kościoła, udzielona duchownemu do używania z przyczyny urzędu przy kościele.

Predestynacya, w teologii nazywa ſię wyrok przedwieczny, przez ktory Bog przeznacza od wiekow duſze do wiecznego uſzczęśliwienia. Auguſtyn święty takową predeſtynacyi czyni definicyą: *Præſcientia eſt preparatio beneficiorum Dei, quibus certiſſime liberantur quicumque liberantur.* Tomasz święty tak o niey mowi: *Ratio transmiſſionis creaturæ rationalis in finem vitæ æternæ.*

Predestynacyanie, byli kacerze w Afryce za czaſow świętego Auguſtyna. Kacerſtwo to wznowione było dziewiątego wieku od Gotſchalka, utrzymuiącego iż Bog nie chce zbawienia wſzyſtkich ludzi; zaś zbawiciel świata za tych tylko śmierć podiął, ktorzy zbawionemi być maią.

Preemptio, w prawie moc, władza pierwſzego kupna. W wielu monarchicznych pańſtwach krol z prawa tego korzyſta.

Prefacya, od ſłow præ & fari z etymologii ſwoiey znaczy przedmowę, zwyczaynie na początku xiążek położoną bywa, i w niey autor wyłuſzcza myśli ſwoie, pobudki piſania, ułożenie dzieła, przeſtrogi i nauki dla czytelnikow &c.

Prefacya, w ofierze mſzy świętey, ieſt modlitwa, ktorą kapłan odprawia przed zaczęciem kanonow. Według świadectwa dawnych oycow

cow, ofobliwie świętego Cypryana, Chryzoftoma i Auguftyna, zwyczay tego nabożeńftwa we mfzy, od czafow iefzcze apoftolfkich pochodzi.

Modlitwa ta w obrządku Gotzkim nazywała fię *Immolatio*. = W obrządku dawnego kościoła Francufkiego = *Conteftatio* = u Mozarabow = *Illatio*.

Prefekt, nazwifko powfzechne wielu urzędnikow pańftwa Rzymfkiego, czafem czczym tylko było tytułem nadawanym od rządzcow prowincyi przednieyfzych obywatelom.

Prefekt Rzymu, albo gubernator był ieden z naypierwfzych urzędnikow, naywiękfza iego powaga była w niebytności cefarza lub konfulow. Pierwfzego dnia roku, imieniem pofpolftwa ofiarował cefarzom podarunek puhar złoty z kilką w nim fztuk monety według świadectwa Symmacha wyrażaiącego formularz komplementu: *Vobis folemnes pateras cum quivis folidis ut numinibus integratis ofe-rimus.*

Pierwfzy prefekt miafta kreowany od Romulufa zwał fię Denter Romulius. Gdy Rzeczpofpolita w poźnieyfzych czafiech uftanowiła pretorow, urząd prefekta w iuryzdykcyi uftał, tytuł tylko był zachowany pod czas uroczyftości ferii, łacińfkich. Auguft cefarz wznowił ten urząd, i pod iego naftępcami wfzyftkie inne w godności i władzy przechodził.

Prefekt rzemieślnikow (prefectus fabrum), urząd woienny u Rzymian, miał iuryzdykcyą nad wfzyftkiemi rzemieślnikami rynfztunkow woiennych.

Prefekt Egiptu, zwany prefectus Auguftalis. Jego ftaranie było przefyłać z Egiptu do Rzymu zboże do magazenow publicznych. Miał powagę poniekąd rowną prokonfulom.

Prefekt ftraż nocnych (prefectus vigilum) od Augufta poftanowiony w Rzymie dla ftraży ognia, miał pod fobą umyślnie na to deftynowane roty, aby w nocy befpieczeńftwa od ognia i złodzieiow ftrzegli.

Prefekt żołnierzy (prefectus militum), troiacy byli woyfka tego nazwifka urzędnicy. Pierwfzy rot pułkow miał władzę nad fwoią dywizyą; drugi obozowy, oboz wyznaczał, ftanowił; trzeci prefekt legii był fędzią woyfkowym.

Prefekt fkarbu publicznego (prefectus ærarii publici), za czafow cefarzow niektorych zaftępował mieyfce dawnych Queftorow, i miał ftraż fkarbu.

Prefekt prætorii, wodz gwardyi cefarfkiey, z czafem ten urząd woyfkowy do takiey powagi przyfzedł, iż zaftępował mieyfce pierwfzego miniftra, nakfztałt wezyrow w Turczech.

Auguft naypierwfzy dwoch takowych prefektow poftanowił. Commodus do liczby trzech powiękfzył. Konftantyn wielki czterech wyznaczył: Orientis, Illiriæ, Italiæ & Galliæ. Ten rozdział ofłabił nieograniczoną moc urzędu tego, tym bardziey, ile, że Konftantyn fkaffował gwardyą pretoryanow.

Præfectus fignaturæ gratiæ, urzędnik dworu papiezkiego, w niebytności oyca świętego prezyduie kongregacyi złożoney z dwunaftu prałatow, na niey expedyuią fię dyfpenfy i inne wydziały łafk podobnych. Prefekt tey kongregacyi z kollegium kardynalfkiego wybierany bywa,

Præfectus fignaturæ Juftitiæ, urzędnik dworu papiezkiego, memoryały aprobuie kładąc vifa fędziow apelluiącym od niżfzych trybunałow wyznacza; iuryzdykcya iego w wielu fię iefzcze innych okolicznościach rozciąga. Prefekt ten ieft zawdy z liczby kardynałow, kongregacya złożona z referendarzow, prałatow. O infzych prefektach kongregacyi Rzymfkich, *patrz* papież.

Pregell, rzeka kroleftwa Prufkiego płynie pod Krolewcem, zkąd potym w pada w Haff.

Præsanctificatorum liturgia, w kościele Greckim obrządek mfzy, bez konfekracyi, tak iak w Łacińfkim odprawować fię zwykła w wielki piątek. Mfze takowe w czafie poftu wielkiego odprawować fię u Grekow zwykły.

Presbyter, *patrz* kapłan.

Presbiter Joannes, nazwifko według powieści dawnieyfzych geografow monarchy Abyffynii. Nie ktorzy twierdzili, iż w Indyach krol ieden tym fię tytułem mienił, wywodząc genealogią fwoią od nie iakiego Jana kapłana fekty Neftoryanow. Wieść o monarfze tego imienia nie będąc iafnemi dowodami wfparta, pobudziła w roku 1490, ciekawość Portugalczykow do fzukania w Abyffynii tego nazwifka w roku 1541. Esteran Gama wodz Portugalczykow był u cefarza Abyffynii nazwifkiem Dawida, tam fię dowiedział, iż prawdziwy tytuł tamteyfzych monarchow był: Belul-Gian, w ięzyku ich znaczący ofobę fzacowną i wielowładną. Podobieńftwo flow zapewne było pobudką fkomponowanego imienia Presbiter Joannes, i rożnych wieści, ktore z tego baiecznego zrzodła obficie wypłynęły.

Presbiteranie, takie nazwisko maią w Anglii sektarze Kalwina, rożnią się w obrządkach niektorych od sekty Anglikańskiey zwaney biskupiey, ponieważ w niey prerogatywy biskupie ocalone zostały.

Presbourg, miasto teraźnieyszemi czasy stołeczne krolestwa Węgierskiego, leży nad Dunaiem.

Prescriptio, termin prawny znaczący sposob przywłaszczenia rzeczy, trwałością dzierżenia prawem określonego. Sposob takowy nabycia własności, nie bez przyczyny Justynian w wyrokach swoich nazywa impium præsidium. Wiele iednakowo sprawiedliwych względow, przynagliło prawodawcow do utrzymania preskrypcyi, tak dalece, iż też same Justyniana prawo w innym mieyscu wyraźnie twierdzi, *bono publico usucapio introducta est.*

Preskrypcya bywa nie pamiętna, i doczesna, i tak ią prawo dzieli: *immemorabilis* nie pamiętna przechodzi wiek. Doczesne są wielorakie względem okoliczności rzeczy lub osob.

Kondycye do preskrypcyi są: bona fides, tytuł pretensyi, possessya nieprzerwana, rzecz podpadaiąca temu sposobowi przywłaszczenia.

Presentatio (prezenta), w materyach beneficyalnych duchownego prawa, iest podanie osoby duchowney od kollatora biskupowi na dzierżenie prawne beneficium wakuiącego.

Presentalis, za cesarzow w Rzymie był urzędnik maiący dozor nad pocztami.

Presides provinciarum, tytuł u Rzymian nadany rządcom prowincyi. Tytuły ich ieszcze bywały po większey części brane z godności, ktore przedtym piastowali, iako to dawni konsulowie zwani byli w prowincyi, ktorą zawiadywali pro-consules, pretorowie, pro-prætores. Te takowe tytuły przywiązywane były do prowincyi prokonsularnych, lub propretoryalnych.

W podziele prowincyi Rzymskich od Augusta cesarza uczynionym, te ktore dla siebie wybrał, nazywały się præsidiales, i od konsulow pod tytułem prokonsulow rządzone. Te zaś ktore pospolstwu zostawił, przez pretorow administrowane były, i ztąd zwały się pretorskie.

Presidii status (Stato delli presidi), powiaty niektore w xięstwie Toskańskim nadmorskie i wyspy Giglio, Hercole, Monte-Christo, Gianati i Pianosa. Należały niegdyś te kraie do Sienny; lecz gdy ta się dostała pod rząd xiążąt Toskańskich, Hiszpani te status opanowali, i swoiemi garnizonami zmocnili, zkąd poszło nazwisko status præsidii. Wszystkie te siedliska ustąpione wielkim xiążętom.

Presidiales, iuryzdykcye ustanowione w krolestwie Francuzkim przez Henryka II. roku 1554. Sądzą apellacyine sprawy od woytow i innych pomnieyszych iuryzdykcyi, od nich zaś apellacya idzie do parlamentu prowincyi.

Prependowski, iest w druku xięga iego pod tytułem: Memorabilia ultimarum revolutionum in Polonia, Gallia & Germania. Roterodami 1710.

Prestimonium, fundusz dobr albo dziesięcin aplikowany osobom kapitularnym katedr lub kollegiat. Prestimonia takowe w kapitułach po większey części za starszeństwem wokacyi idą tak dalece, iż starsi coraz lepsze prestimonia biorąc, opuszczaią po sobie następcom mniey intratne, ktore przedtym trzymali.

Preteritio, figura krasomowstwa znacząca opuszczenie, kiedy orator wśrzod dyskursu wyraża, iż umyślnie opuszcza, lubo namienia wiele rzecey, ktoreby do poparcia tego co mowi służyć mogły. Tak Cycero w indukcie przeciw Werrusowi: *Nihil de ipsius intemperantia loquor, nihil de singulari nequitia ac turpitudine, tantum de quæstu & lucro dicam. vers. VI.* Zaś w mowie za Sextem: *Possem multa dicere de liberalitate, de ejus abstinentia, de cæteris virtutibus: sed mihi ante oculos obversatur Reipublicæ dignitas, quæ me ad se rapit, hæc minora relinquere hortatur.*

Pryapus, bożek ogrodowy według mitologii, ktora go także czyniła patronem lubieżności.

Pryam, krol Troiański oyciec Hektora, Parysa i wielu innych dzieci, sławny nieszczęśliwym oblężeniem od Grekow stołecznego miasta swoiego; straciwszy potomstwo sam za dobyciem Troi zabity od Pirhusa, syna Achillesowego; panował lat 52. Powieść oblężenia Troi, ponieważ się na poezyi Homera zasadza, wielu niepewnościom podległa iest.

Prymas, godność znamienita hierarchii kościelney, przyłączona bywa naypierwszemu arcybiskupowi narodu. I tak prymasem Portugalii iest arcybiskup Lizbony; Hiszpanii Toletański; Francyi Lugduński; Niemiec Salizburgski; Polski Gnieźnieński; Węgier Strygoński.

W kraiach, gdzie nie masz patryarchy, prymas naypierwsze mieysce po papieżu zastępuie.

Prerogatywy prymasa w hierarchii kościelney są: iż zwołuie i prezy-

prezyduie na koncylium nacyonalnym, do niego idą apellacye od ſądow metropolitańſkich innych arcybiſkupow.

Prymas Polski, arcybiſkup Gnieźnieńſki, tytułuie ſię prymas korony Polſkiey i wielkiego xięſtwa Litewſkiego. Legatus natus i pierwſzy xiążę.

Tytuł legati nati nadany Henrykowi Kietliczowi arcybiſkupowi Gnieźnieńſkiemu od Innocentego III. pod czas Lateraneńſkiego koncylium 1215. Prymaſowſtwo zaś przydane pod czas koncylium Konſtancyeńſkiego Mikołaiowi Trąbie roku 1416.

Tytuł pierwſzego xiążęcia ma ſobie pozwolony przez przywiley Kazimierza wielkiego roku 1360.

Koronacya krola i krolowy arcybiſkupom Gnieźnieńſkim prawnie należy, według przywileiu Kazimierza IV. roku 1451. Nominuie krola obranego w czaſie elekcyi. Dwor prymaſow dla powagi pańſtwa zaſzczycony marſzałkiem z ſenatu wzięty m, i innemi urzędnikami; tenże marſzałek ieſt urodzonym ſędzią domowych prymaſowſkich.

Po śmierci krola, prymas czas ſeymowania naznacza, uniwerſały podpiſuie, prezyduie zgromadzonym ſtanom pod czas konwokacyi i elekcyi.

Konſtytucya roku 1609, nazywa go pośrzednikiem między tronem a wolnością, ſtrażnikiem praw i ſwobod, daie mu moc ſtrofowania urzędowego, ieżeliby krol co przeciw prawu wykroczył.

Primicerius albo Primicius officiorum, u dawnych ceſarzow Rzymſkich urzędnik dworu znamienity, miał dyrekcyą nad niżſzemi urzędnikami, iak teraz marſzałkowie.

Primicerius notariorum, urzędnik dworu dawnych ceſarzow, w iego ſtraży były regeſtra publiczne pańſtwa zawieraiące w ſobie ſtan prowincyi, woyſka, podatkow i expens publicznych. Tytuł ich był: *Vir ſpectabilis.*

Primipilus albo Primipili centurio, tak ſię nazywał w woyſku Rzymſkim officyer kommenderuiący pierwſzą rotę pułku. Ranga iego była naypierwſza między centuryanami.

Princeps Juventutis, xiążę albo wodz młodzieży, takiego używali tytułu ſynowie ceſarſcy naſtępcy tronu. Potym nadawano im przydomek Ceſar. Teraźnieyſzemi czaſy naſtępcy ceſarzow nazwani ſą krolami Rzymſkiemi: *Romanorum rex.*

Principatus, nazwiſko iednego z chorow Anielſkich.

Prin-

Principes, w woyſkach Rzymſkich rodzay ieden żołnierzy, wybierano mężow doyrzałych, broń ich była miecz, puginał i ciężkie pociſki. Naſtępowali zaraz po tych, ktorych zwano Haſtarii.

Prior (Malkiewicz), ſławny poeta Angielſki, urodził ſię z rodzicow podłey kondycyi, aplikacya iednak złączona z talentami, uſłała mu drogę do ſzczęścia i honorow. Zaſiadał w mnieyſzey izbie parlamentu, nie raz wyſłany w charakterze poſła, ſłużył z ſławą oyczyznie ſwoiey. Ku ſchyłku życia prześladowany, obrał ſobie ſpokoyność i na wſi życia dokonał roku 1721. Piſma iego w rodowitym ięzyku, po kilkakrotnie w Anglii z druku wyſzły. Nadgrobek w pryncypalnym Londyńſkim kościele, między naywiękſzemi ludźmi poſtawiony.

Priscilla, niewiaſta pełna fanatyzmu z towarzyſzona z herezyarchą Montanem, chciała ſię udać za prorokinią. Umarła roku 211.

Priscillianus, wodz kacerzow nazwiſka ſwego, urodzony w Hiſzpanii; hypokryzyą ſwoią wielu ludzi oſobliwie niewiaſty omamił, ktorych liczne trzody otaczały go. Do błędow Gnoſtykow przydawał niektore ſwoie właſne, twierdząc, iż duſza ieſt właściwą częścią Boſkiey iſtności, że zſtępuiąc przez ſiedm niebow, wpadała w ręce ducha nieprawego, ktory ią w ciele ludzkim oſadzał; małżeńſtwo potępiał, a loſy ludzkie na influencyach gwiazd, według niego zaſadzone były. Bluźnił wcielenie ſyna Bożego i wiele innych wiary świętey taiemnic. Od uczniow ſwoich Inſtancyuſza i Saluzana biſkupow, poświęcony na biſkupſtwo, nie raz wſkazany na wygnanie, gdy błędow rozſiewać nieprzeſtawał; od Maxymina ceſarza na śmierć oſądzony w Trewirze żyć przeſtał, roku 385. Sekta Priſcialiniſtwo oſobliwie w Hiſzpanii trwała aż do VI. wieku.

Ażeby taiemnice ſekty ſwoiey i niektore obmierzłe zwyczaie tym ſnadniey taić mogli, używali między ſobą takowe haſła: *jura, perjura, ſecretum prodere noli.*

Prisma, w geometryi, maſſa maiąca powierzchowności gładkie, dna rowne i iednoſtayne. Formy pryzmow rożne ſą, naypoſpolitſze troygraniaſte; ſłużą wiele do aptyki z kryſztału przez wydanie pierwiaſtkowych kolorow, i refrakcye onych.

Pritaneum albo Pritaneon, mieyſce albo gmach w Atenach, gdzie ſię ſądy niektore odprawiały, w tymże gmachu były mieſzkania dla tych, ktorzy wielkie przyſługi uczynili Rzeczypoſpolitey, żywio-

no ich kosztem skarbu publicznego.

Privatio, w prawie osobliwie duchownym, odebranie urzędu, iuryzdykcyi, lub zyskow, przestępcy prawa.

Proao, bożyszcze dawnych Niemcow, wystawowali go na rynkach, gdzie się iarmarki odprawowały, przez co można wnosić, iż ten bożek był patronem handlu.

Probabilitas, sententia probabilis w teologii moralney, zdanie nie ze wszystkim pewne, maiące iednak za sobą dość mocne dowody.

Probatica piscina, sadzawka Siloe przy kościele Salomona, ktorą czasow pewnych zstępuiący anioł mieszał dla uzdrowienia chorych, przy niey Chrystus Pan, według świadectwa ewangelii uzdrowił zastarzałego w defekcie paralityka.

Proboszcz, dygnitarz kapituły katedralney, maiący pod iuryzdykcyą swoią Mansyonarzow. W niektorych kapitułach tak katedralnych, iak kollegiackich, proboszcz iest pierwszym dygnitarzem i prezydentem.

Proboszczowie parafialni są, w ktorych kościołach iest fundowany kurs albo officium o nayświętszey Pannie śpiewane przez mansyonarzow.

Proboszcz katedry Płockiey, zaszczycony iest tytułem xiążęcym maiąc od xiążąt mazowieckich nadane sobie xięstwo Sieluńskie z nieiaką iuryzdykcyą.

Problema, w loice kwestya albo propozycya, ktora na obie strony zdaie się być podobną, i z rowną mocą utrzymywana być może. U matematykow zaś *problema* bierze się za propozycyą, albo zagadnienie dane do rozwiązania. I mowi się resolvere *problema*; a zaś demonstrare *theorema*, ktore iest propozycyą daną do dowodzenia.

Probuleuma, wyrok Areopagu, ten ludowi do aprobacyi podawano, żeby moc prawa otrzymał.

Probus (Marcus Aurelius), cesarz Rzymski, urodził się w Syrmium, a idąc po stopniach trybu woyskowego, gdy był rządcą prowincyi wschodnich, po śmierci Tacyta, cesarzem od woyska swego okrzykniony. Kompetytora swego Floryana brata cesarza zeszłego zwyciężył. W dalszym czasie panowania swego, woyny szczęśliwie z wielu narodami prowadził, granice państwa od naiazdow dzikich narodow ubespieczył. Zamyślaiąc woynę przeciw Persom, od z buntowanych żołnierzy w Syrmium oyczyznie swoiey zabity roku 282, panował lat sześć, ieden z naywiększych woiownikow, ktorzy tron cesarski osiadali.

Proces, termin prawa powszechnego, znaczący sprzeczkę do sądu dla decyzyi zanieśioną. Ile iest rodzaiow spraw, tyle iest rożnic processow prawnych. Proces w wyrazie prawa Polskiego, znaczy także przewiedzione prawo kontumacyalnie albo zaocznie na stronie niestawaiącey w sądzie. Także dekret otrzymany, a po nim publikata, pod tytuł processu podpadaią.

Processya, pochodzenie, termin teologiczny zażywany w traktatach o taiemnicy Troycy Swiętey skład wiary zboru Niceńskiego mowiąc o trzeciey osobie Troycy Swiętey wyraża: *qui ex patre filioque procedit.*

Processya, uroczysty obrządek kościoła Katolickiego, ktorym duchowieństwo i lud zgromadzony wyznaczone mieysca z śpiewaniem obchodzą. Nayuroczystsza w kościele bożym w dzień i przez całą oktawę święta Bożego ciała, gdzie nayświętszy Sakrament processyonalnie noszony bywa.

Processye mnieysze bywaią w dni krzyżowe, niedzielę kwietnią, a w kościele Polskim co niedziela.

Zwyczay processyi bywał także u starych pogan, naysławnieysze po polach na cześć Cerery; ztąd u Wirgiliusza w rytmach ziemiańskich pasterze mowią:

Et cum solemnia vota
Reddemus Nimphis, & cum lustrabinus agres.

Processionis Jus, dystynkcya kościelna dla monarchow, prałatow, lub osob kollatorow i fundatorow. Jest to wyiście duchowieństwa na przeciw przyieżdzaiącemu do kościoła monarsze lub prałatowi, przyięcie u drzwi, i incensowanie &c.

Procestria, w obozach Rzymskich nazywało się mieysce wyznaczone dla bazarnikow lub przychodniow, nie należących do woyska.

Prochnicki (Jan Jędrzey), arcybiskup Lwowski, od Zygmunta III. krola w poselstwie do Filipa III. krola Hiszpańskiego, względem sukcessyi po krolowey Bonie wysłany, był razem administratorem dochodow w krolestwie Neapolitańskim na krola tegoż Polskiego spadłych. Powrociwszy po ośmioletniey nie bytności do oyczyzny, nayprzod biskupem Kamienieckim, daley arcybiskupem Lwowskim kreowany, wykonał obowiązki dobrego pasterza i rozsądnego senatora. Umarł około 1627. Jest w druku iego: Brevis descriptio provinciarum regni Poloniæ, Romæ 1600. W bibliotece Heliborgskiey iest zbior li-

ſtow tego arcybiſkupa do Szymona Rudnickiego biſkupa Warmińſkiego piſanych.

Pro-Cancellarius, kościoła, kardynał maiący pod ſwoią iuryzdykcyą kancellaryą Rzymſką.

Pro-Consul, rządzca prowincyi konſularnych państwa Rzymſkiego, maiący taką władzę w kraiu ſobie powierzonym, iak konſulowie w Rzymie. Czas rządow tych urzędnikow nie dłużey trwał nad rok, gdy iednak tego gwałtowne wyciągały okoliczności przedłużano go.

Procuratores Cæsaris, urzędnicy ceſarzow Rzymſkich, wybierali po prowincyach podatki należące do ſkarbu ceſarſkiego.

Pro-Datarius, kiedy funkcya Dataryuſza, kardynałowi powierzona ieſt, na ten czas bierze tytuł: *Prodataryuſza.* Prałat tąż funkcyą zaſzczycony nazywa ſię dataryuſzem, *patrz* dataryusz.

Pro-Dictator, po przegraney nad ieziorem Trazymeny batalii przeciw Annibalowi, gdy konſul Flaminiusz zginął, a kollega iego przeciw Francuzom woiował, chcąc lud Rzymſki poſtanowić dyktatora, dla tego, iż nie mogł być przez przytomnego konſula, według prawa mianowany, na ten raz poſtanowił urzędnika maiącego władzę dyktatorſką, nazwiſko iego iednak odmienił nieco; nazywaiąc go pro-dictator.

Prodicus, herſzt ſekty Adamitow w drugim wieku, twierdził, iż wſzelkie rodzaie lubieżności nie ſą grzechem.

Prodomii, bożkowie u pogan ſtrażnicy fundamentow domu; nazywano ich także *dii veſtibulares.*

Profectitium peculium, w prawie zbior albo zarobek ſyna, z pieniędzy od rodzicow danych pochodzący.

Professor albo nauczyciel, ktory w publicznych ſzkołach trzyma katedrę, daiąc lekcye uczącym ſię nauk, albo kunſztow wolnych.

Professya, wyznanie publiczne wiary. W zakonach *profeſſya* znaczy oświadczenie uroczyſte zachowania ſzlubow zakonnych. Poſpolicie po czaſie proby albo nowicyatu naſtępuie profeſſya, ktora oſobę profeſſa nierozdzielnie do zgromadzenia zakonnego przyłącza.

Rożne ſą w zakonach wyznaczone czaſy do profeſſyi uroczyſtey, naypoźniey ſię u Jezuitow czynić zwykła.

Prolatio rerum, w dawnym Rzymſkim prawie znaczyło, zawieſzenie na czas iaki wſzyſtkich ſpraw publicznych. Kiedy Juliusz ceſarz wſzedł z woyſkiem w Włoſkie kraie, ogłoſzona była przez ſenat *rerum prolatis* co znaczyło wielkość niebeſpieczeńſtwa Rzeczypoſpolitey.

Proletarii, tak nazwani byli u Rzymian nayubożſi obywatele, ktorych maiętność niewynoſiła 1500 ſrebrnikow. Rożnili ſię tym nazwiſkiem od innych żadnego maiątku nie maiących, a przeto zwanych *capite cenſi.*

Prolocutor albo Orator, w izbie parlamentowey kroleſtwa Angielſkiego nazywa ſię ten, ktory zagaia. Urząd ten w wyżſzey izbie ieſt arcybiſkupa Kantuaryiſkiego, w niżſzey z pomiędzy poſłow obierany bywa.

Prolog, ieſt nakſztałt przemowy przed teatralnemi drammatami, dawnieyſi autorowie częściey zażywali prologow, ktore teraz ile mniey do reprezentacyi i wzruſzenia umyſłow; a bardziey paſſyi potrzebne, zaniedbane ſą.

Prokop (Procopius), hiſtoryk Grecki za panowania Juſtyniana ceſarza, był ſekretarzem Bellizaryuſza. Xięgi iego zawieraią w ſobie woynę z Perſami, Gotami i Wandalami, ktorych że był po większey części świadkiem, toż ſamo przytwierdza rzetelność powieści iego. Nie można podobnego dać zdania o iego ſekretney hiſtoryi Juſtiniana, ta bardziey ſię zda być paſzkwilem, niżeli hiſtoryą.

Prokop (Raſe), czech, z razu do duchownego ſtanu aplikowany, porzuciwſzy pierwſze przedsięwzięcie, ſtał ſię nierozdzielnym potym towarzyſzem, na koniec naſtępcą ſławnego Zyſki herſzta Huſſytow. Jego duchem natchnięty ſtał ſię w dalſzych czaſiech tyranem nieznośnym nie tylko oyczyzny ſwoiey, ale i przyległych państw, ogniem i mieczem plądruiąc kray, i niſzcząc zdobyte miaſta. Na koncylium Konſtancyeńſkim był z niektoremi ſektarzami ſwoiemi, ale widząc, iż na iego zdaniu przeſtać nie chcieli zgromadzeni oycowie, rozżarzony, tym bardziey wywierał okrucieńſtwa, na koniec w potyczce przywodząc ſwoich do boiu, śmiertelnie raniony, w krotce życia dokonał roku 1434.

Promalacterion, pierwſza izba albo gmach dawnych łazien, w niey maiący ſię kąpać, zdatne do tego czynili przygotowania, namaſzczaiąc ſię albo ocieraiąc.

Prometheusz, według baiek mitologicznych uformował z ziemi poſtać człowieka, a doſtawſzy ukradkiem ognia niebieſkiego, natchnął go duchem. Uformowana była tym ſpoſobem niewiaſta Pandora, ktorey Jowisz dał kubek napełniony dolegliwościami, ten otworzony, uczynił świat ſiedliſkiem utrapienia.

nia. Nienaſycony tą zemſtą Jowisz, Prometheuſza do gory Kaukazu Wulkanowi przykować kazał, i tam poſtawił ſępa, ktory ſzarpiąc iego wnętrzności, uſtawiczne zadawał mu męczeńſtwa.

Promotor, w duchownym prawie nazywa ſię ten, ktory ſtaie w ſądzie imieniem iuryzdykcyi, iako Fiſcalis. Według kanonu zboru Laodyceńſkiego, archidyakon każdy był *omnium negotiorum Eccleſiaſticorum promotor*.

Promulgatio, obwieſczenie urzędowne wyrokow prawnych, iſtotnie potrzebne do nadania im mocy obowiązuiącey.

Pronuba, u Rzymian tak ſię nazywała niewiaſta przełożona nad obrządkami weſelnemi. W poſpolſtwie naſzym ten zwyczay zdaie ſię trwać w obraniu ſwata i ſwachy.

W mitologii nadawano przydomek pronuba Junonie, iako bogini i patronce małżeńſtw.

Propaganda, kongregacya kardynałow w Rzymie, maiąca zwierzchność nad miſſyami całego świata, i obmyślaiąca ſpoſoby utrzymywania onych. Prefektem tey kongregacyi ieſt kardynał, ſekretarzem prałat. Dom w Rzymie ieſt oſobliwy, gdzie ſchadzki tey kongregacyi czynione bywaią, i młodzież na to wybrana ćwiczy ſię, aby w czaſie ſpoſobiła ſię do miſſyi zagranicznych. Drukarnia propagandi, ma charaktery wſzyſtkich prawie ięzykow, i niemi drukuią według potrzeby xięgi do rozmaitych miſſyi ſłużące.

Propitiatio, przebłagalnia; ofiara mſzy świętey takową ma definicyą będąc błagalną.

Propitiatio, błagalna, uroczyſtość u dawnych Zydow odprawowała ſię w mieſiącu Tyzry, to ieſt: w Septembrze. Uroczyſtość ta poſtanawiona była na pamiątkę darowaney przez Boga winy Izraelitom za ulanie na puſzczy cielca złotego, w ten czas kiedy Moyżesz na gorze Synai przykazania Boże odebrał.

Propitiatorium (błagalnia), tablica złota położona na Arce przymierza, na ktorey było dwoch Cherubinow z złota ulanych w poſtaci upokorzoney, ſkrzydłami rozpoſtartemi zakrywali błagalnią. Z mieyſca tego wychodziły Boſkie wyroki, a kapłan wielki raz tylko co rok wſtępował ad ſancta ſanctorum w dzień pokutny oczyſzczenia, i czynił błagalną za lud ofiarę.

Propina, tak ſię nazywa w kancellaryach Rzymſkich, darowizna albo retributio, należąca ſię kardynałowi, za prekonizacyą beneficyow w konſyſtorzu.

Pro-

Propontis albo **Propontidos**, odnoga morſka między Helleſpontem a morzem czarnym zwanym Pontus Euxinus. Rożne ta odnoga miała nazwiſka, iako to: *Bebricium mare. Mare Thracium;* naypoſpolicіey teraz od kraiowych nazywa ſię: *Mare di Marmara.*

Propositio, propozycya tak w kraſomowſtwie, iako i w rymotworſtwie, wyłuſzczenie związłe tego, o czym naſtępuiący dyſkurs traktować ma.

Propositionis panes (chleby propozycyi), świeże ſtawiano na ſtole złotym przed Arką przymierza. Dwanaście ich zawżdy być muſiało. Odmieniane bywały w dzień Sabathu. Kapłanom tylko ſamym godziło ſię ich pożywać, w potrzebie iednak zgłodzonego Dawida kapłan wielki niemi poſilił.

Proprietarius, w prawie nazywa ſię dziedzic rzeczy, maiący moc zupełną według woli ſwoiey nią dyſpenſować.

Prorok, oſoba natchnięta od Boga do przepowiedzenia rzeczy przyſzłych. W narodzie Izraelſkim Bog wielu, tym nie poſpolitym darem obdarzył. Zwano ich widzącemi, tak ſię albowiem wykłada Hebrayſkie nazwiſko *Roe.*

Liczba prorokow, ktorych proroctwa w piśmie świętym ſą zachowane, ieſt 16. Z tych cztere ch ieſt większych: Izaiasz, Jeremiasz, Ezechiel, Daniel, mnieyſzych dwunaſtu, Ozeas, Joel, Amos, Abdias, Micheas, Jonas, Nahum, Habakuk, Sophonias, Aggeas, Zacharias, Malachias.

Proscriptio, wyrok wſkazuiący na karę obywatelow. Nazwiſko tego wyroku ſławne było w Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey przy ſamym iey ſchyłku. *Zbyt* mocni obywatele czyniąc ſię herſztami partyi, przeciwnikow ſwoich do oſtatniego punktu prześladowali. Ztąd poſzły preſkrypcye wſkazuiące na śmierć i dobr konfiſkacyą wſzyſtkich przeciwney partyi adherentow. Naypierwſzy okrucieńſtwa tego wynalezca Sylla, wydał dekret preſkrypcyi wſkazuiąc na śmierć 40 ſenatorow, z ſtanu zaś rycerſkiego 1600. We dwa dni potym znowu 40 ſenatorow na śmierć wſkazał i wielką liczbę naybogatſzych obywatelow, a iak mowi Saluſtyusz: *neque prius jugulandi fuit finis, quam Sylla omnes ſuos divitiis explevit.*

Druga ſławna preſkrypcya była za tryumwiratu Auguſta Antoniuſza i Lepida. Smierć Cycerona przez nią uiſzczona ſławę Auguſta ćmić będzie w nayodlegleyſzey potomności.

Dawano nazwiſko preſkrypcyi tak u Grekow iako i Rzymian wygnania

gnania z kraiu, zakazuiąc winowaycy w właſney oyczyznie używania wody i ognia, taki albowiem zwykł bywać formularz dekretu.

Proselita, tak ſię nazywać zwykli ci, ktorzy uznawſzy błędy wiary, w ktorey przedtym zoſtawali, nawracaią ſię, do wſpołeczności kościoła prawowiernego przyſtępuiąc.

Prosper (święty), ſekretarz świętego Leona papieża, piſał wiele przeciw Semipelagianom broniąc naukę świętego Auguſtyna. Inne iego piſma razem zebrane, nie raz z druku wychodziły. Chronika iego ieſt ſzacowna. Umarł około roku 460.

Prosper, Afrykańczyk żył za czaſow ſławnego Kaſyodora. Chroniąc ſię od Wandalow, ktorzy Afrykę opanowali, oſiadł we Włoſzech. Napiſał xięgę wielce ſzacowną i doſkonałą: *De vocatione gentium.*

Protagoras, uczeń Demokryta rodem z miaſta Abdery, po śmierci miſtrza ſwego, otworzył w Atenach ſzkołę, ale ſentymenta iego zbyt śmiałe względem opatrzności, w prawiły go w podeyrzenie Atheizmu. Dla tey przyczyny wygnany z Aten, i xięgi iego bezbożne na ſtos wſkazane.

Proteusz, boſtwo morſkie ſyn Neptuna i Phenicyi ſławny w mitologii rozlicznemi przemianami, iako też przymiotem poznania i przepowiedania rzeczy przyſzłych.

Prosodia, w grammatyce, ſpoſob wyrażenia regularnego ſyllab ſkładaiących ſłowa. W ięzyku zaś Łacińſkim w ſzczegulności znaczy ſpoſob wymawiania ſłow z uwagą na ich ſkrocenie lub przedłużenie z czego ſztuka rycerſtwa w tym ięzyku ſkłada ſię.

Prosonomasia, figura retoryki podobna do Paronomazyi, zawiſła na zbiorze dźwięku podobnego w rożnych ſłowach: *is vere conſul eſt qui Reipublicæ ſaluti conſulit. Cum lectum petis de letho cogita* &c.

Prosopeia, iedna z nayznamienitſzych figur kraſſomowſtwa, wzruſza umyſły, i duchem prawie wieſzczym natchnięta, zdaie ſię wychodzić z zwyczaynego ſpoſobu mowienia. Naywięcey używana bywa do wzniecenia paſſyi w ſłuchaczu, oſobliwie zaſtraſzenia lub admiracyi.

Prosographia, żywy opis wyſtępkow, cnot lub dzieł ludzkich.

Prostratio, naypokornieyſzy rodzay czczenia, uniżeniem ſię do ziemi. W obrządkach kościelnych takowa adoracya częſtokroć ſię używa.

Pro-syllogismus, ſpoſob argumentowania zawieraiący w ſobie pięć propozycyi w dwoch ſyllogismach.

Protapostollarius, urzędnik duchowny w kościele Greckim, pierwſzym był między ſubdyakonami.

Prothasis, figura kraſomowſtwa i poezyi definiowana od Skaligera: *In qua proponitur & narratur ſumma rei ſine declaratione.* W poezyi według Donata; *primus actus fabulæ, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur ad populi expectationem tenendam.*

Protector, nazwiſko nadane niektorym prerogatywom i urzędom, tak w Anglii Kromwell po exekucyi Karola I. monarchy ſwego, ſtawſzy ſię oyczyzny tyranem, a boiąc ſię tego, aby tytuł monarchy nie odrażał partyzantow, przywłaſzczył ſobie i nadał tytuł protektora Rzeczypoſpolitey Angielſkiey.

W Rzymie kardynałowie maiący ſobie zlecone od monarchow ſprawy kościelne państwa ich, biorą tytuł protektorow tych koron.

Protestanci, nazwiſko dane ſektarzom Luthera, w ten czas gdy uczynili ſolenną proteſtacyą przeciw wyrokom ſeymu rzeſzy Niemieckiey w Spirze roku 1529.

Protestacya, krok urzędowny w prawie, przeciwko podeyściu, gwałtom lub krzywdzie uczynioney.

Protokoł, xięga w ktorey zamykaią ſię tranzakcye urzędowne.

Protonotaryusz, urzędnik niegdyś u ceſarzow, pierwſze maiący mieyſce między dworſkiemi piſarzami. Protonotaryuſzowie ſtolicy apoſtolſkiey, poſtanowieni nayprzod byli od świętego Klemenſa papieża dla ſpiſywania dzieiow męczeńſkich. — Dotąd oprocz znaczney liczby pomnieyſzych w kancellaryi Rzymſkiey, ieſt 12 protonotaryuſzow zwanych participantes. Ci ſą prałatami i expedyuią akta ſpraw nayznakomitſzych.

Protoplasta, albo pierwſzy ſtworzony przydomek nadany Adamowi.

Prothospatarius, urzędnik dworu Konſtantynopolitańſkiego, wodzem był gwardyi Spathariorum żołnierzy tak nazwanych, od mieczow ktore noſili.

Prothosyncellus, w duchowieńſtwie ieden z pierwſzych dygnitarzow katedralnych.

Protothron, w kościele Greckim biſkup pierwſzy w randze po Metropolitanach i patryarchach, czaſem iednak i arcy-biſkupi bywali protothronami.

Prothesis, u Grekow ołtarz na ktorym chleb i wino do ofiary mſzy świętey przygotowane ſtawiano.

Providentia, Rzymianie czcili opatrzność pod nazwiſkiem oſobliwego boſtwa.

Provincia (Provenæ), kraina nadmorſka należąca do kroleſtwa Francuſkiego, miała niegdyś udzielnych ſwoich hrabiow, z tych oſtatni Karol umieraiąc roku 1481, państwo ſwoie Ludwikowi XI krolowi Francuſkiemu teſtamentem zapiſał. Stołeczne miaſto Prowencyi Aix, Marſilia i Toulon, ſławne ſą portami na morzu śrzodziemnym.

Prowincya, w geografii nazywa ſię część krainy znaczney ſkładaiąca powſzechność znamienitego państwa. Nazwiſko prowincyi poſzło od Rzymian, wyznaczali tym ſpoſobem krainę zawoiowaną, hołdowniczą, płacącą włożony na ſiebie haracz. Teſtus czyni definicyą kraiow podległych Rzymianom pod tytułem prowincyi, mowiąc: *Provincia proprie dicitur regio, quam populus Romanus provicit, ideſt ante vicit.*

Prowincye u Rzymian były deſtynowane tytułem konſularnych, ponieważ po ſkończonym czaſie urzędu ſwego dawane były konſulom, ktorzy natychmiaſt brali tytuł pro - konſulow. Takowych prowincyi za czaſow Juliuſza ceſarza było ſiedm: Hiſzpania citerior, i Hiſzpania ulterior, Gallia Ciſalpina, Gallia Tranſalpina, Sclavonia z Dalmacyą, Cilicya, Syrya.

Ludzkość Rzymſkiego rządu oſzczędzała podbitym kraiem hańbę iarzma; z tey przyczyny Piliniusz wyznaczonemu Grecyi gubernatorowi przypomina, żeby ſię ile możności łaſkawie obchodził z Grekami: *Quibus reliquam umbram & reſiduum libertatis nomen eripere durum, ferum, barbarumque eſt.*

Prowincye ſprzymierzone, tytuł takowy ma Rzeczpoſpolita Hollenderſka, od roku 1579, gdy przeciw Hiſzpańſkiey przemocy ſiedm prowincyi Niderlandu przyſięgą ſtwierdziły wzaiemny ſoiusz. Siedm te prowincye dotąd ſkładaiące powſzechność państwa Rzeczypoſpolitey ſą: Geldrya, Hollandya, Zelandya, Utrecht, Fryzya, Oberiſla, Groninga: *patrz* Hollenderſka Rzplta.

Prowincyał, w zgromadzeniach zakonnych nazwiſko przełożonego nad wyznaczonemi prowincyi klaſztorami, konwentami, lub kollegiami.

Provisor, w dawney hierarchii kościelney tak bywał nazwany urzędnik maiący adminiſtracyą dobr duchownych; według prawney definicyi: *Proviſor quia providet bonis & prædiis eccleſiæ.*

Univerſitates i inne uczone zgromadzenia maią także ſwoich prowizorow, ktorych obowiązek mieć baczność na utrzymanie przywileiow nadanych zgromadzeniu.

Provisio, w prawie świeckim i duchownym wielorakie ma tłumaczenie, w powſzechności ieſt dziełem iurydycznym opatruiącym rzecz iakową.

Proviſio bierze ſię czaſem za poſſeſſyą w prawie świeckim, kiedy proviſionaliter temu, ktory zdaie ſię mieć pozor prawności przyſądza ſię rzecz tym czaſem, nim ſię lepiey na fundamencie dokumentow iſtność prawego dziedzictwa, lub należytey poſſeſſyi dowiedzie.

Provisio alimentaris, przyſądzenie ſummy na wyżywienie przyſzłego dziedzica lub małżonki ſeparowaney.

Provisio, w materyach beneficyalnych prawa duchownego ieſt nadanie przez kollatora prawa dzierżenia beneficium wakuiącego, *patrz* Prezenta.

Provisio per commendam, ieſt nadanie beneficium zakonnego xiędzu świeckiemu.

Prowizye, w Rzymſkiey kancellaryi wielorakiemi ſpoſoby według okoliczności odprawiać i expedyować ſię zwykły, podaie poſtuluiący memoryał, w ktorym wyraża nayprzod beneficium, ktorego żąda ſwoy ſtan, ſpoſob iakowym to beneficium wakuie, nakoniec dyspenſy, ieżeli ich potrzebuie. Prowizye takowe otrzymane zowią ſię, ſignaturæ.

Provio cuius prius, w kancellaryi Rzymſkiey nazywa ſię w ten czas, kiedy poſtuluiąca oſoba, powtorną łaſkę otrzymuie.

Provisio in forma dignum, ieſt kiedy ſię daie z kondycyą, ieżeli poſtuluiący od własnego ſtarſzego godnym łaſki będzie uznany, nazwiſko te wzięte od formularza aktu prowizyi: *Dignum arbitramur &c.*

Provisio in forma gratioſa, ieſt na fundamencie wiadomości o życiu, nawet i o obyczaiach chwalebnych, ktorym łaſka papiezka ſtaie ſię uroczyſtą nadgrodą.

Provisio per obitum, po śmierci dawnego poſſeſſora.

Provisionaliter, termin prawny znaczący doczeſne opatrzenie, lub wyrok nieoſtateczny.

Prowizya, w prawie zyſk od ſummy pożyczoney, wracaiący ſię pożyczonemu. Nad miarę wyciągniony, ſtaie ſię lichwą. Prawa państw uſtanowiły według okoliczności miarę prowizyi, a na lichwiarzow obmyśliły ſurowe kary.

Prudentius (Aurelius Clemens), ſławny wierſzopis Chrześcianin, żył za czaſow Theodozyuſza wielkie-

kiego cesarza, od ktorego rożnemi urzędami w woyſku i na dworze ſwoim był ozdobiony. Niektore iego piſma wieku naſzego nie doſzły, iako to: poema o ſtworzeniu świata. Te ktore pozoſtały ſą: Pſychomachia albo ſprzeczka umyſłu. Cathemerinon, to ieſt hymny na cały rok. — Pochwały męczennikow.— Apotheoſis przeciw kacerzom. — Hamartigenia. — Enchiridion veteris & novi teſtamenti.

Prussy, kray nad morzem Baltyckim graniczący od południa z Polſką i xięſtwem Litewſkim, od wſchodu z xięſtwem Zmudzkim, od zachodu z Pomeranią. Obywatele Pruſs w pogańſtwie zanurzeni żyli na wzor dawnych Scythow, ktorych krainy pułnocne Azyi i Europy byli ſiedliſkiem.

Roku 1240. Konrad xiąże Mazowiecki naiazdami uſtawicznemi Pruſakow zaczepiony, chcąc kraiom ſwoim dziedzicznym przynieść ſpokoyność, ſprowadził na fundamencie bulli papiezkiey krzyżakow, ktorzy opanowawſzy kray pod miſtrzem Hermanem de Salza, miaſta i zamki budować zaczęli, a wydzieliwſzy na kongresſie Toruńſkim roku 1241. trzecią część kraiu zawoiowanego biſkupom Warmińſkiemu, Sambieńſkiemu i Pomezańſkiemu, do tego ſtopnia mocy pod naſtępuiącemi miſtrzami przyśli, iż śmieli ſię targnąć przeciw kroleſtwu Polſkiemu. Zwyciężeni od Władyſława Jagiełły roku 1410, nakoniec od Kazimierza IV ſyna iego, bardziey ieſzcze uciśnieni, zbuntowanym poddanym nieznośni, połowę pańſtw zawoiowanych, to ieſt woiewodztwa Chełmſkie, Malborſkie, Pomorſkie, Polſzcze uſtąpić muſieli, ſami ſię kontentuiąc połową kraiu na pułnoc leżącego, gdzie przenioſſzy ſtolicę z Malborga, w Krolewcu oſiedli, i te miaſto ſtało ſię rezydencyą wielkiego miſtrza.

Kray Pruſki przyłączony do Polſki obwarował ſobie przez inſtrument maiący tytuł reciproca ſponſio, przywileia ſwoie. Tak względem podatkow i indygenatu, i lubo częſtokroć uſiłowała Rzeczpoſpolita Polſka wciągnąć Pruſakow w powſzechność niedyſtyngwuiącego ſię rządu, znaleźli zawzdy obywatelow tey prowincyi ſtałych i niewzruſzonych w utrzymaniu dawnych ſwoich ſwobod i przywileiow.

Generał Pruſki, albo zgromadzenie całych Pruſs, ſkładało ſię z ſenatu, rycerſkiego ſtanu, i miaſt przednieyſzych. Senat Pruſki pod prezydencyą biſkupow Warmińſkich złożony był z biſkupa Chełmińſkiego, Malborſkiego, Pomorſkiego woiewodow, Chełmińſkiego, Elblągſkiego, Gdańſkiego kaſztelanow, i podſkarbiego ziem Pruſkich. Delegowani po dwoch od miaſt większych Torunia, Elbląga i Gdańſka, mieli mieyſce w ſenacie.

Miaſta mnieyſze, w ktorych liczbie Malborg pierwſze ma mieyſce, przyſyłały ſwoich delegatow na generał, przekładaiących onych żądania.

Część pozoſtała Krzyżakom Pruſs, rowna prawie Polſkiey, rządzona była przez wielkich miſtrzow do czaſow Alberta margrabi Brandeburſkiego, ktory chwyciwſzy ſię Luterſkich maxym miſtrzeńſtwo złożył, a przez fawor Zygmunta I krola Polſkiego, ktorego był wnukiem, inweſtyowany xiążęciem Pruſkim świeckim ſub titulo feudi; od tego nakoniec ta familia roku 1657 uwolniona. Za panowania Fryderyka III. reſztę Pruſs pod moc ſwoią roku 1773 zagarnęła.

Naypierwſzy z xiążąt domu Brandeburſkiego Fryderyk roku 1701 tytuł krola Pruſkiego ſobie nadał, w Krolewcu koronowany, ſyn iego Fryderyk Gwilhelm umarł roku 1740. Fryderyk III. panuie.

Kray ten przez ſytuacyą ſwoią i ſpławy rzek ſpoſobny do handlu, obfituie w rozmaite natury produkcye. Zuławy albo niziny nadmorſkie przemyſłem obywatelow wydobyte, a ſypanemi przez Krzyżakow groblami od zalewow Wiſły wolne, wielką obfitość i ozdobę przynoſzą. Burſztyn nad brzegami morza zbierany zaſzczyca i bogaci handel kroleſtwa Pruſkiego. — Rzeki pryncypalne Pruſs, Wiſła, Pregel, Niemien, Drweńca.

Pruth, rzeka biorąca początek w gorach Karpackich wpada w Dunay nie daleko uyścia tey rzeki w morze czarne. Nad brzegami tey rzeki roku 1711. Piotr wielki car Moſkiewſki otoczony woyſkiem Tureckim w oſtatnim był niebeſpieczeńſtwie, uwolniony z niego radą i przemyſłem małżonki ſwoiey Katarzyny, traktat z Turkami zawarł, mimo naywiękſzą uſilność i ſprzeciwienie ſię aktualnie w obozie Tureckim zoſtaiącego Karola XII. Szwedzkiego krola.

Prytaneum, gmach publiczny w Atenach i innych miaſtach Greckich, gdzie nakładem publicznym czyniono bieſiady; w tymże mieyſcu odprawowane bywały ſądy. Naywiękſza w Atenach dyſtynkcya bywała dla obywatelow, gdy nakładem publicznym w prytaneum żywieni byli. Ztąd Sokrates ſpytany od ſędziow iakiegoby ſię dla ſiebie loſu ſpodziewał, rzekł,

rzekł, abym żył żywiony w prytaneum.

Prytanes byli urzędnicy publiczni w Atenach, zasiadali w prytaneum, do nich należało mieć baczność na opatrzenie żywności i bespieczeństwa publicznego, niektore sprawy do ich sądu należały.

Przedborowski (Jan), jest w druku od niego wydana xiega: Defensio missionis sacerdotum in ecclesia Romana apposita dissertationi Jacobi Zaborovii, Crac: 4to 1616.

Przemyśl, miasto stołeczne w ziemi swoiey woiewodztwie Ruskim nad rzeką Sanem, ma swoiego biskupa fundowanego od Ludwika krola. Katedra Przemyska złożona iest z 7 prałatow i kanonikow 10.

Przerębski (Jan), arcy-biskup Gnieźnieński prymas, w szkole Gnieźnieńskiego Samuela Macieiowskiego sławnego biskupa Krakowskiego tyle korzystał, iż pochwałami iego nayrzystał, iż pochwałami iego nayzacnieysi wiekow tamtych pisarze xięgi swoie zagęścili. Kardynał zaś Hozyusz takowe o nim dał zdanie: *Vir magno ingenio, prudentia, doctrina, vitæ honestate, sacrarumque litterarum peritia, insignis.* Nim na arcy-biskupstwo wstąpił, z wielką chwałą narodu sprawował urząd podkanclerski.

Przetocki (Jacek), Xięgi od niego pisane: Prorok Gdański. O śmierci Chrystusowey rozmyślania.

Przydomek, pochodzi od słowa pierwiastkowego: dom, znaczącego rod, pokolenie, lub nazwisko. Wzięte iest dla pokazania rożności iedney familii rozrodzoney, albo dla oznaczenia, z ktorego kto przodka pochodzi. Dawnych czasow, iedni od herbow brali nazwiska, iako to: Ciołkowie; ielitczykowie, toporczykowie &c. drudzy od nazwisk herbow imiona dostawali, iako to: Korybudowie, Ładowie, Bogoriowie. Dowodem tego iest statut Kazimierza wielkiego, ktory w niedostatku rodzonych braci, stryiecznych lub innych, iednegoż kleynotu i herbu, po zmarłym bezdzietnie do dziedzictwa wzywa. Gdy za czasem iednego herbu familie znacznie się rozradzać poczęły, przybierały sobie dla rożnicy nowe nazwiska z rożnych przyczyn, a mianowicie od osiadłości swoich, iako to: Karczewscy, Wiśniowieccy, Zamoyscy &c. co znaczyło: Pan Karczewa, Wiśniowca, Zamościa. A dawne z herbow nazwiska zostały przydomkami oznaczaiącemi z iakiego kto źrzodła pochodzi. Wszakże nie wszystkie przydomki od herbow swoy początek wzięły; nie zwyczayny iakowy postępek, czy to chwalebny, czy naganny, a czasem przypadek, lub przyrodzona iaka wada, rownie iako i ułomność, nie iednego przydomku stała się przyczyną, ztąd pochodzą: kiełbasa, figa, kresa, i inne, ktore w statucie nawet i dyplomatach nie są nawet zamilczane.

Nie mało iest familii maiących po kilka razem przydomkow, z przyczyn wyżey wyrażonych onym nadanych. Niektore tak są dzikie, że od wyrażenia onych uczciwość wstręt czuie.

To co się o przydomkach mowiło, obiaśnia się przykładem. Nieiakiś szlachcic z herbu i nazwiska *Saryusz*, tak ciężko był pod czas potyczki raniony, że ielita z niego wypływały. Krol na pamiątkę iego przypadku, dodał do herbu *Saryusz*, *ielita.* Z tey przyczyny następcy iego nazwali się Jelitczykami. W dalszym przeciągu czasu, gdy się ta familia rozrodziła, ieden z niey od wsi za mostem leżącey Zamoyskim nazwany, stał się przodkiem sławney u nas familii; herby zaś Saryusz i Jelita zostały przydomkami.

Procz nazwisk i przydomkow miewali niektorzy Polacy dodawane sobie od ludu *przezwiska*, iż tak śmiem rzec, co Francuzi nazywaią: *Sur nom* albo *sobriquet*, naprzykład: Bolesław śmiały, krzywousty. Henryk brodaty. Radziwiłł sierotka &c. Rożnica między temi przezwiskami i przydomkami iest ta, iż przydomek spływał na następcow, a przezwisko iedney szczegulnie osobie służyło.

Przyłuski (Jakub), pisarz ziemski Krakowski, porzuciwszy wiarę i stan kapłański, iuż będąc proboszczem Mościckim według świadectwa Starodubowskiego, żonę poiął, i nayprzod był vices-gerentem grodzkim Krakowskim, daley pisarstwa ziemskiego urzędem zaszczycony został. Oprocz statu, ktory iego staraniem i pracą w Krakowie roku 1553 wyszedł pod tytułem: Statutorum R. P. collectio, pisał ieszcze: Orationem in obitum Sigismundi I. — Librum de legatione. — Epistolas familiares. — Poemata varia.

Przyłuski (Balcer), są w druku iego panegiryki: In ingressu And. Gębicki Ep: Luc: 1639. — Oratio gratulatoria Vlad: IV. victoriæ de Moschis. — Carmen funebre patrium in funere Alex: Radziwiłł mareschalci Lith: 1630.

Przywiley, nadanie prerogatywy lub mienia przez osobę lub iuryzdykcyą prawem do tego authoryzowaną.

Pstrokonski (Maciey), kanclerz wielki koronny, biskup Przemyski, umarł

umarł Kuiawſkim roku 1609, wieku 56. Mąż talentami, wiadomością intereſſow publicznych, ſtałym ku monarſze ſwemu przywiązaniem znamienity. Zycie iego opiſał Staniſław Łubieńſki biſkup Płocki.

Psalm, nazwiſko z Greckiego wzięte pieśni nabożney. Według Auguſtyna świętego ta była między kantykami a pſalmami rożnica, iż tamte przez ſię śpiewane bywały, pſalmy zaś z muzyką inſtrumentalną śpiewano.

Xięga pſalmow ieſt policzona między kanoniczne piſma święte, liczba w niey pſalmow 150. Autorem pſalmow, oycowie święci uznaią Dawida krola, były iednak niektorych zdania, iż nie wſzyſtkie tego świętego krola ſą kompozycyi, iakoż na tytułach niektorych pſalmow ſą wyrażone nazwiſka autorow: Apſach, Core, Edith, Ethan. Niektore wſpominaią o Dawidzie z pochwałami, ſą też ſtoſuiące ſię do niewoli Babilońſkiey.

Xięga pſalmow nazywa ſię pſałterzem, pſałterz tłumaczenia Jana Kochanowſkiego, ugruntował reputacyą wielkiego tego poety.

Psycha, według mitologii małżonka Kupidyna, allegorycznie z Greckiego znaczy duſzę. Malowała ią ſtarożytność z motylowemi ſkrzydłami, przez co dali poznawać lot byſtry wzruſzenia umyſłu i myśli ludzkich.

Psychagoges, u Grekow kapłan albo czarnoxiężnicy czczący manes, albo duchy zmarłych.

Psychologia, część metafizyki traktuiąca o właſnościach duſzy.

Psychomancia, rodzay czarnoxięſtwa zaſadzaiący ſię na wywołaniu dusz, i radzeniu ſię onych. Piſmo święte przykład takowego czarnoxięſtwa daie w oſobie czarownicy, lub Pythoniſſy w Endor na żądanie Saula wywołuiącey duſzę Samuelową.

Ptolomaida, miaſto Egiptu fundowane od Ptolomeuſzow, ſławne zborem roku 411, tam odprawionym pod prezydencyą Senezyuſza.

Ptolomeusz, nazwiſko powſzechne krolow Egipſkich pochodzących z familii Laguſa pierwſzego po śmierci Alexandra wielkiego krola tego państwa, było ich wſzyſtkich dwunaſtu od Ptolomeuſza oſtatniego zwanego Dyonizyusz brata Kleopatry, ten woiuiąc z Juliuſzem ceſarzem zginął, w Nilu utopiony roku 46 przed narodzeniem Chryſtuſowym.

Chronologia krolow Egiptu.

Ptolomeusz I. Lagus, miał ſobie dany przydomek Soter, panował lat	40.
Ptolomeusz Philadelphus lat	37.
Ptolomeusz Everteges	26.
Ptolomeusz Philopater	17.
Ptolomeusz Epiphanes	32.
Ptolomeusz Philometor	35.
Ptolomeusz Phyſcon	28.
Ptolomeusz Lathurus	17.
Ptolomeusz Alexander I.	10.
Ptolomeusz Alexander II.	15.
Ptolomeusz Auteles	14.
Ptolomeusz Dyonizyusz	5.

Ptolomeusz Soter, ſyn Laguſa ieden z wodzow woyſk Alexandra wielkiego, wſzyſtkich woien tego bohatyra był nierozdzielnym towarzyſzem; po śmierci tego monarchy, obrany nayprzod rządzcą Egiptu, imieniem pozoſtałey Alexandra familii rządził kray ſobie powierzony. Gdy zaś brat i ſyn Alexandra żyć przeſtali, krolem Egiptu okrzykniony; z Antygonem i Demetryuſzem niegdyś towarzyſzmi ſwemi długą woynę prowadził. Zwycięzca w batalii Ipſus, gdzie Antygon z ſynem Demetryuſzem zginął, reſztę dni życia, ſyt ſławy w pokoiu przepędził. Umarł roku przed narodzeniem Chryſtuſa 283, wieku 95, panowania 40.

Ptolomeusz Philadelphus, ſyn pierwſzego, miłością nauk, protekcyą uczonych, zebraniem nayliczniey ſzey w świecie biblioteki, imię ſwoie ſławnym, pamięć ſzacowną potomności uczynił. Umarł roku przed narodzeniem Chryſtuſa 246, panował lat 37, mieſięcy 8. Za iego ſtaraniem naſtąpiło tłumaczenie ſtarego teſtamentu na Grecki ięzyk 72 tłumaczow.

Ptolomeusz Claudius, ſławny aſtronom, autor ſwoiego ſyſtema, urodził ſię w Peluzyum mieście Egipſkim za panowania Adryana ceſarza około roku 138. O czaſie śmierci iego i okolicznościach życia, pewney wiadomości nie masz. Xięgi iego pozoſtałe ſą: Almagæſtum. — Planisphærium. — De Judiciis aſtronomicis.

Syſtema Ptolomeuſzowego treść takowa: czyni rożnicę dwoch powietrz: Niebieſkiego i żywiolnego. Niebieſkie a primo mobili ma wzruſzenie, i innych dzieſięć sfer niebieſkich wzruſza, te ſą dwoiakie krzyſztałowe, firmament i ſiedm planet okrągi albo paſma.

Regio albo powietrze żywiolne ieſt w wydrążeniu nieiakim regionis cæleſtis i zamyka w ſobie cztery żywioły: ogień, powietrze, wodę, ziemię. Ziemia nie wzruſzona wśrzodku okrągu świata ſtoi, powietrze ziemię otacza, a ogniem opaſane ieſt.

Ptolemaitæ, rodzay kacerzow Gnoſtykow, tak nazwany od her-

ſzta ſwego Ptolomeuſza. Uwłoczył prawdzie piſma świętego twierdząc, iż nie wſzyſtkie z natchnienia Bożego pochodziło.

Publikan (Publicanus), nazwiſko u Rzymian celnikow, zgoła urzędnikow wſzyſtkich, ktorzy wybierali intraty do ſkarbu publicznego.

U Izraelitow w naywiękſzey obrzydliwości byli publikani Rzymſcy, ztąd podobno naybardziey, iż przez nich czuli podległość ſwoią, a ich nienaſyconemu łakomſtwu opłacać ſię ledwo była można. Ztąd owe ſłowa: *Sit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus. Math. XVII.*

Ze rożne były między publikanami rangi i iuryzdykcyi rożnice, ieſt tego przykład na Zacheuſzu, o ktorym mowi ewangelia, iż był princeps publicanorum.

Publikacya, obrządek prawny przez ktory obwieſzcza ſię ludowi wyrok obowiązuiący w rozmaitych materyach. Publikacya ieſt iſtotną kondycyą do ważności prawa, nie może albowiem być obowiązek bez wiadomości tych, ktorych obowiązuie.

Publius Syrus, aktor i razem autor komedyi niektorych, żył za czaſow Auguſta ceſarza. Sentencye z iego drammatycznych dzieł wyięte zaſłużyły ſobie na powſzechną u potomności approbacyą.

Pudicitas, u Rzymian bogini wſtrzemięźliwości, miała ſwoie świątnicę in foro Boario. Wyobrażali iey poſtać wielce ſkromną i zewſząd zaſłonioną.

Pudłowski (Melchior), ſekretarz krolewſki, ieſt w druku iego. Oratio pro Republica & religione ad magiſtratum Polonorum. — Elegia in obitum Joannis Tarnovii caſtel. Crac. & exercituum ducis 1561.

Puffendorff (Samuel), konſyliarz elektora Brandeburgſkiego, w mieście Saſkim Meyſen urodzony, mąż dowcipu biegłością i wiadomością rzeczy znamienity. W wielu negocyach oſobliwie od dworu Szwedzkiego będąc zażywany dał dowod, że umiał w praktyce zażywać reguł od ſiebie w xięgze ſławney: de officiis hominis & civis napiſaney. Umarł roku 1694 wieku 63. Oprocz wzwyż wyrażoney xięgi, od niego napiſane ſą naſtępuiące: Introdukcya do hiſtoryi, ięzykiem Niemieckim. — Hiſtoria Caroli Guſtavi Sveciæ regis, fol. — Elementorum iurisprudentiæ, libri duo. — De ſphæra morali. — Joannis Meurſiii Miſcellanea laconica. — De Jure naturæ & gentium.

Pugilat, rodzay igrzyſk u dawnych Grekow i Rzymian była to bitwa zapaśnikow pięściami. Pul-

Pulcheria, corka Arkadyuſza ſioſtra Theodozyuſza młodſzego ceſarzow, w młodśći wraz z ſioſtrami, panieńſki ſobie ſtan obrała. Jey rządy pod czas młodego wieku brata, wychwalaią tamtych czaſow piſarze. Gdy zaś brat bezpotomnie zſzedł z świata, zoſtawſzy ceſarzową przybrała ſobie za małżonka Marcyana, i uczyniła go towarzyſzem godności ſwoiey, żyiąc iednak zawżdy w poſzlubioney czyſtości. Jey żarliwość wychwalaią oycowie święci. Umarła roku 454, wieku 56.

Pulei, wierſzopis Włoſki, iego poema Morgante dla wyboru wierſzow i wytwornego ſtylu ieſt w liczbie klaſſycznych tamtego narodu autorow.

Pullarius, u Rzymian nazywał ſię ten z liczby Augurow, ktory karmił kurczęta do wieſzczby poświęcone. Jeśli iedli z apetytem ciaſto umyślnie na to przygotowane i kawałki im z pyſka wypadały, znak był dobry. Jeśli ieść nie chciały, albo wracały ſię do koyca, lub piſzczały, ſądzono te znaki fatalną wrożką. Ciaſto te zwało ſię: *Offa;* obrządek karmienia, *terrepavium;* ſpadek pokarmu z pyſka, *terram pavire;* radość dobrey wrozki, *tripudium ſoliſtimum.*

Pulpitum, u Rzymian tak ſię nazywała część teatru, gdzie aktorowie ſceny drammatyczne odprawiali, ztąd Horacyusz czyniąc wzmiankę o Eſchylu i iego drammatycznych dzieł reprezentacyi, mowi:

Modicis inſtravit pulpitatignis.
Aſt poet.

Pułtusk, miaſto w woiewodztwie Płockim zaſzczycone tytułem xięſtwa i iuryzdykcyą nad okolicami należy do biſkupow Płockich, ktorzy tam maią zamek.

Pułtawa, miaſteczko Ukrainy Roſſyiſkiey ſławne zwycięſtwem Piotra wielkiego nad Karolem XII. roku 1709 otrzymanym.

Pulvinar łoże, ktore zwykli byli ſłać Rzymianie w przybytkach bożyſzcz, i na nich ſkładać poſągi bogow ſwoich. Obrządek ten czyniono na podziękowanie bogom za otrzymane zwycięſtwa, lub inne znaczne pańſtwa pomyślności. Ztąd Cycero mowi: *Ad omnia pulvinaria Devium vota facta.*

Punctum, punkt, w geometryi wielorakie ma rożnice. *Punctum terminans* ieſt oſtatni termin linii. *Punctum continuans*, ieſt wielość punktow nie rozłączonych ſkładaiących linią. *Punctum initians* zkąd linia początek bierze.

Purgatio Canonica, obrządek niegdyś używany w prawie na usprawiedliwienie obwinionego. Kanoniczna zasadzała się na poprzysiężeniu świadkow. Była ieszcze inna *purgatio vulgaris* także prawem pozwolona, iako to przez ogień, gdy winowayca żelazo rozpalone w ręku przez czas zamierzony trzymał, lub w wodzie grążony nie utonął, albo poiedynek na wyprowadzenie niewinności swoiey odprawił. U nas pławienie dawnych czasow czarownic zdaie się być strumykiem tego skażonego zrzodła.

Purificatio (Oczyszczenie), obrządek starego zakonu, przez ktory niewiasty płod męski wydaiące po dni 40, a płod niewieści 80, w kościele Salomonowym stawiały się przed kapłanami i czyniły Bogu ofiarę według przemożności swoiey.

Swięto oczyszczenia matki Boskiey kościoł obchodzi 2 Lutego.

Purim, święto Zydowskie na pamiątkę wybawionego narodu przez Estherę. Purim znaczy los rzucony. Zydzi tę uroczystość z wielką wesołością obchodzą przez dwa dni.

Puritani, sektarze w Anglii rożniący się od panuiącey religii surowością życia i powszechnością pełną hipokryzyi. Jan Knox naycelnieyszym tych fanatykow był herſztem. Kromwell pod pretextem maxym tey sekty własnego monarchy stał się tyranem i oyczyzny własney oppressorem. Po śmierci iego, fanatyzm ten pomału ucichł, i lubo ieszcze ta sekta trwa pod tytułem prezbiteryanow, przecież obostrzona prawami, trzyma się w granicach przepisanych.

Puteanus (Ericius du puy), urodzony w Geldryi ieden z naydoskonalszych pisarzow wieku swoiego, był uczniem Lipsyusza, a przez wiele lat ucząc w Lowanium, tamże życia dokonał roku 1646, wieku 72. Xięgi od niego w rożnych materyach pisane, wielokrotnie z druku wyszły, i sprawiedliwą mu w potomności ziednały sławę.

Puteal, studnia w rynku dawnego Rzymu, przy ktorey nakazane przysięgi w prawie, obywatele odprawiali, trzymaiąc kamień w ręku, i ten na końcu przysięgi rzucano na ziemię mowiąc: *si ego te sciens fallo, ita me eiciat Diespiter bonis, salva Urbe & Arce, ut ego hunc lapidem.*

Była także druga sławna studnia w Rzymie przy świątnicy Faustym zwana Puteal Libonis. Koło niey zgromadzali się bankierowie iak teraz kupcy w giełdach.

Puteolis (Pozzuolo), sławne za Rzymian miasto, osobliwie pałacami przednieyszych obywatelow, portem, i czasem samychże cesarzow rezydencyą. Zrzodła mineralne i wody gorące przez podziemną z Wezuwiuszem kommunikacyą, mieyscu temu dodaią zaszczytu.

Puzyna (Stefan), Jezuita podał do druku xięgę o niepokalanym poczęciu nayświętszey Maryi panny, w wierszu 1737. — Krotkie opisanie czterech części świata, w Lublinie 1730. — Suplement ekonomiki Haura w Warszawie 1730.

Pyanepsie, uroczystość Ateńska odprawuiąca się w Październiku, postanowiona przez Tezeusza na cześć Apollina.

Pylagores, tak się nazywali posłowie miast Greckich na ziazd Amphiktyonow wybierani.

Pyrgoteles, snycerz sławny, żył za czasow Alexandra wielkiego, i iemu tylko ten bohatyr, posągi swoie ryć z marmuru pozwolił, tenże dawszy przywiley Appellesowi do malowania.

Pyrobologia, *patrz* Pyrotechnia.

Pyromancia, rodzay wieszczbiarstwa przez zapatrywanie się na płomień.

Pyrometrum, instrument wynaleziony do mierzenia czynności ognia na kruszcach i innych massach.

Pyrotechnia, kunszt artyleryi względem obchodzenia się z prochem tak co do dział, iako też i igrzyskow zwanych feierwerkami. Xięga Kazimierza Siemienowicza o tey nauce w naywiększey iest u wszystkich narodow aprobacyi, szkoda, że druga część od niego obiecana z druku nie wyszła.

Pyrrhica, taniec, dawnemi czasy wielce był sławny, zbroyni ludzie czynili iego figury i okazywali rozmaite woienne sztuki. Arystoteles twierdzi, iż Achilles był tego tańca wynalezcą.

Pyrrhon, filozof Grecki, wodz sekty filozowskiey od swego imienia nazwaney, za naypierwszą kładł maxymę zupełnie powątpiewanie o wszystkim. Sekta ta zdaie się ożywiać z niewypowiedzianą religii i obyczaiow szkodą. Nazywano także Pyrrhonistow Sceptykami. Pyrrhon urodził się w mieście Peloponesu Elidzie, twierdził, iż wszystko na świecie zawisło od uprzedzenia pochodzącego z praw i obyczaiow, w istności zaś wszystkie akcye ludzkie były oboiętne. Umarł ten skaziciel rodzaiu ludzkiego na lat 300 przed narodzeniem Chrystusa, maiąc lat wieku 90.

Pyrrhus, krol Epiru dał naypierwszy uczuć Rzymianom, iż mogli być zwyciężonemi. Przeprawi-

wſzy ſię albowiem przez morze Adryatyckie, dwa razy woyſka Rzymſkie zwyciężył, w Sycylii Kartagińczykow zniosł, na koniec wrociwſzy ſię do oyczyzny Macedonią zawoiował, a chcąc opanować miasto Argos, gdy iuż do niego wſzedł, od niewiasty cegłą z dachu rzuconą zabity, poległ, roku 272 przed narodzeniem Chryſtuſa.

Pythagoras, ſławny filozof Grecki wodz ſekty nazwiſka ſwego, urodził ſię w Sydonie roku 593 przed narodzeniem Chryſtuſa. Chcąc umysł ſwoy wydoſkonalić z młodych lat w dalekie ſię kraie zapuścił ſzukaiąc ludzi uczonych, z ktorych nauki mogłby korzyſtać. Jakoż tak chwalebna ciekawość aż do Babilonii go zaprowadziła, gdzie z mędrcami Chaldeyſkiemi przez czas nieiaki obcował. Osiadł potym we Włoſzech, i tam miasta Tarent, Krotona i Megapont zwyczayną iego były rezydencyą. Pierwſzy z mędrcow odrzuciwſzy zbyt dumne Sophiſty nazwiſko, nie mędrcem ale miłośnikiem mądrości filozofem nazywać ſię począł. Nim ucznia do ſwoiey ſzkoły przypuścił, iak nayściśleyſzym milczeniem przez lat kilka zwykł go probować. Naypierwſzy publicznie o nieśmiertelności dusz nauczał, ale tę prawdę ſkaził wymyślonym przechodem dusz z ciała w ciało, z Greckiego nazwanym Metempſicoſis. O śmierci iego twierdzą nie ktorzy, iż w buncie poſpolſtwa Megapontſkiego poległ maiąc lat 90. Naukę o przemianach Pythagoreſową, tak wyraził Owidyusz:

Morte carent animæ, ſemperque priore relicta
Sede, novis domibus habitant, vivuntque recepta
Omnia mutantur; nihil interit errat & illinc
Huc venit, huic aliud & quoslibet occupat artus
Spiritus, eque feris humana in corpora tranſit,
Neque feras noſter, nec tempore deperit ullo,
Ut quæ novis fragilis ſignatur cera figuris,
Nec manet ut fuerat, nec formas ſervat easdem,
Sed tamen ipſa eadem eſt; animam ſic ſemper eandem
Eſſe, ſed in varias doceo migrare figuras.
Metamorph. lib. XIV.

Pythia, w Delphach prorokini albo kapłanka Apollina, wieſzczby iego wydawała ſtawaiąc na trzynogu wydanym nad otchłanią, z ktorey iak twierdziła baieczna ſtarożytność wapory i exhalacye nadprzyrodzone pełne Apollinowego ducha wychodziły. Wieszczbiarki te w panieńſtwie wiek ſwoy przepędzały, i powinny były być z uczciwego łoża ſpłodzone. Z początku iedna była w Delphach wieszczbiarka, daley dla naciſku radzących ſię, trzy poſtanowiono.

Pythiiskie igrzyſka, uſtanowione były w Grecyi na pamiątkę zwycięſtwa Apollinowego nad ſmokiem Pythonem. Odprawiały ſię w Delphach w lat cztery, pod prezydencyą Amphiktyonow.

Python, w piśmie świętym pod tym imieniem częſtokroć czarnoxiężnicy mianowani ſą, i tak w Lewityku, *Leviti XX. v. 27. c. XVII.* Moyżesz opanowanych duchem Pythona kamienować przykazuie.

Pythoniſſa w Endor duſzę Saulową wywołała. W aktach apoſtolſkich Paweł święty, panienkę od tego ducha wyzwolił.

Q.

Q, litera alfabetu Łacińſkiego 15, Polſkiego 17, ma nieiakie w pronuncyacyi podobieńſtwo do K, ktorego Łacinnicy nie mieli. Twierdzą niektorzy grammatycy, iż tę literę mieli Rzymianie od Hebrayczykow, w ktorych abecadle zowie ſię *Koph*. W liczbie znaczyła 500, a maiąc nad ſobą linią Q 500,000.

W nazwiſkach dawnych Rzymian, ta litera ſama przez ſię położona znaczyła: Quintus, Quintius. Zawierała ſię w S. P. Q. R. Senatus Populusque Romanus.

Quades (Quadi), narod dawnych Niemiec, maiący ſwoie ſiedliſka między Dunaiem i Węgrami. Marek Aureliusz ceſarz z niemi woiował, i nieraz ich nieſpokoyność uſkromił.

Quadratus, uczeń apoſtołow, biſkup Ateńſki, pod czas prześladowania Adryana ceſarza napiſał apologią Chrześcian, tę gdy monarſze oddał, tyle ſprawił, iż prześladowanie uſtało.

Quadrantinus (Fabian), Jezuita, ieſt w druku Palinodia ſive revocationes octo Coloniæ 1671. — Speculum pietatis continens vitam & obitum Annæ Auſtriacæ, Sigismundi III. regis Polonorum conſortis, Brunsburgæ 1605.

Quadra, przyſtawka, talerz u Rzymian z drzewa, z ktorym lud ubogi przychodził, gdy chleb rozdawano.

Quadragesima, nazwiſko poſtu wielkiego w religii Chrześciańſkiey,

ſkiey, od przeciągu dni 40 pochodzące.

Quadrans, czwarta część godziny, z minut piętnaſtu złożona.

Quadrans, moneta miedziana u Rzymian małego waloru.

Quadrangulus, figura geometryi maiąca anguły cztery, poſpolicie zwana kwadrat.

Quadriga, powoz czterokonny w iedney linii idących, takich zażywali Grecy i Rzymianie w igrzyſkach na wyścigi.

Quadrigati, moneta Rzymſka tak nazwana, iż na niey wozy czworokonne wybite były.

Quakrowie, albo drżący tak nazwani od wymyślnych konwulſyi, ſekta Fanatykow, początki ſwoie wzięła od nieiakiego Grzegorza Toxa, za panowania Karola I. Stuarta krola Angielſkiego. Ton prorocki, ktorego ten fałſzerz używał, poſtać ſkromna, cierpliwość w rozmaitym prześladowaniu, a bardziey oſobliwość, wielu mu uczniow przyſporzyła. Nayznakomitſzy był Gwilhelm Penn ſyn vice-admirała, ten po śmierci oyca dziedziczne doſtatki zebrawſzy, fundował w Ameryce pułnocney nową oſadę Quakrow, nazwawſzy ią od ſwego nazwiſka Penſylwanią. Obrządki wſzyſtkie kościelne i hierarchią duchowną Quakrowie znoſzą, względem chrztu i ſakramentow z Anababtyſtami zgadzaią ſię, rowność wſzyſtkich ieſt naypierwſzą maxymą ich obyczayności, i dla tey przyczyny iuryzdykcyi żadney do urzędow przywiązaney nie cierpią. Ducha bożego mienią ſię wſzyſcy być uczeſtnikami, i ztąd w zgromadzeniu ktokolwiek zechce, mowić może, wſzyſcy zaś go cierpliwie ſłuchać powinni. Sekta ta w Anglii i Hollandyi naybardziey ieſt rozſzerzona.

Qualificatores ſancti officii, tak ſię nazywaią theologowie tego ſądu, maiący obowiązek examinowania winowaycow.

Quartarius, miara trunkow u Rzymian, zawieraiąca w ſobie puł trzecia cyatha.

Quarta, *patrz* kwarta.

Quartuor viri, rożnego rodzaiu urzędnicy w państwie Rzymſkim tak nazwani, iż ich komplet liczby czterech nie przechodził. Byli iedni ſtrażnikami mennicy, drudzy poſtanowieni na zaprowadzenie nowych oſad; do utrzymowania drog publicznych, do ſtraży nocney w Rzymie dla utrzymywania beſpieczeństwa.

Quatuor viri ab ærario, wyſyłani bywali do Prowincyi Rzymſkich na odbieranie podatkow do ſkarbu publicznego.

Quatuordeumani, byli zwani ci z chrześcian, ktorzy nie chcieli przyiąć wyroku zboru Niceńſkiego, nakazuiącego obchodzić wielkanoc po dniu 14 lunacyi Marca.

Quatuor tempora, ſuchedni, poſt kwartalny, trzydniowy w kościele katolickim łacińſkim. Twierdzą niektorzy, iż od czaſow apoſtolſkich ten poſt był w używaniu, ale na to dowodow nie masz, temu przeczyć nie można, iż poſtanowienie poſtu tego, naypierwſzych wiekow chrześciaństwa doſięga.

Quesnel (Paſchalis), oratoryanin, autor xięgi: Reflexye na ewangelie i epiſtoły całego roku, potępione w Rzymie przez ſławną bullę Unigenitus roku 1713. Umarł na wygnaniu w Amſzterdamie roku 1719, wieku 85. Piſał xiąg wiele tyczących ſię po większey części dyſput Janſeniſmu.

Questor, urząd państwa Rzymſkiego poſtanowiony na ſtraż i adminiſtracyą ſkarbu publicznego. Naypierwſzy urzędu tego poſtanowiciel był konſul Valerius Publicola, ktory w świątnicy Saturna złożywſzy ſkarb publiczny dwoch z ſenatu onego ſtrażnikow wybrał, na dalſze czaſy ludowi moc zoſtawiwſzy obierania kweſtorow. Liczba ich wkrotce powiękſzona była do czterech, nakoniec było ich dwunaſtu. Przydawano kweſtorow konſulom iadącym na woynę, rządzcom prowincyi, aby mieli baczność na odbieranie podatkow w pokoiu, lub zachowanie zdobywſzy z nieprzyiaciela w czaſie woyny. Pod ceſarzami iuryzdykcya kweſtorow była wielce pomnożona.

Queda, małe kroleſtwo w Indyach nie daleko ciaśniny morſkiey Malaka, hołduie krolowi Siamu. Nayważniejſza intrata krola tego państwa z połowu ſłoniow.

Quedlinbourg, ſławne opactwo w Niemczech. Xieni Quedlinburgſka ieſt xiężną państwa Rzymſkiego. Miaſto ſtołeczne tegoż nazwiſka wraz z ſwoim powiatem ieſt pod protekcyą domu Brandeburgſkiego. Xieni Quedlinburgſka wraz z zgromadzeniem ieſt religii Proteſtantckiey, ma głos na ſeymie rzeſzy Niemieckiey w Ratysbonie.

Quietistæ, tak nazwani od ſentencyi ſwoiey pełney miſtycyzmu, twierdząc, iż cała doſkonałość chrześciańſka zawiſła, na uſpokoieniu ſię wewnętrznym, i zatopieniu duſzy w kontemplacyi. Szkodliwe ztąd, ktore wnoſili konſekwencye, były przyczyną potępienia urzędownego tey nauki i zdań wznowionych przez Michała Molinos Hiſzpana. Xięgi tego autora były zakazane, i potępione przez Innocentego XI roku 1687.

1687. Nazwiſko Quieſtitero poſzło od xięgi wydaney przez tegoż Molinos pod tytułem: *De quietudine oratio.*

Quincunx, w aſtronomii położenie planet, w ten czas kiedy iedna od drugiey na 150 gradusow ſą oddalone.

Quincunx, miara u dawnych Rzymian zawieraiąca w ſobie pięć cyathow, ſłużyła do rożnego gatunku likworow. Cyathy były nakſztałt puharow, i niemi zwyczaynie na ucztach ſpełniano zdrowia bieſiaduiących, według Marcyaliſa:

Quincunces & ſex cyathos, beſſemque bibamus,
Cujus ut fiat, Julius & Proculus.

Alluduie także w tych wierſzach Marcyalisz do zwyczaiu piiakow tamtego czaſu tyle wyproźniaiących puharow, ile liter było w imieniu tego, za ktorego ie zdrowie ſpełniano.

Quindecagonum, figura w geometryi maiąca piętnaście gran.

Quindecim-vir, urzędnik dawnego Rzymu ieden z piętnaſtu, w ktorych ſtraży zoſtawały xięgi Sybillińſkie. Oprocz tego obowiązku prezydowali w czaſie ofiar nadzwyczaynych.

Quinquagenarius, u Rzymian urzędnik woyſkowy maiący pod ſobą rotę pięćdzieſiąt żołnierzy.

Byli także po miaſtach tegoż nazwiſka urzędnicy cywilni, przełożeni nad 50 domami, lub czaſem familiami.

Quinquagesima, oſtatnia niedziela zapuſt tak ſię nazywa w kalendarzach religii katolickiey.

Quinquatria, dwie uroczyſtości dawnych pogan na cześć Minerwy przez dni pięć trwaiące, pierwſza przypadała 19 Marca, druga 13 Czerwca.

Quinquennalis, urzędnik oſad Rzymſkich, przełożony nad wybieraniem podatkow. Od przeciągu czaſu iuryzdykcyi przez lat pięć miał ſwoie nazwiſko.

Quinquennales ludi, igrzyſka co lat pięć w wielu mieyſcach poſtanowione, nayſławnieyſze za czaſow Domicyana ceſarza na cześć Jowiſza. Swetoniusz twierdzi o tym w życiu tego ceſarza: *Inſtituit & quinquennale certamen, capitolino Jovi triplex, muſicum, equeſtre, gymnicum, & aliquanto plurimum, quam nunc eſt, coronarum, certabant etiam & proſa oratione, græce, latineque.* C. IV.

Quinquevir, tak ſię nazywali wieloracy państwa Rzymſkiego urzędnicy.

1. W Rzymie poſtanowieni dla ſtraży nocney.

2. Oſadzcy nowych Kolonii ludu.

3. Epulones ci, ktorzy czynili obrządki ucżt bogom poświęconych.

4. Menſarii, ſtrzegący żeby zbyt wielką lichwą dłużnicy nie byli obciążeni.

5. Sędziowie pomnieyſzych ſpraw w oſadach i miaſtach municypalnych.

Quinault (Filip), poeta Francuſki za czaſow Ludwika XIV. Opery iego dotąd w wielkim zoſtaią ſzacunku, mimo krytykę Boilego. Umarł 1688, wieku 53.

Quintus Curtius Rufus, autor Rzymſki, według zdania niektorych piſarzow, żył za czaſow Weſpazyana ceſarza, piſał życie Alexandra wielkiego wybornym ſtylem, niektore iednak części tey ſzacowney hiſtoryi zginęły.

Quintilianus (Marcus Fabius), Hiſzpan rodem z Calahona, przyſzedłſzy do Rzymu za czaſow Weſpazyana ceſarza, tam ſzkołę kraſomowſtwa otworzył, i przez lat 20 dawał publiczne lekcye Rzymſkiey młodzieży. Xięgi iego retoryczne ſprawiedliwą mu u wiekow potomnych przynioſły ſławę, i dotąd ſą prawidłem miſtrzow tey nauki.

Quintiliani, kacerze ſekty Montana tak zwani od imienia nieiakiey Quintilli, ktorą czcili i mienili być prorokinią.

Quintilius (Marcus Aur: Claudius), po śmierci brata ſwego Klaudyuſza ceſarza, obiął rządy państwa, ale gdy woyſko chciał trzymać w przyzwoitey karności, w ſiedmnaście dni po wynieſieniu ſwoim od żołnierzy właſnych zabity roku 270.

Quinctilis, mieſiąc roku Rzymſkiego, od imienia Juliuſza ceſarza, nazwany potym Julius, zwał ſię przeto Quinctilis, iż był piątym od Marca, w ktorym ſię rok u Rzymian zaczynał.

Quirinus, nazwiſko dane po śmierci fundatorowi Rzymu Romuluſowi. Igrzyſka na cześć tego bożyſzcza zwały ſię Quirinales, iako i gora mons Quirinalis, od wyſtawioney tam iego bałwowachwalnicy.

Quirites, nazwiſko ſtanu rycerſkiego w Rzymie, etymologią ſłowa tego tak opiſuie Owidyusz:

Sive quod haſta quiris, priſcis eſt dicta Sabinis,
Bellicus a telo venit ad aſtra Deus,
Sive ſuo regi nomen poſuere Quirites,
Seu quia Romanis junxerat ille Cures.

Quirini (Angelus Maria), kardynał biſkup Brixiańſki, urodził ſię z zacney ſzlacheckiey Rzeczypoſpolitey Weneckiey familii w roku 1680. Wſtąpiwſzy w młodym wieku do zakonu Benedyktyńſkiego, apli-

aplikacyą uſtawiczną tak dalece wypolerował bytność dowcipu ſwoiego, iż ſtał ſię iednym z nayuczeńſzych zakonu ſwoiego; wywyżſzony nayprzod na ſtopień arcy-biſkupi w Korfu, przenieſiony daley na biſkupſtwo Brixieńſkie, i kreowany kardynałem roku 1727. Wſzyſtkie dobrego biſkupa pełniąc obowiązki, pełen zaſług, ſyt ſławy, żyć przeſtał roku 1755, wieku 75. Benedykt XIV kreował go bibliotekarzem Watykańſkim, ktory urząd chwalebnie do śmierci piaſtował. Kościoł katedralny Brixieńſki iego nakładem z wielką wſpaniałością dokończoczony. Katolicki w Berlinie tego znacznego kardynała fundatorem ſwoim uznaie. Piſał xiąg wiele, z tych ſię niektore kładą. De Moſaicæ hiſtoria præſtantia oratio. — Primordia Corcyræ ex antiquiſſimis monumentis illuſtrata. — Enchiridion Græcorum. — Veterum Brixiæ epiſcoporum opera. — Specimen variæ litteraturæ quæ in urbe Brixia eiusque ditione paulo poſt typographiæ incunabula florebat. — Geſta & epiſtolæ Franc: Barbari. — Decus epiſtolarum quas deſumptis plerumque argumentis ex Vaticanæ bibliothecæ manuſcriptis ad eam luſtrandam de more quotannis Brixia accedens, ſolivagas antea miſerat eiusdem præfectus S. R. E. Card: bibliothecarius. — Commentarius de rebus pertinentibus ad Aug: Mar: S. R. E. Card: Quirinum. W tey xiędze ſam życie ſwoie od roku 1740 wypiſał.

R.

R, litera ſzeſnaſta alfabetu łacińſkiego, Polſkiego ośmnaſta. Zoſtaie w liczbie konſonow.

W liczbach dawnych ſama przez ſię znaczyła ośmdzieſiąt maiąca nad ſobą kreſkę R̄ 80,000.

W dawnych napiſach ſama przez ſię położona, oznaczała miaſto Rzym.

Rabanus Maurus, z opata Fuldeńſkiego arcy-biſkup Moguntſki, wieku ſwoiego nayſławnieyſzy theolog, żył za czaſow Ludwika ceſarza ſyna Karola wielkiego. Powołany do ſtanu biſkupiego, dobrego paſterza obowiązki pełnił, doſkonałością zaś wyborney nauki, kacerzow błędy zbiiał, prawowiernych wiarę utwierdzał. Umarł roku 856, wieku 68. Oprocz kommentaryuſzow na rożne xięgi piſma świętego piſał: De videndo Deo. — De puritate cordis. — De modo poenitentiæ. — De Univerſo etymologiarum opus. Wſzyſtkie dzieła iego razem zebrane po kilkakrotnie z druku wyſzły.

Raagdaer, urzędnik w kroleſtwie Perſkim przeſtrzegaiący beſpieczeńſtwa drog publicznych. Wybiera oraz cła od towarow.

Rabbanitowie, u Zydow ci ſię nazywaią, ktorzy utrzymuią ſtare przodkow nauki i tradycye, zwane Rabbanim, ſą to uczniowie, i naſtępcy dawnych faryzeuſzow.

Rabbi Rab, albo Rabboni w ięzyku Hebrayſkim, to ſłowo znaczy miſtrza nauczyciela. Po ſtopniach do tego doſtoieńſtwa przychodzili ci, ktorzy ſię udawali do nauk. Pierwſzy ſtopień był zaczynaiących nauki, i tych w ſzczegulności zwano bachur; drugi pośrzedniczy chaber; oſtatni miſtrzowſki Rabbi.

U teraźnieyſzych Zydow prerogatywa rabinow ieſt naywiękſza. Oni pierwſze mieyſce zaſiadaią w bożnicach, ſądy zakonne ſprawuią, tłumaczą piſmo, ſzluby daią i rozwod, klątwy nawet na niepoſłuſznych i gorſzących od nich wychodzą.

Rabboth, nazwiſko u Zydow niektorych kommentarzow na piſmo. Starożytnośc tych xiąg ma być wyprobowana, i według ich tradycyi piſane być muſiały na lat 30 przed nar. Chryſt.

Rabdologia, ſpoſob w arytmetyce czynienia multyplikacyi i dywizyi przez addycyą i ſubtrakcyą. Zażywaią do tego kiikow małych, lub innego podobnego narzędzia. Neper był wynalazcą tego ſpoſobu.

Rabdomancya, ſpoſob wieſzczby rzucaniem na ziemię ſtrzał, pociſkow lub laſek. Przykład takowego guślarſtwa opowiada piſmo w Ezechielu o krolu Babilonii, gdy maiąc przed ſobą dwie drogi, iednę do Jeruzalem, drugą do Rabath, na ten ſię los ſpuścił, ktorą miał przedſięwziąć: *Stetit enim rex Babilonis in bivio in capite duarum viarum, divinationem quærens, commiscens ſagittas... ad dexteram ejus facta eſt divinatio ſuper Jeruſalem.* Eſech. c. 21. v. 22.

Rabelais (Franciſzek), ſławny w XVI. wieku, wyſzedłſzy z zakonu i otrzymawſzy abſolucyą apoſtazyi ſwoiey, plebanem w Meudon pod Paryżem, umarł roku 1553, wieku 70, w lekarſkiey ſztuce był doſkonałym i w innych naukach. Xięgi iego Gargantua i Pantagruel, ſą dotąd niewyrozumiałym hieroglifikiem, iedni w nich zbyt ſubtelną pod allegoryami uznaią ſatyrę, drudzy ſkutek zbyt rozbuiałey imaginacyi. Jednakże mniey przyſtoyne wyrażenia zrażaią uczciwego czytelnika. Piſał ieſzcze niektore xięgi, tak lekarſkiey nauki, iako i innych tyczące ſię.

Rabutin (Kogeryusz), hrabia de Buſſi ſławny wieku Ludwika XV. piſarz; dla ſatyry tak oſoby krolewſkiey, iako i dworſkich tyczącey ſię, poſłany na wygnanie. Zyć przeſtał roku 1693, wieku 75. Liſty iego wybornie piſane, po kilkakrotnie z druku wyſzły. Piſał także właſną ſwoią hiſtoryą.

Rachel, młodſza corka Labana, małżonka Jakuba patryarchy, ktory dla niey przez czas długi teściowi ſwoiemu ſłużył, była matką Jozefa i Beniamina, przy ktorego porodzeniu żyć przeſtała. Grob iey małżonek wyſtawił przy Euphracie niedaleko Betleem.

Racine (Jan), ieden z naycelnieyſzych rymotworcow Francuſkich, piſał tragedye, w ktorym rodzaiu dawnieyſzych przeſzedł, a zrownał ſię z ſławnym Korneliuſzem. Umarł roku 1699, wieku 60. Są także w druku iego liſty, i początek hiſtoryi du Port-Royal, mieyſca w ktorym Janſeniſtowie mieli ſwoie ſiedliſko.

Racine (Ludwik) ſyn Jana, autor poematow o religii i łaſce; przetłumaczył poema ſławnego Milton o zgubionym raiu.

Rada nieuſtaiąca w Polſzcze, tak ſię nazywa naywyżſza iuryzdykcya pod prezydencyą krola, z ſtanow ſenatorſkiego i rycerſkiego delegowanych kommiſſarzow złożona. Uſtanowiona roku 1775.

Radau (Krzyſztof) Jezuita, ieſt w druku xięga od niego napiſana: Orator extemporaneus.

Radlinski (Jakub) proboſzcz generalny kanonikow Miechowſkich, mąż pobożny i uczony. Jego xięgi z druku wyſzłe: Norma vitæ apoſtolicæ. — Sepulchrum paraſceves. — Traktat rabina Samuela z łacińſkiego na Polſki przełożony. — Enchiridion de immaculata conceptione B. V. M. — De relatione ſacrificii divini. — Commentaria Dominicalia in pſalmos, cantica & evangelica. — Meditationes — Conſtitutiones canonicorum SS. ſepulchri. — Vita Math. Łubieńſki arch. Gnes.

Radegust, bożyſzcze dawnych Niemcow, maiąc poſtać uzbroionego woiownika, ſiedliſko iego pryncypalne było w mieście Meklemburgſkim Reſtra.

Radomska ziemia, w woiewodztwie Sendomirſkim, ma ſwego kaſztelana i urzędnikow ziemſkich i grodzkich.

Radom, ſtołeczne miaſto ziemi ſwoiey, zaſzczycone niegdyś trybunałem kommiſſyi ſkarbowey i woyſkowey; oſtatniemi czaſy ſławnym te miaſto uczyniła konfederacya generalna tamże uſtanowiona przy wſparciu Moſkiewſkim roku 1767 pod laſką koronną Radziwiłła woiewody Wileńſkiego, Litewſką zaś Brzoſtowſkiego woiewody Inflantſkiego, ſkutek tey konfederacyi był ſeym extraordynaryiny roku 1768.

Radzieiowski (Hieronim), podkanclerzy koronny ſtaroſta Łomżyńſki, w wielkich nayprzod zoſtaiąc łaſkach u Jana Kazimierza krola, z okazyi prywatnych nieſnaſek tak dalece na ſiebie oburzył tego monarchę, iż od czci i honorow odſądzony, za granicą ſchronienia ſzukać muſiał. Do Szwecyi przybywſzy, że do woyny Karola Guſtawa nakłonił, albo przynaymniey iuż nakłonionego w zdaniu potwierdził, twierdzą niektorzy. Wſzakże roku 1662 do czci i honorow przywrocony, gdy poſelſtwo w Konſtantynopolu ſprawuie, tamże życia dokonał.

Radzieiowski (Michał), prymas i kardynał, w młodym wieku talenta, biegłość w traktowaniu intereſſow, krwi złączenie z Janem III. uſtały mu drogę do naywyżſzych ſtopniow. Po śmierci Jana III. nakłoniony na ſtronę xiążęcia de Conti, przemocą Szwedzką widział planty ſwoie zniſzczone. W tych powſzechnych oyczyzny rewolucyach życia dokonał w Gdańſku roku 1707.

Radzyminski (Adryan) Jezuita, ieſt w druku iego dyſputacya Lubelſka z Statoryuſzem miniſtrem Nowokrzcieńſkim w roku 1592.

Radziwiłł (Mikołay), woiewoda Wileńſki, kanclerz i hetman wielki Litewſki, gubernator Inflant, nietylko łaſką Zygmunta Auguſta, ale właſnemi zaſługi znamienity. Woiował ſzczęśliwie przeciw Moſkwie, ktorych wielką liczbę nad Ułą pod kommendą Piotra Szuyſkiego zoſtaiących na głowę poraził. Umarł roku 1588. Nadgrobek iego takowy: *Privati boni negligentior, publici ſtudioſiſſimus.*

Radziwiłłowna (Barbara), krolowa Polſka, małżonka Zygmunta Auguſta, wdowa po Gaſtoldzie woiewodzie Trockim, dla pięknych talentow i wyborney urody, tak do ſerca przypadła temu monarſze, iż mimo ſprzeciwianie ſię większey części ſenatu, w małżeńſkie z nią ſzluby wkroczył. Koronowana w Krakowie roku 1550. nie długo korzyſtała z ſzczęścia ſwego, w rok albowiem potym z wielkim Zygmunta żalem życia dokonała.

Radziwiłł (Krzyſztof), woiewoda Wileńſki hetman wielki Litewſki, wieku ſwego właſny woiownik. Moſkwę aż do Wołgi rzeki przeſzedł bez żadney przeſzkody zamki i miaſta odbieraiąc. Szwedow pod Kokenhauzem roku 1601.

1601. zwyciężył. Syt ſławy i honorow żyć przeſtał roku 1603.

Radziwiłł (Albrycht), kanclerz wielki Litewſki, mąż ſtaro-polſką cnotą znamienity. Umarł roku 1656. Są w druku iego xięgi: De laudibus deiparæ virginis. — De cruciatibus ſpinarum Chriſti. — Elogia virtutum deiparæ. Zoſtał ſię po nim manuſkrypt dzieiow ſwego czaſu łacińſkim ięzykiem piſany.

Radziwiłł (Jerzy), kardynał biſkup Krakowſki. Przykładnego życia i wielkich przymiotow prałat. Będąc gubernatorem Inflantſkiego xięſtwa, rządy prowincyi z wielką pochwałą ſwoią, i dobrem kraiu ſprawiał. Zſzedł z świata w Rzymie pod czas iubileuſzu roku 1600, wieku 44.

Radziwiłł (Mikołay), woiewoda Wileńſki, ſenator czaſow ſwoich w radzie znamienity. W experyencyach ekonomicznych dziwnie biegły, w dobrey ſtarości chwalebnego życia dokonał. Na chwałę bożą wiele łożył; iakoż w Nieświeżu, ktory zamkiem i fortyfikacyami ozdobił, kościoły Jezuickie z kollegium, klaſztory Bernardynow i Benedyktynek wymurował i nadał. Kommendę dla kawalerow Maltańſkich w Stołowiczach fundował. W uczonych ludziach kochał ſię, i onych zapomagał. Jego ſtaraniem ſporządzone geograficzne mappy xięſtw Litewſkiego i Zmudzkiego. Umarł roku 1616, wieku 67. Jeſt w druku iego peregrynacya do ziemi świętey.

Radziwiłłowa (Franciſzka), z xiążąt Wiſzniowieckich, małżonka Michała hetmana Litewſkiego woiewody Wileńſkiego. Są w druku rozmaite iey wierſze, tak tłumaczone, iako też od niey piſane.

Ragotzy albo Rakocy (Franciſzek), maiąc prawo do xięſtwa Siedmigrodzkiego, w ktorym familia iego niegdyś panowała, wydobywſzy ſię z więzienia Auſtryackiego roku 1704. od zbuntowanych Węgrow protektorem kroleſtwa, od Siedmigrodzianow xiążęciem uczyniony przez czas nieiaki z dworem Auſtryackim woynę prowadził. Widząc iednak nieſpoſobność ſalwowania oyczyzny, do Francyi ſię udał roku 1713. Ztamtąd do Turek wezwany reſztę życia w ſpokoyności w mieyſcu Rodoſta nie daleko Konſtantynopola przepędził, dla wielkich przymiotow ſwoich wielce poważany, i wſzelkie wygody maiący. Umarł roku 1735, wieku 56.

Raguzanska Rzeczpoſpolita, kray w Dalmacyi zawieraiący niektore małe powiaty, i wyſpy na morzu Adryatyckim Meleda, Auguſta, Carola. Ta mała Rzeczpoſpolita ieſt pod protekcyą Weneckiey, hołduie także Turkom, i płaci haracz.

Rząd Rzeczypoſpolitey Raguzańſkiey ieſt aryſtokratyczny we wſzyſtkim do Weneckiego podobny, oprocz tego, iż trwałość urzędow do bardzo krotkiego czaſu ieſt określona, prezydent ſenatu nazywa ſię rektorem, i co mieſiąc odmieniany bywa, kommendant zaś Cytadelſki codzień.

Raguza, miaſto ſtołeczne Rzeczypoſpolitey, leży nad morzem Adryatyckim, i ieſt portowe, ozdobione pięknemi mieſzkańcow rezydencyami, ktorych handel i ſpokoyne rządy wielce bogacą. Ma te miaſto ſwoiego biſkupa, ktory tam ma przy katedrze mieſzkanie.

Rahab, niewiaſta miaſta Jeryho za to, iż ſzpiegow Izraelſkich u ſiebie przechowała, wraz z domem ſwoim gdy Izraelitowie to miaſto zburzyli, ocalona.

Raia albo **Raiach**, tak ſię w państwach wielkiego Mogola nazywaią dawnych krolow ſukceſſorowie, ktorych państwa zawoiowane pod iedynowładność Mogola weſzły. Niektorzy z nich maią ieſzcze własne kraie, z ktorych haracz płacą. Reſzta przy dworze monarchy mieſzka, lub urzędy publiczne ſprawuie.

Rakow, mieyſce w woiewodztwie Sendomirſkim, naycelnieyſze niegdyś ſiedliſko Socynianow, ktorzy tam mieli ſzkoły, i drukarnią.

Rakowski (Jan Albrycht), podſkarbi nadworny Litewſki ieſt w druku iego opiſanie poſelſtwa do Anglii roku 1628. Umarł woiewodą Witebſkim roku 1639, wieku 45.

Ramadan albo **Ramazan**, dziewiąty mieſiąc roku u Turkow. Przez cały iego przeciąg Mahometanie poſt ściſły obſerwuią, żadnego nie zażywaiąc pokarmu aż do zachodu ſłońca. Dla przyczyny tego poſtu mieſiąc Ramazan świętym u nich nazywa ſię.

Ramnes albo **Ramnenses**, tak ſię zwali niektorzy obywatele Rzymſcy ordinis equeſtris; Cornelius Nepos twierdzi, iż to było pokolenie albo tribus ſtanu tego.

Ramult (Jan z Zabłoycia), piſał xięgi: De Sacra pænitentia & eius partibus dialogus Crac. 1571. — Compendiaria inſtituendorum nobilium liberorum ratio, dictis & exemplis illuſtrium virorum expolita Crac. 1578.

Rance (Armandus), urodzony z zacney familii, początki życia mimo wokacyą ſwoią światowości

ści oddał, dochodow kościelnych ktoremi był hoynie obdarzony używaiąc na dogodzenie paſſyom ſwoim. Tchnięty znagła świątobliwym natchnieniem świat porzucił, a zoſtawſzy zakonnikiem w opactwie niegdyś ſwoim de la Trappe, reformę zaczął tak oſtrą, iż do tych czas te zgromadzenie wyobraża ſurowość życia pierwiaſtkowych w kościele Bożym zakonnikow. Pracami i umartwieniem utrudzony świątobliwe życie zakończył roku 1700. Wieku 74, *patrz* la Trappe.

Raphael, archanioł, wſpomniany w piśmie ozdrowiciel ſtarego Tobiaſza z ślepoty, towarzyſz pielgrzymſtwa ſyna iego. Nazwiſko Raphael z Hebrayſkiego znaczy *lekarſtwo Boże.*

Raphael z Urbina, tak poſpolicie zwany, lubo przezwiſko familii iego było Sanctuis, urodził ſię w mieście Urbino roku 1483. Oddany w naukę malarſką Piotrowi z Perugii. Miſtrza ſwego w krotce przeſzedł, iak zaś w dalſzym czaſie w kunſzcie ſię ſwoim wydoſkonalił, świadczą nieśmiertelności godne dzieła iego. Umarł roku 1520 w wielki piątek, w tenże dzień przed lat 37 urodzony.

Rapin (Rayneryusz) Jezuita, ſławny piſarz wieku Ludwika XIV. Umarł roku 1687. Xięgi iego, oyczyſtym ięzykiem piſane ſą: Uwagi o kraſomowſtwie, poezyi, hiſtoryi i filozofii. — Porownania Cycerona z Demoſteneſem. — Horacyuſza z Wirgiliuſzem. — Platona z Aryſtoteleſem. — Thucydyda z Liwiuſzem. — Panegiryk xiążęcia de Conti. — Duch Chrześciańſtwa. — Doſkonałość prawego Chrześcianina. — Wiara oſtatnich wiekow. — Zycie przeznaczonych. — O naywiękſzey potrzebie zbawienia. Jeſt oprocz tego Łacińſkim wierſzem piſane przez niego poema o ogrodniczym kunſzcie. — De univerſa culturæ hortenſis diſciplina diſputatio.

Rasis albo Rhasez, zwany Almanzor ieden z nayſławnieyſzych lekarzow Arabſkich, żył około roku 905. Xięgi iego przełożone na ięzyk Łacińſki, wydrukowane w Bazylei roku 1544.

Raspouti, w Indyi rodzay Banianow, wierzą w przemienienie dusz, ale twierdzą, iż w ptaki przechodzą, i dla tey przyczyny ten rodzay zwierząt czczą oſobliwiey.

Ratifikacya, akt prawny przez ktory potwierdzać ſię zwykły inne akta prawne poprzedzaiące.

Rationale racyonał, znak na pierſiach naywyżſzego kapłana Zydowſkiego. Opiſanie racyonału w biblii xięgach Exoda w rozdziale XXVIII. ieſt. Na nim znaydowało ſię dwanaście kamieni drogich w cztery linie ułożone, na każdym zaś z nich wyryte było nazwiſko iednego pokolenia. Racyonał nazywał ſię po Zydowſku *Koſzen Michpchal.* W pośrzod racyonału zawarte były Urim i Thummim. Zaś całe te noſzenie na złotych łańcuchach było zawieſzone. W dni wielkich uroczyſtości naywyżſi kapłani, kładli na ſiebie ten znak powagi i iuryzdykcyi.

Rationalis, tak ſię nazywał u dawnych ceſarzow Rzymſkich urzędnik zawiaduiący dworem.

Rationarium, u Rzymian zwały ſię regeſtra expens publicznych, nazywano ie także *breviarium rationum totius imperii.*

Ratyzbona, miaſto imperyalne w Bawaryi niżſzey nad Dunaiem. Ma ſwego biſkupa, ktory ieſt ſuffraganem arcybiſkupa Saltzburgſkiego. Seym Rzeſzy Niemieckiey pod prezydencyą kommiſſarza ceſarſkiego w tym mieście odprawuie ſię. Niegdyś należało do xiążąt Bawarſkich, ale Fryderyk ceſarz wolnym go uczynił.

Rauduſculum, moneta miedziana państwa Rzymſkiego naymnieyſzego waloru.

Rawskie woiewodztwo, prowincya kroleſtwa Polſkiego, należała niegdyś do xiążąt Mazowieckich, przed zeyściem iednak tey familii do kroleſtwa Polſkiego przyłączona. Senatorowie woiewodztwa tego ſą: woiewoda, kaſztelan Rawſcy. Sochaczewſki i Goſtyńſki kaſztelanowie.

Dzieli ſię na trzy ziemie: Rawſką, Sochaczewſką i Goſtyńſką. Każda z tych ziem ma ſwoich urzędnikow i podobne innym prowincyom Polſkim iuryzdykcye.

Mieyſce obrad i elekcyi tego woiewodztwa Bolemow, tam obieraią na ſeym poſłow ſześciu, na trybunał deputata 1. Herb woiewodztwa tego, orzeł czarny w polu czerwonym na pierſiach litera R.

Rawa, ſtołeczne miaſto woiewodztwa ſwego, miało niegdyś obronny zamek wyſtawiony od Kazimierza wielkiego, w ktorym archiwum ſkarbu koronnego było konſerwowane.

Rawenna, miaſto Włoſkie w państwach kościelnych, ſtołeczne Romanii, było przez czas nieiaki rezydencyą ceſarzow, exarchow, krolow Oſtrogockich. Dotąd ieſzcze ślady ſtarożytności daią znać, iaka była niegdyś wſpaniałość miaſta tego. Honoryusz i Arkadyusz ceſarze w tym mieyſcu prze-

przemieſzkiwali, iako też ſławny Teodoryk krol Oſtrogotow.

Real (Kaſper), konſyliarz krola Francuſkiego, autor xięgi o nauce rządow, wydaney w ośmiu tomach, nader pożyteczney tym, ktorzy ſię w ſcyencyi politycyzmu ćwiczyć pragną. Umarł roku 1752 wieku 70.

Rebekka, małżonka Izaaka patryarchy, matka Jakuba i Ezaua, przez Eleazara ſługę Abrahamowego wybrana, tyle ſprzyianiem młodſzemu z bliźniąt Jakubowi przez fortel wyświadczyła, iż błogoſławieńſtwo pierworodności od oyca laty zwątlonego otrzymał. O czaſie iey śmierci, piſmo święte wzmianki nie czyni.

Rechabitæ, ſekta u Zydow tak nazwana od herſzta ſwego Jonadaba ſyna Rechaba. Mieſzkanie ich było pod namiotami, wina nie piiali. Za panowania Joahima przymuſzeni do mieſzkania w Jeruzalem, ile możności ſtarali ſię żyć choć w śrzod miaſta na oſobności.

Rectangulus, figura geometryczna maiąca anguły lub grania wielorakie.

Rectilinium, w geometryi mowi ſię o figurach w podłuż idących.

Recuperatores, u Rzymian kommiſſarze wyznaczeni na odzyſkanie rzeczy lub ſumm obywatelow.

Redemptores, u Rzymian ſię zwali, ci, ktorym naprawa lub budowanie gmachow publicznych było zlecone. Teſtus etymologią i obowiązki tych urzędnikow dokładnie opiſuie: *Redemptores proprie atque antiqua conſvetudine dicebantur, qui, cum quid publicè faciendum aut præbendum conduxerant, effecerantque, tum demum pecunias accipiebant; nam antiquitus emere pro accipere ponebatur. At ij nunc dicuntur redemptores quidquid conduxerunt præbendum utendumque.*

Reduplicatio, figura kraſſomowſtwa, przez ktorą na zaczęciu ſenſu powtarza ſię ſłowo, ktore pierwſzy zakończyło.

Referendarz, urząd kancellaryi, maiący etymologią a *referendo.*

W Rzymie ſą refendarii utriusque ſignaturæ.

Urząd Referendarza tak w Polſzcze, iako w Litwie, trzyma drugie z pierwſzych mieyſc między koronnemi urzędnikami. Referendarzow obowiązek donoſić wſzelkie ſprawy krolowi, ſuppliki i memoryały odbierać. Regeſtra ſpraw ſeymowych do nich należą i z nich ſprawy przywoływać każą, według konſtytucyi 1641. Referendarze maią iuryzdykcyą ſwoią oſobną, nad ſołtyſami, gburami i chłopami w dobrach krolewſkich,

lewſkich, i kadencye ſądow wyznaczać ſą obowiązani. Referendarzow w koronie ieſt dwoch, ieden duchowny drugi świecki, toż ſamo w xięſtwie Litewſkim.

Reflexya, ieſt działaniem duſzy rozciągaiącym ſię na rozmaite obiekta.

Reflexibilitas, w fizyce obicie ſię promieni, rozmaite czyniące figury. Pryzmata Newtońſkie wielorakość rodzaiow tego odbicia ſię pokazuią, i ſą fundamentem naycelnieyſzym optycznego działania.

Refluxus, powrot peryodycznego wylewu morſkiego.

Reformaci, Zakon świętego Franciſzka ściśleyſzey obſerwancyi, naypierwſze wziął początki w Hiſzpanii od świętego Piotra z Alkantary. Nie maiąc oſobnego ſwoiego generała, ale razem z Bernardynami kapitułę generalną odprawuią i iedney głowie poddani ſą. Generał tak z iednego iako i drugiego zakonu obierany bywa.

Reformaty, tytuł uzurpowany od ſekty Kalwińſkiey za czaſow ieſzcze Henryka VIII. i corki iego Elżbiety krolowey Angielſkiey. Juryzdykcye Francuſkie nazywaią ich *pretendu Reformée* mniemanemi.

Refugii jus, prawo albo przywiley mieyſc niektorych, ubeſpieczaiący winowaycow, lub daiący ſchronienie nieſzczęśliwym. U Grekow i Rzymian ten przywiley nadany był niektorym miaſtom, ołtarzom, gaiom poświęconym i bałwochwalnicom.

Były u Zydow miaſta refugii trzy z iedney a trzy z drugiey ſtrony Jordanu. Zaboycy dobrowolni, ſchronienia w tych miaſtach nie znaydowali. Jeśli zaboyſtwo było trefunkowe, ten ktory go popełnił czekał w ſchronieniu śmierci kapłana wielkiego, i gdy ta przypadła, dopiero na wolność wychodził.

Regalia, nazwiſko w powſzechności przywileiow monarſzych. W kroleſtwie Francuſkim tym ſpoſobem mianuie ſię prawo, ktore ma krol, korzyſtać z roczney intraty wakuiących biſkupſtw i arcybiſkupſtw. Prawo te nadane było krolom Francuſkim przez concordatum między Leonem X. papieżem a Franciſzkiem I. krolem.

Regencya, iuryzdykcya naywyżſza ſprawuiąca intereſſa państwa w niebytności, lub pod czas małoletności udzielnego pana.

Regent, tak ſię zwykł nazywać urzędnik naywyżſzy zaſtępuiący mieyſce monarchy w państwie. Po śmierci Ludwika XIV. ſynowiec tego monarchy Filip xiążę d'Orleans uczyniony był regentem do

czaſu

czaſu wyiścia z małoletności Ludwika XV.

Regent kancellaryi, urzędy te, tak przy pieczęci koronney, iako i Litewſkiey ſą uſtanowione. Ich obowiązek ſtrzedz aktow kancellaryi, w nie dekreta i przywileia ingroſſować, formularze i treści aktow publicznych układać. Ma mieyſce między urzędnikami koronnemi.

Regifugium, uroczyſtość Rzymſka na pamiątkę wypędzonego Tarkwiniuſza i znieſienie monarchii. Czas takowy uroczyſtości wyznaczony był 25 Lutego.

Regio, tak ſię zwały części, na ktore Rzym był podzielony. Servius Tullius krol cztery części wyznaczył, ktore ſię zwały Regio Suburbana, Esquilina, Collina, Palatina. Niezmierne powiękſzenie miaſta było pochopem Auguſtowi ceſarzowi, iż czternaście regiones za iego rozkazem wyznaczone były. Każda Regio miała dwoch właſnych urzędnikow curatores viarum, ktorych obowiązek był utrzymywanie budynkow publicznych, ſtaranie o przyozdobienie miaſta i beſpieczeńſtwie mieſzkaiących.

Regnard (Jan Franciſzek), urodził ſię roku 1647, z młodych lat ciekawością zdięty, wiele kraiow odwiedził, będąc zaś w Sztokolmie, pierwſzy z cudzoziemcow podiął ſię Laponią zwiedzić, iakoż wziąwſzy z ſobą dwoch towarzyſzow podroży, mimo nieuchybne takowemu przedſięwzięciu trudności, doſzedł oſtatnich granic pułnocnych, a ſtanąwſzy nad brzegami lodowatego morza, takowy na kamieniu wyrył napis:

Gallia nos genuit, vidit nos Africa, Gangem
Hauſimus, Europamque oculis luſtravimus omnem,
Caſibus & variis acti terraque marique
Hic tandem ſtetimus nobis ubi defuit Orbis.
De Tercoport, de Corberoſa Regnard.
18 Auguſti 1681.

Powrociwſzy do oyczyzny życie pędził ſwobodne. Wiele napiſał komedyi z wielkim dotąd aplauzem utrzymuiących ſię. Te wſzyſtkie wielokrotnie z druku wyſzły. Umarł roku 1709, wieku 62.

Reis-Effendi, tak ſię nazywa u dworu ſułtana Tureckiego kanclerz wielki.

Reis-Kitab, ſekretarz wielki w Turczech.

Religia, poznanie prawe Boga i czci iemu należytey. Religia przyrodzona ieſt cześć, ktorą oddaie ſtworzenie ſtworcy ſamym rozumu światłem wſparte. Religia obiawiona, ieſt cześć ktorą ſtworzenie oddaie Bogu, na fundamencie wiadomości, ktorą iey obiawieniem dać raczył.

Słowo religia troiakiemi ſpoſoby w piśmie świętym ieſt wyrażone. Bierze ſię nayprzod za cześć powierzchowną, ktorą narod prawowierny Bogu oddawał Exod. rozd. XII. v. XLIII. Powtore za prawdziwy ſpoſob czczenia Boga, rożny od wielorakich z wymyſłu ludzkiego pochodzących. Potrzecie za też ſame nieprawne i guślarſkie czczenia ſpoſoby, iako twierdzi Paweł święty w liście do Koloſſeńczykow: *nemo vos ſeducat volens in humilitate & religione Angelorum.*

Remancipatio, w prawie dawnych Rzymian formularz rozwodow tak ſię nazywał. Obrządek prawy zaſadzał ſię iedynie na oddaniu żony w ręce rodzicow, lub męża ktorego ſobie obierała.

Reminiscere, tak ſię nazywa niedziela druga poſtu, od początku w obrządkach dnia tego odprawuiącey ſię modlitwy: *Reminiſcere miſerationum tuarum &c.*

Rembrant (Van Rein), malarz ſławny ſzkoły Flamandſkiey, urodził ſię w pańſtwach Rzeczypoſpolitey Hollenderſkiey. Spoſob malowania iego był oſobliwſzy, rożniący ſię wcale od innych, z tym wſzyſtkim obrazy iego maią iakoweś wyobrażenie nader żywe, i lubo zdaią ſię być mniey ozdobne, przecież wdzięk iakiś nadzwyczayny w ſobie maią. Umarł około roku 1659.

Remphan, bożyſzcze o ktorym częſtokroć ieſt wzmianka w piśmie; nie ktorzy twierdzą, iż to był Saturnus.

Remuria, obrządki uroczyſte u Rzymian na cześć Rema brata Romuluſowego.

Renegat, tak nazywani bywaią poſpolicie apoſtaci, wiarę Mahometańſką przyimuiący.

Repetundarum crimen albo crimen de repetundis, w prawie Rzymſkim akcya przeciw urzędnikom, ktorzy ſkarb publiczny ukrzywdzili, lub obywatelow pod ſwoią iuryzdykcyą zoſtaiących.

Rescius (Reſzka Staniſław), kanonik Warmińſki, opat Jędrzeiowſki, mąż cnotą i nauką znamienity; pierwſze wieku ſwoiego pierwiaſtki ſtrawił przy ſławnym i wiekopomney pamięci godnym kardynale Hozyuſzu biſkupie Warmińſkim. Od niego w naukach i doſkonałości wyćwiczony, towarzysz prac wielkiego tego człowieka nierozdzielny. W czaſie zboru Trydenckiego dał dowody talentow ſwoich. Gdy zaś ten

ten wielki mąż penitencyarzem wielkim był kreowany, Reſzkę mianował dataryuſzem penitencyaryi. Po śmierci Hozyuſza wezwany od Stefana Batorego, miał zleconego ſobie iego ſynowca Andrzeia, ktory z czaſem koadiutorem biſkupſtwa Warmińſkiego od Marcina Kromera, i kardynałem od Grzegorza XIII. był uczyniony. Oſtatek życia ſwego przepędził na poſelſtwie Neapolitańſkim i traktowaniu intereſſow ſukceſſyi Bony Sforcyi małżonki Zygmunta I. i adminiſtrowaniu intrat xięſtwa Barſkiego i ſumm Neapolitańſkich. Na koniec wiekiem i pracą zwątlony, w Neapolu kreſu chwalebnego życia dokonał roku 1600. Xięgi od niego wydane ſą naſtępuiące: De Atheiſmis & Phalariſmis Evangelicorum libri duo, Neapoli 1596. — Paraphraſis in VII. Pſalmos pœnitentiales, Cracoviæ 1591. — Panegyricus de victoria de Turcis ad Naapactum obtenta. — De rebus in electione, profectione, coronatione Henrici regis Poloniæ in Gallia & in Polonia geſtis, Romæ 1574. — Rozmowa o śmierci człowieka. — Vita Staniſlai Hoſii cardinalis & epiſcopi Varmienſis, Romæ 1587. — Spongia pro Societate Jeſu, Crac. 1590. — Tractatus de Majeſtate Sedis Apoſtolicæ. — Sermones de ſacerdotio. — Pia progymnaſmata. — De augmento fidei orthodoxæ. — Epiſtolæ.

Retiarii, rodzay ſzermierzow w ſtarodawnych Rzymſkich igrzyſkach. Trzymali w potyczce w lewey ręce ſieć, ktorą zarzucali na głowę adwerſarza. Poiedynek ich bywał z ſzermierzami zwanemi Myrmiliones.

Retractatio, Odwoływanie, kara prawna na oſzczercow niegodziwie czerniących ſławę cudzą.

Bierze ſię także te odwoływanie względem błędow wierze przeciwnych, takowe było w Rzymie Molinoſa.

Xięga retractionum świętego Auguſtyna, gdzie nie ktore piſm ſwoich omyłki poprawia i znoſi, ieſt dowodem heroiczney doktora tego pokory i miłości prawdy.

Retractur (Jus), albo Prothomyſeis, ieſt warunek w kontrakcie przedażnym rzeczy iakiey położony od przedaiącego kupuiącemu, ażeby też rzecz, gdyby znowu kupuiący ſprzedawał, niekomu innemu onęż przedał tylko pierwſzemu, ktory ſobie tę kondycyą w zbywaniu iey założył.

Retrocessio, w prawie przywrocenie rzeczy, temu ktory iey nam przedtym uroczyście uſtąpił.

Retro-

Retrogradatio, w mechanice coſnienie w zad rzeczy iakowey.

Retrogradatio, w aſtronomii bieg planet, na pozor tak wydaiący ſię, iakby ſię coſały.

Reuchlin (Jan), urodził ſię nie daleko miaſta Spiry roku 1454. Doſkonałość w prawie i naukach teologicznych, biegłość w ięzykach Hebrayſkim i Greckim, ieżeli mu z iedney ſtrony wielką ſprawiły reputacyą, były oraz powodem do rozmaitego mędrkow tamtego czaſu prześladowania. Herſztem tych był nieiaki Hochſtratt chcący dowieść wielorakie przeciw religii błędy w xiędze Reuchlina: Speculum oculare. Daremne były nieprzyiacioł zamachy, Hochſtratt zaś ukarany od wyznaczonych na to z Rzymu kommiſſarzow. Nie ktorzy przypiſuią temu Reuchlinowi ſławną ſatyrę pod tytułem: Litteræ virorum obſcurorum, wielu ią iednak przyſądzaią Henrykowi Hutten. Umarł ten zacny mąż w mieście Statgard roku 1522, wieku 67.

Rewel, miaſto w Inflanciech założone od Waldewara krola Duńſkiego na początku XII. wieku. Zaſzczycone było przywileiami miaſt Anzeatycznych. Po wielu rozmaitych rewolucyach wraz z Inflantami na Szwedach zdobyte, należy do monarchii Roſſyiſkiey.

Rewerberacya, w fizyce odbicie promieni widocznych od rzeczy niemi uderzoney. Etymologia nazwiſka tego pochodzi z ſłow: *re & verbero*.

Reversales, litteræ albo reverſalia, w prawie publicznym, tak ſię nazywaią dokumenta, przez ktore monarcha lub Rzeczpoſpolita przyrzeka, iako nie będzie przywileiow ſobie danych, lub tytułu przyznanego używać na ſzkodę ſtrony, ſobie tytułu lub przywileiu pozwalaiącey. Takie były naprzykład reverſales od Imperatorowy Roſſyiſkiey, gdy iey tytuł całey Roſſyi przyznano, że ten tytuł prawa iey żadnego do Ruſi Polſkiey nie przyda. Krola Pruſkiego, względem Prus Polſkich.

Revisor, urzędnik kancellaryi Rzymſkiey, ci na memoryałach przypiſywać zwykli: *expediantur bullæ*. Do nich także należy roztrząſać memoryały i one poprawiać. Jeden z nich nazywa ſię reviſor per obitum, ieſt pod iuryzdykcyą dataryuſza; zażywany bywa do memoryałow beneficyalnych, gdy idzie o prywacye, dymiſſye, lub penſyi nałożenie na wakuiące beneficium.

Rewolucya, w polityce znaczy odmianę rządu albo wzruſzenie narodu, ktore ſię aktem publicznym uſpokaia albo pacyfikacyą.

 W aſtro-

W aſtronomii bieg cały peryodyczny, każdey w ſzczegulności planety. Planety dwie maią rewolucye, iedne koło właſney oſi, i ta ſię zowie *rotatio diurna* albo też przez ſię *rotatio*; druga rewolucya peryodyczna około ſłońca.

Rey (Mikołay), ſławny piſarz Polſki, żył za czaſow Zygmunta ſtarego i ſyna iego Zygmunta Auguſta. Xięgi iego do druku podane, naſtępuiące: Poſtilla ięzykiem Polſkim. — Katechizm w dyalogach. Pſałterz Dawidow wierſzem. — Zywot i ſprawy Jozefa patryarchy. — Spectrum albo nowy czyściec. — Sprawa człowieka Chrześciańſkiego pod figurą kupca. — Apocalipſis świętego Jana po Polſku. — O potopie Noego. — Wizerunek dla dworſkich ludzi. — Zwierzyniec ſtanow ſzlacheckich. — Zatargnienie fortuny z cnotą dla białychgłow. — Xięgi żywota człowieka poczciwego rozdzielone na trzy wieki. — Narzekanie na nierząd Polſki. — Apophtegmata rozmaite. — Przemowa do poczciwego Polaka ſtanu Rycerſkiego. — Zbroia rycerza Chrześciańſkiego. — Zegnanie z światem.

Rezan, prowincya państwa Moſkiewſkiego, z niey Don albo Tanais początki ſwoie bierze.

Rhadamantus, ſyn Lyhaſta, krol Licyi, ſławny ſprawiedliwością tak dalece, iż po śmierci baieczna ſtarożytność zrobiła go ſędzią dusz wraz z Minoſem i Ealuem.

Rhabdophores, urzędnicy w Grecyi pod czas igrzyſk publicznych, maiący ſtaranie żeby ſię wſzyſtko w porządku i ſkromności zachowało.

Rhapsodes, w ſtarożytności u Grekow tak ſię nazywali śpiewacy pieśni, albo xiąg Homerowych, lub innych wybornych wierſzopiſow, i ztąd poemata, ktore publicznie śpiewano nazywały ſię Rhapſedyami. Rapſodia także nazywa ſię, zebranie kawałkow z piſm rożnych autorow, ktorych użyć ſobie życzy kto, w układaniu dzieła iakiego.

Rhea, według mitologii corka ziemi i nieba, małżonka Saturna, matka Jowiſza. Czcili ią bałwochwalcy pod nazwiſkami: Aſtarty, Matki Bogow, Ops, Cybele, Aſtarthe.

Rhetia, część niegdyś dawney Illyryi pod panowaniem Rzymſkim, zamykała w ſobie cyrkuły teraźnieyſze Szwabii, Bawaryi, i Auſtryi, kray Gryzonow i niektore Szwaycarſkie kantony. Podzielona była na dwie części zwane poſpolicie prima & ſecunda. Prima miała ograniczenie ſwoie od południa. Secunda przy Dunaiu.

Rhen, rzeka pryncypalna Europy, bierze ſwoy początek w Szwaycaryi z pod gory świętego Gotharda z dwoch zrzodeł. Bieg ſwoy rozciąga przez państwa Rzeſzy Niemieckiey, i około granic Francyi, na koniec wielokrotnie rozdzielony wpada w morze w państwach Rzeczypoſpolitey Hollenderſkiey.

Rhegium, miaſto ſtarożytne we Włoſzech, nazywa ſię teraz Reggio, należy do kroleſtwa Neapolitańſkiego.

Rheims, w kroleſtwie Francuſkim ſtołeczne prowincyi Szampanii, mieyſce zwyczayne koronacyi krolow. Arcybiſkup Rhemeńſki ieſt naypierwſzy par Franciæ, i na tym fundamencie zaſiada mieyſce w parlamencie rownie z innemi kollegami.

Rhetorianie, kacerze w Egipcie utrzymywali wſzyſtkich innych ſekt błędy, twierdząc iż nic w ſobie zdrożnego i ſzkodliwego w ſobie nie miały; nazwiſko ich poſzło od herſzta Rhetoryuſza, ktory żył około IV. wieku.

Rhetoryka, nauka dobrego mowienia. Rozciąga ſię do wſzyſtkich innych, ponieważ każda wyrażenia zdatnego potrzebuie. Aryſtoteles twierdzi, iż rhetoryka ieſt to kunſzt zaſadzaiący ſię na wſzelkich ſpoſobach perſwadowania. Rhetoryka względem kraſſomowſtwa, to co theorya do praktyki. Rhetoryka reguły zbiera, kraſſomowſtwo ich używa.

Rhetra, nazwiſko wieszczb Apollina w powſzechności wzięte z etymologii Greckiey znaczącey powieści. Jakoż Rzymianie te wieszczby zwali: *Dicta*. Likurgus aby pomnożył w Lacedemończykach poſzanowanie uſtaw ſwoich, nazwał ie Rhetra.

Rhiphæi montes, gory Rhypeyſkie w dawney Sarmacyi według świadectwa Pliniuſza i innych dawnych autorow. Ze zaś nazwiſko ogulne Sarmatow, wiele krain i narodow, dawniey w ſobie zawierało, trudno teraz wiedzieć, ktorym gorom te ſtarodawne imię należy.

Rhodus, wyſpa morza śrzodziemnego, wielorakie miała nazwiſka: Ophiuſza, Æthrea, Telechna, Trinacria, Rhodus, i te oſtatnie dotąd noſi. W nayodleglejſzey ſtarożytności kray ten miał właſnych krolow. Na wzor potym innych państw Grecyi, Rhodyiczykowie zaſzczycali ſię wolnością. Miaſto ſtołeczne ſławne koloſſem Apollina, portem wygodnym, gmachami wybornemi, ale bardziey ieſzcze zaſzczycone było

nauką mieszkańcow, tak dalece, iż gdy iuż było pod Rzymskim iarżmem, naycelnieysi państwa tego mężowie, do szkoł Rhodyiskich udawali się.

Gdy państwo Greckie pod cesarzami upadać poczęło, wyspa Rhodus zawoiowana była nayprzod od Genueńczykow, potym od Saracenow, na koniec dostała się kawalerom świętego Jana. Ci ufortyfikowawszy stołeczne miasto, nie raz się całey potędze Tureckiey mężnie oparli. Na koniec niezmiernością tey potęgi przygnębieni, roku 1522. Ustąpić musieli, i iak byli zwani kawalerami Rhodyiskiemi, gdy tam mieszkali, od nowego mieysca teraźnieyszey rezydencyi nazwani są Maltańskiemi.

Rhodyiski kolos reprezentuiący Apollina, policzony między siedmią cudami świata, Pliniusz tak opisuie: *Solis colossus Rhodii, quem fecerat Chares Lindius, septuaginta cubitorum altitudinis fuit hoc simulacrum. Post 56 annum terrae motu prostratum, sed jacens quoque miraculo est. Pauci policem ejus amplectuntur. Majores sunt digiti, quam pleraeque statuae. Vasti specus hiant defractis membris. Spectantur intus magnae molis saxa. Duodecim annis tradunt effectum 300 Talentis, quae contulerant ex apparatu regis Demetrii &c. C. VII. pag. 105.*

Richelieu (Armandus du Plessis), kardynał, pierwszy minister Ludwika XIII. krola Francuskiego, urodził się z zacney i starożytney familii roku 1585. Bystrość umysłu i poiętność nieporownana, uczyniła go z czasem sposobnym do wykonania naywiększych dzieł. Przywiązany nayprzod do dworu Maryi de medicis matki Ludwiką XIII. za iey instancyą sekretarzem stanu od Ludwika XIII uczyniony, po stopniach do takiey władzy i powagi w oyczyznie swoiey przyszedł, iż zostawiwszy własnemu monarsze powierzchowną tronu okazałość, on sam absolutnie aż do śmierci rządził Francyą. Dzieła wielkie tego pierwszego ministra zdaią się usprawiedliwiać zbyt wielką powolność Ludwika XIII. On bowiem naypierwszy rozwiązłość zbyt mocnych, a przeto nie posłusznych poddanych uskromił, potęgę herezyi zgnębił, i zbyt sławne Hugonotow siedlisko zdobył, miasto Rupelle (Rochelle) domu Austryackiego moc, Francyi straszną, tak od Niemiec iako Hiszpanii woyną i negocyacyą osłabił. Na koniec pełen zasług, syt sławy, kraiu ozdoba, nauk protektor, wiary obrońca, dopędził kresu chwalebnego żywota roku 1642, wieku 57. Pochowany w kościele domu Sorbowskiego, ktory z wielką wspaniałością za życia wystawił. Zycie iego po kilkakrotnie z druku wyszło, i naymnieysze okoliczności wiadome są. Pisał ten wielki mąż nie ktore xięgi, tak Łacińskim, iako i Francuskim ięzykiem, naysławnieysza po śmierci iego z druku wyszła pod tytułem: Testament polityczny kardynała de Richelieu.

Riga, *patrz* Ryga.

Rimini (Ariminium), miasto we Włoszech w stanie papieskim sławne zborem przez Konstancyusza cesarza zgromadzonym roku 369. Na koniec tego zboru postrachami cesarza i podeyściem Ursacyusza i Walensa, symbolum Aryańskie przez wielu biskupow podpisane było. Ci zaś, ktorzy przy prawowierney nauce stawali odłączyli się od kacerzow, i zgromadzenie swoie prywatnie odprawowali w mieyscu bliskim, ktore się dotąd zowie Catholica.

Rinuccini (Oktawiusz), poeta Włoski, pierwszy wynalezca opery, to iest sztuk drammatycznych z muzyką. Naypierwsze od niego z muzyką skomponowane opery Dafne, Euridice, i Aryadna. Umarł roku 1621.

Robigales albo Rubicales, uroczystość u Rzymian postanowiona od Numy Pompiliusza na cześć bożyszcza zwanego Robigus, odprawowała się dwudziestego piątego Kwietnia.

Roga, podarunek ktory zwykli byli dawać pierwszego dnia roku cesarze senatorom, urzędnikom i innym dystyngwowanym osobom, etymologia nazwiska tego pochodzi od słowa Łacińskiego: *erogare.*

Rogatio, obrządek prawny u Rzymian, gdy konsulowie albo trybuni proponowali ludowi proiekt prawa do potwierdzenia.

Rogationum Dies, dni krzyżowe postanowione w obrządkach kościelnych na uproszenie od Pana Boga obfitości darow ziemi. W te dni processye pola obchodzą i post iest przykazany. Dni krzyżowe odprawować się zwykły przez trzy dni poprzedzaiące święto Wniebowstąpienia Pańskiego.

Rogatores, nazywali się u Rzymian ci, ktorzy pod czas zgromadzenia ludu, w czasie elekcyi lub spraw wielkich, odbierali od obywatelow tabliczki, na ktorych wyrok każdego w szczegulności był napisany: *tabellas rogabant.* Ci ktorzy ie wybierali z koszow i na tablicy osobney znaczyli kreski, zwali się *custodes.*

Rollin (Karol), rektor akademii Paryſkiey, mąż nauką i obyczaynością ſławny. Umarł roku 1741. Xięgi od niego do druku podane: Edycya Quintiliana cum notis. — Varia poemata. — Traktat o naukach. — Hiſtorya ſtarożytna Egipcyanow, Kartageńczykow, Medow, Perſow, i Grekow. — Hiſtorya Rzymſka, oſtatnie te dzieło dokończył uczeń iego Crevier.

Romania albo **Rumelia**, prowincya w Europie państwa Tureckiego, między Bułgaryą, Macedonią, morzem czarnym i Archipelagiem. Wſzyſtkie inne państwa Tureckie w Europie, noſzą także ten tytuł w powſzechności. Jakoż naywyżſzy ſędzia państw Europeyſkich zowie ſię Kadyleſkier Romelii.

Roman, papież wſtąpił na katedrę świętego Piotra po Stefanie VI. roku 897. Akta predeceſſora ſwego przeciw Formozowi papieżowi ſkaſſował. Nieſpełna cztery mieſiące żył po ſwoim obraniu.

Roman I. ceſarz wſchodni od Konſtantyna Porphirogeneta zięcia ſwego do uczeſnictwa tronu przypuſzczony, z czaſem go tak wyzuł z powagi, iż przy ſamym tylko prawie tytule ceſarſtwa zoſtał. Mitylene miaſto w Azyi zdobył, przeciw Ruſi ſzczęśliwie woiował. Na koniec od własnego ſyna Stefana z tronu wyzuty i na wygnanie poſłany, mnichem zoſtawſzy we dwa roki umarł roku 946, panował lat 25.

Roman II. ceſarz wſchodni ſyn Konſtantyna Porphirogeneta, wſtąpił na tron otruwſzy oyca roku 956. Za iego panowania Saraceni wiele kraiow państwa Greckiego zdobyli. Umarł roku 962, panował lat 7.

Roman III. ceſarz wſchodni nazwany Argyropalus, wſtąpił na tron poiąwſzy za żonę Zoe corkę ceſarza Konſtantyna młodſzego, od nieyże po ſześcioletnim panowaniu z świata zgładzony roku 1034.

Roman IV. zwany Dyogenes naſtępca Konſtantyna zwanego Ducas, z początku ſzczęśliwie z Turkami woiował, zwyciężony na koniec i w niewolą wzięty, gdy z tey uwolniony do Konſtantynopola powraca, od Michała ſyna Konſtantynowego złapany, ſromotną śmiercią zginął, roku 1071, panował lat 3, mieſięcy 8, dni 12.

Romans, nazwiſko hiſtoryi baiecznych, po więkſzey części miłoſne awantury w ſobie zawieraiących. Twierdzą nie ktorzy, iż te nazwiſko poſzło od tego, iż naypierwſze produkcye takowe piſane były lingva Romaneſca, albo Romana-Ruſtica, to ieſt ięzykiem

zykiem

zykiem z Łacińſkiego i Francuſkiego zmieſzanym, z ktorego na koniec ięzyk Francuſki, taki, iak teraz ieſt poſzedł. Starożytność wielorakie pism takich dała przykłady. Egipcyanie, Arabowie i Perſy od dawnych wiekow maią u ſiebie takowe piſma. Zwyczay ten do Europy wnieſiony ieſzcze od Grekow i Rzymian. Naypierwſzy z Grekow Antonius Dyogenes w krotce po śmierci Alexandra wielkiego, opiſał miłoſne awantury Dynaſa i Dercylli. Theagones i Charidea Romans IV. wieku, Łacińſkim ięzykiem piſany był, i ten nazwać ſię może modeluſzem wſzyſtkich po nim naſtępuiących. Rodzay ten piſma zbyt teraz rozpleniony zabawką momentalną, nie nadgradza nieſkończonego uſzczerbku w obyczaiach młodzieży.

Romulus, Fundator państwa Rzymſkiego i pierwſzy krol założonego od ſiebie Rzymu. Plutarchus i inni, ktorzy życie iego opiſywali, o procedencyi iego wątpią, wychowanie od wilczycy do romanſu bardziey niż hiſtoryi podobne. To pewna, iż nazbierawſzy około ſiebie wielu prożniakow i zboycow, dobry rząd między niemi wprowadził, fundował wraz z bratem Remuſem miaſto, prawa obywatelom podał, kondycyi rożność patrum albo ſenatorow i plebeiuſzow wyznał. Porwawſzy gwałtem Sabińſkie niewiaſty, wprzod woynę z tym narodem prowadził, nakoniec ſię z niemi, iż ich krolem Tatiuſzem zſtowarzyſzył. Smierć iego przypadła roku. 715. Przed narodzeniem Chryſtuſowym. Według pamięci niektorych, od własnych ſenatorow zabity zoſtał, panowaſzy lat 37. Po śmierci od Rzymian pod imieniem Qvirina za boga czczony.

Rosciszewski, (Woyciech) Jezuita. Umarł roku 1619. Xięgi od niego do druku podane ſą: Contra venenatum libellum, cuiusdam Calviniani &. — Diſputatio de eccleſia contra Fauſtum Savinum Arianum. — Reſponſio ad calumnias cuiusdam, qvi patrocinium Torunenſium contra Jesuitas ſusceperat Crac. 1615. — Oratio ad ſenatum equitesque Polonos pro Jesuitis. — Oratio contra And: Volanum ſacramentarium.

Rossya, państwo tak w Europie iak i w Azyi rozciągaiące ſię, pierwiaſtki ſwoie zaſiąga, od Włodzimierza i innych dawnych, xiążąt Ruſkich w Kiiowie niegdyś maiących ſtolicę. Ta z czaſem przenieſiona do Moſkwy, a państwo po rożnych rewolucyach w familii, nakoniec, Romanow dziedzicow i rządcow znalazło. Ztey urodzony

Piotr

Piotr wielki, kray i poddanych z dzielności wyprowadził, i w takim postanowil stanie iż się teraz między naycelnieyszémi mieści. Tytuł cesarski od Piotra wskrzeszony, przedtym albowiem wielkiemi xiążętami i carami mianowali się. Rząd państwa Rossyiskiego absolutny. Religia Grecka Schyzmatycka.

Piotr wielki umarł roku 1725, po ktorym:

Katarzyna I.
Piotr. II.
Anna.
Elzbieta.
Piotr III.
Katarzyna II.

Rostkowski, (Adam) Biskup Filadelfii suffragan Łucki, pisał xięgę pod tytułem: Clipeus cleri Poloni, contra tela fori sæcularis 1728. — Zal za grzechy. Umarł roku 1738.

Rostralis Columna, w kapitolium Rzymskim postanowiona była, na cześć Duilliusza konsula, ktory pierwszą z Rzymian bitwę na morzu przeciw Kartagińczykom wygrał. Ta kolumna ozdobiona była przodkami okrętow, ktore zwano rostra.

Rostralis corona, ozdoba ex rostris okrętow, dawana bywała u Rzymian w nadgrodę temu, ktory się w bitwie morskiey dystyngwował.

Rostra, mieysce w Rzymie ozdobione szczytami okrętow, gdzie się często senat zgromadzał, tam było mieysce, z ktorego oratorowie do ludu mowili, w interessach status.

Rota, trybunał głowny w Rzymie, w ktorym się sądzą rozmaite sprawy, tam przez appellacye idące, osobliwie iednak w materyach beneficyalnych. Złożony iest z audytorow albo sędziow dwunastu. 3 Rzymian, 1 Florenczyk, 1 Medyolańczyk, 1 z Bononii, 1 z Ferrary, 1 Wenecyi, 1 z Francyi, 2 z Hiszpanii, 1 z Niemiec.

Rubicon, rzeczka we Włoszech, niegdyś granica państw przez się Rzymskich we Włoszech, ta rzeczka nazywa się teraz Pisatello. Według postanowionego u Rzymian prawa, żadnemu wodzowi nie godziło się z woyskiem przez Rubicon przechodzić, gdy z woyny powracali, inaczey czyniący, za nieprzyiacioł oyczyzny mieli być poczytani. Juliusz cesarz chcąc wolność oyczystą znisczyć, gdy stanął nad Rubiconem, przez czas nieiaki sam się z sobą passował, na koniec gwałtem prawie webrnął w Rubicon te słowa wyrzekłszy: *jacta est alea.*

Rubigalia albo Robigalia, uroczystość dawnych Rzymian na cześć bożyszcza Rubigus postanowiona przez Nummę, odprawiała się 25 Kwietnia, *patrz* Robigales.

Rubrica, termin kanonicznego prawa znaczący tytuł albo rozdział osobliwy; dawnych xiąg prawa nazwisko te ztąd poszło, iż w dawnych manuskryptach tytuły rozdziałow, czerwonym kolorem zapisowane były.

Rubrica, znaczy także ustawy i reguły rozmaite, liturgii albo obrządkow kościelnych. Bierze się ieszcze to słowo, rubrica za maius położony, albo tytuł tego co się zawiera w texcie, albo wartykule prawa lub iakiey, uchwały.

Rubens, (Piotr) Malarz sławny, urodził się w Antwerpii roku 1577. Obrazy iego zaleca naybardziey wytworność ułożenia albo kompozycya, i żywość farb przedziwna. Naycelnieysze Europy galerye obrazami iego zagęszczone są. Umarł roku 1640.

Rudawski (Wawrzyniec), kanonik Warmiński, są w druku iego xięgi: Repertorium juris civilis & pontificii, Viennæ 1660. — Panegiricus in exequiis Ferdinandi III. imperatoris.

Rudolf I. cesarz z hrabi Habsburgskiego naypierwszy z Austryackiego domu, wstąpił na tron za zgodnym elektorow obraniem roku 1273. Ottokara krola Czeskiego zwyciężył, i odebrawszy mu xięstwo Austryi, dał go własnemu synowi Albertowi, i odtąd ten dom Austryackim nazywać się począł. Umarł w drodze z Erfurtu, do Spiry roku 1291, panował lat 18.

Rudolf II. cesarz, krol Węgierski, krolem Rzymskim obrany, za życia ieszcze oyca Maxymiliana II. cesarza, po śmierci iego na tron cesarzow wstąpił roku 1576, woyny ustawicznie prawie z Turkami prowadził, bratu swemu Matyaszowi, ktory się przeciw niemu zbuntował, krolestw Węgierskiego i Czeskiego ustąpić musiał. Smierć iego przypadła roku 1621, panował lat 45.

Rudomina (Jędrzey), Jezuita, umarł missyonarzem w Chinach. Xięga od niego napisana: De regum regnorumque mutationibus ac interitu.

Ruskie woiewodztwo, prowincya krolestwa Polskiego, od Kazimierza wielkiego prawem woyny i sukcessyi do korony przyłączona. Teraz w iedney tylko ziemi Chełmskiey iest to woiewodztwo zawarte.

Wysyła to woiewodztwo na seym posłow 2, na trybunał deputata 1.

Senatorow to woiewodztwo rachuie duchownych: arcybiskupa

Lwowſkiego, Przemyſkiego wzabranym kraiu, i Chełmſkiego biſkupow.

Swieccy ſą: woiewoda Ruſki, kaſztelan Lwowſki, Przemyſki, Chełmſki, Sanocki, Halicki.

Herb woiewodztwa Ruſkiego: Lew złoty w koronie złotey w polu błękitnym.

Rugii, narod dawnych Niemiec według Tacyta w xięgze o obyczaiach Niemieckich w rozdziale XLIII. narod ten miał ſwoie ſiedliſko nad morzem Baltyckim. Jeſt podobieńſtwo, iż od nich wzieła nazwiſko ſwoie wyſpa Rugen.

Ryswyk, wieś w Hollandyi między Hagą a Delftem, ſławna traktatem w niey zawartym, między ceſarzem, Francyą, Anglią, Hiſzpanią i Rzeczapoſpolitą Hollenderſką roku 1697.

Rychalski (Michał), penitencyarz katedry Kuiawſkiey. Xięgi iego w druku: Mundus Marianus. — Scintillæ divini amoris, Poſn. 1681. — Sacerdotis ad miſſæ ſacrificium præparatio. — Floſculi theologici ordinandorum approbandorum parochorum. — Meditationes de quatuor noviſſimis.

Rychłowski (Franciſzek), Reformat, ſą w druku iego Kazania dwoiakie na niedziele całego roku, w Krakowie 1672.

Rysinski (Piotr), ieſt w druku iego: Cenſura in axiomata Joannis Huſſii Hæretici, Crac. 1524.

Rywocki (Jan), Jezuita. Xięgi iego do druku podane: Panegirici in laudem Vladiſlai Pol. reg. — Paneg. Alber. Radziwiłł. — Epithalamium Vlad. Reg. — Arma Catholica pro traditionibus & Purgatorio. — Parænesis ad miniſtros Calvinos de ſpiritu privato ad ſynodos non admittendo, Vilnæ 1639. — Laurentalia Rigenſia contra prædicantem hæreſem. — Judex Herois. — Vita Simonis Rudnicki epiſc. Varm. — Tractatus in cantica canticorum. — Calvinus Angelomachus.

Rzączynski (Gabryel), Jezuita, ſą w druku iego xięgi: Hiſtoria naturalis regni Poloniæ, in viginti tractatus diviſa, Sendomiriæ 1721. — Gemmæ antiquorum poetarum, Poſn. 1700. — Armamentarium regni Poloniæ.

Rzeczpospolita, ſtan polityczny państwa, w ktorym albo wſzyſtek, albo część z ludu wybrana ma rząd i naywyżſzą władzę. O ſtanach takowych tworżliwa ieſt Tacyta wrożka, a co większa wſparta po części doświadczeniem: *Reipublicæ formam laudari facilius quam evenire, & ſi evenit, haud diuturna eſſe poteſt.*

Rzecz-

Rzeczpoſpolite bywaią ſprzymierzone, iaka była dawniey Areyczykow, teraz Hollenderſka i Szwaycarſka.

Rzeczpoſpolite nie maiące zewnętrznego z drugiemi co do rządu ſprzymierzenia, w ſtarożytności były: Lacedemońſka, Atheńſka, Rzymſka, za naſzych czaſow Polſka, Wenecka, Genueńſka. O prawach i rządach Rzeczypoſpolitey w ſzczegulności, *patrz* pod oſobnemi onychże artykułami.

Rzeka, bieg wody z zrzodeł wytryſkuiącey, przez wydrążone w ziemi łożyſka ku morzu ściągaiący ſię.

Rzeki pryncypalne Europy ſą: Dunay, Ren, Wiſła, Po.

Azyi: Ganges, Tygrys, Eufrates, Araxes.

Afryki: Nil, Niger, Nubia, Kuama.

Ameryki: Amazonum, Paraniba, Orenoko, Plata świętego Wawrzyńca.

Rzym, miaſto ſtołeczne świata. Lubo albowiem świeckim rządem narodami iak przedtym nie włada, będąc iednak zaſzczycone ſtolicą świętego Piotra, duchowną iuryzdykcyą daley zaſięga; Leon II. wielki mowił do tego miaſta: *Quamvis multis aucta victoriis, jus Imperii tui terra marique protuleris, minus tamen eſt quod tibi bellicus labor ſubdidit, quam quod pax Chriſtiana ſubjecit.*

Miaſto Rzym założone od Romuluſa roku przed narodzeniem Chryſtuſowym 753. Przez tak długi czaſu przeciąg, wielekroć ſpalone i zruynowane było, i lubo oſtatki tylko dawney wſpaniałości ſwoiey okazuie, przecież dotąd naywſpanialſzym nazwać ſię może.

Rzym z początku przez właſnych krolow do Tarkwiniuſza rządzony był. Tego dumnego monarchy zbyt ciężkie iarżmo, ſyna Sexta gwałt Lukrecyi uczyniony, pobudką były Rzymianom do wypędzenia krolow, i odmiany rządu z niewolniczego w ſwobodny. Przez lat 700 zaſzczycali ſię Rzymianie wolnością. Juliusz ceſarz czyli właſną ambicyą, czyli okolicznościami przynaglony, lubo tytułu monarchy na ſiebie nie wziął, władzę iednak krolewſką ſobie przywłaſzczył, ta w naſtępcach iego trwała aż do Konſtantyna, ktory między trzech ſynow ſwoich państwo Rzymſkie podzielił. Po śmierci dwoch braci, Konſtancyusz ſam rządy obiął tego państwa, ale naſtępcy iego, nowy uczynili rozdział; ceſarze ktorych Rzym był ſtolicą nazwani byli zachodniemi; pułnocne narody oſłabioną tę część państwa, w krotce pod moc

 ſwoią

ſwoią podbili, i tak Rzym świata niegdyś rozkazuiący, ſtał ſię łupem Herulow, Gotow, Longobardow. Karol wielki ceſarz zwyciężywſzy oſtatniego Longobardow monarchę Dezyderyuſza, od Adryana papieża wezwany w Rzymie koronowany ceſarzem wſchodnim. Naſtępcy iego, coraz więcey utracali i poſſeſſyi i prerogatyw ceſarſtwa. Temi czaſy ceſarz ieſt głową Rzeſzy Niemieckiey. Rzym w dzierżeniu papieżow. Włochy nie ktore ieſzcze, gdzie nie gdzie feuda ceſarſkie maią, nad ktoremi w przypadaiących okolicznościach ceſarze iuryzdykcye ſwoie zachowuią.

Krolowie Rzymſcy.

Romulus.
Numma Pompilius.
Tullus Hoſtilius.
Ancus Martuis.
Tarkwiniusz ſtary.
Serwiusz Tulliusz.
Tarkwiniusz dumny.

Ceſarze Rzymſcy.

panował	*lat*	*mies.*	*dni.*
Juliusz ceſarz	3	4	6
Auguſt	43	6	
Tyberyusz	22		
Kaligula	3	10	8
Klaudyusz I.	13	8	20
Nero	13	7	28
Galba		6	7
Otton		3	5
Vitellius z		8	5
Veſpaſianus	10		
Tytus	2	2	20
Domitianus	15		6
Nerva	1	4	11
Traian	19	6	15
Adryanus	20	11	
Antonius Pius	22	6	
Marcus Aurelius	19		10
L. Verus	9		
Commodus	12	9	14
Helvius Pertinax		2	26
Didinus Julianus		2	5
Severus	17	8	3
Caracalla	6	2	
Macrinus	1	2	
Heliogabalus	3	9	4
Alexander Severus	13		19
Maximinus	2		
Puſſianus i Babinus		10	
Godyanus ſyn i oyciec	5		
Philippus z ſynem	5		
Decius z ſynem	2	6	
Gallius Voluſianus	2		
Valerianus	6		
Gallienus	8		
Claudius II.	2		
Aurelianus	5		
Tacitus		6	6
Probus		4	
Darus	1		
Carinus	3		
Numerianus	2		

Dio-

panował,	*lat*	*mies.*	*dni.*
Diocletianus	20		
Maximinianus	18		
Valerius Conſtantius	1		
Galerius Maximianus	7		
Konſtantyn wielki pierwſzy Chrześcianin zwyciężywſzy przeciwnikow	24	6	24
Conſtans	14		
Conſtantius	11		
Julianus	1	7	27
Jovianus		7	22
Valentinianus		5	22
Gratianus	7	9	12
Valentinianus II.	8	8	2
Theodoſius Mag.	17	3	
Honorius	28	7	
Valentinianus III.	30		17
Maximus.			
M. Mæcilius	1		
Majorianus	4	4	2
Libius Severus	3	8	17
Interregnum	2		
Procopius Anthencius	4	11	
Anicius Olibrius		7	
Glycerius	1		
Julius Nepos	1	3	
Romulus Auguſtus	1		

Nowa epocha ceſarzow zachodnich Rzymſkich wſzczęła ſię roku 800 przez Karola wielkiego, było więc Intervallum od oſtatniego ceſarza wſchodniego Romuluſa Auguſta, ktory z tronu wyzuty przez Odoakra krola Herulow roku 476 lat 324.

Karol wielki ceſarzem wſchodnim ogłoſzony po zawoiowaniu państw i zniſzczeniu monarchii Longobardow roku 800.

panował,	*lat*	*mies.*	*dni.*
Karol wielki po koronacyi na ceſarſtwo	14		
Ludwik I.	26	6	
Lotharius I.	15		
Ludwik II.	20		
Karol II.	2	2	
Ludwik III.		6	
Karol III.	8	7	
Arnolf oſtatni z familii Francuſkiey Karola wielkiego	12		
Konrad I.	7	6	
Henryk I.	17	2	
Otton wielki	36	10	6
Otton II.	10	7	
Otton III.	18	1	21
Henryk święty	22	5	21
Konrad II.	15		
Henryk III.	17	4	22
Henryk IV.	49	10	3
Rudolf I.	3	4	6
Henryk V.	18	2	17
Lotharyusz II.	12	2	21
Konrad III.	12	10	15
Fryderyk I. Barbaroſſa	37	3	7

panował	lat	mies.	dni.
Henryk VI.	8	3	19
Filip	9	3	16
Otton IV.	2		
Fryderyk II.	32		
Henryk VII. nie koronowany.			
Gwilhelm obrany	8		
Rychard nie koronowany.			
Alfons krol Kaſtylii obrany do poſſeſſyi nie przypuſzczony żył po obraniu	15		
Rudolf hrabia Habszpurgſki pierwſzy domu Auſtryackiego, obrany roku 1274	16	11	19
Adolf de Naſſau nie koronowany.			
Albert I.	9	9	15
Henryk VII.	4	9	
Fryderyk III.	9		

panował	lat	mies.	dni.
Ludwik V.	17		10
Karol IV.	31	1	20
Wacław krol Czeſki	22		
Fryderyk IV.			
Robert	9	8	21
Zygmunt	26	8	
Albert II.	1	8	26
Fryderyk V.	53	7	19
Maxymilian I.	25	4	25
Karol V.	39	2	25
Ferdynand I.	6	1	1
Maxymilian II.	12	2	18
Rudolf II.	35	3	9
Mathyasz	6	8	26
Ferdynand II.	17	5	17
Ferdynand III.	20	1	16
Leopold I.	46	9	17
Jozef I.	5	11	12
Karol VI.	29		8
Karol VII.	3		
Franciſzek I.			
Jozef II.			

S.

S, litera ſiedmnaſta alfabetu Łacińſkiego, w tymże ięzyku na mieyſcu K. używana bywa. Zaſtępuie także częſtokroć mieyſce litery Z i na ten czas dwakroć ſię powtarzała, iako to: naprzykład, cauſa cauſſa, u Grekow znaczyła liczbę ſiodmą.

W napiſach dawnych S. ſalus S. P. ſenatus Populusque.

W nazwiſkach S. Silvius, Silvanus, Servius.

S. częſtokroć na końcu położone znaczy Sacrum, SAC. ſacerdos. SAT. Saturnus, Saturalia &c. SEP. Septemvir. SEPT. Septimus. SC. Senatus Conſultum. SD. w liſtach dawnych ta abbrewiacya znaczy. Salutem dicit. S. P. D. Sal. plurimam dicit. ſp. ſpurius &c.

Saba,

Saba, pańſtwo ktorego rządy trzymała krolowa, o ktorey wſpomina piſmo święte, iż odwiedziła Salomona, chąc doświadczyć mądrości iego.

W ewangelii u Math. świętego w rozdziale XII. nazwana ieſt krolową południową, od tamtych albowiem ſtron przyſzła. Ze pańſtwo Sabeyczykow było w Arabii, wielkie do tego ieſt podobieńſtwo. Podarunki kadzidł, ktore krolowa przynioſła Salomonowi wſpieraią tę opinią, naywybornieyſze albowiem z Arabii pochodzą.

W ſtarych piſarzach wzmianka bywa niekiedy o Sabeyczykach, ztąd Claudianus in Eutrop. lib. II. v. 320.

Medii levibusque Sabæis
Imperat hic ſexus; reginarumque ſub armis
Barbariæ pars magna jacet.

Sabaismus, naypierwſzy i naydawnieyſzy rodzay bałwochwalſtwa, gwiazdom i planetom cześć Boſką oddawał, a iako piſmo Boże wyraża: czcił: *omnes militias cœli.*

Sabbat Schabbat Szabah, nazwiſko z Hebrayſkiego znaczące ſpoczynek. Tak ieſt wymieniony w piśmie świętym dzień ſiodmy tygodnia, *Sobota;* dzień wolny od roboty, na pamiątkę ſiodmego dnia, ktorego po ſześciu innych ſtworca wſzech rzeczy odpoczął.

W nowym prawie na mieyſce ſoboty niedziela wyznaczona na pamiątkę chwalebnego zmartwychwſtania ſyna Bożego.

Jakie były przykazy obchodzenia Sabbaſzu, obſzernie w xięgach Moyżeſzowych ieſt wyrażono.

Sabbaticus, baieczna rzeka Talmudziſtow, ktorzy twierdzą, iż dzieſięć pokoleń za nią dotąd mieſzkaią, wydobyć ſię zaś z ſiedliſka ſwoiego dla tego nie mogą, iż ta rzeka nie przebyta w inſze dni, w ſobotę tylko wyſycha.

Sabbatienses, kacerze IV. wieku tak nazwani od Sabbacyuſza herſzta; między inſzemi zabobonami, do wſzyſtkich ſpraw potocznych lewey tylko ręki używali.

Sabaudya, xięſtwo we Włoſzech, graniczące z Francyą, Szwaycarami, i Piemontem. Niegdyś kray ten był ſiedliſkiem narodow rozmaitych, iako to: Centronow, Centaurow, Latobrykow, Allobrogow. Dzieli ſię na ſześć części, Sabaudyą przez ſię, Mauryane, Geneweńſki powiat, Tarantazyą, Fucygnią i Chablais. Miaſto iego ſtołeczne Chambery. Ma własnych dziedzicznych xiążąt, ktorzy teraz tytułem krolow Sardyńſkich zaſzczyceni, ten kray wraz z Piemontem, Montferatem i innemi dzierżą.

Sabel-

Sabellianie, kacerze w trzecim wieku kościoła, uwłaczali w błędach swoich taiemnicy Troycy S. Ich herszt Sabelliusz.

Sabinowie, narod dawny we Włoszech graniczący z Rzymianami, z ktoremi na koniec złączyli się, i ich krol Tatius wraz z Romulusem rządy naywyższe trzymał. Dziś się ieszcze nazywa miasto Sabina w bliskości Rzymu, i iest stolicą biskupstwa przyłączonego do iednego z sześciu kardynalstw, tytułem biskupstwa zaszczyconych.

Sabinianus, papież, wstąpił na katedrę R. P. 604. Umarł roku 606, dnia dwudziestego drugiego Lutego.

Sabinianus, cesarz Rzymski obrany od Kartagińczykow przeciw Gordyanowi, zwyciężony od tegoż cesarza i godność i życie stracił.

Sabinus, poeta Rzymski, o ktorym wspomnina Owidyusz, iż dzieł swoich poetycznych dla zaszłey śmierci dokończyć nie mogł.

Quique suum Træsena, imperfectumque dierum
Deseruit celeri morte Sabinus opus.

Sabigli (Jędrzey), Jezuita. Są w druku xięgi iego: Fundamentalis instructio de catholico cultu B. M. V. Brunsbergæ. — Colloquum Catholici cum Luther de SS. Eucharistia Brunsbergæ 1669.

Sacellarius, urzędnik dworow cesarzow Greckich, miał w dozorze skarb prywatny cesarzow.

Sacchi (Jędrzey), sławny malarz Włoski, uczeń Albana. Nayprzednieyszy iego obraz wyrażaiący S. Romualda, między naycelnieyszemi w Rzymie konserwowany iest. Umarł w tymże mieście roku 1661, wieku 61.

Sacchini (Franciszek), Jezuita Włoch, rachowany iest między naywybornieyszemi pisarzami tego zakonu. Umarł w Rzymie roku 1625, wieku 55. Xięgi iego: Historia Societatis Jesu: Pars secunda sive Lainius. — Pars tertia sive Bergia. — Pars quarta sive Everardus. — Pars quinta sive Claudius. — De vita & rebus gestis Petri Canisii Societatis Jesu. — Vita S. Stanislai Kostka. — Epistola de utilitate bene legendi ad mensam. — De ratione libros cum profectu legendi. — De vitanda librorum moribus noxiorum lectione oratio.

Sacra, nazwisko powszechnie nadane od Rzymian obrządkom i rzeczom poświęconym, religii służącym. *Sacra gentilitia* nazywały się u Rzymian obrządki, ktore w domach własnych na cześć bogow, osobliwie tych, ktore zwano

no Lares Penates, odprawowali. Te obrządki co dzień czynione zwały się *sacra natalitia*, gdy zaś młodzieniec brał odzież męską: *Sacra liberalia.*

Sacramentum (Sakrament), znak widoczny rzeczy niewidomey, to iest darow bożych. Sakramenta od Chrystusa Jezusa ustanowione, nieprzerwanym ciągiem w kościele bożym zachowane są. Chrzest, bierzmowanie, ciało i krew pańska, pokuta, ostatnie oleiem S. pomaszczenie, kapłaństwo, małżeństwo.

Sacramentum, w powszechney słowa tego akceptacyi znaczy rzecz świętą iey piętno zwierzchnie. Ztąd u dawnych przysięga tym powszechnym nazwiskiem wyrażała się.

Sacranus (Jan), kanonik Krakowski. Jego xięgi w druku: Elucidatio errorum ritus Græci, 1560. — De religione Russorum. Spiræ Anno 1582.

Sacrificium, *patrz* ofiara.

Sadolet (Jakub) kardynał, ieden z nayuczeńszych mężow swoiego wieku. Umarł w Rzymie roku 1547. wieku 70. Xięgi iego są następuiące: XVII. libri epistolarum. — In psalmos & epist S. Pauli. — De philosophica consolatione & meditatione in adversis. — De liberis recte instituendis. — De philosophiæ laudibus.

Wszystkie tego zacnego męża pisma razem zebrane wyszły z druku w Weronie w trzech tomach in 4to roku 1740. pod następuiącym tytułem: *Jacobi Sadoleti card. & episc. Carpentoractensis opera, quæ extant omnia.*

Wyszły potym z druku listy dawniey nie podane roku 1754 w Rzymie pod tytułem: *Miscellanea ex manuscriptis libris bibliothecæ Coll: Rom: Soc: Jesu.*

Sagaris, rzeka Sarmacyi Europeyskiey, o niey wspomina Owidiusz.

Adde hoc quod clauso miscentur flumina Ponto.
Vimque fretum, multo perdit ab amne suam
Huc Lycus, huc Sagaris, Peniusque, Hypanisque, Cratesque.
Influit & crebro vertice totus Halys
Partheniusque rapax, & volvens saxa Cynapes
Labitur, & nullo tardior amne Tyras.

Sagittarius, strzelec, konstellacya albo dziewiąty znak zodyaku. Jedni twierdzą, iż to iest wyobrażenie Chorona Centaura, niektorzy Proka syna Euphemii mamki Muzow.

Sagum, odzież dawnych Gallow, do niey broń przypinano.

Saguntum, miaſto ſławne w Hiſzpanii dawney, ſprzymierzone z Rzymianami, zdobyte i zburzone przez Annibala.

Sakowicz (Kaſſyan), nayprzod w zakonie S. Bazylego archimandryta Dubieńſki, potym za konſenſem Urbana VIII. w R. 1640. przenioſł ſię do obrządku Łacińſkiego Auguſtyanin, wydał do druku: Okulary Kalendarzowi ſtaremu, to ieſt odpowiedź na zarzuty Schyzmatykow o kalendarzu Rzymſkim, w Krakowie 1644. — Kalendarz ſtary, w ktorym iawny i oczywiſty błąd ukazuie ſię około święcenia paſchy &c. w Wilnie 1640. — Perſpektywa albo obiaśnienie błędow, herezyi i zabobonow w Greko-Ruſkiey cerkwi dis-unickiey, tak w artykułach wiary, iako i w adminiſtrowaniu ſakramentow, w Krakowie 1642. — Traktat o duſzy. — Sobor Kiiowſki, Schyzmatycki na przeſtrogę wydany.

Saladyn (Juzup-Ben-Ajub), ſławny wodz Saracenow z narodu Kurdow. Pierwiaſtki wieku ſwoiego ſtrawił w woyſku Naradyna monarchy Alepu i Damaſzku. Po rożnych przeciwney i pomyślney fortuny obrotach, doſtąpił naywyżſzey władzy. I w tym oſadzony ſtopniu tak dalece rozſzerzył pańſtwa ſwoie, iż dawne panowanie Kalifow naſtępcow Mahometa, zupełnie ſię do niego przenioſło. Wielki ten mąż pomyślne woyny prowadził. Egypt pod moc ſwoią podbił, Damaſzek, Alep, i wſzyſtkie pobliżſze kraie poſiadł. Nakoniec ziemię świętą przez lat ośmdzieſiąt po pierwſzey krucyacie przez naſtępcow Godfryda z Bulionu dzierżaną, do pańſtw ſwoich przyłączył, i miaſto Jeruzalem w roku 1187. odebrał. Umarł w Damaſzku w roku pańſkim 1193. wieku 57. panował w Egypcie lat 24. w Tyryi 19. Monarcha ze wſzech miar znakomity, wielki woiownik i dobry rządca.

Salamanka, (Salmantua) miaſto Hiſzpańſkie w kroleſtwie Leonu; ſławne akademią fundowaną przez Ferdynanda III. krola, około roku 1350.

Salamandra, rodzay gadziny rownie w wodzie iak i na powietrzu wolnym trwać może. Baieczność ſtarożytna nadała iey przymiot trwałości w ogniu.

Salamina, wyſpa Archipelagu niedaleko brzegow Attyki i miaſta Eleuzu, ſławna wielokrotnie w hiſtoryi Greckiey, naybardziey zwycięſtwem na morzu przeciw Perſom otrzymanym przez Themiſtokleſa.

Saterno, miaſto kroleſtwa Neapolitańſkiego ſtołeczne xięſtwa tegoż nazwiſka. Szkoła lekarſka tego miaſta wielką ſię ſtarożytnością zaſzczyca, i w tym punkcie między inſzemi pierwſze ma mieyſce. Znaiome ſą tey ſzkoły aphoryzmy na Polſki ięzyk także przetłumaczone nie dawnemi czaſy.

Salii albo Salienſes, kapłani Rzymſcy nu cześć Marſa poſtanowieni od Numy Pompiliuſza. Było ich dwónaſtu, i w pewne dni tańcuiąc, czynili proceſſye publiczne. Z tąd zwani Salienſes á ſaliendo.

Salica lex, Prawo dawne Francuſkie od narodu Salienow albo Salikow biorące nazwiſko. Uſtne podanie i ſtarożytność bardziey niż dowody wſpieraią ich ieſteſtwo. Na fundamencie więc tych przepiſow płeć niewieścia od korony Francuſkiey oddalona ieſt.

Sallustiusz (Criſpus Salluſtius), ieden z naycelnieyſzych piſarzow Rzymſkich, żył za czaſow Auguſta ceſarza. Z iego piſm zoſtały ſię tylko w całości: hiſtorya ſpiſku Katyliny, i woyna z Jugurtą. Hiſtoryi zaś Rzymſkiey niektore tylko fragmenta. Styl iego nader wyborny, prawidłem być powinien tym, co ſię do piſania hiſtoryi ſpoſobią. Euzebiuſz twierdzi, iż poiął żonę Cyceronową rozwodkę. Umarł zaś roku Rzymu 719. —35 lat przed narodzeniem Chryſtuſa.

Salomon, ſyn dawida z Betſabei, krol Izraelſki, według świadectwa piſma bożego dar mądrości nad innych otrzymał. Jego dzieie, wyſtawienie kościoła, błędy nakoniec, obſzernie xięgi krolewſkie wyrażaią. Umarł roku od ſtworzenia 3060. przed narodzeniem Chryſtuſa pana 975. Żył lat 58, panował 40. Są w piśmie bożym iego xięgi. Eccleſiaſticus, Sapientia, Proverbia, i Canticum Canticorum. Piſał oprocz tego o ziołach i drzewach, tak twierdzi piſmo, zacząwſzy od cedru aż do hyſſopy co rośnie przy murach.

Saltus, termin Łacińſki w geografii, znaczy gorę albo ciaśninę między gorami laſem okrytą. W dawnych hiſtoryach częſtokroć ten termin przy opiſaniu mieyſc używany bywa. Znaczy także mieyſca paſtwiſk, lub laſem zaroſłe. I tak Gallus Ælius na to ſłowo piſze lib: 2 Significationum: *Saltus eſt ubi ſilvæ & paſtiones ſunt, quarum cauſâ Caſæ quoque.*

Saltzburg, arcy-biſkupſtwo udzielne w Niemczech, ktorych ten arcy-biſkup ieſt prymaſem. Pańſtwa Saltzburſkie graniczą z Bawaryą i Tyrolem. Stołeczne miaſto mieyſce katedry tegoż co i kray nazwiſka.

Salus, u Rzymian bogini zdrowia, czczona była w świątnicy ſobie wyznaczoney na wzgorku Quirynalſkim.

Salvianus, kapłan kościoła Marsylii kwitnął w piątym wieku. Gennadyusz o nim twierdzi, iż ieszcze żył roku 496. Siedmdziesiąt lat w kapłaństwie przepędziwszy. Pisał xięgi de providentia, i przeciw skąpstwu. Te wielokrotnie z druku wyszły.

Samarkanda, miasto Azyi w kraiu Usbek stołeczne niegdy państw rozległych sławnego zwycięzcy Tamerlana. Za czasow Strabona i Pliniusza to miasto nazywało się Maraganda.

Samarya, miasto Palestyny stołeczne niegdyś krolestwa Izraelskiego po rozdzieleniu Jeroboamowym. W poźnieyszych czasiech powstało z ruin, i Samarytanie oddzielili się w wierzeniu prawym i obrządkach, od prawowiernych Izraelitow. Chrystus pan to miasto bytnością swoią uwielbił, i przy nim u studni z niewiastą miał rozmowę, ktora się znayduie w ewangelii. — Dotąd ieszcze między Zydami znayduią się Samarytanie, i za kacerzow poczytani są.

Przy mieście była gora Garyzym, gdzie zbudowali przybytek, i porzuciwszy kościoł Jerozolimski, tam sprawowali nabożeństwo, i czynili ofiary.

Sambia, albo Samland, prowincya Pruss niegdyś do dawnych mistrzow Krzyżackich, potym do domu Brandeburgskiego należących; miasto iey, iako i całych Pruss stołeczne Krolewiec (Regiomontum). Niegdyś ten kray miał własnego biskupa, ostatni Potentz wraz z margrabią Albrechtem mistrzem Krzyżackim, wiarę odmienił.

Sambor, miasto w woiewodztwie Ruskim, należało przed podziałem z przyległościami do dobr stołu krolewskiego, sławne obfitością warzoney soli.

Samboritanus (Grzegorz Vigilantius), pisał wierszem życie świętego Stanisława. — Historye pisma świętego. — Zycia arcy-biskupow Lwowskich.

Samboriensis (Camillus), zakonu świętego Dominika, pisał kommentarze na xięgi świętego Tomasza z Akwinu, i Arystotelesowe.

Samnitowie, narod niegdyś sławny we Włoszech, długie woyny wiedli z Rzymianami, nakoniec po walecznym odporze ich, przemocą pokonani, powszechne z innemi iarzmo musieli przyiąć. Pochodzili od Lacedemończykow, i pokazali się bydź godnemi tego walecznego gniazda. Miasta ich celnieysze były: Benewent, Aufidena, Triventum. Osady tam gdzie teraz xięstwo Benewentalskie, Abruzya, Capitana, i Terra laboris.

Samogitia, *patrz* Zmudź.

Samos, albo Samus, miasto i wyspa na morzu śrzodziemnym niedaleko brzegow Azyi mnieyszey. Niegdyś ta wyspa nazywała się Parthenia, potym Drusa, daley Anthemusa; grunt wyborny i powietrze zdrowe, mieszkanie tey wyspy czyniło pożądanym. Jakoż iey obywatele byli zamożni. Rządy tey wyspy czasem bywały wolne, czasem podlegała iedynowładnym panom, między ktoremi był sławny w starożytności Polikrates. Swiątnica Junony ze wszech części świata sprowadzała tam pielgrzymstwa. Z inszemi Archi-Pelagu wyspami, należy dziś do państw Tureckich.

Samosata, miasto prowincyi Kommageny. Oyczyzna sławnego Lucyana.

Samosatienses albo Samosatenianі, kacerze III. wieku, tak nazwani od herszta Pawła z Samosatu, ich błędy sprzeciwiały się bostwu syna bożego. Utrzymowali, iż nie był bogiem przed urodzeniem swoim z nayświętszey Maryi panny, ale urodziwszy się, i zacząwszy żyć iak człowiek, dopiero potym został bogiem. Kacerstwo to uroczyście potępione było od kościoła bożego na zborze Antyochyńskim roku pańskiego 269.

Samothracya, wyspa Archipelagu sławna w starożytności zabobonnemi obrządkami, na cześć Cerery, Plutona, Prozerpiny i Merkuryusza. Dotąd znayduią się ieszcze dawne pierścienie, na ktorych wyryte są znaki, osobliwie piętna tych zabobonow. Noszone bywały od wielu ktorzy im osobliwe przymioty, i iakowąś dzielność przypisywali. Dziś ta wyspa w dzierżeniu Tureckim pospolicie nazywa się Samandraki.

Samoiedy albo Samoiedowie, nazwisko powszechne narodom dzikim, ciałem ludzkim pasącym się. Tych dawni nazywali Antropophagi. To nazwisko w szczegulności nadane iest niektorym hordom dzikim w państwach Rossyiskich między Syberyą a Tartaryą wielką.

Samson, wodz i wybawiciel narodu Izraelskiego z niewoli Filistyńskiey: synem był Manuego z pokolenia Dan. Moc iego nadzwyczayną, dzieła zwycięzkie, fatalne nakoniec do zdradney małżonki przywiązanie, i śmierć gwałtowną, xięgi pisma bożego szeroce opisuią. Smierć iego przypadła około roku od stworzenia 2918. na lat 1117. przed narodzeniem Jezusa Chrystusa. Zył nie spełna lat czterdzieści.

Samuel, prorok i wodz ludu boże-

go, ſyn Elkany i Anny rzewnym płaczem matki nie płodney od Boga uproſzony, i iemuż zaraz w niemowlęſtwie na uſługi oddany. Zarliwością o cześć boſką znamienity, z rozkazu bożego, Saula krolem Izraelu namaścił. Sam zaś w dobrey ſtarości życia dokonał około roku od ſtworzenia 2978. maiąc lat przeſzło dziewięćdzieſiąt. Jego dzieła, rządy proroctwa ſą w xięgach piſma bożego.

Samuel (a S. Floriano), Piiar, *patrz* Wyſocki Samuel.

Sanadon (Stefan), Jezuita, mąż uczony umarł w Paryżu roku 1733. wieku 58. W naſtępuiących wierſzach takowym ſpoſobem ſam ſię opiſał.

Aureo duxit mihi ſecla filo
Læta libertas, & amica recti;
Nec venenato mea felle tinxit
Gaudia livor.
Publicas fortem removere curas
Muſa me ſemper ſtudiis profanæ
Plebis exemit, ſtygiisque vatem,
Invidet umbris.

Przełożył na ięzyk Francuſki rytmy Horacyuſza, i niektorych dawnych Rzymſkich poetow. Piſał oprocz tego naſtępuiące xięgi: Nicanor moriens carmen. — Cunæ regales Ludovici Aſturiarum principis. — Laudatio funebris Ludovici Delphini nepotis Ludovici magni. — De abuſu ingenii. — De mala ingeniorum contagione vitanda oratio. — Ad religionem quam Ludovicus XV. rite inunctus coronaretur. — Theſes Horatianæ. — Theſes rhetoricæ. — Ad poetas collegii Ludovici magni quam Staniſlaus Koſtka & Aloiſius Gonzaga in ſanctis referentur lyricum carmen.

Sanchez (Tomaſz), autor nadto obſzernego traktatu de matrimoniis. Urodził ſię w Kordubie mieście Hiſzpańſkim. Umarł w Granacie roku 1610. wieku 61.

Sanchoniaton, dzieiopis ſtarożytny, żył według Porfiryuſza za czaſow Semiramidy krolowey Babilonu, rodem miał być z Berytu. Piſał iak niektorzy twierdzą hiſtoryą ſtarożytności Fenicyańſkich. Wielu iednak ieſt tego zdania, iż i xięga i autor dziełem ieſt baieczney ſtarożytności. Znayduią ſię dotąd niektore tych piſm kawałki, i wyſzły z druku w Londynie roku 1681.

Sanctes Pagninus, Dominikan, urodził ſię w Luce około roku 1470. Piſma iego, ktore z druku wyſzły, ſą naſtępuiące: Veteris & novi teſtamenti nova translatio nuper edita approbante Clemente VIII. Tey xięgi wielokrotne były edycye, naypierwſza w Lugdunie roku 1528. — Liber interpretationum Hæbraicorum Græcorum-

que

que nominum, quæque in litteris ſacris inveniuntur ordine alphabetico, ut inventu cuncta ſint perfacilia. — Theſaurus linguæ ſanctæ. — Iſagoges ſeu introductionis ad ſacras litteras liber unus. — Hæbraicarum inſtitutionum, libri IV. — Enchiridion expoſitionis vocabulorum Haruch, Targum.. & multorum aliorum librorum Hæbraicæ linguæ, aliisque libris apprime accomodatum. — Grammatica Rabbi David, quæ Michol nuncupatur in Latinam translata. — Liber Ephod grammaticam continens Hæbraicam translatus. — Liber cui nomen Cheter ideſt Arona, in quo de divinis nominibus agitur, Latine verſus. — Catena argentea in Pontateuchum. — Catena argentea in totum pſalterium Hæbreorum, Græcorum & Latinorum, continens commentaria. — Annotamenta in totum vetus teſtamentum. — Chaldaicum enchiridion. — Iſagogæ Græcæ. —

Sanctio, to ſłowo ma ſwoią derywacyą od ſancio, conſecro, ſanctum facio. Użyte ieſt do nazywania uchwały ſzczegulnieyſzey, ktorą prawodawcza władza ſtanowi, i mieć chce święcie zachowaną pod rygorem kary na przeſtępuiących one. Częſtokroć iednak bierze ſię powſzechnie za każdy wyrok prawa naywyżſzey zwierzchności; i znaczy iedno, co conſtitutio, ſtatutum, ordinatio &c. i tak mowi ſię: Legis ſanctio, pragmatica ſanctio &c. Wyraz *pragmatica* dany niektorym uchwałom monarchow, wzięty ieſt z dawnych czaſow od Rzymian używany, gdzie ludzi roſtropnych i umieiętnych prawa kraiowego pragmatykami nazywano; *pragmatici homines, rebus gerendis exercitati.* Ztąd krolowie, daiąc poznawać poddanym ſwoim, że to, co ſtanowią ſzczegulnieyſzym ſpoſobem dla iakiey powſzechności, albo celem porządku iakowego uczynienia w okolicznościach większey wagi; to ſtanowią za radą ludzi wydoſkonalonych w wiadomości prawa i potrzeb narodu tego. Jakoby mowili *cum pragmaticis ſancitum* (czytay wyżey pragmatica ſanctio).

Sancitum, termin używany w prawie Polſkim na wyznaczenie wyrokow ſeymu lub konfederacyi, ma derywacyą ſwoię od ſłowa ſanctio, o czym wyżey.

Sanctuarium, mieyſce nayoſobliwiey w świątnicach czci bożey oznaczone. W kościele Salomonowym, a dawniey ieſzcze w przybytku, mieyſce gdzie arka przymierza złożona była, nazywało ſię ſancta ſanctorum.

San-

Sanctus, termin ten według praw dawnych Rzymskich, oznaczał to, co wyrokiem urzędownym stwierdzone było, tak opiewa Dig. lege 9. parag. 3. *proprie sancta dicimus, quæ sanctione quadam confirmata, ut leges sanctæ sunt; sanctione enim quadam subnixæ sunt.*

Sancus, albo Dius Fides bożyszcze u Rzymian, prawey rzetelney wiary, albo powieści. Twierdzą niektorzy, iż to był przydomek Herkulesa.

Sanguszko xiąże (Roman), woiewoda Bracławski, hetman polny Litewski. Mąż wieku swego bohatyrskiemi dziełami sławny, w roku 1567. pamiętne nad Moskalami i Turkami na polach Iwańskich otrzymał zwycięstwo. W dalszym czasie pokilkakrotnie nieprzyiacioł oyczyzny uśmierzył i zgromił. W porze kwitnącego wieku, przezacny ten mąż z powszechnym wszystkich żalem życie zakończył roku 1671, maiąc lat wieku swego 34.

Sanhedrin, nazwisko z Greckiego Synedrios znaczące zgromadzenie. Sąd naywyższy ludu Izraelskiego, na wzor owych siedmdziesiąt starcow, ktorych Bog Moyżeszowi do wspołecznictwa swego na sądzenie ludu przybrać kazał. Rozmaite były w narodzie Izraelskim takowe zgromadzenia, naypierwsze iednak między niemi trzymał mieysce Sanhedrin głowny w Jeruzalem. Trwała ta iuryzdykcya od czasu sędziow, aż do czasu zburzenia Jerozolimy. Rozmaite w sposobach sądow elekcyi i rządu bywały odmiany, o tych naydokładniey pisze historya Jozefa.

Sannazar (Jakub), sławny poeta Włoski. Umarł roku 1530. Wiersze iego Łacińskie wielką mu uczyniły reputacyą, naybardziey te, ktore o Wenecyi pisał.

Santeul (Joannes Santolius), naycelnieyszy wieku przeszłego poeta Łaciński, kanonik regularny zgromadzenia S. Genowefy. Umarł roku 1697. wieku 66. Jego hymny naywiększą mu uczyniły sławę. Te i inne tego wybornego poety rytmy wielokrotnie razem zebrane z druku wyszły.

Santoni, rodzay mnichow w religii Mahometańskiey. Nie żyią w zgromadzeniu, ale tułaiąc się z mieysca na mieysce żebracki sposob życia prowadzą. Zdaią się być naśladowcami dawnych Cynikow, ale ich w umieiętności nie naśladuią.

Sapieha (Lew), woiewoda Wileński, hetman i kanclerz wielki Litewski, mąż doskonałością i zasługami w oyczyźnie znamienity. Umarł w Wilnie roku... Statut wielkiego xięstwa Litewskiego iego staraniem ułożony z druku wyszedł.

Sapieha (Jan Fryderyk), kanclerz wielki Litewski mąż uczony. Umarł roku 1751. Xięgi iego w druku są następuiące: Annotationes historiæ de origine ordinis Aquilæ albæ. — Historya rewolucyi Rzymskich z Francuskiego X. Vertot przetłumaczona. — Swada Polska i Łacińska pod imieniem Daneykowicza. — Domina palatii regina libertas. — Obserwacye Jana Kiliana Relatyńskiego. — Genealogia domus Sapiehanæ.

Sapho, przezwana dziesiątą Muzą, sławna poetyssa Grecka, rodem była z Mitylenu miasta wyspy Lesbos, żyła w czasie XLII. Olympiady. Ody iey niektore wiadomości wiekow naszych doszły i usprawiedliwiaią słusznie w starożytności nabytą iey sławę.

Sara albo Sarai, małżonka Abrahama, przez długi przeciąg niepłodna, w podeszłym wieku cudownie urodziła Izaaka. Umarła roku od stworzenia świata 2176, maiąc lat wieku 127.

Sara, małżonka młodego Tobiasza corka Raguela, uwolniona za sprawą Rafała archanioła od ducha złego, ktory siedm iey oblubieńcow z świata zgładził. Powrociła z małżonkiem do Babylonu, i była przytomna cudownemu przeyrzeniu teścia swoiego. O dalszych iey sprawach i czasie śmierci, pismo boże wzmianki nie czyni.

Sarbiewski (Maciey Kazimierz), Jezuita, zawołany wieku swoiego rymotworca, wyborem Łaciny, gładkością wiersza i tym wdziękiem, ktory niegdyś u Rzymian urbanitatis nazwisko zyskał, nayodlegleyszey potomności szacowny. Umarł w Warszawie roku 1640, wieku 45. Pisma iego z druku wyszły następuiące: Laska marszałkowska, albo kazanie na pogrzebie Jana Stanisława Sapiehy marszałka wielkiego Litt.— Oratio Panegyrica in solenni corporis S. Casimiri translatione 1636. — Obsequium gratitudinis ab Apolline Crosensi Joanni Carolo Chodkiewicz palat. Vilnensi 1619.— Sacra Lithothesis in prima templi collegii Crosensis a Chodkievicio fundati inchoatione. — Honor sanctorum reliquiis Vilnæ exhibitus oratio soluta. — Oratio qua antistitem Vilnensem novum Abraham Woyna nomine collegii Vilnensis excepit. — Kazania przed Władysławem IV. krolem miane. — Lyrycorum lib. IV. — Liber Epodon. — Liber Epigrammaton.

Według powieści Niesieckiego w tomie IV. pag. 39 gotował Sarbiewski do druku: De perfecta poesi lib. IV. — Orationum librum unum. — Lechiadis lib. XII. heroico carmine. — De Physico continuo lib. IV. — De Deo uno & trino & de angelis ad 1mam partem Thomae Aquinatis. — De Diis gentium lib. IV. Dodaie ieszcze tenże Niesiecki, iż widział manuskrypt in 4to pod tytułem: Dii gentium seu theologia philosophiaque tam naturalis quam ethica, politica, aeconomica, astronomia caeteraeque artes & scientiae sub fabulis theologiae ethicae, a veteribus occultatae, erutae vero opera P. Math. Cas. Sarbiewski 1627.

Sarcologia, część anatomii traktuiąca o ciele ludzkim.

Sarcophagus, tak się pospolicie nazywać zwykł w starożytności grobowiec, pod ktory wkładano zwłoki zmarłych, ktorych na stosie według powszechnego dawnieyszych wiekow zwyczaiu nie palono.

Sardanapal, monarcha Assyryiski sławny w starożytności zniewieściałością swoią. O czasie panowania iego pewności nie masz. To tylko twierdzą dawni dzieiopisowie, iż po dwudziestu lat panowania zwyciężony przez Arbacesa wodza Medow, oblężony na koniec w stołecznym mieście Niniwe, kazał zapalić zamek, w ktorym mieszkał, i tam wraz z nałożnicami i sprzęty swoiemi zgorzał.

Sardes, miasto stołeczne krolestwa Lidii, rezydencya Krezusa sławnego niezmiernością bogactw i odmianą fortuny po zdobyciu Sardow przez Cyrusa.

Sardica, miasto Illyryi, w nim się odprawił zbor powszechny kościoła roku 347. Za panowania na wschodzie Konstancyusza, na zachodzie Konstantego cesarzow.

Sardynia, wyspa na morzu śrzodziemnym zászczycona tytułem krolestwa, należy teraz do domu xiążąt Sabaudzkich, miasto iey stołeczne Cagliari.

Sarmacya, nazwisko powszechne kraiow rozległych i narodow tak w Azyi iak w Europie. Obywatele tamteysi nazywani także bywali Sauromatami. Sarmacya Europeyska rozciągała się od brzegow wisły aż do morza czarnego, gdzie teraz Polska i Ruś. Azyatycka graniczyła na pułnoc z Europeyską, rozciągała się zaś w Azyi po za morze Kaspiiskie i gory zwane Immaus, graniczyła z Kolchami, Iberyą i Albanią.

Sarmatow albo Sauromatow tak powszechnie rzeczonych, rozmaite miały nazwisko, o ktorych dawni geografowie częstokroć czynili wzmiankę. Naycelnieysi między innemi byli Roxolanie, Alanie, Wedowie, Bastarnae, Hamaxobii &c.

Sarnicki (Woyciech), woyski Krasnostawski, mąż nauki niepospolitey, czego dał dowody w wydanych od siebie xięgach, te zaś są. Annales de origine & rebus gestis Polonorum & Lithuanorum Crac. fol. 1587. — Statuta i metryka przywileiow koronnych w Krakowie 1594. — Exempla & formulae electionum pontificum Romanorum imperatorum & ducum Venetorum. — Liber Campiductoriae. — Historia ecclesiastica. — Triumphus Stephani Pol. regis.

Sarpi (Fra. Paolo), zakonu Serwitow Wenecyanin, sławny teyże Rzeczypospolitey teolog. Umarł roku 1623, wieku 71. Naywięcey mu uczyniła sławy historya zboru Trydentskiego, ktorą wprzod Łacińskim ięzykiem wydał, pod imieniem Pauli Svavii, potym zaś w Włoskim ięzyku przez niegoż samego wydana. Pisał oprocz tego: De iure asyllorum. — Uwagi na interdykt Pawła V. papieża. — Historyą Uskokusow.

Sarraceni albo Saraceni, narod Arabii, gdzie wszczęły się pierwiastki Mahometańskiey religii. Zarliwość w niestrzymanych zapędach swoich, uczyniła ich w prędkim czasie za przywodzcem Kalifow następcow Mahometa panami wielkiey części Azyi i Afryki. W Europie na koniec krolestwo Hiszpańskie posiedli. Nieznacznie ten kolos niezmierny słabieć począł. Turcy narod przedtym nieznaiomy, mieysce ich zastąpili, i dotąd namiestnictwo Mahometa i rządy państw niegdy Saraceńskich trzymaią.

Sarto (Andrzey del Sarto), sławny malarz Włoski. Umarł zapowietrzony w Florencyi roku 1530, wieku 42.

Satellites, nazwisko w astronomii gwiazd pomnieyszych, ktore się rownym biegiem około planet obracaią. Planeta Jowisza ma takowych gwiazd cztery; Saturn ma ich pięć; ziemia ma xiężyc.

Satisdatio, w prawie termin znaczący obietnicę albo rękoymią. Pospoliciey bierze się pro satisfactione debito contracto.

Satrapa, tak się nazywali rządzcy prowincyow w dawnym krolestwie Perskim.

Saturnus, według mitologii, syn Celusa i Westy albo niebios i ognia, według Platona niebios i oceanu. Oycem był bogow i bratem Tytana. Uroczystości na cześć iego

iego od Rzymian poſtanowione, zwały ſię Saturnalia albo Saturnales, przypadały w Grudniu, i były nakſztałt zapuſt z tą rożnicą, iż w nich na pamiątkę złotego wieku panowie z ſługami zarowno ſiedzieli i obcowali. Trwały te obrządki i uroczyſtości z początku według uſtanowienia Nummy Pompiliuſza dzień tylko ieden: Juliusz ceſarz do ſiedmiu dni ie rozciągnął, zaczynały ſię więc 15, kończyły ſię 21 Grudnia.

Satyry, monſtra, na puł poſtać człowieczą i zwierzęcą maiące, mieſzkańce gor i laſow, czczone iako bogi przez bałwochwalcow.

Satyry, rodzay piſma uſzczypliwy, maiący za cel ukaranie wyſtępkow nieoſzczędzaiąc wyſtępnych. Rodzay ten piſma, mniey był użyty od Grekow, Rzymianie w nim celowali: Horacyusz, Perſiusz, Juwenalis powinni być brani za przykład od tych, ktorzy ſię do tego mniey przyſtoynego a niebeſpiecznego rzemiosła udaią.

Saul, krol Izraelſki z pokolenia Beniaminowego namaſzczony przez Samuela proroka i pierwſzy w narodzie bożym krol. Jego woyny, dzieła, prześladowanie Dawida, śmierć na koniec nieſzczęśliwą na gorach Gelboe, xięgi piſma świętego obſzernie wyrażaią.

Sawicki (Melchior), woiewoda Brzeſki Litewſki, iego piſma w druku ſą: Cienie żałobne po iaſnych promieniach. — Wiersz na pogrzebie Katarzyny z Sokoleńſkich Kiſzczyny woiewodziny Płockiey, roku 1640 w Wilnie. — Primitiæ honorum B. Joſaphat Kuncewicz archiepiſc. Połocen.

Sawicki (Karol), Jezuita, iego xięga w druku: Prawdziwe zwierciadło niewinności, to ieſt życie świętego Aloizego Gonzagi w Poznaniu 1725.

Sawicki (Kaſper), Jezuita, xięgi iego w druku ſą naſtępuiące: Anatomia conſilii editi de ſtabilienda pace Poloniæ Jeſuitis pulſis in 4to 1611 ſub nomine Gaſp. Cichocki Lat. Polonice vero ſub nomine Lunowſki. — Alloquia Oſiecenſia. — Dialogus curſoris & nautæ. — Replika na nowiny z Poznania, ktore miniſter ieden rozſiał po Pruſiech. — Tryplika na duplikę miniſtra Toruńſkiego Niedoperza 1615. — Foremna zgoda albo iſtna wrzawa między ewangelikami, w Krakowie 1616 pod imieniem Golubſkiego. — O wiecznym błogoſławieńſtwie i ſzczęściu Kaz. Belarmina piſmo z Łacińſkiego na Polſki ięzyk przełożone, w Krakowie 1617. — Index biblicus omnium materiarum.

Saxo-

Saxonia, kray w Niemczech dzieli ſię na wyżſzą i niżſzą; ſzczegulnieyſzym ſpoſobem tym tytułem zaſzczyca ſię elektorat Saſki poſiadany przez własnych udzielnych xiążąt. Elektorſtwa przez ſię ſtolica Wittemberg, dla rezydencyi iednak teraźnieyſzey elektorow, Drezno miaſto wſpaniałe i ludne nad rzeką Elbą, ſtołeczne hrabſtwa Miśnii.

Oprocz pewney linii elektorſkiey, ſą inſze teyże familii dzielnice, i tym oſobliwe xięſtwa, że były nadane, każda dzielnica od cząſtki ſwoiey udzielney nazwiſko bierze. Te zaś ſą: Weymar i Eiſenach, Gotha, Coburg, Lawembourg, Meinungen, Hildbourgshauſen.

Elektor Saſki ieſt marſzałkiem wielkim Rzeſzy Niemieckiey i w czaſie wakuiącego tronu ceſarſkiego naywyżſzey władzy namieſtnikiem.

Scaliger (Julius Ceſar), ieden z nayuczeńſzych mężow XVI. wieku. W krytyce, poezyi, filozofii i ſztuce lekarſkiey rownie był biegłym. Piſał wiele, naywięcey mu iednak ſławy uczyniły iego xięgi o Łacińſkim ięzyku i reguły poetyczne, iako też i to co przeciw Kardanowi piſał. Umarł roku 1558, wieku 75.

Scaliger (Jozef Juſtus), ſyn wyżey wſpomnianego: w rozmaitych rodziałach nauk był biegłym, naybardziey iednak w krytyce. Umarł w Leydzie roku 1609. Piſał xiąg wiele i noty albo kommentarze na rozmaitych autorow klaſſycznych.

Scena, z Greckiego znaczy mieyſce do reprezentacyi drammatycznych użyte. W ściśleyſzym tłumaczeniu ſcena użyta bywa do oznaczenia rozmaitych odmian i dekoracyi teatralnych.

Rozdziały aktorow nazywaią ſię ſcenami, nadchodzący lub odchodzący aktor nową ſcenę zaczyna. Jak więc komedya lub tragedya z aktow, tak każdy akt z ſcen ſkłada ſię.

Scenicum collegium, u Rzymian nazywało ſię zgromadzenie oſob ſłużących do publicznych reprezentacyi. Mieli przełożonych, ktorych zwano Archontami.

Scenici ludi, reprezentacye teatralne tak ſię w powſzechności nazywały. Komedya w Rzymie była czworakiego rodzaiu: Tabernaria, Togata, Attelanes i Mimi.

Togata była w ktorey reprezentowano dzieła poważne. Tabernaria zaſtanawiała ſię na potocznych życia ludzkiego ſprawach i proſtemi częſtokroć żartami gminowi tylko była przyiemna. Attelanes z głowy czynili reprezentacye i nie mieli na piśmie komedyi ſwoich. Mimi byli trefniſiowie,

wie, ktorzy błaznowaniem bawili ſłuchaczow, albo geſtami bez mowy.

Scenites, narody Arabii o ktorych Pliniusz twierdzi, iż mieli oſady ſwoie za Peluzium, tam gdzie teraż Arabia ſzczęśliwa.

Scenographia, wyrażenie rzeczy w zupełnych wymiarach, tak iak ſię oku wydawać zwykła.

Sceptici, ſekta filozofow, ktorey fundatorem i herſztem był Pirron; powątpiewanie o wſzyſtkim, gruntem było tey ſzkoły.

Sceptrum, berło, znak iuryzdykcyi oſoby krolewſkiey.

Schall (Adam), Jezuita, ieden z naypierwſzych miſſyonarzow tego zakonu w Chinach. Umarł roku 1666, wieku 77. Jeſt w druku iego: Hiſtorica narratio do initio & progreſſu miſſionis Soc. Jeſu apud Chinenſes ac præſertim in regia Pekinenſi, Viennæ Auſtriæ 1665.

Schultz, ieſt w druku iego xięga: Polonia nunquam tributaria, Gedani 1689. — De jure nominum tutelarium, de jurisdictione perſonali &c. XV. Theſes miſcellaneæ occaſione diſcurſuum publicorum collectæ. — Panegiricus de pace Oliven.

Schultz (Jerzy), profeſſor Gymnaſium Toruńſkiego, iego xięgi w druku: Commentarius de cancellariis regni Poloniæ 1742. — Commentarius de Mareſchalcis regni Poloniæ & cancellariis Lithuaniæ, additis figuris ſigillorum, Dantiſci 1743.

Schisma, w powſzechności znaczy rozdzielenie, albo odłączenie. Wyraz ten pochodzi z Greckiego i w teologii użyty bywa na oznaczenie przeciwnych zdań w iedneyże religii albo obrządku.

Schaenobates, tak ſię nazywali u Rzymian ci, ktorzy lud bawili chodząc po linach i wieſzaiąc ſię na nich. Marcus Aurelius ceſarz przykazał, ażeby kładziono materace na ziemi, tam gdzie ſznury tych kuglarzow rozciągnione były. O tym rodzaiu kuglarzow mowi Marſiliusz.

Aut tenues auſus ſine limite greſſus
Certa per extenſes ponit veſtigia funes
Et cæli meditatus iter veſtigia perdit
Per vacuum, & pendens populum ſuſpendit ab ipſo.

Schlichting (Jonas z Bukowca), umarł roku 1665, wieku 74. Herſzt w Polſzcze Socynianow, ſwoiego czaſu, piſał kommentarze na ewangelią S. Jana, na liſty do Rzymian Hebrayczykow, Koryntyan, w bibliotece fratrum Polonorum piſma iego znayduią ſię.

Scho-

Scholastici, u Rzymian tak ſię nazywali adwokaci przydani do rady rządom prowincyi.

Scholastici, tak ſię nazywali ci, ktorzy w ſzkołach od XI. do XV. wieku utrzymywali filozofią pełną błędow i trudności na fundamencie dobrze zrozumianych zdań Aryſtotelesa.

Scholastyk, urząd duchowny w kapitułach. Obowiązek ſcholaſtykow mieć dozor ſzkoł.

Schwitz albo Switz, ieden z trzynaſtu kantonow Rzeczypoſpolitey Szwaycarſkiey, zaſzczycony tym, iż nadał przezwiſko powſzechne całemu temu ſwobodnemu państwu. Stołeczne iego miaſto, tego co i kray nazwiſka. Religii ieſt Katolickiey. W porządku zaś kantonow, piąte mieyſce trzyma.

Sciagraphia, w aſtronomii tak ſię nazywa kunſzt albo ſpoſob, znalezienia godziny, przez cień ſłońca, mieſiąca, lub gwiazd.

Sciamachia, u dawnych kunſzt niby paſſowania ſię, bez adwerſarza, co czynili wzruſzaiąc gwałtownie ręce na wſzyſtkie ſtrony i całym ſobą ſilac ſię, iakby z adwerſarzem w chodzili w zapaſy.

Sciamancia, kunſzt czarodzieyſki wywołania dusz i pokazania ich oſobom chcącym takowym ſpoſobem mieć ſobie rzeczy przyſzłe obiawione.

Scientia, termin filozofii oznaczaiący wiadomość iaſną i pewną rzeczy, na fundamencie oczywiſtości lub demonſtracyi.

Scipio, iedna z nayznakomitſzych familii Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey.

Scipio (Publius Cornelius), nazwany Africanus od zwycięſtwa Kartagińczykow i ſławnego Annibala, w młodym ieſzcze wieku w potyczce Teſińſkiey, życie oyca ſalwował. Wyſłany do Hiſzpanii, kray ten, z iarżma Kartagińſkiego oſwobodził i naycelnieyſzą ich oſadę Kartaginę nową w iednym dniu zdobył. Dwa razy wſtępnym boiem Kartagińczykow i Syphaxa ſprzymierzonego z niemi Numidyi krola zwyciężył. Wyprawiony do Afryki, oſtatniego ſtopnia ſławy woienney doſtąpił, gdy dotąd niezwyciężonego w uſtępnym boiu wielkiego Annibala u Zamy pokonał. Po naſtąpionym z Kartagińczykami przymierzu, ktore drugą woynę Punicką z ſławą narodu Rzymſkiego zakończyło, wrocił do oyczyzny i dość zwyczaynym wielkich ludzi loſem, za wielkie ſwoie dzieła niewdzięczność zyſkał. Uſtąpił więc na wieś i w ſzczupłym oyczyſtym folwarku ſpokoynie wieku dokonał. Mąż cnotą i dziełmi wielki.

Scipion

Scipion (L. Cornelius), nazwany Aſiaticus brat wyżey wſpomnionego. Doſtąpił przydomku tego za otrzymane zwycięſtwo nad Antyochem krolem Syryi. Rowny zyſk z bratem, to ieſt niewdzięczność za wielkie dzieła ſwoie otrzymał. Byłby nawet więzieniem ukarany, gdyby go był Grachus oyciec ſławnych Trybunow nie wſparł.

Scipion (Publius Emilianus), Africanus minor, dla rożnicy od pierwſzego Afrykańſkiego, przyſwoiony był adopcyą do domu Scipionow. Synem zaś był Pawła Emiliuſza zwycięzcy Macedończykow. Wſtępuiąc w chwalebne ślady ſtarſzego Scypiona, w młodym wieku wyſłany do Afryki, trzecią i oſtatnią woynę Punicką, zburzeniem Kartaginy zakończył roku Rzymu 607. W trzynaście lat potym powtornie konſulem wyznaczony wyprawił ſię z woyſkiem do Hiſzpanii, gdzie wzięciem Numancyi pomnożywſzy dawniey nabytą ſławę, gdy do Rzymu powrocił, nie bez podeyrzenia gwałtowney śmierci, bez duſzy w łożku znaleziony roku Rzymu 625.

Scorpion, ieden z dwunaſtu znakow zodyatycznych, ſłońce w niego wchodzi w mieſiącu Październiku.

Scriba, u Rzymian tak ſię nazywał urzędnik niżſzy ſądowy, do ktorego należało to, co teraz piſarze w ſądach czynić zwykli. Lubo ten urząd nie był upodlaiący oſobę obywatelſką, nie mogł iednak żaden doſtąpić wyżſzych godności, poki ſię tego rzemiosła nie zrzekł uroczyście. Podzieleni byli na rozmaite dekurye, te zaś odbierały nazwiſka z urzędu piſarzow a bardziey ieſzcze z urzędow tych do ktorych piſarze byli przywiązani; ztąd w hiſtoryach Rzymſkich wzmiankowani częſtokroć Scribæ Quæſtorii ædiliti, Prætoriique.

Scriptor, w kancellarii teraźnieyſzey Rzymſkiey nazywa ſię piſarz, ktory Godzkim charakterem bulle piſze, biorą tytuł ſcriptores apoſtolici.

Scriptum quæstorium, urząd piſarza ſkarbu albo celnego tak był zwany u Rzymian. Ze zaś ten urząd kupował ſię, ieſt dowod w życiu Horacyuſza, ktory ten urząd dla ſiebie był kupił, iako autor życia iego twierdzi: venia impetrata ſcriptum quæſtorium comparavit. Urząd ten ſprawowany bywał przez wyzwoleńcow, albo ich ſynow.

Scriptura, rodzay był podatku u Rzymian, nakładano go na laſy i łąki.

Scrutatores, urzędnicy dworu ceſarſkiego uſtanowieni w Rzymie przez Klaudyuſza. Ich obowiązek był, mieć baczność, aby ci, ktorzy do ceſarza przyſtępowali, utaioney broni na ſobie nie mieli.

Scrutinium, ſpoſob zbierania kreſek albo wotow ſekretnych w elekcyach lub ſądach.

Scylla, ſkała w ciaśninie morſkiey, ktora dzieli Sycylią od kroleſtwa Neapolitańſkiego. Częſte tam rozbicia okrętow, były okazyą poetom do rozmaitych fikcyi.

Scyros albo Skiros, wyſpa morza Egeyſkiego, ſławna w ſtarożytności wielorakiemi przypadkami. W niey albowiem Thezeusz życie zakończył, i Achilles ukryty był na dworze krola Lykomeda. Należy dziś z innemi wyſpami Archipelagu do Turkow.

Scythia, kray rozległy rozciągał ſię w Azyi i Europie. Scythia Azyatycka graniczyła z Sarmacyą i Perſyą. Europeyſka zawierała część Sarmacyi, Dacyi, Medyi, Thracyi, aż do Dunaiu.

Sebastyan z Wenecyi, albo iak go poſpolicie zwano frater Piombo, ieden z nayprzednieyſzych malarzow Włoſkich, życie przepędził w zakonie świętego Dominika. Umarł w Rzymie roku 1547. maiąc lat 62.

Sebastocrator, urzędnik dworu ceſarzow Greckich zaraz naſtępował po deſpocie, przypuſzczano ich do rad taiemnych.

Sebuenses, kacerze, rodzay kacerzow między Samarytanami. Według powieści świętego Epifaniuſza rożnili ſię w czaſie odprawowania świąt wielkanocnych.

Sectio, część rzeczy podzieloney, z ſłowa Łacińſkiego przedzielam, przecinam wyraz ten pochodzi. Sectio w geometryi oznacza punkt, na ktorym ſię linie przecinaią.

Sectio autumnalis, w ſferze punkt ekliptyki przeięty ekwatorem.

Sæculare carmen, pieśń, ktora ſię zwykła była śpiewać na igrzyſkach wiekowych. To ieſt w ſto lat powtarzaiących ſię. Pieśń takowa znayduie ſię w rytmach Horacyuſzowych.

Sæculares ludi, igrzyſka uroczyſte w lat ſto odprawuiące ſię w Rzymie przez dni trzy. Początek odprawowania tych igrzyſk roku od założenia Rzymu 305. Ze zaś co ſto lat miały być powtarzane, z tey przyczyny nazwane ſæculares. Naywſpanialey obchodzone były te igrzyſka roku tyſiącznego od założenia Rzymu za panowania Filippa ceſarza. Oſtatni raz obchodzono ie pod Honoryuſzem.

Sæcularisatio, termin prawa znaczący odmianę ſtanu z duchownego

go w świecki urzędownie uczynioną.

Sæculare brachium, w prawie duchownym tak mianować się zwykła iuryzdykcya świecka, ktorey sąd duchowny winowaycę oddaie na odebranie kary według prawa.

Secundarius, adiutor, monitor, rodzay aktorow u Rzymian. Secundarius qui secundas ferebat partes, udawał na scenie osoby mnieyszey wagi, iako to sługę, żołnierza &c. Monitor dodawał słow tym, ktorzy się zapominali. Czasem adiutor gestami dopomagał aktorowi mowiącemu, co zdaie się potwierdzać Phædrus, gdy mowi w bayce V;

In scæna vero postquam solus constitit

Sine apparatu, nullis adjutoribus.

Segneri (Paweł), Jezuita, sławny asceta i kaznodzieia, umarł w Rzymie roku 1697. wieku 70. Oprocz kazań wiele iest w druku xiąg iego ascetycznych, wszystkie ięzykiem Włoskim pisane.

Segasii albo Segasi, narod dawney Gallii Celtyczney albo Lugduńskiey według świadectwa Pliniuszowego.

Selenographia, opisanie miesiąca, iego płaszczyzny i rozmaitych odmian. Naypierwszy tego rodzaiu pismo na świat wydał Hevelius burmistrz Gdański.

Seleucides, następcy Seleuka iednego z wodzow pozostałych Alexandra wielkiego pierwszego fundatora krolestwa Syryi. Æra Seleucidarum sławna w historyi zaczęła się w lat dwanaście po śmierci Alexandra wielkiego roku od stworzenia 3692. — od założenia Rzymu 442. Pierwszego roku CXVII. Olympiady. Zaś przed nar. Chr. 312.

Seleucianie, kacerze pod dwoma hersztami Seulekiem i Hermą. Swiat wiecznym utrzymywali, Bogu nadawali ciało i zmysły, sprzeciwiali się nieśmiertelności duszy. Pierwsze tych błędow początki IV. wieku kościoła.

Semeiotica, albo Semeiogia w kunszcie lekarskim nauka znakow, przez ktore rodzay, trwałość i moc choroby poznać można.

Selim I. cesarz Turecki, syn Bajazeta drugiego, zbuntował się był przeciw oycu, ale zwyciężony za sprawą ianczarow życie salwował. Ciż potym przywiedli oyca, iż mu tronu ustąpił, ale niewdzięczny wkrotce go trucizną życia pozbawił. Starszego brata Achmeta, ktory posiłkowany od Egipcyan, woynę mu wypowiedział, zwyciężył i zabił. Woiował szczęśliwie z Persami i Egipcyanami, a zawoiowawszy to krolestwo, gdy do Konstantynopola powraca, w Adryanopolu powietrzem zarażony, życia dokonał roku 1520. wieku 46. panowania 8.

Selim II. cesarz Turecki wstąpił na tron po oycu Solimanie drugim. Cały czas panowania zniewieściały monarcha w roskoszach przepędził. Za niego iednak wyspa Cypr zawoiowana. W krotce iednak potym woyska iego na morzu zniesione pod Lepantem przez floty sprzymierzone chrześciańskie. Umarł w Adryanopolu roku 1574. panował lat 8.

Sem, patryarcha naystarszy syn Noego, urodził się roku od stworzenia 2476. Umarł roku 2158. Potomstwo iego w Azyi rozkrzewiło się, i wszystkie tamteysze narody oycem go swoim uznaią.

Semi-Aryanie, kacerze nieco odmienni w nauce od Aryanow, ponieważ słodzili nieiakim umiarkowaniem błędy sprzeciwiaiące się bostwu syna bożego.

Semicon, instrument muzyczny u Grekow, miał stron trzydzieści sześć.

Semi-duplex, tak są wzmiankowane niektore święta kościelne, ktorych uroczystość z mnieyszemi obrządkami obchodzona bywa; festa duplicia primæ & secundæ classis, pierwsze mieysce przed niemi maią, te zaś, ktore zowią simplicia, po nich idą. Rubriki brewiarza dostatecznie te rocznice w obchodzęniu świąt wyrażaią.

Semi-Gallia, xięstwo złączone z Kurlandyą pod iednymże xiążęciem.

Seminarium, mieysce gdzie młodzież duchowna w pobożności i nauce ćwiczenie bierze. Zbory kościołow, a nayosobliwiey Trydentski przykazał, aby w każdey dyecezyi założone było seminarium. Jakoż po większey części są ufundowane przy katedrach.

Semi-Pelagianie, kacerze utrzymuiący błędy Pelagianow z nieiakim umiarkowaniem, nazywano ich także Massilienses, iż w Marsylii pod przywodztwem Jana Kassyana błędy swoie rozsiewać poczęli. Pisał przeciw nim święty Prosper.

Semitales, u Rzymian bożyszcza używane od podrożnych.

Semiramis, krolowa Assyryiska małżonka Ninusa, matka Niniasza krolow. Dzieła iey dla zbyt odległey starożytności pełne baiek, do wiadomości wiekow teraźnieyszych doszły. Ze zaś iey sława tak długi przeciąg czasu zwyciężyć mogła; wnieść ztąd sprawiedliwie należy, iż ta monarchini z chwałą swoią i pożytkiem narodu osiadała tron, i dla wielkich dzieł godna była względow potomności.

Semones albo Semi-Dei w mitologii tak ſię nazywały bożyſzcza pomnieyſze, iako to: Janus, Pan, Satyry, Fauny, Pryapus, Vertumnus.— Ztąd ow text w Liwiuſzu: *Bona Semoni ſancto cenſu erunt conſecranda*, lib: VIII. cap: 20.

Senat, zgromadzenie nayznakomitſzych Państwa obywatelow na radę i rządy państwa.

Pierwſzey rady takowey przykład w xięgach Moyżeſzowych, gdzie Bog 70. ſtarcow na ſłuchanie ſkarg i ſądzenie ludu Moyżeſzowi wybrać rozkazał.

W Grecyi ſławny był Lacedemoński ſenat, do ktorego nie młodſzych nad lat 60. przyimowano. Ten ſam zwyczay zachowany był w Kartaginie.

Senat Rzymſki, o ktorym niegdyś ow poſeł Pyrha Cyneasz twierdził, iż zdało mu ſię widzieć krolow ſiedzących na maieſtacie. Senat ten rządzący światem, tak w oracyi za Milonem mianuie Cycero: Templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis conſiliique publici Romani, caput orbis, ara ſociorum, portusque omnium gentium.

Pierwſze początki ſenatu Rzymſkiego były od Romuluſa, ten ſtu nayznakomitſzych do rady obywatelow wybrał, i nazwał oycami ludu, ztąd tytuł: *Patres conſcripti*. Gdy ſię Sabinowie z Rzymianami złączyli, podwoiona liczba ſenatu z ſtu drugich ſenatorow Sabińſkich. Tarkwiniusz ſtary do trzechſetney liczby dopełnił ſenat, w dalſzym czaſie ieſzcze ſię powiękſzyła liczba ſenatorow, oſobliwie pod ceſarzami.

Senat Rzymſki na to zawzdy naywiękſzą miał baczność, żeby ſię nie dał zbyt rozpościerać mocy. Jakoż w całym przeciągu hiſtoryi Rzymſkiey poznać to można, iż iak ten narod z poſtronnemi walczył, dla przymnożenia państw, tak wewnątrz uſtawiczne prowadził walki ſenat z ludem, żeby rząd ſwobodny w rowney ile możności utrzymać ſzali.

Prerogatywy ſenatu Rzymſkiego rozciągały ſię nayprzod do obrządkow religii. 2. Prowincye do rządow wyznaczał. 3. Skarbem zawiadował. 4. Poſłow zagranicznych wyznaczał. 5. Sprawy ſtatus ſądził. 6. Prawa tłumaczył. 7. W zamieſzaniu nadawał moc naywyżſzą konſulom, z tą ſławną klauzulą: *Ne quid detrimenti Respublica patiatur.*

Prawo wyzwolenia ſenatu, było przy konſulach. Zgromadzał ſię zaś nayczęściey w kościołach bogow, iako to w hiſtoryi iawnie ſię pokazuie. Nayczęſtſze iednak ſenatu ſchadzki bywały in templo concordia, albo in curia hoſtilia, lub w kapitolium.

Dni przepiſane do zgromadzenia ſenatu były pierwſzy dzień roku, gdzie konſulow 1. Stycznia do poſſeſſyi urzędu przypuſzczano. Oprocz tego w każdym mieſiącu Idus, Calendæ, Nonæ były dniami ſeſſyi. Cały zaś mieſiąc Luty poświęcony był radom ſenatu. Czas zaſiadania zwyczayny bywał ranny, nie powinna zaś była ſchadzka trwać dłużey iak do zachodu ſłońca, chyba że nagła potrzeba do przeſtąpienia tego zwyczaiu przyniewalała. Naypierwſze mieyſce miewali conſulares, ktorzy dawniey godność konſulow piaſtowali. Szli daley ſenatorowie według ſtarſzeńſtwa wokacyi.

Pierwſzy w ſenacie nazywał ſię princeps ſenatus. Materyą do rozstrząśnienia proponował konſul, ktory ſenat zgromadził: ſzły daley zdania według ſtarſzeńſtwa, i za więkſzością głoſow ſzła decyzya. Nie godziło ſię nikomu przerywać mowiących, ale każdy kolei ſwoiey czekał, i dopiero dawał zdanie.

Urzędnicy celnieyſi obrani od ludu, wchodzili w ſenat, i lubo ich urzędy były roczne, weyście w ſenat było dożywotne. Odſądzeni bywali przez cenzorow, i tracili krzeſło, gdy byli przez tych urzędnikow dla ſpraw złych notowani.

Z ſtratą wolności, powaga ſenatu uſtawać poczeła, nakoniec pod ceſarzami, ſenat tylko powierzchowną reprezentacyą zatrzymał.

Senat Ateńſki, nayprzod z 400. daley z 500. oſob, na fundamencie praw Solona złożony był.

Senat Wenecki, nie ma założoney liczby, ſkłada ſię albowiem ze wſzyſtkiey ſzlachty, że zaś ſtan tey Rzeczypoſpolitey ieſt aryſtokratyczny, ſenat naywyżſzą ma w państwie władzę.

Senat kroleſtwa Angielſkiego, ieſt wyżſza izba parlamentu. *Patrz* parlament.

Senat kroleſtwa Szwedzkiego, ieſt iedną z czterech części ſtanu, liczba ich 40. ſą dożywotni. Są ieſzcze inne ſenaty, iako to Rzeczypoſpolitey *Genueńſkiey*, z tego co dwa lata doża wybierany bywa. *Luceńſka*, *Raguzańſka* Rzeczpoſpolita, maią ſwoie ſenaty, i w ich ręku naywyżſza władza.

Senat Polski, w naypierwſzych monarchii czaſach pod udzielnemi panami, ſenat nie był tak iak potym w pewnych obrębach, z iuryzdykcyą iednak uſtanowiony. Przypuſzczali do rady ſwoiey dawni Monarchowie, celnieyſze państwa oſoby, iako to znać z wſtępu ſtatutu koronnego, gdzie mo-

monarcha ustanawiaiący wyraża, iż wraz z radą przy boku swoim zostaiącą ustanowienie czyni, ztąd formularz: *Nos &c. cum prælatis & baronibus.*

Senat Polski iest śrzednim stanem krolestwa. Urząd senatorow iest dożywotni; od krola dawniey nominowani bywali; lecz uchwałą seymu delegacyinego 1775. ustanowiono iest, ażeby na biskupstwo, woiewodztwo, kasztelanią, i ministrowstwo podaniem per vota secreta od rady nieustaiącey trzech kandydatow, krol wybierał z tych do woli swoiey iednego na mieysce wakuiące.

W senacie naypierwsze mieysce zasiada prymas, po nim idą biskupi, kasztelan Krakowski, woiewodowie, kasztelanowie i ministrowie status.

Według konstytucyi roku 1550. senatorowie nie mogą być kreowani, tylko z stanu szlacheckiego. Swieccy powinni mieć possessyą w swoim woiewodztwie, ziemi lub powiecie. Wstępuiąc do senatu czynią przysięgę, ktorey formularz w prawie. Na sądach seymowych i krolewskich daią swoie zdania, toż czynią pod czas seymow w materyach idący per turnum; i na ten czas sekretarz wielki koronny ich vota zapisuie.

Senatorowie tym porządkiem zasiadaią mieysca.

Arcy-biskup Gnieźnień: prymas. Arcy-biskup Lwowski, przed podziałem kraiu.

Biskupi: Krakowski, Kuiawski, Wileński alternatą z Poznańskim. Płocki, Warmiński, Łucki, Przemyski, Zmudzki, Chełmiński, Chełmski, Kiiowski, Kamieniecki, Inflantski, Smoleński. Z tych arcy-biskup Lwowski, Warmiński i Przemyski biskupi zupełnie zagraniczeni od obcych mocarstw.

Senatorowie świeccy wyżsi.

Kasztelan Krakowski, woiewoda Krakowski, wda Poznański, alternatą z wdą Wileńskim, wda Sendomirski, kasztelan Wileński, wda Kaliski, wda Trocki, wda Sieradzki, kaszt: Trocki, wda Łęczycki, sta Zmudzki, wda Brzeski Kuiawski, wda Kiiowski, wda Inowrocławski, wda Ruski, wda Wołyński, wda Podolski, wda Smoleński, wda Lubelski, wda Połocki, wda Bełzski, wda Nowogrodzki, wda Płocki, wda Witebski, wda Mazowiecki, wda Podlaski, wda Rawski, wda Brzeski Litt. wda Chełmiński, wda Mścisławski, wda Malborski, wda Bracławski, wda Pomorski, wda Miński, wda Inflantski, wda Czerniechowski, wda Gnieźnieński,

Kasztelanowie więksi: Poznański, Sendomirski, Kaliski, Woynicki, Gnieźnieński, Sieradzki, Łęczycki, Zmudzki, Brzeski Kuiawski, Kiiowski, Inowrocławski, Lwowski, Kamieniecki, Wołyński, Smoleński, Lubelski, Połocki, Bełzki, Nowogrodzki, Płocki, Witebski, Czerski, Podlaski, Rawski, Brzeski Litewski, Chełmiński, Mścisławski, Elblągski, Bracławski, Gdański, Miński, Inflantski, Czerniechowski, Mazowiecki.

Kasztelanowie mnieysi: Sądecki, Miedzyrzecki, Wiślicki, Biecki, Rogoziński, Radomski, Zawichowski, Lędzki, Sremski, Zarnowski, Małogoski, Wieluński, Przemyski, Halicki, Sanocki, Chełmski, Dobrzyński, Połaniecki, Przemęcki, Krzywiński, Czechowski, Nakielski, Rospirski, Biechowski, Bydgoski, Brzeziński, Kruświcki, Oświecimski, Kamieniecki, Spicimirski, Inowłodzki, Kowalski, Santocki, Sochaczewski, Warszawski, Gostyński, Wiski, Raciązki, Sierpski, Wyszogrodzki, Rypiński, Zakroczymski, Ciechanowski, Liwski, Słoński, Lubaczewski, Konarski Sieradzki, Konarski Łęczycki, Konarski Kuiawski.

Ministrowie: Marszałkowie wielcy koronny i Litewski. Hetmani wielcy koronni i Litt. Kanclerze wielcy koron. i Litt. Podkanclerze koron. i Litt. Podskar. wielcy kor. i Litt. Marsz. nadw. koron. i Litt. Hetmani polni koron. i Litt. Podskarbiowie nadw. koron. i Litt.

Senatus Consilium, w Polszcze. Niżeli rada nieustaiąca wzięła swoy początek z ustawy seymu delegacyinego roku 1775. Krolowie, procz rady ministrow z przydanemi od seymu do seymu ad latus suum senatorami, w znayczniey szych kraiu okolicznościach, a mianowicie w potrzebie złożenia seymu extraodynaryinego, składać byli zwykli, z wyznaczeniem dnia, senatus consilium, na ktore wychodziły listy z kancellaryi zadwornych oboyga narodow, z przyłączeniem artykułow ad deliberandum od krola podanych; ktora to rada wielością zdań materye konkludowała; a konkluzye per resultatum publikowane były. Od początku panowania J. K. Mci, do czasu otworzoney rady nieustaiącey odprawiała się rada senatu co tydzień, i rezultata iey zapisane są w protokułach zapisanych.

Senatus consultum u Rzymian, tak się nazywały wyroki senatu Rzymskiego.

Senegal, krolestwo w Afryce nad brzegami rzeki tegoż nazwiska, ma swoiego własnego monarchę na

na wzor innych Afryki kraiow.

Seneka (Lucius Anneus Seneca), filozof Rzymſki, rodem był z Korduby miaſta Hiſzpańſkiego. Nauczycielem Nerona uczyniony; gdy uczeń rządy pańſtwa obiął, korzyſtał miſtrz z iego faworow. W krotce iednak o ſpiſek poſądzony, dobrowolną śmiercią życie zakończył, roku 11 panowania Nerona, po narodzeniu Chryſtuſa pana 65. Piſma iego wielokrotnie z druku wyſzły. Są zaś, oprocz liſtow, xięgi naſtępuiące: De ira. — De conſolatione. — De providentia. — De tranquillitate animi. — De conſtantia ſapientis. — De clementia. — De brevitate vitæ. — De vita beata. — De otio ſapientis. — De beneficiis. Tę oſtatnią xięgę na Polſki ięzyk przełożył Łukaſz Gornicki. Są ieſzcze tragedye Seneki, ale czyli ten filozof był ich autorem, dowodney o tym pewności nie maſz. Tragedye te przełożone ſą także na Polſki ięzyk przez Alama Bardzińſkiego zakonu kaznodzieyſkiego.

Senechalcus, urząd niegdyś naywyżſzy po krolu w Anglii, zznieſiony ieſt teraz. Pod czas koronacyi krola, na ten ſam akt kreowany bywa ſeneſchalcus, i na ten czas pierwſze przed wſzyſtkiemi, zaraz po krolu, ma mieyſce. Gdy także przypada ſprawa kryminalna oſoby lordow, na ten czas do tego aktu kreowany bywa ſeneſchalcus, i prezyduie na ſądzie.

Byli także ſeneſchalkowie w Francyi, albo miſſi dominici, ale ich iuryzdykcya teraz ſkaſſowana. Tytuł w niektorych Prowincyach zoſtawiony, z przywileiem dawnym wiedzenia ſzlachty pod czas poſpolitego ruſzenia.

Sendomierskie woiewodztwo, prowincya korony Polſkiey, ma ſwoiego woiewodę, kaſztelana, grod, i urzędnikow ziemſkich. Dzieli ſię na powiatow ſześć. Te ſą: Sendomirſki właſny, Radomſki, Stężycki, Wiślicki, Chęcińſki, Opoczyńſki, przed-Pilzyńſki. Oprocz wdy i kaſzt. Sendomirſkiego wwdztwo to ma w ſenacie kaſztelanow: Wiślickiego Radomſkiego, Zawichowſkiego, Małogoſkiego, Połanieckiego, i Czechowſkiego.

Stołeczne miaſto tego wwdztwa Sendomierz nad Wiſłą, niegdyś ozdobne, obronne, ludne i bogate.

Seymiki tego wwdztwa odprawuią ſię w Opatowie, obiera na nich poſłow na ſeym 7. i deputata na trybunał głowny 1.

Herb tegoż wwdztwa tarcza na dwoie przedzielona, po prawey ręce trzy pola czerwone i białe, po lewey dziewięć gwiazd w trzy rzędy.

Senones, narod dawney Gallii Celtyczney, albo Lugduńſkiey, ich miaſto niegdyś ſtołeczne zwało ſię Agedicum, albo Agendicum, o nim Julius ceſarz w kommentarzach mowi: *Civitas imprimis firma, & magnæ inter Gallos authoritatis.*

Sentencya w prawie, tak ſię nazywa wyrok zwierzchności czyniącey ſprawiedliwość.

Sentencya, zdanie autora w krotkich ſłowach zawarte.

Separacya, w prawie, rozłączenie oſob w małżeńſtwie zoſtaiących, bez poprzedzaiącego rozwodu.

Separati, albo Separatiſtæ, nazywaią ſię w Anglii ſekty od kościoła ich oddzielone, tacy ſą. Presbiteriani, Anabaptiſtæ, Kwakry, Purytanie &c.

Sepharitowie, kacerze w religii Mahometańſkiey, utrzymuią w Bogu widomą poſtać, i w innych ieſzcze punktach rożnią ſię od Muzułmanow.

September (Wrzeſień), mieſiąc roku, dla tego tak nazwany, iż ieſt ſiodmy od Marca, od ktorego ſię niegdyś rok u Rzymian zaczynał.

Septem-colles, tak zwano ſiedm gor, na ktorych Rzym założony, tych nazwiſka: Mons quirinalis. Viminalis. Capitolinus. Æquilinus. Palatinus. Cælius. Aventinus.

Gdy ſię Rzym coraz bardziey rozſzerzać począł, weſzły weń: Collis hortulorum, mons teſtaceus, Vaticanus, Janicalus. Dwa oſtatnie Tyber od innych przedziela.

Septemtrio pułnoc, konſtellacya zwana w aſtronomii; urſa minor. ſtella polaris ieſt gwiazdą tey konſtellacyi.

Jeden z czterech punktow kardynalnych ſfery, toż ſamo nazwiſko noſi. Punkt kardynalny ſeptemtrio ieſt część okręgu ziemi naprzeciw południowi, między poluſem albo oſią i ekwatorem. Nazwano go ſeptemtrio z tey przyczyny, iż dawni aſtronomowie doſtrzegli tam ſiedm gwiazd, ktore nazwali ſeptem tryones.

Septicollis, nazwiſko Rzymu od ſiedmiu gor, na ktorych oſadzony. (*patrz* ſeptem-colles).

Septimontium, uroczyſtość w dawnym Rzymie na pamiątkę ſiedmiu gor, obchodziła ſię ta uroczyſtość w mieſiącu Grudniu.

Septizonium, gmach w Rzymie ſiedmiopiętrowy nad grobem familii Antoninow.

Septuagesima, niedziela ſtarozapuſtna przypadaiąca na pułtrzecia tygodnia przed kwadragezymą, albo wielkim poſtem.

Septuaginta interpretes, tak poſpolicie mianowani ſą Zydowſcy tłumacze w liczbie ſiedmdzieſiąt, kto-

ktorzy z rozkazu Ptolomeuſza Filadelfa, krola Egipſkiego, piſmo święte z Hebrayſkiego na Grecki język przełożyli, roku przed nar. Chr. 277. Werſya tak od kościoła bożego approbowana; Wulgaty iednak przełożenia S. Hieronima używa.

Serafinowie, angeli pierwſzego choru albo hierarchi, ci pieśń uwielbienia przed tronem bożym śpiewaią: Swięty, święty, święty, pan Bog zaſtępow, pełna ieſt wſzyſtka ziemia chwały iego. Podług wyrazu Izaiaſza proroka.

Serapis, pryncypalne bożyſzcze Egipcyan, ktorego zaś z bożyſzcz pod tym imieniem czcili, rzecz nie pewna, ztąd Tacyt tak o obrządkach Serapiſa u Egipcyan mowi: *Deum ipſum multi æſculapium, quod medeatur ægris corporibus, quidnam Oſirin antiquiſſimum illis gentibus numen, plerique Jovem, ut unum omnium potentem, plurimi ditem patrem inſignibus, quæ in ipſo manifeſta, aut per ambages conjectant.*

Seraskier, urząd w Turczech nadawany baſzom wyżſzego od innych ſtopnia.

Serenitas, tytuł ten niegdyś monarchom i biſkupom dawany bywał. Teraz natychmiaſt udzielni xiążęta nazwani bywaią ſereniſſimi, krolowie zaś majeſtatis tytuł ſobie przyſwoili.

Sergius I. papież, rodem był z Antyochii, wſtąpił był na katedrę S. Piotra po śmierci Konona R. 687. Papież ten dla tego, iż ſię ſprzeciwiał błędom kościołow wſchodnich, ściągnął na ſiebie gniew Juſtyna młodſzego ceſarza. Umarł R. 701. ſiedział na ſtolicy Rzymſkiey lat 13. mieſięcy 8. dni 14.

Sergius II. papież, Rzymianin obrany po śmierci Grzegorza IV. Przez reſpekt ku Piotrowi S. odmienił zoſtawſzy papieżem dawne imie ſwoie Piotra. Umarł R. 847. Rządził kościołem lat 3. mieſięcy 9. dni 2.

Sergius III. papież, z dyakona kościoła Rzymſkiego na naywyżſzy ſtopień wynieſiony, nie zachowywał ſię tak, iak na ſtan iego należało. Twierdzą niektorzy, iż dla nieprzyſtoynego życia z urzędu był złożony. Smierć iego przypadła na rok 910. w lat 12 po obraniu.

Sergius IV. obrany po śmierci Jana XIX. roku 1009. Umarł R. 1012.

Sertorius (Quintus), ſławny woiownik, pierwiaſtki trybu woiennego pod ſławnym Maryuſzem odprawił. Gdy zaś partya Sylli przemogła, ſchronił ſię do Luzytanii; i gdy Sylla przeciw niemu woyſko wyſłał, wodzow iego Metelluſa, Pompeiuſza nawet zwyciężył. Nakoniec od zdraycy Perpenny pod czas uczty zabity roku Rzymu 681. Plutarch życie tego znakomitego rycerza opiſał.

Servet (Michał), herezyarcha, za naleganiem Kalwina w Genewie żywo ſpalony roku 1553. wieku 44. Uczniowie iego zwani Servetiſtæ, albo Anti-Trinitarii, odnawiaią błędy Aryańſkie.

Servia, albo Serbia, kray nie daleko Dunaiu obſzerny i żyzny. Serbowie w nim oſiedli za czaſow Herakliuſza ceſarza około roku 630. Mieli właſnych udzielnych deſpotow; przyłączeni do pańſtwa Węgierſkiego, nakoniec od Turkow zawoiowani przez ſułtana Mahometa, ktory także kroleſtwo Boſnii pod moc ſwoią podbił. Turcy kray ten nazywaią teraz Serpilaty.

Servitæ, zakon od S. Filippa Benzi albo Benicyuſza poſtanowiony roku 1232. pod protekcyą N. M. P. zkąd nazwani ſervi B. V. M. Approbowany od Klemenſa IV. papieża w roku 1266. Są pod regułą S. Auguſtyna.

Servius Tullius, ſzoſty krol Rzymſki, zięć ſtarego Tarkwiniuſza, po śmierci tego monarchy rządy pańſtwa obiął roku Rzymu 177. On luſtra albo rachowanie ludu poſtanowił, centurye wyznaczył, reguły żołnierzom przepiſał, Rzym powiękſzył, zamknąwſzy w murach gory Kwirynału, Wiminalſką i Eſkwilie. Tarkwiniusz zięć i naſtępca gwałtowney iego śmierci był przyczyną, ktora przypadła roku od założenia Rzymu 223. panował lat 44. Tullia wyrodna corka małżonka Tarkwiniuſza śpieſząc ſię na odebranie korony, przez martwe ciało oycowſkie wozem przeiechała.

Sestertius, drobna moneta Rzymſka ſrebrna, ktorey cztery ſztuki ſzło na denarium. Poki denarius miał bieg po 10 aſſes, poty ſeſtertius zawierał w ſobie półtrzecia aſſes, zkąd taż moneta wzięła nazwiſko, iakoby ſemitertius nummus. Od roku Rzymu 537. kiedy denar podnieſiono do 16 aſſes, ſeſtertius ſzedł po cztery aſſes, i taką wartość konſerwował do czaſow Antonina ceſarza. Moneta ta w dalſzym czaſie podlała rowno z denarem, do ewaluacyi *patrz* aſſis.

Sestertium, nie ieſt moneta, ale ſumma znacząca tyſiąc ſeſtertios, czyli pieniędzy ſeſtertius nazwanych: *Decies centies ſeſtertium.* Znaczyło, dzieſięć razy ſtotyſięcy ſeſtercyow.

Seth, trzeci ſyn Adama i Ewy, urodził ſię roku po ſtworzeniu świata 130. Pokolenie iego prawe i bogoboyne piſmo boże nazywa dziećmi bożemi. Umarł roku świata 1042. maiąc lat 909.

Sethyanie, kacerze uczniowie nieia-

iakiego Walentyna. Utrzymywali, że Chryſtus pan ieden był co i Seth, albo przynaymniey iego poſtać udawał.

Severus (Lucius Septimius), ceſarz Rzymſki, urodził ſię w Afryce, w mieście Septis oſadzie Rzymſkiey. Przez wielorakie zaſługi przyſzedł do wyżſzych woyſkowych urzędow, będąc zaś w Pannonii wodzem Legii, pod pretextem zemſzczenia ſię zaboyſtwa ceſarza Pertinaxa, bunt podnioſł przeciw iego naſtępcy Dydyuſzowi, i przyſzedłſzy do Rzymu ceſarza tego z tronu i życia wyzuł. Pod czas tych rozruchow Peſcenniuſz Niger w Syryi, Albinus w Anglii ceſarzami od woyſk ſwoich ogłoſzeni. Wyprawił ſię Severus przeciw pierwſzemu, i w batalii pod Iſſem Peſcennius zginął. Zakończyła ſię podobnym ſpoſobem rebellia Albina. Severus zaś ſpokoyny tronu władca Party ſzczęśliwie woiował, bunty Zydowſkie uſkromił. Powrociwſzy do Włoch i uſpokoiwſzy w Gallii reſztę buntu Albina, wſzczął prześladowanie chrześcian, ktore piąte hiſtorya kościelna liczy. Wyprawiwſzy ſię nakoniec z woyſkiem do Anglii, i poſtrzegłſzy, że ſtarſzy ſyn Karakalla na życie iego czuwał, żalem ſtrapiony życia dokonał R. P. 211. wieku 70. Panował lat 17. mieſięcy 8. dni 3.

Severus (Libius), po śmierci Majoryana w Rawennie na ceſarſką godność wynieſiony w roku 461. w krotce potym od Rycymierza, i z tronu i z życia wyzuty.

Sevi (Sabatay), rodem z Smyrny, udał ſię był za Meſſyaſza, i wielu Zydow tak dalece uwiodł, iż ſię kupami do niego garnęli, oddaiąc mu prawie cześć boſką. Po kilka czaſiech tey reprezentacyi, wybrał ſię do Stambułu, tam z rozkazu Porty w kaydanach oſadzony, z boiaźni śmierci wiarę Turecką przyiął. Umarł w Dulcigno mieście Morei roku 1670. wieku 50.

Sevigne, Franciſzka Małgorzata margrabina, wnuczka S. Joanny de Chantal, fundatorki zakonu Wizytek, w młodym wieku owdowiawſzy, w tym ſtanie życia dokonała roku 1696. wieku 70. Jey liſty do corki razem zebrane naywybornieyſzym być powinny prawidłem tego rodzaiu ſtylu.

Sewilia, miaſto ſtołeczne Andaluzyi w kroleſtwie Hiſzpańſkim, leży nad rzeką Gwadalquivir. Było niegdyś ſtołeczne iednego kroleſtwa Maurow. Ferdynand III. krol Lionu i Kaſtylii zdobył go, i odtąd do tronu Hiſzpańſkiego należy. Było pod władzą Maurow przez lat 534 odebrane zaś przez Ferdynanda roku 1248. Wſpaniałość katedry i dawnego pałacu krolow, handel i roſkoſzne okolice, czynią to mieyſce naycelnieyſzym prawie całego kroleſtwa.

Sexagesima, druga niedziela po ſtarozapuſtney, poprzedza oſtatnią zapuſtną. Zowie ſię dla tego ſześćdzieſiątnicą, iż wielkanoc po niey w ſześćdzieſiąt dni, nie ſpełna iednak przypada.

Sextans, ſzoſta część aſſa Rzymſkiego. Była to miedziana moneta, na naſzą monetę nie dochodzi ſzeląga.

Sextans, było ieſzcze u tychże Rzymian nazwiſkiem miary pewney do trunku barzo małey.

Sextarius, u Rzymian miara napoiu, mało co więcey nad pułkwarty Polſkiey miary uchwaloney, zawieraiąca. Sextarius dawniey nazywał ſię w Polſzcze ſzoſtak, ktorych trzy wtynfa wchodziły.

Sexta, iedna z godzin kapłańſkich, dla tego tak nazwana, iż ſię odprawowała o ſzoſtey godzinie dnia, co według dawnego rozdziału dnia, znaczyło południe.

Sextilis, tak ſię niegdyś nazywał mieſiąc ſzoſty od Marca, ktory był początkiem roku. Na cześć Auguſta ceſarza przezwany ten mieſiąc Auguſtem, w Polſkim ięzyku Sierpień.

Sextula, w monecie dawney Rzymſkiey, ſzoſta część uncyi, naymnieyſzy pieniądz złoty, około 25 groſzy naſzych miedzianych wartuiący. Sextula była także gatunkiem miary, czteryſta ſtop wynoſzącey.

Sextumvir, Auguſtalis kapłan zgromadzenia z ſześciu innych na cześć Auguſta poſtanowionych przez Tyberyuſza iego naſtępcę.

Seym, ieſt naywyżſza prawodawcza rada i moc Rzeczypoſpolitey Polſkiey ſkładaiąca ſię z krola, ſenatu i poſłow koła Rycerſkiego. Dawnieyſzych wiekow ſeymy, czyli ziazdy, ktore xiążęta Polſcy, a potym krolowie ſkładali, o tym tylko decydowały, i wolą ſwoię do tego przychylały, co im od panuiących było proponowano, ſkoro zaś kroleſtwo to powiękſzone, wzięło mocnieyſzą iedność w częściach ſwoich; ſkoro Kazimierz Jagellończyk w roku 1454 zapewnił narod Polſki ſtatutem Nieſzawſkim: *Pollicemur, quod nullas novas conſtitutiones faciemus, neque Terrigenis ad bellum moveri mandabimus absq; conventione communi in ſingulis terris inſtituenda.* Gdy ieſzcze potym Jan Albrycht R. 1496 mieyſca ſeymikom na obieranie poſłow na ſeym, wyżſzym prawem obiecane wyznaczył, w dalſzym odtąd czaſie tak obierani poſłowie, żądania woiewodztw i ziem w inſtrukcyach zawarte, pod radę i decyzyą publiczną, na ſeym od

od krolow złożony, przynosili; i te wraz z propozycyami od tronu stały się materyą deliberacyi i uchwał seymowych. O porządku seymowania mamy wiele konstytucyi dawnych, naywięcey iednak roku 1768 poparty iest nowym tego ułożeniem. Zbior seymow czytamy w inwentarzu konstytucyi Zeglickiego, fol. 596, ktore zaczyna od Kazimierza wielkiego w Wiślicy roku 1347. Seymy albo są ordynaryine, i te co dwa lata w swoim czasie odprawuią się, z alternatą laski miedzy prowincyami: albo extraordynaryine, ktore w gwałtowney potrzebie Rzeczypospolitey krol składa. Tak zaś pierwsze iako i drugie za uniwersałem krolewskim są obwieszczone i złożone.

Seymik, iest ziazd obywatelow stanu szlacheckiego na mieysce prawem wyznaczone w woiewodztwie lub ziemi za uniwersałem krolewskim, gdy zachodzi obieranie posłow na seym; albo za listem na to przepisanym senatora, i podanym do grodu, w ktorym wyznaczony dzień takowemu ziazdowi, gdy chodzi o elekcyą kandydatow na podkomorzego, lub osob sądowych ziemskich, albo na koniec na czas prawem wyznaczony, bez poprzedzaiącego wezwania, iako to do obrania deputata i pisarza na trybunał. Wszystkie te elekcye iednomyślnością, lub wielością głosow konkluduią się, z tą excepcyą, że posłow, deputata i pisarza obieraią nominatim na seymiku, na podkomorzego zaś i na ziemstwo sądowe, nominuią kandydatow czterech ex pluralitate suffragiorum, z ktorych kandydatow iednego krol utwierdza swoim przywileiem. O porządku seymikowania, powadze i bespieczeństwie osob, i wolności zdania przy prawie, mamy rożne dawnieysze konstytucye, ale w szczegulności obszerniey uchwalony porządek seymem 1768. Dawność seymikow, albo ziemiańskich ziazdow w tey formie iak się dotąd składaią, można założyć od roku 1454 za Kazimierza Jagiellończyka, ktory prawem, czyli pactione z narodem stanowił w Nieszawie: *Item pollicemur quod nullas novas constitutiones faciemus, neque terrigenis ad bellum moveri mandabimus, absque conventione communi, in singulis terris instituenda.* O czym vol. I. fol. 254 przy approbacyi statutu Kazmirzowskiego przez Jana Albrychta pod rokiem 1496. In sequelam tey uchwały, tenże Jan Albrycht po niżey potym fol. 270 mieysca tymże ziazdom wyznaczył. Alexander roku 1505, iaśniey ieszcze przed seymowe na seymikach obywatelskie obrady upoważnił vol. I. fol. 299. Zygmunt III. roku 1609 vol. II. fol. 1660, zabespieczył domowienie się wolności i całości praw swych każdemu szlachcicowi na seymiku powiatowym, a posłowie na seymie, według dawnego zwyczaiu prawem opisanego, *patrz* Liberum veto.

Sfera (Sphera), w geografii ułożenie cyrkułow prezentuiące, obroty planet.

Sforcya, dom znaczy we Włoszech, z małych początkow do tego przyszedł stopnia, iż posiadał xięstwo Medyolańskie; sławna w Polszcze Bona krolowa małżonka Zygmunta starego, matka Zygmunta Augusta z tey była udzielney familii, *patrz* Bona Sforcya.

Sfinx, monstrum, w lwim ciele, twarz niewieścią maiące.

Shakespeare, poeta sławny Angielski urodził się w mieście Strafford roku 1564 wielkość umysłu iego i nader płodna imaginacya wydaie się w pozostałych iego drammatach. Te dotąd naycelnieyszą są ozdobą Angielskiego teatrum. Umarł roku 1616 maiąc lat 52, pochowany w kościele pryncypalnym miasta Straffordu z następuiącym nadgrobkiem:

Ingenio Pylium, genio Socratem, arte Maronem,
Terra tegit, populus mæret, Olympus habet.

Sheriff albo Szeryff, urzędnik sądowy w Anglii. Juryzdykcya iego rozciąga się na całą prowincyą.

Sheik albo Szeyk, tak się nazywaią kapłani Tureccy, maiący obowiązek podobny plebanow.

Siam, krolestwo Azyi w Indyach wschodnich, graniczy z Tunkinem, Kochinchiną i Kamboią. Zamyka w sobie dwanaście znacznych prowincyi. Krol na wzor innych Azyatyckich monarchow iedynowładny. Religia bałwochwalska. Naycelnieysze bożyszcze Sommonakodom alno Sammanakatama. Stołeczne miasto, tegoż co i krolestwo nazwiska.

Sibille, prorokinie, niektorzy twierdzą, iż ich było tylko cztery, pospolicie iednak rachuią dziesięć:

Delphica albo *Arthemisia*, żyła pod czas woyny Troiańskiey, iey wiersze niektore miał Homer w xięgi swoie włożyć. Diodorus Sycyliyczyk nazywa ią Dafne.

Erythrea, ta mieszkała w mieyscu zkąd wzięła nazwisko.

Cimmeria, mieszkała we Włoszech przy mieyscu Cumes.

Cumana, i tey stanowisko w mieście Włoskim tegoż nazwiska.

Samia, według Euzebiusza Euryphilis, Erythrea według Solina, żyła za czasow Nummy Pompiliusza krola Rzymskiego.

Helle-

Hellespontica, rodem z Marpesſy miaſta nad Helleſpontem.

Libica, w tey części Afryki miała ſiedliſko.

Perſica, S. Juſtynus mieni ią być corką hiſtoryka Beroſa, drudzy twierdzą, iż była Zydowką i zwała ſię Sambethia. Piſma iey miały być na xiąg XXIV. podzielone. I w nich o przyiściu Meſſyaſza miała prorokować.

Phrygia, prorokowała w Ancyrze mieście.

Tiburtea albo *Albunea*, żyła za czaſow Tarkwiniuſza pyſznego Rzymſkiego krola. Ten po ſpaleniu ſześciu innych, trzy oſtatnie xięgi proroctw od niey zakupił, i w kapitolium złożył, pod ſtrażą dwoch urzędnikow.

Rozmaite były piſarzow zdania o Sybillach, z tych twierdzić nie podobna, iżby nie miały być, ale też wierzyć trudno o tym wſzyſtkim, co o nich baieczna poſpolicie w ſwoich powieściach ſtarożytność twierdzi.

Sica, tak ſię nazywała, albo ſzabla zakrzywiona iak koſa albo ſierp; rodzay ten broni używany był w Tracyi. Ztąd w Łacińſkim ięzyku nazwiſko Sicarius.

Sideromantia, ſpoſob wieſzczby przez ogień i iſkry z niego wypryſkaiące.

Sieradzkie woiewodztwo, w prowincyi Wielko-Polſkiey, ma za herb w polu czerwonym puł orła czarnego, a obok puł lwa czarnego w koronie złotey, w polu złotym. Dzieli ſię to woiewodztwo na powiaty: Sieradzki, Piotrkowſki, Radomſki, Szadkowſki. Ma przyłączoną do ſiebie ziemię Wieluńſką, w ktorey dwa powiaty: Wieluńſki i Oſtrzeſzewſki. Ta ziemia noſi herb oſobny baranka z chorągiewką i kielichem w czerwonym polu. Oſobno woiewodztwo, a oſobno ziemia ta ſeymikuią. Krom woiewody i kaſztelana Sieradzkiego, liczy ieſzcze kaſztelanow: Wieluńſkiego, Roſpirſkiego, Spicymirſkiego i Konarſkiego. Także urzędnikow ziemſkich innym woiewodztwom zwyczaynych. Na ſeym woiewodztwo wyſyła poſłow 4. Deputata na trybunał koronny iednego. Ziemia Wieluńſka obiera na ſeym poſłow dwoch. Deputata na trybunał iednego. Nieſiecki z Paprockiego i Nakielſkiego o tym woiewodztwie piſze, że Rycerſtwo iego pierwſi w kroleſtwie otrzymali pozwolenie pieczętowania lakiem czerwonym liſtow ſwoich, co tylko było właſne kancellaryom xiążąt Polſkich, a to zamężne oſwobodzenie ſzlachty Łęczyckiey woyſkiem Krzyżakow opaſaney, i odzyſkanie z rąk nieprzyiacioł chorągwi, ktorą ciż Łęczyczanie iuż byli utracili.

Sienna, miaſto xięſtwa Hetruryi we Włoſzech, niegdyś było wolne, na koniec wraz z innemi państwy pod rząd Medyceuſzow weſzło.

Signatura, tak ſię nazywaią dwie kongregacye w Rzymie gratiæ & iuſtitiæ, w pierwſzey expedyowane bywaią dyſpenſy łaſki; w drugiey kommiſſye, delegacye, reſkrypta do inſzych iuryzdykcyi.

Silenus, nauczyciel i nierozdzielny towarzysz Bachuſa, cześć w pogańſtwie bożyszcz pomnieyſzych odbierał.

Simodines, *patrz* Symonowicz.

Silentiarii, nazwiſko powſzechne ſekretarzow przy boku ceſarzow Greckich. Sekretarz Karola wielkiego ceſarza tak był poſpolicie nazywany.

Siricius, papież, Rzymianin wſtąpił na katedrę po śmierci Damaza. Piſał liſty do biſkupow Afrykańſkich pełne nauki i żarliwości. Te i inne iego liſty pierwſze mieyſce trzymaią w xięgach dekretalnych, to ieſt pierwſze ſą pod imieniem właſnego autora. Umarł roku 398. Rządził kościołem lat 15, mieſiąc 1, dni 14.

Simondus (Jakub), Jezuita ſpowiednik Ludwika XIII. krola Francuſkiego, ſławny nauką i erudycyą nieposſpolitą. Umarł roku 1651, maiąc lat 93. Xięgi iego celnieyſze ſą: Cenſura de ſuburbicanis regionibus. — Anaſtaſii bibliothecarii collectanea. — Caroli calvi capitula. — Conciliorum Galliæ tom. III. — Appendix codicis Theodoſiani. — Sancti Auguſtini ſermones quadraginta. — De duobus Dyoniſiis diſſertatio. — Theodoreti opera Græco-Latina. — Prædeſtinatus, Hincmari Rhemenſis archiepiſc. opera. — Rabani archiepiſc. Moguntini adverſus Goteſchalcum. — Hiſtoria prædeſtinatiana. — S. Auguſtini ſententiæ. — Servati Lupi de tribus quæſtionibus liber. — Rufini Paleſtini de fide. — Hiſtoria publicæ pænitentiæ, & de azymo.

Simpulatrices, u Rzymian tak ſię nazywały niewiaſty zabobonne obrządki odprawuiące, na oczyſzczenie tych, ktorzy ſię do nich udawali.

Sinus, w geografii tak ſię nazywa odnoga morſka, z trzech ſtron ziemią otoczona, z czwartey łącząca ſię z morzem.

Sirmio, Cypel albo Peninſula iezioра Benacas w powiecie Werony. Tam miał dom dla ſpoczynku Katullus; o tey zaś wyſpie tak piſze:

Peninſularum Sirmio inſularumque
Ocelle, quaſcunque in linquentibus ſtagnis

Marique vaſto fert uterque Neptunus
Quam te libenter, quamque lætus inviſo.

W tychże wierſzach daley mowi:

O quid ſolutis eſt beatius curis!
Quum mens onus reponit, ac peregrius
Labore feſſi venimus larem ad noſtrum,
Deſideratoque adquieſcimus lecto!
Hoc eſt, quod unum eſt, pro laboribus tantis
Salve o venuſta Sirmio, atque hero gaude.

Sistrum, inſtrument w ſtarożytności muzyczny zażywany był od Egipcyan w obrządkach religii. Inſtrument ten z kruſzca poſpolicie bywał ſporządzony, miał nieiakie do liry podobieńſtwo, ale ſtrony iego były drociane. Dotąd w Paryżu w bibliotece Genowefanow ieſt taki inſtrument z miedzi konſerwowany.

Skarga Powęſki (Piotr), Jezuita mąż apoſtolſki, Stefana i Zygmunta III. krolow Polſkich kaznodzieia. Umarł w Krakowie 27 Września roku 1612, wieku 76. Xięgi iego: Pro ſacratiſſima Euchariſtia contra hæreſim Zwinglianam, Vilnæ in 8vo 1576. — Artes duodecim ſacramentariorum contra Andream Volanum, in 4to Vilnæ 1582. Na końcu tey xięgi, Appendix de contradictionibus & antilogiis Calviniſticis Volani. — Septem columnæ, quibus fundatur eccleſia catholica, ſeu de ſacramento altaris, contra Zwinglianos & Calviniſtas. Ta xięga nayprzod po Łacinie a potym po Polſku wydana, 1582 Vilnæ. Upominanie do ewangelikow, i wſzyſtkich ſpołem niekatolikow, iż o zakazanie zborow gniewać ſię, i nic nowego i burżliwego zaczynać nie maią, w Poznaniu in 4to 1592. — Przeſtroga o zachowaniu ſię z heretyki. — Na treny i lament Teofila Ortologa do Ruſi przeſtroga, w Krakowie in 4to. Jeſt to odpis Meletyuſzowi Smotryckiemu. — Zawſtydzenie nowych Aryanow, i wzywanie ich do pokuty, w Krakowie in 4to 1605, przydał do tego kazanie o S. Troycy. Wtore zawſtydzenie Aryanow przeciw Moſkorzewſkiemu, to ieſt odpowiedz na znieſienie zawſtydzenia, w Krakowie in 4to 1608. — Proces konfederacyi, in 4to 1595 ſuppreſſo nomine, kędy rożnemi dowodami zbiia confederationem diſſidentium de pace religionis od niektorych wſzczętą roku 1573 i znowu toż ſamo, ale obſzerniey, in 4to roku 1596 pod tytułem: Proces na konfederacyą z poprawą i odprawą przeciwnika, ktory ſię ozwał ganiąc wywody przeciw tey konfederacyi, ktoremi ſię ona ſłuſznie umarza, w Krakowie — Dyſkurs na konfederacyą w Krakowie 1607. — Wzywanie do iedney zbawienney wiary, w Wilnie 1611. — Wſiadanie na woynę kazanie, kiedy Zygmunt III. z woyſkiem do Inflant miał w ſiadać, in 4to w Krakowie 1602. — Wzywanie do pokuty obywatelow korony Polſkiey, w Warſzawie i w Krakowie in 4to roku 1610. — Na artykuł o Jezuitach ziazdu Sendomirſkiego czytany w Wiślicy reſpons, w Krakowie roku 1606. — Synod Brzeſki i iego obrona, w Krakowie roku 1597. — Proba zakonu Societatis Jeſu, w Krakowie roku 1607. — Areopag, to ieſt wykład ſłow S. apoſtoła, ktoremi w Areopagu trybunaliſty pogańſkie w Atenach do uznania iednego prawego Boga namawiał, w Krakowie in 4to 1609. — O rządzie i iedności kościoła bożego pod iednym paſterzem, i Greckim i Ruſkim od tey iedności odſtąpieniu, w Krakowie 1590. — Bractwo miłoſierdzia, to ieſt kazanie o miłoſierdziu i zaleceniu i przedſięwzięciu bractwa tego; przydane ſą tegoż bractwa powinności i porządki, i czytania z piſma S. z doktorow i żywotow świętych, o miłoſierdziu i iałmużnie w Krakowie, w Krakowie 1598 — Zolnierſkie nabożeńſtwo, to ieſt nauki, modlitwy i przykłady do tego, w Krakowie 1608. — Dziękowanie kościelne za zwycięſtwo Multańſkie, in 4to 1600. — Pokłon panu Bogu zaſtępow za zwycięſtwo Inflantſkie, w Krakowie 1605. — O czterech końcach oſtatnich żywota ludzkiego przetłumaczone z Łacińſkiego, Franciſzka Coſtera S. J. w Krakowie 1606. — Juliuſza Faciego S. J. o umartwieniu nie porządnych paſſyi i ſkłonności, przetłomaczone z Łacińſkiego, w Krakowie 1604. — Meſſyasz nowych Aryanow według alkoranu Tureckiego, in 4to w Krakowie 1612. — Kommentaryuſze na niektore mieyſca piſma S. — Zywoty świętych nowego ſtarego teſtamentu, na każdy dzień przez cały rok. Przydane ſą duchowne obroki i nauki przeciw kacerzom, in folio: ośm razy ta xięga za życia ieſzcze autora przedrukowana była. — Roczne dzieie kościelne od narodzenia pana Jezuſa Chryſtuſa, wybrane z rocznych dzieiow Baroniuſza, w Krakowie in folio roku 1603, 1607. — Kazania na niedziele i święta całego roku, w Krakowie in fol. 1595. Też kazania przetłumaczył po Łacinie Jan Pieniążek woiewoda Sieradzki: Kazania o ſiedmiu ſakramentach kościoła S. Katoli-

tolickiego; do ktorych przydane ſą kazania przygodne o rożnych nabożeńſtwach wedle czaſu, w Krakowie 1600. — Na Moſkiewſkie zwycięſtwo kazanie, dzięki panu Bogu, w Krakowie 1611.

Skarżynski (Felix), kanonik Warſzawſki kaznodzieia i ſpowiednik krolowy Anny. Jeſt w druku iego kazanie na exekwiach żałobnych krolewny Katarzyny Jagełłowny, w Krakowie 1584.

Skoczynski (Piotr), zakonu S. Franciſzka min. obſer. ſą w druku iego kazania, roku 1745.

Sklawonia, kray w Europie ſiedliſko dawnych Słowakow, z ktorych: Polacy, Ruś, i Czechy wyſzli. Język Słowiańſki dotąd w tych kraiach używany, zrzodłem ieſt, z ktorego Polſki, Ruſki i Czeſki pochodzą. Sklawonia tak właściwie zwana należy do państw Auſtryackich, graniczy zaś z Dalmacyą i Węgrami.

Skrobiszewski (Jan), kanonik Lwowſki, ſą w druku iego: Elogia & vitæ archiepiſcoporum Halicien. & Leopolienſium. — Poemata varia Græca & Latina.

Slachcinski (Marcin), ieſt w druku: Carmen varium de Sigismundi III. adventu, & coronatione, Cracoviæ 1587.

Sląsk, Sileſia, kray niegdyś należący do Polſki, miał potym właſnych udzielnych xiążąt z domu Piaſtow. Ci ieſzcze nie dawnemi czaſy niektore pomnieyſze xięſtwa dzierżeli. Przyſzło w dalſzym czaſie Sląſko w poſſeſſyą domu Auſtryackiego. Po śmierci oſtatniego Karola VI. Dom Brandeburſki prawem woyny to xięſtwo zdobył. Część iego, iako to xięſtwo Teſchińſkie i Opawſkie dotąd w rękach Auſtryackich. Dzieli ſię Sląſk na niżſzy i wyżſzy, miaſto ſtołeczne całego xięſtwa Wrocław, ma ſwoiego biſkupa, ktory ieſt xięciem Niſſy. Kray ten ludny i żyzny, naywiękſzy ma handel płotna.

Sławinski (Staniſław), autor xięgi, ktorey tytuł: Aſſertiones de præcipuis iuris canonici articulis, Ingolſtadiæ.

Sleswik, prowincya xięſtw należących do korony Duńſkiey, ma miaſto ſtołeczne tegoż nazwiſka.

Sleszkowski (Sebaſtyan), medyk, profeſſor akademii Krakowſkiey. Piſał: De Phlebotomia. — De frebribus. — De Venenis — De curatione peſtis. O ſekretach lekarſkich &c.

Sliwski (Jakub) archidyakon Przemyſki, xięgi iego w druku naſtępuiące: Poſłowie Japońſcy do Pawła V. biſk. Rzym. narod i droga ich z Włoſkiey na Polſkie przetłumaczona, in 4to w Krakowie 1616. — Chwalebny grob pańſki Jerozolimſki, albo kawalerya duchowna tegoż zakonu. — Kazanie na pogrzebie Adama Konſtantego xięcia Oſtrogſkiego woiewodzica Wołyńſkiego.

Słowianie albo Słowacy, narod w Sklawonii prowincyi Europeyſkiey maiący niegdyś ſiedliſka, ſtał ſię ſławnym w naſtępuiących wiekach przez ſwoie oſady; z niego bowiem Polſki, Moſkiewſki i Czeſki narod wzięli ſwoie pierwiaſtki. Czego dowodem język Słowiańſki, matka i żrzodło języków tych trzech narodow, *patrz* wyżey Sklawonia. Jakie były pierwiaſtki Słowakow rozmaite ſą dawnych piſarzow zdania. Naypierwſi o nich wzmiankę czynią Jornardes i Prokopiusz autorowie Greccy; pierwſzy o w kroczeniu ich w Niemieckie kraie wſpomina przy końcu piątego wieku. Z dalſzych dzieiow wiadomość ieſt o rozmaitych narodach albo hordach, ktore ten narod ſkładali. Takowe zaś tych narodow były nazwiſka: Antæ, Slavi, Behemani, Macarenſes, Sorabes, Marnani, Predenecenteni, Avares, Obotrites, Wilzes, Luciziani, Redarii &c.

Hiſtorya o Lechu, Czechu i Ruſie braciach bardziey ſię na tradycyi niż dowodach wſpiera. Cożkolwiek bądź, z języka, ktorym mowiemy, wnieść można, iż narod nasz, Ruſki i Czeſki od Słowakow pochodzą.

Smalkalda albo Smakalda, miaſto cyrkułu Frankonii w Niemczech, ſławne przymierzem zawartym miedzy proteſtantami, na ktorych czele byli: Elektor Saſki i Landgraff Haſſyi roku 1531. Należy to miaſto do Landgraffa Haſſyi.

Smogulecki (Maciey), ſtaroſta Bydgoſki, autor xięgi, ktorey tytuł: O exorbitancyach, ktore nie ktorzy świeccy nowi politycy ſtanowi duchownemu zadaią, zdanie ſzlachcica ſtarożytnego, w Kaliſzu R. 1619. Druga tey xięgi edycya 1622. Trzecia w Krakowie 1632.

Smogulecki (Mikołay), Jezuita, ſą iego wierſze przypiſane Zygmuntowi III. drukowane w Rzymie 1629.

Smolenskie woiewodztwo, prowincya niegdyś W. X. Litt. teraz do państw Roſſyiſkich należy. Zygmunt III. po dwoch-letnim oblężeniu, Smoleńſka zdobył i kray przyległy odzyſkał. Znowu iednak pod dawne rządy wrocił ſię ten kray. Na znak iednak dawney poſſeſſyi i prawa, biſkup, woiewoda i kaſztelan Smoleńſcy, maią mieyſce w ſenacie. Seymiki tego woiewodztwa odprawuią ſię w Wilnie, i z nich obierani bywaią poſło-

ſłowie na ſeym, i deputaci na trybunał głowny Litewſki.

Smotrycki (Melecyusz), arcybiſkup Hierapolitańſki, opat Dermańſki, w pierwiaſtkach żarliwy odſzczepieńſtwa Grekow obrońca, potym przyiąwſzy unią, żarliwſzy ieſzcze tego świętego dzieła promotor: Piſma iego z druku wyſzły naſtępuiące: Proteſtatio contra ſynodum Kiiovienſem Schismaticorum, Leopoli 1628. — Parenesis vel admonitio Schismaticorum. — Apologia albo zbiianie własnych pism, gdy ieſzcze w błędzie zoſtawał.

Smyrna, miaſto Azyi mnieyſzey nad morzem śrzodziemnym, dla portu i handlow ludne i bogate. Z inſzemi przyległemi kraiami należy do monarchii Ottomańſkiey.

Snyders (Franciſzek), ieden z nayſławnieyſzych malarzow, urodził ſię w Antwerpii roku 1587. Jego biegłość naybardziey wydawała ſię w malowaniu zwierząt. Umarł roku 1657.

Sobieski (Jakub), kaſztelan Krakowſki, mąż nauką, wiadomością prawa, cnotą i zaſługami w oyczyźnie znamienity, oyciec Jana III. krola. Umarł roku 1647. Piſał commentarium belli Chotimenſis cum Turcis anno 1620. — 1621. Znayduie ſię w manuſkryptach biblioteki Helcberſkiey; inſtrukcya tego Jakuba dana P. Orchowſkiemu ochmiſtrzowi, gdy Maćka i Jana ſynow do akademii Krakowſkiey wyſyłał. Są także drukowane mowy w rożnych okazyach.

Sobieski (Jan), *patrz* Jan III. krol Polſki.

Socinus (Fauſtus), herſzt ſekty Aryanow, albo Socyaninow lub Unitaryuſzow, rodem był z Sienny miaſta Włoſkiego. W rożnych kraiach błędy ſwoie rozſiewał; nakoniec przyſzedłſzy do Polſki, w Krakowie rożnemi czaſy mieſzkał, w Rakowie ſzkołę założył, nakoniec ożeniwſzy ſię, corkę z tego małżeńſtwa ſpłodzoną za Wiſzowatego wydał. Umarł pod Krakowem w domu Abrahama Błońſkiego roku 1604. wieku 65.

Xięgi od niego piſane ſą naſtępuiące: Explicatio concionis Chriſti &c. — Commentarius in Joannis epiſtolam. — Explicatio variorum ſcripturæ locorum. — De autoribus ſcripturæ ſacræ. — Prælectiones ſacræ. — De eccleſia. — Epiſtolæ. — Elenchi Sophiſtici. — Inſtitutio religionis chriſtianæ. — Diſputatio de baptiſmo. — De cæna domini brevis tractatus. — Quod regni Poloniæ & magni ducatus Lith. homines, vulgo evangelici dicti, qui ſolidæ pietatis ſunt ſtudioſi, omnino ſe deberent illorum cætui adiungere, qui in iisdem locis falſo atque immerito Ariani vocantur.

Socynianie, albo Aryanie, tak ich albowiem poſpolicie w Polſzcze zwano, pod herſztem Fauſtem Socynem rozſiewali błędy ſwoie, maiąc naycelnieyſze ſiedliſko ſwoie w Rakowie. Na wzor Aryanow, z niektoremi iednak modyfikacyami ſprzeciwiali ſię boſtwu ſyna bożego.

Piſma celnieyſzych Socyaninow Polſzcze wiadome ſą pod imieniem: *Fratrum Polonorum.*

Sokołowski (Staniſław), kanonik Krakowſki, mąż nauką ſławny. Umarł roku 1593. Xięgi iego w druku ſą naſtępuiące: Cenſura orientalis eccleſiæ, de præcipuis noſtri ſæculi hereticorum dogmatibus, in folio 1572. — De veræ & falſæ eccleſiæ diſcrimine libri tres. — Orationes eccleſiaſticæ ſeptem. — Nuntius ſalutis, ſeu de incarnatione Chriſti orationes quinque. — Juſtus Joſeph, ſeu meditationes in mortem & paſſionem Chriſti. — Epinicion ſeu gaudium paſchale. — Partitiones eccleſiaſticæ. — Quæſtor ſeu de parſimonia & frugalitate. — Notæ ſuper evangelias Mathæi, Marci & Lucæ. — Epithalamion epiſcopi cum ſua ſponſa eccleſia. — Brevis reſponſio ad Wittembergienſium theologorum invectivam. Officia propria SS. patronorum regni Poloniæ. — Concio de veſtitu & fructu hæreſeon, Niſſæ 1578.

Sokrates, wyrokiem Delfow naylepſzy z ludzi, uſprawiedliwił życiem ten wyrok. Uczynny, ludzki, pokorny, tak iak prawemu mędrcowi przyſtoi, tak też iak prawym mędrcom zwyczaynie ſię zdarza, w nadgrodę cnot prześladowanie zyſkał. Wſkazany na śmierć życie przykładnie bez trwogi zakończył. Roku pierwſzego XCV. Olympiady. Wieku 78. Jego rozmowy Platon zebrał, i na dyalogi rozłożył. Wielki ten mąż był, i będzie celem uwielbienia wſzyſtkich wiekow. Erazm o nim piſząc w zapale zbyt natężoney imaginacyi powiedział: *Vix mihi tempero, quin dicam: Sancte Socrates, ora pro nobis.*

Sokrates, zwany Scholaſticus, żył w piątym wieku. Jeſt przez niego piſana hiſtorya kościelna, ciągnął ią do czaſow Teodozyuſza młodſzego ceſarza. Zaczął zaś od tego, gdzie ſwoią Euzebiuſz ſkończył.

Sogdyana, kray w Azyi graniczący z Scythyą oblany morzem Kaſpiyſkim. Dziś częścią ieſt wielkiey Tartaryi, w nim miaſto Samarkanda ſtołeczne niegdyś pańſtw rozległych Tamerlana.

Soleura (Solodorum), kanton Rzplitey

tey Szwaycarſkiey, ma miaſto ſtołeczne tegoż nazwiſka, iedynaſtym ieſt w liczbie. Religii ieſt katolickiey.

Sofi, tytuł właściwy monarchom Perſkim teraźnieyſzym. Dawnych wielkiemi krolmi poſpolicie zwano.

Solikowski (Jan Dymitr), arcy-biſkup Lwowſki, z młodych lat od monarchow Polſkich do rożnych traktowania zagranicznych intereſſow był używany, wſzędzie pożytecznie oyczyźnie ſłużył. Arcy-biſkupem Lwowſkim uczyniony przez lat 20. tą dyecezyą rządził chwalebnie. Umarł roku 1630. Są w druku xięgi iego: Oracya na pogrzebie Zygmunta Auguſta krola. — Urania ſeu expeditio nuntiorum in Gallias ad poſtulandum Henricum Valeſium in regem Poloniæ, carmine. — Ad Livones paterna & amica Parænesis, Zamoſtiæ 1599. Commentarius brevis rerum in Polonia ab exceſſu Sigismundi Auguſti anno 1572. ad 1590. ſua ætate geſtarum. — Chriſtianorum faſtorum dyſticha. — Starowolſki przydaie, iż miał ieſzcze piſać: Meditationes ſuper pſalmum Exurgat Deus. — Expoſitiones ſuper pſalmos, evangelia & epiſtolas

Soliman I. ceſarz Turecki, ſynem był Orkana albo Orchana. Woynę prowadził z ceſarzami Greckiemi, od ktorych zdobył miaſta: Philippolim i Adryanopol. Umarł roku 1352. panował lat 2.

Soliman II. ceſarz Turecki wſtąpił na tron po oycu Solimie I. monarcha ten wielkiemi obdarzony był przymiotami; w woynie ſzczęśliwy, Rhod wyſpę zdobył, Belgrad i Bude odebrał. Przez wodzow zaś ſwoich częſte nad przyiacielmi odnoſił zwycięſtwa. Rządy iego w kraiu były roſtropne, przez co państwa ſwoie do porządku przyprowadził, ſprawiedliwość bezwzględną czynił, i z żalem poddanych, życia dokonał, roku 1566. wieku 76. panował lat 46.

Soliman III. ceſarz Turecki, wſtąpił na tron po bracie ſwoim Mahomecie IV. panowanie tego monarchy mniey było pomyślne, wielokrotnie woyſka iego były od nieprzyiacioł znieſione. Bośnią utracił. Wybierał ſię na woynę przeciw Węgrom, gdy w Adryanopolu puchliną ſtrawiony życia dokonał roku 1692. panował lat 5.

Soliloquium, rozmowa człowieka z ſamym ſobą, albo raczey uwagi do ſiebie przyſtoſowane. Sławna i pełna ducha bożego ieſt xięga ſoliloquiorum S. Auguſtyna.

Solms, hrabſtwo w Niemczech należy do familii tegoż nazwiſka. Dom ten ieſt dzielnicą familii Naſſau.

Solon, prawodawca Ateńſki, ieden z ſiedmiu mędrcow, urodził ſię w Atenach. Zawołany do rządu zbyt ſurowe Drakona uſtawy znioſł, natychmiaſt takie wſpoł-obywatelom nadał prawa, iakie nayzdatnieyſze do ich ſpoſobu myślenia przyſtoſować mogł. Za życia ieſzcze iego Pizyſtrates tyran Ateny opanował, nie mogąc więc znieść widoku oyczyzny w iarzmie, dobrowolnie z kraiu ſię ſwego wynioſł. Umarł drugiego roku LV. Olympiady, maiąc lat 80.

Solstitium, pora czaſu, w ktorey ſłońce w naywiękſzey ieſt odległości od ekwatora. Nazywa ſię *quaſi a ſole ſtante*. Dwa ſą ſolſtycya w roku. Letnie przypada 21 Czerwca, kiedy ſłońce ieſt in tropico cancri; zimowe 21 Grudnia, gdy ſłońce wchodzi w pierwſzy gradus capricorni.

Somniales Dii, w bałwochwalſtwie bożyſzcza, ktorych wzywano, aby wolą ſwoią we śnie obwieſzczali. Ztąd po uczynionych ofiarach, ten ktory dociec przyſzłość uſiłował, przepędzał noc całą w świątnicy, i z ſnu ſwoiego wolą bogow ſennych wykładał.

Sophistæ, tak ſię nazywali dawniey filozofowie i kraſomowcy. Tytuł ten pochodził z Greckiego wyrazu, znaczący mądrość.

Sophokles Ateńczyk, ſławny Grecki rymotworca. Twierdzą o nim dawni piſarze, iż 120. tragedyi był autorem, z tych ſiedm tylko do wiadomości wiekow naſzych doſzły. Te ſą: Elektra, Aiax, Philoktet, Antigonus, Oedypus tyran, Oedypus w Kolonie, Trachinyes.

Sophizma, rodzay argumentu łudzącego pozorem do prawdy podobnym, i kunſztem dowcipnym.

Sorbona, ſzkoła theologii ſławna w Paryżu, fundowana w roku 1253, przez Rorbeta Sorbona doktora Paryſkiego. W dalſzych czaſiech ta ſzkoła coraz bardziey powiękſzona zoſtała; kardynał Rychelieu kościoł i dom iey wſpaniale odnowił, i tam zwłoki iego złożone. Prowizorem Sorbony poſpolicie ieden z biſkupow Francuſkich, żaden zaś na ten ſtopień podwyżſzonym być nie może, poki doktorem przez Sorbonę uznanym nie ieſt.

Sozomenus (Hermias), rodem z Salaminu na wyſpie Cyprze, piſał i w X. xięgach zamknął hiſtoryą kościelną, od trzeciego konſulatu Kryſpa, i młodego Konſtantyna, do ſiedmnaſtego Teodozyuſza. To ieſt od roku 324. do 439.

Spahi, albo Szpachi, tak ſię poſpolicie nazywa iazda w woyſku Tureckim.

Spalatro, miaſto ſtołeczne krole-

ſtwa Dalmacyi pod władzą Rzeczypoſpolitey Weneckiey. Jeſzcze dotąd widzieć ſię tam daią ruiny pałacu, gdzie po złożonym ceſarſtwie Dyoklecyan życie zakończył.

Sparta, ſtołeczne miaſto Rzplitey Lacedemońſkiey nad rzeką Eurotas, nie było murami zamknięte, waleczność mieſzkańcow nie dobytą była iego twierdzą. Fundator iey Lacedemon dał iey nazwiſko małżonki ſwoiey. Dziś pod władzą Turecką wraz z powiatem ſwoim zoſtaie, i nazywa ſię Miſiſtra.

Spartacus, niewolnik na ſzermierſtwo w igrzyſkach oddany, wielu podobnych ſobie zebrawſzy, bunt przeciw Rzymianom podnioſł. Woyſko pretora Watyniuſza i Klodyuſza znioſł, nakoniec od Pompeiuſza zwyciężony w batalii poległ.

Spinoza (Benedykt), zaciekłſzy ſię zbytecznie w filozoficzne ſpekulacye w Atheizm wpadł. Xięga iego nayziadliwſza: Tractatus theologico-politicus. Umarł roku 1677 wieku 44.

Spira, miaſto wolne rzeſzy Niemieckiey, ma ſwego biſkupa. Nazywało ſię niegdyś Nemetum.

Splanchnologia, część anatomii traktuiąca o wnętrznościach.

Sporades, wyſpy Archipelagu, ieſt ich w morzu Kreteńſkim dzieſięć. Thera, Anathe, Theraſia, Jos, Sycyona, Laguza, Tologandra, Cimolus, Siphnus, Melus. Daley zaś Aſtypalea, Telus, Chalcia, Carpathus, Caſus, Leros.

Squillace (Scilatium), miaſto kroleſtwa Neapolitańſkiego w prowincyi Kalabryi, ma ſwego biſkupa. Niegdyś było ludne i mocne.

Stacyus (Publius Papinius) poeta, urodził ſię w Neapolu. Z piſm iego Thebaida w XII. xięgach doſzła do wiadomości wiekow naſzych. Achylleydy dwie tylko xięgi zoſtało. Reſzta rytmow iego zawarta w xiędze pod tytułem: *Sylvæ*.

Stadium, miara długości, albo przeciągu u Grekow. Stadium według Pliniuſza zawierało w ſobie 125. ſtop Rzymſkich, ſtopę rachuiąc na 12. calow.

Mieyſce w igrzyſkach Grecyi wyznaczone na bieganie w zawody, nazywało ſię ſtadion albo ſtadium.

Stankar (Franciſzek), w Mantui urodzony, w Polſzcze potym oſiadł. Rugowany dla błędow ſwoich z akademii Krakowſkiey, w Pinczowie mieſzkał, i tam ſzkołę Kalwińſką, protekcyą Oleśnickich wſparty, otworzył. Piſał xiąg wiele, między innemi: Canones reformationis eccleſiarum Poloniæ 1552. Orzechowſki piſał przeciw niemu xięgę pod tytułem: *Chymera*.

Stanisław (święty), Szczepanowſki biſkup Krakowſki, heroiczna ofiara obowiązkow ſtanu ſwego, od Boleſława krola Polſkiego zabity, na Skałce pod Krakowem roku 1279.

Stanisław (święty) Koſtka, ſyn Jana kaſztelana Zakroczymſkiego i Małgorzaty Kryſkiey, urodził ſię w Roſtkowie roku 1550. Wyſłany na naukę do Wiednia z bratem Pawłem, udał ſię ztamtąd do Rzymu, gdzie do zakonu Jezuitow przyięty od S. Franciſzka Borgiaſza, w kilka mieſięcy ſłodką śmiercią niewinne życie zakończył roku 1568. 15. Sierpnia, wieku 19.

Stanisław (Leſzczyńſki), krol Polſki, xiąże Lotaryńſki.

Starowolski (Szymon), kanonik Krakowſki, kantor Tarnowſki, mąż nauki niepoſpolitey, i wielce w piſaniu xiąg pracowity. Umarł roku 1656. Xięgi iego w druku naſtępuiące: Monumenta Sarmatarum viam univerſæ carnis ingreſſorum. — Elogium & vita Jacobi Zadzik, epſc. Cracov. — Vitæ epiſcoporum Cracovienſium. — Hecatondes ſive centum illuſtrium Poloniæ ſcriptorum elogia — Vita & miracula Vincentii Kadłubkonis epiſc. Crac. — Bellatores Sarmatiæ centum & triginta. — Inſtitutorum rei militaris, libri VIII. — Kazania na święta całego roku. — Prawy rycerz, albo opiſanie powinności chrześciańſkiego żołnierza. — De claris oratoribus Sarmatiæ. — Oratio de aſſumptione B. V. M. — Oratio de immaculata conceptione B. V. M. — In obitum Sigismundi III. Poloniæ regis oratio. — In obitum Alexandri Caſimiri principis Poloniæ oratio. — Panegyris Vladiſlao IV. Poloniæ regi, omnium votis acclamato. — Panegyris Joanni Konopatſcio epiſc. Varmienſi. — Laudatio funebris Nicolai de Podhayce Wolſki mareſchalci ſupremi regni. — Orationes variæ panegyricæ. — Ad principes chriſtianos de pace inter ſe componenda, belloque Turcis inferendo protrepticon. — Deſcriptio Poloniæ. — Penu phiſtoricum. — Erothemata muſices. — Breviarium juris pontificii. — Commentaria in libros inſtitutionum Juſtiniani. — Monita legalia. — Epitome conciliorum. — Vita Sigismundi regis Poloniæ. — Acceſſus ad jus civile. — Diſſertatio de ſtatutis militum. — Arka przymierza, albo kazania na niedziele całego roku — Diva claromantana.

Starzechowski (Woyciech), woiewoda Bełzki, iego i brata iego Jędrzeia woiewody Podolſkiego, nadgrobek u Starowolſkiego in monumentis Sarmatarum takowy: Albertus, Alberti Starzechowſki, fra-

frater Joannis palatini Podoliæ, in confinibus regni præfectus Bari, cum a Sforcia Bona regina in propugnaculum erigeretur, pro meritis militaribus creatus caſtellanus Bełzenſis, legionisque præfectus, milites laute & humaniter habebat, tutor confinium regni, demum palatinus Bełzenſis ad Socaliam prælio contra Tartaros, una cum fratre cæſus.

Starostowie, ſtaroſtwa, rozſzerzaiąc dawni krolowie Polſcy z kraiem, dobra albo ekonomie ſtołu ſwego, czyli to przez ſpadek wygaſłych familii xiążąt w prowincyach, czyli przez nabycie mocą oręża, czyli prawem fiſci, znaleźli potrzebę oſadzać w takowych dobrach rządzcow pewnych, præfectos, albo procuratores, ktorzy z nich wyznaczone daniny lub dochody generalne wybierali, i do ſkarbu krolewſkiego odſyłali. Podobało ſię krolom w wielu takowych ekonomiach zakładać obronne zamki, opatrzyć ie woyſkową ſtrażą, i tę ſtraż poddać kommendzie zawiaduiącego dobrami. Z czaſem daley, rządzcom tym zamkow, albo præfectis caſtrorum regiorum nadana ſądowa iuryzdykcya ſpraw między obywatelami uczynkowych, & liquidi juris; z okryśleniem mieyſca albo powiatu, iak daleko taż ich iuryzdykcya rozciągać ſię miała nad temiż obywatelami, tak dobra te krolewſkie, iako i inne ziemſkie poſiadaiącemi. Takowym rządcom ſądowym zamkow, Słowiańſki ieſzcze ięzyk dał nazwiſko *ſtaroſty*. Dobra zaś, ktoremi ekonomicznie zawiadowali, nazwano *ſtaroſtwem*, mieyſca obronnego imie noſzącym. Inni nazwiſko ſtaroſty od ſtarości, albo wieku podeſzłego zakładaią, w ktorym podług zwyczaiu na ten czas innych narodow, na urzędy ſądowe oſoby ſędziwe wybierano. Były inne dobra krolewſkie, ktore panuiący w dzierżawę na ſwoy pożytek puſzczali. Były inne, ktore na lenność do czaſu dłuższego nadawali. Wſzyſtkie te zaś nadania czynili krolowie za przywileiami ſwoiemi. Ludwik krol Polſki i Węgierſki w roku 1374. wymienia zamki ſądowe na ten czas w prowincyach będące, i obſzerność ich iuryzdykcyi nad dzierżącemi inne krolewſzczyzny. (*patrz* Vol. I. fol. 57), ale raz wyſzłe przywileie od krolow, ſtały ſię powabem dla innych konkuruiących; intrata dobr zamkowych poſzła zwyczaiem na ſtaroſtę; nawet dzierżawy przeſtały wnoſić do ſkarbu krolewſkiego wyznaczonych dawniey dochodow; mały onych udział, to ieſt część czwarta intraty krolewſzczyzny, odwrocona zoſtała na pożytek ſkarbu publicznego. Zoſtało tylko imie dobr tych, że były krolewſkiemi od pierwiaſtkow ſwoich; ſąd zadworny ſądzi o nich, i przynaymniey ſtratę z ich nieużywania, nadgradzali ſobie krolowie prawem ich ſzafunku dla zaſłużonych. Nawet przyſzedł czas gdzie otwarcie zabroniono krolom przywracać dobr tak odpadłych do ſtołu ſwego, i nietylko umocniono prawo poſſeſſorom krolewſzczyzn, nietylko pozwolono przelewać toż prawo ſwoie na inne oſoby przez ceſſyą, ale też jura communicativa z poſſeſſora krolewſzczyzny na żonę iego zoſtały pozwolone. — Staroſtwa ſądowe i krolewſzczyzny, gdy były w ſzafunku krolow, zwała ie publiczność: *Panis bene merentium*; iedyny podobno między narodami od wiekow, a ſławę czyniący Polſzcze fundusz, dla nadgrody cnocie, ktorego ieſzcze funduſzu w czaſach krytycznych używała Rzplta za zaciąganie ſumm od obywatelow beſpieczeńſtwem lenności. Roku 1775 ta chwalebna deſtynacya krolewſzczyzn i ſtaroſtw zupełnie ieſt znieſiona, zamyſłem powiękſzenia dochodow ſkarbowych przez rozdanie ich prawem emfiteutycznym. Staroſta ſądowy ma podſtaroſtę i piſarza. Jaka ieſt iuryzdykcya iego? *patrz* w prawie o artykułach ſtarościńſkich.

Statica, część mechaniki zaſtanawiaiąca ſię nad własnościami æquilibrii. Hydroſtatyka ma za cel ważenie ſię likworow.

Statut, nazywamy w Polſzcze, pierwſzy volumen konſtytucyi kraiowych, ięzykiem Łacińſkim piſany; a dawniey przez Jana Łaſkiego zebrany. Prawa ſądowe W. X. Litt. od Leona Sapiehy kanclerza W. X. Litt. ſpiſane, pod tytułem także ſtatutu Litt. cytuią ſię. Zbior praw przez Januſzewſkiego wydany za Zygmunta III. wſpomina ſię także pod nazwiſkiem ſtatutu Januſzowſkiego. O rożnicy ſtatutu konſtytucyi, *patrz* Konſtytucye.

Stecle (Rychard), autor Angielſki, urodził ſię w Dublinie mieście ſtołecznym Hibernii. Z młodych lat wychowany z Addyſſonem był nierozdzielnym iego towarzyſzem, i wraz z nim dzieło nieśmiertelne ſpektatora Angielſkiego piſał. Piſał oprocz tego oyczyſtym ięzykiem kilka komedyi. Są w druku xięgi iego niektore polityczne, niektore moralne. We wſzyſtkich znać umieiętność i prawy umyſł autora. Umarł 1729.

Stefanowski (Cypryan), zakonu kaznodzieyſkiego. Jeſt w druku iego kazanie na pogrzebie Jozefa Bakowieckiego biſkupa Włodzimirſkiego, w Krakowie 1655. — Novus

vus Salomon doctor angelicus. Oratio de eodem, Posnaniæ.

Stefanowski, (Hieronim), Jezuita wydał do druku xięgi swoie pod imieniem Marcina Michayłowicza Zagla. Termin na protestacyą ministra, albo odpowiedź na czworaką rzecz o władzy biskupow Rzymskich, w Wilnie 1599. — Censura dysputacyi Wileńskiey podaney przez Daniela Mikołaiewskiego ministra Radzieiowskiego, w Wilnie 1600. — Responsio præcipuarum narrationum evangelicarum seu a ministris, qui se evangelicos dicunt propositarum.

Stempkowski (Paweł), o nim Starowolski in centuria scriptorum Polonorum tak mowi: *Regis Sigismundi Augusti secretarius, tribunus terræ Plocensis, vir cum aliarum linguarum, tum Latinæ atque Græcæ peritus, Constantinopoli & alibi in Græcia edoctus, unde in Italiam velut ad mercatum bonarum artium profectus, animum ad iurisprudentiæ studium appulit, inde Aurelianum in Galliam, ac postea Parisios transiit, bienniogue exacto, honore ac titulo iuris-consulti ibidem cohonestatus est; scripsitque librum de Republica ad Augustum regem, a quo in album secretariorum simul cum Andrea Patritio inscriptus, cum varias Latinas Polonicasque declamationes per otium confecisset, Græca quoque poemata quibus vehementer delectabatur nonnulla conscripsit. Mortem obiit anno 1584.*

Stereometria, część geometryi maiąca za cel sposob mierzenia rzeczy.

Sterling, moneta idealna krolestwa Angielskiego. Kupcy Polscy rachuią sterling na złotych Polskich 40. Liwr sterling ma w sobie szelingow (monety Angielskiey) 20. Szeling zaś zawiera 12. denarow, także monety Angielskiey. Ztąd puł szelinga iest w rowności ze złotym Polskim iednym, to samo denarow sześć. Gwinea także (pieniądz realny Angielski złoty) ma w sobie szelingow 21. co wypada na złotych Polskich 42. Lubo kupcy nasi kraiowi redukuią gwineią wyżey na szelingow 21. i ½, coby wynosiło złotych naszych 43. Ztąd można brać przestrogę, iako tam, gdzie zachodzi rachunek na pieniądze idealne, ten co płaci, nie ponosi straty żadney w emulacyi na inne pieniądze. Ale w rachunku rzeczywistym pieniędzy, ktorym handlarz daie cenę, czasem wyższą, a czasem niższą, łatwo może bydź pokrzywdzonym.

Stella (Erazm), doktor medycyny pisał xiąg dwie: de Borussiæ antiquitatibus

Sthrutius (Jozef), medyk Zygmunta Augusta krola. Są w druku xięgi iego z Greckiego po części tłumaczone: Sphygmica seu pulsuum doctrina libris IV. comprehensa. — De phlebotomia. — De vi & defectu salis. — In Luciani astronomiam commentarius. — De astrologia & urinis, quæ perperam Galeno attribuuntur.

Stefan (święty), ieden z siedmiu dyakonow, naypierwszy męczennik, opis śmierci iego znayduie się w dzieiach apostolskich.

Stefan I. papież, wstąpił na katedrę S. Piotra po Lucyuszu roku 254. Przez dwa lata kościołem rządził. Postanowił, żeby nawroconym heretykom chrztu nie potwierdzać.

Stefan II. papież, następca Zacharyasza roku 750. W dni kilka po swoim obraniu życia dokonał. Zkąd niektorzy w poczet go papieżow nie kładą.

Stefan III. Rzymianin, po Stefanie drugim nastąpił. Umknął z Włoch przed Astolfem krolem Longobardow, i udał się do Francyi, gdzie go Pipinus oyciec Karola wielkiego ze czcią przyiął. Tamże w kościele S. Dyonizyusza, Pipina krolem namaścił, i koronował. W krotce potym Pipinus z woyskiem do Włoch wtargnął, i przymusił Adolfa do oddania dzierżaw kościelnych. Skoro iednak Pipinus do państw swoich wrocił, Astolf nie pamiętny obietnic Rzym obległ. Na usilne prożby Stefana znowu Pipinus do Włoch przyszedł, i Astolfa do odstąpienia nie słusznych pretensyi przymusił. Tym sposobem exarchat Raweński stolicy apostolskiey nadany, i Longobardowie do tey prowincyi wszelkiego się prawa zrzekli. Umarł Stefan papież roku 757. Rządził kościołem lat 5. dni 28.

Stefan IV. papież Sycyliyczyk, urodzony iednak w Rzymie. Nie mogąc znieść gwałtowności Longobardow, udał się do Karola i Kolomana synow Pipinowych. Ci posłow zesłali, ktorzy rozruchy Rzymskie uspokoili, i zgodę z Dezyderyuszem krolem Longobardow zawarli. Umarł ten papież roku 772. lat 4. panował.

Stefan V. papież u Rzymian, w krotce po obraniu do Francyi iechał, i koronował cesarza Ludwika z Małżonką iego Hermengardą. Powrociwszy do Rzymu życia dokonał roku 816. Siedm miesięcy i trzy dni tylko siedział na stolicy Piotra świętego.

Stefan VI. papież, pierwiey zwany Bazyli, był następcą Adryana III. Pisał list do cesarza Bazyliusza przeciw Socyuszowi patryarsze Carogrodzkiemu. Umarł roku 891. Rządził kościołem lat 6.

Stefan VII. papież, ordynacye papieża Formoża za nieważne uznał, i pamięć iego potępił. Zbuntowani Rzymianie w więzieniu go oſadzili, i tam gwałtowną śmiercią życie zakończył roku 900. Siedział na ſtolicy Rzymſkiey lat 4.

Stefan VIII. papież, naſtąpił po Leonie VI. Dwa lata, mieſiąc ieden, i dni 15 ſprawował rządy kościelne. Smierć iego przypadła na rok 931.

Stefan IX. papież, wſtąpił na ſtolicę Rzymſką po Leonie VII. Dla tego, iż był cudzoziemiec, (w państwach albowiem Niemieckich urodził ſię) od Rzymian zbuntowanych obelżywie traktowany. Umarł roku 342. w lat 3 i mieſiące 4 po elekcyi.

Stefan X. papież brat Gotfryda xięcia Lotharyńſkiego. Był wprzod opatem Kaſſyneńſkim zakonu S. Benedykta. Swiątobliwość żywota pamięć iego ſzacowną uczyniła. Umarł w Florencyi roku 1058. Kilka mieſięcy panował.

Stefan (Batory), krol Polſki, xiąże Siedmigrodzki, po śmierci Zygmunta Auguſta oſtatniego z Piaſtow krolem obrany, mimo uſilność partyi przeciwney utrzymuiącey Maxymiliana xięcia Auſtryi. Dzieła tego wielkiego monarchy, przymiot duſzy, dobroć ſerca, wſpaniałość umyſłu, nayodleglieyſza potomność będzie wielbić. Umarł w Grodnie 1586. panowania lat 11.

Stipulatio, formularz kontraktu w prawie, przez ktorą czyniła ſię obietnica datku lub czynności.

Stobnicensis (Jan), akademik Krakowſki, piſał kommentarz, in univerſam Ariſtotelis philoſophiam.

Stokholm, miaſto ſtołeczne kroleſtwa Szwedzkiego, ma port wygodny. Dawnieyſza ſtolica i rezydencya krolow Upſalſkich.

Strabon filozof i dzieiopis, rodem był z Gnoſſu miaſta wyſpy Krety. Geografia iego zawarta ieſt w ſiedmnaſtu xięgach ktore piſał; ale te do czaſow naſzych nie doſzły. Smierć iego przypadła za panowania Tyberyuſza ceſarza.

Stoicismus, ſekta filozofow, ktorey fundatorem był Zenon uczeń Krateſa. Zaſadzali naywiękſzą doſkonałość na nieporuſzonym mężtwie i ſtałości; a chcąc człowieka nad zamiar doſkonalić, czynili go nie ludzkim.

Strategus, tak ſię nazywał w Rzplitey Ateńſkiey wodz woyſka: co rok dzieſiąciu takowych wodzow lud obierał.

Stryikowski (Maciey Oſzoſtowicz), kanonik Zmudzki, piſał xięgi naſtępuiące: Kronika Polſka, Litewſka, Zmudzka, i wſzyſtkiey Ruſi Kiiowſkiey i Moſkiewſkiey, w Krolewcu 1582. Sarmatiæ Europeæ deſcriptio, poſpolicie pod imieniem Gwagnina. — O koronacyi krola Henryka wierſz. — Goniec cnoty, wierſzem. — Przeciw nowokrzczeńcom, wierſzem. — De Hungariæ regno & eius regibus. — O wolności Polſkiey i W. X. Litt. — O ſrogim zniewoleniu wiernych pod iarzmem Tureckim, i o rokoſzu ceſarza Amurata. — O zdrowey poradzie, wierſzem. — O tyraństwie wielkiego Kniazia Moſkiewſkiego. — Tabula chronographica genealogiæ & geſtorum ducum Lithuaniæ. — O dobyciu Carogroda. — Zwierciadło kroniki Litt. — Piſze w kronice ſwoiey, iż zebrał zupełną hiſtoryą Zygmunta Auguſta, Stefana i Henryka krolow Polſkich.

Stuartow familia, niegdyś oſiadaiąca trony Anglii i Szkocyi, wyzuta z państwa w oſobie Jakuba II. dla wiary katolickiey, dotąd ieſzcze trwa w dwoch wnukach tego monarchy, Edwardzie xięciu Wallis, i Henryku kardynale.

Styl, ſpoſob wyrażenia myśli mową lub piſmem. Nomenklatura ſtylu wzięta ieſt *a ſtilo*, to ieſt od iglicy, albo piora żelaznego, ktorym niegdyś Rzymianie na tablicach woſkiem oblepianych piſali.

Styx, według mitologii rzeka otaczaiąca piekielną otchłań.

Subdelegat grodzki, ieſt od ſtaroſty ſamego inſtrumentowany i przyſięgły; exekwuie tylko kondemnaty, a w niektorych woiewodztwach i dekreta grodzkie. Gdy ſtaroſta grodowy przed aktami tegoż grodu zeznaie iakową tranzakcyą, tedy do przyięcia oney requiritur ſubdelegat iuż nie przyſięgły, ale ktorykolwiek z obywatelow przytomnych wezwany. Także gdy ſam ſtaroſta albo podſtaroſta lub ſędzia ma ſprawę w tymże ſądzie, zaſadza na mieyſcu ſwoim iednego z urzędnikow lub ziemian, ktory ſię także nazywa ad hunc actum aſſumptus ſubdelegatus. Co i w ſądzie ziemſkim obſerwuie ſię, według nowego prawa roku 1775. Jeśli ktory z ſędziow ziemſkich na kadencyą nie zieżdża, koledzy iego z przytomnemi obywatelami obieraią na mieyſce iego oſobę, ktora ſię także nazywa ſubdelegatem.

Subiectio, figura rhetoryki, przez ktorą kraſomowca pyta ſię, i ſam ſobie za adwerſarza odpowiada, tak Cicero pro domo ſua: *Tu meam domum religioſam facere potuiſti, & qua mente? qua invaſeras: qua manu? qua diſturbaras: qua voce? qua incendi juſſeras: qua lege? quam non ſcripſeras.*

Sublimitas, moc, wytworność oſobliwa myśli. Naywyżſzy ten kraſo-

ſomowſtwa ſtopień bardziey ſię czuie, niżeli wyraża, tak iednak iak go określić można: ieſt rzecz wyrazem ſwoim wzruſzaiąca, i zadziwiaiąca umyſł nadzwyczaynym ſpoſobem.

Subdyakon, ſtopień hierarchii kościelney, nayoſtatnieyſzy z wyżſzych. Po nim przyiętym iuż do ſtanu świeckiego wrocić ſię nie może. Powinności ſubdyakona uſługować kapłanowi z dyakonem w ofierze mſzy świętey i śpiewać lekcye.

Subreptitiæ literæ, wyraz prawny w zaſkarżeniu przywileiu, lub aktu in favorem, ktory kto od zwierzchności podeyściem, i za złą informacyą otrzymuie z krzywdą publiczną lub prywatną czyią. Zaſkarżaiący takowy akt, kładzie w proteſtacyi ſwoiey ten wyraz: ſubreptitie obtentum albo ſubreptitie & obreptitie, albo ſub & obreptitie obtentum. Słowo bowiem obreptitie w tey mocy zadania, rowney nabiera ſignifikacyi z ſłowem ſubreptitie.

Subrogatio, w prawie, naſtąpienie na cudze mieyſce urzędownym ſpoſobem. Wniiście w prawo, ſtan i obowiązki oſoby inney.

Substitutio, znaczy w prawie Rzymſkim wyznaczenie powtornego dziedzica, to ieſt naſtępcę na ſpadek dziedziczny po zeyściu tego, ktoremu dziedzictwo przekazane. Subſtitutio nazywa ſię vulgaris, gdy ſię wyznacza naſtępca na dziedzictwo na ten czas gdyby pierwſzy dziedzictwa nie przyiął, lub przyiąć nie mogł; gdy ſię zaś po śmierci dopiero pierwſzego drugiemu dziedzictwo naznacza, ſubſtitucya takowa nazywa ſię: Fidei commiſſoria.

Jeſt wiele ieſzcze innych rodzaiow ſubſtytucyi w prawie, te ściągaią ſię do uſtawicznych w każdym pańſtwie ſzczegulnych przepiſow.

Suburbicariæ, prowincye nazywały ſię u Rzymian nie daleko Rzymu, quaſi ſub Urbe poſitæ.

Sukcessya, ſpadek dziedziczny pozoſtałey cudzey właſności. Sukceſſya ieſt albo aſcendentium w gorę idąca, gdy ociec po ſynu bezpotomnym odziedzicza fortunę zoſtawioną. Albo deſcendentium, prawem lenii ſpadkowey proſtey, gdy ſyn po oycu, wnuk po dziadu, i z wyżſzego ſtopnia męſkiey lub niewieściey płci ſpadłą ſubſtancyą bierze. Albo na koniec collateralium, gdy ią z pobocznych w powinowadztwie linii prawem bliżſzości odziedzicza.

Sueur (le) ieden z naycelnieyſzych malarzow ſzkoły Francuſkiey, ſprawiedliwie na podobieńſtwo Włoſkiego Rafaelem ſwego kraiu nazwany. Umarł roku 1655, wieku 38.

Suez, miaſto na języku ziemnym miedzy Azyą i Afryką, dzielącym morze śrzodziemne od czerwonego. Wielokrotnie chciano ten język przekopać, a przeto uczynić wolną miedzy dwoma morzami kommunikacyą, ale ten wielki proiekt nigdy do ſkutku przyiść nie mogł.

Suffetes, tak ſię nazywali urzędnicy naywyżſi Rzplitey Kartagińſkiey. Było ich dwoch, i tak iak konſulow w Rzymie władza ich była roczna.

Suffragia, tak ſię nazywały w elekcyach i ſądach kreſki ludu Rzymſkiego, i dotąd kreſki czyli ſędziow czy elektorow też nazwiſko noſzą. Z początku kreſki ludu w Rzymie były głośne, i albo ie każdy dawał uſtnie, albo wſzyſcy iednoſtaynym odgłoſem zgadzali ſię, lub odrzucali propozycyą. Dopiero roku od założenia Rzymu 615. Gabinius trybun poſpolſtwa, wnioſł zwyczay tabliczek, na ktorych każdy obywatel zdanie ſwoie wyrażał, i kładł w naczynie umyślnie na to ſporządzone. Tabliczki te gdy ſzło o uſtanowienie prawa, były dwoiakie. Pozwalaiąca miała wyrażone litery: U. R. Uti rogat, ſprzeciwiaiąca ſię A. Antiquo. W ſądach było trzy tabliczki: A. znaczyło abſolvò. C. condemno. Oboiętna N. L. non liquet.

Suffraganeus, w prawie duchownym nazywa ſię biſkup Metropolii ſwoiey podległy. Poſpolicie tak nazywaią biſkupow in partibus, wyznaczonych do wſpomagania biſkupow w obrządkach kościelnych dyecezyi.

Sulli (Maxymilian xiążę), z familii znaczney Francuſkiey Bethune, miniſter i przyiaciel nieśmiertelnego Henryka IV. krola Francuſkiego, godzien zewſzechmiar i przywiązania tego wielkiego monarchy i ſzacunku narodu. Umarł w lat bliſko 30 po śmierci pana ſwego maiąc lat 80.

Sulpitius Sevenus, kapłan uczeń S. Marcina biſkupa Turoneńſkiego, piſał Hiſtoryą kościelną od ſtworzenia świata, do roku 400 po narodzeniu Chryſtuſa pana. Jeſt ieſzcze przez niego piſane życie S. Marcina, niektore pobożne dyalogi, i liſty w rożnych materyach. Zył około roku 419.

Sultan, z Arabſkiego to nazwiſko znaczy pana albo zwycięzcę. Tak ſię tytułuią monarchowie Tureccy. Poſpolicie iednak w kraiu zwani ſą: Pady-Szach.

Sumatra, wyſpa Indyow wſchodnich, podzielona ieſt między kilku krolow. Hollendrzy maią tam oſady ſwoie, i całym handlem rządzą.

Sund, ciaśnina miedzy oceanem i morzem Baltyckim. Cło Sundu ieſt naywiękſzą intratą korony Duńſkiey.

Sunici, dawny narod Niemiec nad brzegami Renu.

Sunnis albo Sonnis, ſekta w religii Mahometańſkiey, utrzymuiąca ſprawiedliwe naſtępſtwo Abubekera po śmierci Mahometa, ſprzeciwiaią ſię naybardziey Mahometyzmowi Perſow, nazywaiąc ich kacerzami.

Suovetaurilia, ofiary u Rzymian przy luſtracyi albo liczeniu ludu Rzymſkiego; że zaś zabiiano na ofiary przy tych obrządkach maciorę owce, i byki; w Łacińſkim ięzyku: Sus, ovis, taurus, ztąd nazwiſko iednoſłowne: Suovetaurilia. Ofiary Suovetaurilia czynione były na cześć Marſa patrona ludu Rzymſkiego, a według ſtarożytney powieści, oyca Romuluſowego.

Supplicatio, obrządek błagalny w religii; Rzymianie i Grecy w okolicznościach niebeſpiecznych wyznaczali dnie na błaganie bogow zagniewanych, i obrządki, ktore ſię na ow czas odprawiały zwały ſię ſupplikacye.

Supputatio, w Arytmetyce rachowanie ogulne liczb wyżey położonych.

Supralapsarii, nazywaią ſię ci, ktorzy ogulną predeſtynacyą utrzymuią.

Supremacya, w Anglii władza monarchy nad kościołem, ktorego ieſt głową. Wſzczęła ſię od Henryka VIII. roku 1534.

Surius (Wawrzyniec), Kartuz, wydał zbior koncyliow. Są także piſane przez niego żywoty świętych, dzieło w ſześciu tomach in folio. Umarł w Kartuzyi Kolońſkiey roku 1578, wieku 56.

Suski (Piotr), piſarz grodzki Przemyſki, ieſt w druku xięga iego: Rozmowa Polaka z Włochem o wolności, prawie i obyczaiach Polſkich 1606.

Suspensio, figura retoryki zawieſzaiąca przez czas nieiaki ciekawość zaoſtrzoną przodkuiącą powieścią.

Suza, miaſto niegdyś ſtołeczne dawnych krolow Perſkich, w prowincyi tegoż nazwiſka.

Suzanna, corka Helcyaſza, małżonka Joakima, ſławna w piśmie świętym cnotą heroiczną, i wybawieniem od śmierci przez młodego ieſzcze na ow czas Daniela. Hiſtorya iey obſzernie wypiſana w xięgach Danielowych.

Swięcicki (Grzegorz), archidyakon Wileńſki, podał do druku teatrum S. Caſimiri.

Swięcicki (Jędrzey), piſarz ziemſki Nurſki, piſał Typographiam Maſoviæ. — Zycie Jędrzeia Noſkowſkiego biſkupa Płockiego, iak wyraża, wuia ſwego, tę ſyn iego piſane po Łacinie podał do druku w Krakowie 1637.

Swięcicki (Woyciech), kanonik Łowicki, wyſzła pod iego imieniem xięga, ktorey tytuł: Epigraterica modulatio, anno 1615.

Swierczynski (Antoni), Jezuita, xięgi od niego piſane: Atrium ſapientiæ ſeu commentatio moralis in primum caput ſapientiæ, Leopol. 1716. — Via cæleſtis ſapientiæ meditationes. — Dies vitæ religioſæ per varios virtutum actus diſtributus. — Droga do zbawienia.

Swift (Jonathan), doktor teologii, dziekan kościoła świętego Patrycyuſza, w Dublinie oyczyznie ſwoiey, Satyryk wdziękiem wyrazow, i żywością imaginacyi znakomity. W niektorych iednak piſmach nadto go ſatyryzm unioſł. Umarł roku 1745.

Swirski (Mikołay), ſuffragan Chełmſki, oprocz konſtytucyi Długoſza, ktora do druku niepoſzła, piſał xięgi naſtępuiące: Relatio hiſtorica belli Szeremetici, per Septembrem, Octobrem, Novembrem geſti 1660. — Kazania niektore panegiryczne. — Staro-Polſka prawda, wierſzem.

Sybarytowie, narod Włoſki, ſławny zniewieściałością mieſzkańcow ſtołecznego miaſta Sybaryi. Zbytki z miaſt przenioſły ſię do reſzty kraiu, i zwyczayny miały ſkutek, zgubę narodu.

Sybilla, *patrz* Sibilla.

Syberya, kray wielki Azyi pułnocney, w małey części mieſzkalny; reſzta albo dla zbytniego zimna puſta albo maiąca dzikich mieſzkańcow. Należy to państwo do monarchii Roſſyiſkiey, ſtołeczne miaſto iego Tobolik.

Syclus, *patrz* pod literą E. Era.

Sycylia, kroleſtwo w ſtarożytności żyznością ſwoią i oſadami Greckiemi, naybardziey zaś Syrakuzami ſławne. Po rożnych odmianach należy teraz do domu Bourbońſkiego dzielnicy Hiſzpańſkiey, i ma wraz z Neapolim ſwego właſnego krola. Miaſto ſtołeczne Palemo.

Sydenham (Thomasz), ſławny lekarz Angielſki. Umarł R. 1689. Xięgi iego ſą: Methodus curandi febres propriis obſervationibus ſuperſtructa &c. cui etiam acceſſit lectio quinta de peſte ſeu morbo peſtilentiali. — Obſervationes medicæ circa morborum acutorum hiſtoriam. — Epiſtolæ reſponſoriæ duæ; prima de morbis epidemicis, ab anno 1675, ad annum 1680. Secunda, de luis veneræ hiſtoria & curatione. — Diſſertatio epiſtolaris ad Gwilh. Cole M. D. de

de obſervationibus nuperis circa curationem variolarum confluentium, nec non de affectione hiſtorica. — Tractatus de podagra & hydrope. — Schedula monitoria de novæ febris ingreſſu.

Sydon, miaſto Fenicyi, niegdyś było ſławne ludnością, mocą i handlem, *patrz* Tyr.

Sydoniusz (Cajus Sidonius Apollinarius), biſkup Klaromontańſki, w Francyi ſławny nauką i pobożnością. Kwitnął w kraiu ſwoim piątego wieku. Piſma iego razem zebrane z annotacyami ſwoiemi wydał ſławny Syrmonda Jezuita.

Sylla (Lucius Cornelius), ſłużąc w woyſku Maryuſza z przyczyny wzięcia Jugarthy, poróżnił ſię z wodzem ſwoim, zawziętość z obu ſtron do tego punktu przyſzła, iż ledwo o oſtatnią zgubę nieprzyprawiła Rzplitą. Zwycięſtwa Sylli, woyna z Mitrydatem, dożywotnia dyktatora, na koniec dobrowolne iey złożenie. Wſzyſtkie te życia iego okoliczności, dzieiopiſowie Rzymſcy, i Plutarch w życiu iego opiſał.

Sylwester I. papież, ſławny w hiſtoryi kościelney doſkonałością życia, i rządow ſwoich. Sławny epochą pożądaną religii, gdy pierwſzy z ceſarzow Konſtantyn wielki, błędy bałwochwalſkie porzucił. Za iego czaſow odprawił ſię zbor powſzechny pierwſzy Niceńſki, na ktorym przez zeſłanych legatow ſwoich, Vita Wincentego i Ozyuſza biſkupa Korduby prezydował. Umarł 31 Grudnia R. 335. Rządził kościołem bożym lat 21, mieſięcy 11 i dzień 1.

Sylwester II. papież, zwany przedtym Gerbertus, rodem był z Francyi. Piſał liſty w rożnych materyach, i liczą ich 149. — Zycie S. Woyciecha arcybiſkupa potym Gnieźnieńſkiego. — Zoſtały ſię także po nim niektore dzieła filozoficzne. Umarł roku 1003. Cztery lata ſiedział na ſtolicy Rzymſkiey.

Sylweryusz, papież, naſtał po Agapicie I. Za poduſzczeniem Teodory małżonki Juſtyniana ceſarza, porwany z Rzymu przez Bellizaryuſza, życie na wygnaniu zakończył roku 540. Cztery lata rządził kościołem.

Symmachus, papież, z Anaſtazyuſzem ceſarzem Greckim wielkie miał zatargi. Wiele kościołow w Rzymie ſtaraniem i koſztem iego powſtało. Zakończył świątobliwe życie roku 514. Rządził kościołem lat 15, mieſięcy 8, dni 4.

Syllogismus, ſpoſob mowienia i probowania rzeczy według reguł logiki. Rodzaiow ſyllogiſmu ieſt wiele, o każdym w ſzczególności dyalektyka traktuie.

Symbolum, znak albo wyobrażenie rzeczy moralney przez zmyślne podobieńſtwo.

Symbolum w teologii, ieſt formularz wyznania wiary. Takie ieſt Symbolum pierwſzego zboru Niceńſkiego.

Synai, gora w Arabii ſławna. Na iey wierzchołku nadane było od Boga prawo ludowi Izraelſkiemu. Dotąd na niey ieſt ſławny klaſztor mnichow, ktorzy, iak dawna tradycya nieſie, w kościele ſwoim konſerwuią ciało S. Katarzyny panny męczenniczki.

Syreniusz (Szymon), ieſt w druku iego zielnik in folio w Krakowie.

Syreny, monſtra morſkie w puł niewiaſty, a na puł ryby. Rodzay ten, płod żywey imaginacyi rymotworcow, fizykom ieſt nie znaiomy.

Synagoga, tym właściwym nazwiſkiem oznacza ſię zgromadzenie Zydowſkie, ich świątnice, albo ſzkoły gdzie nabożeńſtwo odprawować zwykli.

Syncellus, urzędnik kościoła Carogrodzkiego, ſprawował urząd archydyakona.

Synod, zbor, zgromadzenie biſkupow, w materyach tykaiących religii i prawa duchownego. Zbory ſą czworakie: powſzechne, gdy ſię ze wſzyſtkich ſtron biſkupi zgromadzaią, a papież prezyduie, lub iego legaci; taki był oſtatni Trydentſki. Synod nacyonalny, bywa pod prezydencyą pierwſzego arcybiſkupa lub prymaſa. Prowincyonalny, na nim prezyduie arcybiſkup; zgromadzaią ſię zaś biſkupi ſuffragani podlegli metropolii iego. Synod na koniec dyecezalny ieſt, na ktory zgromadzaią ſię duchowieńſtwo dyecezyi pod prezydencyą biſkupa.

Syrakuza, miaſto ſławne w Sycylii oſadą Grecką. Było niekiedy wolne, niekiedy zaś pod władzą monarchow, ktorych tyranami zwali. Sławny Marcellus wodz Rzymſki zdobył go, i odtąd aż do upadku państwa było pod władzą Rzymian. Teraz wraz z innemi kraiami Sycylii należy do monarchii krolow Neapolitańſkich, ktorzy nie chcąc Sycylianow preferencyą drażnić, tytułuią ſię monarchami oboyga Sycylii.

Syrya, państwo Azyi, naſtępcy Seleuka wodza woyſk Alexandra poſiadali obſzerne w Azyi kraie pod tytułem krolow Syryiſkich. Miaſto ich ſtołeczne było Antyochia. To po zwycięźeniu oſtatnich krolow, do państw Rzymſkich przyłączone, teraz pod władzą Turecką zoſtaią.

Syon, nazwiſko tey części Jeruzalem, gdzie Dawid twierdzą i dom krolow założył.

Syxtus I. papież Rzymianin, naſtąpił po Alexandrze I. Czaſy czterdzieſtodniowego poſtu, i ſpoſob iak go obchodzić uſtanowił. Odebrał koronę męczeńſką, a iak nie ktorzy twierdzą, właſną śmiercią umarł roku 125, rządził kościołem lat 5.

Syxtus II. papież, rodem był z Aten, w czaſie prześladowania po śmierci Stefana I. obrany, w rok potym koronę męczeńſką odebrał roku 260.

Syxtus III. papież, Pelagianow kacerſtwo potępił. Powtorzony od Anicyuſza Baſſa na ſynodzie Rzymſkim, niewinność ſwoię wywiodł. Umarł roku 440, ſiedział na ſtolicy Rzymſkiey lat 8.

Syxtus IV. zwany przedtym Franciſzek de la Rovere zakonu S. Franciſzka. Bibliotekę Rzymſką znacznie przymnożył, i dał pod dozor ſławnego Platiny. Umarł R. 1484 w lat 13 i pięć dni po ſwoim obraniu.

Syxtus V. zwany wprzod Felix Peretti z zakonu S. Franciſzka. W lat pięć i kilka mieſięcy panowania, tyle dobrego kraiowi uczynił. Rzym tak przyozdobił, iż dotąd ſprawiedliwie potomność zadziwia. Wielki ten mąż więcey za myślał ieſzcze, gdy śmierć wſpaniałym proiektom iego zarzuciła tamę roku 1590, miał lat na ten czas 69, panował zaś lat 5, mieſięcy 4, dni 3.

Szach, w ięzyku Perſkim pan, krolowie Perſcy tego tytułu zażywaią, i zwykł przodkować ich nazwiſku: Schach Abbas, Szach Nerdyr &c. ſułtan Turecki noſi także ten tytuł, ale z przydatkiem: Pady-Szach.

Szachy, gra, zaſzczyca ſię naydalſzą ſtarożytnością, iako albowiem dawna powieść nieſie wymyślona od Paladzeda w czaſie oblężenia Troi. Sławny Wida piękne na tę grę ſkomponował poema, te wolnym wierſzem przetłumaczył Jan Kochanowſki pod tytułem: Szachy.

Szampania, prowincya kroleſtwa Francuſkiego ſławna przed dobroć i obfitość win ſwoich. Miała niegdyś właſnych hrabiow. Miaſta iey celnieyſze: Reims i Chalons.

Szczawinski (Stefan), Jezuita. Umarł w Poznaniu roku 1737, wieku 80. Xięgi iego z druku wyſzły naſtępuiące: Fragmenta Philoſophiæ univerſæ, Caliſſi 1694. — Profeſſio circa puerorum in virtute, ſapientia & politie inſtitutionem, Caliſſii 1715. — Nuda veritas de terra puri verbi primum exorta palliatam falſitatem, Poſn. 1727. Toż ſamo po Polſku pod tytułem: Szczera prawda przeciw obłudnemu fałſzowi, w Poznaniu. — Protrepticon ad magiſtros. — Remonſtratio contra cuiusdam Lutherani mellite maledicam de Benedicto XIII. demonſtrationem Poſn. — Kazania w rożnych materyach.

Szczerbicz (Paweł), proboszcz Sendomirſki, kanonik Warſzawſki. Piſał xięgi naſtępuiące: Polityka pańſka, to ieſt nauka, iako pan i każdy przełożony rządnie żyć i ſprawować ſię ma; z Lipſyuſza na Polſki ięzyk przełożona z przydanym dyſkurſem tegoż Lipſyuſza o kalumnii, w Krakowie in 4to 1595. —Promtuarium ſtatutorum omnium & conſtitutionum regni Brunsbergæ fol. 1604. — Speculum Saxonum albo prawa Saſkie i Magdeburgſkie porządkiem abecadła zebrane, w Lwowie 1581. Umarł ten Szczerbicz iako ſię z nadgrobku iego, w Krakowie u Dominikanow pokazuie roku 1609, wieku 56.

Szczuka (Antoni), podkanclerzy koronny; mąż w prawie i naukach biegły. Umarł roku 1610. Jeſt w druku iego xięga: Ecclipſis Poloniæ orbi Polonico demonſtrata, pod imieniem Candidi Veronenſis Varſaviæ in 4to 1709.

Szczygielski (Staniſław), Benedyktyn ieſt w druku iego: Aquila Polono-Benedictina, in qua beatorum & illuſtrium virorum elogia, cœnobiorum ac rerum memorabilium ſynopſis, exordia & progreſſus ordinis S. Benedicti deſcribuntur, Crac. in 4to 1663.

Szembek (Staniſław), arcybiſkup Gnieźnieńſki, prymas, mąż nauką i doſkonałością życia znamienity. Dobro oyczyzny całość praw duchowieńſtwa gorliwie utrzymywał. Umarł roku 1721.

Szembek (Jan), kanclerz wielki koronny, brat wzwyż wſpomnionego Staniſława prymaſa, mąż cnoty ſtaropolſkiey, miniſter wierny, ſędzia ſprawiedliwy, Chrześcianin prawy. Umarł roku 1731.

Szembek (Krzyſztof), biſkup xiążę Warmińſki brat wyżey wſpomnionych. Umarł roku 1740. Są w druku iego kazania Polſkie i Niemieckie. —Krotkie zebranie nauki Chrześciańſkiey.

Szembek (Krzyſztof), będąc Inflantſkim biſkupem, od Auguſta II. wyſłany do Wiednia w poſelſtwie o arcyxiężniczkę Auſtryacką Jozefa ceſarza corkę, w małżeńſtwo dla krolewicza Polſkiego, potym naſtępcy na tron Auguſta III. Uczyniony potym biſkupem Poznańſkim po Bartłomieniu Farle, daley poſtąpił na Kuiawſkie, po przeyściu Konſtantyna Szaniawſkiego na Krakowſkie; na koniec go-

godność prymacyalną oſiągnął po Teodorze Potockim. Umarł w podeſzłym wieku, roku 1748.

Szembek (Fryderyk), Jezuita, xięgi iego w druku ſą naſtępuiące: o śmierci Piotra Tylickiego biſkupa Krakowſkiego liſt, in 4to w Krakowie 1617. — Zycie S. Doroty wdowy Pruſkiey i S. Jutty Brunświckiey, i iey ſpowiednika Jana Lobedanka i innych świętych patronow Pruſkich. — Relacya o pożarach gory Wezuwiuſza, na ſiedm rozdziałow podzielona. — Roſa cæleſtis recens patefacta, ſeu S. Roſaliæ Siculæ brevis vitæ narratio. — Inſtructio de Jubilæis, & aliis indulgentiis. — Relacya o kroleſtwie Tybet świeżo znalezionym, i o wiary Katolickiey do niego wprowadzeniu. — Gratis Plebańſki, albo odpis na pewny paſzkwil. Umarł w Toruniu roku 1644.

Szeryff, tak ſię nazywa w Turczech naypierwſzy z pozoſtałey familii Mahometa. Rządzca także Mekki, gdzie grob Tureckiego proroka, tenże tytuł noſi.

Szkocya, kroleſtwo niegdyś udzielne, teraz połączone z Anglią i Hibernią od wſtąpienia na tron Angielſki Jakuba Stuarta krola, po śmierci Elżbiety. Miaſto ſtołeczne Szkocyi Edymburg.

Szornel (Jerzy), ſędzia ziemſki Lubelſki, ieſt w druku iego: Panſphermia, iuż to powtornie wydana, w roku 1676. Umarł 1677.

Szostak (Sextarius), moneta ſrebrna w Polſzcze dawniey używana, miała w ſobie groſzy miedzianych 12, ſzelągow 2, podług ewaluacyi zaſzłey za Auguſta II. czerwonego złotego na złotych 18. Dawniey ſzoſtak ſzedł po groſzy miedz. 10, *patrz* moneta.

Szwabia albo Swewiia, prowincya i cyrkuł Rzeſzy Niemieckiey, miała niegdyś właſnych xiążąt, z ktorych kilku ceſarſki tron oſiadali, oſtatni Jan za zabicie Alberta ceſarza wuia ſwego z xięſtwa wyzuty, i te na wiele części podzielone, zamyka teraz w ſobie: xięſtwo Wittemberſkie, margrabſtwo Badeńſkie, xięſtwo Hohenzollern, Oetingen, Mindelheim, biſkupſtwo Auſzpurgſkie, Konſtancyeńſkie. Xiążę Wittemberſki z biſkupem Konſtancyeńſkim ſą dyrektorami tego cyrkułu.

Szwaycarska Rzeczpospolita (Helvetia), ſkłada ſię z trzynaſtu kantonow, te ſą: Lucerna, Zurich, Glarys, Zug, Berna, Friburg, Soleura, Bazylea, Szaffhauſen, Appenzel. Wchodzą oprocz tych kantonow w powſzechne przymierze: Gryzonowie, Wallis, Genewa, Neuchatel i opactwo S. Galla. Kray ten zwany dawniey Helwecya zbiorem był rozmaitych

narodow, zawoiowany od Juliuſza ceſarza, przyłączony zoſtał do Gallii Celtyckiey. Przy upadku państwa Rzymſkiego Helwecya była częścią kroleſtwa Burgundyi. Po roznych odmianach i rozdziałach, hrabiowie Habspurgſcy, z ktorych dom Auſtryacki poſzedł, mieli ſobie znaczną część Helwecyi nadaną lennym prawem od Fryderyka Barbaroſſy ceſarza: że zaś ich naſtępcy oſiadłſzy tron ceſarſki, dawnych poddanych uciemiężać poczęli. Nie mogąc znieść tyranii rządzcow ſwoich za przywodztwem Gwilhelma Tell, rokosz podnieśli w roku 1308. Trwała przez wiele lat woyna, na koniec przemogła miłość wolności, i przez traktat Münſterſki, dom Auſtryacki uroczyście Szwaycarow za wolny, a ſobie nie podległy narod uznał. Rząd w ſzczegulności kantonow Zurich, Berne, Lucerna, Bazylea, Fryburg, Soleura, i Szaffhauſen ieſt aryſtokratyczny. Kantony Ury, Szwidz, Underwald, Zug, Klarys, i Appenzel rząd maią demokratyczny. Kantony Katolickie ſą: Ury, Szwidz, Underwald, Lucerna, Zug, Fryburg i Soleura. Proteſtantſkie: Zurich, Berna, Bazylea i Szaffhauſen. Glarys i Appenzel na puł ſą Katolickie i Proteſtantſkie.

Szwecya, kroleſtwo Europy, graniczy na puł noc z Laponią Duńſką i Norwegią, ma na południe morze Baltyckie, na zachod Norwegią i ciaśninę morſką Zund, na wſchod państwa Roſſyiſkie. Narody, ktore w tym kraiu mieli ſwoie ſiedliſka wiadomi w hiſtoryi oſadami i nayściem ſwoim Gototowie, ztąd ieſzcze iedna prowincya Gotyą nazywa ſię. Rząd państwa tego zawſze był monarchiczny i naſtępſtwo ich krolow raz obranych, drugi raz dziedzicznych naydalſzych czaſow zaſięga. W pozneyſzych czaſach oſobliwie po śmierci Karola XII. zmnieyſzyli znacznie władzę monarchow, ktora iuż była prawie deſpotyczna. Rewolucya roku 1772, za krola Guſtawa III. teraz panuiącego, przywrociła krolom władzę, z niektoremi iednak warunkami, na pamiątkę dawnieyſzey wolności. Powſzechność państwa ſkłada ſię z ſtanow czterech, te ſą: krol, ſzlachta, duchowieſtwo, mieſzczanie i chłopi. Senat Szwedzki ma wielką powagę, i ieſt radą naywyżſzą pod prezydencyą krola. Niegdyś kroleſtwo Szwedzkie wiele prowincyi za morzem poſiadało, teraz tylko zoſtała mu część Pomeranii, Bremen i Werden. Kroleſtwo ieſt podzielone na cztery części, te ſą: Szwecya właściwa,

Gotia, Łaponia i Finlandya. Religia panuiąca od czasow Gustawa I. z domu Wazow Protestantska. Miasto stołeczne Sztokolm. Tron dziedziczny teraz w familii xiążąt Holsztyńskich dzielnicy Eutyn.

Szydłowski (Krzysztof), kasztelan Krakowski, kanclerz wielki koronny, mąż wytworem przymiotow, zasługami w oyczyznie znamienity. Erazm Rotterodamus xięgi mu swoie przypisuiąc, wielkie talenta iego sławił. Są listy tego Krzysztofa oryginalne w bibliotece Heilsberskiey. Smierć iego przypadła na rok 1532. Pochowany w kollegiacie Opatowskiey, gdzie dotąd widzieć się daie nadgrobek iego na Spiżu przedniey roboty.

Szymon (święty), apostoł zwany Zelotes, ieden ze dwunastu apostołow, wraz z Judą Tadeuszem rożnym narodom prawo Boże opowiadał, i z nimże razem koronę męczeńską odebrał.

Szyrma (Antoni), Jezuita, są w druku iego kazania na święta: w Wilnie 1719. — Kazania niedzielne. — Exorty postne.

Szyszkowski (Marcin), biskup Krakowski. Umarł roku 1630, wieku 76. O nim Piasecki w kronice swoiey tak pisze: *Nec multo post mense Aprili decesserat Martinus Szyszkowski episc. Crac. aetatis suae 76 anno vir ingenio sagacissimo, & quamvis utraque aure surdus, ad miraculum tamen, nullus eo in publicis negotiis regis & Reipublicae curiosior, ac nullus solertior.*

Xięgi iego w druku są następuiące: De obitu Annae Poloniae & Sveciae reginae epistola. — In funere ejusdem Oratio. — Pro religiosissimis patribus Soc. Jesu contra ficti equitis Poloni actionem primam oratio, Crac. 1590.— Catechismi seu doctrinae tradendae practicus modus. Toż samo po Polsku pod tytułem: Summaryusz nauki Chrześciańskiey. — Reformationes generales diaecesis Cracoviensis. — Instructio ad visitandas ecclesias. — Synodus diecesana Cracoviensis.

Szyszkowski (Jozef), są w druku iego: Elegiarum in varia materia sacra & profana libri 2, Cracoviae in 8vo 1744.

T, litera

T.

T, litera alfabetu Łacińskiego 18. Polskiego 21. Ausoniusz przyrownywa go do drzewa, na ktorym żagle zawieszaią:

Malus ut antennam fert vertice, sic ego T.

Tau, było znakiem wybranych według obiawienia S. Jana w xięgach apokaliptycznych.

W starych napisach T. znaczy: Titus, Titius, Tullius. Tr. Tribus, Tribunus. T. P. Tribunitia Potestas. Triumvir.

Tabago, iedna z wyspow Karaibow w Ameryce, tiutiun w niey się nayobficiey rodzi, i ztąd te zioło od Nikota nayprzod, ktory iego używanie wprowadził: herba nicotiana, daley od wyspy zkąd wzięta Tabaką, albo Tabago nazwane.

Tabeitowie, tak się nazywali sekretarze pierwiastkowi Mahometa.

Tabellio, urzędnik prawny u Rzymian, pisarz, albo raczey namiestnik pisarza.

Tabernaculum, przybytek od Moyżesza sporządzony na złożenie arki przymierza. Przez cały czas pielgrzymowania ludu Izraelskiego był w pośrzod obozu. Po przyiściu do ziemi obiecaney w rożnych był mieyscach, nakoniec z domu Obed-Edom, pod nazwiskiem arka do Jeruzalem przeniesiony, i złożony przez Salomona w kościele.

Tabernaculorum Festum, u Zydow święto przybytkow, albo iak ie pospolicie nazywaią kuczki. Uroczystość ta postanowiona na pamiątkę pielgrzymowania na puszczy, po wyiściu z Egyptu, obchodzone bywa w Wrześniu, i trwa dni dziewięć.

Tablic dwunastu, prawo kardynalne u Rzymian, przyniesione z Aten, i postanowione przez Decemwirow roku od założenia 301. Wyrazy zupełne prawa tego nie doszły do wiadomości teraźnieyszych wiekow, ktore ich tylko z autorow dawnych wybrane zostały fragmenta.

Tabor, albo Thabor, gora Palestyny, na niey się zbawiciel świata w chwale swey boskiey uczniom swoim pokazał, i z nim rozmawiaiący Enoch i Eliasz.

Taborytowie, kacerze w krolestwie Czeskim, uczniowie Husa pod sławnym przywodzcą Zyską. Siedlisko ich albo twierdza była na gorze nie daleko Pragi, ktorą nazwali Tabor.

Tacyt (N. Cornelius Tacitus), historyk Rzymski, piastował naywyższe godności oyczyzny swoiey

pod ceſarzem Weſpazyanem i iego naſtępcami. Był konſulem roku P. 97. O czaſie śmierci i przeciągu wieku iego pewności nie maſz. Annales iego po części tylko ſię zoſtały, tenże ſam los hiſtoryą od niego piſaną ſpotkał. Jeſt oprocz tego iego xięga: De moribus Germanorum, i życie teścia Agrykoli. Styl Tacyta zwięzły maxym polityki wyborney. Przetłumaczony ieſt na Polſki ięzyk przez Adama Naruſzewicza Jezuitę, koadiutora potym biſkupa Smoleńſkiego.

Tacyt (M. Claudius), ceſarz Rzymſki, obrany od ſenatu po śmierci Aureliuſza, i potwierdzony od woyſka i ludu. Przymioty iego obiecywały panowanie pomyślne, ale w ſiedm mieſięcy po obraniu życia dokonał R. P. 276. maiąc lat 65.

Tacheo-graphia, nazywał ſię u Rzymian kunſzt prędkiego nader piſania. Przezeń mowy wyrzeczone w tenże ſam czas przepiſywane były, gdy ie orator obwieſzczał. Abbrewiacye naywięcey do tego ſłużyły, i celnieyſi obywatele umyślnych do tego ſpoſobu miewali ſekretarzow. Plutarch wynalezienie tego ſpoſobu piſania Cyceronowi przyſądza, i twierdzi, iż on pierwſzy wyzwoleńca ſwego Tyrona tak piſać nauczył.

Tadeusz (S. Judaſz), ieden ze dwunaſtu apoſtołow, powinowaty Chryſtuſa pana. Liſt do Abagara, ktorego miał być oddawcą, i bawienie ſię w Edeſſie na ſamey ſię tylko (ſtarożytney prawda) wſpiera powieści. Na wzor innych apoſtołow męczeńſką koronę odnioſł wraz z Szymonem apoſtołem. Jeſt w xięgach nowego prawa liſt iego ieden.

Taktyka, nauka ſzyku, i obrotow woyſkowych, albo iak ie poſpolicie zowią ewolucyi. Wynalezienie prochu, zupełnie tę naukę od dawnieyſzey rożni.

Talapoin, tak ſię nazywaią kapłani bałwochwalſcy w kroleſtwie Syam i Pegu. Żyią w zgromadzeniach pod przełożonemi z iałmużny.

Talent (Talentium), *patrz* literę M. moneta.

Taler-bity, ieſt moneta ſrebrna, w wyżſzey od innych monet ſztuce, i wewnętrzney dobroci. Proporcya talara w Polſzcze do czerwonego złotego nie była iednakowa. Taler dawnieyſzych czaſow przenioſł połowę waloru czew: zł: i w poźnieyſzych latach nie dochodził połowy tegoż; lubo waga i dobroć czerw: zł: od dawnieyſzych lat była iednakowa. I tak R. 1598. (vol. II. fol. 1452) czytamy, że tam czerw: zł: chodził po gr: 58, a taler po gr: 26. Roku 1611. (vol III. fol.

15)

15) czerw: zł: po gr: 70. taler po gr: 40. Roku 1620. (ibidem fol. 372) czerw: zł: po złotych 4. talar ſtary zł: 2½. Roku 1676. (vol. V. folio 351) czerw: zł. po zł: 12. talar twardy zł: 6. Roku nakoniec 1717. (vol. VI. fol. 290) czerw: zł: po zł: 18. talar bity zł: 8. i tenże walor talara bitego dotąd ſię ieſzcze utrzymuie.

Talionis pæna, wet za wet, prawo oddania kary rowney przeſtępſtwa. W Exodzie i Lewityku naypierwſza o nim wzmianka, Chryſtus pan o niey przyświadcza, gdy zamiaſt oka za oko, zęba za zęba kazał urazy odpuſzczać.

U Grekow w prawach Solona miało mieyſce. Charondas prawodawca oſady Sybarytow w Turium przykazał: *Si quis cui oculum eruerit, oculum reo pariter eruito.*

W Rzymie prawo XII. tablic wyraźnie opiewało: *Si membrum rupit, ni cum eo haut, talio eſto.*

Talizman, figura czarnoxięſka maiąca na ſobie wyrazy znakow niebieſkich; zażywana bywała do guſłow. Makrobiuſz czyni o nich wzmiankę, gdy mowi: *Bulla geſtamen erat triumphantium, quam in triumpho præ ſe gerebant, incluſis intra eam remediis, quæ crederent adverſus invidiam valentiſſima.*

Nayſławnieyſze w ſtarożytności były te, ktore robione na wyſpie Samothracyi. Uczynione były poſpolicie z kruſzczow, i na nich wyrzynano znaki niebieſkie. Oprawiano ie w pierścienie, i zabobonni ludzie noſili ie, iako prezerwatywy od rozmaitych złych przygod.

W poźnieyſzych wiekach iuż po uſtanowioney religii chrześciańſkiey, to ieſt za panowania Teodozyuſza, Marcellus nieiaki między lekarſtwami, ktorych zbior wydał, naſtępuiące położył o Talizmanie: *Ad ſtomachi dolorem remedium phyſicum ſit, in lapide jaſpide ex ſculpe draconem radiatum, ut habeat ſeptem radios, & claude auro, & utere in collo.*

Talmud, xięga zawieraiąca w ſobie uſtawy prawne narodu Żydowſkiego, w teraźnieyſzym ich ſtanie rozproſzenia. Z dwoch części złożony ieſt, text ſam nazywa ſię: *Miſzna*, tłumaczenie zaś tego textu, albo gloſſa; *Gemara.*

Według zdania rabinow dwoiakiego ieſt rodzaiu talmud: Jerozolimſki wydany był w Paleſtynie około R. P. 300. Babilońſki w lat dwieście po pierwſzym złożony był.

Nayſławnieyſzy talmuda tłumacz Rabi Magmonides. Xięga iego ma tytuł: *Jodchachazakach.* Xięga ta na fundamencie fałſzywych dawnych rabinow powieści, pełna ieſt błędow i opacznego piſm

świę-

świętych ſtarego zakonu tłumaczenia.

TAMERLAN albo Timur Beg, ſławny woiownik w XIV. wieku chan Tatarſki w roku 1402. Woyſka Bajazeta ceſarza Tureckiego zniosł pod Angorą, i doſtawſzy Bajazeta w niewolą, w żelazney klatce oſadził, i trzymał do śmierci tegoż nieſzczęśliwego niewolnika. Coraz daley poſtępuiąc z zwycięzkim woyſkiem ſwoim, znaczną część Azyi zawoiował; nakoniec podzieliwſzy między ſynow rozległe państwa ſwoie um. 1. Kwietnia roku 1415. Żył lat 71. panował 36.

TAMIZA, naywiękſza z rzek kroleſtwa Angielſkiego, płynie pod Londynem ſtolicą tego państwa, i tam na niey dwa wſpaniałe moſty wybudowane. Wpada w ciaśninę morſką naprzeciw Hollandyi.

TANAIS, Łacińſkie nazwiſko rzeki Don, ktora pod Azofem wpada w czarne morze. Według Pliniuſza i Ptolomeuſza, granicą była między Azyą i Europą.

TANTALUS, krol Frygii, o nim powieść mitologii, iż uſtawicznym pragnieniem w pośrzod wody dręczony w piekle był.

TAPROBANA, według Ptolomeuſza, wyſpa na morzu Indyiſkim między Golfami Kolchidy i Argaryku. Niektorzy twierdzą, iż wyſpę Ceylan tak ſtarożytni geografowie mianowali. Naywiękſze ieſt podobieństwo na fundamencie opiſow Ptolomeuſza, iż to ſą wyſpy zwane teraz: Maldywy, albo Maldive.

TARANTULA, paiąk iadowity, ukąſzeniem ſwoim ſprawuie nieiakie ſzaleństwo, ktorego ſkutki śmiech uſtawiczny i kręcenie ſię około, nakoniec ſen i zamarcie; ſpoſob leczenia, granie muzyczne, i taniec choruiących, do iak nayobfitſzych potow.

TARENTUM, miaſto ſtołeczne kraiu we Włoſzech, oſada Grecka. Zbytek obywatelow zgubił tę Rzplitą, i nakoniec po rożnych rewolucyach iarzmo Rzymſkie muſiała przyiąć. Po upadku Rzymſkiego państwa miaſto i powiat należały do ceſarzow Greckich. Krolowie potym Neapolitańſcy przyłączyli Tarent do państw ſwoich, i dotąd pod tytułem xięſtwa ieſt prowincyą tego kroleſtwa. Pithagoras i Architas rodem byli z tego miaſta.

TARGUM, Paraphraſis albo obſzerne tłumaczenie xiąg ſtarego teſtamentu ięzykiem Chaldeyſkim, iaki był używany w Aſſyryi i Mezopotamii. Słowo *targum* znaczy wizyą, obiawienie. Tłumaczenia uczynione były po powrocie ludu bożego z niewoli Babilońſkiey.

TARKWINIUSZ I. krol Rzymſki, zwany Priſcus ſtary, rodem był z Koryn-

ryntu, oſiadłſzy w Rzymie do tego ſtopnia wziętości przyſzedł, iż po śmierci Ankuſa Marciuſza na tron wynieſiony. On naypierwſzy kapitolium założył, i w nim na cześć Jowiſza przybytek wyſtawił. Liczbę ſenatorow powiękſzył, porządek igrzyſk publicznych ułożył. Nakoniec od pozoſtałych ſynow Anka zabity R. P. 170. żył lat 80. panował 38.

TARKWINIUSZ II. krol Rzymſki, zwany ſuperbus pyſzny, dla niepohamowaney dumy i wynioſłości ſwoiey, z tey powodu teścia ſwego Serwiuſza Tulliuſza krola zabił, i ſam po nim gwałtownie na tron wſtąpił. Tyrańſkie iego rządy, rozwiozłość ſynow, i gwałt przez iednego z nich Sexta, Lukrecyi małżonce Rzymſkiey uczyniony, tak dalece rozdrażniły umyſły poddanych, iż go wyzuli z tronu, i ten był krok pierwſzy wolności Rzymſkiey. Chciał rożnemi ſpoſoby oſiągnąć utracony tron Tarkwiniuſz, ale heroiczny Rzymian odpor wſzyſtkie uczynił nie ſkuteczne. Nakoniec życie zbrodni pełne w nieſzczęśliwey ſtarości na wygnaniu zakończył. Panował w Rzymie lat 24.

TARNOWSKI (Jan), kaſztelan Krakowſki, hetman wielki kor. Mąż nauką, zaſługami, i woiennemi dziełami ſławny. Młode lata za granicą ſtrawił; zapędził ſię aż do Luzytanii, gdzie Emmanuelowi krolowi przeciw Maurom woiuiącemu do zwycięſtw radą i oſobą ſwoią znacznie dopomogł. Powrociwſzy do oyczyzny pierwſzy dożywotnim hetmanem ogłoſzony, Moſkwę, Wołochy zwycięſko woiował. Batalia iego pod Obertynem ſławna, gdzie z małą garſztką ſwoich, kilkadzieſiąt tyſięcy Wołochow do ſzczętu zniosł, Chocim zdobył, i Piotra Hoſpodara do hołdowniczego iarzma przymuſił. Pierwſzy w ſenacie nie porownaną ſprawnością, i zdrową radą kraiowi ſłużył. Mąż nietylko w oyczyźnie, ale i obcych kraiach dla wielkich dzieł ſwoich zawołany. Pełen lat i zaſług chwalebnego życia, z żalem powſzechnym dokonał roku 1561. wieku 73. Zycie iego krotko zebrał Staniſław Orzechowſki, w nim wſpomina, iż przezacny ten mąż, dzieie wieku ſwoiego piſał, ale tego ſzacownego ſkarbu nie użyczyli publico ci, w ktorych ręku, znać nie znany, zoſtał. Jeſt iego życie ieſzcze elogium w xiędze Pauli Jovii lib. VII. folio 256.

TARPEYSKA SKAŁA, w pośrzod Rzymu przy kapitolium tak nazwana od Tarpeii panny Weſtalſkiey, ktorą za to, iż Tacyuſza wodza Sabinow do kapitolium przez zdra-

dę wprowadzić chciała, Romulus z tey skały na doł zrzucić kazał. Odtąd z teyże skały zdraycow oyczyzny zrzucać prawa XII. tablic rozkazały. Potrzebneby były podobne skały w wielu stolicach.

Tarsus, miasto Cylicyi w Azyi mnieyszey nad rzeką Cydnus, oyczyzna Pawła S. apostoła, teraz się nazywa Teraffa, i należy do państw Tureckich.

Tartana, tak się nazywaią pomnieysze statki o dwoch masztach na morzu śrzodziemnym.

Tartarus, według mitologii mieysce wotchłaniach piekielnych wyznaczone na męczarnie tyranow i wielkich złoczyńcow.

Tartarya, kray rozległy w Azyi i Europie siedlisko narodow Tartarow.

Tartarya wielka, albo Azyatycka przedziela Azyą od pułnocy, i w niey rozmaite są Tatarskie hordy. Z tych niektore maią swoich przełożonych albo hanow, niektore bez rządu i siedliska, tułackie życie prowadzą. Niegdyś Tatarzy pod sławnemi przywodzcami Gengis hanem, albo Dzendzis hanem i Tamerlanem znaczną część Azyi opanowali, i dotąd ich następcy w Mogole panuią, i inne w Indyach kraie posiadaią.

Tatarzy Mantskow, iedna z hord wielkiey Tartaryi, granicząca z państwem Chińskim, mimo obronę sławnego muru, wtargnęli w ten kray, i zrzuciwszy z tronu panuiącą na ow czas Dynastyą, wodz albo han tey hordy wstąpił nań, i dotąd następcy iego tron tey monarchii Chińskiey posiadaią.

Tartarya Azyatycka dzieli się na trzy części, z tych ta, ktora się nazywała Mantskow, należy do państwa Chińskiego. Tartarya śrzednia ma rożnych hanow, i w Tybecie sławnego Daley-Lama nayważszego kapłana czczonego boskim sprawie sposobem. Tartarya Rossyiska dzieli się na wiele hord, hołduie temu państwu.

Tartarya Europeyska albo Krymska, niegdyś Tauryiski Chersonesus, ma swego własnego hana, ten był niegdyś hołdownikiem Porty. Roku zaś 1776. przez traktat Turecki z Rossyą wolnym uznany.

Religia Tatarow w powszechności Mahometańska, w niektorych iednak stronach zdaie się żadney nie mieć, albo są bałwochwalcy.

Tasso (Torquatus), ieden z naycelnieyszych rymotworcow Włoskich, urodził się w Sorrento mieście krolestwa Neapolitańskiego roku 1554. Większą część wieku swego w Ferrarze przemieszkał, i tam zaczął poema Godfryda, albo Jerozolimy wyzwoloney. Dzieło te w rodzaiu swoim klassyczne, przełożył wierszem Polskim nader dokładnie Piotr Kochanowski. Oprocz tego poema, iest ieszcze drugie iego pracy: O zdobyciu Jerozolimy. — Rynald. — Aminta sielanka. — Thorysmundus tragedya. — Siedm dni stworzenia świata, i rytmy w rożnych materyach. — Umarł w Rzymie 15. Kwietnia roku 1595. maiąc lat 51. Pochowany z nadgrobkiem w kościele S. Onufryusza.

Tassoni (Alexander), rodem był z Modeny. Zartobliwe napisał poema o wiadrze zyskanym, wydaie się w nim nie pospolity znamienitego tego pisarza dowcip, i krytyka obyczaiow tamtego wieku wyborna. Insze iego pisma są: Euryk tragedya. — Dyalog krytyczny Danta. — Konsyderacye o Petrasce. — Reflexye wrozmaitych materyach. — Krytyka rocznych dzieiow Baroniusza. — Zaczął był poema o wynalezieniu i zdobyciu Ameryki, ale tylko pierwsza pieśń iest w druku. Umarł w Modenie oyczyźnie swoiey roku 1635. wieku 71. w krotce przed śmiercią kazał swoy portret malować z figurą w ręku, i takim napisem:

Dextera cur ficum, quæris, mea gestit inertem:
Longi operis merces hæc fuit: aula dedit.

Taszycki (Stanisław), część wieku swoiego strawił na dworze Karola V. cesarza. Zrazu żarliwym do Polski wrociwszy był Socyanem. Odłączył się potym od ich towarzystwa. Jest w druku iego: Præfatio ad Stanislaum Szafranecium castellanum Sendomiriensem; in M. Czechovii judicium super catechesi Pauli Gelovii.

Taita, albo Otakity, wyspa nie dawno odkryta przez P. Bougainville, i w krotce potym przez Angielczykow Loki, Banki i Solander. Wyszedł z druku opis sposob tamteyszych mieszkańcow, i własności rozmaitych tego kraiu.

Taurylia, igrzyska w Rzymie ustanowione od Tarkwiniusza dumnego krola, na cześć bostw piekielnych. Od tego ie nazywano Taurylia, iż dawano w ich obchodzeniu iałowiec na ofiarę.

Taurobolium, obrządek oczyszczenia w pogaństwie, odprawował się tym sposobem, iż ten, ktory się oczyszczał, powinien był w iamie stać, i być oblany zupełnie krwią zabitego byka nad iamą.

Tauro-Scythæ, według Ptolomeusza narod ten miał swoie siedlisko nie daleko Cypla, albo ięzyka ziemnego, ktory zwano: biegiem Achillesa.

Tautogramma, rytm, ktorego wszystkie wiersze od iedney się litery

zaczynaią, taki ieſt między innemi, ktorego tytuł: *Pugna porcorum.*

Tautologia, rodzay pleonaſmu, albo zdrozne częſtokroć iedneyże rzeczy powtorzenie.

Taurus, nazwiſko gor, przedzielaiących Azyą od wſchodu do zachodu.

Taygetes, gory Peleponezu, w Lakonii, miaſto Sparta ſtołeczne niegdyś tey ſławney Rzplitey, na ſchyłku tey gory. Wirgiliuſz zamiaſt Taygetes, nazywa ie Taygeta:

Virginibus bacchata Lacænis Taygeta.

Technicus, Grecki termin, wyrażaiący rzecz właściwą kunſztowi lub nauce. Wierſze takowego rodzaiu ſą, ktore zwięźle, albo reguły opiſuią, albo rozdziały lub okoliczności rzeczy, takie naprzykład te dwa, w ktorych wſzyſtkie kradzieży okoliczności teologia kładzie:

Juſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus,
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

Tectosages, narod dawney Gallii, maiący ſwoie ſiedliſka nie daleko Toloſſy.

Te deum laudamus, początek pieśni dziękczynienia złożony przez S. Ambrożego. Na końcu iutrzni zwykł ſię kłaść w pacierzach kapłańſkich. Spiewany zaś bywa uroczyście na dziękczynienie panu Bogu za wyświadczone zgromadzeniu lub rządzącym dobrodzieyſtwa.

Tefterdar, podſkarbi naywyżſzy państwa Tureckiego.

Tekeli (Emeryk), ſławny w hiſtoryi odporem domowi Auſtryackiemu. Stawſzy ſię wodzem Rokoſzanow Węgierſkich roku 1678. ſprzymierzył ſię z Turkami, i tych pomocą wſparty, woynę przeciw ceſarzowi prowadził. Poiąwſzy za żonę wdowę Rakocego, zamyślał o tronie Węgierſkim, iakoż w roku 1682. bił monetę z napiſem: *Emericus comes Tekeli princeps Hungariæ*, z drugiey ſtrony: *Pro Deo, patria, & pro libertate.* Po śmierci Abbafiego xiążęciem Siedmiogrodzkim przez Portę ogłoſzony w roku 1690. w krotce od woyſk Auſtryackich ztamtąd wyparty zoſtał, a udawſzy ſię do Konſtantynopola w okolicach Nikomedyi życia dokonał roku 1705.

Telescopium, inſtrument optyki przez adoptowane ſzkła zbliżaiący rzeczy. Według świadectwa Wolfiuſza naypierwſzy Teleſkopy wynalazca Jan Porta Neapolitańczyk roku 1549.

Telemak, ſyn Uliſeſſa i Penelopy, ſzukał oyca po rożnych kraiach, znalazłſzy nakoniec wraz z nim matkę od natrętnych zalotnikow wybawił. Twierdzą niektorzy, iż potym broniąc Itak od napaści Telegona, w tumulcie nie poznanego oyca zabił. Tym nayſławnieyſzy, iż dał materyą i pochop Fenelonowi do nieśmiertelnego dzieła.

Temberski (Jędrzey) Jezuita, zoſtawił w druku xięgi: Orator ſacro civilis.— Via appia ad eloquentiam, ſeu inſtructiones oratoriæ. — Prawdy wieczne X. Roſiglionego z Włoſkiego przetłumaczył.

Templarii, zakon kawalerſki fundowany w Jerozolimie roku 1118. Naypierwſi iego inſtytutorowie byli, Hugon de Paganis, i Godfryd de St. Omer. Baldwin II. krol Jerozolimſki dał im mieſzkanie przy kościele bożego grobu, ztąd nazwani Templarii. Obowiązki ich były, tak iak i drugich kawalerſkich zakonow, ubogim ſłużyć, pielgrzymow przyimować i bronić. Zakon ten z czaſem wielce ſię zbogacił, ale z ſzkodą i zgorſzeniem chrześciańſtwa, zamiaſt ſłużenia pielgrzymom, ſwoim zbytkom dogadzali, tak dalece, iż nakoniec roku 1312. przez Klemenſa V. na zborze Lugduńſkim, zznieſiony, a po przeciągłych inkwizycyach miſtrz wielki z wielą kawalerami na śmierć wſkazany, w Paryżu na ſtoſie życia dokonał.

Tenedos, wyſpa morza Egeyſkiego, na przeciw mieyſca, gdzie niegdyś ſtała Troia, należy do państw Tureckich, i nazywa ſię teraz Bosciada.

O niey Wirgiliuſz piſze:

Eſt in conſpectu Tenedos notiſſima fama
Inſula, dives opum Priami dum regna manebant,
Nunc tantum ſinus, & ſtatio male fida carinis.
Huc ſe profecti deſerto in littore condunt.

Eneidos lib. II. v. 21.

Tenerif, albo Teneriffa, iedna z wyſp Kanaryiſkich gora w niey, za naywyżſzą w świecie ieſt poczytana od wielu geografow. Należy z innemi Kanaryiſkiemi do korony Hiſzpańſkiey.

Tentyra, miaſto Egipſkie, iego mieſzkańcy krokodylow, ktorych ſąſiedzi i prawie cały Egipt za bogi czcił, głownemi byli nieprzyiaciołmi, ztąd o nich Juwenalis w ſatyrze XV. tak twierdzi:

Inter finitimos vetus atque antiqua ſimultas,
Immortale odium & nunquam ſanabile vulnus
Ardet adhuc, Ombos & Tentira ſummus utrinque,
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
Odit uterque locus, quum ſolos credat habendos
Eſſe Deos, quos ipſe colit...

Xxx 3 Teos,

Teos, miasto Azyi mnieyszey, osada niegdyś Grecka, oyczyzny Anakreona.

Terentius (Publius Terentius Afer), rodem był z Kartaginy, i niewolnikiem w Rzymie senatora Terencyusza Lukana. Przymioty iego wyborne nadały mu wolność. Pisał komedye swoie w towarzystwie Scypiona Afrykańskiego młodszego, i Leliusza, ztąd niektorych pisarzow zdanie, iż były ich dziełem, a pod Terencyusza imieniem.

Spawiedliwa zda się być suppozycya, iż Terencyusz ie pisał, a ci zacni przyiaciele dopomagali mu w tym dziele. Umarł w Grecyi roku od założenia Rzymu 595. przed nar. Chr. 159.

Terentia, małżonka Cycerona, matka Tullii i Cycerona młodszego, rozwiodła się z mężem na lat kilka przed iego śmiercią. Była potym małżonką Salustyusza, a niektorzy pisarze twierdzą, iż dożyła lat 117.

Terminales, igrzyska w Rzymie na cześć bożyszcza Terminus, postanowione od Numy Pompiliusza, odprawowały się 21. Lutego.

Terminus, bożek granic u Rzymian, miał ołtarz swoy w kapitolium, na fundamencie dawney powieści, iż gdy ztamtąd inne bożyszcza dla Jowisza rugowano, on się z mieysca ruszyć nie dał. Zkąd wnosili Rzymianie, iż granice państw ich będą nad zamiar rozszerzone.

Termæ, łaźnie publiczne w Rzymie, gmachy niezmierney wspaniałości, ieszcze niektorych dotąd widzieć się daią ogromne ruiny.

Terna, wyspa naycelnieysza z Molukow na morzu Indyiskim, ma swego monarchę. Hollendrzy tam maią swoie osady, i handel prowadzą.

Terpsichora, nazwisko muzy prezyduiącey tańcom. Jey posągi z wieńcem na głowie, i instrumentem muzycznym w ręku.

Terræ Australes, kray wielki ku Polusowi antarktycznemu odkryty przez nieiakiego Gonenville w R. 1503.

Terra firma, kray Ameryki południowey, należy do korony Hiszpańskiey, zawiera w sobie prowincye: Kastylią złotą, Gwaiane &c.

Terra ignis, ignea (terra del fuego), wyspa Ameryki pułnocney, miedzy ciaśniną Magellańską, i Cyplem Horna.

Terra di lavoro, albo Campania felix. Prowincya krolestwa Neapolitańskiego nader żyzna, niegdyś Kapua iey była stolicą, teraz Neapol, razem i całego krolestwa.

Terra kova, wyspa Ameryki pułnocney niedaleko Kanady.

Tertulian (Quintus Septimius Florus Tertulianus), urodził się w Kartaginie. Żył za czasow cesarzow Sewera i Antonina Karakalli, kapłanem uczyniony wielorakie dał dowody żarliwości i nieustraszonego męstwa. Jego apologia chrześciańska w czasie prześladowania, wielką mu sławę i poważanie przyniosła; w dalszych czasiech zbytnim uwiedziony teyże żarliwości zapałem, wpadł w błędy Montanistow. Zostawił po sobie uczniow, ktorzy się błędow iego trzymaiąc, zwali Tertulianistami. O czasie śmierci iego pewności nie masz. Xięgi iego przed błędem, zwięzłością stylu, wyborem myśli szacowne wielokrotnie z druku wyszły.

Test, w Anglii tak się nazywa wyznanie uroczyste sposobu wierzenia, i punktow niektorych przykazanych od tamteyszego kościoła.

Między punktami naycelnieyszy iest supremacya, to iest uznanie monarchy za głowę kościoła. Henryk VIII. wprowadził naypierwszy ten formularz, i dotąd nikt urzędu publicznego piastować nie może, ani wniść do parlamentu, poki przysięgi testu nie wykona.

Testament, tak się nazywaią xięgi pisma bożego, nowego i starego zakonu, albo prawa. Stary testament zawiera w sobie xięgi Moyżeszowe, Sędziow, Krolewskie, Ruth, Paralipomenon, Esdraszowe, Tobiasza, Judyth, Esther, Joba, Psałterz, Przypowieści, Ekklezyastyka, Ekklezyaste, pieśni Salomonowe, xięgi Mądrości, prorokow większych i mnieyszych, i xięgi Machabeyskie.

Nowy, ewangelie S. Mateusza, Marka, Łukasza, Jana, dzieie Apostolskie, XIV. listow S. Pawła, ieden S. Jakuba, dwa S. Piotra, trzy S. Jana, ieden S. Judy Tadeusza, i xięgi obiawień albo Apocalypsis.

Testament, w prawie znaczy ostatnią wolą człowieka rozrządzaiącego pozostałym mieniem. Wielorakie w prawie Rzymskim były rodzaie testamentow. Zwały się *calatis comiliis*, gdy były czynione w przytomności zgromadzonego ludu. *In procinctu*, gdy ie idący na woynę czynili. *Per æs & libram*, był to sposob niby przedaży przyszłemu sukcessorowi.

W prawie Polskim testament podług statutu wolno czynić szlachcicowi, czyli coram notario publico, czyli przy świadkach szlacheckich, czyli nakoniec prywatnie, byle był własną ręką testatoris pisany. Dobr nie ruchomych ani summ w zastawie zapisywać, ani dysponować nie wolno testamentem, tylko same ruchome dobra, pod nieważnością zapisow. Mieyscom iednak pobożnym pozwolone

ne legata. Teſtamenta nuncupativa za nie ważne mieć chce konſtytucya roku 1726. W W. X. Litt. podług ſtatutu xięſtwa tego, więcey ieſt iak w koronie do zachowania: co do prawności teſtamentow, czyniony być powinien w przytomności urzędu ziemſkiego albo grodzkiego tegoż powiatu, a przynaymniey przed iedną oſobą urzędową, i dwoch ſzlachcie oſiadłych. A gdyby żaden urzędnik być nie mogł, to przy trzech ſzlachcie oſiadłych. Pieczętowany być powinien przez aſſyſtuiących temuż teſtamentowi, a podpiſany przez czyniącego, i przez wezwanych świadkow, ktorzy wſzelkich legatow wiadomemi być powinni. Wolno w tym xięſtwie dyſponować teſtamentem imienia od ſiebie nabyte, ale nie oyczyſte, ani macierzyſte. Pieczętarzami być nie mogą. 1. Ci, ktorym ieſt zabroniono prawem czynić teſtamenta. 2. Niewiaſty. 3. Exekutorowie albo opiekunowie tego teſtamentu. 4. Ani ci, ktorym w tym teſtamencie co ieſt zapiſano. Po śmierci teſtatora powinien być teſtament do grodu podany, i do xiąg tamże wpiſany. (Czytay więcey o tymże w ſtatucie Litt. w rozd. 8).

Tethys, bogini według mitologii, corka Celuſa albo niebios i ziemi, małżonka Oceana.

Inſza była bogini, lubo także morſka, ta ktora była, według Homerowey powieści, matką Achilleſa, nazwiſko iey było także Tethys.

Tetrachordum, inſtrument muzyczny u dawnych o 4. ſtronach.

Tetraditowie, kacerze rodzay Manicheuſzow, dla tego tak nazwani, iż w oſobliwſzey czci mieli liczbę 4. i wielkie iey przypiſowali własności.

Tetradrachma, moneta niegdyś w Tyrze, miała w ſobie walor 4. drachmow, i tak twierdzą niektorzy, tey była wartości co ſyklus u Izraelitow.

Tetragrammaton, nazwiſko w literach czterech zawieraiące imie boże, albo raczey wyraz znaczący imie boże, przez powſzechne namienienie imienia o literach czterech. Grekowie nieśmieiąc imienia bożego wyrażać, mowili Tetragrammaton; Zydzi zaś Szem Hampſzorach, to ieſt imie wyrażone.

Tetrapla, tak ſię nazywała biblia piſana w 4. kolumnach przez Orygeneſa. Te 4. kolumny obok położone były tłumaczenia 4. Greckie, przez Aquilæ, Symmacha, 70. tłumaczow, i Teodocyana.

Tetrarcha, z Greckiego znaczy rządzcę czwartey części państwa. Herod Tetrarcha wſpomniony w ewangelii, miał ſobie nadaną od Auguſta ceſarza czwartą część kroleſtwa Judei.

Teutales, bożyſzcze dawnych Niemcow, twierdzą niektorzy, iż to był Merkuryusz.

Teutones, narod dawnych Niemiec, to nazwiſko w poźnieyſzych wiekach nadane w powſzechności wſzyſtkim Niemcom. I z tey przyczyny dotąd kawalerowie krzyżacy pozoſtali w Niemczech, Teutońſkiemi nazywaią ſię.

Text, wyraz piſma świętego w oryginale i rozmaitych tłumaczeniach. Nazywaią ſię także textem wyroki prawne w ten czas, kiedy ſą przytaczane u ſądu albo w obradach.

Thales, filozow naypierwſzy z ſiedmiu mędrcow Greckich, rodem był z Miletu, fundatorem był ſekty filozofow, ktorą zwano Jońſką. Zył około roku 545 przed narodzeniem Chryſtuſa pana.

Thalia, iedna z dziewiąciu Muz, kładą ią także w liczbie trzech gracyi towarzyſzek Wenery. Prezydowała komedyi, i iey poſągi z maſzką w ręku.

Thargellion, tak ſię nazywał w Atenach mieſiąc Kwiecień, iedenaſty w ich roku.

Theby, miaſto niegdyś ſtołeczne wyżſzego Egiptu, ſławne niezmiernością okręgu i ſtu bramami, ieśli dawnym powieściom można dać wiarę.

Theby, Thebes, miaſto ſtołeczne Boecyi i Rzeczypoſpolitey tegoż nazwiſka. Pod przywodztwem Epaminonda pokonali niezwyciężonych dotąd Lacedemończykow. Filip Macedońſki zwyciężył ich, a Alexander ſyn iego zburzył miaſto, dom tylko Pindara ocaliwſzy. Dziś ledwo ruin oſtatki rozeznać można, i miaſteczko a bardziey wieś na tym mieyſcu będąca nazywa ſię *Stives*. Z reſztą Grecyi należy do państw Tureckich.

Theatyni, zgromadzenie klerykow regularnych, ktorego fundator S. Kaietan. Ich obowiązek żyć poſpołu, iedynie ſpuſzczaiąc ſię na Boſką opatrzność.

Themistokles, wodz Ateńſki, ſławny zwycięſtwem nad flottą Xerxeſa krola Perſow otrzymanym przy wyſpie Salaminie. W dalſzym czaſie za poduſzczeniem Lacedemończykow wygnany z Aten, życie w Perſkiego krola państwach, ze czcią tamże przyięty i traktowany, zakończył. Hiſtoryą Temiſtokleſa Plutarch dokładnie w życiach zacnych ludzi opiſał.

Themis, ſioſtra Saturna według mitologii bogini ſprawiedliwości.

Theokracya, rząd w ktorym zgromadzenie ludzkie bogu tylko ieſt poſłuſzne, taki był ludu Izraelſkiego, poki krolow nie pragnęli.

THEOKRYT, poeta Grecki, rodem był z Syrakuzy, iego rytmy paſterſkie Sielanki i Idylle w rodzaiu ſwoim miedzy naycelnieyſzemi liczone być mogą. Długi czas przepędził ten znamienity mąż na dworze Ptolomeuſza Filadelfa krola Egiptu.

THEODOR (Laſkarys), ceſarz Grecki panował w Nicei, w ten czas kiedy Wenecyanie i Francuzi poſiedli Konſtantynopol zrzuciwſzy z tronu Alexego Dukę. Przeciąg rządow iego w Nicei był lat 18. Umarł roku 1212.

THEODOR (Laſkarys), młodſzy, wſtąpił na tron i był koronowany przez Arſeniuſza patryarchę roku 1255. Prowadził woynę z Bulgarami i kilka twierdz odebrał; Tatarom w Kappadocyi oparł ſię mężnie. Umarł w Azyi roku 1259.

THEODORYK, krol Oſtrogotow we Włoſzech, ſynem był Walamera krola iedney części Moryi z młodu zwany Amalius. Zwyciężywſzy Odoakra krola i obległſzy w Rawennie, przymierze z nim uczynił; przez ktore kray Włoſki między ſiebie podzielili. W krotce potym Odoakr umarł, a Theodoryk panuiąc bez towarzyſza, wielokrotne dawał dowody biegłości, ſprawiedliwości, i męſtwa ſwoiego. Wiele mu do ſławy dopomogł Caſſiodorus, ktorego do boku przyzwał, i do naywiękſzey wagi intereſſow używał. Byłby zgoła zacny ten monarcha przykładem krolow, gdyby oſtatki panowania zaboyſtwem Symmacha i Boecyuſza nie ſkaził. Umarł w Rawennie 30 Sierpnia roku 526, panował we Włoſzech lat 33.

THEODOZYUSZ I. ceſarz, nazwany wielki, i godzien tego przydomku, uczyniony towarzyſzem naywyżſzey godności przez ceſarza Gracyana w Syrmium roku 379, maiąc na ten czas lat 43. W krotce potym wybrawſzy ſię z woyſkiem do Tracyi Gotow zwyciężył. Za iego ſtaraniem odprawił ſię zbor II. powſzechny w Konſtantynopolu roku 381. Maxyma tyrana, ktory był ceſarza Gracyana z życia wyzuł, zwyciężył w dwoch potyczkach. W roku 390 wſzczęty bunt w Teſſalonice, że zbyt ſrogo ukarał, ſtrofowany oto przez S. Ambrożego w kościele Medyolańſkim publiczną pokutę czynił. Umarł w Medyolanie roku 395, wieku 60, panowania 16.

THEODOZYUSZ II. ceſarz Grecki, ſyn Arkadyuſza i Eudocyi, w ſiodmym wieku ſwoiego roku, tron oycowſki poſiadł, pod opieką ſławney Pulcheryi ſtarſzey ſioſtry ſwoiey. Pobożność i ſprawiedliwość tego monarchy chwalą tamteyſzych wiekow piſarze. Umarł roku 450, wieku 49, panował 42.

THEODOZYUSZ III. ceſarz Grecki zwany Adramitanus, gwałtownie na tronie oſadzony przez woyſko zbuntowane roku 715. Gdy potym Leon Iſauricus przeciwko niemu powſtał, złożył ceſarſtwo dobrowolnie roku 717, i w klaſztorze w wielkiey bogomyślności reſztę wieku przepędził.

THEOGONIA, w pogańſtwie część religii traktuiąca o genealogii bogow.

THEOLOGIA, z Greckiego dyſkurs, nauka o Bogu, iako ten ieſt cel tey świętey nauki. Dzieli ſię na *Poſitivam & Scholaſticam*. *Poſitiva* wſpiera ſię na piśmie bożym, koncyliach i nauce oycow świętych. *Scholaſtica*, albo ſzkolna zażywa dowodow i logicznych argumentow, na fundamencie iednak powagi obiawienia i nauki kościelney.

THEOPASCHITÆ, kacerze, ktorych herſztem był Piotr nieiaki, utrzymywali, iż wſzyſtkie trzy oſoby Troycy świętey mieli uczeſtnictwo w męce ſyna bożego.

THEOPHANIA, tak nazywano niekiedy uroczyſtość obiawienia Zbawiciela narodom, poſpolicie teraz zwaną świętem trzech krolow, albo epiphanią.

THEOPHILACTUS, arcybiſkup Akrydy w Bulgaryi, kwitnął XI. wieku. Zoſtawił kommentarze, ewangelie, liſty S. Pawła, i dzieie apoſtolſkie. Piſał tłumaczenie i kommentarze na niektorych prorokow. Jeſt także w druku z Greckiego tłumaczenia: Oratio in adorationem crucis medio jejuniorum tempore. Inſtitutio regia ad Conſtantinum Porphyrogenitum, Michaelis ducis filium.

THEOPHRASTUS, filozof uczeń Platona i Aryſtotelesa, zwany przedtym Tyrtames. Piſał xięgę charakterow, w ktorey pokazuie ſię wielka znaiomość ſkłonności ludzkich. Xięgę tę rozciągnął wielce, albo raczey na iey wzor drugą napiſał la Brugne ſławny autor Francuſki. Umarł Theophratus maiąc lat 85.

THEOPOMPUS, rodem z wyſpy Chios, kraſomowca i dzieiopis ſławny, żył za czaſow Filippa Macedońſkiego krola. Piſał hiſtoryą tego monarchy kontynuacyą Thucydyda, ale dzieła iego do wiadomości wiekow naſzych nie doſzły.

THEOREMA, w matematyce propozycya obwieſzczaiąca i dowodząca prawdę; tym ſię rożni a problemate, iż ma za cel praktykę nie ſpekulacyą.

THEORYA, nauka, ktora ſię zaſadza na poięciu iſtoty i właſności rzeczy lub kunſztu iakiego, bez wchodzenia w praktykę, albo użycia

kunſztu tego. Z theoryi wypada pe-
wność praktyki; to ieſt theorya
uczy nas reguł wſzyſtkich wiado-
mości, ktorey nabywamy. Pra-
ktyka otwiera nam ſpoſoby użycia
tychże reguł.

Theoxenia, uroczyſtość w Ate-
nach na cześć wſzyſtkich bogow.

Therapeutæ, Filon w xiędze de vi-
ta contemplativa tak nazywa ro-
dzay ludzi zatopionych iedynie w
kontemplacyi o Bogu. Naywię-
cey według iego powieści było
Therapeutow w okolicy Alexan-
dryi. Co zaś za ludzie byli? ia-
kiego narodu? obrządkow? rożne
ſą o tym autorow zdania. Nie
ktorzy mniemaią ich być Zydo-
wſkiey ſekty Eſſeniuſzow, byli ta-
cy ktorzy utrzymywali, iż to byli
Chrześcianie pierwiaſtkowego ko-
ścioła, do czego ſię i S. Hieronim
zdaie ſię przychylać. Zupełney
iednak w tey mierze pewności nie
masz.

Theriaca, dıyakiew, lekarſtwo ſła-
wne, pierwſzy iey wynalazca An-
dromachus doktor ceſarza Nero-
na, niektorzy iey inwencyą przy-
piſuią Mitrydatowi krolowi Pon-
tu. Czy więc iey wynalazcą czy-
li wydoſkonalicielem był Andro-
mach, iego przepis taki, iakowy
znayduie ſię w Galenie lib. de
theriaca ad Piſonem tu ſię kła-
dzie: *Paſtillorum theriacorum dra-
chmas XXIV. paſtillorum ſciliti-
corum drachmas XLVIII. piperis
longi, ſucci papaveris, ſpinamenti
hedychroi, ſingulorum drachmas
XXIV. roſarum ſiccarum, iris il-
lyricæ, glicyrhiſæ, ſeminis napi
ſylveſtris, Græci buniada appellant,
ſcordii, opobalſami, cinnamoni,
agarici, ſingulorum drachmas XII.
myrrhæ, corti, croti, caſiæ, nar-
di, ſchævi, id eſt junci odorati flo-
ris, thuris, piperis albi & nigri,
dictammi, marrubii, rhei, ſtæ-
chados, petrocelini macedonici,
calaminthæ, terebentinæ, zingibe-
ris, quinque folii radicis, ſingu-
lorum drachmas VI. Polii, cha-
mæpityos, ſtyracis, amomiracemi,
meu, nardi gallicæ, ſigilli lemnii,
phu pontici, chamedrios creticæ,
foliorum malabathri, chalcitidis
tortæ, genticinæ, aniſi, hypociſti-
dis ſucci, balſami fructus, gum-
mi, fæniculi ſeminis, cardamoni,
ſeſolis, acatiæ, thlaſpis, hyperi-
ci, ſagapeni, ameos, ſingulorum
drachmas IV. cartorii, ariſtolochiæ
tenuis, dauci ſeminis, bituminis
judaici apopanacis, centauri te-
nuis, galbani, ſingulorum dra-
chmas duas, mellis libras decem,
vini falemi, quod ſatis eſt.*

Theressa (święta), urodzona w Abuli mieście kroleſtwa Kaſtylii w Hiſzpanii roku 1515 wſtąpiwſzy do zakonu Karmelitek zaczęła reformę,

formę, i z pomocą S. Jana od krzyża, w męſkiey i niewieściey płci, dwoch zakonow Karmelitanow i Karmelitek, ktore boſemi zowią, ſtała ſię fundatorką. Umarła w Albie roku 1582, wieku 67.

Thermometrum, inſtrument oznaczaiący ſtopnie ciepła i zimna. Autor tey inwencyi (iak twierdzą niektorzy) Drebbel chłop w Hollandyi: w roku na początku przeſzłego wieku.

Thermopylæ, ciaſne mieyſce w gorach przedzielaiące Focydę od Tracyi. Tam Leonidas krol pułkiem trzechſet Spartanow, niezliczone woyſko Xerxeſa krola Perſow zatrzymał. Na koniec wodz ten wraz z pułkiem ſtał ſię heroiczną oyczyzny ofiarą. Na mieyſcu poboiowiſka była takowa inſkrypcya ryta w marmurze: *Przechodniu powiedz Sparcie, ześmy wſzyſcy zginęli, zadość czyniąc iey świętym prawom.*

Thesmophoriæ, uroczyſtości w Atenach na cześć Cerery, ſame tylko niewiaſty czyniły obrządki, męſzczyznom nie godziło ſię być przytomnemi.

Thesmothetes; urzędnicy w Atenach, było ich ſześciu, i tym powierzona była ſtraż prawa. Naycelnieyſzy więc był ich obowiązek, pilno na to mieć baczność, żeby uſtawy iak nayściśley były zachowane, a urzędnicy w obrębie każdey iuryzdykcyi ſwoiey czynili zadoſyć powinnościom na ſiebie włożonym.

Thomassinus (Ludwik), kapłan zgromadzenia oratoryanow. Umarł w Paryżu roku 1695, wieku 77. Jego xięga de diſciplina eccleſiaſtica, naywięcey mu ſławy przynioſła. Są w druku inne iego xięgi w materyach teologicznych.

Thor albo Thoron, bożek Lapończykow, czynią go ſprawcą pioruna i wodzem złych duchow.

Thou (Thuanus Jakub Auguſtyn), prezydent parlamentu Francuſkiego, piſał Łacińſkim ięzykiem hiſtoryą ſwoiego czaſu począwſzy od roku 1545 do roku 1607. Ta xięga w rodzaiu ſwoim ſzacowna i z rzetelności i z wybornego ſtylu. Umarł w Paryzu roku 1617, wieku 63. Syn iego Franciſzek Auguſt, także prezydent parlamentu mąż zacny i uczony, iż konſpiracyi Cingmara nie wydał, za naleganiem kardynała Richelieu na śmierć ſkazany w roku 1642, wieku 35. Mowią niektorzy, iż ten mściwy kardynał w ſynu ukarał oycowſkie przeſtępſtwo, za ten text hiſtoryi iego o ſwoim dziadu: Antonius Pleſſiacus Richelieus, vulgo dictus Monachus, quod eam vitam profeſſus fuiſſet;

dein voto ejurato omni ſe licentia ac libidinis genere contaminaſſet.

Thracya, kray dawny w Europie okrążony z iedney ſtrony gorami Hemus, oblany z trzech drugich morzami Egeyſkim, Euxynem i Propontydą. Niektorzy geografowie Dunay kładli temu kraiowi za granicę od pułnocy. Naypierwſzy Thracyi prawodawca Zamolxis uczeń Pithagory. Kray ten miał ſwoich krolow, na koniec od Filippa krola Macedonii zawoiowany. Dawna Thracya dziś ſię nazywa Romanią i należy do państw Tureckich.

Thucydides, hiſtoryk Grecki Ateńczyk, urodził ſię drugiego roku Olympiady LXXVI. Piſał w czaſie wygnania ſwoiego woynę Peleponezu, a że śmierć nie pozwoliła mu dzieła dokończyć, Theopompus i Xenephon przydali, czego ieſzcze niedoſtawało.

Thule, według dawnych geografow nayodlegleyſza wyſpa oceanu pułnocnego.

Thuringia, prowincya Niemiecka w cyrkule Saxonii wyżſzey, ma tytuł Landgrawiatu. Erford ſtołeczne miaſto należy do elektora Moguntſkiego. Elektor Saſki i niektorzy uzdzielni xiążęta i hrabiowie, maią tam ſwoie poſſeſſye. Dawnemi czaſy był narod Niemiecki zwany Thuringi, w kraiu zaś, ktory teraz imie Thuryngi noſi oprocz Thuringow, mieli ſwoie ſiedliſka Catti, Hermandures, Doringi.

Tiara, nakrycie głowy kapłanow Izraelſkich, też ſame ma nazwiſko infuła papieżka, trzema koronami otoczona.

Tibullus (Aulus Albius Tibullus), poeta Rzymſki, żył za czaſow Auguſta ceſarza. Pełne ſłodyczy i wdzięków ſą iego rytmy. Umarł w młodym wieku, o czaſie iednak śmierci iego pewności nie masz.

Tiberius (Claudius Tiberius Nero), ceſarz Rzymſki, ſym Tyberyuſza Nerona i Liwii małżonki Auguſta. Jakiemi krokami ſzedł do naywyżſzey godności Tacyt dokładnie wyraża. Oſadzony na tronie rządził państwem roſtropnie, ale wyborne, ktore miał od natury przymioty, ćmiła ſurowość zbyteczna, i przy końcu wieku mniey przyſtoyne, monarſze i ſędziwemu wiekowi życie. Umarł roku pańſkiego 37. Żył lat 78, panował 22.

Tintoretto (Jakub Robuſti), ſławny malarz Włoſki, uczeń Tycyana. Obrazy iego żywością farb, wyrazami żywemi znamiete. Umarł roku 1594, wieku 84.

Tiro albo Tyron, wyzwoleniec i ſekretarz, a raczey piſarz Cycerona, iego czynią niektorzy wynalezcą abrewiacyi, dla tym prędſzego piſania. Zoſtawił życie Cycerona w czterech xięgach, ale te zginęły. Jeſt xięga w druku pod tytułem: Alphabetum Tyronianum, ſeu notas Tyronis explicandi methodus. Xięgę tę piſał Benedyktyn Carpentier, i wyſzła z druku roku 1747.

Titianus (Vecelli), ieden z naycelnieyſzych malarzow Włoſkich. Umarł w Wenecyi roku 1576, wieku 98. Obrazy iego przedziwną żywością wyrazow łudzą oczy patrzących. Naybardziey celował w wyobrażeniu figur i ciała ludzkiego.

Titus Livius, dzieiopis Rzymſki, rodem był z Padwy, xięgi iego pozoſtałe za przykład ſłużyć mogą tym, ktorzy podobne dzieło przedſięwziąć zamyślaią. Nie zupełnie doſzła do wiekow teraźnieyſzych hiſtorya Liwiuſza. Freinſhemius z wielką pracą zbierał, niektore iego ucinki w innych autorach będące.

Titus (Veſpaſianus), ceſarz Rzymſki, ſyn i naſtępca Weſpazyana. Modelusz prawych monarchow, płakał na to, iż dzień ieden bez dobroczynności ſtrawił. Sprawiedliwie nazwany: *Deliciæ generis humani;* tak iak roſkosz, krotko trwał. W drugim roku panowania maiąc lat 41, ſkończył życie godne nieśmiertelności.

Titus, uczeń S. Pawła apoſtoła, do niego liſt ten mąż boży piſał, w ktorym oznacza iakie ſą obowiąſki prawego biſkupa. Owczarnię ſwoią w Krecie rządził do ſamey śmierci ten święty, Pawła świętego naśladowca i uczeń. Uroczyſtość iego obchodzi kościoł Łacińſki 4. Stycznia, Grecki 23 Sierpnia.

Tłuczynski (Ignacy), Jezuita. Xięgi iego wyſzły z druku: Anielſka dobroczynność. — Krotka do nieba droga. — Zywot i śmierć trzech męczennikow Japońſkich zakonu Soc. Jeſu. — Zywot S. Staniſława Koſtki. — Zywot Woyciecha Męcińſkiego męczennika Soc. Jeſu. — Tomaſza Oborſkiego ſuffrag. Krak. — Hiſtorya męki i śmierci Chryſtuſowey. — Wielki rozmaitych odpuſtow ſkarb, z przywileiow papieſkich, i rożnych doświadczonych autorow zebrany. — Zywot X. Marcina Laterny, i W. X. Piotra Skargi Soc. Jeſu. Umarł roku 1684, w Krakowie.

Tmolus, gory w Azyi mnieyſzey w kroleſtwie Frygii albo Phrygii; o nich wzmiankę czyni Wirgiliusz, Georg. lib. II. v. 97.

Sunt etiam amineæ vites firmiſſima vina
Tmolus & adſurgit, quiqus & rex ipſe Phanæus.

Tobiasz, z pokolenia Nephtali, mąż prawy, z ślepoty uleczony przez syna za sprawą anioła bożego Rafała. Xięga iego historyi znayduie się w piśmie świętym starego zakonu.

Tobolik, miasto stołeczne krolestwa Syberyi należy do państw Rossyiskich.

Toga, odzież Rzymska, ktorey używali wyszedłszy z dzieciństwa, okrywała zupełnie. Właściwe to było odzienie Rzymian, ztąd częstokroć ten narod zwany: Gens togata. Horacyusz przyświadczać zdaie się, iż rozwodki za cudzołostwo, męskie to odzienie musieli nosić, i ztąd podobno ow wiersz Marcyalisza:

Coccina famosæ donas, & Janchyna mœchæ
Vis dare quæ meruit munera? mitte togam.

Toga *prætexta*, wynaleziona i postanowiona była od Serwiusza Tulliusza krola, na znak dystynkcyi ludzi zacnego urodzenia. Dzieci szlacheckie przyodziewały ią w trzynastym roku; przedtym zaś nosili suknią, ktora się zwała: *plicata chlamys*. Odzież na ow czas dawana młodzieńcom, nazywana była pospolicie: *Toga virilis*.

Toga candida, od białego koloru, tey zażywali kandydaci staraiący się o publiczne urzędy, na ktore lud zgromadzony mianował.

Toga pulla, atra, zażywana była w żałobie, lub w nieszczęśliwych przygodach. Winowaycy lub oskarżeni, chcąc lud do miłosierdzia nakłonić wdziewali ią na się.

Toga picta, rożnych kolorow, purpurea z purpury.

Toga palmata, złotem haftowana na purpurze w palmy, tey zażywali wodzowie zwycięzcy. W dzień tryumfu Pompeiuszowi pozwolono nosić ią i w inne czasy. Cesarze potym częstokroć takowych tog używali.

Toga rasa, prosta odzież, pospolitego używania.

Togâ pexa, sukna mocnego, tey używano dla ciepła w zimie.

Toga vitrea, z letniey a prawie przezroczystey materyi.

Toga forensis, odzież adwokatow, ludzi u prawa stawaiących, o niey Quintilian: *ut vox vehementior ac magis varia est, sic amictus quoque habet actum quendam velut præliantem.*

Toga militaris, tey używali żołnierze, zakasuiąc poły dla wolnieyszego chodzenia.

Toga domestica, zwyczayna odzież domowa. W powszechności, toga była odzieżą obywatelow Rzymskich. Szła aż do kostek, iako to z posągow dawnych miarkować można. Nader była obszerna, ztąd Swetoniusz opisuiąc śmierć Julisza cesarza dodaie, iż widząc się śmiertelnie rannym, połą togi z głową się zakrył, i tak upadł zupełnie zasłoniony.

Tomasz (święty) apostoł, zwany Dydymus, po zmartwychwstaniu pańskim że zdał się nie wierzyć wspoltowarzyszom opowiadaiącym ziawienie w ciele ubostwionym zbawiciela, powtore stanął w pośrzodku uczniow Chrystus, i zawoławszy Tomasza, kazał mu włożyć rękę w znamie rany swoiey na sercu. Na ten czas uczynił publiczne wyznanie bostwa zbawiciela. Dominus meus, & Deus meu. Opowiedaiąc w Indyach ewangelią, tamże męczeńską koronę odniosł.

Tomasz (święty) z Akwinu, zakonu kaznodzieyskiego, doktor kościoła, z hrabiow Akwitaneńskich urodzony, mimo wolą powinowatych, świat z młodości opuściwszy, udał się do zakonu S. Dominika. Tam w naukach i pobożności wielki uczyniwszy postępek, teologii w Paryżu i oyczyźnie z wielką sławą swoią uczył. Zawołany na zbor Lugduneński w drodze w klasztorze Tossa nowa życia dokonał roku 1274. wieku 44. Pisma iego wielokrotnie z druku wyszły, i pełne są wyborney i prawey nauki.

Tomasz a Kempis, kanonik regularny zakonu S. Augustyna, autor xięgi ducha bożego pełney o naśladowaniu Chrystusa Jezusa. Umarł w opinii świątobliwości roku 1471. wieku 92.

Tomicki (Piotr), biskup Krakowski, przedtym kancl: kor: mąż nauki wielkiey, biegły w interessach publicznych, pasterz przykładny. Pochwałami iego zagęścili xięgi swoie tamtego wieku pisarze. Jakoż godzien ich był ze wszech miar przezacny ten senator i biskup. Umarł roku 1535.

Tournely (honoratus), doktor universitatis Paryskiey domu Sorbońskiego. Umarł roku 1730. Jest w druku iego theologia, ktorą potym krociey zebrał Piotr Colet missyonarz pod tytułem: Institutiones thæologicæ, quas è fusioribus suis editis & ineditis ad usum seminarum contraxit P. C. thæologiæ Turnelianæ continuator. Opus ad juris Romani & Gallici normam exactum.

Toskana, (wielkie xięstwo we Włoszech, w Łacińskim ięzyku Hetruria. Przed Rzymianami ieszcze miała swoich monarchow, z tych sławny Porsenna, ktory potym był Rzym obległ w krotce po wypędzeniu Tarkwiniuszow. W dalszych czasiech

ſiech pod władzą Rzymian zoſtaſtawało, w upadku zaś tego państwa wielorakie znoſiło iarzmo, nakoniec zaſzczycało ſię wolnością, i Rzplite na ow czas Floreńſka i Sienna czſto ſpor między ſobą wiodły. Pogodził ie dom Medyceuſzow oſiadłſzy państwo, nakoniec gdy ten iuż w teraźnieyſzym wieku uſtał, nayprzod w dzielnicę Hiſzpańſką domu Burbońſkiego weſzło; potym oddane Franciſzkowi ceſarzowi w zamian za Lotaryngią, teraz ieſt pod rządem młodſzego ſyna Piotra Leopolda.

Trabea, odzież albo ſuknia w Rzymie, nayprzod krolow, a potym konſulow. Tym ſię rożniła od innych, iż była koloru purpurowego zmieſzana z białym. W czaſie tylko woyny używana.

Traditio, tradycya, podanie. Wieść o rzeczach przeſzłych na fundamencie uſtnego opowiedzenia.

Traditio w prawie, znaczy oddanie rzeczy drugiey oſobie urzędownie.

Tradycya, w prawie Polſkim znaczy oddanie dobr za dekretem ſądowey zwierzchności w poſſeſſyą tego, ktory proceſs przewiodł na ſtronie ſobie winney. Czyni ſię tradycya przez officyaliſtę ſądowego ziemi tey, w ktorey dobra przewiedzione leżą.

Tragedya, akcya teatralna, ktorey cel wzruſzenie boiaźni i politowania.

Reguły tragedyi naypierwſze Aryſtoteles opiſał. Ten rodzay teatralnego dzieła naydawnieyſzą zaſzczycony ieſt ſtarożytnością. U Grekow naypierwſzy Eſchilus tragedye według reguł wydał, naſtępcy iego Euripides, Sophokles. U Rzymian iednego tylko Seneki były tragedye; a przynaymniey te tylko w Łacińſkim ięzyku do nas doſzły.

W Francyi nayſławnieyſi autorowie tragiczni: Corneille, Racine, Crebillon, Voltaire.

W Anglii: Shakeſpear, Addiſſon.

We Włoſzech: Maffei. Każdego z tych *patrz* pod oſobnym artykułem.

Tragi-komedya, dzieło teatralne, w ktorym lubo ſą ſceny trwożliwe i żałoſne, koniec iednak i ſkutek oſtateczny weſoły i ſzczęśliwy. Oſoby reprezentuią po większey części ludzi znamienitych, zkąd ten rodzay zowią niektorzy komedyą heroiczną.

Traian (M. Ulpius), ceſarz Rzymſki, familia iego pochodziła z Andaluzyi prowincyi Hiſzpańſkiey należącey do Rzymian. Pod ceſarzami Weſpazyanem i Tytuſem ſłużąc w woyſku i celnieyſze urzędy na ſobie noſząc, dał dowody wielkich przymiotow. Od Nerwy za ſyna i naſtępcę na ceſarſtwo przybrany, gdy tron oſiadł, wybornemi rządy uſzczęśliwił państwo Rzymſkie. W woynach ſzczęśliwy, Dakow pod krolem Decebalem państwa Rzymſkie nieraz napaſtuiących zniosł zupełnie; w dalſzych czaſiech Parthow, Armenow, Arabow, Iberow zwyciężył; a zaciekłſzy ſię w ich kraie naydaley z ceſarzow granice państwa Rzymſkiego pomknął. Nakoniec uſkromiwſzy z buntowanych Zydow w Selinuncie mieście Cylicyi życia dokonał roku pańſk. 117. wieku 64. panowania 19. Monarcha ſprawiedliwy zwany: *Optimus princeps.*

Pliniuſz młodſzy ſynowiec naturaliſty przy wſtępie ſwoim na urząd konſula, miał na cześć Traiana mowę panegiryczną, i ta dotąd w piſmach iego zawiera ſię.

Trakt, przymierze, ſoiuſz, konwencya między państwami, przez wyznaczone z każdego w ſzczegulności do tego dzieła oſoby, maiące nadaną ſobie moc roztrząśnienia punktow, i przyſtania na nich. Traktat iednak przez podpiſy i zgodę plenipotencyaryuſzow mocy nie bierze, poki go nie ratyfikuią ci, ktorzy z ramienia ſwoiego poſłow wyprawili.

Rozmaite ſą traktatow rodzaie, biorą nazwiſka od celu, do ktorego zmierzaią.

Transactio, tranzakcya, konwencya, akt urzędowny ugodny, albo przodkuiący prawu. Tym wyrazem mianuią ſię częſtokroć wſzyſtkie akta urzędowne w ſzczegulności, iako to: kontrakty, zapiſy, &c.

Transilvania, (*patrz* Siedmigrodzka ziemia).

Trappe (la Trappe), opactwo we Francyi Cyſterſow, reformowane przez ſławnego opata Armanda de Rance w roku 1663.

Spoſob życia tych świętych mnichow, oſtrość pokuty pierwſzych chrześcian wyobraża, i daie poznać, iako miłość boża używa iarzmo z pozoru nieznośne, i naywiękſze przykrości ſłodzi.

Jeſt w xięſtwie Toſkańſkim klaſztor takieyże reformy fundowany od Coſmula III. wielkiego xiążęcia, ktory z Francyi mnichow tey reformy ſprowadził. Nazywa ſię ten klaſztor Bon-Solazzo. Erekcya iego w roku 1705.

Trąbczynski (Marcin) Jezuita, ſą w druku iego xięgi: Bellum inteſtinum inter continuas ſui victorias abſolutum. P. Gaſp: Drużbicki. Orbis mentis famæ, honori obligatus panegyris in ingreſſu Małachowſki palatin Caliſien.

Treblzonda, miaſto Kappadocyi, w poźnieyſzych czaſach, to ieſt roku P. 1204. ſtołeczne nowego ceſarſtwa, ktore Alexy Commenus zało-

łożył. Panowali w nim następcy iego do roku 1461. w ktorym go Mahomet II. cesarz zdobył, i do innych państw swoich przyłączył.

Tretter (Tomasz), kanonik Warmiński, wychowaniec sławnego kardynała Hozyusza, mąż pobożny i uczony, umarł w Fraumburgu roku 1610. wieku 60. Xięgi iego w druku są następuiące: Hierosolimitana peregrinatio Nicolai Christophori Radzivilii ducis in Ołyka latinitati reddita, Brunb. 1601. Symbolica vitæ Christi meditatio. — Romanorum pontificum compendiana gesta, soluto vinctoque carmine. — De vita & miraculis D. Benedicti carmina, diversis immaginibus subjecta. — Ad effigies Romanorum imperatorum elogia. — Theatrum virtutum Stanislai Hosii cardinalis iconoplisphico opere cum lemmatis. — Variæ in easdem virtutes odæ & alia poemata. — Elenchus vocularum Horatiani poematis. — Sacratissimi corporis Christi historia & miracula, quæ Posnaniæ Deus operatur. — Vitæ episcoporum Posnaniensium, per Joannem Dlugossium quondam conscriptæ, ad sua usque tempora continuatæ. — Vitæ episcoporum Varmiensium. Kontynuował to dzieło synowiec Maciey Tretter.

Trewir (Augusta Trevirorum), miasto rzeszy Niemieckiey, stołeczne elektoratu duchownego, zaszczyca się naydalszą starożytnością, ieśli można wierzyć, tamże znayduiącey się inskrypcyi:

Ante Romam Treviris stetit annis mille trecentis.

Arcy-biskup Trewirski iest drugi w liczbie elektor, idzie po Moguntskim, przodkuie Kolońskiemu, bierze tytuł kanclerza Gallii. Rezydencya iego zwyczayna w Koblentz.

Triangul, figura trzyrożna z trzech linii złączonych.

Triballi, narod maiący niegdyś siedlisko swoie w Mesii. Strabon twierdzi, iż nad brzegami Dunaiu miał osady.

Tribonianus, sławny prawnik, iego pracy użył Justynianin cesarz do ułożenia codicis, albo zbioru praw, ktory tegoż Justyniana imię nosi. Żył około roku 530.

Tribus, pokolenie, następcy synow Jakuba patryarchy, nadali imie dwunastu pokoleniom, na ktore się cały lud Izraelski dzielił. Nazwiska ich: Ruben, Simeon, Juda, Issachar, Zabulon, Dan, Nephtali, Gad, Aser, Beniamin, Manasses, Ephraim. Trzynaste pokolenie Lewi zawierało w sobie rod duchownych, nie miało własnego powiatu. Ale niektore miasta i grunta w drugich dwunastu dla siebie wyznaczone. Miasto nadto przywiley powinowacić się z pokoleniem Judy. Inne zaś pokolenia nie mogły wchodzić z sobą w żadne powinowactwo.

Tribus, albo pokolenia były także rozdziałami ludu Ateńskiego, rachowano ich dwanaście, takie zaś miały nazwiska: Hyppothoontis, Antiochis, Ajanctis, Leontis, Erechteis, Ægeis, Æneis, Achamantis, Cecropis, Pandiori, Antigonis, Demetrius.

Lud Rzymski dzielił się także na pokolenia, tych było 35. Jedne własnych Rzymu obywatelow zwały się: Tribus Urbanæ. Okolic: Tribus Rusticæ.

Cztery było pokoleń mieyskich: Suburbana, Esquilina, Collina, Palatina.

Wieyskich 31. takowe były nazwiska: Romulia, Lemonia, Pupinia, Galeria, Pollia, Voltinia, Claudia, Æmilia, Cornelia, Fabia, Horatia, Menenia, Papyria, Sergia, Veturia, Crustumina, Vejentina, Stellatina, Tromentina, Sabatina, Arucensis, Pomptina, Publilia, Mætia, Scaptia, Ufentina, Falerina, Aniensis, Terentina, Velina, Quirina.

Tribunus, nazwisko powszechne u Rzymian, znaczy urzędnika, maiącego władzę od wyższey zwierzchności sobie powierzoną. Rozmaici byli trybunowie, z tych naycelnieyszy.

Tribunus plebis, trybun pospolstwa, urzędnik postanowiony na straż przywileiow i prerogatyw pospolstwa, w roku od założenia Rzymu 259. w ten czas kiedy lud przemocą patrycyuszow uciśniony wyszedł z Rzymu na gorę świętą. Nayprzod było tylko dwoch trybunow pospolstwa. W roku 283. przydano do ich liczby 3. nowych, Nakoniec w roku 297. liczba ich ieszcze pięciu innemi powiększona, i odtąd zawsze było 10 trybunow pospolstwa. Jakie były prerogatywy tych urzędnikow pospolstwa, dzieie Rzymskie ostatecznie opiewaią, ta naywiększa, iż osoby ich były poświęcone; i nie godziło się żadney iuryzdykcyi rozciągać nad niemi zwierzchność swoią. Nie mieli mieysca w senacie, ale go mogli zwoływać, gdy tego wyciągały okoliczności, i interes ludu. Lubo z urzędu wniścia do senatu nie mieli, gdy iednak plebeiuszom w roku 633. otworzyło się pole do senatu, odtąd żaden z plebeiuszow o trybunał starać się nie mogł, poki by wprzod nie był senatorem. Sławny formularz ich oppozycyi: Voto intercedo. Wszystkie obrady i ułożenia znosił.

Naypierwszy władzy trybunowskiey

ſkiey uſzczerbek ſtał ſię przez Sylle w roku Rzymu 672. Odtąd coraz bardziey ich iuryzdykcya ſłabieć poczęła. Nakoniec pod ceſarzami czczym tylko była nazwiſkiem: ile że ci wſzyſtkę powagę trybunow na ſwoię oſobę przenieśli; ztąd widzieć ſię daie między ich tytułami: Tribunitiæ poteſtatis anno. Tak albowiem lata panowania ſwego znaczyli.

Tribunus marinorum, albo maritimus, był urzędnik maiący pieczą o portach, rzekach i handlu.

Tribunus ærarii, urzędnik ſkarbowy wyznaczony do zapłaty woyſka.

Tribunus fabricarum, maiący dozor nad manufakturą broni i inſtrumentow woiennych.

Tribunus notariorum, tak ſię nazywał naypierwſzy z ſekretarzow ceſarſkich.

Tribunus voluptatum, miał dozor nad publicznemi igrzyſkami.

Tribunus militaris, urzędnik woyſkowy maiący pod ſobą tyſiąc żołnierzy. W roku od założenia Rzymu 309. na mieyſce konſulow obrano 6. trybunow woyſkowych, 3. patrycyuſzow, 3. plebeiuſzow. Roczna ich była władza, i lubo niekiedy po ich uſtąpieniu obierano konſulow, trwała iednak do roku 389, w ktorym pierwſzy plebeiuſz Xextius przypuſzczony do konſulatu. Odtąd trybunow do naywyżſzego urzędu nie przypuſzczano.

Tribunus celerum, wodz pułku gwardyi za Romuluſa i naſtępuiących krolow.

Tribunus militum, urzędnik woyſkowy, iego był obowiązek mieć baczność, roſterki uśmierzać, każdego w ſzczegulności potrzeby opatrywać, i wodzom wyżſzym ie przekładać, mieć ſtaranie o ſzpitalach dla chorych; rozkazy konſula w obozie obwieſzczać; zgoła to wſzyſtko wykonywać, co do potrzeby i beſpieczeńſtwa woyſka ſłużyć mogło.

Tricastini, narody Gallii Narboneńſkiey, gdzie teraz Delfinat.

Tricenalles, igrzyſka w Rzymie uroczyſte, gdy ceſarz rok 30. panowania kończył.

Triclinium, tak ſię nazywała izba ſtołowa u dawnych Rzymian, od trzech łożek, ktore poſpolicie koło ſtołu ſtawiono.

Trik-trakt, gra w warcaby na ſzachownicy umyślnie do tego ſporządzoney. Gra takowa używana była od Rzymian, iako przyświadczaią ſłowa Terencyuſza: *Ita vita eſt hominum, quaſi ut ludus teſſeris, ſi illud quod maxime opus eſt jactu non cadat; illud quod occidit, id arte ut corrigas*; a Owidiuſz tak opiſuie:

Dis-

Diſcolor ancipiti ſub jactu calculus aſtat
Decertantque ſimul candidus atque niger,
Ut quamvis patili ſcriptorum tramite currant,
Is capiet palmam, quem ſua facta vocant.

Tridens, trzyząb, albo troyząb, ſceptrum Neptuna bożka morſkiego.

Triens, moneta ſtarożytna miedziana, iey wartość była trzecia część groſza.

Trigamus, tak ſię nazywa małżonek, trzech żon żyiących.

Triga, powoz o trzech koniach. Zażywano ich w igrzyſkach publicznych do biegania w zawody.

Trigonometria, nauka, kunſzt znalezienia części niewidzialnych tryangułu, zażywaiąc tych, ktore pod oko podchodzą. Słowo trigonometria znaczy przez ſię miarę tryangułu. Część ta geometryi wielce użyteczna, i potrzebna ieſt do operacyi w praktyce, i do obſerwacyi aſtronomicznych.

Trinitarii, tak ſię w powſzechności nazywaią kacerze bluźniący taiemnicę Troycy przenayświętſzey.

Trinobantes, według Tacyta, narody dawney Brytanii, ich ſiedliſka tam były, gdzie teraz miaſto ſtołeczne Londyn, lub iego okolice. Za czaſow Juliuſza ceſarza Mandrubatius był ich krolem.

Triobolus, moneta Grecka waloru trzech obolow. Była także miara tego nazwiſka.

Tripetalis flos, w botanice tak ſą mianowane kwiaty o trzech liściach. *Petales* nazywaią ſię liścia kwiatowe dla rożnicy od drzewowych.

Tripolis, miaſto w Azyi nad morzem śrzodziemnym, zdobyte od Saracenow, odebrane znowu przez chrześcian, należało przez czas nieiaki do kawalerow Maltańſkich, teraz pod władzą Turecką zoſtaie.

Triones, w aſtronomii tak ſię nazywa zbior ſiedmiu gwiazd in urſa minore. Septemtriones, że ku tamtey ſtronie ſfery ſą, gdzie pułnoc, dały iey w Łacińſkim ięzyku nazwiſko.

Triptolemus, według mitologii, uczeń i towarzyſz Cerery, od niey kunſzt rolnictwa przeiął, i potym go ludziom do wiadomości podał.

Triremis, tak ſię u dawnych nazywała galera o 3 rzędach wioſeł.

Trisagion, hymn duchow niebieſkich tak nazwany od troiſtego powtorzenia: Swięty, święty, święty pan Bog zaſtępow, pełne ieſt niebo i ziemia wſzechmocności chwały iego. Położony ieſt u Izaiſza w rozd: VI. wier: 3. *Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus Zebaoth, plena eſt omnis terra gloria ejus.* W rozd: IV. obiawienia Jana

Ś.

S. znayduie śię także Triſagion. *Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus, omnipotens, qui erat, qui eſt, & qui venturus eſt.*

Kościoł boży w obrządkach wielko-piątkowych śpiewa Triſagion: *Sancte Deus, ſanctæ fortis, ſancte immortalis, miſerere nobis.*

Trisacramentarii, kacerze trzy tylko ſakramenta uznawaiący: Chrzeſt, pokutę i eucharyſtyą.

Trismegistus, przydomek nadany Hermeſowi, albo Merkuryuſzowi, według świadectwa niektorych dawnych piſarzow krolowi Thebow. Wyraz ten znaczy z Greckiego nader wielki, albo trzykroć wielki.

Tritheismus, nauka kacerzow uznawaiących trzech bogow oſobnych w trzech Troycy świętey oſobach. Mienią niektorzy autorowie, iż iey herſztem był Jan zwany Philoponus. Żył za panowania ceſarza Greckiego Fokaſa.

Triumvir, ieden z trzech wodzow rządzących Rzymſkim narodem. Urząd ten nie był prawem uſtanowiony, wznowiła go wyniosłość przemożnych obywatelow. Pierwſzy raz Juliuſz, Pompeiuſz i Kraſſus zadali ſzkodliwy cios wolności Rzymſkiey; za drugim razem pod Oktawiuſzem i Lepidem, zginęła.

Triumviri Coloniæ deducendæ, u Rzymian oſadzcy nowych Kolonii, wybierani byli przez loſy, tak iak inni urzędnicy na ſchadzkach publicznych.

Triumviri noctum, ci mieli ſtraż beſpieczeńſtwa nocnego w mieście. Za Auguſta ceſarza wyznaznaczone były do tey ſtraży ſiedm pułkow, wodz ich zwał śię: *Præfectus vigilum.*

Triumviri monetarii, zawiadywali cechą, nazywali śię także: Triumviri, acero, argento, æri, flando feriundo. Kładli poſpolicie cechę nazwiſka ſwoiego na monetach.

Trockie woiewodztwo, drugie w porządku woiewodztw W. X. Litt. ma ſwego woiewodę i kaſztelana. Stołeczne iego miaſto Troki. Wyſyła poſłow na ſeym 8. Deputatow na trybunuł głowny Litt. 2. Herb tego woiewodztwa pogonia w czerwonym polu. Dzieli śię na powiaty: Trocki, Grodzieńſki, Kowieńſki, i Upitſki. Troki miaſto było niegdyś ſtołecznym wielkich xiążąt Litt. ktorzy tam rezydencyą przenieśli z Kiernowa, a z Trok potym do Wilna.

Troglodytæ, narod Afryki, mieli ſwoie ſiedliſka nad Golfem Arabii, dziś ten kray nazywa śię Abexym. Nazwiſko Troyglodytow nadawane było w powſzechności od dawnych geografow tym wſzyſtkim narodom, ktorzy w pieczarach i ſkałach przemieſzkiwali.

Trogus (Pompeius), hiſtoryk, rodem z Gallii Narboneńſkiey. Sekretarzem był Juliuſza Cezara. Piſał ſwoią hiſtoryą w XLIV, xięgach, ktorych krotkie zebranie przez Juſtyna doſzło wiekow teraźnieyſzych, oryginalney zaś hiſtoryi nie mamy.

Troia, ſtolica niegdyś potężney monarchii, wſławiona przez Homera przedziwnym oblężenia ſwoiego opiſem. Zburzona była pod panowaniem Pryama roku przed narodz. pańſkim 1184. Trwała monarchia Troiańſka lat 296. Pierwſzy iey fundator Dardanus. Naſtępcy iego Erichtonius, Tros, Ilus, Leomedon, Pryam.

Alexander wielki na iey ruinach zbudował nowe miaſto i nazwał Troas-Alexandri, ale i tego ledwo ſą znaki; miaſteczko a bardziey wieś na tym mieyſcu teraz będąca przezwana ieſt od Turkow: Eſki-Stambuł.

Lukan o ruinach Troi napiſał:

Jam Sylvæ ſteriles & putres robore trunci
Aſſarici preſſere domos, & templa deorum
Jam lapſa radice tenent, ac tota teguntur
Pergama dumetis.

Tromp (Marcin), ſławny admirał Hollenderſki, w trzydzieſtu dwoch morſkich potyczkach zwycięzca, zginął w trzydzieſtey trzeciey przeciw Angielczykom, 10 Sierpnia roku 1653.

Tromp (Korneliusz), ſyn wyżey wſpomnianego, godny w ſławie i urzędzie naſtępca. Umarł roku 1691, wieku 62.

Trophæa, w ſtarożytności znaki zwycięſtw z oręża zdobytego uformowane, na placu zwycięſtwa albo w miaſtach dla wieczney zwycięſtwa pamiątki. Wirgiliusz Trophæum Æneaſza tak opiſał Æneidos lib. XI. verſu V.

Ingentem quercum, deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma
Mezenti ducis exuvias; tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumque locis, clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburno.

Trophoniusz, iaſkinia iego była ſłowna w ſtarożytności wieszczbą i obrządkami, ktore powinni byli czynić ci, ktorzy w tey pieczarze wyroki chcieli odbierać. Mieyſce tey pieczary było w leſie Beocyi, nie daleko miaſto teyże prowincyi Lebadeum.

Tropicus, dwa cyrkuły sfery rowne z ekwatorem, ieden się nazywa cancri, drugi capricorni, od tych dwoch znakow zodyatycznych, przez ktore przechodzą.

Trybunał, nazwisko w powszechności znaczące iuryzdykcyą sądową, krzesło albo stolec sędziowski, ztąd ow wyraz: *sedit pro tribunali.*

Trybunał w Polszcze, iest naywyższą zwierzchnością sądową, ultimae instantiae w sprawach ziemskich: do ktorego sądu przychodzą takowe sprawy, drogą appellacyi, albo z remissy od ziemstw lub Grodow. Trybunał w koronie za krola Stefana Batorego roku 1578 iest fundowany. Sądzi się kadencyami, naprzod w Piotrkowie dla spraw woiewodztw i ziem prowincyi Wielko-Polskiey; potym w Lublinie dla woiewodztw Mało-Polskich. Składa się z deputatow duchownych i świeckich, (corocznie nowo obieranych) pod przełożeństwem prezydenta i marszałka, ktorą godność laski trybunalskiey przez elekcyą alternative, raz z prowincyi Wielko-Polskiey, drugi raz z Mało-Polskiey ieden z deputatow świeckich odbiera.

Trybunał W. X. Litewskiego, także za wspomnionego Stefana krola roku 1581, stanął uchwalony. Trybunału Litewskiego, dekreta oczywiste wzruszone być nie mogą, *patrz* ordynacyą trybunału tego roku 1647.

Trydent, miasto stołeczne biskupstwa udzielnego tegoż nazwiska w Niemczech, sławne zborem powszechnym kościoła, zaczętym 13 Grudnia roku 1545, skończonym po dwudziestu pięciu sessyach 4 Grudnia roku 1563.

Tryumf, obrządek uroczysty, wiazd solenny wodza w Rzymie po zwyciężonych nieprzyiaciołach. Liwiusz, Plutarch i inni dokładnie wspaniałość tryumfow opisali. Tryumfalne bramy na cześć cesarskich zwycięstw stawiane, ieszcze niektore po dziśdzień trwaią miedzy ostatkami ruin dawnego Rzymu.

Trzecieski (Jędrzey), są w druku xięgi iego następuiące: Zycie Mikołaia Reia. — Epigrammaton & epitaphiorum liber. — De sacro sancti evangelii in Polonia origine, progressu & incremento.

Tszymaus albo Tschimaus (Gwalter), geometra, sławne są iego mikroskopia i szkła palące, takiey mocy, iakiey przedtym ieszcze nie doznano od czasow Archimedesa. Umarł ten zacny mąż w Saxonii oyczyźnie swoiey roku 1708, 11 Października. Jego wynalazkom i przemysłowi winna po części Saxonia, a potym Europa manufaktury porcellan.

Tubantes, według Strabona narod Germanii za Renem, Ptolomeusz nazywa ich: Tubanti.

Tubus, instrument fizyczny i astronomiczny służy do rozeznania rzeczy odległych.

Tullia, corka Cycerona i Terencyi, że była wielkich przymiotow i cudney urody, stratą iey nie utulony oyciec ogłosił światu. Wydana wprzod za mąż za Pisona, po śmierci iego powtorzyła małżeńskie związki z Furyaszem Krassypedą. Z tym gdy rozwod stanął, potrzecie wydana za Dolabellę, w młodym wieku życia dokonała roku Rzymu 708. Xięga de consolatione pisana była z okazyi iey śmierci, niektorzy iednak twierdzą, iż nie iest dziełem Cycerona.

Tullius (Hostilius), trzeci krol Rzymski, następca Nummy Pompiliusza, Albe zwyciężył za sprawą mężnych Horacyuszow, a miasto zburzywszy, obywatelow do Rzymu przeniosł. Piorunem zabity roku Rzymu 114, panował lat 32.

Tungri, narod Gallii Belgiczney, według Ptolomeusza. Pliniusz dzielność wod zrzodlanych mieysca tego zachwala.

Tunica, odżież spodnia, albo koszula. U dawnych pospolicie wełniane bywały. Niewiasty dłuższe nie rownie nosiły od mężczyzn.

Tunis, krolestwo w Afryce, stołeczne iego miasto osadzone iest na ruinach dawney Karthaginy. Jest pod protekcyą Porty Ottomańskiey, i ma rządcę, ktorego zowią Bey. Państwo to religii Mahometańskiey, łotrostwem na morzu śrzodziemnym wspiera się i wzmaga. Sławny Barberossa był krolem Tunisu. Umarł roku 1547.

Tureckie państwo, monarchia rozległością państw w Azyi, Afryce, Europie znamienita.

Początki iey od Kalifow następcow Mahometa, w tey porze nie rownie ieszcze daley, niżeli teraz rozszerzeli granice państw swoich.

Turcy narod od Scytow biorący pierwiastki pod Ottomanem wodzem, dawny rząd Kalifow zniosszy, tron i namiestnictwo Mahometa na siebie przenieśli, i dotąd następcy Ottomana pod tytułem sułtanow albo padyszach, narody podbite rządzą.

Państwo Tureckie w Azyi zawiera: Natolią albo Azyą mnieyszą, Mezopotamią, Bagdad, Trebizondę, Palestynę, Syryą, Arabią.

W Afryce ma krolestwo Egyptu, i nadbrzeżnych państw cesarz Turecki iest protektorem, z obowiązkiem od nich hołdu.

W Europie, dawną Grecyą, Macedonią, Romanią, Moreą poſiada.

Na morzu śrzodziemnym ma wyſpy: Cypr, Kandyą, Negrepont, Rodum, i wſzyſtkie inne Archipelagu.

Rząd pańſtwa Tureckiego deſpotyczny, na fundamencie iednak maxym Alkoranu wſpiera ſię, i tych gdy przeſtąpić ceſarz nie może, takie im iednak nadaie tłumaczenie, iakie do wykonania zamyſłow nayzdatnieyſze być ſądzi.

O urzędnikach pańſtwa tego, iego milicyi, ſądach, ieſt wzmianka pod oſobnemi artykułami.

Stolica pańſtw Tureckich Stambuł, Konſtantynopol zdobyty od Mahometa drugiego zwycięzcy Grekow. W ięzyku Polſkim miaſto to nazywa ſię Carogrod.

Ceſarze Tureccy.

1300 roku od narodzenia Chryſtuſa Pana.

		panował lat.
1300	Ottoman	27
1327	Orchan	31
1358	Soliman I.	3
1361	Amurat I.	28
1389	Baiazet I.	13
1402	Jozue albo Iza	4
1406	Muſułman	6
1412	Muſa albo Moyżesz	1
1413	Mahomet I.	8
1421	Amurat II.	30
1451	Mahomet II.	30
1481	Baiazet II.	31
1512	Selim I.	8
1520	Soliman II.	46
1566	Selim II.	8
1574	Amurat III.	21
1595	Mahomet III.	8
1603	Achmet I.	14
1617	Oſman	4
1621	Muſztafa	1
1623	Amurat IV.	17
1640	Ibrahim	8
1648	Mahomet IV.	39
1687	Soliman III.	3
1691	Achmet II.	3
1695	Muſztafa	8
1703	Achmet III.	27
1730	Mahomet V.	25
1754	Oſman III.	3
1757	Muſztafa.	
	Abdul-Hamid.	

TURKESTAN, kraina Azyi, graniczy z Tartaryą i oblana ieſt z iedney ſtrony morzem Kaſpiyſkim. Pierwſzym tey zwany niegdyś Tuchomanią był ſiedliſkiem narodu Tureckiego. Obywatele kraiu tego na wzor innych hord Tatarſkich.

TUSCULUM (teraz Fraſcati), mieyſce niegdyś ſławne wſpaniałemi domami nayznacznieyſzych obywatelow Rzymſkich. Cycero większą część lata tam przemieſzkiwał, i iedney z ſwoich xiąg dał tytuł kweſtyi Tuſkulańſkich.

TWAR-

TWARDOWSKI (Samuel z Skrzypna), wieku ſwoiego rymotworca znamienity. Są w druku naſtępuiące iego piſma: Woyna domowa, w ktorey ſą opiſane rewolucye Polſkie od roku 1648 do pacyfikacyi Oliwſkiey w roku 1681. Legacya Krzyſztofa xięcia Zbaraſkiego poſła w roku 1621 do Porty Ottomańſkiey. Miſcellanea albo zbior rozmaitych rytmow.

TWARDOWSKI, w wieku XVI. profeſſor akademii Krakowſkiey. Ten że ucząc fizyki, rozmaite fizyczne czynił doświadczenia, wzięty od proſtego gminu za czarnoxiężnika, i ztąd rozmaite w dalſzym czaſie rozſiane bayki, w zakątach ieſzcze maiące trwałość. Znayduie ſię tego zacnego męża w akademii Krakowſkiey manuſkrypt ſpoſobem dykcyonarza o naukach traktuiący.

TYBET, kray rozległy w Tartaryi Azyatyckiey, dzieli ſię na mały Tybet, tego ſtolicą Eſkerdu. Nawielki albo Butan, tego ſtolica Latak nad rzeką Ganges. Trzecia część Tybetu Laſſa, czwarta Sypan, w tey oſtatniey części, na gorze Putala mieſzka wielki Lama albo kapłan naywyżſzy.

TYBER, od wody nie czyſtey zwany flavus od Horacyuſza, ſławny nie tak wielkością ſwoią, iako, że przez Rzym przechodzi. Włoſi go zowią: Tevere.

TYCHO-Brahe, ſławny aſtronom z Szwedzkiey familii, oſiadłſzy w kroleſtwie Duńſkim wielki ten mąż autorem był ſyſtema, ktore dotąd imie iego noſi. Maiąc ſobie darowaną od Fryderyka II. krola Duńſkiego wyſpę Huen, albo Ween, od Muzy aſtronomiczney, przezwał ią Uraniburg, i tam założył ſwoie obſervatorium. Na koniec wielokrotnie zmartwiony porzucił niewdzięczną oyczyznę i w Pradze życia dokonał roku 1601, wieku 55. Piſał xięgi, z nich celnieyſze: Tabulæ Rudolphinæ in fol. — De mundi ætherei recentioribus phænomenis progymnaſmata. — Stellarum octavi orbis inerrantium accurata reſtitutio. — Cathalogus mille affixarum ſtellarum. — Hiſtoriæ cæleſtis partes duæ.

TYGRYS, iedna z naycelnieyſzych rzek Azyi. Piſmo święte zrzodło iey w Raiu ziemſkim kładzie, od gor Armenii wychodzi, i wpada w morze, albo golf Perſki.

TYLICKI (Piotr), biſkup Krakowſki, kanclerz przedtym koronny. Umarł roku 1616, wieku 73. Mąż to był czaſow ſwoich w radzie koronney z naypierwſzych, biſkup przykładny, obyczaiow nie nagannych, i wymowy wielkiey.

 TYN-

Tyndaridés, tak niegdy od nazwiſka oyca Tyndara mianowani: Kaſtor i Pollux.

Tyr, miaſto ſtołeczne Fenicyi, ſławne w dawney hiſtoryi, i częſtokroć w piśmie świętym wzmiankowane. Hiram krol Tyru żył w przyiaźni z Salomonem, i iemu doſtarczał cedrow z Libanu. Miaſto zburzone było w dalſzych czaſiech przez Alexandra wielkiego; odtąd iuż ſtraciło dawne zaſzczyty, i wraz z przyległemi rozmaitych miało panow. Dziś ieſt pod władzą Porty Ottomańſkiey i nazywa ſię Sur.

Tyszkiewicz (Jerzy), Jezuita, ſą w druku iego xięga: Reſponſio ad famoſum libellum cujusdam Anonymi Thoron. inſcriptum: Patrocinium veritatis literalium Thorunenſium, Cracoviæ 1615. Vindiciæ doctrinæ Soc. Jeſu a calomniis patroni Thorun. Anonymi. — Theologia anti-logica Lutheranorum, & anti-logia Theologica Calviniſtarum. — De perfectione chriſtiana, Cracoviæ 1624. — Reſponſio ad famoſum libellum: Conſilium de recuperanda & ſtabilienda pace Reipublicæ, Crac. 1610 ſub nomine Nicolai Ziemecki. — Reſponſio ad calumnias cujusdam, qui patrocinium Thorunenſium ſuſcepit, Crac. 1615.

U.

U, oſtatnia z liter, ktore zowią, vocales, w alfabecie Łacińſkim dziewiętnaſta; w Polſkim 21. W Hebrayſkim ięzyku Vau. U Łacinnikow częſtokroć zamiaſt O. bywała położona, iako świadczy Quintilian: *Quid O. atque U. permutata invicem? ut Hecoba & nortrix, Culchides & Pulixena.* W dawnych napiſach: U. Ulpius. Urbs ab Urb. Cond. ab Urbe Condita.

Ubermanowicz, Jezuita, kaznodzieia Staniſława krola w Lotaryngii. Są w druku iego kazania.

Ubii, narod niżſzych Niemiec, mieli tam ſwoie ſiedliſka, gdzie teraz arcybiſkupſtwo Kolońſkie i xięſtwo Juliaceńſkie.

Ubiquatarii, albo Ubiquiſtæ, ſekta u Proteſtantow utrzymuiąca na każdym mieyſcu przytomność, nie tylko boſtwa, ale i ciała Chryſtuſa Jezuſa. Herſzt ich Jakub Szmidelin, rozſiewać błędy ſwoie począł R. 1577.

Uchanski (Jakob), arcybiſkup Gnieźnieńſki prymas, mąż uczony, w prawie oyczyſtym biegły, ſprzeciwiał ſię z początku elekcyi Stefana Batorego, ſprzyiaiąc partyi Maxymiliana xięcia Rakuſkiego. Jego liſty wybornym piſane ſtylem znayduią ſię w bibliotece Helisberſkiey. Umarł R. 1581.

Udina (Utine), miaſto Rzeczypoſpolitey Weneckiey zaſzczycone niegdyś tytułem patryarchatu tam przenieſionego z Akwilei.

Udini, narod dawney Scythii według Pliniuſza, miał oſady ſwoie nad morzem Kaſpiiſkim.

Uieyski (Tomasz), z biſkupa Kiiowſkiego Jezuita. Mąż uczony i pobożny. Umarł roku 1689, wieku 76. Zycie opiſał Jan Brykcyusz tegoż zakonu, i podał do druku w Brunsbergu R. 1706.

Ukraina, prowincya kroleſtwa Polſkiego, granicząca na wſchod z Moſkwą i Tatarami, na południe z państwami Tureckiemi, zawiera w ſobie woiewodztwa Kiiowſkie i Bracławſkie.

Ulisses, krol wyſp Itaku i Dulichium, mąż Penelopy, oyciec Telemaka, z inſzemi Greckiemi krolami wyprawił ſię na oblężenie Troi, iego tam dzieła, roſtropność i umyſł w fortele płodny, Homer doſtatecznie opiſał w obydwu ſwoich xięgach.

Umiastowski (Piotr z Klimont), ieſt w druku iego xięga: nauka o morowym powietrzu na cztery części rozdzielona, w Krakowie 1591.

Uncya, nazwiſko wagi, ma w ſobie łotow dwa, na ſunt idzie uncyi 16.

Unctuarium, mieyſce oſobne w gmachach na igrzyſka obroconych, gdzie ſię zapaſtnicy namaſzczali.

Undecimvir, urzędnik w Atenach prezydował dzieſięciu innym i im ſtraż była polecona beſpieczeńſtwa publicznego i porządku.

Underwald, ſzoſty w liczbie kanton Szwaycarſkiey Rzeczypoſpolitey, w Łacińſkim ięzyku zwany ieſt poſpolicie: *Subſylvanus*, co wychodzi na naſze nazwiſko Podlaſki albo Polſki. Religii ieſt Katolickiey.

Unigenitus, nazwiſko ſławney konſtytucyi Klemenſa XI. papieża w R. 1713, potępiaiącey błędy xięgi Paſchaliſa Queſnela, pod tytułem: Reflexye moralne na nowy teſtament.

Unia, tak ſię nazywa złączenie kościoła Greckiego z Łacińſkim. Uroczyście ſtanęła na koncylium powſzechnym Florentſkim, w przytomności papieża i Jana Paleologa ceſarza Greckiego. Roku 1439.

W Polſzcze na ſynodzie Łuckim roku 1595, taż unia w prowadzona. Ta pierwſza unia dla apoſtazyi niektorych biſkupow, ſtabieć poczęła, dopiero powtornie R. 1720, za ſtaraniem Kiſzki metropo-

tropolity Ruſkiego, na ſynodzie w Zamościu złożonym, pod prezydencyą nuncyuſza Polſkiego Grimaldy, iedność kościoła wiecznie ugruntowana, i prawami nowemi obwarowana, do tego czaſu utrzymuie ſię. Oſoby Greckich obrządkow, ktorzy ſię z Łacińſkim kościołem trzymaią zwani ſą Unici; przeciwnie zaś Schizmatycy, albo Dys-Unici. I pod tym oſtatnim nazwiſkiem w aktach publicznych wzmiankowani ſą.

Unia wielkiego xięſtwa Litt. z koroną R. 1569.

Unitarii, *patrz* Socyanie.

Uniwersał, tak ſię w kroleſtwie Polſkim nazywa liſt krolewſki przed ſeymowy do ſenatorow i zgromadzoney po woiewodztwach ſzlachty, na elekcyą poſłow.

Universitas, zbior ſzkoł wſzyſtkich nauk w iednymże mieyſcu, z mocą kreowania doktorow i innych ſtopni, ten oſtatni poprzedzaiących.

Univerſitates naypierwſze fundowane były w XII. i XIII. wieku. Paryſka i Bonońſka naydawnieyſze ſą.

Univerſitates, ſkładaią ſię z czterech zgromadzeń, te zowią ſię poſpolicie: *Facultates*, i ſą: teologiczna, prawna, filozoficzna i lekarſka.

Universitas Krakowſka, fundacyi ſwoiey powiękſzenie winna Kazimierzowi wielkiemu krolowi Polſkiemu. Corką ieſt Paryſkiey, i wielu wydała mężow czyniących honor narodowi, *patrz* akademia.

Uplandya, prowincya kroleſtwa Szwedzkiego nad morzem Baltyckim, iey miaſto ſtołeczne Upſal, niegdyś całego kroleſtwa. Ma ſławną wielce univerſitatem.

Urania, iedna z dziewiąciu Muz, prezydowała aſtronomii.

Uranopolis, według Ptotolomeuſza lib. V. cap. V. miaſto Azyi mnieyſzey w Pamphilii, i powiecie tey prowincyi zwanym Carbalia.

Pliniusz w xiędze IV. wſpomina o mieście tegoż nazwiſka w Macedonii, i czyni fundatorem tey oſady Alexarcha brata Kaſſandra krola Macedońſkiego.

Urban I. papież, Rzymianin, odebrał koronę męczeńſką pod panowaniem Alexandra Sewera, roku 230. Rządził kościołem lat 7.

Urban II. papież, Francuz, po śmierci Wiktora III. wſtąpił na katedrę S. Piotra. Prześladowany w Rzymie udał ſię do Francyi, i tam kilka koncyliow złożył. Na iednym z tych krucyata ogłoſzona. Powrociwſzy do Rzymu tamże życia dokonał R. 1099, po ſwoiey elekcyi iedynaſtego.

Urban III. zwany przedtym Lambertus Crivelli był arcybiſkupem Medyolańſkim. Miał wielkie zatargi o ſukceſſyą po ſławney Matyldzie. Odebrawſzy wiadomość o wzięciu Jerozolimy przez Saladyna żalem ſtrapiony życia dokonał R. 1187. Rok tylko naywyżſzey godności używał.

Urban IV. Francuz, po śmierci Alexandra W. obrany w Witerbie R. 1261. Karola Andegaweńſkiego na obięcie tronu Neapolitańſkiego do Włoch ſprowadził, święto Bożego ciała uſtanowił. Umarł w Peruzie R. 1264. Rządził kościołem lat 3, mieſiąc 1, dni 22.

Urban V. papież, Francuz, zakonu świętego Benedykta, nie przytomny obranym był na papieſtwo R. 1362 z Awinionu do Włoch ſię wyprawił, i tam przez dwa lata przemięſzkał. Znowu do Francyi powrociwſzy, tamże życia dokonał w opinii świątobliwości. Rządził kościołem lat 8, mieſiąc 1, dni 23.

Urban VI. Neapolitańczyk, zwany wprzod Bartłomiey Prignani. Z rządow ſurowych niekontenci kardynali, w Anagnium obrali antypapę Roberta kardynała, i ten wziął imie Klemenſa VII. od tey epochy zaczęło ſię rozdwoienie albo Schizma w kościele, ktore przez długi czas trwało. Umarł Urban w Rzymie roku 1389. Rządził lat 11, mieſięcy 6, dni kilka.

Urban VII. zwany wprzod Cataneo, obrany po śmierci Syxtuſa V. w w roku 1590. Umarł w trzynaście dni po ſwoiey elekcyi.

Urban VIII. Florenczyk, zwany wprzod Maffeusz Barberini. Wſtąpił na ſtolicę S. Piotra po śmierci Grzegorza XV. Za iego ſtaraniem xięſtwo Urbinu do ſtanow kościelnych przyłączone. Kochał ſię w uczonych ludziach, iakoż i Sarbiewſkiego z wielką dyſtynkcyą w Rzymie trzymał. W naukach ćwiczony ſam wiele hymnow na cześć SS. pańſkich złożył. Umarł roku 1644. Trzymał rządy kościoła przez lat 21.

Urbino (Urbinum), miaſto ſtołeczne xięſtwa tegoż nazwiſka w ſtanach papieſkich. Miało niegdyś właſnych ſwoich xiążąt z domu Rovere. Leży w Marchii Ankonitańſkiey. Miaſta w nim celnieyſze: Peſaro, Sinigalia.

Uri, kanton czwarty w liczbie 13 Rzeczypoſpolitey Szwaycarſkiey. Religii ieſt Katolickiey, rząd w nim demokratyczny. Miaſto ſtołeczne Altdorff.

Urim i Thummim, ſłowa Hebrayſkie znaczące: oczewiſtość i prawdę. Xięgi Exodu wyrażaią, iż Urim i Thummim włożone były

przez Moyżeſza w racyonał kapłana wielkiego. Jakim ſpoſobem włożone były, gdzie i iak wyrażone, rozmaite ſą o tym zdania piſarzow kościelnych.

Usbek, rodzay Tatarow wielkiey Bucharyi i kraiu Garaſyńſkiego. Ustawiczną woynę prowadzą z Perſami, z ktoremi graniczą.

Usserius (Jakub), Irlanczyk ſławny piſarz dzieiow. Umarł roku 1655, wieku 75. Xięga iego naycelnieyſza: Annales veteris & novi teſtamenti, a prima mundi origine, ad extremum templi & Reipublicæ Judaicæ excidium.

Ustrina, tak ſię nazywało mieyſce w Rzymie gdzie palono ciała zmarłych. Nayczęściey obrządek ten czyniony był na placu Marſa.

Ustrzycki (Jędrzey Wincenty), proboszcz katedralny Przemyſki, mąż uczony. Są w druku iego xięgi: Hiſtorya o krucyatach na wyzwolenie ziemi świętey Ludwika Maimburga, z Francuſkiego na Polſki ięzyk przetłumaczona. W Krakowie in folio 1707. — Sobieſciados poema in laudem Joannis III. regis Polonorum, Venetiis 1686. — Troiſta hiſtoria, to ieſt Proſerpina, Faeton, Achilles, i inne rytmy wielorakie. — Hiſtorya o herezyi obrazoborcow z Francuſkiego Maimburga na Polſki ięzyk przełożona. Tegoż Maimburga przełożenie hiſtoryi o przenieſieniu państwa Rzymſkiego do Francuzow. — Hiſtorya tegoż Maimburga o Schizmie Greckiey.

Usu-capio, termin Łacińſkiego prawa, z właściwego wyrazu znaczy ſpoſob nabycia własności przez długie oneyże poſiadanie, ieſt iedno, co preſkrypcya.

Utyka, miaſto Afryki nie daleko Kartaginy ſławne w hiſtoryi Rzymſkiey śmiercią Katona, ktory poſpolicie nazwany ieſt Utyceńſki.

Utrecht, miaſto Rzeczypoſpolitey Hollenderſkiey, ſtołeczne prowincyi tegoż nazwiſka. W nim ſtało ſię przymierze z iednoczenia Rzeczypoſpolitey roku 1579, a w roku 1712-13-14 traktat, uſpokaiaiący Europę, zawarty.

W.

W, litera 22 alfabetu Polſkiego, ſkłada ſię z dwoch V. Łacińſkich, pod nią więc kłaść ſię będą artykuły, ktore w Łacińſkim ięzyku na V. ſię zaczynaią.

Vacomagi, narod według Ptolomeuſza dawney Brytanii.

Wacław, krol Polſki i Czeſki, naſtąpił na tron Polſki roku 1300, za niego ſrebrna moneta, ktorą groſzami Praſkiemi zwano wprowadzona. Umarł roku 1306.

Wacław, ceſarz i krol Czeſki, ſyn i naſtępca Karola IV. dla złych obyczaiow złożony z ceſarſtwa roku 1400. Umarł w Pradze roku 1419.

Vacuna, bogini odpoczynku, vacationum. Uroczyſtość iey odprawowała ſię w Grudniu.

Vadimonium, w prawie Rzymſkim, obowiązek ſtawienia ſię ſtrony przed ſądem w dzień wyznaczony. Strona obżałuiąca wymagała na obżałowaney rękoymią, i to ſię nazywało: reum vadari z ſtrony obżałuiącego, zaś z ſtrony obżałowanego: vadimonium promittere.

Walencya, prowincya kroleſtwa Hiſzpańſkiego nad morzem śrzodziemnym zaſzczycona ieſt tytułem kroleſtwa, ma miaſto ſtołeczne tegoż nazwiſka.

Waltellina, powiat w kraiu Gryzonow przy granicach Włoſkich, wchodzi w ſprzymierzenie Rzeczypoſpolitey Szwaycarſkiey.

Valens (Flavius), ceſarz przez brata ſwego Walentyniana do wſpołeczności tronu był przypuſzczony w roku 364. Prokopiuſza z buntowanego zwyciężył i na śmierć wſkazał, utrzymuiąc błędy Aryańſkie, prawowiernych biſkupow, a między niemi S. Bazylego prześladował. Melecyuſza patryarchę Antyocheńſkiego na wygnanie poſłał. Porażony na koniec od Gotow i w potyczce ranny, w domu, do ktorego ſię był ſchronił ſpalony zoſtał, R. 378, panował lat 14.

Valentinianus I. ceſarz, od woyſka obrany w Nicei roku 363, godność naywyżſzą z bratem poſpołu trzymał, a zoſtawiwſzy Walenſowi bratu kraie wſchodnie, wziął na ſiebie rządy kraiow zachodnich. Umarł w Panonii roku 375, panował lat 11, mieſięcy 8, dni 22. Żył lat 55.

Valentinianus II. ceſarz, ſyn wyżey wſpomnianego obiął rządy po oycu, wraz z bratem Gracyanem. Zdradą Arbogaſta zginął w Wiedniu mieście Delfinatu roku 392, panował z bratem lat 8, ſam lat 9.

Valentinianus III. ceſarz ſyn Konſtantyna i Galli Placydy. Za radą matki pierwiaſtki panowania iego były pomyślne. Woyſka iego pod rządem ſławnego Ætyuſza wielorakie odnioſły nad nieprzyiaciołmi państwa zwycięſtwa. Naypotężnieyſzy ze wſzyſtkich był Attyla krol Hunnow, ten ogniem i mieczem państwa Włoſkie plądrował, i gdy iuż oſtatnią zgubą reſzcie państwa Rzymſkiego groził, zwyciężony od Aetyuſza, nazad do

pańſtw ſwoich powrocić muſiał. Niewdzięczny tak wielkich uſług gdy Aecyuſza ten ceſarz z świata zgładził, ſam w krotce od domownikow ſwoich zabity. Roku 455, lat 29, mieſięcy 4, dni 25.

Waldenses, kacerze tak nazwani od ſiedliſka ſwoiego, zaczęli błędy roźſiewać w roku 1180. Ich herſzt rodem z Waldu nazywał ſię Petrus Valdenſis. Zakazywał poſłuſzeńſtwa zwierzchnościom na fundamencie rowności Chrześciańſkiey. Sekta ta rozkrzewiona w Albie, nadała im imie Albienſow, *patrz* Albienſes.

Valerius Maximus, ſławny dzieiopis Rzymſki, żył za czaſow Tyberyuſza ceſarza. Są dotąd iego xięgi, ale nie zupełne, ſkrocone przez Nepocyana.

Valerianus (P. Licinius), ceſarz Rzymſki, po śmierci Galla od woyſka obrany roku 253. Syna ſwego Galliena uczeſtnickiey nayważſzey godności uczynił. W woynie przeciw Saporowi krolowi Perſow w niewolą wzięty, tamże życia dokonał. Panował przedtym lat 8.

Wandalowie, narod od Gotow pochodzący naypierwſe ſwoie ſiedliſka mieli w Skandynawii. Z tamtąd przenieśli ſię w Pomorze. Za czaſow Auguſta ceſarza przenieśli ſię ku brzegom Rhenu, nie ktore ich hordy przenioſły ſię nad Dunay pod panowaniem Tyberyuſza. W roku nakoniec 428. pod krolem Genſerykiem zaſzli do Afryki, i tam uſtanowili pańſtwo, ktorego ſtolicą była Kartagina; w krotce potym tenże Genſeryk wkroczywſzy do Włoch, Rzym odebrał, i z niezmiernym plonem do Afryki powrocił. Trwało tam panowanie Wandalow do czaſow Juſtyniana ceſarza, gdy ſławny Bellizaryuſz zdobywſzy Kartaginę, pańſtwa od Wandalow poſiadane, znowu pod moc pańſtwa dawnego przywrocił.

Vandyk (Van-dyck Antoni), malarz ſławny uczeń Rubenſa. Portrety iego w rodzaiu ſwoim ſą naycelnieyſze. Umarł w Londynie roku 1640.

Vaniere (Jakob) Jezuita Francuz, ſławny Poeta łacinſki, wydał dzieło: Prædium ruſticum, nieśmiertelności godne. Rytmy iego inne razem zebrane ſą pod tytułem: Jacobi Vanierii e Soc. Jeſu opuſcula. Piſał oprocz tego dykcyonarz Łacińſko-Francuſki, i drugi Rymotworſki. Umarł w Tolozie roku 1739. wieku 76.

Piſząc o życiu wieśniackim takową zacny ten poeta o oycu ſwoim czyni wzmiankę.

Ille meus pater eſt, quem mors ſæviſſima ducum
Abſtulit; ad noſtrum non illa extinxit amorem,
Et patrios revocans mores exemplaque nato
Quæ præſtat meminiſſe magis, quam dicere verſu.
Non alio, ne regum quidem de ſanguine malim
Eſſe ſatum, tanti eſt pietas, atque aurea vitæ
Simplicitas & nuda fides, lucroque pudendo
Pectus inacceſſum, & rigidi mens conſcia recti
Ut juvat primis ſub pectore volvere tritas
Usque fores inopum turmis? ita pagus amicam.
Pauperibus mentem norat, moresque benignos,
Et promptas ad dona manus...

Wapowski, kantor Krakowſki, mąż w naukach biegły, w aſtronomii ćwiczony tak dalece, iż ſławny Kopernik rady iego używał, iako to ſię pokazuie z liſtu tegoż Kopernika u Tychona Brahe de Cometa libro 2. fol. 362. Umarł roku 1535. Jeſt w druku iego: Fragmentum hiſtoriæ Polonæ. — Oratio ad Sigiſmundum regem. — Panegyris ſeu carmen elegiacum in victoriam Sigiſmundi I. regis de Moſchis, Romæ 1515.

Wargocki (Jędrzey), kapłan uczony przy kościele Krakowſkim, przełożył na Polſki ięzyk: Saluſtiuſza Waleryuſza Maxyma. — Kommentarze ceſara.

Warmia, biſkuſtwo w Pruſiech tytułem xięſtwa zaſzczycone ieſzcze od czaſow Karola IV. ceſarza inſtytutora bullæ aureæ. Za przyiściem Krzyżakow do Pruſs na kongreſſie Turońſkim, część ta kraiu wyznaczona biſkupom Warmińſkim. Gdy zaś Jagełłowicz Krzyżakow zupełnie pokonał, Mikołay a Tungen biſkup w Piotrkowie przyſięgę wierności wykonał, i odtąd ta prowincya pod rządem biſkupow do pańſtw koronnych przyłączona. Biſkupi Warmińſcy przez kapitułę obierani bywaią z 4. od krola podanych kandydatow, wſzyſcy zaś 4. powinni być z kapituły katedralney. katedra tego biſkupſtwa Fraunborg, rezydencya zwyczayna biſkupow Heilsberg.

Warszawa, miaſto ſtołeczne xięſtwa Mazowieckiego, i rezydencya krolow Polſkich, leży nad Wiſłą, i coraz ſię bardziey przyozdabia, tak dalece iż w liczbie naycelnieyſzych Europy teraz ſię mieści. Ma ſwego kaſztelana, ſtaroſtę, i urzędnikow ziemſkich i grodzkich.

Warszewicki (Krzyſztof), kanonik Krakowſki, mąż dowcipem i nauką wieku ſwoiego ſławny. Xięgi od

od niego pisane są następuiące: Oratio in obitum Stephani regis Crac: 1507. — Reges, sancti, bellatores & scriptores Poloniæ, Romæ 1601. Memorabilium rerum & hominum descriptio ab orbe condito ad annum 1585. — De laudibus Joannis Tarnovii castellani Crac. oratio 1585. — Post Stephani regis mortem, in primo & generali totius Masoviæ conventu oratio. — De morte & immortalitate animæ. — De miraculis S. crucis in monte Calvo historia. — De factis & dictis Jesu meditationes. — In septem psalmos, quos vocant Pænitentiales paraphrasis. — In iubilum D. Bernardi de nomine Jesu paraphrasis. — De B. V. M. encomium. — Apologia contra Nic: Germanum pro suis orationibus. — Pro avita religione retinenda, oratio. — Cæsarum, regum & principum unius & eiusdem partim generis, & nominis, partim etiam imperii & dominationis, vitarum paralellarum libri duo in folio, Crac: 1603. — Paradoxa de sectis in religione christiana. — De Turcica ob christianorum diffidia crescente potentia. — De libertatis nimiæ periculis. — De æqualis omnium statuum in Republica potentiæ deformitate. — De regum inter aulicos suos prodivi corruptione. — De ambitionis periculoso vitio. — Pragæ 1588. Romæ 1601. Crac: 1598. Ad Henricum Valesium Pol: reg: oratio 1575. de optimo statu libertatis. — De origine & derivatione nominis Poloni, dialogus 1580. Ad Stephanum regem Pol: oratio, qua bellum Moscho perdomito, pace conclusum gratulatur. — In mortem Maximiliani II. imperatotis, oratio. — In mortem Annæ Austriacæ, Poloniæ, Sveciæ reginæ oratio. — In mortem Philippi II. Hispaniæ regis Cath: oratio. — Ad Rudolphum II. imperatorem oratio de christianorum contra Turcas victoria in Sclavonia ad Sissek parta, Hanov. 1613. — Ad Jacobum Angliæ, Scotiæ regem oratio. — Clypeus spiritualis. — Turcicæ orationes XIV ad imitationem Philippicarum Ciceronis, cui addita sunt duo opuscula, quorum unum Frid: Cariolæ de consilio & consiliariis principis; alterum de legato & legatione, ex Hispanico idiomate translata. — Conciones de jubileo & ecclesia. — Historia Turcica. — De rebus gestis Rudolphi cæsaris. — Elogia illustrium Polonorum scriptorum. — Quatuor doctorum ecclesiæ encomia. — Mastix libertatis.

Warszewicki (Stanisław), Jezuita, nauczyciel Zygmunta III. krola, potym

potym Polskiego krola w Sztokolmie. Mąż pobożny, żarliwy i uczony. Umarł w Krakowie służąc zapowietrzonym roku 1591. wieku 64. Pisał życie S. Stanisława Kostki. Jest w druku iego przełożenia: Przewodnik grzesznikow Ludwika Granatensa zakonu S. Dominika, w Lublinie 1587.

Watykan (Vaticanus mons), dawnieyszemi czasy ta gora w murach Rzymskich zamknięta była. Teraz sławna grobem SS. apostołow Piotra i Pawła, i bazyliką, ktora cudem świata nazwać się może.

Vatinius (Publius), Rzymianin, sławny nieprzyiaźnią Cyceronową, zkąd poszło przysłowie: *Odium Vatinianum*, na wyrażenie naywiększey zawziętości.

Waza, dom przezacny w krolestwie Szwedzkim, z niego na tron tamteyszego krolestwa wstąpił Gustaw I. Jego potym plemie tron Polski osiadało w osobach Zygmunta III. Władysława IV. i Jana Kazimierza krolow.

Herb domu Wazow snopek.

Waza, order w Szwecyi ustanowiony od Gustawa III. krola, dawany bywa ludziom w nauce lub kunsztach znamienitym. Ma wyobrażenie herbu familii Wazow, noszony bywa na wstędze zieloney.

Wąsowski (Bartłomiey Natanael), Jezuita, umarł w Poznaniu R. 1687. wieku 70. Jego xięgi w druku: Callitectonicorum, seu de pulchro architecturæ sacræ & civilis compendio collectorum liber. Posn: 1678. — Apparatus sacerdotum, ea complectens, quæ ad notitiam sacerdotum spectant, nec non ea, quæ ad scientiam illis necessaria, pietatemque pertinent. — Ideæ pietatis religiosæ, seu modi quibus formentur actus religiosæ pietatis. — Ta xięga po Polsku przetłumaczona pod tytułem: Podniety nabożeństwa zakonnego, to iest sposoby zagrzewaiące wolą i affekty.

Wedam, tak się nazywa xięga traktuiąca o religii i obrządkach Brachmanow w Indyach.

Wedam w ięzykach ich znaczy *naukę*. Oprocz tey maiąc ieszcze dwie inne, nie takiey iednak, iak pierwsza starożytności. Te nazywaią się Szaster i Puran.

Veii albo Vejentani, narod dawnych Włoch, osada Grecka miasta Argos. Sławny wodz Rzymski Camillus zdobył ich miasto stołeczne, i odtąd do państw Rzymskich zostali przyłączeni. Kray ich tam był, gdzie teraz Patrimonium S. Petri. Tyber odgraniczał od Rzymskiego państwa.

Vejovis, przydomek Jowisza u Rzymian znaczący mściciela. Posąg iego był z strzałami w ręku.

Węgierski (Woyciech), wydał do do druku: Claſſicum libertatis Polonæ, w Pozn: 1703.

Węgierski (Jędrzey), autor xięgi: Sclavonia reformata.

Węgierskie krolestwo, kray obſzerny w Europie graniczy od zachodu z pańſtwami Auſtryackiemi, od wſchodu z Tureckim ceſarſtwem, od pułnocy z Polſką.

Kray ten zwany niegdyś Pannonią, rozmaitych narodow bywał ſiedliſkiem, między innemi Hunnow, pod ſtraſznym pańſtwu Rzymſkiemu, i całey Europie Attylą.

W poźnieyſzych czaſiech miał właſnych krolow, z ktorych Stefan S. wiary chrześciańſkiey ſam w pańſtwie ſwoim był apoſtołem. Ludwik wraz z Węgierſkim tron Polſki oſiadł; po oſtatnim zaś zabitym u Mohacza w batalii z Turkami Ludwiku, dom Auſtryacki to pańſtwo prawem ſukceſſyi obiął, i dotąd trzyma.

Dom Jagiełłow poſiadał przez znaczny przeciąg Węgierſką koronę, za zgodnym do niey wezwaniem nayprzod Władyſława ſyna Jagiełłowego, potym Władyſława nayſtarſzego ſyna Kazimierza Jagiełłowicza krola Polſkiego, tego oſtatni potomek był Ludwik zabity u Mohacza.

Rząd pańſtwa tego monarchiczny, ſtan iednak ſzlachecki, ma znaczne wolności i przywileie. Religia panuiąca katolicka.

Miaſto ſtołeczne Buda albo Budzyn, w Preſzburgu iednak dla bliſkości Wiednia, rządzca nayważſzy Węgier, ma ſwoią rezydencyą, zwany Palatinus Hungariæ. Prymaſem pańſtwa ieſt arcy-biſkup Strygońſki. Krol Węgierſki do tytułow ſwoich ma przydany: Apoſtolicus.

Weiher (Jan), woiewoda Chełmińſki, woiownik ſławny. Starowolſki między Polſkiemi rycerzami mieſzcząc go, ſprawiedliwe mu daie pochwały. Jakoż w wielorakich za czaſow Zygmunta III. okazyach dawał iawne dowody nie uſtraſzonego ſwego męztwa. Nakoniec pracami ſtargany, chwalebne i ſzacowne oyczyźnie życie zakończył roku 1626.

Weiher (Jan), woiewoda Malborſki, ſyn wyżey wſpomnionego, i prawy ſławy oycowſkiey naſtępca, z Szwedami pomyślnie woiował, a gdy inni przeciwną ſtrwożeni fortuną, winney monarſze ſwemu nie dotrzymali wiary, on ſtatecznie przy Janie Kazimierzu trwał.

Weiher (Marcin Władyſław), godny imienia ſwoiego, zginął roku 1658 pod Zawołoczą. O nim Warſzewicki napiſał in oratione ad Stephanum regem: *Martinus Veiher, qui omnibus fere bellis, quæ 40 annis ſunt in Europa geſta, interfuit, & aliquibus præfuit, cæſus in oppugnatione Zawołociæ.*

Velabrum, mieyſce albo rynek tak nazwany w dawnym Rzymie nie daleko kapitolium, dotąd kościoł na tamtym mieyſcu na cześć S. Jerzego wyſtawiony nazywa ſię S. Georgii in velabro albo ad velum aureum.

Velarii, tak nazywali ſię odźwierni ceſarzow Rzymſkich. Starſzy nad niemi miał tytuł: *Præpoſiti vælariorum.*

Veliates, narod dawnych Włoch, miał (według Pliniuſza) ſiedliſka ſwoie w Liguryi.

Velites, w woyſkach Rzymſkich tak ſię nazywali żołnierze oſtatniego porządku legii. Wybierani byli z naymłodſzych; ſzli pierwſi do potyczki, i ztąd czaſem zwano ich: anteſignani. Było ich 20. in manipulo, to ieſt w rocie. w pułku 60. a w całey legii 600.

Vellejus Paterculus, hiſtoryk Rzymſki żył za czaſow Tyberyuſza około roku pańſk. 30. Jeſt iego krotkie zebranie hiſtoryi Rzymſkiey w dwoch xięgach, ale ich zupełnych nie maſz.

Wenecka Rzplta, początki ſwoie zaſiąga od roku 421. w roku zaś 453. Kiedy Attyla Akwileą zburzył, i reſztę Włoch plądrował, zbiegli tamteyſzych kraiow obywatele udali ſię na pobliżſze morza Adryatyckiego wyſpy, i tym ſpoſobem zaludniła ſię nie dawno wſzczęta oſada.

W dalſzych czaſiech rząd dobry i handel tak dalece wzniosł to pańſtwo, iż liczy ſię między naybogatſzemi i naymocnieyſzemi w Europie narodami. Wynalezienie nowey drogi do Indyi po za Afrykę, wiele uczyniło krzywdy Wenecyanom, a bardziey ſławne przeciw nim przymierze w Kameraku, między ceſ. Karolem krolem Francuſkim, i papieżem Juliuſzem II. ſkutek tey woyny oſłabił Wenecyan, i dotąd lubo rząd dobry utrzymuie tę Rzplitą, nie ma iednak ani dawney mocy, ani bogactw, ani wziętości. Prowincye do Wenecyan we Włoſzech należące ſą: Padewſka, Bergamaſka; Kremańſka, Brześcia, Werona, Polezyna, Wincencya, Treviro, Feltri, Belloneza, Kadorya, Fryul. Kroleſtwo Dalmacyi po nad morze Adryatyckie, część Iſtryi, i Albanii.

Wyſpy na morzu naypryncypalnieyſze maią Korfu, Cefalonią, i niektore iey przyległe.

Rząd pańſtwa demokratyczny, głową tytularną, doża dożywotni.

Każdy Wenecki ſzlachcic wchodzi w radę wielką i ta urzędnikow wybiera, w głownych intereſſach de-

decyduie. Z niey ſię ſkładaią inne iuryzdykcye, tak co do adminiſtrowania ſprawiedliwości, iako też ſkarbu, beſpieczeńſtwa i porządku publicznego.

Herb pańſtwa, orzeł ſkrzydlaſty. Stolica Wenecya. Religia Katolicka.

Venedi, narod dawney Sarmacyi, mieli oſady ſwoie nad brzegiem rzek, Elby i Wiſły. Zwali ich także: Vinidi albo Vinidæ.

Wenera, bogini miłości, corka Jowiſza, małżonka Wulkana. Nayuroczyſtſze iey były obrządki na wyſpie Cyprze. Jey ſyn Kupido.

Lukrecyusz wzywaiąc iey na początku xiąg ſwoich, tak rytm zaczyna:

Æneadum genitrix, hominum divumque voluptas
Alma Venus, cæli ſubter labentia ſigna
Quæ mare navigerum, quæ terras fructi ferentes
Concelebras, per te quoniam genus omne animatum
Concipitur, viſitque exortum lumina ſolis
Te dea te fugiunt venti, te nubila cæli,
Adventumque tuum, tibi ſuaves Dedala tellus
Submittit flores, tibi rident æquora ponti,
Placatumque nitet diffuſo lumine cælum.

Werona, miaſto Włoſkie, ſtołeczne powiatu tegoż nazwiſka, należy do Rzplitey Weneckiey. W nim ſię urodził Catullus, ztąd ow wierſz Marcyaliſza:

Tantum magna ſuo debet Verona Catullo,
Quantum parva ſuo Mantua Virgilio.

Sławne to miaſto w ſtarożytności, liczyło między obywatelami ſwoiemi; Pliniuſza, Korneliuſza Nepoſa, Witrawiuſza, Makra.

Verres, Rzymianin, rządzca Sycylii, przeciw niemu o zdzierſtwa ſtawał Cycero imieniem miaſt i obywatelow Sycylii; oracye ktore miał powſzechnym nazwiſkiem mianuią ſię: *Verrinæ.*

Obwiniony Verres nie czekaiąc ſądowey decyzyi, ſam dobrowolnie na wygnanie poſzedł, a nie wrociwſzy łupow zdartych, tamże życia dokonał.

Werda (Jan), podkomorzy Pomorſki, ieſt w druku iego: Juſtyfikacya, gdy błędy Dyſſydentſkie porzucił.— Indygenat ziemi Pruſkiey, w Gdańſku 1647.

Werbski (Jozef), kanonik Chełmſki, autor xięgi: Zwierciadło matronom Polſkim, albo żywoty pobożnych panien, matron i wdow Polſkich.

Wereszczynski (Jozef), biſkup Kiiowſki, piſał xięgi pod naſtępuiącemi tytułami: Excytarz do podnieſienia woyny przeciw Turkom i Tatarom. — Publika z ſtrony fundowania ſzkoły rycerſkiey na Ukrainie, iako też Krzyżakow Maltańſkich na za Dnieprzu. — Wizerunek o wzgardzie śmierci. Kazanie na dzień zaduſzny.— Gościniec pewny obmierzłym piianicom do prawdziwego obaczenia, a zbytkow pochamowania.—Kazanie o małżeńſtwie. Umarł roku 1599.

Węsławski (Samuel), piſarz polny Litt. Mąż zaſługami w oyczyźnie znamienity. Jeſt w druku xięga iego, w ktorey opiſał życie Wincentego Gąſiewſkiego, podſk. i hetm: W. X. Litt. 1691.

Wersal, w bliſkości Paryża, pałac i ogrod nader wſpaniały, założony od Ludwika XIV. Zwyczayna krolow Francuſkich rezydencya.

Vertot (Rayneryuſz), ſławny hiſtoryk we Francyi, piſał hiſtoryą Szwedzką, kawalerow Maltańſkich; iego hiſtoryą rewolucyi Rzymſkich na Polſki ięzyk przełożył Jan Sapieha, kanclerz W. X. Litt. Umarł roku 1735. wieku 80.

Weronika, z Łacińſkiego Vera Jeon, wyobrażenie twarzy zbawiciela.

Vertumnus, bożek ogrodow, uroczyſtości iego zwano Vertumnales, odprawowały ſię w Rzymie na początku ieſieni.

Verus (Lucius Cejonius Antoninus), kolega i zięć Marka Aureliuſza ceſarza, ale w życiu i obyczaiach całe niepodobny, zbytkami i rozpuſtą ſtrawiony. Umarł roku pańſkiego 166. wieku 42.

Wessel (Franciſzek), woiewoda Mazowiecki. Zmarłemu R. 1696. takowy dał nadgrobek Staniſław Lubomirſki, marſzałek W. koron:

In rebus gravis, in verbis amænus, omnia riſit abſque offenſa, nihil riſit abſque doctrina. Placuit Deo ſine vanitate, principibus ſine aſſentatione, hominibus ſine querimonia. Vir præcellens omnibus in punctis, virtute in terris, quod ſummum, modeſtia in honoribus, quod pulchrum; amænitate in curis, quod arduum; ſinceritate in amicitia, quod carum; probitate in aula, quod rarum.

Wessel (Auguſtyn Adam), biſkup Kamieniecki, umarł roku 1735. Są w druku iego xięgi: Myśli pokutuiącego człowieka, grzechy ſwoie opłakuiącego, to ieſt: reflexye na 7. pſalmow pokutnych. — Droga do pobożności, to ieſt konſyderacye na każdy dzień od pierwſzey aż do XXIV. niedzieli po świątkach.— Reflexye o męce pańſkiey.

Vespasianus (Titus Flavius), cesarz Rzymski wstąpił na tron po śmierci Witelliusza. Rządy iego były słodkie, iedyny defekt łakomstwa czernił nieco wielkie iego przymioty. Za iego panowania Titus Jerozolimę zburzył. Umarł. R. P. 79. wieku 69. panował lat 10.

Vesta, corka Saturna, i bogini Ops, na iey cześć ofiary uroczyste w Rzymie były czynione, i w iey świątnicy ogień nieustaiący zachowywano.

Westalskie panny, zgromadzenie panien na cześć Westy w Rzymie od Numy Pompiliusza krola ustanowione. Z początku było ich tylko cztery, za Tarkwiniusza starego dwie ieszcze przyczyniono, i nigdy potym liczby sześciu nie przeszły, brano ie w 6. naydaley w 7. roku wieku.

Przez lat 30. powinny były trwać w usługach zakonu swego, po wyszłych wolno im było wstępować w stan małżeński. Przestępstwo przeciw czystości Panieńskiey pogrzebieniem żywo karane było. Czego wielorakie w dzieiach Rzymskich mamy przykłady. Panny Westalskie wielkie sobie nadane miały przywileie, i w igrzyskach publicznych było dla nich osobne mieysce. Gdy z niedbalstwa, ktorey ogień w świątnicy zagasł, surowie za to karane bywały przez naywyższego kapłana, do ktorego iuryzdykcyi należały. Naystarsza nazywała się Vestalis maxima.

Vestalia, igrzyska i uroczystości w Rzymie na cześć Westy, odprawowały się w Czerwcu.

Westfalia, cyrkuł rzeszy Niemieckiey, zamyka w sobie biskupstwa: Leodyiskie, Munsterskie, Paderbońskie, Osnabrudzkie. Xięstwa; Jylii, Kliwii i Berg albo Montium. Minden, Werden, Ostfryzyą. Miasta imperyalne: Kolonia, i Akwisgran w tymże są cyrkule. Dyrektor cyrkułu biskup Munsterski, z xiążęciem Jylii i Kliwii.

Westminster, miasto niegdyś przyległe, teraz złączone z Londynem; opactwo iego sławne, zamyka w kościele swoim, groby monarchow i wielkich ludzi w każdym rodzaiu. W bliskości tegoż kościoła zgromadza się parlament.

Westsex, albo Wessex, dawne niegdyś krolestwo w Anglii, od Saxonow tamże przybyłych fundowane około roku 519. Stolica iego była Winchester, miasta celnieysze: Salisburg, Portshmuth.

Wezuwiusz, gora nie daleko miasta Neapolu, wyrzucaiąca ogień. Za czasow Tytusa straszne poczyniła szkody, a naynieodżałowańszą przez śmierć Pliniusza naturalisty, ktorą synowiec iego Plinitusz zwany młodszy, ze wszystkiemi okolicznościami wypisał w liście do Tacyta.

Dotąd ta gora ognie wyrzuca, a nie dawnemi czasy wydobyte z pod żużlow miasto Herkulanum, i Pompeia, nie zliczonych skarbow co do kunsztow i starożytności stały się zbiorem.

Silius Italicus pożary Wezuwiusza za czasow swoich opisał.

Sicubi vi cæca tandem devictus ad astra
Evomuit pastos, per secla Vesuvius ignes,
Et pelago & terris fusa est Vulcania pestis,
Videre ævi, monstrum admirabile, feces,
Lanigeros cinere Ausonio canescere Lucos.

Westrogocya, prowincya krolestwa Szwedzkiego, iey miasto stołeczne Skara.

Weterawia, prowincya Niemiecka w cyrkule wyższego Rhenu, między Hassyą i rzeką Meim. Zawiera w sobie xięstwo Nassaw, Leimburg. Hrabstwa: Hanau, Solms i miasta imperyalne Frankfort, Wetzlar, Tutberg, i Gelnhaussen.

Veterani, w woyskach Rzymskich wysłużeni żołnierze, mieli albo płacą z skarbu, albo wyznaczone w nowych osadach grunta.

Od lat 17. służący żołnierz w 46. roku stawał się weteranem. Czas więc służby woienney prawem określony był lat 30.

Weyzyr (Azem), urzędnik naywyższy państwa Tureckiego, znak powagi iego pieczęć cesarska, ktorą zawzdy przy sobie nosi.

Weymar, stołeczne miasto w Saxonii xięstwa dzielnicy domu elektoralnego.

Wężyk (Jan), arcy-biskup Gnieźnieński, prymas, mąż obyczaiow prawych, dowcipu rzadkiego, nauki nie pospolitey. Umarł roku 1638. Są w druku iego synody. Jeden dyocezalny, gdy był biskupem Przemyskim w roku 1622. Dwa prowincyonalne w roku 1630.

Viales dii, albo Semitales, u Rzymian bogowie strażnicy drog publicznych. W ich liczbie byli, Herkules, Kastor i Pollux.

Vicennales, igrzyska publiczne w Rzymie przy zaczęciu dwudziestego roku panowania monarchy.

Vida (Marek Hieronim), biskup Alby, sławny rymotworca Włoski, Umarł w roku 1566. maiąc wieku lat 96. Xięgi iego są następuiące: Ars poetica. — Christiados libri VI. — Hymni de rebus divinis. — Carmen pastorale, in quo deploratur mors Julii III. papæ. — Epicedion in funere Oliverii cardinalis Caraffæ. — Scachia Ludus. — Jest oprocz tego poema o roba-

baczkach iedwabnych. Piſał prozą: Dialogos de Reipublicæ dignitate. — Conſtitutiones Synodales Albæ, & diæceſi præſcriptæ. — Epiſtolæ ad diverſos. — Poema iego o ſzachach przełożone ieſt na Polſki wierſz przez Jana Kochanowſkiego.

Via lactea, droga mleczna, nazwiſko w aſtronomii przedziału nieba iſkrzącego ſię niezliczoną mnogością gwiazd.

Wici, tak ſię nazywały uniwerſały krolow zwoływaiące ſzlachtę na poſpolite ruſzenie.

Widawski (Piotr), ieſt w druku iego: Philomela ſeu carmen patrium. 1586.

Wieden (Vindobona), miaſto ſtołeczne Auſtryi, rezydencya ceſarzow domu Auſtryackiego, leży nad Dunaiem, w roku 1683. Jan Sobieſki, krol Polſki, wyzwolił go z oblężenia Tureckiego.

Wieden (Vienna Allobrogum), miaſto Delfinatu ſławne zborem powſzechnym kościoła, ktory ſię tam zaczął 1. Października R. 1311. ſkończył ſię 6. Maia roku 1312.

Wielewicki (Jan), Jezuita. Umarł roku 1639. Xięgi iego w druku: Tomaſz a Kempis o naśladowaniu Chryſtuſa, na Polſki ięzyk przełożony. — Przydatki do żywotow SS. X. Piotra Skargi. — Poemata varia.

Wielewieyski (Stefan), Jezuita. Umarł roku 1721. Xięgi iego w druku: Nowe żywoty świętych. — Nauki duchowne życia pobożnego. — Zale za grzechy. — Kazania niektore Polſkie i Łacińſkie.

Wieliczka, miaſteczko przedtym w Wdztwie Krakowſkim żupami ſolnemi ſławne.

Wielko-Polska, prowincya koronny Polſkiey, albo raczey część pańſtwa zawieraiąca w ſobie rozmaite prowincye, iako to Wdztwa: Poznańſkie, Kaliſkie, Sieradzkie, Łęczyckie, Brzeſkie-Kuiawſkie, Inowrocławſkie, Płockie, Mazowieckie, Rawſkie; dawniey Chełmińſkie, Malborſkie, Pomorſkie.

Wielko-Polski generał, ſiedm-grodowy ſtaroſta, a te ſą: Poznańſki, Kaliſki, Gnieżnieńſki, Kościańſki, Nakielſki, Konieńſki, Pyzdrſki i Kcyńſki.

Wielopolski (Karol), chorąży wielki koronny przełożył z Francuſkiego na Polſki ięzyk: Konſolacyą Boecyuſza. Są w druku wierſze także niektore przez niego piſane.

Victoria, zwycięzcy świata Rzymianie uczynili ią boſtwem. Poſąg iey ſtał w kapitolu.

Wiktor, papież, Afrykanin, wſtąpił na ſtolicę Piotra S. po Eleutheryuſzu roku 193. Za niego uſtanowienie ſtało ſię o czaſie święcenia

wielkanocy. Odebrał koronę męczeńſką za prześladowania Sewera. 28. Lipca roku 201.

Wiktor II. zwany przedtym Geberhardus był biſkupem Eichſtadſkim w Niemczech, po śmierci Leona IX. obrany papieżem w Moguncyi w przytomności ceſarza Henryka III. ktory go ſam do Rzymu zaprowadził. Umarł w Florencyi 28 Lipca roku 1057. Rządził kościołem lat 2. mieſięcy 3. dni 15.

Wiktor III. papież, naſtępca ſławnego Grzegorza VII. był opatem Kaſſyneńſkim. Zrazu papieſtwa przyiąć nie chciał, i bliſko roku wakowało. Zniewolony nakoniec prozbą ludu i duchowieńſtwa wſtąpił na ſtolicę. Za iego czaſow był Gwilbertus antypapa, ktorego ten papież z wſpołeczeńſtwa wiernych uroczyście w Benewencie na ſynodzie wyłączył. Umarł w klaſztorze Kaſſyneńſkim roku 1087. Rządził kościołem rok nie ſpełna.

Wigs, tak ſię nazywa w Anglii partya przeciwna dworowi, ci zaś, ktorzy za dworem idą, nazywaią ſię Torys.

Wigiliusz papież, po gwałtownym wygnaniu Sylweryuſza, a potym naſtąpioney śmierci iego, za wſparciem Bellizaryuſza, i protekcyą Teodory małżonki Juſtyniana ceſarza obrany papieżem. Gdy ſię kacerſtwom Acefalow mężnie oparł, poſłany na wygnanie, ztamtąd w krotce powrociwſzy życia dokonał w roku 555. Rządził kościołem lat 15.

Vignola (Jakob Barozzi), ieden z nayſławnieyſzych architektow Włoſkich. Umarł w Rzymie roku 1573. wieku 66.

Wilenskie Wdztwo, pierwſze w W. X. Lit. ma ſwego biſkupa, woiewodę i kaſztelana, i na wzor innych Wdztw ziemſkich i grodzkich urzędnikow. Miaſto iego, i całego xięſtwa Litt. ſtołeczne Wilno, niegdyś od czaſow Giedymina fundatora ſwego, rezydencyonalne wielkich xiążąt. Założone ieſt nad rzeką Wilią. Herb woiewodztwa Wileńſkiego ten ſam, co i xięſtwa Litt. Dzieli ſię na powiatow pięć: Wileńſki właſny, Oſzmiańſki, Lidzki, Wiłkomirſki, Bracławſki. Wyſyła poſłow na ſeym z każdego powiatu 2. Także deputatow na trybunał głowny Litewſki.

Vinales, obrządki u Rzymian na cześć Jowiſza odprawowały ſię dwa razy na rok; dnia 23. Kwietnia, i 20 Sierpnia.

Wincenty z Leryna (Vincentius Lerinenſis), kościelny piſarz w wieku V. Mnichem był klaſztoru Lerynenſkiego w Francyi. Piſma iego wielokrotnie z druku wyſzły, i pełne ſą wyborney nauki. Umarł około roku 450.

Win-

Wincenty S. (a Paulo), fundator zgromadzenia kapłanow, ktorych poſpolicie Miſſyonarzami zowią, i ſioſtr miłoſierdzia. Pełen lat i dobrych uczynkow, poſzedł po zapłatę cnot ſwoich heroicznych w Paryżu roku 1660. wieku 85.

Vinci (Leonardus de), ieden z nayſławnieyſzych malarzy wieku XV. Oprocz tego wybornego talentu biegłym był w anatomii, muzyce, matematyce i architekturze. Umarł roku 1518. na rękach Franciſzka I. krola Francuſkiego, ktory go w chorobie nawiedzał. Napiſał oyczyſtym ięzykiem traktat o ſztuce malarſkiey. Drugi o anatomii.

Vindelici, narod dawnych Niemiec, miał ſwoie oſady nad brzegami Dunaiu.

Vindemiales, uroczyſtość wino-brania na cześć Bachuſa odprawowała ſię u Grekow i Rzymian z okazaniem naywiękſzey weſołości. Jakoż i dotąd w kraiach winnicznych czas wino-brań igrzyſkom rozmaitym ieſt poświęcony. Juryzdykcye nawet o tey porze wakuią.

Wirgiliusz, piſarz rytmow godnych nieśmiertelności, urodził ſię w Mantui roku Rzymu 684. Przyſzedłſzy do Rzymu zarobił dziełmi ſwoiemi u Auguſta i ziomkow ſwoich na naywyżſze względy. Umarł w Neapolu (gdzie dotąd ieſzcze ſą oſtatki nadgrobku iego.

Roku Rzymu 735. wieku 51 Sam takową kazał dać na ſwoim nadgrobku inſkrypcyą.

Mantua me genuit, calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini paſcua, rura, duces.

Wirginia, kray Ameryki pułnocney należy do korony Angielſkiey, dzieli ſię na pułnocną i południową. Tiutiuń tamteyſzy naywybornieyſzy do robienia tabaki, zkąd wielki zyſk handel Angielſki odnoſi.

Odkryty ten kray przez Walthera Ralegk Angielczyka w R. 1584. a na pamiątkę panieńſkiego ſtanu panuiącey na ow czas w Anglii Elżbiety nazwany Wirginia. Dawniey nazywał ſię Mozoka. Ziele tabaki od tamteyſzych mieſzkańcow nazwane ieſt: Upowo.

Wisła, Viſtula, albo Iſtula. Ammianus Marcellinus nazywa ią Biſſula. Wypływa z Tatrow, a oblewaią w biegu ſwoim prowincye kroleſtwa Polſkiego, wpada w morze Baltyckie w bliſkości Gdańſka przez dwa meaty, w Pruſiech ſię albowiem u Montowa dzieli na Wiſłę i Nogat.

Wiszniewski (Antoni Piar), mąż uczony, ſą w druku od niego wydane xięgi.

Wiszniowiecki (*patrz* Michał krol Polſki.

Wiszniowiecki (Jerem:), woiewoda Ruſki, mąż dobrocią ſerca, wſpaniałością umyſłu, dziełami ſławny, z niezmiernym oyczyzny żalem umarł w Pawołoczy, roku 1651, wieku 39. Syn iego pozoſtały z Zamoyſkiey, wſtąpił na tron Polſki.

Wiszniowiecki (xiążę Jan), kaſztelan Krakowſki wraz z bratem, o ktorym niżey, oſtatni domu tego przezacnego potomek. Są w druku iego mowy w rożnych okazyach miane.

Wiszniowiecri (xiążę Michał), woiewoda Wileńſki, hetman W. Litt. oſtatni z domu, po śmierci brata życia dokonał.

Przełożył na Polſki ięzyk hiſtoryą ludu bożego piſaną przez Berrugera Jezuitę.

Wirtemberg albo Wurtemberg, xięſtwo udzięlne Rzeſzy Niemieckiey w cyrkule Szwabii, ſtolica iego Stutgard.

Witebskie woiewodztwo, prowincya W. X. Litt. ma ſwego woiewodę, kaſztelana, urzędnikow, na wzor innych woiewodztw obiera poſłow na ſeym, deputatow na trybunał głowny Litewſki. Miaſto iego ſtołeczne Witebſk. Herb pogonia w polu czerwonym. Dzieli ſię na dwa powiaty: Witebſki i Orſzańſki.

Vitellius (Aulus), ceſarz Rzymſki zwyciężywſzy Ottona, ſam

w krotce przez Weſpezyana pokonany, ſromotną śmiercią życie niewſtrzemięźliwe zakończył roku pańſkiego 69, wieku 57, panował mieſięcy 8, dni 5.

Witold, wielki xiążę Litewſki, brat ſtryieczny Władyſława Jagiełły, od tegoż monarchy xiążęciem Litewſkim wyznaczony po Skiergelonie. Przez cały czas panowania ſwoiego uſtawiczne dawał dowody nieſtatecznego umyſłu, a niewdzięczność, ktorą wielokrotnie płacił dobrodzieyſtwa Jagiełłonowe przyćmiła znacznie iego przyzwoite do rządow przymioty. Chciał na koniec otrzymać koronę krolewſką, ale tym zuchwałym zamyſłom Jagełło przeſzkodził. Umarł w roku 1430, maiąc lat 80.

Vitruvius (M. Vitr. Polliv.), ſławny architekt żył za czaſow Auguſta ceſarza. Xięga iego o kunſzcie architektury, doſzła wiekow naſzych, i zawiera w ſobie nader doſkonałe reguły tego kunſztu.

Vitzli-putzli albo Fitzli-putzli, bożyſzcze dawnych Amerykanow, miało ſwoie bałwochwalnie w Mexyku. Obrządki iego były okrutne, zabiiano albowiem ludzi na ofiarę.

Poſąg tego bożyſzcza miał na brzuchu łeb lwi, uſzy niedoperza, a nogi kozie.

Wiszowaty (Jędrzey), Aryanin, wnuk z corki Fauſta Socyna, autor xięgi ktorey tytuł: Narratio compendioſa quomodo in Polonia a Trinitariis reformatis ſeparati ſunt Chriſtiani unitarii.

Witwicki (Staniſław), biſkup Łucki, potym Poznańſki, mąż uczony, iako to ſię wydaie z xięgi iego ktorey tytuł: Abrys doczeſney ſzczęśliwości. Umarł 1697.

Władysław I. od małego wzroſtu nazwany Łokietek, wſtąpił na tron Polſki po śmierci Wacława Czeſkiego krola. Trzy razy z ſtolicy państwa rugowany; trzy razy prawem ſobie należące państwo odzierżał; a zwyciężywſzy Krzyżakow pod Połowcami, w ſławie i miłości poddanych reſztę życia dokonał. Umarł R. 1333.

Władysław II. Jagełło wielki xiążę Litewſki, przyiąwſzy Chrzeſt, ſtał ſię małżonkiem Jadwigi krolewny i tegoż dnia wielkie xięſtwo Litewſkie z koroną złączył. Monarcha ten przez cały przeciąg panowania ſwego, uſtawiczne od xiążąt Litewſkich i Ruſkich miewał zaczepki. Powolność zaś zbytnia była okazyą naywiękſzą tych zamieſzań. Wyprawiwſzy ſię z Witoldem na Krzyżaki u Grunwaldu ſławne nad niemi otrzymał zwycięſtwo. Umarł w Grodku roku 1433, panował lat 47.

Władysław III. ſyn wzwyż wſpomnionego, krol Polſki i Węgierſki, w młodym wieku bohatyr znamienity, gdy mimo poprzyſiężone przymierze Turkom woynę wypowiedział, pod Warną zwyciężony i zabity, roku 1447, wieku 21.

Władysław IV. ſyn Zygmunta III. i Anny Auſtryaczki po śmierci oyca zgodnie ogłoſzony w roku 1633. Za życia ieſzcze oyca po ſzczęśliwey Moſkiewſkiey expedycyi obrany wielkim xiążęciem, dla zbyteczney zwłoki, a może i ſkrytey zazdrości oyca, to państwo utracił. Rządy iego Polſzcze były pomyślne. Umarł w Mereczu roku 1648, wieku 52, panował lat 15.

Władyka, nazwiſko z Słowiańſkiego od władzy biorące etymologią właściwe biſkupom obrządku Greckiego.

Włodzimierz, miaſto ſtołeczne powiatu ſwego w woiewodztwie Wołyńſkim.

Włodzimierz, xiążę Ruſki, poiąwſzy Helenę ſioſtrę ceſarza Greckiego, za iey namową Chrzeſt S. przyiął, i ſtał ſię wraz z małżonką apoſtołem narodu ſwego. Podzieliwſzy między ſynow rozległe państwa ſwoie, umarł.

Woiewoda, tytuł rządcow prowincyi koronnych i W. X. Litewſkiego

go wzięty z Słowiańſkiego: *Wóyny wódz*. Woiewodowie oſadzeni w ſenacie przed kaſztelanami mieyſce maią, oprocz Krakowſkiego, ktory na czele ſenatu, Wileńſkiego i Trockiego, ktorzy ſię z woiewodami mieſzczą. Woiewodzińſka iuryzdykcya doſtatecznie w prawie koronnym, wraz z ich obowiązkami opiſana. Namieſtnikow iuryzdykcyi ſwoich, ktorych nazywaią podwoiewodzemi, maią moc kreowania; i na ſeymikach prezyduią. Niektorzy woiewodowie maią przyłączoną do krzeſła ſwego iuryzdykcyą grodową, iako to w koronie Kiiowſka. W Litwie prawie wſzyſcy. Prowincye koronne i Litewſkie, oprocz ſtaroſtwa Zmudzkiego tytuł maią woiewodztw.

Wolan (Jan), zakonu S. Franciſzka podał do druku xięgę, ktorey tytuł: Zwierciadło porywcze ludziom w rożnych opiniach zbawienie ſwoie pokładaiącym, dla ich prędſzego w ślepocie ſwey duſzney przeyrzenia, z piſma S. złożone: przydane ſą do niektorych liſty iego, ktore też i oſobno z druku wyſzły, w Lublinie 1641.

Wolan (Jędrzey), ſą w druku iego xięgi: De Libertate Polonica. — Oratio funebris in laudem Nicolai Radziwiłł. — Apologia ducum Radziwiłł. — Paræneſis ad omnes in regno Poloniæ Samoſatenianæ & Ebioniticæ objectiones Spiræ 1585. — Ad nova Ebionitarum contra Paræneſim objecta reſponſio Spiræ 1581. — Epiſtolæ adverſus Samoſetanos.

Wolf (Chryſtyan), ſławny filozof, kanclerz univerſitatis Halſkiey. Umarł w Hali roku 1754, wieku 75. Jego liczne filozoficzne xięgi wielokrotnie z druku wyſzły.

Wolga, rzeka iedna z naywiękſzych, oblewa państwa Roſſyiſkie, w pada pod Aſtrachanem w morze Kaſpiiſkie.

Wolfembutel, xięſtwo w Niemczech należące do dzielnicy domu Brunświckiego, ktory ſię od niego tytułuie.

Volce, narody południowe dawney Gallii, tam niegdyś mieli ſwoie ſiedliſka, gdzie teraz Toloza z powiatem ſwoim.

Wolsey (Tomasz), kardynał, arcybiſkup de Jork Eboraceńſki, pierwſzy miniſter i faworyt Henryka VIII. krola Angielſkiego, do tego był ſtopnia mocy i powagi w narodzie ſwoim przyſzedł, iż zdał ſię kroleſtwem abſolutnie, i ſamym krolem rządzić. Na koniec dysgracyowany nie mogąc znieść przeciwney fortuny, z żalu i zgryzot życia dokonał roku 1533, wieku 60.

Volumen, nazwiſko powſzechne xiąg w ięzyku Łacińſkim od wyrazu: evolvere librum. Xięgi praw i ſtatutow Polſkich poſpolicie nazwane: Volumina legum. Te zebrał i ułożył oſtatnią razą Staniſł. Konarſki Piar.

Volones, tak nazwani byli w drugiey woynie Punickiey niewolnicy, ktorych Rzymianie na mieyſcu panow zabitych, dla ich ochoty i wierności uzbroili i darowali wolnością.

Volscii, Wolſkowie, narod w pierwiaſtkach Rzeczypoſpolitey graniczącey z Rzymem. Pod wodzem Koryolanem pod ſame miaſto iuż byli podſtąpili, i grozili oſtatnią ruiną; przebłagany iednak ten wodz prozbami matki przenioſł śmierć pewną nad zgubę oyczyzny, i miłość wrodzoną. Kamill na koniec do oſtatka ten narod zwyciężył i do Rzymu kray przyłączył. Oſady Wolſkow tam były, gdzie teraz prowincye państwa papieſkiego graniczące z kroleſtwem Neapolitańſkim. Na ruinach dawnych Wolſkow ſtolicy zwaney Anxur, dziś miaſto papieſkie Terracina.

Wolinski (Jozef), ieſt w druku iego tragedya Oktawii ceſarzowey Rzymſkiey z Łacińſkiego przetłumaczona R. 1728.

Woloszczyzna (Valachia), ale pod tym powſzechnym nazwiſkiem i Moldavia albo Multany w kronikach Polſkich ſą wyrażone. Prowincye te częſte wiodły woyny z koroną Polſką, ktorey niegdyś hołdowały; teraz pod rządem, a bardziey tylko dzierżawą Hoſpodarow do państw Tureckich należą.

Volumnus, bożek dawnych Rzymian, przypiſywali mu moc nakłonienia ku dobremu woli ludzkiey. Ten ſam przywiley miała bogini Volumna względem niewiaſt.

Wolodkiewicz (Chryzoſtom), piſarz ziemſki Zmudzki; ſą w druku iego xięgi: Hiſtorya decennalia belli Livonici. — Cnotliwy Litwin i o inkorporacyi Inflant do xięſtwa Litewſkiego, za krola Zygmunta Auguſta. — Zywot S. Kazimierza z Łacińſkiego na Polſki przełożony, w Wilnie roku 1606.

Wolski (Kazimierz), Jezuita, iego dzieła w druku: Vindiciæ S. Auguſtini & S. Thomæ doctoris.

Wolynskie woiewodztwo, prowincya korony Polſkiey, razem z xięſtwem Ruſkim do korony przyłączona. Na wzor innych woiewodztw ma ſwego woiewodę, kaſztelana i urzędnikow. Dzieli ſię na trzy powiaty: Łucki, Włodzimirſki i Krzemieniecki. Łuck ieſt ſtołecznym, i tam ſeymikuiąc wyſyła to woiewodztwo, na ſeym poſłow ſześciu na trybunał głowny koronny deputata iednego. Rządzi ſię ſtatutem Litewſkim.

Herb tego woiewodztwa krzyż biały w czerwonym polu, i we śrzodku krzyża orzeł biały.

Vopiscus, tak u Rzymian mianowany był bliźniak pozoſtały, gdy drugi z nim przy porodzeniu umarł.

Vopiscus (Flavius), dzieiopis Rzymſki za czaſow Dyoklecyana i Konſtancyuſza Chlora ceſarzow, rodem był z Syrakuzy miaſta Sycylii. Piſał życie Aureliana, Tacyta, Floryana ceſarzow Rzymſkich. Są także przydane przez niego do pierwſzych, życia Ferma Saturnina, Prokula i Bonoza tyranow. Na koniec hiſtorya dzieiow ceſarzow Kara Numeryana i Karyna.

Woynowski, o nim świadczy Starowolſki in monumentis fol. 304 przytoczony od Nieſieckiego, iż peregrynuiąc nie daleko morza czarnego, znalazł nadgrobek Owidyuſza z takowym napiſem:

Hic ſitus eſt Vates, quem Divi cæſaris ira
Auguſti, Latia cedere juſſit humo.
Sæpe miſer voluit patriis occumbere terris,
Sed fruſtra, hunc illi fata dedere locum.

Nie zdaie ſię po tych wierſzach, iżby były dziełem, tego wybornego poety. Tenże Nieſiecki twierdzi daley o Woynowſkim, iż w bibliotece hoſpodara Wołoſkiego znalazł: Librum Ciceronis de Republica ad Atticum aureis literis ſcriptum. Takowy wynalazek ieſzczeby był pożądańſzy od grobu Owidyuſza.

Woyski, urząd woiewodzki na doglądanie beſpieczeńſtwa publicznego, gdy ſtan ſzlachecki na koń w ſiada w poſpolitym ruſzeniu. Ten urząd ile ſpokoyny, i od obowiązkow woiennych uwalniaiący, obrał ſobie i do śmierci noſił, nie śmiertelney pamięci godzien Jan Kochanowſki woyſki Sendomirſki.

Woźny, ſługa publiczny za wyſzłym z kancellaryi patentem, używany bywa do ogłoſzenia decyzyi ſądowych, pokładania pozwow, i o relacyi zeznawania.

Wrocław (Vratiſlavia), miaſto ſtołeczne xięſtwa Sląſkiego, należy teraz do państw monarchy Pruſkiego. Biſkup Wrocławſki xiąże Rzeſzy Niemieckiey, panem ieſt xięſtw Niſſy i Grotkaw, należy do metropolii Gnieźnieńſkiey.

Wrocławek, w woiewodztwie Brzeſkim-Kuiawſkim, mieyſce katedry biſkupow Kuiawſkich.

Wulkan, ſyn Jowiſza i Junony, małżonek Wenery bożek ogniow podziemnych, miał pod ſobą Cyklopow z pomocą, ktorych dodawał Jowiſzowi piorunow, Marſowi broni.

Vulcatius (Gallicanus), dzieiopis Rzymſki, żył za czaſow Dyoklecyana ceſarza. Doſzło wiekow teraźnieyſzych przez niego piſane życie Owidyuſza Baſſa.

Vulgata, tak ſię nazywa tłumaczenie piſma świętego na Łacińſki ięzyk przez S. Hieronima. To tłumaczenie zbor Trydentſki kościołowi bożemu do użycia podał, i powagą ſwoią ſtwierdził.

Vulpinales, uroczyſtości w Rzymie odprawiały ſię 19 Kwietnia. Ztąd nazwane, iż pod czas ich obrządkow z liſow czyniono całopalenie.

Wurtzburg, biſkupſtwo udzielne Rzeſzy Niemieckiey w cyrkule Frankonii, ktorego biſkup tytuł xięcia na ſobie noſi.

Wuiek (Jakob z Wągrowca), Jezuita, mąż doſkonały nauki, przełożył z kommentarzami na Polſki ięzyk piſmo święte ſtarego i nowego teſtamentu. Poſtille iego albo kazania na niedziele i święta nader ſą wyborne.

Wycherley (Gwilhelm), ſławny rymotworca Angielſki. Rytmy iego wielokrotnie z druku wyſzły. Umarł 1715.

Wydżga (Stefan), arcybiſkup Gnieźnieńſki, prymas, mąż uczony, i wieku ſwego kaznodzieia ſławny. Są rozmaite iego piſma w bibliotekach. Do hiſtoryi Tretera biſkupow Warmińſkich przydał wierſzem piſane elogia każdemu w ſzczegulności. Umarł 1686.

Wysocki (Samuel), Piiar. Umarł w Warſzawie, roku 1771. Xięgi iego wyſzły z druku naſtępujące: Kazania w tomach 2. Homilie tom. 4.

Wysocki (Symon), Jezuita. Xięgi iego w druku znayduią ſię naſtępujące: Nowiny albo dzieie dwuletne z Japonu i z Chiny; z Włoſkiego na Polſki przetłumaczone, w Krakowie 1611. — Żywot S. Katarzyny Seneńſkiey. — B. Aloizego Gonzagi. — S. Ignacego Loioli fundatora Soc. Jeſu. — X. Alvareſa S. J. — Dobra duchowne ſtanu zakonnego z Łacińſkiego X. Plata S. J. — O doſkonałości zakonney xiąg czworo X. Pinela przetłumaczone. — Excytarz.

X.

X, alfabetu Łacińſkiego litera 20 Polſkiego zaś 23 Łacinnicy wzięli ią od Grekow na wyraz liter C. G. albo G. Z. Victorinus o tey literze tak mowi w ſwoiey grammatyce: *Latini voces, quæ in X. incidunt, ſi indeclinatione earum apparebat G. ſcribebant G. & S. ut Conjungs, Legs. Nigidius in libris ſuis X. litera non eſt uſus antiquitatem ſequens.*

W Polſkim ięzyku niekiedy za X. używa ſię KS. xięga, kſięga.

Xaka, filozof Indyiſki, xięgi iego w wielkim ſą poſzanowaniu, a bałwochwalſtwo oddaie mu cześć boſką. Japończykowie Xake uznaią ſwoim prawodawcą.

Xantippa, małżonka Sokrateſa, wyćwiczyła go doſkonale w cnocie małżeńſtwu wielce potrzebney, cierpliwości.

Xantus, rzeka Azyi mnieyſzey, płynęła niedaleko Troi, częſta o niey wzmianka w Homerze.

Xawier, *patrz* Franciſzek S.

Xenelasia, tak ſię u Grekow nazywało prawo obywatelſtwa albo indygenat.

Xeniæ, nazwiſko Greckie łaźń publicznych.

Xeniæ, podarunki, ktore przybyłym w dom gościom dawane bywały na znak hoſpitalitatis. Apartamenta gościnne nazywały ſię: Xenodochia. Ztąd też nazwiſko w dalſzych czaſiech nadane ſzpitalom publicznym. A w pierwſzych wiekach kościoła, przełożony nad ſzpitalem nazywał ſię: Xenodochus.

Xerophagia, poſt z ſuchotami, bez zażywania potraw z przyprawą. Jedzenie na ſucho. Kacerze Montaniſtowie utrzymywali, iż wſzyſtkie od kościoła przykazane poſty tak ſię odprawiać powinny.

Xenokrates, filozof uczeń Platona, wyſłany w poſelſtwie od Ateńczykow do Antypatra krola Macedońſkiego, odeſłał mu ofiarowane ſobie pieniądze mowiąc, iż potrzebne ſą krolom, ale nie filozofom.

Xenofon (Xenophon), wodz, filozof i dzieiopis, uczeń i ozdoba ſzkoły Sokrateſa. Opiſał ſam powrot ſwoy z Azyi z woyſkiem Greckim zaciągu Cyruſa młodego. Jeſt także iego Cyropedia. Umarł w Koryncie dożywſzy lat 90.

Xerxes, krol Perſki, ſyn Daryuſza Hyſtaſpa, z niezliczonemi woyſki wyprawił ſię na Grekow, ale zwyciężony na morzu u Salaminy, na lądzie pod Plateą z wſtydem i rozpaczą do pańſtw właſnych powrocił. Tam w krotce od Artabana zabity

zabity roku od ſtworzenia świata 3562, przed narodzeniem Chryſtuſa 473, panował lat 12.

Xiążę, z Łacińſkiego princeps, dux, tytuł znamienity, nadany bywa domom udzielnym albo zaſłużonym w pańſtwie obywatelom, i ich pokoleniu. Niekiedy ten tytuł do urzędu przywiązany ieſt. Tak w Polſzcze prymas miedzy innemi tytułami, tego zażywa: *Primas primusque princeps.*

Zagranicznych xiążąt bez pozwolenia Rzeczypoſpolitey akta publiczne xiążętami nie tytułuią. Tym zaś, ktorych Rzeczpoſpolita albo kreowała, albo uznała, tytuł wielmożnych nadany ieſt.

W Rzymie pierwſzy z ſenatu zwany był princeps ſenatus, co i w Polſzcze kaſztelanowi Krakowſkiemu iako pierwſzemu z ſenatorow świeckich ſłuży.

Dawniey xiążąt mianowano xiędzami, w nieſiono potym wyraz xiążęcy dla rożnicy od ſtanu duchownego.

Xylophoriæ, uroczyſtości u żydow pod czas ktorych znoſzono drwa do kościoła Jerozolimſkiego na ogień uſtawiczny, ktory trwał na ołtarzu. Czas tych obrządkow przypadał w Wrześniu po świętach Tabernaculorum albo kuczek.

Xymenez (Franciſzek), kardynał, arcybiſkup Toletańſki, rządca Hiſzpanii w niebytności Karola V. z zakonu S. Franciſzka wzięty był na naypierwſzą Hiſzpanii katedrę. Jak zaś używał doſtatkow i powagi ſwoiey, dzieie tego kroleſtwa z ſławą tego wielkiego męża naydalſzey potomności ogłaſzać będą. Umarł z żalu na niewdzięczność monarchy ſwoiego, roku 1517, wieku 80.

Xynoceæ, uroczyſtości w Atenach na pamiątkę złączenia ludu pod Tezeuſzem.

Xystarchus, urzędnik w Atenach, prezydował igrzyſkom odprawuiacym ſię w mieyſcach odkrytych nakſztałt galeryi, ktore zwano Xyſtus.

Y.

Y, litera Grecka, w alfabecie i Łacińſkim i Polſkim przodkuie oſtatniey literze Z.

Scaurus de ortographia, tak o niey piſze: *Y. literam ſupervacaneam latino ſermoni putaverunt (antiqui) quoniam pro illa U. cederet; ſed cum quædam in noſtrum ſermonem græca nomina admiſſa ſint, in quibus evidenter ſonus huius literæ exprimitur, ut hyperbaton, hymnus, & hyacynthus & ſimilia, in eisdem hac litera neceſſario utimur.*

W Polſkim ięzyku częściey ta litera zażyta, i czętokroć i. małe Łacinnikow zaſtępuie.

Yacht, rodzay okrętu nayczęściey używanego w cieśninie morſkiey między Anglią i Hollandyą, ieſt z liczby małych o dwoch maſztach.

Yameos, narod dziki Ameryki południowey.

Yassa, xięga prawna u Tatarow ſławnego Zendzys-Kana. Dotąd uſtawy w niey wyrażone ſą w tym narodzie używane.

Yeman, w Anglii tak ſię nazywaią obywatele, pierwſze mieyſce maiący po ſzlachcie.

Young albo Jung (Edward), pleban Welwinu w Anglii. Jego rytmy nocne pełne żywych i przenikaiących wyrazow, kładą go ſprawiedliwie w poczet naycelnieyſzych poetow naſzego wieku. Umarł roku 1765, 12 Kwietnia, wieku 81.

Z.

Z, oſtatnia litera alfabetow: Greckiego, Łacińſkiego, Polſkiego. Wzięta z Greckiego Zeta.

Dzieli w Polſkim z rozmaitego brzmienia na trzy: z, ż, ź, zet, żet, ziet.

W liczbie dawniey przez ſię położone znaczyło 2000, z linią na wierzchu 1000.

Zabielski, Jezuita, ſławny kaznodzieia trybunalſki. Umarł w Lublinie, ſą w druku iego kazania.

Zabulon, ſyn ſzoſty Jakuba patryarchy z Lii corki Labanowey, przodek w Izraelu pokolenia ſwego nazwiſka.

Zacharyasz, ieden z dwunaſtu mnieyſzych prorokow ſyn Barachiaſza, zaczął proroctwa ſwoie iak ſam wyraża w oſmym mieſiącu drugiego roku panowania Daryuſza krola Perſkiego.

Zacharyasz, kapłan z pokolenia Abia, oyciec Jana świętego. O iego niemocie, cudownym uzdrowieniu przy urodzeniu ſyna wſpomnina ewangelia. Na ten czas złożył, i śpiewał hymn: błogoſławiony pan Bog Izraela. Ten codziennie przy końcu iutrzni powtarzany bywa w pieniach kościelnych.

Zacharyasz, papież, Greczyn oſiadł na ſtolicy Rzymſkiey roku 741, przetłumaczył na Grecki ięzyk

zyk dyalogi S. Grzegorza. Umarł R. 752, rządził lat 11.

Zadzik (Jakub), biſkup Krakowſki, mąż biegłości, roſtropności i ludzkości niepoſpolitey. O nim na kazaniu pogrzebowym tak mowił Starowolſki: „ Prelaturami i „ ſekretaryą wielką od Zygmunta „ III. ozdobiony, iako panu i „ wſzyſtkim obywatelom był miły, łatwo ztąd oſądzić, iżeście „ go trzecim pieczętarzem zwali. „ I kiedy wyżey poſtąpił, z iego „ grzeczności iakoby ukochaiąc „ ſię żarteście ſobie uczynili, pytaiąc ſię, komu też Zadzikoſtwo dadzą? Umarł ten godny kościołowi i oyczyznie wielce zaſłużony biſkup R. 1642.

Zacynthus, wyſpa nie daleko Peleponezu, dziś ſię nazywa Zante.

Załuski (Jędrzey Chryzoſtom), biſkup Warmińſki mąż uczony, i w piſaniu xiąg pracowity. Umarł w Guttitadzie roku 1711. Xięgi iego wydane na świat ſą: Epiſtolæ hiſtoricæ ſeu acta publica in regno Poloniæ ab anno 1665 ab 1710, cztery tomy in folio w Brunsbergu. — Nauki Chrześciańſkie z Łacińſkiego tłumaczone. — Przewodnik grzeſznikow z Hiſzpańſkiego X. Ludwika Granatenſa. — Wzgarda prożności świata, i miłości Boſkiey z Hiſzpańſkiego Jakuba de Stella. — Pamiątka paſterſkiego affektu, to ieſt obraz prawdziwego kapłana, z Łacińſkiego, Jozefa Manſi. — Prawdy wieczne, z Włoſkiego, Jozefa Roſignolego. — Rozmyślania Chrześciańſkie, z Francuſkiego. — Rozmyślania na każdy dzień roku, z Francuſkiego. — Korona mieſięczna, z Francuſkiego. — Pokazanie iako powinien Chrześcianin myślić i pilnie chodzić koło zbawienia, Franciſzka Renata. — Reflexye o męce pańſkiey, z Francuſkiego. — Ulga w krzyżach, z Włoſkiego Pinamonti. — Uwagi całoroczne. — Hiſtorya ſtarego i nowego teſtamentu, z Francuſkiego. — Reflexye o miłoſierdziu Boſkim, z Francuſkiego. — Sioſtry Ludwiki, przed tym xiężny de la Valiere. — Medytacye na rożne texty piſma S. — Kazania. — Mowy w rozmaitych okazyach.

Załuski (Andrzey Staniſław), biſkup Krakowſki, przedtym kanclerz wielki koronny, mąż wiadomością rzeczy, roſtropnością i życiem przykładnym znamienity. Umarł R. 1757.

Załuski (Jozef), biſkup Kiiowſki, brat wyżey wſpomnionego, niezmiernością erudycyi, a bardziey ieſzcze cnotą i uprzeymością ſzacowny. Jego koſztom, zabiegom i ſtaraniom winna oyczyzna biblio-

bliothekę publiczną w Warſzawie.

Xięgi od niego podane do druku ſą: Analecta hiſtorica de Sacra a Romanis Pontificibus uſitata ceremonia enſem & pileum benedicendi, eosque principi Chriſt. mittendi, Varſaviæ 1726. — Dwa miecze przeciw Dyſſydentom. — Specimen hiſtoriæ criticæ Poloniæ. — Inwentarz konſtytucyi koronnych. — Kazania i mowy w rożnych okazyach. — Zbior rytmow.

Zama, mieyſce w Afryce pamiętne zwycięſtwem Scypiona nad ſławnym Annibalem.

Zamoyski (Jan), kanclerz i hetman wielki koronny, ozdoba narodu Polſkiego, mąż nauką, radą, męſtwem i heroicznemi dziełami ſławny. Młodość w akademii Padewſkiey na nauce ſtrawił. Poznany od wielkiego Stefana krola, i wezwany do rady, w ſenacie i obozie, dał dowody wielkich przymiotow ſwoich. Dzieła tego przezacnego męża doſtatecznie kroniki głoſzą. Nieśmiertelności godzien, umarł w Zamościu, w roku 1605, wieku 64. Piſał xięgi naſtępuiące: De ſenatu Romano. — Epiſtolæ de tranſitu Tartarorum per Pocuciam anno 1594. — Syntagma de perfecto ſenatore. — Epiſtolæ ad varios. — Oratio dicta Pariſiis ad Henricum Valeſium regem. — Statuta univerſitatis Patavinæ. Ta xięga wyſzła z druku w Padwie, na ten czas gdy był rektorem akademii.

Zamoryn, tak ieſt tytuł monarchow Kalikułu w Indyach.

Zangebar, kray wielki w Afryce, zawiera w ſobie kroleſtwa: Lamy, Melindy, Monbazy, Quilba, Mongalu i Mozambiku.

Zaporowscy Kozacy, tak ſię nazywaią od ſpadkow Dniepra w kraiu mienionych Porochy. Są pod władzą Moſkiewſką, *patrz* Kozacy.

Zatorskie xięstwo, roku 1494, nabyte przez Jana Albrychta krola Polſkiego od xiążęcia teyże ziemi dziedzicznego Jana, za ſummę 80 tyſięcy czerwonych złotych, z dozwolonym na tymże xięſtwie dożywociem, tak wſpomnionemu xiążęciu Janowi, iako i xiężnie małżonce iego. Roku zaś 1564, za Zygmunta Auguſta wraz z Oświecimſkim ściśley do kroleſtwa Polſkiego przyłączone. Te obadwa xięſtwa miewały ſeymiki ſwoie wſpolnie w Zatorze; obierały tamże poſłow na ſeym, i deputatow na trybunał. Miały iednego ſenatora kaſztelana Oświecimſkiego, ziemſtwo Zatorſkie, grod Oświecimſki; także i urzędy ziemiań-

miańſkie podobne, co inne woiewodztwa i powiaty koronne, oprocz podkomorzego. Były częścią woiewodztwa Krakowſkiego. Ich poſłowie łączyli ſię z poſłami Krakowſkiemi na ſeym. Teraz obadwa te xięſtwa, przez naſtąpiony podział części kraiow Polſkich między potencyami, doſtały ſię pod dzielnicę domu Auſtryackiego.

Zawadzki (Teodor), mąż w prawie oyczyſtym biegły; xięgi iego w druku: Proceſſus judiciarius regni Poloniæ, Varſaviæ 1647. — Memoriale proceſſus judiciarii, Cracoviæ 1616. — Statuta i konſtytucye koronne, w Krakowie 1614. — Formula proceſſus judiciarii. — Speculum ſenatorum ac officialium regni Poloniæ cum ſummulis Legum, Cracoviæ 1623.

Zawadzki (Kazimierz), kaſztelan Chełmińſki. Umarł roku 1691. Xięgi iego: Gloria orbis Sarmatici 1670. — Hiſtoria arcana ſive diaria actorum ſub rege Michaele.—Opus poſthumum anno 1699. — Tractatus ſuper advertentiam defectuum in capitalibus imperii Sarmatici, Cracoviæ 1676.

Zawisza (Krzyſztof), woiewoda Minſki. Xięgi iego w druku: Propoſitiones chriſtiano-politicæ. — Hiſtorya o męce pańſkiey rytmem. — Poemata rozmaite. — Mowy w rożnych okolicznościach.

Zbylułowski (Jędrzey), autor xiąg z druku wyſzłych: Wieśniak, to ieſt pochwała goſpodarſtwa wierſzem, w Krakowie 1600. — Droga do Szwecyi Zygmunta III. krola, wierſzem, w Krakowie 1597.

Zdan (Grzegorz), piſarz pokoiowy Lwa Sapiehy kanclerza i hetmana Litewſkiego. Jeſt w druku iego: Defenſio innocentiæ Sapiehanæ contra Piaſecii annales.

Zebrowski (Szczeſny), teologii doktor. Xięgi iego w druku: Zwierciadło roczne na trzy części podzielone, w Krakowie 1603. — Kąkol w cerkwiach Ruſkich. — Recepta przeciw Czechowiczowi miniſtrowi nowochrzeńcow, w Krakowie 1597.

Zebrzydowski (Mikołay), woiewoda Krakowſki rokosz przeciw Zygmuntowi III. krolowi podnioſł w roku 1607. Umarł roku 1620.

Zelandya, iedna z ſiedmiu zprzymierzonych prowincyi Rzeczypoſpolitey Hollenderſkiey. Miaſta iey: Myddelburg, Fleſſynga.

Zell, miaſto ſtołeczne xięſtwa tegoż nazwiſka w xięſtwie Luneburſkim. Przyłączone ieſt do elektoratu Hannowerſkiego po zeyściu linii udzielnych xiążąt ſwoich.

Zelechowski (Benedykt), kanonik kollegiaty Zamoyſkiey, wydał do druku: Digeſtum juris Saxonici, novis expoſitionibus, atque cum jure communi combinationibus claris illuſtratum, Zamoſtii 1643.

Zenobia, krolowa Palmiry, małżonka ſławnego Odenata obrońcy pańſtw Rzymſkich na wſchodzie. Matrona przymiotow rzadkich, i męſtwa nad płeć ſwoią. Po śmierci męża Egipt przyłączyła do pańſtw ſwoich. Zwyciężona od Aureliana ceſarza, i w niewolą wzięta w bliſkości Rzymu życia w prywatney kondycyi dokonała.

Zemla nowa, kraina pańſtw Roſſyiſkich naypułnocnieyſza. Odkryta przez Abla Taſmana w roku 1642.

Zenda Weſta, xięga ſtarożytna w Indyach traktuiąca o religii i obyczayności. Autorem iey mienią być Zoroaſtra wodza czcicielow ognia. Uczniowie iego dotąd ſą w Indyach nazwani Parſis. Religia ich pochodzi ieſzcze od Magow kapłanow dawney Perſyi.

Zenon, filozof, herſzt ſekty Stoikow, rodem był z Cypru. Otworzył w Portyku albo przyſionkach Atheńſkich ſzkołę ſwoią, i tam niezliczoney zgrai uczniom publiczne dawał lekcye. Wierny nauce ſwoiey o wzgardzie życia, ſam ſobie śmierć przyśpieſzył roku pierwſzego, ſetney dwudzieſtey dziewiątey Olympiady, przed narodz: Chr: 264.

Zenon, filozof, rodem z Eleum wyſpy, uczeń Parmenideſa; iemu dawnieyſi autorowie, wynalazek dyalektyki przypiſuią. Żył przed nar: Chr: na lat 504.

Zenon, ceſarz Grecki, nazwany Iſauricus. Wſtąpił na tron roku 474. Buntem poddanych wypędzony z Carogrodu w roku 477 przez Bazyliſzka. Wkrotce potym przekupiwſzy wodzow przeciwnika ſwego ich zdradą tron odzyſkał. Edykt iego kacerſki Henotycon, wielkiego zamieſzania w kościele bożym był przyczyną. Umarł roku 491. wieku 65. panował 17.

Zeuxys, ſławny w ſtarożytności malarz rodem był z Heraklei. Żył na lat 400. przed nar: Chr:

Zenith, wyraz od Arabow wzięty, znaczy w aſtronomii punkt nieba w linii proſtey od centrum ziemi przez głowę obſerwatora okazany.

Zephir, Zefir, wiatr południowy, w mitologii był bożkiem, zwano go także Favonius.

Zero, wyraz w arytmetyce znaczący cyfrę o. nic z ſiebie nie znaczącą, ale w przydaniu do liczby powiękſzaiącą wielość.

Zeugitana Regio, kray dawny w Afryce, dzielił ſię na dwie części; drugiey nazwiſko było Byzacena.

Zia, wyſpa iedna z tych, ktore zowią Cykladami, nie daleko Negrepontu, niegdyś nazywała ſię Ceos.

Zittau, miasto Luzacyi sławne manufakturą płocien.

Ziemia, tak się nazywaią w Polszcze części, na ktore woiewodztwa są podzielone; maią po większey części swoiego kasztelana.

Ziemskie sądy, składaią się z urzędnikow maiących iuryzdykcyą, obranych przez zgromadzoną szlachtę na seymikach elekcyinych. Urzędnicy ziemscy są: Sędzia podsędek i pisarz. Kadencyami składaią sądy.

Złoty, florenus, to słowo z swoiey istotney derywacyi w dawnieyszych wiekach, było nazwiskiem monety kursowey złotey; ktore my teraz nazywamy czerwonym złotym. I tak w statucie roku 1496 za Jana Albrychta, gdzie dano szacunek czerwonemu złotemu na groszy srebrnych 30. tey uchwale położony tytuł: *De floreni valore*. Lecz potym gdy gatunek srebrney monety podleć począł, kiedy do szacunku czerwonego złotego powiększać liczbę groszy zaczęto, nazwisko *złoty* służyło tylko do wyrażenia liczby 30. albo puł kopy groszy, a dla rożnicy nazwiska dawnego monety złotey, przydano *czerwony*, albo *czerwony złoty*. W roku 1620. czerwone złote były redukowane na złotych 4. albo groszy srebrnych 120. Vol. III. fol. 372. Dopiero poźniey za panowania Jana Kazimierza około roku 1662 zaczęto wybiiać monetę pod nazwiskiem złotego, groszy miedzianych pierwey używanych 30 w sobie zawieraiącą: o czym Vol. IV. fol. 949. Ta potym moneta wzięła nazwisko tynfa, i roku 1717. do gr: miedz: 38. wyniesiona. Mennica N. K. Jmci Stanisława Augusta łaskawie nam panuiącego wybiia monetę srebrną pod tymże nazwiskiem *złoty*, sztuk 80. z grzywny feinu wagi Kolońskiey. *Patrz* moneta, czerw: złoty, tynfa, grosz.

Zodyak, przeciąg okrągły dzielący na dwie rowne części sferę, sam zaś maiący 12 przedziałow, w każdym z nich znayduie się znak, dla rożnicy. Te zaś znaki są:

Aries, Taurus, Gemini, Cancer,
Leo, Virgo.
Libraque, Scorpius, Arcitenens,
Caper, Amphora, Pisces.

Zochowski (Cypryan), arcy-biskup Połocki. Jego pisma w druku są: Colloquium Lubelskie między zgodną i niezgodną bracią narodu Ruskiego, vigore konstytucyi Warszawskiey na dzień 24 Stycznia w roku 1680 złożone. — Gratulatio Michaeli regi in auguratione 1670. — Kazania rożnemi czasy miane.

Zoil, krytyk nie pomiarkowany, oszczerca swego wieku ludzi uczonych. Jego imie stało się powszechną nomenklaturą nieprawych krytykow. Żył za czasow Ptolomeusza Philadelfa krola Egiptu.

Zołkiewski (Stanisław), hetman i kanclerz W. kor: Mąż woienny, i wielu czynami w oyczyźnie znamienity. W nieszczęśliwey przeciw Turkom, Tatarom i Wołochom kompanii zginął pod Cecorą roku 1620. Jest w druku in operibus Stanislai Lubieński episcopi Ploc: tego przezacnego męża epistola de bello Turcico.

Zona, termin geografii znaczy przedział globusu ziemskiego. Wirgiliusz pięciorakie te przedziały opisuie.

Quinque tenent cælum zonæ, quarum una corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igne,
Quam circum extremæ dextra levaque feruntur.
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris,
Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
Munere concessæ divum...
1. Georg: ver: 233.

Zony, albo przedziały ziemne, dwie są rowne, od powietrza zaś nazywaią się: Torrida, glacialis, temperata.

Zona, tak się u Rzymian dawnych nazywał pas, ktory spodnią odzież albo tunikę okrążał. Częstokroć u tego pasa zawieszali worki na pieniądze.

Zonaras (Jan), dzieiopis Grecki, żył za czasow cesarza Alexego Kommena, pisał roczne dzieie państwa Greckiego i innych do swoich czasow. W pierwszey części dzieła swoiego historyą ludu bożego zamknął; w drugiey Rzymską, w trzeciey oyczyzny swoiey. Porzuciwszy nakoniec dwor cesarski, w zakonie S. Bazylego życia dokonał. Pisał także kommentarze na kanony apostolskie, i zborow powszechnych.

Zoographia, opisanie przyrodzenia i rozmaitych własności zwierząt.

Zoolatria, rodzay bałwochwalstwa zwierzętom cześć bożą oddaiącego. Takie było Egipcyan adoruiących myszy, koty, szczury, krokodyle i wołu apis. Takie Izraelitow złotego cielca na puszczy.

Zoologia, nauka traktuiąca o naturze i rodzaiach zwierząt. Ta, ktora ma za cel zwierzęta czworo-nożne w szczegulności nazywa się *tetrapodologia*. Ptaki *ornithologia*. Zwierzęta ziemne i wodne razem *amphibiologia*. Ryby *ichtylogia*. Gadzin i robactwa *entomologia*.

Zoroaster, mędrzec sławny w Azyi za czasow Ninusa krola Assyryiskiego. Wielu tego nazwiska było mędrcow i prawodawcow, i zda-

ie ſię, iż nakoniec było powſzechnym prawodawcow przydomkiem. Platon czyni wzmiankę o Zoroaſtrze prawodawcy Magow w Perſkiey monarchii; dotąd ieſzcze ich naſtępcy zwani w Indyach Parſy, czczą ogień na fundamencie przepiſow Zoroaſtra, zamkniętych w xiędze Zenda-Weſta.

Zorobabel, wodz ludu Izraelſkiego powracaiącego z niewoli Babilońſkiey za czaſow Daryuſza krola.

Zosimus papież, Grek, naſtępca Innocentego pierwſzego. Błędy Pelagiuſza i Celeſtyuſza potępił uroczyście. Umarł roku 418. Rządził kościołem rok i kilka mieſięcy.

Zosimus, hiſtoryk Grecki, żył za czaſow Theodozyuſza młodſzego ceſarza, i piſał hiſtoryą ceſarzow w 6. xięgach.

Zucchero (Tadeuſz), ſławny malarz Włoſki, rodem z Urbinu. Umarł w Rzymie roku 1566. wieku 37.

Zucchero (Fryderyk), brat wyżey wſpomnionego, i w dziełach towarzyſz, w wielu państwach zoſtawił dowody biegłości ſwoiey. Za iego ſtaraniem akademia malarſka S. Łukaſza w Rzymie uſtanowiona. Umarł w Ankonie roku 1609. wieku 66.

Zug VII. kanton Rzplitey Szwaycarſkiey. Miaſto iego ſtołeczne tegoż nazwiſka. Religii katolickiey.

Zurich, pierwſzy w liczbie kantonow Szwaycarſkich, kray ten niegdyś był ſiedliſkiem narodu Tygurynow, miaſto ſtołeczne tegoż nazwiſka. Religia Proteſtantſka.

Zwingliusz (Ulryk), herſzt kacerzow ſwoiego nazwiſka, urodził ſię w Szwaycaryi w mieście Togemberg. Uczyniony plebanem w Zurychu, tam na wzor Lutra błędy ſwoie rozſiewać począł. W niektorych punktach zgadzał ſię z Lutrem, w innych iednak przeprzeć ſię żaden z nich nie dał. Tak rozdwoieni naypierwſzą reformacyi ſwoiey zaczęli ſcyſſyą. Powſtały przeciw kacerzom katolickie kantony, i gdy nakoniec przyſzło do bitwy, Zwingl przywodzący ſwoich, rycerz nowego rodzaiu na placu poległ. Roku 1531. dnia 11. Października, maiąc lat na ten czas 44.

Zweybrück (Bipontium), xięſtwo Udzielne w Niemczech przy granicy Francuſkiego kroleſtwa. Miaſto ſtołeczne rezydencya xiążąt tegoż co xięſtwo nazwiſka.

Zydowski narod, dla oſobliwych nad ſobą względow ludem bożym nazwany; początki ſwoie zaſiąga od Abrahama patryarchy. Płod Jakuba w Egipcie rozmnożony, na fundamencie przykazu bożego pod wodzem Moyżeſzem z Egiptu wyſzedł, i czterdzieſto-letnim cudownym na puſzczy pielgrzymowaniu, poſiadł ziemię ſobie przyobiecaną, ſiedliſko rozmaitych przedtym narodow, Chananeyſkich, Amorrheyſkich, Moabitow, Amalecytow i innych. Odtąd podzieliwſzy kray miedzy pokolenia na części dwanaście, rządzili ſię prawem od Boga przez Moyżeſza podanym, obieraiąc ſobie naywyżſzych ſędziow. Oſtatni z nich był Samuel prorok, ktory na żądanie ludu z rozkazu bożego Saula poświęcił krolem; ale że ten nie ſzedł torem ſtanowi ſwoiemu przynależytym, tron przenieſiony w dom Dawida ſyna Izaiego z pokolenia Judy. Salomon ſyn iego mądrością całemu światu ſławny zbudował bogu kościoł, ale ſyn wyrodny Roboam okrutnemi poſtępki rozdraźnił lud, i był przyczyną buntu Jeroboama, ktory odſtrychnąwſzy 10. pokoleń od właſnego krola, zaczął panować w Izraelu, i odtąd przedzielone było państwo na kroleſtwa Izraelſkie i Judy. Pierwſzy Izrael, a potym i Juda doznały zapalczywości, rozgniewanego Boga, zoſtawſzy plonem monarchii Aſſyryiſkiey. Po ſiedmdzieſiąt lat niewoli wrociła ſię do dawney oyczyzny garſtka ludu pod Eſtrą i Zorobabelem, i żyiąc według praw i obrządkow ſwoich hołdownikami byli naſtępcow państwa Aſſyryiſkiego do czaſow ſukceſſorow Alexandrowych. W ten czas nie mogąc znieść iarzma Antyocha, ſławni Machabeyczykowie wybili ſię z potęgi pogan, i zaczęli panowanie nowe, ktore od ich naſtępcow Aſmeńczykami zwano. Trwał więc w ich domu rząd do czaſow Heroda, ten wſparciem Rzymſkim umocniony, przez cały przeciąg panowania ſwego w ciężkim iarzmie narod Zydowſki trzymał. Naſtępcy iego pod tytułem Tetrachow częściami tylko państwa zawiadowali; aż nakoniec zbuntowany przeciw Rzymianom narod, pod Weſpazyanem wzburzeniu Jerozolimy oſtatniey klęſki doznał, i odtąd ſiedliſka właſnego nie ma.

Wodzowie i ſędziowie ludu bożego.

R. od ſtw.	Pr. nar. Chr.	
2544.	1491.	Moyżeſz rządził lat 40.
2587.	1451.	Jozue 17.
		Anarchia i niewola ludu bożego pod monarchami Mezopotamii.
2630.	1405.	Othoniel rządził lat 40.
		Niewola pod Eglonem krolem Moabitow lat 18.
2679.	1325.	Aod rządził lat 40.
		Niewola pod Jabinem krolem Chanaana lat 29.

R. od ſtw.	Prz. nar. Chr.	
2710.	1285.	Debora i Barack lat 33.
		Niewola pod Madyanitami lat 7.
2790.	1245.	Gedeon rząd. lat 9.
2799.	1236.	Abimelech 3.
2802.	1233.	Tolack 23.
2826.	1209.	Jair 22.
		Niewola pod Filiſtynami i Ammonitami, zaczęta w 5. roku rządow Jaira lat 18.
2847.	1188.	Jefte rządził lat 7.
2854.	1181.	Abezan albo Ibizan 7.

R. od ſtw	P. nar. Chr.	
2861.	1174.	Ajalon albo Elon 16.
2871.	1164.	Abdon 8.
2879.	1156.	Heli 40.
		Niewola Filiſtyńczykow przez lat 40.
		Samſon wybawił.
2919.	1116.	Samuel prorok 22.

Krolowie całego Izraelu.

2940.	1905.	Saul panował lat 40.
2980.	1055.	Dawid 42.
3021.	1014.	Salomon 40.

Krolowie Judy.

Roboam panował lat	17.
Abiam	3.
Aza	41.
Jozafat	25
Joram	4.
Ochozyaſz	1..
Athalia	6.
Joas	40.
Amazyaſz	29.
Ozyaſz	52.
Joathan	16.
Achaz	16.
Ezechiaſz	28.
Manaſſes	55.
Amon	2.
Jozyaſz	13.
Joachas 3 mieſiące.	
Joachim	11.

Krolowie Izraelu.

Jeroboam panował lat	21.
Nadab	1.
Baaza	24.
Ela	1.
Zamry	1.
Amry	12.
Achab	21.
Ochozyaſz	1.
Joram	12.
Jehu	28.
Joachas	17.
Joas	14.
Jerobeam II.	41.
Anarchia przez lat	11.
Zacharyaſz 6 mieſięcy	
Sellum mieſiąc 1.	
Manahen lat	10.
Phacias	2.

Je-

Jechoniasz panował 3 mieſiące.	
Sedecyasz lat	11

Phaceusz panował lat	20
Ozeasz	18

Roku od ſtworzenia świata 3314, przed narodzeniem Chryſtuſa 721, Salmanaſſar krol Aſſyryiſki kroleſtwo Izraelu zawoiował i lud w niewolą zaprowadził.

Zburzenie Jerozolimy przez Nabuchodonozora krola i zaprowadzenie w niewolą Babilońſką roku od ſtworzenia świata 3447, przed przyiściem na świat Zbawiciela świata Jezuſa Chryſtuſa roku 588.

Zburzona Jerozolima przez Tytuſa ſyna Weſpazyanowego roku od ſtworzenia świata 5001, po narodzeniu Chryſtuſa 67.

Zaſtanawiaiąc myśl naſzą nad narodem żydowſkim w powſzechności, iako ten: widziemy bez rządu i iedności cywilney towarzyſtwa bez zapewnienia właſności mieyſca, na ktorym ſię błędny zatrzymuie, wſzędzie prześladowany i upodlony od tylu wiekow ſwego rozproſzenia, z mieyſca na mieyſce ſpędzany, a częścią z wyzuciem ich z wſzyſtkiego, co pracą ſwoią i induſtryą zebrać mogli na potrzeby ściſłe życia ſwego, i wſpołbraci ubożſzych albo niedołężnych; należałoby z widoku tego wnoſić, że narod ten powinien był dawno zniſzczeć, i zoſtać tylko wſpomnieniu dzieiow dawnych, miedzy nazwiſkami rożnych hordow ludu błędnego, ktorych ślady iuż zupełnie ſą zatarte. Tym czaſem rozważaiąc, iako tego żydoſtwa związek, religia uformowała, zkąd mu dawność nazwiſka przydała zakonu, a ta religia w ſwoiey czyſtości brana, ieſt pierwſzym gruntem Chrześciańſtwa, wnoſić zatym z roſtropney kombinacyi można, że opatrzność naywyżſza utrzymuie ich między żyiącemi, iako widocznych świadkow świętości wiary teyże Chrześciańſkiey, ktora tamtę wydoſkonaliła, i nowym poparta obiawieniem. A ztąd pokazuie ſię iako wiara prawdziwa, ktora od Boga ſamego pierwſzym ludziom podana była, zawſze w całości przechodziła ciągiem wiekow, noſząc na ſobie nie zmazane znaki ſwego początku, mniey lub więcey od narodow znana, mniey lub więcey od nayświętſzego tego dawcy obiawiona; zawſze iednak iednaż co do gruntu ſwego, i zaſadzona na iednychże dowodach pewności ſwoiey.

Zydzi w Polſzcze, kiedy oſiadać zaczęli? z pewnością i wyznaczeniem czaſu, twierdzić o tym nie można, ale koniekturować tylko przez podobieńſtwa, że nie zadługo po rozkrzewieniu Chrześciań-

 ſtwa,

ſtwa, z ktorym lubo zawſze walczyli, przecież iedenże grunt wyznania i czci Boga z nim utrzymuiąc na przeciw bałwochwalſtwu, za Chrześcianami i oni ſzli w ślady, ktorych nauka i obyczayność brały poważenie, pomnażały naśladowcow między narodami. Byli oni dawniey w Czechach i w Niemczech, zkąd powoli dla zdzierſtw i prześladowania, ktore ponoſili, do nas przechodzili. Potrzeba handlu, a bardziey łakomſtwo dziedzicow, dla zbioru pieniędzy, poznany w żydoſtwie obrot do prętkiego ich doſtarczenia, uczyniły ten rod nieiako pożytecznym. Pierwſza bytności u nas żydow wzmianka znayduie ſię w Koſmie dziekanie Praſkim naydawnieyſzym kronikarzu Czeſkim, ktory żył za Kazimierza nazwanego mnichem; a iako ſam o ſobie mowi, że w roku 1098 kapłanem zoſtał. Pierwſzych krzyżownikow gorliwość wzruſzona we Francyi, za przywodztwem Piotra puſtelnika, wzięła ſobie za cel oczyſzczenie świata z bałwochwalſtwa. Zbierały ſię rozmaite gminy po Niemczech i Francyi, a rozdzielone na rożne kupy, część tych wpadła do Czech ciągnąc ku Węgrom. Koſmas powiada: *qui quoniam propter multitudinem exercitus una via ire ſimul non poterant, quidam ex eis per hanc terram noſtram Bohemiæ transeunt.* Zagnieżdzone w Czechach żydoſtwo doznało pierwſzych ſkutkow zhukaney ich gorliwości. Powiada daley Koſmas: *Permittente Deo irruerunt ſuper Judæos, & eos invitos baptiſarunt.* Biſkup Praſki darmo ſię opierał poniewolnie dawanemu ſakramentowi, xiążę Czeſki Brzecyſław nie był na ow czas przytomny dla zabieżenia tym bezprawiom, łupiąc kray Polſki; piſze o tym Koſmas pod rokiem 1098. *Delatum eſt duci Breciſlao, quod quidam ex Judæis lapſi fuga, nonnulli furtim divitias ſuas ſubtrahunt, partim in Poloniam partim in Pannoniam. Unde dux valde iratus, miſit camerarium ſuum cum aliquibus militibus, ut eos a vertice usque ad talos exſpoliarent. Qui veniens convocat ad ſe majores natu Judæos, & ſic orſus eſt ad eos: O gens progenita manſoribus Iſmahelitæ, ut ſibi dicatis dux mandat, cur fugitis? Interea quæcunque mea ſunt, ſunt mea cuncta. Nullas de Solimis res divitiasve tuliſtis. Uno pro minimo ter deni Veſpaſiano cæſare proſcripti, ſparſi ſic eſtis in orbe, macri veniſtis, macri quoque, vultis, eatis. Quod baptiſati ſitis, Deus eſt mihi teſtis, non me, ſed domino ſunt iſta jubente patrata. Quod autem iterum re-*

lapſi

lapſi eſtis in Judaiſmum Coſmas epiſcopiis videat, quod inde agere debeat. Dixerat hæc de parte ducis, & ſtatim irrumpentes everterunt domos, acceperunt theſauros & quidquid ſupellectilis optimum invenerunt; nihil quod ſolum pertinet ad victum granum frumente eis reliquerunt. O quantum pecuniæ miſeris Judæis eſt illa die ſublatum! nec ex ſucceſſa Troia tantum divitiarum in Eubeico littore fecit collatum.

Podobna więc do prawdy, że żydzi z Czech do Polſki uciekłſzy, znaleźli pierwſzy przytułek w Szląſku, części niegdyś kroleſtwa Polſkiego Czechom pograniczney.

Henryk z brodą xiążę Wrocławſki ſyn Boleſława wyſokiego, wſpomina w roku 1203 w przywileiu fundacyi mniſzek Trebnickich, że za iego czaſow około Wrocławia iuż żydzi trzymali wioſki dzierżawami: *Sancto Vincentio tribui Villam juxta Labotiſch, quæ dicitur: Knechnicki, quæ diu perdita, nec potuit de jure requiri, & unam ſortem mei Camerarii, & partem villæ falconariorum in Vratiſlav, quam Joſeph Judæus habuit.* Też ſamą Donacyą potwierdzaiąc Henryk w roku 1208 mowi: *Villam falconariorum, quam Joſeph & Chazkel Judæi habuerunt.* Napłynęła ich ze Szląſka do Wielkiey-Polſki znaczna liczba. Prześladowania i napaści od mieſzkańcow, wexy po ſądach, tudzież przykrości rożne, częſto powſzechney ſprawiedliwości, dobru i prawu publicznemu przeciwne, pobudziły Boleſława xięcia Kaliſkiego w roku 1264, że im pewny przywiley i prawa nadał, ktore czytamy vol. I. fol. 309. Potym przez Kazimierza wielkiego prawnuka tegoż Boleſława potwierdzone roku 1343, a przez Alexandra roku 1505 nie dla onych nowego potwierdzenia, ale żeby z nich obrona ſłużyła przeciw żydom (iak tytuł tego nieſie), między ſtatuta Polſkie inſerowane. Panowanie Kazimierza wielkiego było dla żydow nader pomyślnym. Maią krolowie ſwoie ſłabości iako ludzie, berło i korona nie kładzie ich w poczet świętych, aby im mowić nie można było: *memento te eſſe hominem.* Nie miłe mu żony, lub nie powściągane ſkłonności dały pochop do ſzukania obcych, a częſto nie brakowanych miłości. Rokiczanka Czeſka nadobna z twarzy i ciała, taiła długo parchy na głowie przyprawnym włoſem. Doſtrzegł tego komorny krolewſki i oſtrzegł, czego ſam krol doświadczywſzy, obrał na iey mieyſce Heſter żydowkę.

Umiała ta następuiąca zniewolić Kazimierza, umiała go i utrzymać, pomnożyła się miłość owocem krewkości. Urodzeni dway synowie z Hestery Niemira i Pełka. Pełka w kwiecie wieku za życia oycowskiego umarł. Niemira przeżywszy oyca, będąc potym na dworze Władysława Jagełły, gdy w Koprzywnicy gwałtem podwody bierze, zabili go mieszczanie. Długosz powiada z powieści drugich, że Kazimierz przez miłość ku Hesterze, pozwolił spłodzonym z niey corkom w żydowskich zostać zabobonach. Korzystali i żydzi z kredytu swey krewnianki, pisze tenże Długosz pod rokiem 1356: *ad praeces quoque praefatae Hester Judeae & concubinae, exorbitantes praerogativas & libertates per literas singulis Judaeis in regno Polonia habitantibus, quae falso scriptae ab aliquibus insimulantur, & quibus divina maiestas contumeliatur & offenditur, concessit.* Jakieby zaś te były listy i przywileie, nie wymienia Długosz, to tylko mowi, żo one za czasow ieszcze iego, to iest pod Kazimierzem Jagellończykiem widzieć było: *quarum faetor olidus etiam in diem hanc perseverat.* My nie mamy innych przywileiow żydom nadanych, procz wyżey ex volumine legum cytowanych. Jak wiele ten motłoch nie raz poruszył na Rusi i Ukrainie do buntow gminnych przez zdzierstwo chłopow, pożnieysze kroniki opisuią. W ciągu czasow, prawa i wolności nadane żydom, ukracać się poczęły przez rożne poźnieysze uchwały; z ktorych niektore ostrzeysze zdawały się zmierzać na ich wyniszczenie. Ale gdy dawna dla nich protekcya panuiących zaczęła ich odstępować, kredyt i zręczność ich własna, przez ktore dokazali zebrać z obywatelow summy millionowe pieniędzy i podać się nie zmiernym długom winnemi, zasłoniły ich i utrzymuią w całości do tych czasow.

Zydowski (Adam), iest w druku iego: Potioritas & nonnullae dispunctiones Juris, Varsaviae 1640.

Zydowski (Maciey), autor xięgi, ktorey tytuł: Libelli Pseudo-Evangelici contra ministromachiam Stanislai Rescii, scripti a Gvilhelmo Oxomensi brevis refutatio, Posnaniae 1593.

Zygostates, urzędnik u Grekow, iego obowiązek był mieć dozor nad miarami.

Zymologia, nauka do chimii należąca, zastanawia się nad fermentacyą.

Zymosimetrum, instrument chimii oznaczaiący rozmaite stopnie fermentacyi.

Zy-

Zygmunt I. krol Polski, syn naymłodszy Kazimierza Jagellończyka, wstąpił na tron Polski po śmierci brata swoiego Alexandra. Monarcha ten rostropny, pracowity, kochaiący poddanych, slodkim swoim panowaniem uczyniłby Polskę nader szczęśliwą, gdyby przy schyłku panowania nie dał się powodować powtorney małżonce Bonie Sforcyi. Umarł w Krakowie roku 1548, wieku 81, panowania 41.

Zygmunt II. August, syn wyżey wspomnionego, ostatni z linii Jagellońskiey, ieszcze za żyoia oyca koronowany, po śmierci oyca obiął tron Polski. Przymioty tego monarchy były wielkie, ale ie nieco przyćmił życiem mniey wstrzemięźliwym. Umarł w Knyszynie roku 1572. Za iego panowania na seymie Parczowskim stała się ostateczna i wieczysta unia Litwy z Polską.

Zygmunt III. Waza, syn Jana krola Szwedzkiego i Katarzyny Jagełłowny. Miał na wstępie do tronu przeciwnika Maxymiliana xięcia Rakuskiego, ale ten zwyciężony i w niewolą wzięty u Byczyny przez Jana Zamoyskiego, wolną państwa possessyą Zygmuntowi zostawił. Rokosz Zebrzydowskiego zastraszył był tego monarchę, ale zwycięstwo pod Guzowem utwierdziło go na tronie. Oyczysty Szwedzki utracił niebytnością. Państwo Moskiewskie uporem. Dobry raczey niż wielki monarcha, życia dokonał w Warszawie roku 1632, panował lat 44.

KONIEC TOMU II.

KONTYNUACYA PRENUMERANTOW.

	Exemplarzy.
Kozłowſki, Generał - - - -	2
Marcin Adamowicz - - - - -	1
Białochocki, Kapitan - - - -	1
Xiążę Szembek Biſk. Koad. Płocki - - -	1
Oborſka, Kaſztelanowa Cichanowſka - - -	1
Karol Xiążę Radziwiłł - - - -	1
Jan Hartwich, Pułkownik - - - -	1
Dunin Staroſta Satorſki - - - -	1
X. Onufry Grzymyſławſki, Opat Ozyrſzycki - -	1
Michał Miełkowſki, Stolnikiewicz - - -	1
Gottfr. Nikiſch, Paſt. Wolſt. - - -	12
	23

NB. w wyrażeniu Prenumerantow w pierwſzym Tomie znayduiącym ſię przez omyłkę położono 6 Exemplarzy zamiaſt iednego, Jmć Panu Wachſchlagerowi Radnemu Toruńſkiemu, a J. W. Witoſławſkiemu Obożnemu Polnemu Koronnemu, zamiaſt 6 Exemplarzy ieden.

REGESTR

REGESTR
TOMU DRUGIEGO.

L.

M

N

O

ostrowski

REGESTR

P

Q

R

S

T, litera

T

U

W

REGESTR

X

Y

Z

